2005-28

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SAVAŞ EKONOMİSİ UYGULAMALARI AÇISINDAN İNÖNÜ DÖNEMİ (1938-1950)

146755

Hazırlayan

Ahmet TÜFEKÇİ

9625020251

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Ahmet KAL'A

(Düzeltilmiş Tez)

İSTANBUL 2004

DÜZELTME YAPILAN ALANLARIN
AÇIKLAMA METNİ

Savaş Ekonomisi Uygulamaları Açısından İnönü Dönemi (1938-1950) adlı tezimizin, verilen süre içerisinde düzeltmesi yapılarak bitirilmiştir. Bu düzeltmeler, hocalarmın uyarı ve tavsiyeleri doğrultusunda yapılmıştır. Bu düzeltmelerden sonra, tekrar bir çıktısı alınarak eksiklerimizin kontrolü için değerli hocam Doç Dr. Coşkun ÇAKIR'ın değerlendirilmesine sunulmuştur. Yaptıkları uyarılar doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak tezimize son şekli verilmiştir. Düzeltme yapılan alanlar ayrıntıları;

- Çalışmam üzerindeki uyarılar ve tavsiyeler dikkate alınarak tezimiz yeni baştan gözden geçirilmiş, istenilenler doğrultusunda bölümler oluşturulmuş ve düzenlemeler yapılmıştır.
- Tez yazım yönergesi dikkate alınarak, yazım ve cümle bozuklukları düzeltilmiştir.
- İstenilen bölümler çıkarılmıştır. Tavsiyeler doğrultusunda giriş 15 sayfaya çekilmiş, ilgili bölümler tekrar gözden geçirilerek oluşturulmuştur.
- Bu durumda tezimiz, bir giriş ve üç bölümden oluşmuştur. Her bölümün dipnotları ve kaynaklar ayrıca gözden geçirilmiştir.
- Kaynakça ve tezin genel esasları ve şekli hususunda değerli hocalarımın yönettiği doktora tezlerinden istifade edilmiştir.

Bütün gayretimle, tarafıma verilen süre içerisinde istenilenler bu düzeltmeler yapılmaya gayret edilmiş ve zamanında yetiştirilmesi sağlanmıştır. Uyarı ve yönlendirmeleriyle çalışmamıza katkısı olan hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

DOKTORA
TEZ SAVUNMASI TUTANAĞI

İLGİ: Enstitü Yönetim Kurulu'nun **15.04.2004** tarih ve **14/14** sayılı kararı.

Enstitümüz **İKTİSAT** Anabilim Dalı **İKTİSAT TARİHİ** Bilim Dalı ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **9625020251** numaralı **AHMET TÜFEKÇİ'NİN** hazırladığı **"1938-1950 DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN İKTİSADİ YAPISI"** konulu **Doktora Tezi** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı,**Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.maddesi uyarınca **18.01.2005, SALI** günü saat **15.00'de** yapılmış; sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ~~KABULÜ~~.....**'ne (1) OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (2)	İMZASI
PROF.DR.AHMET KAL'A	KABUL	
PROF.DR.TEVFİK GÜRAN	Kabulü	
PROF.DR.SALİH AYNURAL	Kabul	
PROF.DR.SEDAT MURAT	Kabul	
PROF.DR.MİTHAT ZEKİ DİNÇER	Kabul	

JÜRİ ÜYELERİNİN DİKKATİNE,

1-Bu kısma savunma sonucuna göre "KABULÜ", "REDDİ" veya "DÜZELTİLMESİ" yazılacaktır.
2-Kanaat gerekçesiyle birlikte raporlarda bildirilecektir.
3- Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 28 .Maddesinin c bendi uyarınca, tez çalışmasının sunulması ve bunu izleyen soru-cevap bölümünden oluşan sınavın süresi, en az 45 dakika, en çok 90 dakikadır. Jüri, sınavın dinleyicilere açık olmasını sağlar.
4-Birinci tez savunma sınavı sonucunda jüri tarafından "düzeltme" kararı verilen ve düzeltilerek ikinci sınav öncesinde spirallı cilt olarak Enstitüye ve jüri üyelerine dağıtılan tezin kopyalarında iç kapakta tez danışmanı ile ilgili bilgilerden sonra "Düzeltilmiş Tez" ibaresi yer almalıdır. Ayrıca, iç kapaktan sonra düzeltme ile ilgili tüm bilgilerin yer aldığı bir açıklama metni olmalıdır. Tez metni içerisinde de düzeltmelerin yapıldığı her sayfa için ilgili sayfanın alt bilgi bölümünde "düzeltme" ibaresi yer almalıdır.

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel:0212 440 00 00Fax: 0212 520 85 04

ÖZ

Savaş ekonomisi uygulamaları açısından İnönü dönemi konulu tez çalışmamızda, sadece savaş ekonomisi uygulamalarının yoğun olarak işlendiği savaş yılları işlenmemiş olup, II Dünya Savaşının başladığı yıllara kadar Türkiye ekonomisine hakim olan iktisat politikaları araştırılmıştır. Buradaki amaç, ülkenin barış zamanında uyguladığı ekonomi politikalarının savaş zamanında değişimini daha iyi anlayabilmek, savaş sonrası oluşan ekonomi politikalarında, 1938-1945 dönemi uygulanan iktisat politikalarının etkilerini sınanmasına yardımcı olmasını sağlamaktır.

Sonuç olarak bu çalışmamız, iki dönemi, 1938-1945 (savaş yılları) ve 1945-1950 (savaş sonrası) dönemleri ele almış, bir dönemden diğerine geçişte yaşanan değişim ve etkileşimleri incelemiştir.

ABSTRACT

Our thesis about İnönü Period in the sight of war economics, is not just about the war years which war economics was frequently used, its also a research on economic policies effective on Turkey's economy before the beggining years of World War II. The goal in doing this is that to understand the change between the economic policies at peace and war times, better and to help the test of the effects of economic policies used between the period 1939-1945.

As a result our work has dealt with two periods, 1938-1945 (War Years) and 1945-1952 (Post War), also has examined the effects and changes during passing from period to another.

ÖNSÖZ

20. yüzyılın yarısına kadar genelde tüm dünyaya hakim olan görüş, "*Barış istiyorsan savaşa hazır ol*" anlayışıdır. Bu anlayış, I. ve II. Dünya Savaşlarında, devletlerin hem uluslararası ilişkilerini hem de ekonomi politikalarını etkilemiştir.

20. yüzyılın başlarında barış zamanında savaşa hazırlık yapan ülkeler, I. ve II. Dünya Savaşlarını başlatmışlardır. I. Dünya Savaşından uzak kalması mümkün olmayan Türkiye, II.Dünya Savaşı ile karşı karşıya gelmişse de bu savaşa katılmayarak Cumhuriyet'ine sahip çıkmıştır. Ancak savaşmamak, savaşa hazır olmamak anlamına gelmeyeceği için, yeni kurulan bir ülke olan Türkiye'de ekonominin tüm olanakları her an savaşa girme ihtimaline göre düzenlenmiştir. Elbette bu ihtimale göre hareket etmenin bir yöntemi ve bu yöntemin bir maliyeti olmuş, bu maliyet Türkiye'nin uzun seneler etkisini göreceği boyutlarda gerçekleşmiştir.

Gerek uygulanan yöntemler, gerekse az gelişmişliğin bir sonucu olarak Türkiye, II. Dünya Savaşının etkilerini ağır derecede hissetmiştir. Yani Türkiye, savaşa katılmamasına rağmen savaşın getirdiği ağır ekonomik koşulları yaşamak zorunda kalmıştır.

Bu koşullar, 1938-1950 yılları arası her yıl bazında tek tek incelenmiş, Türkiye'nin bir savaşa girebilme, topraklarına yapılabilecek bir tecavüze hazır hale gelmesi için uygulanan yöntemler, kamu harcamaları içerisinde değerlendirilmiştir. Bu harcamaların kaynakları ile savunmaya aktarılan ödeneklerin planlanma aşamalarından hareketle, planlanan ve gerçekleşen sonuçlar incelenerek, yürütme organının bu dönemlerde aldığı kararlardan yola çıkılarak harcama boyutları değerlendirilmiştir. Savunma harcamalarına hükümetler tarafından aktarılan kaynak miktarları ve bu arada alınan kararlar incelenerek devletin savunma politikasının boyutları incelenmiştir. Ayrıca savaşın getirdiği şartların savaş sonrası yıllara etkileri incelenerek savaş ekonomisi derinleştirilmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında Meclis Tutanakları, dönemin gazete ve mecmuaları ile bu dönemde yazılmış eserler ana kaynaklar olarak alınmıştır. Yaptığımız araştırmalarda, ilgili yılların verilerine değişik yorumlar yapılarak hazırlanan kaynaklara ulaşmamdan dolayı, dönemin resmi arşivleri önce anlam ve ifadeler değiştirilmeden Türkçeleştirilerek sade ve yalın anlamları bulunmuştur. Bu çalışma ayrı bir zaman almıştır.

İncelenen dönem eski bir zaman dilimini içerdiği için, günlük gazetelerin ve Meclis Tutanaklarının eski olması nedeniyle her bilgiyi bir arada bulmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle, TBMM Kütüphanesi, Harp Akademileri Kütüphanesi, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Kütüphanesi, Genel Kurmay Merkez Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Kütüphanesi, İstanbul Defterdarlığı Kütüphanelerinde çalışma yapılmıştır.

Çalışmalarımızda bana yardımcı olan danışmanım değerli hocam Prof. Dr Ahmet KAL `A`ya teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....I
ÖZ.....II
ABSTRACT.....II
ÖNSÖZ.....III
İÇİNDEKİLER.....IV
TABLOLAR LİSTESİ.....X
KISALTMALAR LİSTESİ.....XI

GİRİŞ

1. Savunma Harcamaları.....2
2. Savaş Harcamalarının Ekonomiye Etkileri.....4
3. Savaş Ekonomisi ve Özellikleri.....7
4. Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Savunma Harcamaları 8
5. Konunun Takdimi ve Sınırları..... 11

BİRİNCİ BÖLÜM
SAVAŞ EKONOMİSİ UYGULAMALARI AÇISINDAN
1938-1945 DÖNEMİ

1. 1938 YILI GELİŞMELERİ.....15
1.1. 1938 Yılı Bütçe Müzakereleri.....17
1.2. 1938 Yılı Savunma Bütçeleri Müzakereleri.....19
1.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....21
1.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....22
2. 1939 YILI GELİŞMELERİ.....23
2.1. 1939 Yılı Bütçe Müzakereleri.....28
2.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri.....29

2.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....30
2.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....31
3 1940 YILI GELİŞMELERİ.....33
3.1. 1940 Yılı Bütçe Müzakereleri.....36
3.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri.....38
3.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....41
3.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....42
4 1941 YILI GELİŞMELERİ.....44
4.1. 1941 Yılı Bütçe Müzakereleri.....45
4.2. 1941 Yılı Savunma Bütçeleri Müzakereleri.....48
4.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....50
4.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....50
5 1942 YILI GELİŞMELERİ.....52
5.1. Refik Saydam Döneminde Milli Korunma Kanununun Uygulaması....52
5.2. Karne Uygulaması.....55
5.3. Refik Saydam Hükümeti İktisadi Politika Sonuçları.....56
5.41942 Yılı Bütçe Müzakereleri.....58
5.5Savunma Bütçeleri Müzakeresi.....61
5.6 Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....63
5.7 Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....64
5.8 Saraçoğlu Hükümeti.....66
5.9 Varlık Vergisi.....67
6. 1943 YILI GELİŞMELERİ.....71
6.1 1943 Yılı Bütçe Müzakereleri.....75
6.2. Savunma Bütçeleri Müzakeresi.....79
6.3 Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....80
6.4 Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....81
7. 1944 YILI GELİŞMELERİ.....83
7.1. 1944 Yılı Bütçe Müzakereleri.....86
7.2.Savunma Bütçeleri Müzakereleri.....88
7.3.Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....90
7.4.Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....91

8. **1945 YILI GELİŞMELERİ**.....93
8.1.1945 Yılı Bütçe Müzakereleri.....98
8.2. Savunma Bütçesi Müzakereleri.....101
8.3. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....1105

İKİNCİ BÖLÜM
SAVAŞ EKONOMİSİ AÇISINDAN 1939-1945 DÖNEMİ İKTİSAT POLİTİKALARI

1. İKTİSAT POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI.....109
1.1. GSMH'nın Sektörel Yapısı ve Değişimi.....111
1.2. GSMH'daki Yıllık Değişim ve Büyüme Hızı.....112
2. PARA POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI.....113
2.1 Savaş Zamanında Para Politikası.....113
2.2 Savunma Harcamalarının Finansmanı.....114
2.3. Para Artışının Fiyatlara Etkisi.....117
2.4 Bankalardaki Mevduat.....118
2.5 1946 Devalüasyonunu Hazırlayan Sebepler.....119
3. VERGİ POLİTİKASI VE UYGULAMALARI.....121
3.1.Savaş Zamanında Vergi Politikası.....122
3.2.Savaş Dönemlerinde Vergilere Yapılan Zamlar.....123
4. BORÇLANMA POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI.....132
4.1. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası.....132
4.2. Sağlanan Milletlerarası Mali Yardımlar.....134
5. DIŞ TİCARET POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI.....138

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
II. DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA TÜRKİYE 'DE SAVAŞ SONRASI EKONOMİ UYGULAMALARI (1946-1950)

1. 1946 YILI GELİŞMELERİ.....141

1.1. 1946 Yılı Bütçe Müzakereleri.....142

1.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri.....144

1.3. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler....147

1.4. Çok Partili Döneme Geçiş ve Demokrat Partinin Kurulması....148

1.4.1 1946 Yılı Seçimleri.....150

1.4.2. Recep Peker Hükümeti.....150

1.4.3. Eylül Kararları.....151

1.4.4. 1947 Yılı Kalkınma Planı.....154

2. 1947 YILI GELİŞMELERİ.....155

2.1.1947 Yılı Bütçe Müzakereleri.....155

2.2.. Savunma Bütçesi Müzakereleri.....159

2.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....161

2.4.Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....161

2.5.Hasan Saka Hükümeti (10 Eylül 1947-8 Haziran 1948).....162

3. 1948 YILI GELİŞMELERİ.....163

3.1.1948 Yılı Bütçe Müzakereleri.....164

3.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri.....167

3.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....168

3.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....169

3.5. II. İktisat Kongresi.....170

3.6. Millet Partisi.....171

3.7. İkinci Saka Hükümeti.....173

4. 1949 YILI GELİŞMELERİ.....173

4.1. Şemsettin Günaltay Hükümeti.....174

4.2.1949 Yılı Genel Bütçe Müzakereleri.....175

4.3. Savunma Bütçesi Müzakereleri.....178

4.4. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....180
4.5. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....181
4.6. Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliğinin Kurulması.182
4.7. Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına Bağlanması183
4.8. NATO'nun Doğuşu.....184
4.9. Türkiye'nin NATO'ya Katılması.....185
5. 1950 YILI GELİŞMELERİ.....186
5.1.1950 Yılı Bütçe Müzakereleri.....186
5.2. Savunma Bütçesi Müzakereleri.....188
5.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması.....190
5.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler.....191
5.5. Yeni Seçim Kanunu ve 1950 Seçimleri.....192
5.6. Yeni Hükümet (Demokrat Parti Dönemi).....194
5.7. Silahlı Kuvvetlerde Yapılan Değişiklik.....195
5.8. Yerel Seçimler.....196
5.9. Türkiye'nin Kore'ye Asker Göndermesi.....197
SONUÇ.....198
KAYNAKÇA.....212
EKLER LİSTESİ.....230
EKLER.....234
ÖZGEÇMİŞ.....335

TABLOLAR LİSTESİ

1. BÖLÜM

Şekil-1 : 1937-1938 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı.....23

Şekil-2 : 1938-1939 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı 32

Şekil-3 : 1939-1940 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı.....43

Şekil-4 : 1940-1941 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı..... 52

Şekil-5 : 1941-1942 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı 65

Şekil-6 : 1942-1943 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı.....82

Şekil-7 : 1944-1945 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı.....107

2. BÖLÜM

Şekil-1 : Toptan Eşya Fiyat Endeksi ve Dolaşımdaki Para Karşılaştırması116

Şekil-2 : Bazı Ürünlerin Ortalama Perakende Satış Fiyatı.....118

3. BÖLÜM

Şekil-1 : 1945-1946 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı.....148

Şekil-2 : 1946-1947 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı.....162

Şekil-3 : 1947-1948 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı.....170

Şekil-4 : 1948-1949 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Savunma Harcamalarının Yüzdelik Payı.....182

Şekil-5 : 1949-1950 Genel Bütçe İçerisindeki Toplam Milli Savunma Harcamalarının Yüzdelik Pay.....192

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale
a.e. : Aynı eser
Bkz. : Bakınız
y.y. : Yüzyıl
GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH : Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
TEFE : Toptan Eşya Fiyat Endeksi
OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ECO : Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
MKEK : Makine Kimya Endüstrisi Kurumu
Ar Ge : Araştırma Geliştirme
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
BAB : Batı Avrupa Birliği
T.A.Ş. : Türk Anonim Şirketi
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC : Türkiye Cumhuriyeti
SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
DP : Demokrat Parti
M.P. : Millet Partisi
A.Ü.S.B.F. : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi
Md. : Madde
K.lığı : Komutanlığı
gr : gram
Fab.Um.M.lüğü: Fabrikalar Umum Müdürlüğü
Org. : Orgeneral
Gl. : General
Korgl. : Korgeneral
NATO : Kuzey Atlantik Paktı
IMF : Uluslararası Para Fonu
AB : Avrupa Birliği

GİRİŞ

Savaş, iki veya daha fazla devletler arasındaki, kapsamlı, sürekli, önemli ölçüde can kaybına yol açan bir çatışmanın başta silahlı kuvvetler olmak üzere tüm araçlarla sürdürülmesidir. Bir başka ifadeyle barış yolu ile halledilemeyen mesele veya meselelerin halli için bir devlet veya devletler grubunun diğer devlet veya devletler grubuna karşı milli güçlerinin tamamını veya bir kısmını kullanarak yaptıkları bir mücadeledir.[1]

Savaşın siyasi amaçlarına baktığımız zaman; milli hedeflere siyasi gayretlerle ulaşılamayanlarının zor kullanmak suretiyle bu hedeflere ulaşılmasının amaçlandığını görüyoruz. Savaşın siyasi maksadı, oluşan tehdidin şekli, hacmi, mahiyeti ve mevkii ile ilgilidir. Savaşın askeri hedefi ise, savaşın siyasi maksadını sağlayan hususların gerçekleştirilmesidir. Başka bir deyimle, siyasi maksadı sağlayan durum, denge veya mevkilerdir.[2]

İnsanlık tarihinin bireyden topluluk, topluluktan kavim, kavimden ulus olma süreci bir anlamda bir mücadelenin tarihidir.[3] İnsanlık tarihinin her aşamasında ve her uluslararası sistemde, ülkelerin askeri siyasi durumları zayıf ve kolayca saldırılabilir olduğu zaman savaş olasılığı artmıştır.[4]

Devletler uluslar arası alanda ulaşmak istedikleri hedeflere sahip oldukları gücü kullanarak varabilirler. Caydırıcı bir askeri gücün varlığı aynı zamanda devletin vatandaşlarını refahı için daha fazla kaynak ayırmasını sağlar. Bir devletin sahip olduğu askeri gücün, o devletin güvenliğini sağlayacak yeterlilikte olması

---

[1] Savaşları çeşitli kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan birisi, savaşların yoğunluk derecelerine göre sınırlı ve top yekun olarak yapılan savaş, ikincisi ise, savaşın coğrafi anlamdaki yaygınlık derecesini esas alan, katılan / etkilenen tarafların miktarını göre sınıflandırılabilir. Bkz. **Harbin Stratejik, Operatif ve Taktik Seviyeleri**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1994, s. 102; Faruk Sönmezoğlu, "Devletler Neden savaşırlar?", **Dün ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, sayı 13, İstanbul, 1994, s. 69; Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 443.

[2] **MT 145 Türk Silahlı Kuvvetleri Müşterek ve Birleşik Harekat Talimnamesi**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 2-3.

[3] Mehmet Gönlübol, ***Uluslararası Politika-İlkeler-Kavramlar-Kurumlar***, Sosyal Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1979, s. 361.

[4] Kenneth Waltz, **Uluslar arası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, (Çeviren : Ersin Onulduran), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982, s. 101.

durumunda devletin enerjisini ve kaynaklarının daha büyük bir bölümünü güvenlik dışı alanlarda yoğunlaştırma imkanı artar.[5]

Savunma ve Milli Güvenlik İhtiyacını doğuran etkenler;

Tarihsel çözülmemiş sorunlar, yayılmacılık, hegemonya çabaları ve emperyalizmden oluşabilecek bölgesel ve sınır anlaşmazlıkları.

- Halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etme hakkı ve arzusuyla mevcut milli devletlerin dayanışması arasındaki anlaşmazlıklar.
- Kültürel, tarihsel ve dini anlaşmazlıklar da tehdidin diğer bir boyutudur.
- Sınırlar ötesi boyuttaki ekonomik ve sosyal sorunlar, komünizmin iflas etmesi, nüfus patlaması ve yoksulluğun sonucu olarak ortaya çıkan problemler güvenlik politikası açısından önemlidir.
- Uluslar arası örgütlenmiş suçlar giderek daha büyük boyutlar almaktadır. Terörizm, yasadışı silah ticareti, kaçakçılık, eroin ticareti ve denizlerde tekrar baş gösteren korsanlık kişisel suçluluk boyutunu aşmıştır.[6]

Çağdaş anlayışa göre; ulusal güvenlik, bir milletin mevcut veya muhtemel herhangi bir tehdide karşı ulusal varlığını; daha açık bir deyişle, ulusun özgürlük ve bağımsızlığını, ülkenin bütünlüğünü, maddi ve manevi güç kaynaklarını, menfaatlerini, refah ve huzurunu korumak için devletçe alınması gereken önlemlerin hepsidir. Genel olarak, ulusal güvenliğin amaç ve kapsamını belirleyen başlıca iki etken vardır: *"tehdit"* ve *"milli güç"*.[7]

1. Savunma Harcamaları

Kamu hizmetlerinin bir bedeli olarak devlet (*genel ve katma bütçeli idareler*) ve mahalli idarelerin (*belediye, il özel idaresi ve köyler*) yaptıkları ödemeler dar anlamda kamu harcamalarını oluşturur (*savunma, bayındırlık, eğitim, sağlık giderleri, sosyal güvenlik yatırımları vs.*). Geniş anlamda ise, yalnızca devlet ve

---

[5] Hasan Gençtürk, **Savunma Sanayilerinde Telafi Edici İşlem Uygulamaları**, T.C. Milli Savunma Bakanlığı Savunma Sanayi Müsteşarlığı Yayınevi, Yayın No. SSM-6, Ankara 1995, s. 10.

[6] **Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 30.

[7] **Güncel Konular**, Genelkurmay Askeri ve Stratejik Etüt Başkalığı Yayınları, Ankara, 1983, s. 31; Aslan Güner, **Milli Güç ve Türkiye'nin Milli Gücü**, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1984, s. 1-27; Tevfik Ertüzün, "İktisadi ve Askeri Gücün Ölçüsü Gayri Safi Milli Hasıla ve Savunma Harcamaları" **Harp Ekonomisi**, İstanbul, 1985, s. 207.

mahalli idarelerin bütçe ödemeleri değil, kamu iktisadi teşebbüslerinin (KİT) harcamaları, sosyal güvenlik kurumlarının ödemeleri, vergi muaflık ve istisnaları da kamu harcamalarıdır.

Belirli bir toplum üzerinde egemenlik örgütlenmesinin ön şartı, başka devletlerin aynı toplum üzerinde egemenlik iddiasının reddidir. Savunma, devletin egemenliğinin diğer devletlerin egemenlik iddialarına, müdahalelerine karşı korunmasıdır. [8]

Savunma harcamaları, ekonominin iç / dış kaynakları ile bir bütün içinde değerlendirilir ve kamu kesimi tarafından planlanır.[9] Savunma hizmeti bir ortak tüketim hizmetidir. Taşıdıkları özellikler nedeniyle *"tam kamusal mallar"* niteliğindedir. Bu grupta yer alan mallar, kollektif karar alma mekanizması ile yani bütçe ile üretilir. Bunların finansmanı da zorlamaya dayanan yöntemlerle karşılanır. Bu yöntemlerin başında vergiler gelmektedir.[10] Bütçelerde savunma harcamalarının esnek olmadığı genel bir gözlemdir. Örneğin istikrar tedbirlerinin alınmasının gerektirdiği durumlarda savunma harcamalarının da bundan etkilenmesi beklenirken, uygulamada tersi görülebilmektedir. [11]

Askeri harcamaların yarıya yakını, vurucu bir güç oluşturmak amacına yönelik malzeme alımlarına ve konvansiyonel silah denilen silahların modernizasyonuna tahsis edilmektedir.[12]

Savunma harcamaları, ülkelerin refahları pahasına milli gelirlerinden, ülke bütünlüğüne yönelik tehdidin artan bir fonksiyonu olarak ayırdıkları bir pay olup, egemenlik ulusal varlığın devamını sağlayan harcamalardır.

Dünyadaki ekonomik krizler ve karşılanamayan çeşitli ihtiyaçlara rağmen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir gün savunma harcamalarından vazgeçebileceklerine dair herhangi bir belirti olmayıp, aksine teknolojik gelişimle

---

[8] Mehmet Kocaoğlu, **Uluslararası İlişkiler**, Harp Akademileri Yayınevi, Ankara 1993, s. 117.
[9] Tuncay Özkan, **Türkiye'de ve Dünyada Savunma Harcamaları**, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991, Sayı. 330, s. 5.
[10] Kamil Tüğen, **Dünyada ve Türkiye'de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Ekonomik Etkileri**, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt. 3, Sayı. 2, Ankara, 1998, s. 28.
[11] Gülay Günlük Şenesen, **Kamu Harcamalarının Ölçülmesi Üzerine Bir Deneme: Savunma Harcamaları**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1986, s. 278.
[12] Emine Koban, **Savunma Harcamaları, Ekonomik Etkileri ve Türkiye'deki Gelişimi**, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ankara, 1998, Sayı 335, s. 43.

birlikte silah sistemlerindeki hızlı gelişim, ülkelerin mevcut silahlarını hızla modernize etmeleri ve dolayısıyla savunma harcamalarını arttırdıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. [13]

Savunma hizmetinin hangi düzeyde bir caydırıcılık yaratmasının yeterli olacağını siyasal organ takdir eder. Savunmaya ayrılan kaynakların ve ittifakların saldırı olasılığını hangi ölçüde azalttığını, uluslar arası dengede ülkenin tehdit ve baskılardan ne derecede korunmuş olabileceğini uzmanlar (askerler ve diplomatlar) ölçerek siyasal organa açıklayabilirler.[14]

Savunma harcamaları ile milli gelir arasındaki ilişki dikkate alındığında ise, gelişmiş ülkelerin savunma harcamalarının gelişmekte olan ülkelere nazaran daha düşük olduğu gözlenmektedir. [15]

Risk faktörünün iyi belirlenmesi ve yeterli güvenlik seviyesinin tespiti belirli bir bütçe ile savunma hizmetinin yararını en yüksek düzeye ulaştırmayı mümkün kılar. Bu neden güvenlik ihtiyacının tespitine etki eden faktörleri belirlemek gerekir.[16]

2. Savaş Harcamalarının Ekonomiye Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde savaş programlarının ekonomik gelişmeye genellikle olumsuz etkisi olduğu varsayılır. Diğer taraftan Emile Benoit 1950-1965 yılları arasındaki dönemde gelişmekte olan 44 ülke üzerinde yaptığı kapsamlı bir araştırmada savaş programlarının ekonomik gelişmeye genel anlamda olumlu etkide bulunduğunu belirtmiştir. [17]

Frederiksen ve Looney (1983), gelişmekte olan ülkeleri zengin ve kısıtlı kaynaklara sahip ülkeler diye ikiye ayırarak, savaş harcamalarının zengin ülkelerde

---

[13] **Savunma ve Güvenlik Hizmetleri (1924-1994)**, T. C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993, s. 24 .

[14] Kenan Bulutoğlu, **Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 101.

[15] Aziz Akgül, **Savunma Sanayi İşletmelerinin Yapısı ve Türk Savunma Sanayi**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1986, s. 19.

[16] Nurullah Altun, **Savunma Harcamaları ve Türkiye'deki Gelişme Seyri / 1973-1998 Dönemi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998, s. 53.

[17] Aziz Akgül, Oktay Vural, "Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri" **Kara Harp Okulu Dergisi**, cilt 1, sayı 2, Ankara, 1991, s. 5.

ekonomik büyümeye yardım ettiğini, ancak ikinci gruba giren ülkelerde olumsuz etki meydana getirdiğini belirtmektedir.[18]

Yurtiçinden ve yurtdışından olmak üzere harp finansmanı için hükümetlerin pek çok seçenekleri mevcuttur. Yurtiçinden sağlanabilecek finansman kaynaklarını 3 ana başlık halinde incelenir. [19]

Bunlardan birincisi, finans kaynaklarına verilecek nispi ağırlıklarla ilgilidir. *İkinci olarak,* vergi veya istikraz yoluyla elde edilen gelirleri nasıl arttırabileceğimizle ilgilidir. *Üçüncü* finansman kaynağı ise, artan savaş giderlerinin etkisine karşı mücadeledir.

Yurtdışı savaş finansmanı kaynaklarını 3 başlık altında toplayabiliriz;

Bunlardan ilki; uluslar arası kıymetlerin şekil ve içeriği ile ilgilidir. İkincisi borç veren ülke, uluslararası düzeyde egemen bir güç ise, mümkündür. Üçüncüsü ise, hibe ve bunun işleyiş tarzıyla ilgilidir. Görülmektedir ki, finansman konusunda çok sayıda seçenek ve pek çok karma çözüm şekli mümkündür.

Devlet savaşın finansmanında bazı para ve kredi politikaları uygulamak suretiyle piyasaya müdahale etmektedir. Bu politikalar ;

-Devletin fiyatlara müdahalesi

-Sermaye hareketlerinin kontrolü

-Vergiler

-Banknot ihracı

-İskonto ve reeskont oranlarının belirlenmesi

-Açık piyasa işlemleri

Günümüzde savaş giderlerinin ülkelerin bütçeleri içerisinde büyük bir paya sahip olduğu ve muhtemel bir savaşın bu giderleri hızla arttıracağı düşünülürse bu giderlerin finansmanında kullanılacak kaynakların dağılımının belirlenmesi büyük önem kazanır.

---

[18] Muammer Şimşek, "Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Ekonomik Büyüme ve Savunma Harcamaları", **D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi,** Cilt. 9, Sayı. 2, İzmir, 1994, s. 301.

[19] **Askeri Tarih Bülteni**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987, s. 127.

i. Savunma harcamalarının olumsuz etkileri

- Gelirin yer değiştirme etkisi, ülkedeki savunma yükünün artması sivil sektördeki toplam GSMH'nın bir bölümünü azaltmaktadır. Böylece, bu sektörün muhtemel gelişmesi kısıtlanmaktadır.
- Üretkenlik etkisi, toplam üretimden devlet güçlerine daha fazla pay ayrılması, ölçülebilen üretkenlikte ihmal edilebilir bir artışı göstermektedir.
- Yatırım etkisi, savunma yükünün arttırılması, sivil yatırımlara ve sivil ekonomiye ayrılacak kaynakları azaltmaktadır.

ii. Savunma harcamalarının olumlu etkileri

Savunma harcamalarının ekonomik gelişmeye olumlu etkilerinden birisi bu harcamaların ekonomik gelişmenin bir gereği olan politik istikrarın sağlanması ve devamını mümkün kılmasıdır. Savunma programları sivil ekonomiye birçok ekonomik girdiler sağlamakta, bazı durumlarda başlatılan savunma programları, talep ve fiyat etkileri ile ekonomik gelişmeyi teşvik etmektedir. Belirtilen bu hususlar ülke içi istikrarın sağlanmasıyla ilgilidir.

Savunma programları sivil mal ve hizmetlerin ikamelerini sağlamak suretiyle de ekonomik gelişmeye katkıda bulunurlar.

Savunma harcamaları toplam talebi arttırdığından, yeterli seviyede kullanılmayan bazı kaynakların harekete geçirilmesini sağlamak suretiyle kalkınma teşvik edilmektedir.

Az gelişmiş ülkelerde, milli ekonomi, her şeyden önce var kuvvetiyle milli müdafaayı temine çalışacaktır; bunun elbette iktisadi bakımdan mahzurları çoktur.[20]

Savunma ekonomisi; sulh zamanında ülkenin ve halkın bütün iktisadi kuvvet ve kaynaklarının savunma maksatlarına göre topyekün teşkilatlanması ve savaş zamanında da savunma güçlerinin emrine tahsis olunması olarak tanımlanabilir.

Savunma ekonomisinin öncelikle silahlı kuvvetlerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması gerekmektedir. Bu bakımdan savunma ekonomisinin ilk görevi; savunma güçlerinin lojistik ihtiyaçlarını arzu edilen seviyede karşılamaktır. İkinci olarak; ekonomik seferberliği hazırlamaktır. Üçüncü olarak; savunma

[20] Seyfi Kurtbek, **Harp ve Ekonomi**, İnsal Kitabevi, İstanbul, 1942, s. 54.

ekonomisi harp bittikten sonra da, ekonomiyi sulh durumuna aynı şartlarla dönüştürebilmelidir.

Barış ekonomilerinin savunma ekonomisi şekline dönüştürülmesi Birinci Dünya savaşından sonra önem arz etmiş ve bazı ülkelerin savaşdan sonra savunma ekonomisi anlayışlarında gelişmeler olmuş, bir takım tedbirler almışlardır.

3. Savaş Ekonomisi ve Özellikleri

İkinci Dünya Savaşında, daha önceki savaşlarda önem taşıyan bireysel başarı, taktik, coğrafi konum gibi sübjektif etkenlerden çok teknik, teknolojik düzeyin gelişkinliğine, her türlü silahın üretim hızına, sanayinin yapısına ve yeterli mali olanaklara bağlı olduğu görülür.

İkinci Dünya Savaşında savaş ekonomilerinin şu genel özellikleri içerdiği görülmektedir.

- Savaşan ülkeler savaşın finansmanı sorununu çözümlemek için normal gelirleri dışında olağan üstü gelirlere gereksinim duydular ve olağan üstü gelir elde etme yollarını çeşitlendirdiler. Bunun en gelişmiş biçimi vergiler olmuştur.
- Savaş sırasında stokların kullanılması yenileştirme ve amortisman tekniklerinden vazgeçilmesi ve sermayenin doğrudan kullanılmasına sık rastlanan bir finansman tekniği olmuştur.
- Bir başka önlem de zorunlu tasarrufların artırılarak gelir elde edilmesidir.Bu amaçla çalışanların ödeme sırasında maaş ya da ücretlerin bir kısmının sonradan ödenmek koşuluyla kesilmesi ya da bankalar da bloke edilen paranın savaş sonunda faizinin ödenmesi yoluyla kullanımı gerçekleştirilmiştir.
- Devlet, iaşe sorunlarını çözümlemek, ulusal savunma ile kişisel gereksinmeler arasında uyum sağlamak gibi amaçlarla tüketime müdahalede bulunmuştur.
- Devlet, savaş malzemesinin üretimine öncelik verilmesi, sanayinin bu yönde kanalize olması üretimde kullanılan emek gücünün istihdamı gibi konularda üretime müdahale etmiştir.
- Devlet, askeri gereksinmelere öncelik tanıması nedeniyle, piyasada oluşan kıtlığın fiyatlara yansımaması için fiyatlara müdahalede bulunmuştur.
- Devlet, sermaye, para, kredi gibi ekonomik işleyişi yönlendiren etkenleri kontrol altında tutmaktadır.

Görüldüğü gibi, savaş sırasında devlet piyasayı düzenleyen bütün makro ekonomik değişkenlere müdahale etmekte ve ekonomiyi savaş koşullarına uygun şekilde yeniden düzenlemektedir. Savaş zamanında devlet, en büyük tüketici olarak borçlanmalar ve vergilerle elde ettiği geliri yine özel teşebbüse geriye ödemektedir. Özel teşebbüsün gelirlerindeki artışın yanı sıra savaş koşulları nedeniyle oluşan mal varlığı fiyat artışlarına yol açmaktadır. Fiyat artışlarından en fazla etkilenecek olan kurum devletti. Öte yandan fiyat artışları özel teşebbüsün gelirlerinde daha fazla artış sağlayacaktır.[21]

4. Atatürk Dönemi Türkiye Ekonomisi ve Savunma Harcamaları

Türkiye Cumhuriyeti ekonomik yönden çok güç şartlar altında kurulmuştu. Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda geçirilen harplerin yıkıcı tesirleri altında ülke tamamen fakir düşmüştü. Bu dönemde devlet eliyle işletilen bir kısım işletmeler yanında daha çok imalathane mahiyeti gösteren küçük çapta özel tesisler mevcuttu. Fakat bu tesisler kapitülasyonların ve harplerin altında esasen yıpranmış olduğundan her bakımdan revizyona ve bakıma muhtaç bulunuyordu. [22]

Atatürk kuracağı devletin iktisat politikasına yön verecek yöntemleri kararlaştırmak üzere 1923 yılında İzmir'de büyük bir iktisat kongresi topladı. Bu kongrede alınan kararlara göre, iktisadi hayat özel teşebbüsün liderlik ve hakimiyetinde yürüyecek, devlet ancak teşvik ve himaye edici, düzenleyici olarak iktisat işlerine müdahale edecektir. Dolaysıyla bu devrede devlet işletmeci olarak iktisadi faaliyetlere müdahale etmemeye gayret sarf etmiştir.[23]

1929 yılı o zamana kadar dünyanın görmediği büyüklükte bir ekonomik bunalıma sahne olmuştur. Birinci Dünya Savaşı öncesinde Kanada ve Avustralya gibi bazı ülkelerin belirli sanayi kollarında üretimlerini artırmış ve savaştan sonraki yıllarda üretimlerini daha da yükseltmiş olmalarının etkisiyle toplam üretim, kendi ülkelerinde ve uluslar arası düzeyde toplam efektif talebi aşmış, böylece bir aşırı üretim durumu ortaya çıkmıştır.

---

[21] Rıdvan Akar, **Varlık Vergisi,** Belge Yayınları, İstanbul, 1992, s. 16-19; Feridun Ergin, **Harp Zamanında Devletin Ekonomiye Müdahalesi**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943, s. 160-163.
[22] Dündar Sağlam,**Türkiye Ekonomisi Yapısı ve Temel Sorunları**, Ayyıldız Matbaası, 1976, Ankara, s. 79.
[23] Sağlam, **a.g.e.**, s. 80.

Ekonomik bunalımın yıllarca sürmesi sonucunda, ekonominin ancak kendi haline bırakılıp dışarıdan müdahaleler olmayınca, kendi kurallarıyla en iyi biçimde işleyeceği düşüncesi sarsılmaya başlamış, piyasa ekonomisine sahip ülkelerde de devletin ekonomik hayata karışması ve ona yön vermesi yönünde düşünceler güçlenmiş ve egemen olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da kapitalist ülkelerde hükümetlerin ekonomik yaşama müdahalesi artmış, hatta bu müdahale para ve maliye politikalarının sınırlarını bile aşmıştır. Bu alanda ABD'nin *"new deal"* uygulaması bunun uygulamadaki, İngiliz iktisatçısı M. Keynes'in çalışmaları da kuramdaki açık örneklerini oluşturmuştur. Amerika'da işsizlik sigortası uygulaması, sosyal güvenlik, mevduat sahiplerini federal sigorta altına almak, tarımsal fiyatları destekleme konusu ilk akla gelen önlemlerdi.[24] Dünya Buhranı içinde alınan ekonomik önlemlerin Türk Ekonomisi üstündeki etkileri şöyle özetlenebilir;

-Türk Parasının değeri dış paralara göre sabit tutulmuştur.

-Dış ödemeler dengesi sabit tutulmuştur.

-Dış ödemeler dengesinin sağlanması için alınan önlemler ithalatı miktar ve değer olarak azaltmıştır.

-İhracat ise miktar olarak artmasına karşın fiyatlardaki düşüş dolayısıyla değer olarak düşmüştür.

-Ülke içinde ve dışında tarımsal ürün fiyatları hızla düşmüştür.

-Ülke dışında sanayi ürünleri fiyatlarında düşüş olmakla beraber, ülke içinde sanayi ürünleri fiyatları sabit kalmıştır.

-Devlet bütçesinde ve harcamalarında, bütçe dengesini sağlayıcı kısıntılar yapılmıştır.[25]

Dünya ekonomik bunalımının etkisiyle Türk Lirası hızla değer kaybetmeye başlamış, iç ve dış ticaret haddeleri değişmişti. Ekonomik bunalım, Türkiye'de tarım ürünlerinin özellikle endüstriyel bitkilerin ekim alanlarında daralmaya neden olmuştur. Hem fiyatların düşmesi, hem de ekim alanlarının daralması, tarımsal geliri önemli ölçüde azaltmış ve bundan ekonominin tüm kesimleri etkilenmiştir.

---

[24] Nazif Kuyucuklu, **İktisadi Olaylar Tarihi**, İ.Ü.S.B.F Yayınları, Sermet Matbaası, İstanbul, 1982, s. 244.

[25] İlhan Tekeli, **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**, Ankara, 1974, s. 217.

Büyük ekonomik bunalım sonrasında, liberal ekonomiye sahip ülkelerde başlayan güdümlü ekonomiye yöneliş, ülkemizde de görülmüştür. Bunalım Türkiye'nin ekonomi politikasında önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Türkiye öncelikle gümrük duvarlarını hızla yükselterek ithalatı kısmış, ihracatı artırmaya çalışmıştır.

Her ne kadar Kurtuluş Savaşı başarı ile noktalanmışsa da ülke içindeki iç isyanlar (Nasturi Ayaklanması-1924, Şeyh Sait İsyanı-1925, Zilan Ayaklanması-1925, Şemdinli Ayaklanması-1925, Reskotan ve Raman İsyanı-1925, Pervari İsyanı-1926, Hakkari Beytüşşebab İsyanı-1926, Güyan İsyanı –1926, Koçuşağa Ayaklanması-1926, Biçar Ayaklanması-1927, Zilanlı Resul Ağa Ayaklanması-1928, Ağrı İsyanı-1927[26] vb.) yıllarca devam etmiştir. Bu isyanlardan dolayı savunma harcamalarının ekonomik hayattaki ağırlığı bir türlü azaltılamamış, sadece bazı dönemlerde hafifletilmiştir.[27] Bununla kapitalist ekonomi ilkesinin uygulandığı bu dönemde ekonomik politikada liberalizmin tercih edildiğini görmekteyiz. Özel teşebbüse ağırlık verilmekte, diğer yandan ise yabancı sermayeye duyulan tereddüt devam etmektedir. İzmir İktisat Kongresi ile beraber liberalizm yavaş yavaş ekonomik hayatta uygulamaya geçmiştir. Dönemin savunma harcamalarına baktığımız zaman, 1928 yılına kadar savunma harcamalarının genel bütçe içerisinde aldığı oranın devamlı yükseldiğini fakat dönemin sonlarına doğru bu oranın azalan bir eğilime girdiğini görmekteyiz.

Serbest piyasa ekonomisinin tercih edildiği bir önceki dönemde sermaye yetersizliğinden dolayı özel teşebbüsün başarılı olamadığını görmek mümkündür. Yine bir önceki dönemin sonuna doğru yaşanan ekonomik buhran özel teşebbüse duyulan güveni iyice sarsmıştır. Bu yıllarda müdahaleciliğe doğru bir dönüş olmuş, karma ekonomi ilkesi benimsenmiştir. Kalkınmanın sadece özel teşebbüs yoluyla sağlanamayacağını anlaşılması ve 1929 dünya buhranı dönemin ekonomik düzeyini

---

[26] **1806-1938 Yılları Arasında Doğu Anadolu Bölgesinde Meydana Gelen Ayaklanmalar**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998, s. 20.

[27] Metin Heper, **İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, 1999, s. 156.

belirleyici gelişmelerdir.[28] Ayrıca kalkınma amaçlı olarak ilk defa bu dönemde planlama yapılmış, bu doğrultuda ilk olarak Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1933 yılında yürürlüğe sokulmuştur. Devletçilik anlayışının ağırlık kazandığı bu dönemde, amaçlanan savunma gücünün arttırılmasıdır. Bu doğrultuda özellikle stratejik sanayi üretiminin savunma amaçlı olarak üretim yaptığı ve savunma güçlerinin daha rahat ulaşabileceği stratejik yerlerde kurulduğunu görmek mümkündür.

1925-1938 yılları arasında genel bütçe içerisindeki savunma harcamalarının oranı, 1925 yılında yüzde 27.92, 1927 yılında yüzde 34.37, 1928 yılında 34.08, 1929 yılında yüzde 32.33, 1930 yılında yüzde 29.17, 1931-1937 yılları arasında ise yüzde 29'u geçmemiştir. 1938 yılında ise, yüzde 33.06 olmuştur.

5. Konunun Takdimi ve Sınırları

Bu tez çalışmasında amaç, İnönü dönemine denk gelen ikinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de uygulanan savaş ekonomisinin, yine aynı dönemde gerçekleşen *iktisadi ve siyasi* etkilerinin boyutlarını bulmaktır. Ayrıca savaş, ekonomi, savunma; bu üç bileşenin etrafında oluşan tez konusu; bu dönemde gerçekleşen politik ve siyasi kararların etkisinden yola çıkarak, ilgili dönemin Türkiye'sinin savaş ekonomisi uygulamalarını, bütün açıklığıyla ortaya koymayı amaçlamıştır.

Tüm dünyayı kontrol edebilecek stratejik halkalar zincirinin başında bulunan Anadolu, coğrafi mevkii, dünyada bir başka ülkeye nadiren kısmet olan uluslararası ilişkilere sahne olmuştur. Bugün de Türkiye'nin Jeostratejik ve Jeopolitik önemi değişmemiştir. İnsanlığın barış için verdiği emeğe karşın egemen devletler silahlanmaya ve savunma harcamalarına gelirlerinden büyük miktarda kaynak aktarmıştır ve aktarmaya devam etmektedir. Bu durum karşısında gelişmiş ya da az gelişmiş bir devletin, herhangi bir taarruza hazırlıklı olması kaçınılmazdır.

Barış zamanında iyi donatılmış ordulara ihtiyaç olduğu gerçeğini yıllar önce tespit eden M. Kemal Atatürk bu tür gerçeği şöyle vurgulamıştır; "*Vatanın, savunmasına ait vazifelerden daha önemli ve yüce vazife olamaz. Bizi yok etmek düşüncesi karşısında, varlığımızı silahla korumak ve savunmak çok doğaldır. Bundan*

[28] Melih Gürsoy, **Dünyada Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Metiş Yayınları, İstanbul 1989, s. 124-132; Jacgues Nere, **1929 Krizi**, (Çev: Vamık Toprak), A.İ.T.İ.A.Yayınları, Ankara, 1980, s. 17-27.

daha doğal ve haklı hareket olamaz.."[29] Atatürk'ün yıllar önce yaptığı tespit o günlerde olduğu kadar ileride de geçerliliğini koruyacaktır. Ülkemizde savunma harcamalarının vazgeçilmez ana nedeni coğrafi konumumuzdur. Bu coğrafyada askeri açıdan güçlü olmadan ayakta durmak ve ilerlemek mümkün değildir. Savunma harcamaları dünya devletlerinin varlıklarını koruyabilmeleri için vazgeçemeyecekleri bir harcama türüdür. Dünya'da politik ve askeri konjonktüre bağlı olarak savunma harcamalarına aktarılan kaynaklar zaman zaman değişiklikler göstermektedir. Günümüzde yıllık ortalama askeri harcamanın 750-900 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.Yani tüm dünyada günde 2-2,5 milyar dolar savunma harcamalarına sarf edilmektedir. Bu harcamalar içerisine giren silahların fiyatlarına örnek harcamaların, büyüklük derecesini göstermek bakımından anlamlıdır.[30]

Savunma harcamalarının Türkiye için olduğu kadar bazı devletlerin de giderlerinde büyük bir bölümünü oluşturmasına sebep olan birinci ve ikinci Dünya savaşları tüm ülke kaynaklarını bu amaç doğrultusunda yönlendirilmesine sebep olmuştur. Bu yönde uygulanan politikaların maliyeti ise, başlı başına bir araştırmayı gerektirir.

Bu araştırma ile savunma harcamalarının, gerek düzeyinin belirlenmesine etki eden ekonomik özelliklerin, gerek konsolide ve genel bütçe harcamaları içinde gösterdiği gelişimin bir değerlendirilmesi yapılarak, ileride oluşturulacak bütçe politikalarına ve araştırmacılara ışık tutacağı, özellikle bu alandaki sayısal veri yetersizliklerine yardımcı olunacağı düşünülmektedir. Ayrıca Milli Savunmanın, Milli Güvenlik ve Askeri güç kavramları ile ilişkisini de açıklamakta yarar vardır. Milli Güvenlik, milli varlık ve milli çıkarların, hedeflerin güvenliğinin sağlanması ve korunmasıdır. Genel olarak savunma, bazen güvenlikle aynı anlamda, bazen de tamamen askeri anlamda kullanılmaktadır. Toplumun büyük bir kesimine göre,savunma hala yalnızca askeri bir özellik taşımaktadır. Bu görüşe göre Milli

---

[29] **Atatürkçülük (1. Kitap, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri)**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1984, s. 221.

[30] F-16 Uçak 18,8 milyon dolar, F-15 Uçak 27,7 milyon dolar, Füze 100-500 bin dolar arasında değişmektedir. Stinger Füzesi 80 bin dolar, bir Apache Helikopteri ise 14 milyon dolar fiyatındadır. Deniz kuvvetlerinde kullanılan bir denizaltı 500 milyon dolar civarında iken kruvazörün fiyatı 1.1 milyar doları bulmaktadır. Bkz. Mehmet Atay, "Silah Sanayinin Özellikleri ve Silah Tedarik Yöntemleri", **Jeo Ekonomi Üç Aylık Uluslararası Ekonomi ve Finans Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Ankara,1999, s. 32; **M-5 Silah Dengisi**, sayı 11, 1985, s. 32-34.

Savunma, askeri güçle aynı anlama gelmektedir. Bu husus, sınırlı savunma konsepti anlayışından kaynaklanmaktadır. Ancak, topyekün milli varlığın milletçe savunulması ve tehlikelerin topluca göğüslenmesi düşüncesi hakimdir. Bu konsept içinde de askeri gücün savunmada çok önemli bir yeri vardır. Askeri gücün fiziki kuvvetleri olan Silahlı Kuvvetler, barış zamanında milli birliğin kesin ve önemli bir unsuru, egemenliğin bekçisi iç ve dış tehditlerin heveslerini kırıcı, barış, kanun ve düzenin korunmasında demokratik otoritenin yardımcısı olarak, devletin varlığını idamesinde önemli bir rol oynar. Herhangi bir acil durumda ve doğal afetlerdeki yardımlarıyla sosyal hizmetlere büyük katkılar sağlar. Savaşta, kriz dönemlerinde askeri güç, bağımsızlığın toprak bütünlüğünün, can ve mal güvenliğinin ana garantisidir. Bu özellik aynı zamanda savunma hizmetinin niçin kamu hizmeti olması gerektiğinin belirlenmesinde de yardımcı olacaktır.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun takdim ve sınırları ana hatlarıyla çizilerek konunun önemi ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

İnönü Dönemi savaş ekonomisi uygulamaları (1938-1950 dönemi) konusunda ilk tespit etmeye çalıştığım ve giriş bölümünde açıkladığım, savunma harcamalarının kaçınılmazlığı ve ekonomi ile ilişkilerini ortaya koyarak savunma-ekonomi etkileşimi genel anlamda incelenmiştir. Bu etkilerin, savaş ekonomisinde aldığı ve alabileceği sonuçlara değinerek uygulanması gereken ekonomik politikaları açıklamaya çalıştım. Şüphesiz başlı başına uzun bir çalışmayı gerektiren bu konuda daha çok ana temalara değinilerek, savaş ekonomisi uygulamalarının nasıl olması gerektiğini ve bu gerekliliğin bir ülkeye mal olacak sonuçlarına ulaşılmıştır.

Birinci bölümde, "*Savaş Ekonomisi Uygulamaları Açısından 1938-1945 Dönemi Gelişmeleri*" kronolojik sıra ile Türkiye'de savunma harcamalarının gelişimini TBBM'inde yapılan müzakerelerden yola çıkarak incelenmiş, aynı yıl içerisinde uygulanan iktisat politikaları ile savaş ekonomisi uygulamaları işlenmiştir. Yapılan analizlerde kullandığım sayısal verilerle ilgili sınırları vurgulamak gerekirse, bunlardan birincisi, savunma harcamaları, genel bütçe ayrımında olduğu gibi Milli Savunma Bakanlığı harcamaları üzerinden hesaplanmıştır. Ayrıca siyasi otorite ve devlet yönetimindeki rollerde gerçekleşen değişmelerin ülke ekonomisine ve uygulanan savaş ekonomisi politikalarına etkileri araştırılmıştır.Bölümün sonunda

altı yıl boyunca uygulanan politikaların oluşturduğu yeni değerler hem savaş öncesine hem de savaş sonrası arasında değerlendirilerek savaş ekonomisinin yarattığı etki uzun bir dönem içerisinde ispat edilmiştir.

Çalışmamın ikinci bölümünde, "Savaş Ekonomisi Açısından 1938-1945 Dönemi iktisat politikalarına" değinerek ekonominin genel bir değerlendirilmesi yapılmış, bu dönemde savunma ekonomisinin temel göstergeleri araştırılarak savaş ekonomisine geçişte ne tip bir faydası olduğuna ele alınmıştır. Uygulanan iktisat, para ve maliye politikalarının sonuçları değerlendirilmiştir..

Üçüncü bölümünde ise, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları (1946-1950) İktisadi ve siyasi sonuçlarını incelemek için üçüncü bölümde kullanılan yöntem kullanılarak, savunma harcamalarının savaş sonrası düzeylerinin etkileri incelenmiş ve 1950 yılına kadar uygulanan iktisat politikalarının değişimleri kronolojik esaslara dayanılarak verilmiştir.

Askeri harcamaların boyutu tespit etmeye çalışılırken bu harcamaları toplu olarak hiçbir şekilde bir arada bulma imkanı olmadığından 1938-1950 yılları bütçeleri ile değişik tarihte yayınlanan kesin hesap harcamaları meclis resmi kayıtlarından tek tek harcama kalemi bazında planlanan, mali yılı içinde ilave edilen, kesin harcama şeklinde çıkarılarak savunma harcamalarını genel bütçe içindeki yüzdeleri hesaplanmıştır. Ayrıca birçok kaynakta jandarma Genel Komutanlığı bütçesi İç İşleri Bakanlığı içinde gösterilmiştir. Ancak Jandarma Genel Komutanlığı kolluk kuvveti dışında emir komuta ve görev yönünden Genel Kurmay Başkanlığına bağlı olması nedeniyle harcamaları da savunma harcamalarının içine dahil edilmiştir.

Sonuç kısmında ise, yaptığımız analizlerin bir değerlendirmesini yaparak savaş ekonomisinin sonuçları ve başarı seviyesi değerlendirilmiştir. Özellikle savunma giderlerinin, genel bütçe harcamaları içindeki payı, yıllık planlanan, kesinleşen rakamlar itibariyle artış oranları karşılaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ EKONOMİSİ UYGULAMALARI AÇISINDAN 1938-1945 DÖNEMİ GELİŞMELERİ

1. 1938 YILI GELİŞMELERİ

1937 yılının sonbaharında hükümette yapılan değişiklik sonucunda başbakanlık görevini vekaleten yürüten İktisat Bakanı Celal Bayar 25 Ekim 1937 tarihinde, o zamana kadar başbakan olan İsmet İnönü'nün bu görevden resmen istifası sonucunda, başbakan olmuş ve yeni hükümeti kurmakla görevlendirmişti.[1] Bayar hükümetinin kabinesinde, İnönü hükümetinden farklı olarak sadece Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Refik Saydam yer almamıştı.[2]

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün atamasıyla başbakanlık vazifesini üzerine alan Celal Bayar, Atatürk'e takdim ettiği icra bakanları heyet listesinin tasdik edilmesinden sonra Meclisteki, 01 Kasım 1937 tarihinde yaptığı konuşmasında hükümet programını açıklamıştı. Bayar, hükümet programı olarak, devletçilik prensibine dayanan CHP programına bağlı kalacaklarını ve Milli Şef önderliğinde alınacak tedbirlerin uygulayıcısı olacağını ifade etmişti.[3]

Celal Bayar, dış ilişkiler ve ekonomik kalkınma faaliyetlerinde daha verimli çalışmalar için teşkilat yapısında değişikliğe gidileceğini, ekonominin temeli olan zirai faaliyetlerin genişletilerek devam ettirileceğini, devletçilik prensibine uygun teşkilatlanma, planlı endüstrileşme, maden politikasında verimliliği artırma gibi pek çok iktisadi kalkınma planları meydana getirileceğini belirtmişti. Bu konuda Mustafa Kemal Atatürk ile aynı düşünceye sahip olan Celal Bayar'ın belirttiği politikalarda Cumhurbaşkanı 1937 yılı Kasım ayında şu noktalara değinmiştir;

"...Endüstrileşmek en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elamanları memleketimizde mevcut olan küçük her çeşit sanayi kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere mahsullerimizi kıymetlendirmek

---

[1] Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi,** Yurt Yayınevi, cilt 2, Ankara, 1986, s. 37.
[2] Türker Sanal, **Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti** , Sim Matbaası, Ankara, 1995, s. 151.
[3] **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923-1960)**, T.C. Başbakanlık O. ve M. Daire Başkanlığı Yayınları, Cilt I, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978, s. 61.

ve en kısa yoldan en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için bu bir zaruriyettir..."[4] ifadesiyle sürdürmüştür.

Bu yıllarda Avrupa ve tüm dünyayı geren siyasi hareketliliğin, Türkiye'ye de yansıması kaçınılmazdı. Yapılan tüm programların işleyebilmesi, milletin varlığını sürdürebilmesi, ekonomik düzenin işlevliği, şüphesiz devlet ve millet olarak emniyet ve güvende olmakla başarılabileceğinden; Celal Bayar, Hükümet programında Türk ordusunun sadece vatanın emniyetini sağlamadığını, aynı zamanda bir kültür ocağı olduğunu ifade ederek, hükümetin teçhizat ve silahlanma programına devam edeceğini, savunma sanayinin gelişmesine önem verileceğini, milli endüstrinin gelişmesi sırasında savunma ihtiyaçlarının ön planda tutulacağını belirtmiştir. [5]

Mustafa Kemal Atatürk 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM'nin yeni yasama yılını açış konuşmasında bu konuyla ilgili olarak da şunları söylemiştir;

"Ordu Türk Ordusu, işte bütün milletin göğsüne itimat, gurur, duyguları ile kabartan şanlı Ordumuz, Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarf etmekte olduğumuz sistemli çalışmaların (sonucunda bu ordunun) yenilmesi imkansız (Türk topraklarının da) teminatıdır. Teslihata ve teçhizat programımızın tatbikatı muvaffakiyetle ilerliyor. Bunları memleketimizde yapmak emelimiz tahakkuk yolundadır. Harp sanayi tesisatımızı daha ziyade inkişaf ve tevsi için alınan tedbirlere devam edilm Ankara, eli ve endüstrileşme mesaimizde de ordu ihtiyacı ayrıca göz önünde tutulmalıdır."[6]

Başbakan mevcut savunma sanayi fabrikalarının en yüksek kapasiteyle çalışacağını ve noksan kısımların tamamlanacağını belirtmiştir.[7] Bu dönemde devam eden bir takım çalışmalara hız verileceğini mecliste yaptığı konuşmasında da şöyle değinmiştir;

"...Halen kendi tezgahlarımızda inşa edilmekte bulunan deniz altı gemilerimiz bittikten sonra yenilerini inşaya fasılasız devam edeceğiz...Hava müdafaası bu memleketin milli müdafaası mevzuunda büyük ehemmiyetli yerini muhafaza etmektedir. Yeni bir hava planı

---

[4] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, TBMM Ankara Matbaası, c. 20, Ankara,1938, s.18.
[5] Neşe Erdilek, **Cumhuriyet Dönemi Hükümetler ve Programları**, Türkiye Ansiklopedisi Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 978.
[6] **Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları**, TBMM Kültür, Sanat, ve Yayın Kurulu Yayınları, T.B.M.M Basımevi, Ankara, 1987 s. 243-244.
[7] Kazım Öztürk, **T. C. Hükümetleri ve Programları**, Ak yayınları, İstanbul, 1968, s. 210-211.

hazırlayacağız. Bu program Kayseri fabrikasının tevsiini ve motor imal edebilecek hale getirilmesi hususlarını da ihtiva edecektir."[8]

Programın Mecliste okunmasının ardından Bayar Hükümeti için yapılan güven oylamasında 399 Milletvekilinden oylamaya katılan 364'ünün oyu ile hükümete olan güven gösterilmiştir.[9] Bayar Hükümeti ile bir ekonomik politika değişikliği eğilimi ve uygulaması kendini belli etmektedir. Devletleşme alanında önemli bir gelişme olmamıştır. Dönemin yazarlarından Fatih Rıfkı Atay yeni hükümetin ekonomi politikasını, 27 Ekim 1937 tarihli ulus gazetesinde şöyle yorumlamıştır;

"Yeni Başbakan, memleket ekonomisini mesuliyet makamında partinin devletçilik davasını takviye etti. O, devletçi prensibin zayıflığa uğramaması için onu mutlaka ve en iyi muvaffak kılacak tedbirlere başvurmuştur. Devletçiliğimizin bir hususiyeti var. Biz yalnızca müdahaleci değiliz, aynı zamanda işletmeciyiz. Müdahalecilikte dünya devletlerinin ekseriyeti ile beraberiz. Tecrübeler istifademize açıktır. Bundan başka doğrudan doğruya fabrika , maden ve müessese işletiyoruz"[10] diye ifade etmiştir.

1.1. 1938 Yılı Bütçe Müzakereleri

23 Mayıs 1938 tarihinde dönemin Maliye Bakanı Fuat Ağralı, Mecliste yaptığı konuşmasında 1938 mali yılı bütçesinin 250 milyon liraya yaklaşan rakamı ile Cumhuriyet döneminin en "*yüksek*" bütçesi olduğunu belirtmiştir. Ağralı, "Atatürk'ün yüksek direktiflerinde işaret buyurulan ve hükümet programında yer alan vergi düzenlemesinde, hizmet erbabının vergilerinde yapılacak azaltmayı bu sene muvazene vergisi üzerine tatbik ediyoruz" demektedir.[11] Bu vergi hayvan vergisidir. %8 oranında bir indirimle birlikte muafiyet hadleri de geliştirilmiştir. Bu konuda Cumhurbaşkanı Atatürk ise 1 Kasım 1937 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmasında vergi indirimlerine rağmen devlet gelirlerindeki artışı ekonomik göstergelerin yükselmesine bağlamış ve 1937 yılında gerçekleşen rakamlarla ilgili şu yorumda bulunmuştur;

"...Her şeyden evvel size kıvançla arz edeyim ki millet ve memleket geçen seneyi tam bir huzur ve sükun içinde yükselme ve kalkınma faaliyetiyle geçirmiştir... Maliyemizde denk bütçe

---

[8] **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri,** s. 91.
[9] Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet,** Kalite Matbaası, İstanbul, 1974, s. 278.
[10] **Ulus Gazetesi**, 27 Ekim 1937.
[11] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi,** T.B.M.M Matbaası , Cilt 25, Ankara, 1938, s. 117.

sağlam tediye vergi sistemlerini mükellef lehine ıslah ve tahfif ve milli paranın istikrarını muhafaza prensiplerini tam bir sadakat ve muvaffakiyetle takip ve tatbik etmektedir. Bir kısım vergilerde yapılan mühim indirmelere rağmen tahsilat muhammen varidattan geçen senede 29 milyon lira bir fazlalık gösterdiğini"[12] ifade etmiştir.

1937 yılı masraf bütçesinden 18.934.000 lira fazla olan 1938 yılı bütçesi, bir önceki yılın ilk on aylık tahsilat rakamlarına göre ayarlanmıştır. 1938 yılı bütçesi 249.954.020 lira olarak bağlanmıştır. Muhtelif kuruluşlara yapılan zamların toplamı 31,5 milyon liradır. Maliye Bakanı bütçe artışından fazla olan bu rakamın fevkalade bütçeden karşılanacağını açıklamıştır. [13]

Avrupa'da süren siyasi gerginliğin askeri teşkilatlarla desteklenmesi, Milli savunmaya olan ödeneklerin ve yatırımların artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle savunma bütçesine genel bütçe artışının (adi ve fevkalade bütçe) yarısı yani 15.300.000 lirası ayrılmıştır. Maliye Bakanı bu artışın dağılımını şöyle açıklamıştır;

"....Bu artışın 8,5 milyon lirası kara, hava, deniz ve askeri fabrikalar için hazırlanan ve kanunu ahiren kabul buyurulan 125,5 milyon liralık programın ilk seneye ait karşılığıdır. Bu miktarın 1939'da 12,5 milyon liraya çıkarılması mukarrerdir. Silah ve mühimmat ihtiyaçlarımızı mümkün olduğu kadar dahilde temin için öteden beri sarf ettiğimiz gayreti bir kat daha kuvvetlendirmek üzere askeri fabrikalar tahsisatına 125,5 milyonluk programda tefrik edilecek miktarın haricinde olarak daimi imalat ihtiyacı için ayrıca 2.200.000 lira ilave edilmiş ve bu suretle (3.065.000) liradan ibaret olan fabrikalar bütçesi %72 fazlası ile (5.255.000) liraya çıkarılmıştır. Geriye kalan 4,5 milyon lira milli müdafaanın muhtelif ihtiyacına karşılık tutulmuştur."[14]

Bir önceki yıl bütçe rakamlarına ilave yapılan diğer bir kurum ise emniyet ve jandarma ödenekleridir. Maliye Bakanının konuyla ilgili açıklaması şöyledir;

"... Dahili Emniyet ve İnzibat Teşkilatımızı muhtelif ihtiyaçları için Emniyet Umum Müdürlüğü ve Jandarma Bütçelerinde 1.736.383 lira zam yapılmıştır."[15]

Seneler itibariyle 1937-1938 Bütçesi incelendiğinde bir önceki yıla göre planlanan başlangıç ödeneğinin % 8.2 arttığını, rakam olarak 18.936.244 TL' na

---

[12] **T.B.M.M Tutanak Dergisi,** T.B.M.M Matbaası, Cilt 27, Ankara, 1938, s .3.
[13] **Ayın Tarihi**, Matbuat Umum Müdürlüğü, sayı 65, Ankara, 1938 s. 46.
[14] **Maliye Mecmuası**, Maliye Vekaleti Yayını, Damga Matbaası, Cilt 3, Sayı 8, Sene 2, Ankara, 1938, s. 230.
[15] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, Cilt 25, s. 119.

yükseldiği görülmektedir. 1938 mali yılı hükümetçe teklif edilmiş olan 248.000.300 TL bütçe encümen tetkik ve görüşleri ile 249.954.020 TL olarak belirlenmiştir.[16]

Bütçede yer almamakla birlikte ayrı bir yasa ile istenilen olağanüstü ödenek tutarı 57.900.000 liradır. Bu tutarın 25 milyon liraya yakın bir tutarı demiryolları yapımına ayrılması düşünülmektedir. Bu ödeneğin içinde milli savunma için 21.220.000 lira ödenek ayrılmıştır.[17] Bütçeden yapılan harcamalara 01 Kasım 1937 tarihinde Meclis açılış konuşmasını yapan M. Kemal Atatürk şöyle değinmiştir;

"Cumhuriyet Bütçelerinin taayyün eden ve daima kuvvetlenmesi gereken ortak özellikleri, yalnız denk oluşları değil aynı zamanda koruyucu, kurucu ve verici işlere her defasında daha fazla pay ayırtmakta olmalarıdır."[18]

1.2. 1938 Yılı Savunma Bütçeleri Müzakereleri

1938 Bütçe görüşmelerinde meclisin tamamına hakim olan düşünce; dünyanın silahlandığı bir dönemde 1938 bütçesinin 1/3'nün milli müdafaaya aktarmanın zorunlu olduğudur. Konuyla ilgili 26 Mayıs 1938 tarihinde mecliste, Milli Savunma Bakanı Balıkesir Milletvekili Kazım Özalp, 1938 yılında planlanan savunma harcamalarının bir önceki yıla göre 15 milyon lira farklı olduğunu, artırılan bu rakamın sadece 6,5 milyon lirasının kara, deniz ve hava kuvvetlerine aktarıldığını, geriye kalan 8,5 milyon liranın da Atatürk'ün girişimleri ile başlayan silahlanma programı karşılığının taksiti olduğunu ifade etmiştir. Bakan konuşmasında savunma harcamalarının önemini şu sözler ile açıklamaya çalışmıştır;

"... Bütün dünyayı ateşe verecek ve bize de sirayet edebilecek olan bir harbin zuhur etmeyeceğini hiç kimse iddia edemez ve bunun ne kadar yakın veya uzak olduğuna tahmin olunamaz. Böyle olunca her an her ihtimale karşı ordumuzu hazır bulundurmak mecburiyetinde olduğumuzu söylemeye hacet yoktur.... Bu sayede bugün cihan hadiselerini sükunetle takip etmekte ve aleyhimize vuku bulabilecek herhangi bir teşebbüs ve hareketi şiddet ve emniyetle karşılamaya amade bulunmaktayız." [19]

---

[16] **Bütçe Kesin Hesap Kanunları,** T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Cilt I, Ankara, 1992, s. 439-443.
[17] Ertuğrul Baydar, **II. Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri**, Başbakanlık Basım Evi, , Ankara, 1978 s. 34.
[18] Kazım Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M Açış Nutukları**, Ak Yayınları, İstanbul , 1969, s. 267.
[19] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, Cilt 25, s. 209.

Savunma bütçesi oylaması, aleyhte hiçbir oy kullanılmadan kabul edilmiştir. Milli Savunma Bütçesinin kabulünü 27 Mayıs 1938 tarihili Cumhuriyet Gazetesi, "*Meclisten orduya selam, Milli müdafaa bütçesi dün aynen kabul olundu*"[20] başlığı ile manşete taşımış, verilen kararı yayınlamıştır; Karar ise şöyledir;

"Milli Müdafaa Kara, Deniz, Hava, Askeri Fabrikalar ve Harita Umum Müdürlüğü bütçeleri kabul olundu. Milli Müdafaa Bütçemizin kabulü münasebetiyle biri Rasih Kaplan, Aziz Akyürek diğeri Şükrü Koçak imzalarını taşıyan iki takrir ile bütün milletin emniyet ve itimadını kazanmış olan Cumhuriyetin kıymetli ordusuna yüksek meclisin selam ve sevgileri izhar edildi; ve bu takrirler şiddetli alkışlarla karşılandı."[21]

29 Haziran 1938 tarihinde Başbakan Celal Bayar memleketin genel gidişi hakkında mecliste yaptığı konuşmasında, genel bütçenin ekonomik ve sosyal pek çok durumu yansıttığını ifade ederek gelir tahminlerinin üzerinde bir rakamla kapanan 1937 yılı bütçesinin, 1938 yılı içinde daha fazla olacağına inandığını belirterek, bu yıl içerisinde dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak mecburen milli savunma hizmetlerine bütçeden daha fazla bir ödenek ayrıldığını ifade etmiş ve konuşmasında şu konulara değinmiştir;

"...1938 senesi zarfında fazla tahsisat olarak verdiğimiz rakamların en yükseğini Milli Müdafaaya tahsis etmiş bulunuyoruz. Milli Müdafaa vekaletimizin 1938 Bütçesindeki hususiyetlerden biriside kısa bir zamanda realize edilmek üzere kabul ettiğimiz 125 milyon liralık fevkalade program cephesidir."[22]

Nadir Nadi, Cumhuriyet Gazetesinin 29 Mayıs 1938 tarihli "*Orduya Selam*" başlıklı makalesinde, milli savunma hizmetlerine yapılan ödeneklerle ile dünyanın yeni aldığı siyasi görüntüye uzak kalınmadığını ifade ederek yazısında şu noktalara değinmiştir;

"... Dünyanın gidişini yakından takip ediyor ve milli ihtiyaçlarımız nispetinde bizde silahlanıyoruz. Meclise sevk edilen 125 milyon liralık fevkalade müdafaa tahsisatı ile müdafaa bütçemiz senede 12,5 milyonluk kadar artmaktadır. Bu para ile yalnız silah satın alınacak ve müdafaa tahsisatı vücuda denk getirilecek değil aynı zamanda fabrikalar kurulacak ve uzak

---

[20] **Cumhuriyet Gazetesi,** Meclisten Orduya Selam, 27 Mayıs 1938.
[21] **A.y.**
[22] **T.B.M.M Zabit Ceridesi**, Cilt 25, s. 504.

olmayan bir istikballe bütün müdafaa vasıtalarımızın hudutlarımız içinde hazırlandığını görmek imkanları hasıl olacaktır..." [23] diye yazısını sürdürmüştür.

Bir önceki yıla göre, dünya devletleri arasındaki ilişkilerin gerginleşmesi Türkiye'nin siyasetini yönlendirecektir. 1937 yılındaki bütçe artışının % 16'sı savunmaya ayrılırken, 1938 bütçe artışının % 50'lik bir dilimi savunmaya ayrılmıştır.

Silahlanma süreci içerisinde artık Türkiye kaynaklarını en etkin şekilde verim alacağı yerde kullanmak istemektedir. Öyle ki İngiltere ile yapılan kredi sözleşmesinde alınan 16 milyon liranın, 6 milyon liralık kısmı askeri ihtiyaçlar için ayrılmıştır.[24]

1.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması

Bütçe müzakerelerinde gördüğümüz gibi Avrupa'da başlayan siyasi gerginlik ve Avrupa ülkelerinin savunma harcamalarını artırmaları Türkiye'de de savunma harcamalarına ağırlık verilmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda 1937 yılı bütçe toplamı, 231.017.776 lira olarak planlanmış, 1938 yılı için planlanan bütçe, 18.936.244 lira artışla 249.954.020 liraya yükseltilmiştir. Bu artışın başta gelen sebeplerinden biri milli müdafaaya ayrılan ödeneklerin artırılmasıdır. Genel bütçe artışı olan 18.936.244 liranın 8.986.956'lirası toplam savunma harcamaları için aktarılmış, bu rakam genel bütçe artışının % 47'sini teşkil etmiştir. Toplam savunma harcamaları (Kara, Deniz, Hava, Harita Umum Müdürlüğü, Askeri Fabrikalar ve Jandarma Genel Komutanlığı dahil) 93.139.160 lira olarak ortaya çıkmıştır. O yıllarda yıl sonu ödenekler toplamları ve kesinleşen harcama tutarlarının bilgisine ancak üç ya da dört yıl sonra ulaşıldığından, planlanan ödenek artışı 18.936.244 lira olmasına rağmen kesinleşen hesaplara göre 1938 yılı genel bütçesi toplamı 314.697.475 TL ile kapanmıştır. Planlanan ve kesinleşen genel bütçe arasındaki fark 64.743.455 TL olarak gerçekleşmiştir. Aradaki farkın bu kadar büyük olması yine savunma harcamalarındaki yıl içinde yapılan artışlardan kaynaklanmıştır.[25] 1938 yılında artışın ilk kalemini savunma teşkilatının ödenekleri, diğeri ise Duyunu

---

[23] **Cumhuriyet Gazetesi,** Orduya Selam, 29 Mayıs 1938.
[24] Bilsay Kuruç, **İktisat Politikasının Resmi Belgeleri**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 't.y.', s. 53.
[25] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü Yayınları, Sayı: 1995/5, Ankara, 1995 s. 205 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1938, s. 10-15 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, 1 Teşrinisani, Cilt 18, Ankara, 1938, s. 403.

Umumiye Bütçesi'ni oluşturmaktadır. Başka bir ifadeyle savunma harcamaları ve Duyunu Umumiye, 1938 yılı için Türkiye Bütçesinden 160.229.550 TL almıştır ve bu oran (kesinleşen rakamlarla) genel bütçenin % 51'ini teşkil etmektedir.

Bu iki kurum genel bütçe içerisinden % 51 gibi bir oran alırken, geriye kalan 21 kurum %49 gibi bir oran almaktadır.

1.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1937 mali yılı için savunma harcamalarının toplamı (Jandarma Genel Komutanlığı, Kara Kısmı, Hava Kısmı, Deniz Kısmı, Askeri Fab.Um.Md.lüğü, Harita Um.Müdürlüğü) 77.451.304 lira olarak planlamıştır. Yani genel bütçenin % 33,4'ünü savunma harcamaları oluşturmaktadır. Bu oran 1938 mali yılı bütçesi için % 37,1'dir. Toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 93.139.160 liradır.

ii. Yıl sonu Ödenekleri İle :

1937 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 98.270.566 liradır. Bu rakam genel bütçenin % 30,5'ini oluşturmaktadır. 1938 yılında bu rakam 15.633.083 lira artmış ve 113.903.649 lira olmuştur. Bu rakam genel bütçenin % 34,5'ini oluşturmaktadır.

iii. Kesinleşen Harcama :

1937 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 94.560.518 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 30,5'ini teşkil etmiştir. 1938 mali yılı için toplam 105.512.367 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 33,6'sını oluşturmuştur. Yani toplamda cari fiyatlarla savunma harcamaları bir önceki yıla göre kesinleşen harcama olarak % 11,5 oranında artmıştır. (1938 yılında 93.139.160 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 113.903.649 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 105.512.417 lirası harcanmıştır). 1937-1938 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 1'de gösterilmiştir. Ekler Tablo 1-1 'de Türkiye'nin 1938 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar, Tablo 1-2'de Milli Müdafaa Vekaleti Kara Kısmı, Tablo 1-3'de Milli Müdafaa Vekaleti Hava Kısmı, Tablo 1-4'de Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Kısmı, Tablo 1-5'de Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, Tablo 1-

6'da Harita Umum Müdürlüğü, Tablo 1-7'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 1

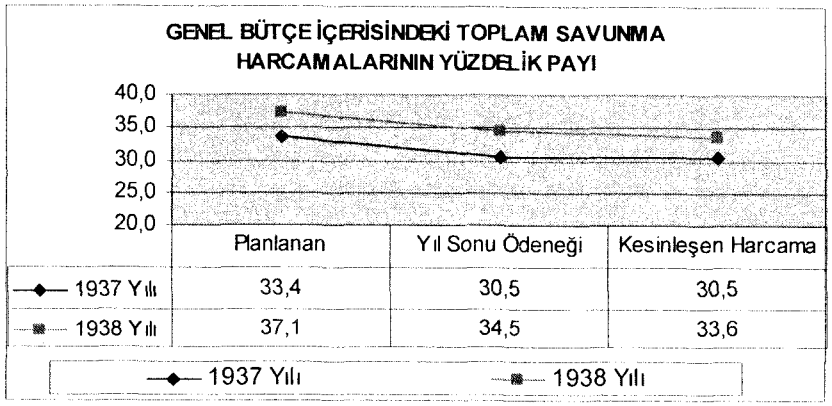

1938 yılı harcamalarının bir değerlendirilmesi yapıldığında % 26 maaşlara % 30.9'luk kısmı yiyecek, yem, yakacak, giyim, techizat ve kuşam malzemelerine harcandığı görülmektedir.Bu yılda kıt'a intikalleri olduğundan 2.406.086 TL nakliyat hizmetlerine harcanmıştır. Halkiyatta en büyük harcama ise, 1.761.880 TL ile Kara Kuvvetlerine aittir. Sağlık hizmeti için ise, 562.072 TL harcanmıştır.

2. 1939 YILI GELİŞMELERİ

1939 yılı iki açıdan önemli bir yıldır. İlki, Mustafa Kemal ATATÜRK' ün vefatıyla boşalan Cumhurbaşkanlığı makamına İsmet İnönü'nün geçecek olması yani Milli Şef döneminin başlamasıdır. Diğeri ise, İkinci Dünya Savaşının başlaması ile savaşın Türkiye'nin *ekonomik, siyasi ve sosyal* hayatı üzerinde son derece etkili olmasıdır.

i. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Oluşu

11 Kasım 1938'de TBMM genel kurulunda yapılan seçimlerle oylamaya katılan 348 milletvekilinin verdiği kabul oylarıyla İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci Cumhurbaşkanı seçilmiştir.[26] Bu seçim memlekette, bütün çevrelerde memnuniyetle karşılanmıştır. İsmet İnönü hatıralarında, *"...Meclis çılgın bir halde 24 saat güç sabretti. Bütün memleket radyoları başında bekledi. Müttefikan*

[26] **Ulus Gazetesi**, *Baş Sayfa,* 12 Kasım 1938.

beni Reisi Cumhur ilan ettiler..."[27] diyerek, memleketin o günkü havasını yansıtmaya çalışmıştır. Atatürk'ün uzun yıllar çalışma arkadaşı olmuş olan İsmet İnönü, onun ölümünden hemen bir gün sonra Cumhurbaşkanlığına seçilmiş ve bu seçim gerek meclis içerisinde ve siyasi çevrelerde, gerekse basın ve kamuoyunda büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. 26 Aralık 1938'de toplanan CHP olağanüstü kurultayında İnönü, değişmez başkan ve Milli Şef ilan edilmiştir. (Atatürk ise ebedi başkan olarak kabul edilmiştir.) İsmet İnönü bunun üzerinde kurultayda şu konuşmasıyla üyelere şöyle diyerek teşekkür etmiştir; "*...sağlam bünyeli, yüksek istinatlı asil bir milletin siyasi hayatına yön vermek istidadındayız...*"[28]

İsmet İnönü Atatürk'ten daha geniş yetkilerle Cumhurbaşkanı olmuştur. Nadir Nadi Atatürk'ün ölümünden sonra oluşabilecek iktidar boşluğuna dikkat çekerek İnönü'nün Milli Şefliği kabul edişinde iç politikanın ehemmiyetini vurgulamıştır. Süreyya Aydemir'e göre Atatürk döneminde başlayan ancak tamamlanamayan inkılapların devamını sağlamak için İsmet İnönü'nün milli şefliği kabul ettiğini ifade etmiştir.[29]

ii. İkinci Dünya Savaşı Başında Türk Dış Politikası

Gerginleşen Avrupa'daki siyasi ortam savaşı kaçınılmaz kılmaktadır. Savaş çıkmasından kısa bir süre önce Türkiye için beliren uluslararası siyasi ortamın tarifini şu iki kelime ile yapmak mümkündür, "*Türkiye, yalnız ve müttefiksizdir.*"

Savaş öncesinde Türkiye-İngiltere-Fransa birer deklarasyon yayınlayarak bir anlaşma yapmayı kararlaştırmıştı. 12 Mayıs 1939'da Ankara Londra'da yayınlanan ortak bildiriyle iki ülke arasında savunma anlaşmalarının hazırlandığını ilan etmekteydi. Bu özellikle Almanları rahatsız edecekti. Bu anlaşma Türkiye'yi savaşa sokma niteliği taşıyordu. Fakat yapılan ek protokollerle Türk-Sovyet savaşı kesinlikle engelleniyordu.[30]

Türkiye'nin savaş yıllarındaki dış politikasının temel çelişkisi buradan kaynaklanmıştı. Türkiye savaş yılları başında savaşa girmemeyi değil, savaşa girmeye yönelik antlaşma imzalamış, bu antlaşmalara uyma zorunluluğu çıkınca da, savaşacağı ülkelere yaklaşmış ve onlarla da antlaşmalar imzalamıştı. Bu durum savaş

---

[27] Sabahattin Selek, **İsmet İnönü Hatıralar**, Cilt II, Ankara, 1987, s. 3-4.
[28] Kadri Kemal Kop, **Milli Şefin Söylev, Demeç, Mesajları**, Akay Kitabevi, Ankara, 1945, s.17-18.
[29] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Remzi Kitapevi, Cilt, 2. Baskı 2, İstanbul, 1968, s. 49-50.
[30] Taner Timur, **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 38-39.

halindeki ülkelerin Türkiye üzerinde çeşitli baskı ve tehditlerine yol açmıştı. Bundan sonra savaş bitene kadar taraflar Türkiye'yi yanlarına almak ve savaşa girmesi için zorlamışlardı.[31]

iii. Refik Saydam Hükümeti

1939 yılı bir buçuk aylık Celal Bayar hükümetinde yapılan değişikliklerle başladı. Gerçi Atatürk'ün ölümü ile Cumhurbaşkanlığına getirilen İsmet İnönü Başbakanlığı yine Celal Bayar'a vermişti ama bunun geçici bir yerleşme tedbiri olduğu yolunda söylentiler vardı.[32] Celal Bayar'ın 25 Ocak 1939 tarihinde başbakanlıktan istifası üzerine, bu göreve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün isteğiyle Dr. Refik Saydam getirilmişti.[33] Kabinede yapılan değişlikle Tarım ve Milli Savunma Bakanları da değişmiştir. Kabineyi kurmakla görevlendirilen Refik Saydam mecliste 27 Ocak 1939 tarihinde hükümet programını açıklamıştır. Yeni Başbakanın ilk sözü, hükümetin mensup olunan CHP programının uygulayıcısı olacağıdır. Başbakan, maliyenin ana prensibinin, samimi ve denk bir bütçe oluşturmak olduğunu, kalkınma ve yatırımların devam edeceğini belirtip konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"...Memleketimizin her sahada inkişaf ve ümranına matuf mesai programlarımızı, bu sahaların her birindeki ihtiyaçları süratle tahakkuk ettirecek şekilde ve mali bakımdan sıkıntısız karşılanabilecek çerçeveler içinde, tanzim etmek azmindeyiz."[34]

Devlet bütçesinden verilen maaş ve ücretler ile devlet sermayesiyle meydana getirilmiş kuruluşlardaki maaş ve ücretler arasında denge kurulması ve bu kurumların doğru işlemelerinin sağlanması, üzerinde önemle durulacak konular olduğunu belirten Başbakan, milli paranın değerini korumak için gereken tedbirleri alacaklarını, çiftçi ve köylü vatandaşlar üzerinde bulunan vergi yükünün de hafifletileceğini, devam eden demiryolu yapımına hız verileceğini belirtmiştir. İktisadi sahada da parti programına bağlı kalınacağını belirten Başbakan, devletçilik uygulamalarının devam edeceğini açıklamıştır.[35]

---

[31] **A.e.**, s. 39-40.
[32] Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974, s. 3.
[33] Öztürk, **T.C. Hükümetleri ve Programları**, s. 143.
[34] Erdilek, **a.g.e,** s. 980.
[35] Kuruç, **a.g.e**, s. 56.

Hükümetin savunma politikası, milli müdafaa kuvvetlerinde yapılan tüm çalışmalara hız verilerek devam etmiştir. Bu düşünceler altında oluşan ekonomik, sosyal, harici ve dahili tüm programlar, siyasi ve sosyal hayatın tümüne yansıyacaktır.[36] Gelir tahminlerindeki artıştan kaynaklanan gelir fazlasının özellikle savunmaya aktarılması gerekliliğini söyleyen Mustafa Kemal, dünya siyasetindeki değişim gereği bunun yapılması gerektiğini 1 Kasım 1938 tarihinde Meclis açılışı münasebetiyle yaptığı açıklamasında vurgulamıştır. Konuşmanın devamında ;

"...Ekonomik sahadaki inkişafla mütenasip olarak daima bütçe tahminlerini aşan devlet varidatının devamlı artışı bir taraftan vergi tahfiflerini muayyen bir program dairesinde tahakkuk ettirmeğe, diğer taraftan muhtelif sahalarda verimli işlere ve milli müdafaa hizmetlerine daha çok pay ayırtmaya imkan vermektedir."[37]

27 Ocak 1939 tarihinde Mecliste Hükümet programı açıklayan Refik Saydam, devlet namına verilen sözlerin tutulması için yapılan çalışmaların dikkatle izlenceğini belirtip konuşmasını şöyle noktalamıştır;

"...Taahhütlerimize olan sadakat, tediyelerimizdeki intizam sayesinde gittikçe artan devlet itibarının takviyesi bu esasın büyük bir hassasiyetle takibi ile mümkün olabileceği kanaatindeyiz. Memleketimizin her safhada inkişaf ve ümranına matuf mesai programlarımızı bu sahaları her birindeki ihtiyaçları suratlı tahakkuk ettirecek şekilde ve mali bakımdan sıkıntısız karşılanabilecek çerçeveler içinde tanzim etmek azmindeyiz." [38]

Mecliste okunan hükümet programının kabulünün ardından, 27 Ocak 1939 tarihinde güvenoyu alan yeni Refik Saydam Hükümeti, mecliste aynı gün seçimin yenilenmesine ve yeni meclisin 03 Nisan 1939 'da toplanmasına karar verdi ve meclis tatile girdi.[39]

Birinci Refik Saydam dönemi, hükümetinin yönetimi ve denetimi altında yapılan seçimler sonucunda, Altıncı Büyük Millet Meclisi'ne 424 vekil seçilmiştir.[40] Yeni Refik Saydam hükümetinde, birinci Refik Saydam hükümetinden farklı olarak, Bayındırlık ve İktisat Bakanlıkları ikişer bakana ayrılmış, Ulaşım Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı kabineye eklenmiştir. Bakanlardan tek değişiklik, Bayındırlık

---

[36] Öztürk, **T.C. Hükümetleri ve Programları**, s. 229.
[37] Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının TBMM'sini Açış Nutukları**, s. 283.
[38] **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, a.g.e.,** s.102.
[39] Goloğlu, **a.g.e,** s. 7.
[40] **A.e.**, s. 12.

Bakanı olarak Ali Çetinkaya'nın (Afyonkarahisar) yerine Ali Fuat Cebesoy (Konya) getirilmiştir.[41] Fahri Rıfkı Atay, köşesinde hükümette yapılan değişikliğin yerinde olduğunu seçilen milletvekillerinin doğru bir karar olduğunu savunarak, Ticaret Bakanlığı ile ilgili alınan kararın geç olduğunu ifade etmiştir.[42] Yunus Nadi ise ihracat ve ithalatın gelişmesi için, yeni yapılandırılan kabinenin yerinde olduğunu belirtmiştir.[43] Asım Us ise, yeni kabine hakkında şöyle bir yorumda bulunmuştur. "Ticaret Vekaletinin ihdası dahili ve harici ticaret işlerinde milli menfaatleri korumak için devlet vesaiti ile beynelmilel iktisadi ve mali vaziyetlerin icap ettiği tedbirleri almağa hizmet edeceği gibi Münakalat vekaletinin ihdası da bugüne kadar idaresi muhtelif vekaletler arasında dağılmış ve parçalanmış olan her türlü deniz, hava ve kara nakliyat vasıtalarını bir emir ve idare altında toplamak suretiyle aralarında sıkı bir ahenk ve irtibat temennine yardım edecektir."[44]

Başbakan Refik Saydam mecliste 10 Nisan 1939 tarihinde yeni hükümet programını okudu. Pek kısa olan ve önceki hükümet programına göre herhangi bir yenilik getirmemiş olan bu programda başbakan özellikle şu konulara değinmiştir;

"...Bu kabine de, şimdiye kadar olduğu gibi mensup olduğumuz CHP'nin programını tahakkuk ettirmek için çalışacaktır...Dünya durumunun baş döndürücü bir hızla her an değişiklik gösteren gelişimi, dış politikamızın her zamankinden çok uyanık olmasını gerektiriyor. Bu kargaşalıklar önünde Cumhuriyet Hükümetinin büyük küçük bütün devletlerle aynı samimiyet ve dürüstlük altında dostane münasebetlerini idame etmekte bulunduğunu ve bundan sonrada idameye çalışacağını size söyleyebilirim."[45]

13 Nisan 1939 tarihli Vakit Gazetesinde, Sadri Ertem ikinci Saydam hükümetinin dünya siyasetinin gerildiği bir dönemde iş başına geldiğini ve hükümetin dış siyasette son derece dikkatli olması gerektiğini kaydederek Türkiye'nin dış siyasette elinde bulunan güçleri şöyle belirtmiştir; "Türkiye harici siyasetinin mert ve makul seciyesi daha güzel, daha berrak bir şekilde meydana çıkar. Türkiye'nin harici politikada gösterdiği bu şahsiyet iki kuvvetli temele dayanmaktadır. Emniyetli bir iç politika, kuvvetli ve her zaman itimat olunur bir ordu...Türk ordusu, emniyetli iç politikaya sahip olan devletin bekçisidir. Bu vazifeyi ruh ve kültür seviyesiyle olduğu kadar, maddi kudretler bakımından da ifa eden tek istinat noktamızdır..."[46] demiştir.

---

[41] Cafer Demiral, **Türkiye'nin 42 Hükümeti,** Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50.Yıl Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973, s. 76.
[42] **Ulus Gazetesi,** *Yeni Devre Başlarken* 4 Nisan 1939.
[43] **Cumhuriyet Gazetesi,** *Milli Şef Etrafında Milletin Birliği,* 4 Nisan 1939.
[44] **Vakit Gazetesi,** *Yeni Kabine,* 4 Nisan 1939.
[45] **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, a.g.e.,** s. 102.
[46] **Vakit Gazetesi,** *İkinci Refik Saydam Hükümeti,* 13 Nisan 1939.

2.1. 1939 Yılı Bütçe Müzakereleri

22 Mayıs 1939 günü TBMM'inde bütçe görüşmelerine başlanmıştı. Ülkenin ekonomik hayatında görülen gelişme ve iyileşme neticesinde, bütçe geçen seneye göre 11 milyon TL gibi bir farkla bağlanmıştı. Yeni vergi çeşitleri ya da mevcut vergi sisteminin üzerine bir zam yapılmadan çıkan bu fark, ekonomik açından toplumun gelişiminin bir göstergesidir. Gelir tahminleri yılın ilk on aylık gelir toplamına, bir önceki yılın son iki aylık gelir toplamı ilave edilerek ulaşıldığını belirten Maliye Bakanı Fuat Ağralı toplam gelirin 261 milyon TL civarında tahmin edilmekte olduğunu belirtmiştir. Denk bütçe ilkesi, bu dönemlerin vazgeçilmez ilkelerinden birisidir. Maliye Bakanı Ağralı 1939 yılı bütçesiyle ilgili 22 Mayıs 1939 günü Mecliste yaptığı açıklamasına şöyle başlamıştır;

"...Bütçe tahminimizdeki rakamlar geçen senelerde olduğu gibi tatbik edilmekte olan bütçenin toplanmış olan on aylık tahsilat rakamlarına bir evvelki senenin son iki aylığını ilave etmek sureti ile tespit edilmiştir. Hiç bir sene bizi yanıltmamış olan bu esasen en doğru yol olduğunu zaman fiiliyatla teeyyüt etmektedir. Bu sayede varidatımızın inkişafından mütevellit tahsilat fazlaları ile sene içinde çıkabilecek zaruri bazı işleri karşılamaya imkan hasıl olabildiği gibi bu fazladan mütevellit tahmin farkı ertesi sene bütçesine yeniden yer alınmasına lüzum görülen mühim devlet hizmetlerinin ifasına tahsisi edilebilecek toplu bir varidat membaı bulmaya da imkan vermektedir..."[47]

Yeni bütçenin en belirgin özelliği hükümet politikalarında olduğu gibi milli savunma hizmetlerinin en geniş ölçüde düşünülmüş ve karşılanmış olmasıdır.[48] Konuyla ilgili bütçe müzakerelerinde Maliye Bakanı Fuat Ağralı şu sözleri sarf etmiştir;

"...Görülüyor ki bütçe fazlası tamamen müdafaa hizmetlerine tahsis edildikten sonra başka muhtelif daire bütçelerinden yapılan bazı tasarruflarda buna ilave edilmiştir."[49]

Avrupa'nın silahlandığı bu dönemde, Türkiye bu gelişmelere kayıtsız kalmamış, nitekim bu konu Atatürk vefatından önce son meclis açılışı konuşmasında Celal Bayar,' (Atatürk'ün rahatsızlığı sebebiyle Celal Bayar'ın 1 Kasım 1938 okuduğu nutku) Milli savunma teşkilatının önemini, silahlanma programı devam edilmesi gerektiğini ve yapılması gerekenleri şu açıklamalarıyla ifade etmiştir;

---

[47] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Cilt 1, Ankara, T.B.M.M. Matbaası, 23/5/1938, s.118.
[48] Baydar. **a.g.e.**, s. 34.
[49] **Ayın Tarihi**, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 66, Ankara, Mayıs 1939, s. 31.

"...Vatanın ve rejimin koruyucusu olmakla kalmayıp en geniş ve hakiki manası ile bir sulh amili ve bir eğitim ve öğretim ocağı olan yenilmez ordumuz geçen sene de işaret ve izah ettiğim gibi son sistem silah ve motorlu vasıtalarla cihazlandırılması yolundaki çalışmalara hız verilmiştir."[50]

2.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri

Yapılan tasarrufların çoğu aynı bütçe içinde bir hizmetten kısma suretiyle, diğer bir hizmete ilave yapıldığından, ilk bakışta bu bütçe değişikliği fark edilememektedir. Bu suretle, görünen ve görünmeyen tasarrufların tutarı 5 milyon lirayı aşmakta olduğunu ifade eden Maliye Bakanı, bu tutarın 1,5 milyon lirasının Milli Eğitime, 800.000 lirasının Emniyet ve Jandarma bütçelerine ayrılmış olduğunu belirtmiştir. Olağanüstü ödenekten milli savunma hizmetleri için ayrılan pay 26.310.000 liradır. 1936 yılından bu yana, başta milli savunma hizmetleri, iktisat, ziraat v.s gibi bakanlıkların da ödenek aldıkları genel bütçenin toplamından 1939 yılı için 58 milyon lira olarak belirlendiğini belirten maliye bakanı konuşmasında milli savunma hizmetleri için 26.310.000 lira ayrıldığını söylemiştir.[51]

23 Mayıs 1939 tarihili Akşam gazetesinin manşetinde; "*Maliye vekilinin beyanatı alkışlarla tasvip edildi*" başlığına yer verilmiştir. Yazının devamında; "*1939 bütçesinin en bariz özelliğinin, milli müdafaa hizmetlerinin azami derecede düşünülmüş ve karşılanmış olmasına yer verilmiş*" denilmektedir.[52] Aynı gün yayınlanan Ulus Gazetesi manşetinde; "*Mebuslar denk ve güzel bir bütçe veren kabineyi takrir ve tebrik ettiler.*" yazısına yer vermiş ve devamında Fuat Ağralı'nın açıklamaklarına yer vererek halka duyurmuştur.[53]

Aynı gün mecliste konuşan Manisa Milletvekili Refik İnce, Maliye Bakanının açıklamasını ferah ve emniyet verici bulduğunu belirterek vergi gelirlerindeki artışa, iktisadi durumun gelişimine ve vatandaşta ödeme sıkıntısı mevcut olduğunu söylemiş ve memur maaşları arasındaki farkın varlığına dikkat çekmiştir. Kazım Karabekir ise halktan alınan paranın büyük bir titizlikle halkın menfaatine sevk edilmesini ve israftan kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır.[54]

---

[50] **T.B.M.M.Tutanak Dergisi**, C. 27, T.B.M.M Matbaası, Ankara,1939, s. 5-7.
[51] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M Matbaası, Cilt 1, İ.64, Ankara, 23/5/1938, s.130.
[52] **Akşam Gazetesi,** 23 Mayıs 1939.
[53] **Ulus Gazetesi,** 23 Mayıs 1939.
[54] **Ayın Tarihi**, sayı 66, s. 46.

Aynı gün Mecliste söz alan B. Galip Pekel'in milli savunmaya ayrılmış olan paranın çok yerinde olduğunu, imkanların daha geniş olması durumunda rakamın daha da artırılması gerektiğini söylemiştir.[55]

29 Mayıs 1939 tarihinde mecliste savunma bütçesi (kara kısmı, hava kısmı, deniz kısmı, askeri fab., harita maüdürlüğü) onaylandıktan sonra Diyarbakır Mebusu General Kazım Sevüktekin ve Erzurum Mebusu Şükrü Koçak'ın B. M. Meclisinin orduya selam ve saygılarının iblağına dair takriri şöyledir;

Yüksek Reisliğe

Memleketimiz müdafaasını ve dünya sulhunü temin edecek olan yüksek şerefli ordumuza ve bu ordunun yüksek liyaketler ile sevk ve idaresini derute etmiş olan B. M. Meclisinin selam ve saygılarının iblağını arz ve teklif eyleriz. [56]

Diyarbakır — Erzurum

K.Sevüktekin — Şükrü Koçak

Bütçe oylamasında, aleyhte oy kullanılmadan, tüm kurumların bütçeleri oy birliği ile kabul edilmiştir. Bütçenin onaylanmasının ardından 30 Mayıs 1939 tarihli Akşam gazetesinde, Milli Müdafaa Encümeni Kazım Sevüktekin ile Erzurum Milletvekili Şükrü Koçak'ın meclise sunduğu takriri, "*Meclisin selam ve saygılarının orduya bildirilmesi hakkında takriri alkışlarla kabul edildi*" başyazısıyla yayınlayarak halka duyurmuş, gazete ayrıca bütçeye itiraz eden hiçbir bakan olmadığını ayrıca belirtmiştir. [57]

2.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması

1938 yılı adi bütçe toplamı 249.954.020 lira olarak planlanmıştır. 1939 yılı için planlanan bütçe 11.110.172 lira artışla 261.064.192 liraya yükseltilmiştir. Bu rakam sadece planlanan bütçedeki artış olmakla birlikte yıl içinde ayrılan ödenek ve harcama artışı daha fazla bir rakamı bulmakta, kesinleşen harcama kaleminde 79.733.425 lira artarak toplamda 394.427.900 liraya ulaşmıştır. Elbette bu artışın sebeplerinden ilki düzelen bir ekonomi ve sosyal hayat, diğeri ise gerginleşen Avrupa karşısında Türkiye'nin almak zorunda olduğu savunma önlemleridir. Çünkü ordunun ihtiyaçları çok fazladır. Bunun için ordunun ihtiyaçlarından silah, teçhizat ve iaşe masrafları artmaktadır. Ayrıca silah altına alınan personel mevcudu artmıştır.

---

[55] **Ulus Gazetesi,** *Müdafaa Bütçesinin Kabulü*, 30 Mayıs 1939.
[56] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, T.B.M.M Matbaası, Cilt 21, Ankara, 1939 s. 374.
[57] **Akşam Gazetesi,** *Orduya Selam*, 30 Mayıs 1939.

1939 yılı için dikkat etmesi gereken bir konu Türkiye bütçesinin ve savunma bütçelerinin hazırlanması sırasında fiili olarak Avrupa'da savaş patlak vermemiştir. Dolayısıyla planlanan bütçe ile kesinleşen bütçe arasındaki fark 1938 yılına göre daha fazla gerçekleşmiştir. Harcamalardaki artışın daha çok Eylül 1939'dan itibaren arttığı araştırmalarda ortaya çıkmaktadır.[58]

1939 mali yılı bütçesi incelendiğinde başlangıç ödenekleri ile kesinleşen harcamalar arasındaki farkın 133.363.708 lira olduğunu ve bu farkın bu kadar olmasında özellikle savunma harcamalarından kaynaklandığı sonucuna varılacaktır. Tüm savunma bütçeleri yaklaşık olarak başlangıç ödeneklerine göre % 100 daha fazla ödenek ayrılmış ve harcama yapılmıştır.

2.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1938 mali yılı için savunma harcamalarının toplamı (Jandarma Genel K.Lığı, Kara Kısmı, Hava Kısmı, Deniz Kısmı, Askeri Fab.Um.Md.lüğü, Harita Um.Md.lüğü) 93.139.160 lira planlanmıştı. Yani genel bütçenin % 37,1'sini savunma harcamaları oluşturmaktaydı. 1939 mali yılı içerisinde İkinci Dünya Savaşının patlak vermesiyle gerek bütçe içerisinde savunma harcamalarının aldıkları oran, gerekse cari fiyatlar büyük artışlar göstermişti. 1939 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları toplamı için planlanan ödenek 102.142.000 TL ayrılmış olup bu rakam 1939 mali yılı bütçesinin % 39,1'ine denk gelmektedir.

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

Yukarıda değindiğimiz gibi mali yıl içerisinde çıkan savaş ilk başta yıl sonu ödeneklerini arttırmıştır. 1938 yılında 115.082.949 lira yıl sonu ödeneği ayrılmışken 1939 yılında bu rakam 184.074.924 liraya çıkmıştır. 1938 yılında toplam savunma harcamalarının yıl sonu ödenekleri genel bütçenin % 34,5'ini oluşturmuş iken bu oran 1939 yılında % 45,6'ya çıkmıştır.

iii. Kesinleşen Harcama :

1938 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 105.942.417 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 33,6'sını teşkil etmiştir. 1939 mali yılı için toplam 181.810.055 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin %

[58] **Bütçe Kesin Hesap Kanunları,** s. 417-486.

46'sını oluşturmuştur. Bir önceki yıl savunma harcamaları yaklaşık % 75 oranında artırılmıştır.1938-1939 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 2'de gösterilmiştir.

Ekler Tablo 2-1'de Türkiye'nin 1939 mali yılı giderleri, kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar, Tablo 2-2'de Milli Müdafaa Vekaleti Kara Kısmı, Tablo 2-3'de Milli Müdafaa Vekaleti Hava Kısmı, Tablo 2-4'de Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Kısmı, Tablo 2-5'de Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, Tablo 2-6'da Harita Umum Müdürlüğü, Tablo 2-7'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibari ile gösterilmiştir.

Şekil 2

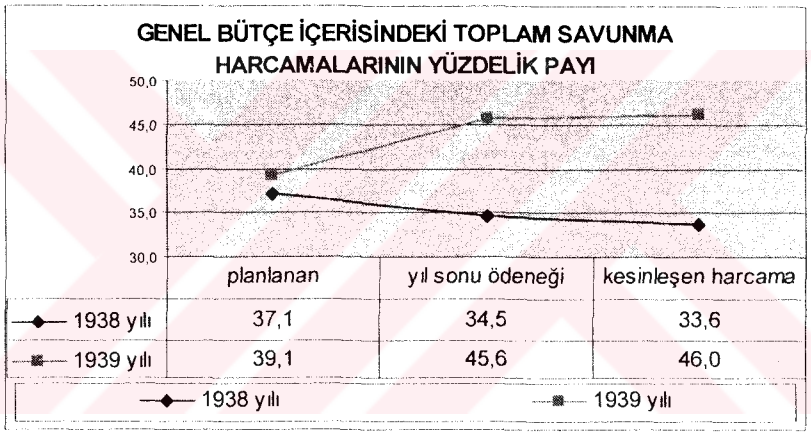

1939 yılı bütçesinin %17.7'si maaşlara, % 42.8'lik kısmı yiyecek, yem, yakacak, giyim, techizat ve kuşam malzemelerine harcanmıştır. Bu yılda 40.044.737 TL Trakya'da inşaa edilen savunma hattı için kullanılmıştır. Ayrıca kıt'a intikalleri için 4.621.455 TL kullanılmış, burada da en büyük payı 3.753.110 TL ile Kara Kuvvetleri harcamıştır. Birlikler mevcut kışlalarından yeni sefir görev yerlerine intikal ettiklerinden ve sağlıklı koşullarda iskan edilemediğinden bulaşıcı hastalıklar yaygınlaşmıştır. 1939 yılı bu amaçla sağlık giderlerine 1.945.576 TL harcanmıştır. Geri kalan kısım ise, diğer savunma giderleri için kullanılmıştır.

3. 1940 YILI GELİŞMELERİ

1939 sonbaharında başlayan savaş Türkiye'yi ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya bırakmıştır. Nüfusun büyük kısmı kırsal alanda yaşayan ve esas itibariyle bir tarım toplumu olan Türkiye'nin ekonomik sıkıntılarının başında, dış ticaretin savaş ortamında son derece olumsuz etkilenmesi, diğeri savaşa hazır bekletilen ordunun gereksinimleri, orduya katılan nüfusun üretimden çekilip tüketime geçmesidir.[59] Hükümetin savaş ekonomisi uygulamalarının başında gelen ve geniş yetkilerle donatılmış bir kanunla ekonomik ve sosyal gidişata müdahale edebilmesine olanak sağlayan bir kanun hazırlanmıştır. Savaş zamanlarında hükümetin en önemli iktisadi politika arayışları Milli Korunma Kanunu ile uygulanmıştır. Olağanüstü koşulların getirdiği, olağanüstü kanun niteliğinde olan bu kanunla, devletin bünyesini iktisat ve maliye bakımından takviye maksadıyla 18 Ocak 1940 tarihinde meclisteki kabul edilmiştir. Milli Korunma Kanunu yaklaşık beş yıl boyunca yürürlükte kalmıştır.

i. Milli Korunma Kanunu

Savaşın başlamasının ardından hükümet ekonomiye yaygın bir biçimde müdahale edebilme yetkisini veren ayrıntılı bir yasa çıkarmıştır. Bu yasa savaş yıllarının en önemli iktisadi yasasıdır.[60]

Milli Korunma Kanunu tasarısı 15 Ocak 1940 tarih ve 6/220 sayı ile Başbakanlık tarafından TBMM Başkanlığı'na sunulur ve Meclisin 18 Ocak 1940 tarihli toplantısında görüşülmeye başlanır.[61] Tasarının gerekçesi şöyle açıklanmaktadır;

"Ülkemizin, Avrupa'da süren savaşın dışında olduğu bilinmektedir. Bununla beraber, ulusal yaşantımızda bu durumun etkilerini önlemek ve ekonomik bakımlardan koruyucu ve savunucu tedbirler almak zorunluluğu karşısındayız. Bu zorunluluklardan ötürü Milli Korunma Kanunu adı altında hazırlanan bir kanun tasarısı Yüksek Meclise sunulmuştur. Bu tasarı ile Cumhuriyet Hükümeti, Yüksek Meclisten durumun gerektirdiği yetkilerin verilmesini istemektedir."

---

[59] Koçak, **a.g.e.**, s. 244.
[60] Şevket Pamuk, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İaşe Sorunu",**Tarih ve Toplum** , İletişim Yayınları, Cilt 6, İstanbul, 1986, s. 25-26.
[61] **Milli Korunma Mevzuatı Şerh ve İzahatı**, Yıldız Matbaası , Ankara, 1955, s. 1.

İstenen yetkiler de şunlardı;

Olağanüstü hallerde devletin bünyesini ekonomi ve milli savunma bakımlarından güçlendirip pekiştirme amacı ile bakanlar kuruluna, bu kanunda gösterilen şekiller ve koşullar içinde görevler ve yetkiler verilmiştir. Olağanüstü haller şunlardır;

-Umumi veya kısmi seferberlik,

-Devletin bir harbe girmesi ihtimali,

-Türkiye Cumhuriyetini de alakalandıran yabancı devletler arasındaki harp hali,

Özetlemek gerekirse; ülkedeki ekonomik bunalımı, halkın geçim zorluğunu, karaborsayı, vurgunculuğu, fiyat yükselmesini, mal darlığını, alım zorluğunu önlemek ve ortadan kaldırmak için hükümet, her türlü teşebbüste bulunmaya yetkilidir.[62] Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, uygulamanın ilk yılının ardından 01 Kasım 1940 tarihinde mecliste şu açıklamayı yapmıştır;

"Cumhuriyet Maliyesi, başta memleket müdafaasına ait fevkalade tedbirler olmak üzere, bütün Devlet işlerinin istediği masrafları, memleketin kendi vasıta ve membalar ile karşılamaya imkan bulmaktadır. İçinde yaşadığımız hal ve şartlar, bilhassa gümrük resimlerinde ve bunlara bağlı vergilerde mühim boşluklar yapmış ve bunu kapatmak için ihdas edilen muvakkat vergilerin, vatandaşların tediye kabiliyetini aşmadığı hatta mutedil had dahilinde kaldığı, içinde bulunduğumuz 1940 bütçesinin ilk tatbik aylarında derhal kendini göstermiştir. Bir taraftan milletimizin gösterdiği olgunluk ve fedakarlığın, diğer taraftan memleketin kabiliyetlerini, Devletin acil ihtiyaçları ile en iyi telif edilen isabetli tedbirlerin eseri olan bu netice memnuniyetinize layıktır."[63]

Prof. Baban Zade Şükrü'ye göre, Milli Korunma Kanunun ilk uygulanış sahasının bu kömür havzası olması, hükümetin bir doktor niteliğinde hastalığı teşhis etmiş olmasını ve bu kanunla pek çok sıkıntının üstesinden gelineceğini göstermektedir.[64] Mahmut Goloğlu'na göre; bu kanun, zabıta tedbirleri ile ekonomik

---

[62] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 61-63.
[63] Kop, **a.g.e.**, s. 69.
[64] Baban Zade Şükrü, "Milli Korunma Kanunu", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 1, sayı 3 İstanbul, 1940, s. 321.

yaşantıyı düzenlemek gibi sakat bir temel zihniyetin üzerine oturtulduğu için beklenen faydayı sağlayamamıştır.[65]

ii. Milli Korunma Kanununun Uygulanması

29 Şubat 1940 tarihinde radyodan ulusa seslenen Başbakan Refik Saydam, kanunun uygulanmasına yönelik yaptığı açıklama önemlidir;

"...Milli Korunma Kanununun tatbikine geçilmesi kararını hükümet, en son dakikaya bırakmış, yani normal hayatı bozmamak için elinden geldiği kadar normal vasıtalarla çalışmaya uğraşmıştır. Buna imkan olmadığı görülünce, fevkalade tedbirler almakta tereddüt etmemiştir."[66]

Hükümet kanunun uygulanması acele etmek istememekte olsa dahi günün şartları pek çok tedbirle donatılan bu kanunun uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Savaşla birlikte, genç ve çalışabilir nüfusun teşkil ettiği, büyük bir ordu silah altında tutulmuştur. Bu zorunluluk çeşitli yönlerden ülke ekonomisini olumsuz şekilde etkilemiştir. Her şeyden önce, orduda tüketici hale gelen genç nüfusun, savaş yılları boyunca üretimden uzaklaşması tarımsal üretimde gözle görülür bir düşüşe yol açmıştır.[67] Savaş şartları ekonomik dengeleri alt üst etmiştir. Ancak ülkenin korunması ve müdafaası için ordunun genişletilmesi, teçhizatlandırılması bir zaruriyet halini almıştır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Kasım 1941 tarihinde, mecliste yaptığı konuşmasında ülke için gerekli olan en önemli hedefin yurt müdafaası olduğunu şöyle anlatmaya çalışmıştır;

"...Vatandaşlarımın gözden uzak tutmalarını isterim ki, dünya harbinin bütün milletlerin iktisadi hayatındaki tesirleri geniş ve derindirler. Cihan piyasası ve milletler arası yollar, bizim memleketimiz içinde yarı yarıya kapanmıştırlar. Yurt müdafaasını temin kararı ile memleketimizde de bir çok insan kuvvetleri istihsal alanından çekilmiştirler. Başka memleketlerde olduğu gibi, bizde de serbest piyasa bazı ihtiyaç maddeleri üzerinde menfi roller oynamak temayülünü göstermektedir."[68]

Büyük bir ordunun beslenmesi, ordunun ihtiyaçlarının karşılanması şüphesiz savunma harcamalarında büyük bir artışa sebep olmuştur. Bu gayeye ulaşmak için

---

[65] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 63.
[66] **Ulus Gazetesi**, 1 Mart 1940.
[6] Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, Savaş Yayınları, Ankara,1982, s. 217.
[68] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M'deki Konuşmaları, (1920-1973) (1939-1960),** T.B.M.M Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No 57, Cilt 2, Ankara,1993, s. 22.

savaş yıllarının en önemli iktisadi kanunu Milli Korunma Kanunu kabul edilmiştir. (18 Ocak 1940) Bu kanunla hükümet ekonomiyi yeniden düzenleme konusunda geniş yetkilere sahip olmuştur.[69] Kanunun uygulanmasında ve alınan kararların izlenmesinde "*Bakanlıklar Arası Koordinasyon Kurulu*" oluşturulmuştur. Kurul, başbakan başkanlığında Maliye, Milli Savunma, Ticaret , İktisat, Ulaştırma ve Tarım Bakanlarından oluşmaktaydı.[70]

Savaş yıllarında Türkiye'yi yöneten Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetleri, savaş ekonomisi sorunlarına iki farklı yaklaşımı temsil etmişlerdir. Saydam ve Saraçoğlu hükümetlerinin karşı karşıya bulunduğu iktisadi sorunların aynı olduğu söylenebilir. Karşılaşılan sorun, azalan üretim ve ithalat koşullarında oluşan darlıkların ve önlenemeyen enflasyonist baskıların halk yığınlarının tahammül sınırını aşmasını önlemek ve halkın geçiminin sağlanabilmesidir. Korkut Boratav'a göre, hastalığın temelden tedavisi olan üretimin artması ve enflasyonun önlenmesinde ise çaresiz kalındığı için esas olarak hastalığın sonuçlarının hafifletilmesine çalışılmıştır.[71]

3.1. 1940 Yılı Bütçe Müzakereleri

1939 yılı bütçesi oluşturulurken Avrupa Savaşı başlamamıştı. Fakat, yıl içerisinde özellikle savunma bütçelerinde alınan önlemlerle Türkiye her türlü durum karşısında hazırlıklarını yapmaya çalışmıştır. Savaşın başlamasının ardından yaklaşık dokuz ay sonra 1940 yılı bütçesi oluşturulmaya başlandı.

1940 yılını bu bağlamda incelerken, üretimden çekilen iş gücünden dolayı gelirlerin düşmesi aynı zamanda masrafların artması hükümeti zor durumda bırakacaktı. Dolayısıyla devlet, masraflarda tasarruflu davranmak, harcamalarda zaruri olanların haricine çıkmamak bu yılın başlıca iktisadi politikası olacaktır.

TBMM'ne, 1940 mali yılı bütçesi İkinci Dünya Savaşı başlamasından dokuz ay sonra 27 Mayıs 1940 günü Maliye Bakanı Fuat Ağralı tarafından sunulmuştur. Savaşın ilk etkisi özellikle azalan ithalatla birlikte, gümrük vergilerini etkilemiştir. Bu dönemlerde gümrüklerden alınan gümrük vergileri Türkiye gelir bütçesinde ciddi

---

[69] Aydemir, **a.g.e.**, s. 213-216.
[70] Özhan Uluatam, **Geçmişe Bakmak, Cumhuriyet Dönemi İktisadi, Mali, Siyasi, Olaylar Kronolojisi, 1920-2000**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s.166.
[71] Korkut Boratav, **Türk İktisat Tarihi, (1908-1985),** Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 65.

bir yer almaktadır. (1938 yılı gelir bütçesinde sadece gümrük resmi kalemi olarak görülen gelir, 49.005.630 lira, 1939 yılında 34.457.346 lira, 1940 yılında ise 19.097.787 lira olarak gerçekleşmiştir.)[72] Maliye Bakanı, İkinci Dünya Savaşı'nın, gümrük vergileriyle gümrükten alınan diğer vergilerde yapılan tahminlere göre önemli noksanlık ortaya çıkarırken, diğer taraftan özellikle milli savunma alanında alınması zorunlu önlemler nedeniyle devlet harcamalarında önemli artışlara neden olduğunu kaydetmiştir.[73] Bu olaylara rağmen Türkiye bütçesinin tasvirini Maliye Bakanı şöyle dile getirmiştir;

"....Bu şerait dahilinde dahi huzurunuzda, her sene olduğu gibi mütevazin bir bütçe ile gelebilmek için Hükümet böyle iki taraflı müşkülata çare bulmak mecburiyeti karşısında kalmıştır. Hükümetimiz, memleketin her sahasındaki umumi kalkınma hızını müteessir etmeden varidat menabiimizle mükelleflerin tediye kabiliyeti bakımından fazla bir tazyika meydan vermeden Yüksek Meclise mütevazin bir bütçe takdim etmek imkanını bulabilmiştir."[74]

1940 mali yılı bütçesi genel giderleri için harcanmasına yetki istenen tutar 268.481.321 lira olarak belirlenmiştir. Nisan ayı gelir rakamlarını da dikkate alarak 11 aylık gelir üzerinden tahmin yapılarak bütçe giderlerini karşılayacak tutar bulunmuştur. Bu tutar 1939 yılı bütçesine göre 7.412.000 lira fazladır. Milli müdafaa ve Duyunu umumiye bütçeleri hariç diğer daire bütçelerinin 1939 tahsisat tutarları üzerinden % 10 oranında indirim yapılarak milli müdafaa bütçesine ayrıca kaynak yaratılmıştır. Sadece zaruri ihtiyaçlar dahilinde, diğer bütçe kalemlerinde artış yapılmış, tasarrufa gidilen bütçe meblağından artan tutar milli savunma hizmetlerine aktarılmıştır.[75] Fuat Ağralı konu hakkında bütçe müzakerelerinde yaptığı açıklama da şöyledir;

"....Milli müdafaa ihtiyacı hariç 1940 mali yılında yeni ihtiyaçlar için kabul edilen zamlar ancak zaruri hizmetlere intişar etmiş ve bu zamların mümkün olduğu kadar bütçe içinde diğer hizmetlerden yapılacak tasarruflarla kapatılması esası takip edilerek bu suretle, umumi yekunda mühim bir fark tevlit etmeden bir çok yeni ve zaruri ihtiyaçların karşılanması temin olunmuştur."[76]

---

[72] * Bkz. Ek 1 Türkiye Gelirleri. 1938 yılında sadece gümrük resmi adı altında alınan vergi, genel gelirler arasında yaklaşık % 20 oranında yer almaktadır.

[73] Baydar, **a.g.e.**, s. 39.

[74] **Maliye Mecmuası**, Damga Matbaası, Cilt 5, Sayı 16, Ankara, 1940 s. 261.

[75] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi,** T.B.M.M Matbaası, C.1. İ.56, Ankara, 27/05/1940, s. 272.

[76] **Ayın Tarihi,** Matbuat Umum Müdürlüğü, Mayıs, sayı 78, Ankara, 1940, s. 31.

3.2. 1940 Yılı Savunma Bütçeleri Müzakereleri

1936 yılında başlayan olağandışı masrafları, olağanüstü ödeneklerle karşılama yöntemi 1941 yılında da geçerlidir. Artış yapılan bütçe kuruluşları arasında yer alan birtakım kuruluşlar (Duyunu Umumiye, Jandarma, Bayındırlık, Sağlık, v.s.) daha çok milli savunma hizmetleri ile ilişkili kurumlardır. Dolayısıyla savunma harcamalarında rakamlara girmeyen pek çok ödeneğin, başka kuruluşlar ile savunma amaçlı yapıldığı aşikardır. Örneğin bütçe müzakerelerinde, fevkalade ödenekten 4 milyon lira ayrılan Sağlık Bakanlığının bu tutarın büyük bir bölümünün, gaz maskesi yapımına harcanacağını belirtmiştir.[77]

Milli Müdafaa bütçesi, hiçbir kısıtlama olmaksızın, artırılarak ve adi bütçede savunma hizmetlerine ayrılan ödenekten daha fazla ödenek ayrılarak hazırlanmış ve bütçe içinde ağırlığı artırılmıştır. 1940 yılı için fevkalade bütçe toplamı 109.922.000 lira planlamış, bu tutarın 72.800.000 lirası yani yaklaşık üçte ikisi mili müdafaaya hizmetlerine aktarılmıştır. Fevkalade bütçede savunma için ayrılan ödenekle beraber toplam 150 milyonu aşkın bir tutar savunma hizmetleri için ayrılmıştır. Maliye Bakanı, fevkalade tahsisatın, 20.491.000 lirası demiryolları inşaatına, 2.931.000 lirasının Trakya'da yapımı süren yol inşaatına, 4.000.000 lira tutarındaki ödeneğinde Sağlık Bakanlığı'na aktarılacağını ifade etmiştir.[78] Milli Müdafaa hizmetlerine aktarılan tutar sadece bu rakamlardan ibaret değildir. Önceki yılarda yapılan programlar ve sağlanan dış krediler de müdafaa hizmetlerinin içerisine girecektir. Üç adet silahlanma programı konusunda ilgili Maliye Bakanı Fuat Ağralı şu açıklamayı yapmıştır;

"Muhtelif kanunların verdiği gelecek yıllara ait geçici taahhüt salahiyetlerine müstenit muayyen programları ve hariçten temin olunan teslihat kredilerini de hesaba katmak lazım gelir. Bunlardan, bir kısım taksitler ile 1940 senesinde ödenecek olan ve halen tatbiki devam eden teslihat programları şunlardır;

2425 sayılı kanuna müstenit 49 milyon 500 liralık,

2980 sayılı kanuna müstenit 67 milyon liralık,

3395 sayılı kanuna müstenit 125 milyon 500 liralık,

---

[77] **Ayın Tarihi**, Sayı 78, s. 32.
[78] **Maliye Mecmuası**, Cilt 5, Sayı 16, s. 263.

Bundan başka biri 6 milyon ve diğeri 25 milyon sterlinlik iki teslihat kredisi de ayrıca temin edilmiştir."[79]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü II. Dünya Savaşı başladıktan yaklaşık iki ay gibi bir süre sonra meclis açılışı sırasında yaptığı konuşmada, ülkenin genel iktisadi durumu hakkında yaptığı açıklamada ihracata önem verilmesi gerektiğine değinerek ülkenin ticari hayatının gelişmesi için iyi bir dönem olunduğunun azalan ithalat vergilerinin bu yolla kapatılabileceğini ifade etmiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"Bütün güç şartlarla beraber biz, ticaret işlerinde en az sıkıntı gören milletlerden olacağız. İlk önce şurasını emniyetle söyleriz ki memleketimiz ve ordumuz, en lüzumlu iaşe maddelerinde hal ve ati için hiçbir tehdide maruz değildir. Hatta ihraç maddelerinin tahdidinde biz, en geniş davranabilecek memleketlerden biriyiz. Zamanında dahi mamullerimiz çoğu itibariyle cihan piyasasının arayacağı maddelerden olacaktır."[80]

İktisat vekaletimiz büyük milli davalarımızdan biri olan sanayileşme hareketine bu yıl daha hızla ve intizamla devam etmiştir. İçinde bulunduğumuz hadiseler ve ufukta muhtemel görünen vaziyetler, memleket endüstrisinin hayati emniyetini kemali ile tecessüm ettirdi. Plana göre teşebbüs edilen müesseseler ikmal olunmakta ve hakiki olarak sağlam işlemelerini temin edecek tedbirler dikkate alınmaktadır." [81]

Mecliste müzakereler sırasında söz alan Refik İnce, içinde bulunulan durumun oldukça ağırlaşmaya başladığını, devlet olarak kaynak arandığını, bu kaynağın tasarruf yolu ile de sağlanabileceğini ifade etmiştir. Milli Müdafaaya aktarılan ödenek hakkında da şu konuşmayı yapmıştır;

"Bütçenin bütün fazlalıklarının büyük bir kısmının Milli Müdafaaya verilmiş olması zevk ve tesellimizi teşkil eder. Çünkü yegane ve yalnız teselli noktamızı ancak Milli Müdafaa teşkil etmektedir ki, Milli Müdafaanın çetin çemberi üzerinde hiç olmazsa bir çivi rolü oynar. Onun içindir ki arkadaşlar hükümetimizden bize bu bütçe verilmiştir."[82]

Maliye Bakanın Bütçe üzerinde ayrıntılı izahatı, 28 Mayıs 1940 tarihli Tan Gazetesi'nin manşetine de yansımış, hükümetin masraflarını azaltmak için bazı temennilerini manşetine yansıtmıştır. Bu temenniler arasında; kağıt israfını azaltmak,

---

[79] **Ayın Tarihi** , Sayı 78, s. 32.
[80] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M deki Konuşmaları (1920-1973),** s. 5.
[81] **İnönü'nün Söylev ve Demeçleri I**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları: 2, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1946, s. 344.
[82] **T.B.M.M.Zabıt Ceridesi**, Cilt 11, Ankara, T.B.M.M Ankara Matbaası, 1940, s. 281.

memur maaşlarında ciddi artışlardan kaçınmak, devlet dairelerinde fuzuli harcamaların önüne geçmek gerektiği vurgulanmıştır.[83]

28 Mayıs 1940 tarihinde savunma bütçesi görüşmelerine geçilmiş ve hiçbir aleyhte görüş bildirilmemiştir. Ancak Gümüşhane Milletvekili Durak Sakarya mecliste söz alarak şu konuşmayı yapmıştır;

"... Türk milletinin varlığı ordudur, ordunun varlığı Türk milletidir. Türk Milleti bütün varını ordudan esirgemez. Bunu ben bir tarihten okumuyorum, size bir nazariye olarak arz etmiyorum. ...Bendeniz bu bütçenin bila münakaşa ve imkan varsa toptan kabul edilmesini teklif ediyorum."[84]

Daha sonra oylamaya geçilerek Milli Müdafaa bütçesi, hiçbir aleyhte oy kullanılmadan kabul edilmiştir. Bütçenin kabulünün ardından meclis başkanlığına, Diyarbakır Milletvekili General Kazım Sevüktekin ve arkadaşlarının kahraman Türk ordusuna selam ve muhabbetlerinin iblağına dair takriri sunulmuştur. Takrir şöyledir;

Yüksek Reisliğe

Milli Müdafaa bütçesinin Yüksek Mecliste müzakeresi dolayısı ile kahraman ordumuza Büyük Meclisin selam ve muhabbetlerinin iblağını rica ederiz.

Erzurum — Şükrü Koçak

Diyarbakır — General Kazım Sevüktekin

Takrir Mecliste büyük alkışlar arasında kabul edilmiştir.[85] Bu takrir Tan gazetesinin manşetine; "*Meclis Türk Ordusuna Minnet ve Şükran Hislerini İzhar Etti*" manşetiyle yer almıştır.[86]

1940 mali yılı genel bütçesi mecliste kabul edildikten sonra 03 Haziran 1940 tarihli Ulus Gazetesi, Başvekil Refik Saydam'ın 02 Haziran 1940 tarihinde ulusal radyolarda yaptığı konuşmasına; "*Harp hariciyiz ve öyle kalmak isteriz.*" manşetiyle yer vermiştir.[87] Bakanın ilk sözü oldukça önemlidir. "*Vatan müdafaası için, silaha sarılma mecburiyeti hatırımızdan çıkmamalıdır*". Bu söze istinaden devlet için bütçede en önemli harcama kaleminin, iktisadi politikalara yön veren en önemli

---

[83] **Tan Gazetesi,** *Son Haberler,* 28 Mayıs 1940.
[84] **T.B.M.M.Zabıt Ceridesi**, Cilt 11, s. 342.
[85] **A.e.**, s. 342.
[86] **Tan Gazetesi**, 29 Mayıs 1940.
[87] **Ulus Gazetesi**, *Ulusa Sesleniş,* 03 Haziran 1940.

düşüncenin savunma hizmetleri olduğu açıktır. Bu konuşma adeta halka bir teşekkür konuşması şeklindeydi ve devletin aldığı ekonomik tedbirlere bir destek arayışı biçimindeydi;

"... Vatan müdafaası için silaha sarılmak mecburiyeti bir an hatırımızdan çıkmamalıdır. İçerden, dışardan gelen uyutucu telkinleri sert bir çehre ile reddetmelisiniz. Bu günün selamet vasıtası birliktir, ve vatan müdafaası için *kıyamete kadar azimli olduğumuz hususunda kimsenin tereddüdü olmamalıdır.*"[88]

Bakan ulusa seslenişte, bütçe toplamının tüm bütçelerle beraber 337 milyon lirayı bulduğunu, bütçenin denkleştirilmesi için bir takım vergilerde artış yapılmak zorunda kalındığını ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir;

"...Devletin gerek umumi, gerek fevkalade bütçelerinde en çok yer alan vekaletin milli müdafaa olduğunu görüyoruz. Her iki bütçede yekunu 150.000.000 TL.'sını bulan bu para ile Türk vatanımızın selametinin ve müdafaamızın tamamlanmasına çalışıyoruz. Politikamızın ne kadar açık olduğunu da biliyorsunuz. Biz Türk yurdunun selametini güden bu politikadaki isabetten eminiz. Bize gelecek herhangi bir taarruzun bertaraf edilmesi için çalışıyoruz."[89]

Hasan Sami 29 Mayıs 1940 tarihli Ulus Gazetesi'ndeki köşesinde, Türkiye bütçesini yorumlarken şöyle demektedir; "*Şurası muhakkaktır ki, Türkiye'nin 1940 yılı bütçesi (Adi ve fevkalade bütçeleri) gaflet uykusuna dalmış ve komaya girmek üzere bulunan 'mahut bitaraflar' nevinden bir memleket bütçesi değildir.*"[90]

3.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması

1939 mali yılı genel bütçe toplamı 261.064.192 lira olarak planlanmıştır. 1940 yılı için planlanan bütçe, 7.412.129 lira artışla 268.476.321 liraya yükseltilmiştir. Geçen yılki planlanan bütçe rakamlarına göre artış az görünse de fevkalade bütçeden ayrılan ödenekler toplamı ise 109.922.000 liraya ulaşmaktadır. Bu rakamın 72.800.000 lirası mili savunmaya ayrılmıştır. Genel bütçe içinde gösterilmeyen fevkalade bütçesinden dolayı planlanan ve kesinleşen bütçe arasında fark görünecektir. Fevkalade bütçenin 109.922.000 lira planlanmasına rağmen, yıl içinde ayrılan ödenekler sonucunda kesinleşen harcamada 278.043.479 lira artış gerçekleşmiştir. Bu artışın başta gelen sebeplerinden ilki İkinci Dünya Savaşı'dır. Türkiye her ne kadar sıcak savaşa girmemiş olsa da savunmaya ayırdığı ödenekleri

---

[88] **Tan Gazetesi,** *Harp Hariciyiz Öyle Kalmak İsteriz*, 03 Haziran 1940.
[89] **Ulus Gazetesi,** *Ulusa Sesleniş*, 03 Haziran 1940.
[90] **Ulus Gazetesi,** *Büyük Millet Meclisinin Huzurunda*, 29 Mayıs 1940.

artırmak zorunda kalmıştır. Bütçedeki savunma harcamalarının yükselmesi sebebiyle genel bütçe toplamı 546.519.800 lira olarak gerçekleşmiştir.[91]

3.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1939 mali yılı için savunma harcamalarının toplamı (Jandarma Genel K.Lığı, Kara Kısmı, Hava Kısmı, Deniz Kısmı, Askeri Fab.Um.Md.lüğü, Harita Um.Md.lüğü) 105.142.000 lira planlamıştı. Yani genel bütçenin % 39,1'ini savunma harcamaları oluşturmaktaydı. Bu oran 1940 mali yılı bütçesi için % 33,6'dır. Oran olarak savunma harcamalarının bütçe içerisindeki düşüşünün sebebi, başta savunma harcamaları olmak üzere savunma harcamalarının içine girmeyen fakat savunma için gerekli yatırımlar için oluşturulan fevkalade bütçenin planlanan bütçe içine katılmamasından kaynaklanmaktadır. 1940 yılında toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 90.173.640 liradır. 1939 ve 1940 yılları genel bütçeleri arasında yaklaşık % 2'lik bir fark vardır. Yani planlanan bütçesi, sadece 7 milyon civarında bir artış ile bağlanmıştır

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

1939 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 184.074.924 liradır. Bu rakam genel bütçenin % 45'ini oluşturmaktadır. 1940 yılında 307.785.398 lira ayrılan yıl sonu ödeneği ise genel bütçenin % 55'ini oluşturmaktadır.

iii. Kesinleşen Harcama :

1939 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 181.810.055 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 46'sını teşkil etmiştir. 1939 Türkiye Genel Bütçesi 394.427.900 lira olarak kapanmış ve bu rakam planlanan bütçenin % 40 daha fazlasıdır. 1940 mali yılı için toplam 303.165.151 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 55.5'e tekabül etmiştir. (1940 yılında 268.476.321 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 559.792.873 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 546.519.800 lirası harcanmıştır.) 1940 yılı planlanan bütçesine göre % 200 daha fazla bir rakama ulaşmaktadır. Türkiye bu kadar birden ciddi bütçe artışını finanse edebilmek için özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında Merkez Bankası

[91] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, s. 209.

kaynakları ile finanse etmek istemiş, savunma amaçlı çıkarılan vergiler ve mevcut vergilere yapılan zamların geri dönüşümü bir zaman dilimine yayıldığı için, tehlikeli ve en kolay yöntemi seçmiştir. 1940 yılı savunma harcamalarındaki planlanan kalemine göre artış % 333 olduğu görülürse genel bütçe artışının sebebini yaratan tek kalemin savunma harcamaları olduğu anlaşılacaktır. 1939-1940 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 3'da gösterilmiştir. Ekler Tablo 3-1 'de Türkiye'nin 1940 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar, Tablo 3-2'de Milli Müdafaa Vekaleti Kara Kısmı, Tablo 3-3'de Milli Müdafaa Vekaleti Hava Kısmı, Tablo 3-4'de Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Kısmı, Tablo 3-5'de Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, Tablo 3-6'da Harita Umum Müdürlüğü, Tablo 3-7'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 3

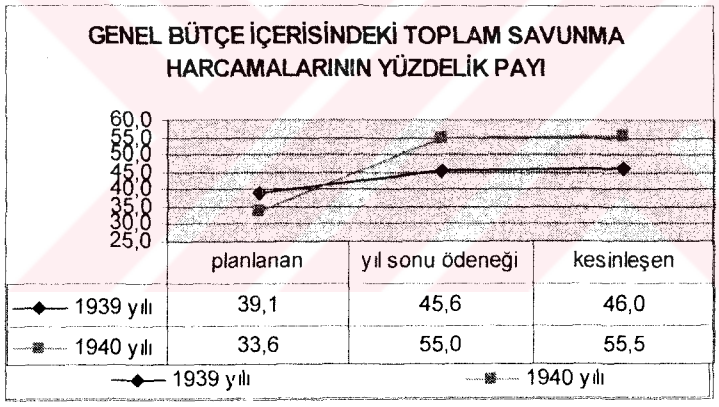

1940 yılı bütçesinin %10.8'i maaşlara % 12.7'lik kısmı yiyecek, yem, yakacak, giyim, techizat ve kuşam malzemelerine harcanırken birlik intikalleri devam ettiğinden 2.064.171 TL nakliyata harcanmış olup bunun 1.537.441 TL Kara Kuvvetleri için harcanmıştır. Bu yılda sağlık giderlerinin azıldığını görüyoruz. Bunun için 544.328 TL kullanılmıştır. Bu yılda Bütçenin büyük bir kısmı olan 208.841.764 TL ile silah alımları, tahkimat, hava alanlarının inşasını içine alan çeşitli savunma harcamaları oluşturmaktadır.

4. 1941 YILI GELİŞMELERİ

Türkiye, savaşa katılmamış olmasına rağmen savaşın yarattığı ekonomik sıkıntıyı son derece hissetmiştir. Olağanüstü artan savunma harcamaları karşılığında finansman sıkıntısı yaratmış ve devlet iktisadi politikada çeşitli yollar izleyerek durumu çözme yoluna gitmiştir. Hayat pahalılığı ve yükselen fiyatların aşağıya çekilememesi geniş halk kesimlerini ve devlet maliyesini derinden etkilemiştir. Devlet, kendi müesseselerinde üretilen her türlü mamulün fiyatına savaş yılları boyunca zam yapma politikasını takip etmiştir. Gerek tekel maddelerindeki, gerekse devlet sanayi mamullerindeki aşırı fiyat yükselmeleri piyasadaki diğer mamul ve eşya fiyatlarının yükselmesine neden olmuş ve onlar için bir örnek teşkil etmiştir. Bu durum tüccarın elindeki malı saklamasına ve yüksek fiyatla piyasaya arz etmesine yol açmış, böylece karaborsa ve hayat pahalılığı takip edilen bu politika ile yükselmiştir.[92]

1940 yılının Ocak ayı başında Başbakan Refik Saydam meclisteki nutkunda Türkiye'nin vaziyetini şöyle izah etmektedir ;

"Sıkı nizamlı bir iktisadi sistemin ilk kademelerinde bulunuyoruz. Henüz ne müstehlikin, ne tüccarın ve nede alıcının alışamadığı bir devredeyiz...Burada, bir daha bilhassa tebarüz ettirmek isterim ki asgari ihtiyaç göz önünde tutulacaktır. Yani lüks malzeme denilen... eşyaya hiçbir kıymet ve mevcudiyet vermeyeceğiz."[93]

18.02.1941 günü çıkarılan bir kararname ile bütün yurtta tek tip ekmek uygulaması zorunlu kılınmıştı.[94] 01 Kasım 1940 tarihinde TBMM açış nutkunu okuyan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, savaşın yarattığı sıkıntıların milli birlik ve beraberlikle giderilebileceğine değinmiş ve şöyle devam etmiştir;

"... Dünyayı sarsan büyük buhrana rağmen Türkiye'de yaşayan herkes, bütün hak ve hürriyetlerine sahip ve bunlardan en geniş surette müstefid olmaktadır. Memleketin her tarafında emniyet ve sükun hale ve atiye itimad mevcuddur..."[95]

"...Hükümetimiz, muhtelif vesilelerle size arzetmiştir ki, Türkiye'nin hudutları haricinde bir karış toprakta gözü, bir hakkı ihlale niyeti yoktur. Bize, emniyetimize o meniyetle mütedarif

---

[92] Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.152.
[93] Kuruç, **a.g.e.**, s. 69.
[94] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 107.
[95] Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M'sini Açış Nutukları**, s. 303.

olan hayati menfaatlerimize tecavüz niyetinde olmayan hiçbir devlet, bizim siyasetimizden endişe ve bizi hakkımızın mahfuziyetini istediğimizden dolayı muaheze edemez."[96]

4.1. 1941 Yılı Bütçe Müzakereleri

26 Mayıs 1941 tarihinde 1941 mali yılı bütçesinin TBMM'sine sunuş konuşmasında Maliye Bakanı Fuat Ağralı İkinci Dünya Savaşı'nın Türk ekonomisi ve maliyesi üzerindeki olumsuz etkilerini belirtmiştir. 1940 mali yılında gerek adi bütçeden gerek fevkalade kaynaklardan Milli Savunma Bakanlığı kaynaklarına verilen ödeneklerin toplamı devlet bütçesinin tüm tutarını geçen bir orana ulaşmıştır.[97] Maliye Bakanı konuyla ilgili şöyle açıklama yapmıştır;

"...1940 mali yılında gerek adi bütçeden gerek fevkalade menabinden Milli müdafaa vekaletine verilen tahsisatın mecmuu, devlet bütçesinin umumi yekununu mühim nispette geçen bir miktara baliğ olmaktadır..."[98]

Olağanüstü ödenekler, 1941 yılı bütçesi ile sadece Milli Savunma Bakanlığına ayrılacaktır. Maliye Bakanı, aynı gün mecliste genel bütçe hakkında devam eden konuşmasında, milli savunma tedbirlerinin artırılması gerektiğini, her türlü saldıra ya da taarruza hazırlıklı olunması gerektiğini ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir;

"...Milli müdafaa tedbirlerimizi, siyasi vaziyetin her türlü inkişaflarını karşılamaya müsait bir halde devam ettirebilmek üzere önümüzdeki sene için fevkalade manabii tamamen bu ihtiyaçlara tahsis etmeği daha faideli gördük. Bu sebeple öteden beri fevkalade tahsisatla idare olunan bütün diğer hizmetler adi bütçeye alınmış ,1941 bütçesi yekunu 309.734.307 lira olarak tespit olunmuştur." [99]

Adi bütçeden Milli Savunma Bakanlığına 78 milyon lira ayrılmış, olağanüstü ödenek tutarı ise 83 milyon lira civarındadır. Böylece savunma bütçesi 161 milyon liraya ulaşmaktadır.[100] Maliye Bakanı konuyla ilgili yaptığı açıklama şu şekildedir;

"... Adi bütçede Milli müdafaa grubuna ayrılan tahsisat yekunu 78 milyon liradır. 83 milyon liralık fevkalade tahsisatla birlikte 161 milyon liraya baliğ olacaktır...Nitekim 1940 mali yılında Milli müdafaaya verilen adi ve fevkalade tahsisatın yekunu malı sene bidayetinde 151 milyon miktarında olduğu sene içinde yeniden alınan tedbirlerin neticesi olarak bu rakam 302,5

---

[96] Kop, **a.g.e.**, s. 67.
[97] Baydar, **a.g.e.**, s. 44.
[98] **Ayın Tarihi**, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 90, Mayıs 1941, s. 21.
[99] **T.B.M.M.Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M. Matbaası, Cilt 18, Devre 6, İçtima 2, Ankara, 1941, s. 148.
[100] Baydar, **a.g.e.**, s. 45.

milyon liraya baliğ olmuştur, ki bu miktar devlet bütçesinin umumi yekunundan 34 milyon lira fazla bulunmaktadır."[101]

Maliye Bakanı, Milli Savunma Bakanlığı'na aktarılan rakamların bunlardan ibaret olmadığını, Milli Piyango İdaresi'nden hava bütçesinde 2.620.000 lira ödenek aktarıldığını, askeri icaplardan doğan ihtiyaçlara sarf edilmek üzere jandarma, gümrük ve orman bütçeleri ile maske imalatı, yol, askeri iskeleler inşaatı gibi işler için bayındırlık ve diğer daireler bütçelerine konulmuş olan tahsisat da bunun dışında olduğunu belirtmektedir.[102]

Hükümet, 1934-1935 senelerinden itibaren fevkalade ödenek ayırarak bazı kurumların ihtiyaçlarını adi bütçe dışında finanse etmiştir. 26 Mayıs 1941 tarihinde konuyla ilgili Fuat Ağralı, 1934 ve 1935 senelerinde 14.180.000 lira ile başlayan son olarak da yeni yıl bütçesine kadar olan dönemde ayrılan (1941 yılı dahil) fevkalade ödenekler toplamının 512.216.000 lira olduğunu açıklamıştır. Bunun 368,237,000 milli müdafaaya, 68,992,000 demiryolları yapımı, 28,604,000 bayındırlık hizmetleri, 25,135,000 maden suyu tesisleri, 13,395,000 sağlık ve sosyal yardımlar, 5,123,000 milli eğitime, 2,730,000 TL tarımsal konulara ayrılmıştır.[103]

Bu rakamlar incelendiğinde, milli müdafaa hizmetleri 1941 yılına kadar fevkalade bütçenin % 71,9'unu, rakam olarak da 368.237.000 lirasını almıştır. Hükümet adi bütçe dışındaki gelir ve yöntemlerle finanse ettiği fevkalade bütçe, savaş yılları zamanında neredeyse adi bütçe toplamını geçmiştir. Bu ödeneğin finansmanı ise; emisyon, (genelde madeni para basımı ile tedavüle sürülmüş, ayrıca Merkez Bankası'nın banknot ihracında karşılık ayrılmıştır.) kısa ve uzun vadeli iç borçlanma bonoları, muhtelif kanunlarla çıkarılan olağanüstü vergilerle sağlanmıştır.[104] Bu kaynağın finansmanı şüphesiz ekonomik ve sosyal dengeleri alt üst etmiştir. Tedavüldeki para miktarının ancak % 32,33'lük bir kısmı karşılıklıdır. Ayrıca çıkarılan vergi kanunları ile halkın geçim sıkıntısı son derece artmıştır. 26 Mayıs 1941 tarihinde mecliste yaptığı açıklamada Maliye Bakanı, 1941 yılı

---

[101] **Maliye Mecmuası**, Damga Matbaası, Cilt 6, Sene 5, Sayı 20, Ankara, 1941, s. 249.
[102] **Ayın Tarihi**, Sayı 90, s. 21.
[103] **Maliye Mecmuası**, Maliye Vekaleti Yayınları, Damga Matbaası, Cilt 6, Sene 5, Sayı 20, Ankara, 1941, s. 249.
[104] **A.e. s.** 250.

savunma ihtiyaçlarının arttığını, bunun karşılığında halktan yeni vergi alınması yoluna gidileceğini bildirmiştir.[105]

Fevkalade bütçenin sadece savunma harcamaları için ayrıldığını ve bu konuda mecliste bir bütünlük içinde karara varıldığını, müstakil grup adına İstanbul Milletvekili Ali Rana Tarhan'ın bütçe müzakereleri sırasında, mecliste yaptığı şu konuşmayla anlaşılır;

"...Fevkalade tahsisatla idare edilmekte olan amme hizmetlerinden mühim bir kısmının bu sene normal bütçeye nakledilmesi çok yerindedir..."[106]

Devlet maliyesinin bozulduğu sırada alınan önlemlerin yerinde olduğunu söyleyen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'de 1 Kasım 1940 tarihinde meclis açılışı sırasında yaptığı konuşmasında bu konuya şöyle değinmiştir;

"..Avrupa harbinin, cihan mali hayatında vücuda getirdiği buhran ve bütçe külfetleri memleketimizi de müteessir etmiştir. Denk ve samimi bütçe prensiplerine daima bağlı kalmakla beraber hadiselere tekaddüm ederek isabetli tedbirler bulunmuş ve bu suretle devletin mali itibarı muhafaza edilmiştir..."[107]

Maliye Bakanı, giderlerde yükselme yaşanırken gelirlerde de bir düşüş olduğunu, gümrük vergilerinin azalan ithalat neticesinde düşük bir seviyede bulunduğuna dikkat çekmiştir.[108]

Ulus Gazetesi köşe yazarlarından Kemal Turan, 25 Mayıs 1941 tarihli makalesinde; dünya şartlarının her yerde hacmini arttırdığı Milli Müdafaa masrafları, nihayetinde devletin ve vatandaşın tasarruf kudretine dayanmakta olduğunu belirtmiş, dolayısıyla ülke olarak her türlü tasarrufa önem verilmesi gerektiğini savunmuştur. Yeni yıl bütçesiyle ilgili yazısında şu noktanın altını çizmiştir. "Yeni bütçemizin müzakeresi vesilesiyle bu hakikati hatırlamak ve daha sıkı bir tasarrufa doğru hazırlanmak yerinde olur. Bu arada dikkatle üzerinde duracağımız bir nokta da daha vardır, fert veya cemiyet olarak emek ve gayretlerimizi artırıp, istihsali genişletmek, istihlak sabit kalsa bile bu genişlik içindeki hacmini azaltmak da şüphesiz makbul bir tasarruftur."[109]

---

[105] Gologlu, **a.g.e.**, s. 108.
[106] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M Matbaası, Cilt 18, Devre VI, İçtima 2, Ankara, 1941, s. 155.
[107] **İnönü'nün Söylev ve Demeçleri,** s. 356.
[108] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, Cilt 18, s. 151.
[109] **Ulus Gazetesi,** *Yeni Bütçemiz*, 25 Mayıs 1941.

1941 yılının zor geçeceği kesindi. Oluşturulan bütçe de en önemli idari kısım şüphesiz Mili Müdafaa idi ve burada halkın elinden gelen fedakarlığı göstereceğini 26.Mayıs 1941 tarihinde Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher Etili, mecliste verdiği beyanatta şöyle açıklamıştır;

"... Bende bu bütçeyi elime aldığım zaman bütçeye yapılan bu zamların ileride memleket tehlikesi için bir baraj teşkil edeceğini addediyor ve bu günden bütün milletin hazırlamış olduğu vergi fedakarlıklarını ve bütün zamları kabul eden ruhu bekleniliyordu." [110]

4.2. 1941 Yılı Savunma Bütçeleri Müzakereleri

29 Mayıs 1941 tarihinde TBMM'nde Milli Müdafaa Bütçesi'nin müzakerelerine başlanmıştı. İçel Milletvekili Muhtar Berker, Müdafaa Bütçesi'nin inceleme ya da tetkik edilmeden bu bütçenin münakaşasız kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur. Berker konuşmasını şöyle tamamlamıştır;

"...Bu bütçe münakaşasız kabul edilmelidir. Bu milli müdafaamıza karşı, kahraman ordumuza karşı duyduğumuz itimat ve muhabbetin büyük bir delili, samimi ve içten tezahürüdür. Biz ona bu gün verdiğimizden daha fazlasını çak daha fazlasını vermeye amadeyiz."[111]

"Müdafaa hizmetleri için toplumun her kesiminin yapacağı fedakarlığı küçük bir konuşmayla açıklayan Sivas Milletvekili İsmail Mehmed Uğur; halkın gerekirse bütün hayvanlarını, topraklarını vermeye hazır olduğunu ifade etmiştir."[112]

Meclisin tamamına hakim olan görüş, ordunun eksiklerinin giderilmesi için gerekenin neyse acilen ve hiçbir masraftan kaçınılmadan yapılması gerektiğidir. Ordunun kuvvetlendirilmesi gerektiğini savunan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise, 1 Kasım 1940 tarihinde meclis açılışı sırasında yaptığı konuşmasında bu konuya şöyle değinmiştir;

"...Cumhuriyet ordusunun kuvvetlenmesi ve ihtiyaçlarının tamamlanması için Büyük Meclisimiz hiçbir ihtimamı esirgememektedir. Türk milleti bu hususta kendisinden istenilen vazifeyi iftiharla yapıyor. Silah altına çağrılan vatandaşlar vazifelerine seve seve koşuyorlar."[113]

Mecliste savunma bütçeleri müzakereleri devam ederken söz alan Milli Savunma Bakanı Saffet Arıkan, Trakya'da yapılacak tatbikatla ilgili konuşmasına

---

[110] **Maliye Mecmuası**, Damga Matbaası, Cilt 6, Sene 5, Sayı 20, Ankara, 1941, s. 252.
[111] **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi,** Cilt 18, Devre VI İçtima 2, s. 268.
[112] **A.e.,** s. 269.
[113] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M' deki Konuşmaları,** s. 12.

şöyle devam etmiş, (Savaşın balkanlara kadar yaklaşmış olması bu bölgede tatbikatı zorunlu kılmıştır) ve bu yapılacak tatbikatın masraflarını açıklamaya çalışmıştır;

"...Manevra tahsisatı mutad olarak her sene gibi bütçeye vazedilmiştir. Temenni ederiz ki ahval bu manevrayı yapmak fırsatını versin. Maahaza ordunun bugün aldığı vaziyet esas itibarıyla bu manevrayı kendi kendine yaptırmaktır. Ordunun tekamülü için şimdiye kadar yüksek Meclisin lütfen izhar ettiği büyük itimadın ve kabul ettiği tahsisatın tamamen mahaline sarf olunacağını son söz olarak söyleyerek teşekkürlerimi arz ederim."[114]

Savunma bütçesi hakkında başka söz alan olmadığından bütçenin oylamasına geçilmiş ve hiçbir aleyhte oy kullanılmadan savunma bütçesi kabul edilmiştir. 30 Mayıs 1941 tarihli Akşam Gazetesi, müdafaa bütçesinin kabulünü, "*Milli müdafaa bütçesi alkışlarla kabul edildi*" [115] manşetiyle halka duyurmuştur.

Ulus Gazetesi yazarı Hüseyin Sami, 26 Mayıs 1941 tarihli yazısında; Milli müdafaanın millete sağladığı fayda düşünüldüğü zaman, yapılan fedakarlığın aslında hiçbir şey olduğunu, bu ülke içerisinde yaşamak ve özgür olunmak isteniyorsa devlete her konuda yardımcı olunması gerektiğini savunmuştur.[116] 28 Mayıs 1941 tarihli Vakit gazetesinde Asım Us; 1941 yılı bütçesinin 1940 yılına göre az olduğunu, fakat savaş öncesi duruma bakıldığı zaman, bu rakamın çok fazla olduğunu, ancak savaş sebebiyle pek çok sosyal ve zaruri ihtiyaçların ertelenmesinin bir harp vaziyeti olduğunu ifade etmiştir.[117] 29 Mayıs tarihinde yayınlanan Son Telgraf gazetesinde, Ethem İzzet Benice; yeni vergi ile gelir çoğaltmanın vatandaş için hoşa gitmeyen bir durum olduğunu, bu durumun devlet için de geçerli olduğunu, fakat azalan devlet gelirleri ve artan masraflar için halkın böyle bir fedakarlık yapmak zorunda olduğunu ifade etmiştir[118]

Meclise General Kazım Sevüktekin ve Amiral Fahri Engin tarafından verilen takrirler okunmuş ve alkışlarla kabul edilmiştir. Verilen takrir şu şekildedir;

Yüksek Reisliğe

Türk istiklalini ve Türk vatanının muhafaza ve müdafaası emrinde cumhuriyet ordumuzun azamet ve metanetine kudret ve kuvvetine Türkiye Büyük Millet Meclisinin emniyet

---

[114] **Ayın Tarihi**, Sayı 90, s. 29.
[115] **Akşam Gazetesi**, *Milli Müdafaa Bütçesi Alkışlarla Kabul Edildi*, 30 Mayıs 1941.
[116] **Ulus Gazetesi,** Mali Politikamız ve İstiklal Siyasetimiz, 26 Mayıs 1941.
[117] **Vakit Gazetesi,** *1941 Mali Bütçesi Büyük Millet Meclisinde,* 28 Mayıs 1941.
[118] **Yeni Bütçenin Ruhu**, Son Telgraf, 29 Mayıs 1941.

ve itimadının selam ve muhabbetinin bu vesile ile de kendilerine sonsuz saygı ve hürmetlerimizi bildirir teşekkür ederiz.

Diyarbakır Vekili — Samsun Vekili

General Kazım Sevüktekin — Amiral Fahri Engin[119]

4.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması

1941 yılı mali bütçesi 309.940.396 lira planlanarak, önceki yıldan 41.464.075 liralık artış öngörülmüştür. Yani planlanan genel bütçede bir önceki yıla göre %15 artış yapılmıştır. Bu artış içerisinde savunma kurumlarından sadece Jandarma Komutanlığı'nın payı artırılmış, diğer savunma kurumlarının bütçeleri 1940 yılı planlanan bütçeleri ile aynı öngörülmüştür. Jandarma Genel Komutanlığına ise %10 civarında bir artış yapılmıştır. Diğer savunma kurumlarına, planlanan bütçede artış yapılmamasının sebebi ise fevkalade bütçenin ayrı tutulmasıdır. Dolayısıyla genel bütçede zam yapılan kurumlar arasında Duyunu Umumiye, Maliye Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı bütçeleri başta gelmektedir. Bu üç kuruluş, özellikle 1939 yılından itibaren artan savunma harcamaları sebebiyle etkilenmiş, devletin bu dönemde uyguladığı iktisadi politikaların aracı olmuştur. Yani artan devlet borçları ki bunlar silahlanma kredileri, Duyunu Umumiye bütçesine alınmış, Maliye Bakanlığı harcamaları artmış ve devletin özellikle orduyu ve büyük kentleri iaşesi için Tarım Bakanlığı'na 1940 yılına göre daha fazla ödenek tahsis ederek bu sorunu aşmayı planlamıştır. Kesinleşen harcamalara baktığımızda 1940 ve 1941 yılları bütçelerinin hemen hemen aynı kaldığı, genel bütçede değişiklik olan kurumların savunma harcamaları olduğu ilk göze çarpan konudur. Planlanan bütçe ile kesinleşen bütçe arasındaki rakam farkının, yaklaşık % 90'ını savunma kuruluşlarına tahsis edilen ödeneklerin oluşturduğu görülmektedir. 1941 yılında konsolide bütçe, GSMH'nın %22,9'na; genel bütçe GSMH'nın %19,6'sına ve savunma harcamaları toplamı ise yine GSMH'nın %11,2'sine denk gelmektedir.[120]

4.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1940 ve 1941 mali yıllarında planlanan savunma harcamalarının toplamları arasında çok küçük bir fark görünmekte, 1940 yılı için 90.173.640 lira, 1941 yılı için

[119] **Cumhuriyet Gasetesi**, Meclisten Orduya Selam, 30 Mayıs 1941.
[120] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, s. 209.

91.626.110 lira olarak öngörülmektedir. Yani 1940 yılında genel bütçenin % 33,6'sını savunma harcamaları oluşturmakta iken, bu oran 1941 mali yılı bütçesi için % 29,7'dir. Orandaki düşüş genel bütçenin diğer kalemlerinde artışa gidilmesinden kaynaklanmaktadır.

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

1940 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 307.785.398 lira gerçekleşirken, bu rakam genel bütçenin % 55'ini tekabül etmektedir. 1941 yılına baktığımız zaman 338.799.130 lira olarak ayrılan yıl sonu ödeneği, genel bütçenin % 56,3'ünü oluşturmaktadır. Yıl sonu ödeneklerindeki bu artış, planlanan bütçeye girmeyen fevkalade ödeneklerden kaynaklanmıştır.

iii. Kesinleşen Harcama :

1940 mali yılında kesinleşen savunma harcamaları toplamı 303.165.108 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 55,5'ini teşkil etmiştir. 1941 mali yılı için toplam 335.631.775 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 57,3'ünü oluşturmuştur. Görüldüğü gibi, savunma harcamaları bütçesi toplamında meydana gelen artış, hemen hemen genel bütçedeki artış rakamıyla aynıdır. (1941 yılında 91.626.110 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 338.799.130 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 335.631.775 lirası harcanmıştır).1940-1941 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları ve değişimleri Şekil 4'de gösterilmiştir. Toplam savunma harcamalarının GSMH içindeki oranı ise %11,2'dir. Ekler Tablo 4-1 'de Türkiye'nin 1941 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar, Tablo 4-2'de Milli Müdafaa Vekaleti Kara Kısmı, Tablo 4-3'de Milli Müdafaa Vekaleti Hava Kısmı, Tablo 4-4'de Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Kısmı, Tablo 4-5'de Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, Tablo 4-6'da Harita Umum Müdürlüğü, Tablo 4-7'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 4

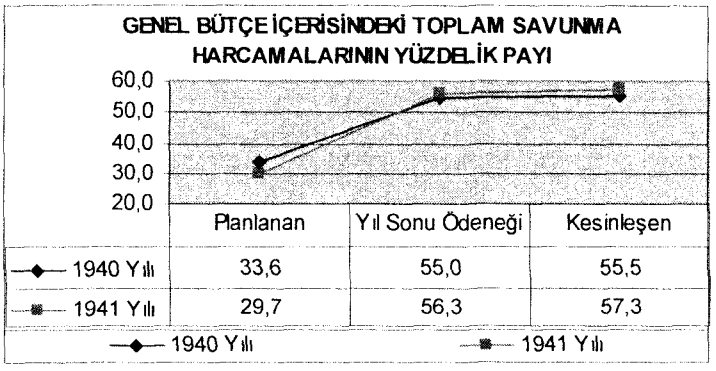

1941 yılındaki harcamaların % 10'u maaşlara % 9.3'ü yiyecek, yem, yakacak, giyim, techizat ve kuşam malzemelerine 1.841.502 TL lik kısmı intikallere, % 73 gibi büyük bir kısmını oluşturan 247.311.303 TL lik harcama ise, çeşitli Milli Müdafaa hizmetlerine harcanmıştır.

5. 1942 YILI GELİŞMELERİ

5.1. Refik Saydam Döneminde Milli Korunma Kanunun Uygulanması

Türkiye'de savaş yıllarında uygulanan ekonomik politikalar, hükümetlere göre değişiklik göstermiştir. 1939 yılından 1942 yılına kadar başbakan olarak görevde kalan Refik Saydam hükümetinin uygulamış olduğu ekonomik politikalar; mevcut bütçe imkanları ile ordu ve halkın temel iaşe ihtiyaçlarını karşılamak, ticareti devlet denetimi altına alarak ve sıkı kontroller ile fiyat artışlarına mani olmuştur.[121] Bu politika ile ülkedeki ticaret ve fiyatları sıkı bir şekilde denetlemek, spekülasyon ve karaborsaya mani olmak, ordunun ve halkın gerekli beslenme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yeni bir düzenleme ve teşkilatlanmaya gidilmiştir.[122]

Refik Saydam Hükümeti, sorunu kati fiyat denetimleri ve tarım ürünlerine düşük fiyatla el koyma yöntemleri ile çözmeyi denemiştir. 1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu bu yaklaşımın ana aracı olmuştur. Refik Saydam hükümeti, devletin iç ve dış ticaret üzerindeki denetimi artırmak için, Ticaret Ofisi ve İaşe Müsteşarlığı gibi yeni örgütlenmelere gitmiştir. Özel ticaretin egemenliğinde

[121] Şevket Süreyya Aydemir, **Suyu Arayan Adam**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1971, s. 500-501.
[122] Koçak, **a.g.e.**, s. 247-257.

pazarlanan mallarda ise devlet fiyat denetimleri uygulayarak, piyasadaki fiyatları kontrol altına almaya çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı savaş ekonomisi şartları, devlet müdahalelerini geniş ölçüde artırırken, müdahalelerin özel teşebbüsü ciddiyetle sarsacak biçimde yürütmekten kaçınılması gerektiğini gösterecektir. Doğan Avcıoğlu'na göre; bu durum, yani yokluk şartları, enflasyon ve geniş devlet müdahalelerini arttıracaktır. Bu dönemin temel dayanağı olan Milli Korunma Kanunu devletçiliğin sıkı sıkıya yönlendirildiğini gösterir.[123] Bu dönemde amaç, ordunun bir harp durumuna hazır hale getirilmesi ve bu halin gerekliliği için gereken tüm fedakarlıkların yapılmasıdır. Nitekim Cumhurbaşkanı bu konuda şu açıklamayı yapmış ve devletin en üst makamından tüm halka, herkesin aynı fikirde olmasını dilemiştir;

"Türk vatandaşının kendisinin de içinde vazife aldığı ve yarında alacağı Türk Ordusu için istenilen fedakarlığı ve yardımı tereddütsüz yaptığını görmekle duyduğumuz sevinç büyüktür. Kahraman Türk ordusunun verilecek her vazifeyi yapmaya ehil olduğuna yakından itimadımız vardır."[124]

İstihsalin artması tedbirlerin başında gelir. Milli varlığın ve milli istikbalin bekçisi olan ordumuzun cihazlandırılması, iaşesinin emniyet altına alınması hiç eksilmeyen ve daima artan milli çalışmaya dayanmak sureti ile mümkün olur. Bu sebepledir ki, giyecek ve istihsal maddelerimizden bazılarına hükümetçe el konularak bunların ihtiyaç nispetinde dağıtılması yoluna gidilmiştir.[125]

Milli Korunma Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 19 Şubat 1940 tarihinden itibaren, Refik Saydam hükümeti döneminde (1940-1942), bu kanuna dayanılarak bir takım kararlar alınmıştır. Bu kararlar, üretim, tüketim, dağıtım, satış, ithalat, ihracat, üretimin ve ücretlilerin örgütlenmesi, ulaştırma ve benzeri konularda yoğunlaşmıştır.

Bazı ürünlere değeri ödenmek suretiyle devletçe el konulmasına ilişkin kararlar da verilmiştir. Bu tür uygulamalar bu dönemde sık olarak görülmüştür. Uygulamada, devletçe el konulan ürünlerin değer tespiti ilgili komisyonlar tarafından yapılmakta ve saptanan değerler taksitle ödenmektedir. Saptanan değerler, hükümetçe tek taraflı olarak belirlendiği için, genelde piyasa fiyatının altında

---

[123] Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni**, Bilgi Yayınevi, Cilt I, Ankara, 1973, s. 302-303.
[124] Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M Açış Nutukları**, s. 318.
[125] **İnönü'nün Söylev ve Demeçleri**, s. 361.

fiyatlar ortaya çıkmıştır.[126] Başta buğday ve çavdar olmak üzere zamanla bütün tarım ürünlerini kapsayan bu uygulama ile, devlet halkın yüzde seksenini oluşturan köylü ve üreticilerden büyük fedakarlıklar yapmasını istemiştir.[127]

Hükümet öncelikle, yükselme eğilimi gösteren enflasyon ve artan fiyatlara karşı bir önlem olarak, fiyat denetimi komisyonları kurmayı kararlaştırmıştır. Gerekli görülen eşya ve malların azami satış fiyatlarını saptamaya Ticaret Bakanlığı yetkili kılınmıştır. Kurulacak komisyonlarla eşya ve malların toptan ve perakende satış fiyatları saptanacak, kurul uygun gördüğü zamanlarda denetim yapabilecekti.

İaşe Müsteşarlığı; devletin ticaret hayatı ile ekonomiye müdahaleleri ve iaşe sorunlarının çözümü ile ilgili olarak alınan önlemler arasında önemli bir yere sahiptir. Memleketin iaşe işlerini tanzim, idare ve uygulamayla mükellef olan bir teşkilatı temsil eder. İllerde valilerin başkanlık edeceği teşkilat giyecek ve yakacak maddelerinin teminini sağlamak, dağıtımını yapmak ve olağanüstü durumlar içinde önceden önlemler almak başlıca görevleri arasındadır.

Halk Dağıtma Birlikleri; halka yapılan dağıtımların kolaylaştırması amaçlanmıştır.

Petrol Ofisi; bu kurumun görevi her türlü petrol ve petrol ürünlerini satın almak, satmak, ithal etmek ve stok etmekti. Ayrıca petrol ürünlerinin fiyatlarını saptamak, dağıtımını yapmak, tesisler kurmak, petrol işlemek ve ham petrol almak yine Petrol Ofisinin görevleri arasındaydı.

Ticaret ofisi; her türlü iaşe maddelerini satın almak, ithal ya da ihraç etmek, stok etmek, ilgili malların satış fiyatlarını saptamak, dağıtımını yapmak ve stoklama için depolar kurmak Ticaret ofisinin görevleri arasındaydı.

Ücretli iş yükümlülüğüne ilişkin kararlar; büyük ölçüde belirli bölgeler, madencilik bölgeleri ile sınırlıydı. Ayrıca özel nakil araçlarına konulan ücretli iş yükümlülüğü nakliyecilere de getirilmiştir.[128]

---

[126] Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi**, (1938-1945), İletişim Yayınevi, Cilt 2 İstanbul, 1996, s. 389.
[127] Ali Gevgili,**Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1988, s. 11.
[128] Koçak, **a.g.e.**, s. 390.

5.2. Karne Uygulaması

Silah altına alınan erlerin, büyük bir çoğunluğu çiftçilikle uğraşmaktaydı. Üretici durumundan, tüketici durumuna geçişin olması, tahıl ürünlerine artan yoğun talebin karşılanamaması sonucu, tek tip ekmek çıkartılmasına karar verilir. Daha sonraları tek tip ekmeğin karışımı defalarca değiştirilecektir.[129]

Tarımsal üretimdeki düşüşü buğday üretimi ile örneklersek; 1938 yılında buğday üretimi 4.278.815 kg iken, 1945 yılında 2.189.318 kg' a gerilemiştir. Karne uygulamasına başlandığı yıl olan 1942 yılında ise buğday toplam üretimi 4.263.282 kg olmuş ve 1941 yılından 1.000.000 kg daha fazla üretim gerçekleşmiştir. Toprak ekim alanında ise, artış görünmekte fakat çıkan mahsulün ekili alana oranladığımızda azaldığı görünmektedir.[130]

1942 yılının başında yaşanan buğday üretimindeki düşüş nedeniyle, ekmek tüketimini sınırlandırmak amacıyla büyük kentlerde karne uygulamasına geçilmiştir. 13 Ocak 1942 tarihinde çıkarılan kararnameye göre ağır işçilere günde 750 gr, normal kimselere 375 gr ve çocuklara 187,5 gr ekmek verilmesi kanunlaştırılmıştır.[131] 21 Ocak 1942 tarihinde hububat, bakliyat, patates, pirinç ve un kullanılarak, pasta çörek ve bunlara benzer maddelerin yapılması ve satılmasının yasak edilmesine dair kararname çıkarılmıştır.[132] 22 Ocak 1942 tarihinde şeker fiyatları artırılmıştır. Bazı illerde kuru baklalara el konulmuştur. Ayrıca bazı doğu illerindeki yiyecek maddeleri, taşımaya elverişli taşıtlarla devlet tarafından ücreti ödenmek suretiyle, ihtiyaç duyulan bölgelere taşıma zorunluluğu getirilmiştir. 07 Şubat 1942 tarihinde hububat fiyatlarına zam yapılmıştır.[133]

Günlük ekmek istihkakı, Nisan ayında 175 grama, Mayıs ayında ise İstanbul'da 150 grama kadar düşecektir. Bu durum uzunca bir süre devam ettikten sonra, ancak 1944 yılının Eylül ayında yeniden 375 gram olarak saptanacak ve 1945 yılında da 450 grama yükselecektir.[134]

---

[129] **Ulus Gazetesi,** *Ekmekler Artık Tek Tip,* 22 Şubat 1941
[130] **İstatistik Göstergeler**, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, D.İ.E Matbaası, Ankara, 2001, s. 186-187.
[131] **Sicili Kavanin**, Cihan Kitaphanesi, C. 23, 1942 , s. 6.
[132] **A.e.**, s. 47.
[133] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 146.
[134] **A.e.**, s. 164-296.

Ekmek karnesi uygulamasına, Ankara'da 11 Ocak 1942 tarihinde, İstanbul'da 13 Ocak 1942 tarihinde başlanmıştır. Karne dağıtımının tamamlanmasının ardından 17 Ocak gününde karne ile ekmek dağıtımına başlanmıştır.[135] Ekmek karnesi dağıtımı belediyelerce yapılmış ve uygulamada çok sayıda yolsuzluğa rastlanması üzerine, ekmek karnelerinde tahribat yapanlar, başkalarına ait karneleri kullananlara üç yıla kadar hapis cezası verileceği açıklanmıştır.[136] Alınan önlemler sadece ekmeğin karneye bağlanması ile kalmamıştır. Devletin karşılaştığı güçlükler, özellikle hububat sıkıntısı, halkın ve ordunun beslenmesinde yaşanan zorluklar, devleti farklı önlemler almaya itmiştir. Bu önlemlerden bir tanesi de, evlerde tüketilmek üzere tutulan un miktarlarının kamu idaresine bildirmesi olmuştur.[137]

İstanbul Valisi Lütfi Kırdar verdiği demeçte karne uygulamasının gereksinimini ve uygulanma biçimini uzun uzun izah etmiştir;

"...Ekmeğimizi bugünden itibaren karnelerle tevzie başlıyoruz. Bu usul bir kısım vatandaşların herhangi bir ihtiyat sevki ile ve gündelik hislerle fazla ekmek mubayaa etmesi yüzünden diğer bir kısım vatandaşların ekmeksiz kalmasını önleyeceği gibi hükümetimizin daha yüksek düşüncelerle karar altına aldığı veçhile istihsalatımızı muayyen bir hesaba göre tanzim edecek ve milli hayatımızın uzun bir zaman içinde devam edecek ihtiyaçlarını disiplin altına alacaktır." [138]

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Sefaaddin Karanakçı 16 Ocak 1942'de yayınlanan "*Ekmek Meselesi*" başlıklı makalesinde, buğday sarfını asgari hadde indirmek ve umulmadık hadiseler karşısında buğday stoku tesis etmek mecburiyetinde olunduğunu savunmaktadır.[139]

5.3. Refik Saydam Hükümeti İktisadi Politika Sonuçları

Refik Saydam Hükümeti mevcut gelir gider denkliğini bozmadan ihtiyaçları karşılamaya çalışmış, ticareti devlet denetimine alarak sorunların çözümüne gitmiştir. Milli Korunma Kanunu'nu ile devletin ekonomi üzerinde denetleyici ve düzenleyici etkisi artmıştır. Milli Korunma Kanunu tasarısının hazırlık safhasındaki

---

[135] **Ulus Gazetesi,** *Yeni Kararlar*, 18 Ocak 1942, **Cumhuriyet Gazetesi**, 13 Ocak 1942.
[136] **Ulus Gazetesi**, *Karne Sahibi Olanlar*, 7 Şubat 1942.
[137] **Cumhuriyet Gazetesi**, *Evlerde Bulunan Unlar Bildirilecek*, 10 Şubat 1942.
[138] **Cumhuriyet Gazetesi** , *Valinin Mühim İzahatı*, 14 Ocak 1942.
[139] **Cumhuriyet Gazetesi**, *Ekmek Meselesi*, 16 Ocak 1942.

çalışmalara katılan Şevket Süreyya Aydemir'e göre alınan kararlar yetersizdi. Bu konuyu şöyle açıklamıştır;

"...Olağan üstü tanzim ve müdahale tedbirlerinin hiç kimse gönülden savunucusu değildi. Bir harp halinde iktisadi savunma tedbirlerinin, kanunlar karşısında dayanıksız kalacağı söyleniyordu. Harp ekonomisinin ve iktisadi seferberliğin kanun temelinin, bu uygulanması "Milli Korunma" kanunundan ibaret kalacağı görünüyordu. Hele bazı olağanüstü örgütlere, teşekküllere gidilemeyeceği, bir idarecilik havasının işlere hakim olacağı daha ilk adımda anlaşılıyordu."[140]

Saydam Hükümeti, başlıca tarım ürünlerinin piyasa fiyatlarının çok altında fiyatlar karşılığında devletçe satın alınması yolunu izliyordu. Yine devlet kontrolündeki satış fiyatları ise, ürüne göre değişen ilkelere tabii tutuluyordu.Temel ara malların dağıtımı bizzat devletçe yapılıyordu. Korkut Boratav'a göre Saydam Döneminde kamunun iktisat politikaları ne kusursuz işlemiştir, ne de tamamen iflas etmiştir. Asker ucuza beslenmiş ve giydirilmiştir. Kentli nüfus, gelir sınırları zorlanmadan ekmek ve kömür sağlayabilmiştir. Buna karşılık kontrol uygulanan her alanda karaborsa oluşumunu, istifçiliğin, fatura ticaretinin, hava parasının ve zorunlu olarak rüşvet ve nüfus ticaretinin önüne geçilememiştir.[141]

Savaşın başlaması ile birlikte bazı malların piyasadan çekildiği ve bulunamadığını, piyasadaki malların da yüksek fiyattan satıldığı hemen dikkat çekmektedir. Asım Us günlüğüne, bu konuda şunları not etmiştir;

"Piyasada tel ve saç gibi eşya birden bire kaybolmuştur. Fiyatlar iki misli artmıştır. Şeker fiyatının 10 Kuruş artırılması üzerine bakkallar şekerleri sakladılar. Müşterilere çıkarmıyorlar. Martın dördüncü gününden itibaren (1940) 30 Kuruş olan şeker 10 Kuruş zam ile 40 Kuruş'a satılacaktır."

Şekerin kilosu 1942 yılı sonlarında 500 Kuruş'a dek yükselmiştir. Bu dönemde enflasyon ile ilgili istatistikler şöyledir;

Gıda Maddeleri Endeksi (1938=100)

Yıllar	Endeks
1938	100
1939	104,9
1940	123

Toptan Eşya Fiyatları Endeksi

Yıllar	Endeks
1938	100
1939	101,3
1940	126,6

[140] Aydemir, **.a.g.e.**, s. 210.
[141] Boratav, **Türk İktisat Tarihi, 1908-1985,** s. 222.

1941	160,5		1941	175,3	

Fiyat artışları, özellikle 1939-1940 yıllarında son derece düşük olmakla birlikte, 1941-1942 yıllarında hissedilebilir biçimde yükselecektir. Yine de fiyatların, savaş yıllarının ikinci yarısı ile kıyaslandığında denetim altında tutulduğu söylenebilir. Ancak bu fiyatlar resmi fiyatlar olup, o sıralarda bu fiyatlarla piyasada mal bulmak olanaksızdır, çünkü piyasadaki gerçek fiyatlar, karaborsa tarafından belirlenmektedir. Karaborsa fiyatları ise resmi fiyatlardan kat kat yüksektir.[142]

5.4. 1942 Yılı Bütçe Müzakereleri

1942 yılında ekonomik sıkıntılar devam etmektedir. Avrupa'da devam eden savaşın, ülke ekonomisine olan olumsuz etkisi sürekli artmaktadır. Özellikle, sabit gelire sahip kişilerin ekonomik yaşantılarında büyük sıkıntı yaşanmakta, fiyatlar, yolsuzluklar ve kötüye kullanmalar herkesçe bilinen açık işlemler haline gelmiştir.[143]

Maliye Bakanı, milli müdafaa hizmetlerinin önemine konuşmasında şöyle değinmiştir;

"...Devlet hizmetlerinin en büyüğü olan milli müdafaa işlerine layık olduğu ehemmiyet verilmiş ve geçen sene de arz etmiş olduğum gibi bu hizmetlerin, umumi vaziyetin her türlü inkişaflarını karşılamaya müsait olan bütün tedbirleri alabilecek bir durumda bulundurmak için hiçbir fedakarlıktan kaçınılmamıştı. Milli müdafaa tahsisatının önümüzdeki sene varacağı yekunu şimdiden kestirmek mümkün değildir. 1941 yılında milli müdafaa masrafları ortalama olarak günde bir milyon lira tutmuş bulunuyor.[144]

1942 yılı bütçesi gelir tahmini, 1941 yılının 11 aylık tahsilat rakamları belli olduğundan dolayı, yaklaşık 10 milyon fazlası bir rakama bağlandığını belirten Maliye Bakanı, önceki yıl bütçesine göre 84,5 milyon liralık fazlalığın olduğunu ve bu rakamın 24 milyon lirasının milli müdafaa grup bütçelerine ilave edildiğini belirtmiştir. Savunma bütçesine ayrılan bu rakamın dağılımını ve sebebini şu konuşmasıyla açıklamıştır;

"Bunun mühim kısmı Tayinat, yem ve melbusat gibi esaslı tertiplere yapılan ilavelerdir. Milli müdafaa grubu bütçeleri umumi yekunun bu suretle yükselmiş olması yeniden alınacak bir

---

[142] Koçak, **a.g.e.**, s. 428-429.
[143] Goloğlu, **Milli Şef Dönemi**, s.145.
[144] **Maliye Mecmuası**, Damga Matbaası, Sene 6, Cilt:7 Sayı.24, Ankara, 1942, s.177.

çok malzeme ve teçhizat dolayısıyla milli müdafaa teşkilatının tabiatıyla artan hazari ihtiyaçları karşılamaya tayin edilecektir."[145]

Maliye Bakanı, adi bütçe dışında kalan kaynaklardan elde edilecek gelirin tümü ile istenilen 120 milyon lira çeşitli savunma hizmetlerine ayrılacağını belirtmiştir. Adi bütçede milli müdafaa grubuna ayrılan tahsilat yekunu 101.514.000 liradan ibaret olmakla birlikte, şimdiden müdafaa hizmetleri için ayrılan rakamın 221.514.000 lirayı bulduğunu belirtmiştir. Bu rakam bir önceki yıldan 60.519.000 lira fazladır. [146]

"Maliyenin vazifesi, gelişme hızını kesmeden memleketin verim kabiliyetini aşmadan ve milli paranın kıymetini düşürmeden, muhtaç olduğumuz karşılıkları temin etmektir." diyen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1940 tarihinde T.B.M.M açılışı sebebiyle yaptığı konuşmasında;

"...Avrupa harbinin yarattığı iktisadi güçlüklere rağmen mali yıllarımızı daima varidat fazlası ile kapatmakta olmamız bunun en kuvvetli delilidir. En mühim kısmı Milli Müdafaa ihtiyaçlarına ayrılmış ve bu sene tamamı bu ihtiyaçlara tahsis edilmiş olan fevkalade tahsisat programlarının senelerden beri muvaffakiyetle devam eden tatbikatına da bu vesile ile işaret etmek isterim..."[147]

1942 yılı için planlanan savunma harcaması 221.514.000 lira olarak kalmayacaktır. 1941 mali yıl başında adi ve olağanüstü bütçelerden milli savunmaya verilen ödenek tutarı 161.000.000 liradan ibaret iken, yıl içinde kabul edilen çeşitli yasalarla ödenek tutarı yıl sonunda 361.271.000 liraya ulaşmıştır.

Bütçeden savunma hizmetleri için ayrılan ödeneğin adi ve olağanüstü harcamalardan ibaret olmadığı açıktır. Diğer bakanlık bütçelerine yapılan harcamalar da askeri bir takım amaçlar doğrultusunda yapılmıştır. Ayrıca bu rakama tamamen askeri içerikte ve esas müdafaa teşkilatının masrafları olan jandarma, Gümrük ve Orman Muhafaza teşkilatının masrafları bu rakama dahil değildir. Ayrıca dolaylı olarak savunma hizmetlerini ilgilendiren diğer bakanlık bütçeleri hakkında Fuat Ağralı, 25 Mayıs 1942 tarihinde mecliste yaptığı konuşmasında şöyle değinmiştir;

---

[145] **Ayın Tarihi**, Başvekalet Devlet Matbaası, Mayıs Sayı: 102, Ankara, 1942, s.23.
[146] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M Matbaası, Cilt. 25.İçtima.3, Devre 6, Ankara, 25/05/1942, s. 256.
[147] Kop, **a.g.e.**, s.108-109.

"... Doğrudan doğruya Milli Müdafaa hizmetlerine taalluk eden işler için gerek umumi muvazeneye dahil muhtelif bütçelerden gerek demiryolları, limanlar, denizyolları, havayolları gibi mülhak bütçelerden yapılan diğer sarfiyat da 221 milyon liralık savunma harcamasının haricindedir. Kezalık muhtelif kredilere mahsuben temin edilmekte olan levazım ve teçhizat bedelleri bundan ayrıdır. Bu maruzatım sulh ve emniyetin korunması yolunda bütün memleketçe gösterilen hassasiyetin ve katlanılan fedakarlığın derecesini tebarüz ettirmeye kafidir zannederim. Müdafaa tedbirlerimizin bir miyarı olan bu fedakarlıklar daima vaziyetin istilzam ettiği azami derecede olmuştur."[148]

İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla artan savunma masrafları bütçede fevkalade ödenek ile karşılanmıştır. Bu dönemden artan ihtiyaçlar halktan vergi olarak alınacak ve uzun vadeli müdafaa bonoları yoluyla iç borçlanmayla kapatılacaktır.[149]

1939 yılına kadar vergi indirimleri yoluyla ekonomi canlandırılmaya ve halkın üzerindeki yük biraz olsun hafifletilmeye çalışılmıştır. Harbin etkileri sebebiyle bu tarz vergi indirimleri 1940 yılından itibaren yerini vergi artışlarına bırakmıştır. Vergi zamlarını ve yeni vergi çeşitlerinin gerekliliğini anlatan Maliye Bakanı ilerleyen yıllarda bu durumun artacağını şu konuşmasıyla ifade etmiştir;

"Bunu önümüzdeki sene içinde bir miktar artırmak mecburiyetinde kalıyoruz. Vatandaşların bunu yapmağa bizi sevk eden sebepleri takdir edeceklerine ve geçen senelerde olduğu gibi hükümetle el birliği yaparak şimdiki sıkıntılı günlerin icabı olan fedakarlığa seve seve katlanacaklarına eminim. Aynı zamanda Milli müdafaanın fevkalade masraflarını karşılamağa muhassas istikrazlara ait bono ve tahvillerin memleket hizmetlerini kendi menfaatleriyle telif eden mahiyetini göz önünde tutarak bunlara da büyük rağbet göstereceklerine şüphe etmiyorum."[150]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de, 1 Kasım 1941 tarihinde yaptığı konuşmasında, vatandaşların göstermiş oldukları ilgi sayesinde iç borçlanmada problem yaşanmadığını, çıkarılan vergilerin ve yapılan zamların halkın ödeme kabiliyetine göre ayarlandığını ifade etmiştir.[151]

Dönemin Maliye Bakanı Fuat Ağralı'nın konuşmasından sonra mecliste söz alan İstanbul Milletvekili Ali Rana Tahran, savaş ekonomisi uygulamaları açısından

---

[148] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, Cilt 25, s. 257.
[149] **Ayın Tarihi**, Mayıs, Sayı: 102, s. 25.
[150] **Maliye Mecmuası**, Sene: 6, Cilt: 7 Sayı: 24, s. 189.
[151] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M'deki Konuşmaları**, s. 29.

bir değerlendirme yapmış, pahalılığın artmakta devam ettiğini, memlekette hayati ihtiyaç maddelerinden bazılarının tedarikinde de güçlük yaşandığını ifade etmiştir. Harp ekonomisi uygulamaları üzerine alınan tedbirlerin yerinde olduğunu ancak bir plana tabii olmayan bu önlemlerin beklenen faydayı sağlayamadığını ifade etmiştir. Tahran konuşmasında, tüm halkın bir birlik olarak fedakarlıkta bulunması gerektiğini savunmuştur. [152]

26 Mayıs 1942'de yeni bütçe TBMM'de görüşülürken, bütçe müzakerelerini takip eden Ulus gazetesi yazarlarından F. Rıfkı Atay, "*Yeni Bütçemiz Büyük Millet Meclisinde*" başlıklı makalesinde, dünya savaş ile kızışırken ülkemiz bütçesinde savaş ekonomisi uygulamasını göremediğini, pek çok ülkenin giderlerini kısarak, kaynaklarını savunma harcamalarına yönelttiğini, fakat Türkiye'nin savaş istememesine rağmen, her an savaşa girecekmiş gibi hazır olunması gerektiğini savunmuştur. Hayat pahalılığının mali yıl bütçesini de etkilediğini belirtmiştir .[153]

5.5. Savunma Bütçeleri Müzakeresi

29 Mayıs 1942 tarihinde TBMM toplantısında Milli Müdafaa bütçesinin müzakeresine geçilmesi üzerine söz alan İçel Milletvekili Dr. Muhtar Berker, ordunun ihtiyacı olan her kalemin mutlaka karşılanması gerektiğini, ülkenin var olabilmesi için orduya her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiş ve konuşmasında Türk Ordusuna şükranlarını şöyle dile getirmiştir;

"... Biz ordumuz için onun her gün daha çok kuvvetli olması için hiçbir fedakarlıktan çekinmedik ve çekinmeyeceğiz. Onun da vazifesini feragatle yaptığını ve daima yapacağına bugün her zamandan daha çok inanıyoruz. Bu asil varlığı bu vesile ile bir defa daha bu kürsüden muhabbetle, sevgiyle güvenle, heyecanla selamlarken hepinizin ve bütün Türk milletinin en temiz duygularına tercüman olduğuma asla şüphe etmiyorum. Var olsun kahraman Türk ordusu."[154]

Milli Savunma Bakanı Ali Rıza Artunkal, kendisine sorulan soruları cevaplamış, müdafaa bütçesinin az olmasının imkansız olduğunu, gerektiği zaman çıkarılan fevkalade ödeneklerle bu ihtiyaçların karşılanabileceğini ifade etmiştir.[155]

---

[152] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, Cilt.25, s. 262.
[153] **Ulus Gazetesi**, *Yeni Bütçemiz Büyük Millet Meclisinde*, 26 Mayıs 1942.
[154] **Ayın tarihi**, Sayı 102, s. 86.
[155] **A.e.**, s. 87.

29 Mayıs 1942 tarihinde Milli Müdafaa bütçesinin oylamasına geçilmiş ve hiç bir aleyhte oy olmadan kabul edilmiştir. Büyük Millet Meclisinde, Milli Müdafaa bütçesinin kabul edilmesi üzerine Türkiye Büyük Millet Meclisi kahraman Türk ordusuna olan güvenini bir kere daha teyit etmiş oldu. Aynı gün müdafaa bütçesinin kabulünden sonra TBMM başkanlığına verilen iki takrir sürekli alkışlar arsında okunmuş ve oy birliği ile kabul olunmuştur. Takrirler şunlardır :

Yüksek reisliğe

"Dünyanın bu ölüm kalım mücadelesinde kudret ve kuvvetiyle hükümetin açık ve dürüst siyasetinin muvaffakiyetine yardım ederek memlekette sulhu idame eden Türk istiklalinin muhafızı ve Türk vatanının müdafii Cumhuriyet ordusuna Türkiye Büyük Millet Meclisinin güveninin ve selam ve saygısının ulaştırılmasını arz ve teklif eyleriz."[156]

Diyarbakır	Samsun	Konya
Kazım Sevüktein	Ruşeni Barkın	Vehbi Bilgin

Yüksek Reisliğe

Milli Müdafaa Vekaleti bütçesinin kabul edildiği şu anda yurdu koruyan büyük ve kahraman Türk ordusuna Meclisin, inan güven veren ve derin saygılarının ulaştırılmasına karar verilmesini teklif eyleriz. [157]

Hatay	Afyon	İçel
Hamdi Selçuk	Hamza Erkan	Dr. M. Berker

30 Mayıs 1942 tarihli Cumhuriyet Gazetesi; "*İstiklal Savaşı Yıllarının Ruhu*" manşetiyle verdiği haberde, milli birlik ve beraberliğin mecliste savunma bütçesi kabulünde görüldüğünü belirtmiş ve Başbakan Refik Saydam'ın bütçenin tasdikinden sonra yüce meclise ithafen yaptığı konuşmasına şöyle yer vermiştir;

"....Dünyayı saran harp memleketimize gelmemiş olmakla beraber onun bizim hayatımız üzerindeki tesirlerini her gün hissediyoruz. Sıkıntılar çektik ve çekiyoruz. Diğer türlü tesirleri bir tarafa bırakarak yalnız seferber vaziyetimizi göz önünde tutarsak bu sıkıntının ne kadar tabi ve hatta zaruri olduğunu pek kolay anlarız. Ve memleketimizi şimdiye kadar harp dışında tutmak bahtiyarlığına mahzar kılan bu fedakarlıklarımızın seve seve katlanmanın lüzum ve ehemmiyetini takdir ederiz."[158]

---

[156] **Ulus Gazetesi,** *Meclis Orduya Şükranlarını Bildirdi,* 30 Mayıs 1942.
[157] **Ayın Tarihi,** Mayıs Sayı 102, s. 86.
[158] **Cumhuriyet Gazetesi,** *İstiklal Savaşı Yılların Ruhu,* 30 Mayıs 1942.

Hükümet; müzakerelerde şu iki netice üzerine dikkati çekmiştir; "*Devletin olağandışı masraflarının artması, memlekette eşya ve gıda istihlakinin çoğalması.*" Bu iki olayın tesirini ağırlaştıran diğer gelişmeler ise ithalatın önceki yıllara göre azalması ve yurt içinde üretimin düşük olması.

1 Haziran 1942 tarihli Ulus Gazetesi'nde, gazete yazarlarından Kemal Turhan "*Bütçe Yılına Girerken*" başlıklı makalesinde, 1942 yılı bütçesinde savaşın etkisini daha çok gösterdiğini, savaşın uzun sürmesi durumunda bu etkinin daha da artacağını belirtmiştir. Milli birliğin böyle bir zamanda her zamandan daha önemli olduğunu, halkın tüm güçlüklere rağmen, devlete yardımcı olması gerektiğini savunmuştu. [159]

Kemal Turan'ın bahsettiği konu, 1 Haziran 1942 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde Yunus Nadi'nin; "*Ordumuzu överken, masraf bütçesinde geçen yıla suretle 74 milyon fazlalık var*" başlığıyla yazdığı yazıda da savunulmuştur. Mevcut olan bu fazlalığın önemli bir kısmının milli savunma tedbirleri için olduğunu, yeni çıkarılacak vergi kanunları, yapılacak zamlar ve iç borçlanma ile kapatılacağını bununda ancak Türk milletinin göstereceği fedakarlıkla olabileceğini halka duyurmuştur.[160]

5.6. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması

1942 yılı mali bütçesi 394.326.938 lira planlanarak, önceki yıldan 84.386.542 liralık artış öngörülmüştür. Sadece üç yıl, yani savaşın başladığı yıl olan 1939 yılında kesinleşen bütçe 394 milyon civarındaydı. Aslında, devlet harcamaları, özellikle savunma ödeneklerinin artmasından dolayı artmış, fakat asıl artış hükümetin izlediği iktisadi politika ve savaşın getirdiği yokluk şartlarından dolayı yaşanmıştır. Devlet harcamalarındaki artış hem fiyat artışından hem de artan ihtiyaçlardan kaynaklanmıştır. Bu bağlamda genel bütçe artışına baktığımızda, bir önceki yıl ile tüm planlanan bütçe kuruluşunda artış yapılmıştır. Oysa 1941 yılında genel bütçe artışı hemen hemen aynı kalmıştır. Bunun sebebi ise, Türk Lirasının değer kaybetmesidir. Olağanüstü bütçe haricinde genel bütçe, bir önceki yıla göre % 27 artış yapılarak 394.326.938 TL planlanmıştır. Bu artışın içinde savunma kuruluşlarının ödenekleri ise yine % 27 oranında artırılarak, 116.734.915 liraya

[159] **Ulus Gazetesi,** *Bütçe Yılına Girerken,* 1 Haziran 1942.
[160] **Cumhuriyet Gazetesi,** *Ordumuzu Överken,* 1 Haziran 1942.

çıkartılmıştır. Dolayısıyla planlanan bütçedeki artışın daha çok fiyat artışlarına bağlı olarak artırıldığı sonucuna ulaşabiliriz. (TEFE'ndeki artışın yıllık değişimi % 94 olmuştur.) Yıl sonunda harcanan rakamlara baktığımızda bir önceki yıla göre oldukça yüksek oranda bir artış söz konusudur. Bu artışta ana etkenlerden biri, devam eden İkinci Dünya Savaşı dolayısı ile askeri malzeme ve teçhizata ayrılan diğer bir deyişle, ordunun her an hazır durumda olabilmesi için yapılan harcamalardır. Bu dönemde artan hayat pahalılığı, enflasyonun yükselmesi getirilen yeni vergiler v.b. gibi gelişmelerde bütçe üzerinde etkili olmuştur.[161]

5.7. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1941 mali yılı için savunma harcamalarının toplamı (Jandarma Genel Komutanlığı, Kara Kısmı, Hava Kısmı, Deniz Kısmı, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, Harita Umum Müdürlüğü) 91.626.110 lira planlamıştır. Yani genel bütçenin % 29,7'sini savunma harcamaları oluşturmaktadır. Bu oran 1942 mali yılı bütçesi için % 29,6dir. Toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 116.734.915 liradır. Rakamın artmasına rağmen bütçe içinde alınan oran değişmemiştir.

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

1941 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 338.799.130 liraydı. Bu rakam normal ve olağanüstü ödenekler toplamıdır. Genel bütçenin 1941 yılında % 56,3'ünü oluşturmuştur. 1942 yılında ise artan ihtiyaçlar ve değişen para değerinden dolayı rakamsal olarak 524.259.719 liraya çıkmış, genel bütçede % 55,3 gibi bir oran almıştır.

iii. Kesinleşen Harcama :

1941 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 335.631.775 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 57,3 gibi ciddi bir oranı teşkil etmişti. 1942 mali yılında ise toplam 520.370.486 lira olarak kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 56,6'sını oluşturmuştur. (1942 yılında 116.734.915 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 524.259.719 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 520.370.486 lirası harcanmıştır.) 1941-1942 mali yılları genel bütçeleri içerisinde,

[161] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri**, s. 168-169.

savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 10'de gösterilmiştir. Bütçe içinden alınan paylar her iki yılda da hemen hemen aynıdır. Savunma bütçesine girmeyen fakat savunma amaçlı harcamalar bu rakamın dışında olduğu düşünülürse, tüm Türkiye bütçesi savaş ekonomisinin getirdiği sonuçları son derece iyi yansıtmaktadır. Bunun için GSMH'daki paya bakarsak 1941 yılında savunma harcamaları toplamı % 11,4 gibi ciddi bir oran alır iken, 1942 yılında % 8,3' e düşmüştür. Cari fiyatlarla 1942 yılı savunma harcamaları çok yüksek görülürken, 1941 yılı savunma harcamaları hem bütçe içindeki oran hem de GSMH'daki oran bakımından Şekil 5'de görüldüğü üzere daha fazla olmuştur. Ekler Tablo 5-1 'de Türkiye'nin 1942 mali yılı giderleri, kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar, Tablo 5-2'de Milli Müdafaa Vekaleti Kara Kısmı,Tablo 5-3'de Milli Müdafaa Vekaleti Hava Kısmı, Tablo 5-4'de Milli Müdafaa Vekaleti Deniz Kısmı, Tablo 5-5'de Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, Tablo 5-6'da Harita Umum Müdürlüğü, Tablo 5-7'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 5

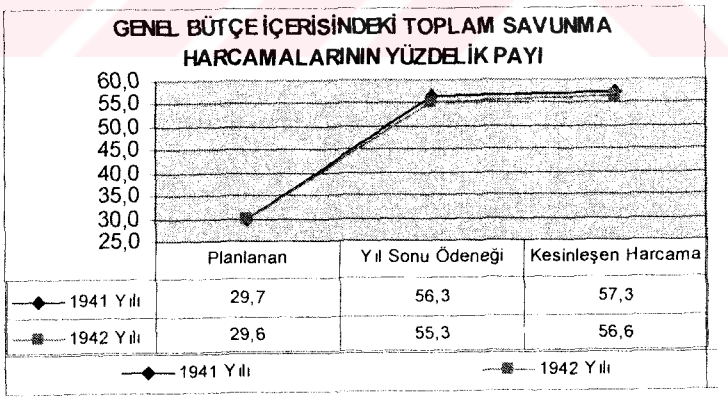

1942 yılı harcamalarının % 8.4'lük kısmı maaşlara, % 10.2'si yiyecek, yem, yakacak, giyim, techizat ve kuşam malzemelerine 2.231.985 TL nakliyata, % 76 gibi büyük bir kısmı olan 398.999.016 TL lik harcama ise, çeşitli savunma hizmetlerine yapılmıştır.

5.8. Saraçoğlu Hükümeti

Başbakan Refik Saydam üretim ve tüketim sorunları hakkında bilgi almak ve bazı denetimlerde bulunmak amacı ile ziyaret etmekte olduğu İstanbul'da 7 Temmuz 1942 gecesi geçirdiği kalp krizi sonucu aniden vefat etmiştir.[162] Saydam'ın beklenmeyen ölümü üzerine Sağlık Bakanı Dr. Fikri Tüzer 8 Temmuz 1942'de başbakanlığa vekaleten atanmıştır.[163] Bir sonraki gün Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, hükümeti kurma görevini İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu'na vermiştir. 5 Ağustos 1942'de Saraçoğlu Hükümeti, mecliste hükümet programını okuduktan sonra yapılan güven oylamasıyla kabinesini ve programını meclise onaylatmıştır.[164]

Başbakan Saraçoğlu, kabinesi güvenoyu aldığı dönemde İkinci Dünya Savaşı tüm hızıyla devam etmekteydi. İşte böyle bir dönemde başa geçen Şükrü Saraçoğlu, ilk olarak Türk ordusunun her an savaşa hazır, ani bir saldırı karşısında hazır tutulduğunu, ordunun olabilecek her türlü ihtiyacının karşılanmasının, hükümetin en başta gelen politikası olduğunu belirtmiştir.[165]

Şükrü Saraçoğlu'nun Refik Saydam Hükümetinin ısrarla izlediği iktisadi politikaya karşı olduğu biliniyor ve her ne kadar hükümette önemli bir değişiklik yapılmadıysa da, ekonomik politikada bir rota değişikliğine gidileceği tahmin ediliyordu. Başbakan mecliste hükümet programı sunuş konuşmasında bu konuya şöyle değinmiştir;

"....Bir memleket umumi ve geniş ihtiyaçlarının bizzat kendisi istihsal edemiyorsa o memleket sulhta ve harpte yabancı iradelerin tesirinde kalabilir. Onun için biz gıda, elbise, ayakkabı, silah gibi umumi ve geniş ihtiyaçlarımızı bizzat kendimiz yetiştirmek için her fırsattan istifade ederek çalışmak kararındayız. Bu günkü sıkıntılar bilhassa iaşe etrafında toplanmıştır. Ve hepsi muvakkat ve geçici ve harpte nihayet bulacak arızalardır."[166]

Savaşın olanca hızıyla devam ettiği 1942 yılında başbakanlığa gelen Şükrü Saraçoğlu hükümetinin takip ettiği politikalar temel esası itibariyle, Refik Saydam döneminde oturtulmaya çalışılan sıkı fiyat kontrollerini biraz olsun serbestleştirmek, üretimi artırıcı tedbirleri ne pahasına olursa olsun almaktı. Başbakan, daha önce

---

[162] **Ulus Gazetesi**, 8 Temmuz 1942.
[163] Kop, **a.g.e.**, s. 119.
[164] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M. Matbaası, Cilt 27, Devre 6, İçtima 3, Ankara, 05/08/1942, s. 77.
[165] Erdilek, **a.g.e.**, s. 982.
[166] Öztürk , **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s. 250.

alınan sert kararların hayat pahalılığına ve iktisadi sorunlara sebep olduğunu, bu yüzden yeni hükümetin bu sert tedbirleri yumuşatacağını, yer yer kaldıracağını ya da değiştireceğini belirten Başbakan, hükümetin ilk iş olarak hububat sorununun çözümüne çalışacağını belirtmiştir.[167] Başbakan hükümet programını açıklarken, hububattaki açığın şu üç yolla kapatılacağını açıklamıştır;

-Çiftçiyi memnun ederek üretimi artırmak,

-Tüketimi azaltmak,

-Hariçten buğday getirmek,

Başbakanın açıkladığı hükümet programı adeta yeni bir iktisadi sistemi içermekteydi. Hükümet programının içeriğinde, daha çok hububat ile ilgili yeni kararlar yer almıştır. Daha önce alınan iktisadi kararlar ile ilgili olarak başbakanın yaptığı şu açıklama pek çok uygulamanın değişeceğinin en iyi göstergesidir;

"...Aldığımız ve almak yolunda olduğumuz kararlarla halletmek istediğimiz işler o kadar çeşit işlerdir ki her söz, her hadise ve her haber bu işler üzerinde derhal tesirini gösterir. Onun için hadiseleri yakından takip etmek ve alınmış kararlarda sivri köşeler kalmış veya hasıl olmuş ise onları törpülemek, kezalık bu tedbirlerle de boşluk kalmış veya hasıl olmuş ise onu dondurmak için daima uyanık durmaya çalışacağız."[168]

5.9..Varlık Vergisi

Saraçoğlu hükümeti, 1942 sonbaharında fiyatları serbest bırakmış, bunun sonucunda fiyatlar alabildiğine yükselmiştir. Buğday 13,5 kuruştan 100 kuruşa, zeytin yağı 85 kuruştan 350 kuruşa fırlamıştır. 85 kuruştan stok edilen 16 bin ton zeytinyağının 340 kuruştan satışı, bir kısım tüccar yararına olmuştur.[169] Vergi gelirlerini artırmak amacıyla başlatılan vergi reformu çalışmaları ana hatları ile kazanç vergisinin beyannameli mükellefler sayısını artırarak bu vergiyi modern bir gelir vergisine dönüştürmeyi ve olağanüstü savaş kazançlarını beyanname esasına göre tespit ederek, belli oranların üstünü tamamen ve gayri menkul satışların da değer artışının yarısını vergilemeyi öneriyordu. Savaş, ülke içerisinde pek çok zengin yaratmıştır. Hatta bu konuda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü meclis açılışı

---

[167] **Türkiye Cumhuriyetleri Hükümetleri**, Başbakanlık Basımevi, 1923-1960, Cilt 1, Ankara, 1978, s 117-118.
[168] Öztürk , **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s. 258.
[169] Avcıoğlu, **a.g.e.**, s. 308.

münasebetiyle, 1 Kasım 1942 yılında savaş zenginleri hakkında şöyle bir açıklama yapmıştır;

"Bulanık zamanı, bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakçı çiftlik ağası ve elinde gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metası yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün bu sıkıntıları politika ihtirasları için büyük fırsat sanan ve hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı, büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadır."[170]

İstanbul eski defterdarı Faik Ökte, Cumhurbaşkanı'nın bu konuşmasından önce hükümetin servet sahiplerine yönelik bir vergi tasarısı üzerinde çalışıldığına kitabında şöyle yer vermiştir;

Maliye Vekaleti bünyesinde, esas olarak bu hedefe yönelmiş (varlık vergisi) vergi reformu çalışmaları başlatılmıştı. Bu çalışmalar, ana çizgileri ile Kazanç vergisinin beyannameli mükellef sayısını artırarak, bu vergiyi modern bir Gelir vergisine dönüştürmeyi ve olağanüstü savaş kazançlarını beyanname esasına göre tespit ederek, belli oranların üzerinde tamamen ve gayri menkul kazançlarında da değer artışının yarısını vergilendirmeyi öneriyordu.[171]

Devletin olağanüstü artan harcamalarını, bütçede açık vermeden ve dolayısıyla da enflasyona neden olmadan, yeni gelir kaynakları ile karşılayabilmekti.[172] Ayrıca servet sahipleri, piyasanın açıklarını yeterince iyi kullandıkları için ellerinde gereğinden fazla mal stokları olduğu tahmin ediliyordu.

Varlık Vergisi Kanunu, 9 Kasım 1942 tarihinde hükümet tarafından meclise sunulmuş, 11 Kasım 1942 tarihinde kanunlaşarak uygulamaya koyulmuştur. Kanun tasarısının sebebi mecliste şöyle açıklanmıştır; bu kanun, servet ve fevkalade kazançlara hitap etmektedir. Kanun tasarısının içeriğinde, vergi kazanç ve gelir sahiplerini ve daha ziyade iktisadi şartların darlığından doğan güçlükleri istismar ederek, yüksek kazançlar elde ettikleri halde, kazançları ile orantılı derecede vergi vermeyenleri hedef almakta ve içinde bulunulan fevkalade durumun gerektirdiği fedakarlığa, bunları da, kazanç ve kudretleriyle orantılı bir derecede, iştirak ettirmek maksadını gütmektedir.[173] Savaşın getirdiği ağır ekonomik sıkıntılar, toplum

---

[170] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M'deki Konuşmaları**, s. 33.
[171] Faik Ökte, **Varlık Vergisi Faciası**, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951, s. 43-44.
[172] Mustafa Özyürek, "Varlık Vergisi", **Finansal Forum**, 10 Ağustos, İstanbul, 2000, s. 24.
[173] Ayhan Aktar, **Varlık Vergisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 142.

genelinde dengeli ve adil bir şekilde paylaşılacak, devletin büyük servet sahiplerinden alacağı yüklü vergilerle piyasadaki para miktarı azalacak ve gittikçe yükselen fiyat hareketlerinin doğurduğu enflasyon önlenecekti.[174] Kanun, görüşmeye katılan 350 milletvekilinin oy birliği ile kabul edilmiştir. Oylamaya 65 Milletvekili katılmamıştır.

Kanun esas itibariyle kazanç vergisi mükelleflerini, büyük çiftçileri, uhdesinde 2500 lira veya 5000 lira kıymetli emlak bulunanları mükellefiyete almaktadır. Şirket ortaklarının şahıslarına ayrıca vergi konulabilir. Bir mükellef yukarıda yazılı üç gruptan da ayrı ayrı mükellef olabilecektir. Şirketlerde verginin azami ve asgari haddi belirlenmiştir. Vergiyi tespitte komisyonlar serbesttir.[175] Vergi 15 gün içinde hesaplanacaktır. Vergi, bölgenin en büyük mülkiye amiri ya da mal memuru, ticaret ve belediyelerden seçilecek azalardan oluşan komisyonlar tarafından takdir yolu ile belirlenecektir. Tebliğ, ilan yoluyla yapılacaktır. Vergiye itiraz kabul edilemeyecektir. Tahsil süresi 15 gündür. Bunu takip eden hafta içinde yatırılan vergiler % 1, müteakip haftada yatıranlar % 2 cezaya tabi olacaktır. Bu süre içerisinde borcunu ödemeyenler çalışma mükellefiyetine tabi olacaktır. Bunların ücretlerinin yarısı borçlarına mahsup edilecektir. Karı ve kocanın, bunlarla birlikte oturan çocuk ve akrabalarının menkul ve gayri menkulleri de bu vergiye tabi olacaktır. Mükelleflerin elindeki menkullere ilişkin rehin ve ipotek, başkaları tarafından menkul üzerinde iddia edilen haklar geçerli sayılmayacaktır. Bu doğrultuda istihkak davası da kabul edilemez. [176]

Varlık vergisi, uygulamada bir çok karışıklıklara ve güçlüklere sebep olmuş, milletin geniş bir kesiminin huzurunu kaçırmıştır. Bu vergi savaş yılları içinde elde edilen servet ve kazançlara hükümetçe el konulmasına imkan veren bir vergidir. Mükelleflerin verecekleri vergi miktarı, mahalli makamlar tarafından belirlenmiştir. Bu vergiyi belirlemekle görevli komisyonlar geniş yetkilere sahip olmuş ve yetkilerini bir çok komisyon üyesi kötüye kullanmıştır. Komisyonlarda görevli memurların keyfi olarak belirledikleri vergi rakamları, mükelleflerin ödemekte zorlanmasına sebep olmuştur. Varlık vergisine edilen itirazlar kabul edilmemiş, 15

---

[174] Akandere, **a.g.e.,** s. 173.
[175] A. Başer Kafaoğlu, **Varlık Vergisi Gerçeği,** İstanbul, 2002, s. 102.
[176] Ökte, **a.g.e.**, s. 56.

gün içerisinde vergisini ödemeyenler, cezalı olarak ödemek zorunda kalmışlar, ödemeyen ya da ödeyemeyen mükellefler çalışma kamplarına gönderilmişlerdir. Eğer bu ceza da yerine getirilmez ise devlet tüm ailesi dahil malına el koyabilecekti. Varlık vergisi, bir kazanç ve sermaye vergisi olarak düşünülmesine rağmen uygulamada bu vergi; gayrimüslimlere, Türk vatandaşlarına ve Türkiye'de oturan ecnebilere yönelik olmuştur.[177] Aynı zamanda ticaretle uğraşan Türk ve Müslümanlara da uygulanmıştır. Fakat zaman içinde bu kesime yönelik vergi indirimleri ve ödeme kolaylıkları sağlanmıştır.[178] Varlık vergisini ödemeyen ya da ödeyemeyen mükelleflerin, ev, bina, arsa, fabrika gibi gayrimenkulları satışa çıkarılacak ve elde edilen gelirde vergi borcu olarak el konulacaktır. Bu doğrultuda, İstanbul'da 885 gayrı menkul satılmıştır. Bunlar arasında 330 ev, 197 dükkan, 190 arsa, 80 apartman, 42 depo, 7 han, 2 hamam, 5 mağaza, 3 gemi vb. menkuller yer almaktadır.[179]

Varlık vergisi 15 Mart 1944 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Bu süre içerisinde varılan sonuç ise şu şekildedir. Toplam Mükellef Adedi, 114.368 TL, Tahakkuk Eden Varlık Vergisi, 465.384.820 TL, Tahsil Edilen Varlık Vergisi, 314.920.940 TL dir.[180]

İstanbul'un vergisi 317.275.642 lira olup, bunun 221.307.642 lirası tahsil edilmiştir. Bu verginin tahsilatı 1943 yılının (katma bütçeler ve yerel yönetimler dahil) devlet harcamalarının % 38'ini, milli gelirin % 3,5'ini, sanayi ve hizmetler kesimlerinde yaratılan hasılanın yaklaşık % 8'inin oluşturmuştur.[181]

Hükümet tarafından 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu gereğince, vergi borcunu ödemeyen ya da ödeyemeyenler, ilk olarak *Erzurum-Aşkale* çalışma kampına gönderilmiştir. Yine bu dönemde vergi borcunu ödememek için yurt dışına kaçan ve kaçmak isterken yakalananlar da olmuştur.[182] Varlık vergisinin önceleri bir borçlanma olarak düşünüldüğü, fakat daha sonraları vergiye dönüştürüldüğü bilinmektedir. Yabancı kişi ve kuruluşlara bu verginin uygulanması, bir dış politikası sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Konsolosluklar derhal harekete geçerek vergi

---

[177] Koçak, **a.g.e.**, s. 487-490.
[178] Boratav,**Türkiye'de Devletçilik**, s. 260.
[179] Ökte, **a.g.e.**, s.163-172.
[180] Ökte, **a.g.e**, s. 237.
[181] Boratav, **Türkiye'de Devletçilik**, s. 67.
[182] Ökte, **a.g.e.**, s. 237.

cetvellerinde önemli indirimler yaptırmışlardır.[183] Varlık vergisi uygulanan kesimin büyük bir kısmının gayrimüslimlerden oluştuğu dikkate alınırsa, bu kimseler aniden karşılarına çıkan bu vergiyi ödeyebilmek için pek çok mal varlıklarını elden çıkartmışlardır. Dolayısıyla bu durum piyasada beklenmeyen bir arz artışı yaratmış ve sermaye el değiştirmiştir. Hükümet bu durumun piyasadan karşılıksız para çekeceğini hesaplayarak, enflasyona bir etki yapacağını düşünmüştür. Yine vergilerden beklenen rakam istenilen sürede tahsil edilemediğinden, enflasyonla mücadele başka politikalara düşünülmeye başlanmıştır. Ayrıca her şeyini satmak zorunda kalan tüccar ve sanayici, yeni işlere başlayacak ve önlenmesi düşünülen karaborsa, istifçilik tekrar ortaya çıkacaktır.

6. 1943 YILI GELİŞMELERİ

İkinci Dünya Savaşı her gün biraz daha genişleyip şiddetlenerek insanlığı sınırsız acılara sürüklüyordu. Türkiye savaş alanının dışında bulunmasına rağmen savaşın kötü etkileri Türkiye'de de aynı şiddetle yaşanmaya devam ederken, ekonomik alanda yaşanan bunalım daha da şiddetleniyordu.[184] İthalat imkanlarının savaş nedeniyle yok denecek kadar azalması, ordunun tüm ihtiyaçlarının iç pazardan karşılanması mecburiyetini doğurmuştur. Bu durum sivil halkın ihtiyacı olan bir çok malın devlet tarafından alınması ve stoklanması gibi bir neticeyi beraberinde getirmiştir. Piyasa da arz talep dengesi bozulmuştur. Devletin takip ettiği bu politika, piyasada bulunan bir çok malın azalmasına hatta hiç bulunamamasına yol açmıştır.[185]

Türkiye'nin yürüttüğü dış politikada ise tarafsızlık politikası hakim olmuştur. Fakat pek çok ülke tarafından bu tarafsızlık memnuniyetle karşılanmamakta, müttefik devletler tarafından Türkiye'nin savaşa katılması istenmekteydi. Hatta bu konuya Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1942 tarihinde TBMM'nin yasama yılını açış konuşmasında şöyle değinmiştir;

"...Büyük meclis takrir eder ki gittikçe şiddetlenen düşmanlık havası içinde her gün biraz daha sinirlenmiş taraflar ortasında, tarafsızlık politikası yürütmek Hükümet için çok yorucu

---

[183] Aydemir, **a.g.e.,** s.229.
[184] Gologlu, **a.g.e.,** s.163.
[185] Akandere, **a.g.e.,** s.151.

olmaktadır.[186] Bir taraftan millet hayatının ilerlemesini ve gelişmesini dünya harbinin şartları içinde hiç aksatmadan devam ettirdik. Memleketin imarı için her tarafa çeşitli faydalı işlere ara vermedik. Demiryolları, büyük su işleri, her türlü yapıcı iktisadi faaliyetler hakikaten memnun olacağımız bir şekilde genişlemişti" [187]

Vatanın müdafaasının her şeyden üstün tutulması gerekliliğine inanan Cumhurbaşkanı, yaşanan zorlukların ancak birlik olarak aşılabileceğine, bir takım maddi külfetleri belli gruplara yüklemenin yanlış olduğuna değinmiş ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür;

"...Büyük meclisin ve ondan feyizli ziyalar gibi dağılarak her vatandaşın Cumhuriyet Hükümetine yardım etmesi lazımdır." [188]

i. Yeni Seçim Yasası

1943 yılına girilirken siyasi hareketlilik göze çarpmaktadır. Ülke demokrasisinin ihtiyacı olan seçim kanunu oluşturulacak ve bu yeni yasayla seçime gidilecektir. Türkiye'de cumhuriyetten sonra yaklaşık yirmi yıl boyunca tüm seçimler, 20 Temmuz 1324 (1908) tarihli İntihab-ı Mebusan Kanunu Muvakkatı ile bu geçici yasanın daha sonraki yıllarda değiştirilmiş biçimlerine göre yapılmıştı. 14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu aslında, cumhuriyet tarihinde kabul edilmiş, ilk toplu ve bütünsellik taşıyan seçim yasasıydı. Tasarıya göre mebus seçimi iller temel alınarak yapılacak ve her il bir seçim dairesi, her ilçede de bir seçim şubesi kurulacaktır. Yeni yasanın bazı önemli maddeleri şöyledir; seçmen olabilmek için 22 yaşı tamamlamış olmak, asker altında bulunan erler ve askeri görevliler birinci ve ikinci seçmen olamayacaklardır. Seçimler iki aşamalı olacak, önce birinci seçmenler ikinci seçmenleri, daha sonra da ikinci seçmenler milletvekillerini seçecektir.[189] 12 Ocak 1943 tarihinde toplanan CHP Meclis Grubu seçimlerin 15 Şubat günü başlayıp, 20 Şubat günü tamamlanmasına karar vermiştir.[190]

---

[186] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, T.B.M.M Matbaası, İçtima: 1, Cilt. 28, Ankara, 01/11/1942, s. 3.
[187] Kop, **a.g.e.**, s.137.
[188] Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M Açış Nutukları**, s. 339-340.
[189] Koçak, **a.g.e**, s. 285.
[190] **Ulus Gazetesi**, 13 Ocak 1943.

ii. İkinci Saraçoğlu Hükümeti

8 mart 1943 tarihinde yeni seçilen milletvekillerinden oluşan meclis ilk toplantısını yapar ve İsmet İnönü 435 oy ile cumhurbaşkanı seçilir. Başbakanlığa, istifa eden Şükrü Saraçoğlu tekrar atanır.[191] Şükrü Saraçoğlu aynı gün kabinesini oluşturmuş, yeni oluşan kabinede, önceki hükümetten altı vekil değişmiştir.[192] Şükrü Saraçoğlu 9 Mart 1943 tarihinde mecliste hükümet programını açıklamadan önce bu hükümetin tıpkı bundan önceki hükümetler gibi Halk Partisinin hükümet programını gerçekleştirmeye çalışacağını belirterek konuşmasına başlamıştır. Hükümetin birinci hedefini şu sözler ile açıklayan Saraçoğlu; "*Mamur bir Türk vatanı, mesut bir Türk milleti, kuvvetli bir Türk Devleti, işte bizim hedefimiz bunlardır*" diyerek yapılacak işlerin en başında Türk Ordusunu, daima hazır tutmak olduğunu ifade etmiş ve bunun için ordudan hiçbir şey esirgenmeyeceğini ifade etmiştir.[193]

Harbin dördüncü yılı başlarında memleketin iki büyük sıkıntı ile karşı karşıya bulunduğunu, bu sıkıntıların, iaşe ve para sıkıntısı olduğunu belirterek bu iki sıkıntıyı yenmek için o zamana kadar bir çok tedbirler alındığını belirtmiştir. Alınan sert karar ile bir çok özel şahısın mallarına el koyulduğunu, fakat bu tedbirlerin sıkıntıyı azaltmak yerine koskoca bir kara pazarın memlekette yerleşmesine sebep olduğunu belirtmiştir. Başbakan, devletin ekonomiye ve ticarete aşırı müdahalesinden kaynaklandığı düşünülen bu sıkıntılar üzerine devletin müdahaleyi biraz olsun azalttığını, fakat bu sayede yiyecek ve giyecek maddelerinde bir fiyat yarışı ile karşı karşıya kalındığını ifade etmiştir.[194] Bu sıkıntının sebebini şu sözler ile açıklamaya çalışmıştır;

"...Milyona yakın genç istihsal cephesinden alınarak istihlak cephesine verilmiştir. İşte bu vaziyetleri yakından tetkik eden hükümet yeniden bir çok kararlar aldı. Bu kararlara göre mücadeleyi en ufak köşe ve cephelere kadar teşmil beklenen neticeyi veremeyeceği için cepheyi kısaltmak ve kuvvetlerimizi dar sahada daha müessir kılmak icap ediyordu. Yine bu kararlara göre darlığın en müessir ilacı istihsali çoğaltmak ve saklı malları meydana çıkartmak olduğu için fiyatların artmasında fayda görülmüştür."[195]

---

[191] Cafer Demiral,**Türkiye'nin 42 Hükümeti**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıl Yayınları, Başbakanlık basım evi, Ankara, 1973, s. 78.
[192] Sanal,. **a.g.e.**, s. 157.
[193] **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri**, s. 127.
[194] Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s. 266.
[195] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, T.B.M.M Matbaası, Cilt 1, Devre 7, Ankara, 1943, s. 27.

Ülkenin içinde bulunduğu diğer bir sıkıntının para ve maliye sıkıntısı olduğunu belirten başbakan, genel ülke bütçesinin 1938 de 250 milyon iken, 1942 de 394 milyonu bulduğunu, bu seneki bütçenin 480 milyona yakın olacağını ifade etmiş ve bu bütçe rakamlarının yanında ordu masrafları için fevkalade tahsisatların mali çerçevede ciddi zorluklar yarattığını belirtmiş ve bu fevkalade ödenek rakamlarını şöyle açıklamıştır;

"Çünkü istiklal ve hürriyetimiz için ayakta tuttuğumuz orduya her sene adi bütçe ile verdiğimiz 100 liraya ilaveten 1939'da 84 milyon, 1940'da 220 milyon ve 1941'de 280 milyon liralık fevkalade tahsisat verdiğimiz gibi 1942 yılı için bugüne kadar verdiğimiz fevkalade tahsisat yekunu 313 milyonu aşmıştır. Görülüyor ki, bu senenin fevkalade tahsisat yekunu 400 milyondan az olmayacaktır. Buna adi bütçedeki 100 milyon lira ilave edilecek olursa milli müdafaa masrafların bu sene 500 milyon lirayı bulacağı anlaşılır."[196]

Bütçe müzakerelerinden önce hükümet fevkalade tahsisattan 120 milyon civarında bir rakamın milli müdafaaya aktarılması planlanmış ve bu tasarıyı meclise sevk etmiştir.[197] Savaş zamanında, hükümetler bütçelerin açıklarını halktan alınan vergilerle kapatma yoluna gitmişlerdi. Bu yönde alınan tedbirler para hacminin artmasına sebep olmuştur. Başbakan bu konuda şu bilgileri vermiştir;

"...Maliyemiz bulduğu mali tedbirler, istikrazlar, harp zamanları ve müdafaa vergileriyle bu büyük açığın mühim bir kısmını kapatmaya muvaffak olmuştur. Ancak bütün bu tedbirler aynı zamanda tedavüldeki para hacminin de artmasına mani olamamıştır."

Nitekim merkez bankamızın açılmasını takiben ilk 7 sene içinde emisyon miktarı 150-200 milyon lira arasında dalgalandığı halde, bu miktar 1939 yılında 396 milyon, 1940'da 417 milyon, 1941'de 512 milyon ve 1942'de 744 milyon liraya baliğ olduğu gibi, yıl sonunda bu rakam 767 milyon liraya çıkmıştır.[198]

Başbakan Saraçoğlu, hükümet programını açıklarken yaptığı konuşmasında, ordunun her gün artan yüksek masrafları ve Merkez Bankası'nın yükselen emisyon miktarı karşısında oldukça sert bir darlıkla karşı karşıya kalındığını belirtmiştir. İşte bu darlık karşısında Başbakan Saraçoğlu şu ifadesiyle varlık vergisini özetlemiştir; *"...çalıştık, çabaladık ve tesirli bir tedbir bulduk."*[199]

---

[196] Erdilek, **a.g.e.**, s. 983.
[197] **Ulus Gazetesi,** *C.H.P. Kurultayı*, 21 Mayıs 1943.
[198] **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri**, s. 131.
[199] Kuruç, **a.g.e.**, s. 79.

Hükümet programı konuşmasında, Varlık Vergisinin yarattığı faydaya değinen başbakan bu vergi sayesinde hazineye 225 milyon lira gelir sağlandığını belirtmiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"Bu vergi sayesinde ufuktaki bulutlar dağıldı. Bu vergi sayesinde maliyemiz genişledi. Hesapsız ve zararlı sarf olunan bir çok para yerinde olarak pazardan çıkarıldı. Emisyon miktarı arttırılmadı. Hatta bu miktar 767 milyondan 720 düştüğü gibi Merkez Bankamız, mühim kısmı son aylarda olarak üzere 35 ton da altın aldı. Bununla Merkez Bankasındaki altınlar bildiğiniz altınlardan 15 milyona varmıştır. Dikkatinizi celbederim, banka bunlardan maada son birkaç ay içinde 12 milyon İngiliz lirası biriktirdi. Böylece Türk parası hiç bir zaman bu kadar sağlam olmadı ve böylece paramız çok memlekette gıpta uyandıracak bir duruma yükseldi."[200]

Konuşmasını bitiren Başbakan Saraçoğlu, sonuç olarak meclisten güvenoyu istedi. Yapılan oylama sonucunda hükümet programı, TBMM'den 425 oyla güvenoyu aldı.[201]

6.1. 1943 Yılı Bütçe Müzakereleri

Yeni bütçenin göze çarpan vasfı her şeyden önce bir milli müdafaa bütçesi olmasıdır. 1943 mali yılı bütçe tasarısının Maliye Bakanı Fuat Ağralı tarafından TBMM'sine 24.05.1943 tarihinde, sunuş konuşması yapılırken, bakanın deyimiyle "*Cihanşumul Harb*", İkinci Dünya Savaşı dördüncü yılını yaşamaktadır. Doğal olarak Türk maliyesi ve ekonomisi de bu savaştan etkilenecektir. Ağralı, sunuş konuşmasında bu nedenle, daha çok eski deyimle, hamasi cümlelere büyük ölçüde yer vermiştir; "Aziz Türk Milletinin ve vatanının istiklalini ve büyük neslimizin feyizli (gelişmiş, olgunlaşmış) istikbalini muhafaza ve idame uğrunda bizim tarafımızdan da takip edilen ve Yüksek Meclis tarafından öteden beri tasvip edilmiş bulunan bu yolun en hayırlı olduğunu ve Türk Milletinin bu büyük maksat ve gaye için alınan tedbirlerin kendine tahmil ettiği külfetlere, sıkıntılara en yüksek kabiliyette bir anlayış ve kavrayışla katlanmakta ve Hükümet tedbirlerin muvaffak olması için bütün kudretiyle çalışmakta olduğunu tebarüz etmeyi çok zevkli bir vazife sayarım" demektedir.[202]

Bütçe müzakereleri sırasında, Maliye Bakanı "harp yılları içinde hazırlanmış bütçelerimizde olduğu gibi bütçemizin tertip ve tanziminde de birinci sırada gözettiğimiz hedef, hudutlarımıza kadar gelen büyük harbin her türlü inkişaflarının ve bu arada en fena ihtimallerinin

---

[200] **Maliye Mecmuası**, Damga Matbaası, Sayı: 27, Cilt: 8, Ankara, 1943, s. 3-4.
[201] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 194.
[202] Baydar, **a.g.e.**, s. 51-52.

icabı olarak yurdu müdafaa tedbirlerini almak ve bu tedbirlerin iktiza ettirdiği bütün masrafları karşılamaktadır."[203]

1943 mali yılı bütçesi 486.717.349 lira olup, gelir ve gider rakamları denk olarak takdim edilmiştir. Bütçe hazırlanırken gelir rakamları Mart ayına göre ayarlanarak hesaplanmıştır. Toplam gelir tahmini 486.720.500 lira olarak tespit edilmiştir. [204]

Bu seneki bütçede, 1942 bütçesine göre görünen fark 92 milyon lira civarındadır. Maliye Bakanı, bu fazlalığın başta Türk vatanının müdafaası olmak üzere Türk milletinin emniyeti ve teknik bilgilerle yükselmesi gibi büyük gayelere ayrılacağını belirmiştir. Bu tutarın çeşitli daireler arasında dağılımı şöyledir. 10.880.000 lirası Maliye Bakanlığı'na, 21.198.000 lirası devlet borçlarına, 14.595.000 lirası Milli Eğitime, 14.500.000 lirası milli savunmaya, 11.588.000 lirası Jandarma Genel Komutanlığı'na, 4.560.000 lirası Tarım Bakanlığı'na, 2.500.000 lirası Emniyet Müdürlüğü'ne, 2.455.000 lirası Bayındırlık Bakanlığı'na, 2.264.000 lirası Adalet Bakanlığı'na, 1.986.000 lirası Gümrük ve Tekel İdaresi'ne ve geriye kalan 5.900.000 liranın da diğer bakanlıklara dağıtılacağını açıklayan,[205] Maliye bakanının bu izahatı üzerine ertesi gün yayınlanan Ulus Gazetesi, ön sayfadan verdiği haberde; Önceliğin milli müdafaa hizmetlerine verileceğini, ardından ise eğitim ve kültür kurumlarına, bayındırlık işlerine yatırım yapılacağını ve sanayi hamlelerinin devam edeceğini manşetten halka duyurmuştur.[206]

Maliye Bakanı devlet borçlarında görülen 21.000.000 liralık fazlalığı şöyle açıklamıştır; "*15 milyon liranın da imparatorluğun Cumhuriyete bıraktığı ve çok acı hatıralarını sinesinde yaşattığı büyük borç mirasının tamamen ödenerek bütçemizden silinmesi gibi hayırlı ve faydalı bir maksadın ihtisali için tahsisinden ibarettir.*"[207] Bu konu hakkında daha sonra söz alan Mahzar Müfit Kansu, 1943 yılı bütçesinin en seçkin niteliğinin Duyunu Umumiye belasını temizlemek ve ortadan kaldırmak olduğunu ve bunun için devlet borçları faslına konan 15 milyon lira ile Duyunu

---

[203] **Ayın Tarihi**, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 114, Mayıs, Ankara, 1943, s. 30-31.
[204] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M. Matbaası, İçtima: 26, Cilt:1, Ankara, 24/05/1943, s.155.
[205] **Maliye Mecmuası**, Damga Matbaası, Haziran Cilt 8, Sene 7, Sayı 28, Ankara, 1943, s. 169.
[206] **Ulus Gazetesi,** *Yeni Bütçemiz,* 25 Mayıs 1943.
[207] **Ayın Tarihi**, Sayı 114, Mayıs, s. 32.

Umumiye'nin tarihe karıştığını belirtmiştir. Bu önemli olay Cumhuriyet gazetesinin ön sayfasında da geniş yer almıştır.[208]

Maliye Bakanı 1943 mali yılı genel bütçesini açıklarken bütçede yer alan fevkalade ödeneğin gerekliliğini şöyle açıklamıştır;

"Başlangıçtan beri her sene sahasını biraz daha genişleten ve bugün cihan şumul bir mahiyet alan harbin icabı olarak almağa mecbur olduğumuz müdafaa tedbirlerinin istilzam ettiği masraf her yıl gittikçe artarak geçen sene günde bir milyonu bulmuş ve içinde bulunduğumuz 1942 yılında bir buçuk milyona yaklaşmıştır. Önümüzdeki sene bu miktarı aşmayacağını ifade ve temin etmek de hiç kimse için imkan dahilinde görülmemektedir."[209]

Maliye Bakanı savaşın ne kadar süreceğini bilemediğini, fakat savaşın getirdiği ağır şartların neticesi olarak ekonomiyi ileride ağırlaştırmamak için fevkalade ödeneğin finansmanının ülke içerisindeki kaynaklarla karşılanacağını belirtmiştir. Maliye Bakanının sözleri arasında, gerek fiyat politikası, gerek paranın değeri bakımından oldukça sevindirici bir nokta olan masrafları karşılamak için yeni emisyonlara gidilmeyeceği hakkında verilen güvendir. Bu konuda Başbakanın dönemin gazetelerinden Akşam Gazetesi'ne verdiği beyanatı Necmeddin Sazak şu ifadeyi kullanarak özetlemiştir; "*piyasaya para sürülmeyeceğini, hatta bazı tedbirlerle fazla parayı geri çekmenin, hükümetin önem verdiği bir politika olacağını*"[210] Uzun vadeli iç borçlanmalarla, vergilerde yapılacak çeşitlilik ve zamlarla fevkalade ödeneğin oluşturulacağını açıklayan Maliye Bakanı, 24 Mayıs 1943 günü mecliste devam eden bütçe müzakereleri sırasında konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"...Varlık vergisinden 1942 senesinde devredilecek ve önümüzdeki sene de bu vergi bakayasından tahsil edilecek miktarlar, tamamen bu fevkalade tahsisata karşılık olarak muhafaza edilecek ve bunların karşılanamayacağı masraf kısmını da bugünkü şartların toprak mahsullerinde temin ettiği fazla menfaatlerinden bir vergi almak ve kazançlardan mütehammil görülen sınıf ve sanatlar üzerinde zamlar yapmak sureti ile kapatılacak ve bu hareket tarzı ile külfetlerin millet arasında tevzii noktasından en uygun ve adalete en yakın bir karşılık temin edilmiş olacaktır."[211]

---

[208] **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Mayıs 1943.
[209] Kuruç, **a.g.e.**, s. 80.
[210] **Akşam Gazetesi**, *Bu Cennet Yurdun İçinde Yaşamanın Bedeli Vardır*, 26 Mayıs 1943.
[211] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, İçtima:26, Cilt: 1, 158.

Maliye Bakanı, 1942 yılı içerisinde 40 milyon liralık milli müdafaa istikrazı gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. 1943 yılı içerisinde iki çeşit iç borçlanma gerçekleştirileceğini, ilkinin demiryolu inşası için yapılacağını, diğerinin ise 150 milyon lira olarak milli müdafaa hizmetleri için yapılacağını belirtmiştir. Bakan geçen yıl olduğu gibi bu yıl içerisinde de çıkarılan bu senetlerin halk tarafından ilgi duyulacağını belirtmiştir.[212]

Vakit Gazetesi yazarlarından Asım Us köşesinde, milli müdafaa istikraz tahvilleri çıkarılarak mali cephede enflasyonun önüne geçilebildiğini belirtmiş ve yazısında şu noktanın altını çizmiştir;

"Emisyon Umumi Harp sırasında ve onu takip eden devrede bazı memleketlerin enflasyondan çektikleri acı tecrübeler henüz hatırdan silinmediği için hiçbir devlet kati bir zaruret duymadıkça tedavül hacmini artırmaya teşebbüs etmemektedir. Muharip devletler bile gayet ihtiyatlı bulundukları bir mevzu üzerinde hükümetimizin hassas olması kadar tabii bir şey olamaz." [213]

Önceki yıllarda olduğu gibi milli müdafaa hizmetleri 1943 yılı bütçesinden en çok pay alan kuruluş olarak devam etmektedir. Aynı zamanda eldeki kıt kaynaklar önem derecesine göre diğer bakanlıklara da dağıtılmaya çalışılmıştır. Bu kaynaklar yaratılırken ülke içi gelirlerin dışına çıkılmamıştır. Bu konuya, Falih Rıfkı Atay şöyle bir yorumla yazısında yer vermiştir; "II. Cihan Harbindeki IV. Cumhuriyet bütçesi konuşulmaktadır. Umumi hayattaki kaçınılmaz sıkıntı derecesi her ne de olsa, yalnız bu hadise başlı başına bir itimat unsuru, bir ferahlık kaynağı olmak lazımdır. Kendi yağımızla kavrulmak gibi bir perhizkarlık ölçüsü ile değil, ordumuzu boyuna kuvvetlendirmek, yeni tesisler kurmak, maarif, nafia ve ziraat ihtiyaçlarına yetişmek, hem harp içindeki her türlü tehlikelere karşı, hem de barış devrine hazırlanmak gibi yapıcı, ilerleyici ve kurucu bir mikyas üstünden cihazlarımızı işletmekte devam ediyoruz."[214]

Dünya savaşının yarattığı olumsuz etkilerden biriside, dış ticaretin etkilenmesidir. İhracatta artış görünürken, ithalatta ciddi bir sıkışma söz konusu olmuştur. Bu sebeple prim sistemine dayalı dış ticaret politikasında yapılan değişiklikle, ihracata verilen prim tamamen kaldırılmış, bunun yerine ithalata prim

---

[212] **Ayın Tarihi**, Sayı 114, Mayıs, s. 39.
[213] **Vakit Gazetesi**, *1943 Haziranına Girerken Mali Vaziyetimiz*, 20 Mayıs 1943.
[214] **Ulus Gazetesi**, *Bugün Milli İtimat Günü*, 24 Mayıs 1943.

sistemi uygulaması getirilmiştir. Maliye bakanı kliring ve takas imkanları ile yürütülen dış ticaret hakkında konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"...Dış ticaretimiz kliring ve takas esaslarına istinat etmekle beraber serbest dövizli mübadelelere de ehemmiyet ve vüsat verilmektedir, lüzumlu mallara serbest döviz verilmekte devam olunmaktadır. .İhracat mallarımız hariç piyasalarda satılmak için bir teşvike ihtiyaç messetmeyecek fiyatlara yükselmiş iken bunlara prim verilmesi ve bu prim esasen güçleşen ithalata aksettirilmesi sureti ile ithalatın bir kat daha pahalılaştırması devam edemezdi." [215]

Fuat Ağralı'dan sonra söz alan İstanbul Milletvekili Ali Rana Tahran, harp ekonomisinin ülkemizde yarattığı iktisadi ve sosyal olaylara değinmiş, bu sistemin başlıca dayanağı olan tasarrufun bu seneki bütçede uygulanmadığını belirtmiştir. Geçen yıla göre artırılan bütçe tutarının fazla olduğunu, pahalılığın devam etmesi durumunda ise bu ödeneğin yetmeyeceğini, dolayısıyla yapılacak ilk işin hayat pahalılığının önlenmesi olduğuna değinen Tahran konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"...Pahalılık artarsa teklif edilen tahsisatın bir çoğu ihtiyacı karşılamayacak ve 1942 bütçesinde olduğu gibi sene içinde yeni gelir kaynakları aramak mecburiyeti hasıl olacaktı. Harp ekonomisinin dayandığı iktisadi ve mali tedbirler manzumesini, ahenkli incisamlı ve bir birine tamamlayıcı surette tatbik etmekten başka çare yoktur."[216]

27 Mayıs'ta kabul edilen 1943 mali bütçesi ertesi gün yayınlanan Ulus Gazetesi manşetine şöyle yansımıştır; "*1943 bütçesi ittifakla kabul edildi.*" ve Fuat Ağralı'nın meclisteki konuşmasına yer vermiş, yeni bütçenin kabulünden dolayı Ulus Gazetesi'nde; "*Meclis, Saraçoğlu kabinesine olan itimadını yeniledi*" yorumu yapılmıştır.[217]

6.2. Savunma Bütçeleri Müzakeresi

TBMM'si milli müdafaa bütçesi müzakeresine 27 Mayıs 1943 tarihinde başlamıştır. Bütçe hakkında lehte ya da aleyhte söz alan kimse olmadığı için, tüm maddeler tek tek okunarak oylamaya geçilmiş ve kabul edilmiştir. Savunma bütçesi hakkında aleyhte hiçbir görüş bildirilmemiştir. Oylamadan sonra meclis başkanlığına Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın verdiği takrir ise şöyledir :

---

[215] **Ayın Tarihi**, Sayı 114, Mayıs, s. 42.
[216] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, Cilt: 1, s. 162.
[217] **Ulus Gazetesi**, *1943 Yılı Bütçesi İttifakla Kabul Edildi*, 28 Mayıs 1943.

Yüksek Reisliğe,

Büyük ordumuza Büyük Millet Meclisinin itimat ve muhabbet duygularının bildirilmesini teklif ederim.

Sinop Vekili

C. Kerim İncedayı[218]

Takrirden sonra mecliste söz alan Milli Müdafaa Vekili A. R. Artunkal'ın teşekkür konuşması 28 Mayıs 1943 tarihli Ulus Gazetesi'nde; "*Kahraman orduya Büyük Millet Meclisi'nin itimat ve muhabbet duyguları bildirildi*" manşetiyle yansıtılmış, ardından A.Rıza Artunkal'ın teşekkür konuşmasına yer verilmiştir.

"Çok sayın arkadaşlarım, Milli müdafaa vekaleti bütçesinin tamamen kabulünden dolayı derin şükranlarımı arz derim. Yüksek Meclisin kendi Cumhuriyet Orduları için kabul buyurdukları milyonların azametini bütün milletle beraber bilmeyen ve anlamayan tek bir ordu mensubu yoktur. Bu bütçenin kabulü dolayısıyla Cumhuriyet ordumuz hakkında izhar ve işar buyrulan yüksek iltifat ve itimadımıza tamamen layık olduğunu arz ederim."[219]

1943 yılı bütçesine baktığımızda, iki önemli olayın vuku bulduğunu görürüz. İlki Osmanlı Devletinden kalan Duyunu Umumiye'nin kaldırılmasıdır. Bu kalemin bütçeden çıkarılması ile yerine ithafen devlet borçlarına 15 milyon ilave edilmiş ve böylece Duyunu Umumiye tarihe karışmıştır. Diğer önemli bir olay ise Jandarma Genel Komutanlığı hariç, milli müdafaa hizmetlerinin (Kara, Deniz, Hava, Askeri Fabrikalar, Harita Umum Müd.) Milli Müdafaa Vekaleti adı altında tek kalemde toplanmasıdır. Bu girişimle bugünkü Milli Savunma Bakanlığı adı altında çalışan bakanlığın ve bütçesinin temeli atılmıştır.

6.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması

1943 yılı mali bütçesi 486.717.349 lira planlanarak önceki yıla nazaran 92.390.411 lira artış yapılmıştır. Yapılan bu artışın dağılımına bakarsak, 11.557.549 liralık kısmının Jandarma Genel Komutanlığı'na ait olduğunu görürüz. 14.516.938 liralık kısmı ise Milli Müdafaa Vekaleti'ne, 21.197.685 lira devlet borçlarına, 10.887.969 lira Maliye Vekaletine, 4.561.500 lira ise Ziraat Vekaletine aktarılmıştır. Yani 1943 yılı bütçesi, 1942 yılına göre planlanma aşamasında % 23 oranında artış yapılarak kabul edilmiştir. Bu artışın sebebi artan savunma ihtiyaçları ve bozulan

---

[218] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M. Matbaası, Cilt :2, İçtima: 29, Ankara, 27/05/1943, s. 304-305.

[219] **Ulus Gazetesi**, 28 Mayıs 1943.

para değerinden kaynaklandığı açıktır. 27 Mayıs 1943'te kabul edilen 1943 yılı mali bütçesi, planlanan kısmı itibariyle GSMH'nın % 5,2'sine karşılık gelmektedir. 1943 yılı gerçekleşen rakamlara baktığımızda, genel bütçe 1.037.177.188 lira ile kapatılmış, planlanan ve kesinleşen bütçe arasındaki oran ise 2,13 gibi ciddi bir fark oluşmuştur.[220] Elbette bu farkın sebebi savunma harcamalarının olağanüstü bütçeden finanse edilmesidir. Bütçe mecliste müzakere edilip kabul edilmiştir. Yalnız bütçe müzakerelerinden önce milli müdafaaya 120 milyon lira ek ödenek tahsis edilmiştir. Bu gelişmeler dolayısıyla vergilerde bir artış söz konusudur. Geçen yıl getirilen varlık vergisinden sonra bu yıl içinde de 15 Mayıs tarihinde Toprak Mahsulleri Vergisi getirilmiştir. Bu vergi niteliği itibariyle varlık vergisinin tamamlayıcısı olarak görülmektedir.

6.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1942 mali yılı için savunma harcamalarının toplamı (Jandarma Genel Komutanlığı, Kara Kısmı, Hava Kısmı, Deniz Kısmı, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü, Harita Umum Müdürlüğü) 116.734.915 lira planlamıştır. Yani genel bütçenin % 29,6'sının savunma harcamalarına aktarılması öngörülmüştür. Bu oran 1943 mali yılı bütçesi için ise % 29,3'e denk gelmiş, toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 142.809.402 lira olarak öngörülmüştür.

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

1942 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 524.259.719 lira olarak gerçekleşmiş ve bu rakam genel bütçenin % 55,3'ünü oluşturmuştur. 1943 yılında ise 572.637.867 lira ayrılan yıl sonu ödeneği ise genel bütçenin % 53'ünü teşkil etmiştir.

iii. Kesinleşen Harcama :

1942 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 520.370.486 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 56,6'sını teşkil etmiş iken, 1943 mali yılı için toplam 568.817.869 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 54,8'ini oluşturmuştur. (1943 yılında 142.809.402 lira başlangıç ödeneği

---

[220] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, s. 215.

planlanmış, 572.637.867 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 568.817.869 lirası harcanmıştır.) Görülmekte olan şu ki, savunma harcamaları bu yıllarda genel bütçede ağırlıklarını hissettirmektedir. Toplam savunma harcamaları GSMH'nın % 6,2 sine denk gelmektedir. 1943 yılı bütçesinde kapatılan son Duyunu Umumiye ödeneklerini de hesaplarsak (bütçe içerisinde aldığı oran % 9,9) savunma ve devlet borçlarına ayrılan ödenek toplamı devlet bütçesinin % 64,7 sine ulaşmaktadır. 1942-1943 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 6'te gösterilmiştir. Ekler Tablo 6-1 'de Türkiye'nin 1943 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar,Tablo 6-2'de Milli Müdafaa Vekaleti, Tablo 6-3'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 6

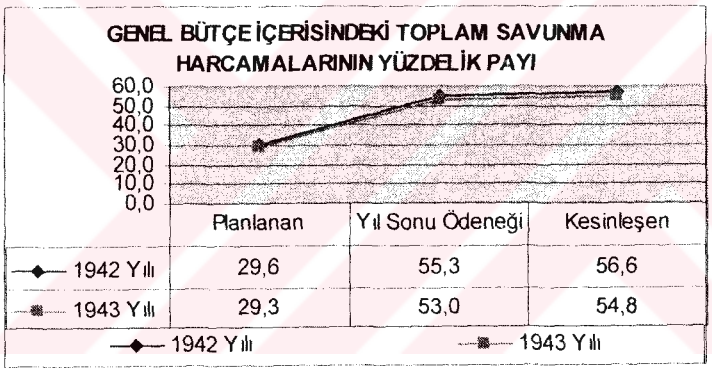

1943 yılı harcamalarının % 8.7'si maaşlara, % 12'si yiyecek, yem, yakacak, giyim, techizat ve kuşam malzemelerine 2.294.443 TL lik kısmı intikallere, % 74 gibi büyük bir kısmını oluşturan 424.368.632 Tl muhtelif savunma hizmetlerinde kullanılmıştır.

iiii Toprak Mahsulleri Vergisi

Devletin, artan savunma masraflarını karşılamak için kaynak arayışlarından bir diğeri de, Toprak Mahsulleri Vergisi ile olmuştur. Mayıs 1943 yılında mecliste görüşülmeye başlanan bu kanunla, belli başlı tüm tarım ürünlerine uygulanan ve ayni olarak toplanan yeni bir vergi getirildi. Toprak Mahsulleri Vergisi, savaş zenginlerine yönelik olarak konulan varlık vergisinin, daha geniş bir kitleye yayılarak devlet bütçesine gelir elde edilmek amaçlanmıştır. Bu verginin oranı ise,

Milli Korunma Kanunu'na dayanılarak hükümet tarafından saptanabilecekti. Hükümet, Milli Korunma Kanunu'na dayanılarak belirli miktarı, belirli fiyatla alınan mahsullerden % 8 oranında, diğerlerinden de % 12 oranında Toprak Mahsulleri Vergisi almayı uygun bulmaktadır. Hükümet %12'lik oranı, % 8'e indirmeye de yetkiliydi.[221] Daha sonra Nisan 1944'de çıkarılan yeni Toprak Mahsulleri Vergisi kanunuyla vergi oranı tüm ürünlerde %10 olarak belirlendi.[222] Toprak Mahsulleri Vergisi, hububat ve baklagillerde yüzde 25'lik devlet paylarına ek olarak toplanmadı. Hububat ve baklagillerde üreticilerin devlete teslim ettikleri paylar değişmeden kaldı, ancak devlet bu payların tümüne kendi saptadığı fiyatlar üzerinden ödeme yaparken, Toprak Mahsulleri Vergisi çıktıktan sonra, el konulan ürünün bir bölümü için hiç ödeme yapılmaz oldu. Hububat ve baklagiller dışında kalan ürünlerde ise, Toprak Mahsulleri Vergisi daha önceden devlete ürün teslim etmek zorunda olmayan üreticiler için yeni bir yükümlülük anlamına geliyordu.[223] Büyük ve küçük çiftçi arasında fark göz önüne alınmadan mükellefiyet tüm çiftçileri kapsayınca, piyasaya az açılmış ve savaş şartları nedeniyle üretimi düşmüş küçük çiftçi ve köylülerin aleyhine işlemiştir. Bütçe açığının kapatılması amacıyla çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi tasarısının gerekçesinde, ekonomik hayatta karşılaşılan güçlüklerin tüm millete eşit şekilde paylaştırılması amacı güdülmüş, maliyet fiyatlarının birkaç misli derecesinde artan toprak mahsullerinden vergi alınması zorunlu kılınmıştır. Toprak Mahsulleri Vergisi üç yıl uygulandıktan sonra 23 Ocak 1946 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Devletin vergi gelirleri arasında önemli paya sahip olan sektör tarım olmuştur. 1943, 1944 ve 1945 yıllarında tahsilatı yapılan Toprak Mahsulleri Vergisi, devlet bütçesinin sadece % 8'ini karşılayabilmiştir.

7. 1944 YILI GELİŞMELERİ

İngiltere ve Amerika, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda baskı yapmakta ve yapılan görüşmelerde mühimmat yardımından sıkça söz edilmekteydi. Yapılan İkinci Kahire Konferansı'nda müttefik devletler Türkiye'nin 1944 yılının Şubat ayı

---

[221] **T.C Sicili Kavanini,** Umumi Fihrist Kısım 1, Hazırlayan S. Corio, Cihan Kitaphanesi, İstanbul, 1955, s. 925.
[222] **T.C. Sicili Kavanini,** Hazırlayan Lütfik Arman, Cihan Kitaphanesi, İ Cilt.25, İstanbul, 1945, s. 783.
[223] Şevket Pamuk, **Türkiye'de Tarım Sorunu**, Uluslar Arası Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 139.

ortalarında savaşa katılmasını istemekteydi. Fakat Amerika ve İngiltere yapılacak planlarla ilgili herhangi bir bilgiyi Türkiye'ye sunmamakta, Türkiye gereken askeri yardımın yeterli boyutta olmadığını düşünmekteydi. İngiltere ise, gerekenden daha fazla yardım istendiğini düşünmekteydi. İstenen bu yardımların Türkiye'ye ulaşmasının çok zaman alacağını ve Türkiye'nin bu zaman içerisinde tarafsız kalmasından dolayı eski önemini kaybedeceğini düşünen Amerika ve İngiltere, Türkiye ile yürütülen müzakereleri askıya almaya karar vermişlerdir. İngiltere 2 Mart 1944 tarihinde Türkiye'ye sağlanan yardımın durduğunu açıklamıştır.

Ahmet Şükrü Esmer'e göre, Türkiye üzerindeki çeşitli baskılara rağmen savaşa katılmadı. Çünkü Türkiye'ye verilecek olan silah azdı ve ihtiyacı karşılamıyordu. Bundan başka "*itimat buhranı*" nın bir sonucu olarak, ortak askeri hareketleri ve işbirliğini kalın bir esrar perdesi örtüyordu. Bu perde savaşın sonuna kadar kaldırılamadı. Gerçekten İngiltere ve ABD, Türkiye'ye planları hakkında bilgi vermekten çekiniyorlardı. Türkiye nerede, nasıl ve ne zaman savaşa gireceğini bilmiyordu. Daha sonra ki gelişmeler de gösterdi ki, Türkiye'nin faaliyet göstereceği tek alan olan Balkanlar'da bir savaş bile, üç büyük devletin üzerinde tam bir anlaşmaya varamadıkları bir mesele idi.[224]

1944 yılına yaklaşırken, 1943 yılının Kasım ayı başında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü TBMM'nin yedinci devre yılını açış sebebiyle 1 Kasım 1943 tarihinde yaptığı konuşmasında mevcut olan genel durumu şöyle anlatmıştır;

"Bir çok sıkıntılarımızın en ilerisinde olarak göze batanları, aylıklıların ve dar gelirlilerin geçimde çektikleri zorluktur.[225]

Vatandaşları en çok kızdıran şey, ticarette insafsızların fiyat murakabesine karşı meydan okumalarıdır. Hükümet bu gibilerle yorulmaz bir surette uğraşmakta devam edecektir. Amansız tedbirler gerekli olursa bunda da tereddüt edilmeyecektir. Bu gibi hallerin vatandaki zararları maddi olduğundan ziyade ruhi ve manevidir. Onun için ehemmiyetleri ve tesirleri de daha geniştirler."[226]

Türkiye siyasi anlamda uluslararası arenada güçlü ve istikrarlı görünse de çizgiyi destekleyecek ekonomik güçten yoksun idi. İşte o dönemde, İnönü'nün

---

[224] Ahmet Şükrü Esmer, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996, s. 181.
[225] Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M Açış Nutukları**, s. 341.
[226] Kop, **a.g.e.**, s. 187.

Ankara'da herhangi bir tarihte söylediği ve herkes tarafından konuşulan şu sözlerini hatırlatalım:

"Milletler arası siyasi müzakerelerde ve herhangi bir devlet temsilcileri ile bir masanın başında oturduğumuz zaman siyasi davaları ve davalarımızı eşit şartlarla açık dille ve gururla konuşuyor ve savunuyoruz. Ama bu konuşmalar bitip de iş iktisadi davalara geldi mi, o zaman sesimizin tonu değişiyor sesimiz kısılıyor. Çünkü iğneden ipliğe kadar her şeyi onlardan istemeye başlıyoruz! İşte o vakit siyasi konulardaki sözlerimiz kıymetlerinden kaybediyor. Küçülüyoruz!"[227]

Cumhurbaşkanı özellikle eldeki kıt imkanların genişletilmeye çalışılarak, ordunun yeni silahlar ve vasıtalarla donatılması için her imkandan istifade edilmesi gerektiğini vurgulamış ve bunların gerçekleştirilmesinde devlet maliyesinin durumunu şöyle ifade etmeye çalışmıştır;

Memleket ve milletin ilerlemesine esas olan masrafları göze almak sebebi ile maliyemizi gerçekten büyük sayılacak vazifeler karşısında bırakıyor. Milletimiz bu vaziyeti iftihar edeceğimiz bir anlayışla karşılamıştır. Büyük Meclisimizin istediği vergileri milletimiz yürekten ödemeye çalışıyor.[228]

"Türk milleti savaş haricinde kalmakla beraber dört seneden beri fedakarlıkla, ıstıraplar içinde dünya buhranının tepkilerini şiddetle hissetmiştir. Bu fedakarlıklara, hatta bunların daha çok büyüklerine, dünyanın bağrından en büyük baskının kalkarak, insaniyetin emniyet havası içinde geniş nefesler alabilmesi uğrunda, tereddütsüz tahammül edeceğiz."[229]

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru savaşın yarattığı siyasi sıkıntılar mali olarak da Türkiye ekonomisini oldukça zorlamaya devam etmektedir. Arttırılan tedbirlerden doğan, mali fedakarlıklar ve yaşama sıkıntısı gün geçtikçe artmakta özellikle memleket müdafaasının ihtiyaçlarını karşılamak için tüm kaynaklar seferber edilmeye devam etmektedir. Bu şartlar altında oluşturulmaya çalışılan 1944 yılı bütçesinde şüphesiz en önemli bütçe kalemini milli müdafaa hizmetleri alacaktır. Yıl içerisinde çıkarılan olağanüstü kanunlarla, milli müdafaa hizmetlerinin öncelikle maddi ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmakta, bunun yanında memleketin başta zaruri ihtiyaçları olmak üzere devlet üzerine düşen kamu harcamalarını yapmaya

---

[227] Aydemir, **İkinci Adam**, s. 265-266.
[228] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M' deki Konuşmaları**, s. 37.
[229] **İnönü'nün Söylev ve Demeçleri**, s. 375-376.

çalışmaktadır. 22 Mayıs 1944 tarihinde TBMM'inde 1944 yılı bütçe müzakereleri sebebiyle konuşan Fuat Ağralı bu konuya şöyle değinmiştir;

"...4. harp senesinde milli müdafaa fevkalade ihtiyaçları için her sene 3 ya da 4 ayrı kanunla verilmekte olan tahsisatı da bu bütçenin Milli Müdafaa Vekaleti kısmında bir fasla ithal ederek devlet ihtiyaçlarının bir senelik tutarını yüksek nazarlarınıza arz etmiş bulunuyoruz."[230]

7.1. 1944 Yılı Bütçe Müzakereleri

1944 yılı bütçesinde masraflar hükümetçe biri devletin normal hizmetlerinin karşılığı olarak 547.857.925 lira ve diğeri milli müdafaa fevkalade hizmetleri karşılığı olarak 376 milyon olmak üzere iki kısımda gösterilmiştir. Bütçe hazırlanırken bir önceki yılın sekiz aylık gelir rakamlarına göre planlanmıştır. Fevkalade ödeneğin gelirleri olağanüstü vergilerle karşılanmış olmasına rağmen 51 milyonluk açığın uzun vadeli iç borçlanma senetleriyle kapatılacağını belirten Maliye Bakanı, 1944 yılı bütçe masraflarının % 95'ine yakın bir kısmı normal gelirle yani vergilerle karşılanacağını, geri kalan % 5'lik kısmı için iç borçlanmaya başvurulacağını belirtmiştir. Özellikle savaşın ilk yıllarında başvurulan emisyon yöntemine, 1944 yılı bütçesinde meydana gelen açığın finansmanı için başka yöntemlere başvurulacağı düşünülmekteydi.

Ülkeler, topraklarını korumak yada yeni toprak sahibi olmanın yanında ekonomik açıdan da birtakım beklentilerle savaşmaktadırlar.[231] Savaşın finansmanı yeni vergiler, vergi artışları, uzun süreli borçlanmalar ve emisyonlarla karşılanmaktadır. Savaş yıllarında yaşanan mali güçlüklerin vebali, parasal gelirdeki değişikliklere karşı duyarlı ve müterakki bir gelir sisteminin yokluğuna bağlanır. Maliye Bakanlığı böyle bir gelir vergisi sisteminin Türkiye'ye getirilmesi ile ilgili çalışmaları 1944 yılında başlatmıştır. Hazırlanan üç yeni vergi, Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Esnaf Vergisi ancak 1949 yılında kanunlaştırılabildi.[232]

Maliye Bakanı, 22 Mayıs 1944 tarihinde TBMM'inde başlayan 1944 yılı bütçe müzakereleri sırasında, 1944 yılı planlan bütçe harcamalarının finansman planını şu konuşmasıyla açıklamaya çalışmıştır;

---

[230] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M. Matbaası, İçtima 1, Devre 7, Ankara, 22/05/1944, s. 129.
[231] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 243.
[232] Yahya Sezai Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**,Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara,1982, s. 435.

"...Yüksek heyetimizin malumudur ki, harp içinde ve dışında bulunan memleketlere bu büyük buhranın tahmil ettiği büyük masrafları hemen her hükümet vergi tezyidleri ihdasları yaptıktan sonra büyük nispette uzun vadeli istikrazlar ve dalgalı borçlar ve en nihayet emisyonlarla karşılamak zorunda kalınmıştır."[233]

1944 mali yılı bütçesinde geçen seneye göre zam yapılan hizmetlerin başında Milli Müdafaa Vekaleti gelmiştir. Bu vekalete, adi bütçe içinde 23.651.112 lira zam yapılarak 139.682.350 (fevkalade ödenek hariç) lira yükseltilmiştir. Diğer önemli vekalet Eğitim ve Kültür Bakanlığı olmuştur. Bütçeye bu kalem için 19.385.650 lira ilave yapılmıştır.

1943 yılında milli müdafaa masrafları için adi bütçeye 116.031.238 lira tahsisat konmuş, muhtelif kanunlarla 442 milyon liralık fevkalade tahsisat kabul olunarak, toplam 558 milyon civarında ödenek tahsis edilmişti. Milli müdafaaya 1944 senesi için adi ve fevkalade olarak verilen tahsisatın toplamı 558 milyon liradır. Bunun 42 milyon lirası 1944 yılı içinde tekerrür etmeyecek bazı masrafların karşılığıdır. Dolayısıyla geriye 516 milyon lira kalır. Maliye Bakanı Fuat Ağralı'ya göre, 1943 yılı başında milli müdafaanın senelik masrafı bu miktar olarak tahmin edilmiş ve 1944 yılı için milli müdafaaya 139.682.350 lirası masraf bütçesinin adi kısmında, 376 milyon lirası fevkalade kısımda olmak üzere yine toplam 515.682.350 lira tahsisat ayrılmıştır.[234]

Genel bütçenin adi ve fevkalade planlanan harcamalar toplamı 952 milyon lira civarında olduğuna göre milli müdafaaya ayrılan 515.682.350 lira, genel bütçenin % 54'ünün milli müdafaaya tahsis edildiği anlaşılır. Maliye Bakanının, fevkalade tahsisatın kaynağı hakkında bütçe müzakereleri sırasında yaptığı konuşma şöyledir;

"Hükümetçe takdim olunan layihada fevkalade varidat muammenatı 376 milyon lira olarak gösterilmişti. Fevkalade varidat kısmına ait fasıl ve maddelerin tetkikinden anlaşılacağı üzerine bu varidatı teşkil eden vergiler arasında en mühim yeri Toprak Mahsulleri vergisi işgal etmektedir."[235]

---

[233] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, İçtima 1, Devre 7, s.130.
[234] **Ayın Tarihi**, Basın ve Yayın Umum Md., Sayı 126, Mayıs 1944, s.31.
[235] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, İçtima 1, Devre 7, s.139.

Bütçede fevkalade içerikte olan en mühim gelir kaynağı da toprak mahsulleri vergisidir ki, bu sene için 124 milyon lira tahmin olunmuştur.[236] Planlanan gelir ve gider bütçeleri karşılaştırıldıklarında varılan sonuç, masrafların % 95 yakın bir kısmının vergilerle karşılanabiliyor olmasıdır.

Maliye Bakanı, dış ticarette ihracat rakamlarındaki artışa dikkat çekerek, 1942 yılında 147 milyon lira ithalata karşın, 1943 yılında ithalatın 203 milyon liraya çıktığını, 165 milyon lira olan ihracatın 257 milyon liraya yükseldiğini ve bu artış seyrinin giderek yükseleceğini, 1944 yılında daha iyi neticeler beklediğini vurgulamıştır.[237]

Bayar; "dünyanın kasaphaneye döndüğü bir dönemde milli müdafaa harcamalarının bütçe içinde tüm maddelerden daha üstün tutulması gereken bir dönemde olunduğunu" ifade etmiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir:

"...Sakarya zaferi olmuş ve ordumuz müstakbel taarruz için hazırlığa geçmişti. O zaman büyük Millet Meclisi ve Büyük Millet Meclisi'nin Hükümeti ordumuzun taarruz kabiliyetini yükseltmek ve biran evvel neticeyi kattiyeyi elde etmek için bütün gayretiyle çalışıyorlardı. Bir içtimada bir mebus arkadaşımız Ordumuzun taarruz kabiliyetinin noksanlığından bahsetti ve bunu mali müşkülatın ve parasızlığın yarattığı zorluğa bağlamak istedi. O zamanın başkumandanı Gazi Mustafa Kemal Paşa derakap söz aldı cevap verdi."Bir ordunun mevendiyetini mevcut paramızla mukayese edemeyiz. Paramız vardır, ordu vardır. Paramız bitti, ordu inhilal etti. Benim için böyle bir şey yoktur. Para olsun olmasın ordu vardır, olacaktır."[238]

"...Ordu bu milletin istikbalini ve memleketin kurtuluşunu ve memleketin emniyetini daimi olarak kurtarmakla mükellef bir kuvvet olduğu içindir ki, istediği her şeyi icabında bütçemizin de üstüne çıkararak milli varlığımızla ödemeye hazırız."[239]

7.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri

29 Mayıs 1945 günü mecliste Milli Müdafaa Vekaleti bütçesi görüşmelerine geçilmiştir. Müzakerelerde ilk söz alan K. Berker, ordu subayları içerisinde terfi müddetlerinin oldukça uzun olduğunu, bu müddetin indirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Daha sonra söz alan Milli Müdafaa Bakanı General A.Rana Artunkal,

---

[236] Hazıf Atıf Kuyucak,**1944 Mali Yılı Bütçesi**, Siyasi İlimler Mecmuası, Ünv. İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Sayı 157, İstanbul 1944, s. 141.
[237] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, İçtima 1, Devre 7, s. 136.
[238] **Ayın Tarihi**, Sayı 126, Mayıs, s. 33-39.
[239] **A.e.**, s. 42.

ordu içerisinde terfi müddetlerinin azaltılması ile ilgi gelen K.Berker'in sorusunu şöyle cevaplamıştır;

"Geniş bir teşkilatı ne bütçenin ve de ordu ve memleketin kaldıramayacağını arza mecburum. Bu müddetleri indirmek için zaman ve fırsat bulundukça yapıyoruz. Nitekim geçen sene yüzbaşıdan albaya kadar birer sene indirdik. İleride yine vaziyet ve fırsat verirse kanundaki asgari miktara indirmeye çalışmak hedefimizdir."[240]

Milli Müdafaa Vekaleti bütçesi hakkında başka söz alan olmadığından bütçenin oylamasına geçilmiş ve aleyhte oy kullanılmadan kabul edilmiştir. Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı ve arkadaşlarının Meclis Başkanlığına verdiği takrir ise şöyledir;

Yüksek Reisliğe

Milli Müdafaa bütçesinin müzakere ve kabulu dolayısıyla Türk İnkılap ve İstiklalinin koruyucusu ve kollayıcısı olan Kahraman Ordumuza T.B.M.M selam sevgi ve güvenin bildirilmesini, hepimize tercüman olduğumuzu sanarak arz ve teklif ederiz.

Bursa	Diyarbakır	Sinop
N. Tınaz	K. Sevüktekin	C. K. İncedayı[241]

Devam eden II. Dünya Savaşı, kalkınma planlarının uygulanmasını büyük ölçüde engellemiştir. Fakat devletin özellikle sanayi kesimini geliştirmeyi amaçlayan planlama çalışmaları devam ettirilmiştir. Saraçoğlu hükümeti, 1944 yılında "harp sonrası kalkınma plan ve programının hazırlanmasına karar vermiş; bunun içinde vekaletler arası bir planlama komisyonu kurulmuştur. İktisat vekaletine bağlı sanayi tetkik heyeti ile özellikle heyet başkanı Şevket Süreyya Aydemir'in çalışmalarda önemli rolü olmuştur.[242]

Savaşın son yıllarında Saraçoğlu hükümeti tarafından başlatılan sanayide devletin öncülük ettiği planlama ve kalkınma çalışmaları, esas itibariyle hükümet ile çalışmaları yürüten bürokrat grup arasındaki temel anlayış farkının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan üzerinde durulması gereken asıl nokta son derece geniş bir planlamaya gidildiğidir.[243]

---

[240] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, T.B.M.M. Matbaası, Cilt 1, İçtima 64, Ankara, Mayıs 1944, s. 410.
[241] **Akşam Gazetesi,** 30 Mayıs 1944.
[242] İlkin Tekeli, **a.g.e,** s. 26.
[243] Koçak, **a.g.e.**, s. 376.

29 Mayıs 1944 tarihinde mecliste, genel bütçenin oylamasına geçilmiş ve bir oya karşı, 397 kabul ile bütçe meclisten geçmiştir. Bütçenin kabulünden sonra söz alan Başbakan Şükrü Saraçoğlu önemli açıklamalarda bulunmuştur. Açıklaması şöyledir;

"Bu bütçenin en büyük kısmını Türk Ordusuna verilen tahsisat teşkil etmekteydi. Bu bütçede ikinci ehemmiyeti bilgiye verdik. Üçüncü ehemmiyeti memurlarımıza verdik.Bu yeni bütçemiz bu üç iş dışında kalan işler için nispeten az para ayırabildi. Bu işlerin bir kısmı eskisi gibi yürüyecek diğerleri de hafifçe hızlanacaktır. Bütçemizin en bariz vasfı bir milyara yaklaşan devlet masrafını hemen kamilen adi varidat kaynakları ile kapatmamış olmamızdı."

Bundan iki yıl evvel kasalarımız bomboştu. Devlet bütçesini işlemek için çetin zorluklar çekiyorduk. Döviz çantamızda on para yoktu. En fenası, sert ve zalim bir kuraklık bizi açlık tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştı. Ve ambarlarımız tamtakırdı. İki yıl sonra bugün maliyemizin kasaları, bütün talepleri kolayca karşılayacak bir durumdadır. Eskilere ilaveten yüz tona yakın altın biriktirdik. Çantamızda 72.000.000 liralık döviz var. Ambarımızda 350.000 tonu aşan hububat var.[244]

Bütçenin kabulü, 30 Mayıs 1944 tarihli Akşam gazetesinin ön sayfasına; "*Bütçe 1 reye karşı, 397 reyle kabul edildi. Meclis orduya selam, sevgi ve güvenini bildirmeye karar verdi*" şeklinde yansımıştır. Haberin devamı şöyledir. "*Başvekil bütçenin kabulü münasebetiyle verdiği nutukta, yurdumuzu hür insanların, hür vatani olarak yaşatmakta devam edeceğiz*" dedi. Milli Müdafaa Vekaleti bütçesinin kabulü dolayısıyla, Büyük Millet Meclisi'nin selam sevgi ve güveninin orduya iblağına dair Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı ile iki arkadaşının takriri de ittifakla ve alkışlarla kabul edildi.[245]

7.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması

1943 yılı bütçesinde kaldırılan Duyunu Umumiye (4 Nisan 1944'te tamamen tasfiye edilmiştir.) ve milli müdafaa hizmetlerinin tek kalemde toplanmasının ardından, 1944 yılında başlangıç ödeneği olarak 952.434.417 lira ayrılmıştır. Bir önceki yıla göre 465.717.068 liralık yüksek bir artışa uğramasının başlıca nedeni Milli Müdafaa Vekaleti başlangıç ödeneğinin çok yükselmiş olmasıdır. 1944 yılında

---

[244] **Ayın Tarihi**, Sayı 126, s. 143.
[245] **Akşam Gazetesi**, *Meclis Orduya Selam ve Güvenini Bildirmeye Karar Verdi*, 30 Mayıs 1944.

yıl sonu ödeneği 1.154.552.105 liraya ulaşmış ve bu rakamın 1.082.964.901 lirası harcanmıştır. 1944 yılı bütçesinden itibaren devletin bir seneye ait bütün masrafları ve bütün gelirleri bir arada gösterilerek oluşturulmaya başlanmıştır. Milli müdafaanın adi bütçe içindeki ihtiyaçları zaman zaman kabul edilen fevkalade tahsisat kaynakları ile karşılanmış ve genelde üçer aylık ihtiyaçlara karşılık gelen fevkalade kaynaklardan temin edilmiştir. 1944 yılına kadar Milli Müdafaa Vekaleti'nin olağanüstü masraflarını karşılamak üzere üçer aylık olarak verilen tahsisatlar normal bütçe tahsisatı arasında konulmakta, bunların karşılanmasına tahsis olunan kaynaklardan elde edilen gelir normal bütçe geliri arasında gösterilmekteydi.[246] Bütçeye baktığımızda ise, özellikle bir önceki yılla kıyasladığımızda planlanan rakamlarda ciddi bir artış söz konusudur. Planlanan bütçeleri karşılaştırmak için savunma haricinde diğer kuruluş bütçelerine bakabiliriz. Genel bütçeden 1943 ve 1944 yılları savunma bütçelerini çıkarırsak, 1943 yılında 370 milyon, 1944 yılında ise 437 milyon bir rakam kalmaktadır. Daha önce açıkladığımız gibi sadece savunma masrafları için fevkalade ödenekten aktarılan miktar bütçenin yıl sonu ve kesinleşen kalemlerine girmekteydi. Dolayısıyla ilgili yıllardan savunma kalemlerini çektiğimizde, normal planlan bütçeler görülmektedir. Planlan bütçede artışın ağırlığı Maliye ve Bayındırlık bakanlıklarına verilmiştir.[247]

Planlanan 1944 yılı bütçesinin GSMH'dan aldığı oran da önceki yıllara göre yükselecektir. 1944 yılında cari fiyatlarla düşen GSMH, 6.685.000.000 TL olarak gerçekleşmiş ve planlanan bütçenin GSMH'ya oranı %14,2 gibi ciddi bir oran almıştır. Kesinleşen bütçenin oranı ise %16,2 olarak gerçeklemiştir. (Burada yapılan değerlendirme, konsolide bütçenin değil genel bütçenin GSMH'ya oranıdır.)

7.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1943 mali yılı için savunma harcamalarının toplamı, 142.809.402 lira planlamıştır. Yani genel bütçenin % 29'unu savunma harcamaları oluşturmaktadır. Bu oran 1944 mali yılı bütçesinde fevkalade bütçenin planlanan bütçeye dahil

---

[246] Namık Zeki Aral, **1944 Bütçesi hakkında Düşünceler**, Siyasi İlimler Mecmuası, Sayı 157 , 1944, s. 264.

[247] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, s. 217 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Ankara, Damga Matbaası, 1944, s. 10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Devre: VII – İçtima : 1 Cilt 26, Ankara, T.B.M.M. Matbaası,1 Teşrinisani 1944, Ankara, s. 235.

edilmesinden dolayı % 57,1'e yükselmiştir. Toplam savunma harcamaları içinde diğer yıllarda olduğu gibi Jandarma Genel Komutanlığı fevkalade bütçeden ödenek almamıştır. Toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 544.084.817 lira olarak öngörülmüştür.

ii. Yıl sonu Ödenekleri İle :

1943 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 572.637.867 lira olarak gerçekleşmiş, bu rakam genel bütçenin % 53'ünü oluşturmuştur. 1944 yılında ise 623.109.755 lira olarak ayrılan yıl sonu ödeneği, genel bütçenin % 53,9'unu oluşturmuştur.

iii. Kesinleşen Harcama :

1943 mali yılında kesinleşen savunma harcamaları toplamı 568.817.869 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 54,8'ini teşkil etmişti. 1944 mali yılı için toplam 583.020.906 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 53,9'unu oluşturmuştur. (1944 yılında 544.084.817 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 623.109.755 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 583.020.906 lirası harcanmıştır). Rakamsal olarak artış olmasına karşın, bütçe içerisinden alınan oranda yaklaşık % 1'lik bir azalma söz konusudur. Ancak savunma harcamalarının genel bütçe içerisinde aldıkları oran önemini korumaktadır. Ekler Tablo 7-1 'de Türkiye'nin 1944 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar,Tablo 7-2'de Milli Müdafaa Vekaleti Tablo 7-3'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

1944 yılı bütçesinde maaşlara % 8.6, yiyecek, yakacak, yem, giyim, techizat ve kuşam malzemesine % 15 'lik kısmı harcanmış olup % 70'lik kısmını oluşturan 408.221.633 TL 'de muhtelif savunma hizmetlerine kullanılmıştır.Bu yılda kıt'a intikalleri olmadığından yaklaşık 2 milyon TL'lik nakil araçları için harcama yapılmıştır.

8. 1945 YILI GELİŞMELERİ

i. Türkiye'nin Almanya ve Japonya'ya Savaş İlanı

1945 yılı dünyada ve Avrupa'da uluslararası politika alanında yeni bir güç dengesinin kurulmaya başlandığı yıl olarak önem kazanmıştır. Mayıs ayında Almanya'nın teslimi ile biten savaşının sonunda Avrupa fiilen işgal edilmiştir. Batıda ABD ve İngiltere, doğuda Sovyet Ordusu aslında Avrupa'daki ve dünyadaki yeni güç dengesinin ilk belirtileridir. [248]

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki dış politikası, en kritik zamanlarda bile küçük bir ülkenin diplomatik başarısı sayesinde dünyanın büyük güçlerine sözünü geçirebildiğinin canlı kanıtıdır. Türkiye o yıllarda çevresini saran yıkım ağının dışında kalmayı başardı, çünkü dış politikayı yönetenler savaşın dışında kalmak düşüncesinin rehberliğinde hareket ettiler. İsmet İnönü, Numan Menemencioğlu, Şükrü Saraçoğlu gibi devlet adamları dış politikada hep gerçekçiliği ön plana aldılar, kararlı bir denge oyunu oynadılar.[249]

Bütün milletlerin birbirileriyle samimi ve dostça ilişkiler sürdürerek tam bir güvenlik ve bağımsızlık içinde yaşamaları amacını hedef tutan Büyük Millet Meclis'imizin bu politik ilke ve kanısına uygun bir dış politika izlenmesini amaç edinmiş olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, İkinci Dünya Savaşı daha başlamadan önce siyasi ufuklarda belirmeye yüz tutan saldırı hareketlerine karşı dünya barış ve güvenini muhafaza etmek yolunda çalışan barışsever milletlerin yanında yer almıştı. Altıncı yılına girmiş olan dünya savaşının başından beri her türlü tehlikeler ve bunalımlar karşısında tuttuğu bu yol üstünde hiçbir tereddüde düşmeden yürümüş, yaptığı ittifakların gereklerine kararlılık ve direnişle uymaya devam etmiş ve bu siyasetin gereği olarak yüksek meclisimizin 2.8.1944 ve 3.1.1945'de vermiş olduğu iki kararla müttefiklerle birlikte güdülen yüce dava uğrunda önce Almanya ve sonra Japonya ile her türlü ilişkilerini kesmiş bulunmaktadır.[250]

23 Şubat 1945 tarihinde TBMM'de konuşma yapan, CHP Grup Başkanı A. Rana Tarhan'a göre, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmenin, Birleşmiş

---

[248] Armağanoğlu, **a.g.e.**, s. 423.
[249] Selim Deringil, **İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 1.
[250] Gologlu, **a.g.e.**, s. 300-301.

Milletlere katılmak olduğunu, ulusların birleştikleri barış ve güvenlik ülküsünde Türkiye'nin de daima yanlarında olduğunu ifade etmek için gerekliliğine değinmiş ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür;

"...Dünyada barışı bir an önce kurmak ve korumak için çalışan güçlerin yanında bizimde yerimizi almamız gereklidir. Hükümetin, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmek ve Birleşmiş Milletler Beyannamesine katılmamızı bildirmek yolundaki isteğini grubumuz yerinde bir istek olarak kabul etmektedir."[251]

Rana Tarhan'ın konuşmasından da anlaşılacağı üzere Birleşmiş Milletler'e katılmak için bir anlamda sonucu belli bu savaşa göstermelik de olsa katılmak gerekliydi. Nitekim, 20 şubat 1945'te İngiltere, Türkiye'ye bir muhtıra vererek, 25 Nisan 1945'te müttefikler arasında San Francisco Konferansı'nın toplanacağını, buna 1 Mart 1945 tarihinden önce Almanya'ya savaş ilan etmiş olan ülkelerin davet edileceğini, Türkiye'nin de bu tarihten önce savaşa girmeye karar verirse Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ne katılabileceğini bildirdi.[252] Başbakan Şükrü Saraçoğlu ise A.Rana Tarhan'ın ardından Almanya ve Japonya'ya savaş ilan edilmesini şu sözleriyle açıklamaya çalışmıştır;

"...İnsanlığı uygarlığı, özgürlüğü bağımsızlığı, demokrasiyi kurtarmak ve savaş suçlularını şiddetle cezalandırmak isteyenlerin arasına katılmak ve savaş ortakları içinde öteden beri eylemli olarak tuttuğumuz yeri bu defa resmen doldurmak istiyoruz. Bunu sağlamak içinde dünyanın ve insanlığın çıkarlarına uygun olduğu kadar ulusal çıkarlarımıza da uygun olarak Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmek istiyoruz."[253]

Hükümetin sunduğu önerge 401 milletvekilinin oy birliği ile kabul edildi, yani Türkiye, İngiltere'nin bildiriminin ardından, üç gün sonra, 23 Şubat 1945'te Almanlara ile Japonlara karşı savaş ilanına ve Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ne katılmaya karar verdi. [254]

Dünyada ve Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de yeni siyasal dengeler oluşmakta, tek parti içinde muhalefetin oluştuğu görülmektedir. Türkiye'de Milli Şef dönemi 1945 yılı başlarından itibaren tedrici olarak sona ermeye başlayacaktır. 1945 yılının Ocak ayında Şirketi Hayriye'nin devletçe satın alınması hakkında mecliste yapılan görüşmeler ve tartışmalar ne kadar önemli ise, yasa için

---

[251] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi,** T.B.M.M. Matbaası, Cilt 7, Devre 4, Ankara, 23/02/1945, s. 29 .
[252] Rıfat Uçaral, **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1987, s. 526.
[253] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi,** Cilt 7, Devre 4, s. 34.
[254] Gologlu, a.g.e., s. 305.

yapılan oylamada 248 kabul oyuna karşılık, 171 üye toplantıya katılmazken, 7 üyede red oyunu kullanmıştır. Yeni yıl başında verilen bu 7 red oyu, aslında bir dönemin sonunun başladığını gösteren önemli bir dönüm noktasıdır. Daha öncede 1944 yılı bütçesine Celal Bayar red oyu vermişti.[255] Mecliste artık beliren bir şekilde muhalefet oluşmaktadır.

ii. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Dönemin Ziraat İstatistikleri Müdürü Osman Ferit Uyguç, Türkiye'de büyük toprak mülklerinin, toplam ekili alan içerisinde ancak % 6'sını oluşturduğunu, Türkiye'de arazi darlığı olmadığını, eski çıkarılan kanunlardan dolayı ekili alanların darlığına dikkat çekmiştir. Fakat alan genişlemesinin yeterli bir çözüm olmayacağına vurgulayan Uyguç, çiftçilere verilecek teknik bilgi ile daha verimli çiftçilik yapılacağını belirtmiştir.[256]

4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Türk toplumunun geniş bir kesimini etkileyen, hükümete karşı şiddetli tenkitlere yol açan ve siyasal muhalefet hareketinin ortaya çıkmasında etkili olan bir kanundur. Bu kanun tasarısı 1945 yılı Ocak ayının başlarında "*Çiftçiye toprak dağıtılması ve Çiftçi ocakları kurulması*" adıyla TBMM'ye sunulmuştu. Bu kanun tasarısı TBMM'de oluşturulan geçici komisyonda üç ay boyunca enine boyuna tartışılmış ve "*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*" adıyla 14 Mayıs 1945 günü TBMM genel kurulunda görüşülmeye başlanmıştır.[257]

Kanunun içeriğine bakarsak, arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde, araziye sahip kılmak, kendilerine arazi verilenlere yeter arazisi bulunup istihsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, orman ve çevirme sermayesi, demirbaş vermek, yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak amacını güden bir kanundur.[258]

---

[255] Cemil Koçak,**Türkiye'de Milli Şef Dönemi** (1938-1945),Yurt Yayınevi,1986, s. 382.
[256] **Türk Ekonomisi**, Aylık İktisat ve Maliye Dergisi, Eylül, Sayı:15, Ankara, 1944, s. 79-80.
[257] **T.C Sicili Kavanini**, Cilt 26, Cihan Kitaphanesi, İstanbul, 1946, s. 495-513; Ömer Lütfi Barkan, "Çifçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye'de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, c. 6, sayı 1-2, İstanbul 1946, s. 54.
[258] **Ayın Tarihi,** Sayı 138, s. 28.

Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatiboğlu'na göre bu kanunun felsefesini şu sözlerle açıklamaya çalışmıştır;

"...Toprağı benimseyenlerin gerçekten onu işlemesi mamurlaştırması temeline dayanıyor. Başka bir deyimle, toprağı işleyenlerin, onu alın teriyle sulayanların ona sahip olmasını şart koşuyor. Bu kanun yalnız millet yapısını denkleştiren, ebedi millet yurdunu mamurlaştıran bir kanun değildir. Türk çiftçiliğini serpilip genişlemesini köstekleyen bütün zincirleri kıran bir kanundur." [259]

Çiftçiyi topraklandırmak ve topraksız çiftçi bırakmamak sloganı, Cumhuriyet'in ilanı kadar eskidir. Hatta Gazi Mustafa Kemal'in "*köylü efendimizdir*" sözlerinin, Cumhuriyet'ten de eski bir tarihi vardır. Fakat bir toprak reformu kanunu olmasa bile, çiftçiyi topraklandırma kanunu ismi altında ve en can alıcı maddeleri zaten uygulanmayıp iki seneye varmadan temelden bozulacak olan kanun, ancak 11 Haziran 1945'te çıkarılabilmiştir.[260] Toprak kanunu TBMM' inde görüşülürken, halkın bu konu üzerindeki görüşü ve sezişlerini, Yeni Asır Gazetesi yazarlarından Mehmet Tuncer şöyle ifade etmiştir; "*Toprak Kanunu, ileri bir insan cemiyeti olmanın ana şartlarından biri, hatta birincisi köylü topluluğunun kalkındırılması ve ilerletilmesidir.*"[261]

Kanun tasarısı görüşülmeye başlar başlamaz, meclis üyeleri iki gruba ayrıldılar. Bir grup kanunu tutuyor, öbürü ise bazı kısımlarına, özellikle aşırı istimlak hükümlerine karşı koyuyordu. Birinci grubun çoğu, Toprak Kanunu'na sosyal-entelektüel bir açıdan bakan, aydın ve memurlardı. Çoğu toprak mülkiyeti ile ilgili menfaatleri bulunan ikinci grup üyeleri ise meseleyi teknik bakımdan ele alıyorlardı. Bunlar toprağın bölünmesi yerine, mevcut ziraat sisteminin muhafazasını ve ziraat usullerini geliştirerek, kuvvetlendirilmesini ön plana alarak savunuyorlardı. İki grup arasında tartışmalar İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te yaptığı hürriyet vaatlerinden de cesaret alarak gittikçe sertleşen bir tempo takip etti. Tartışmaların sonunda hükümete karşı cephe almış bir muhalefet grubu doğdu ve ileride Demokrat Parti'nin teşekkülü

---

[259] **Türk Ekonomisi**, Aylık İktisat ve Maliye Dergisi, Eylül Sayı. 27, Ankara, 1945, s. 74.
[260] Aydemir, **a.g.e.**, s. 330-331.
[261] **Yeni Asır,** *Doğru Yoldayız,* 22 Mayıs 1945.

için bir temel vazifesini gördü.[262] İnönü'nün 19 Mayıs 1945'de yaptığı konuşma şöyledir;

"Memleketimizin siyasi idaresi, Cumhuriyette kurulan halk idaresinin her istikamette ilerlemesi ve şartları ile devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. Büyük Millet Meclisi'nin kudretli elinde olan millet idaresi, demokrasi yolundaki gelişmesine devam edecektir."[263]

Çiftçiyi Topraklandırma Kanun tasarısının maddeleri üzerindeki görüşmeler günlerce devam etti. Fakat asıl devam edip giden, bu tasarının görüşülmesi sırasında başlayan muhalefet idi. Nitekim, birkaç gün sonra yapılan 1945 Yılı Bütçe Kanunu tasarısı üzerindeki görüşmelerde (o zaman mali yıl haziranda başlardı) bu durum daha açık olarak ortaya çıktı. Yıllardan beri tek partili cumhuriyet düzeni içinde çalışa gelmiş, oylamalarında hiçbir aleyhte yada çekimser oy göstermemiş olan TBMM'nde şimdi bir kıpırdama, Aydın Milletvekili Adnan Menderes öncülüğünde küçük çapta da olsa bir muhalefet hareketi vardı.[264]

Büyük ve orta sınıf toprak sahipleri şiddetle kanuna karşıydılar ve bu durumlarını, kanunun mecliste görüşülmesinden altı ay sonra kurulan Demokrat Parti'yi kuvvetle destekleyerek gösterdiler. Cumhuriyet Halk Partisi hoşnutsuzluğu yatıştırmak için 1947 yılında parti kurultayında Toprak Kanunu'nu değiştirmeye karar verdi. Bu karar aynı zamanda, 1947'den sonra Halk Partisi içinde ılımlı görüşte aydınlarla, toprak mülkiyetinde menfaatleri bulunan kimselerin kuvvet kazanmalarının sonucu idi. Halk Partisi hükümeti tadilat tasarısını 1948'de hazırladı, ama bazı teknik sebepler dolayısıyla bu tadilat meclisten ancak 1950 yılında geçti. Böylece gerek 17'inci madde, gerekse çiftçi olmak isteyenlere toprak verilmesini gerektiren ve mülkiyet hakkını sınırlayan hükümler kaldırıldı. Dağıtılacak topraklar devlet ve vakıflar arazisinden ibaret kaldı. Kanunun değiştirilmesini istemeyen ki bunlar 1945'de kanunu desteklemiş olanlardı, toprak reformunun köylüyü memnun edecek şekilde yapılmadığını, kanunun gayet yavaş yürütüldüğünü, eğer devlet

---

[262] Kemal H. Karpat,**Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s. 108-109.
[263] **Cumhuriyet Gazetesi**, *Milli Şefin Nutku*, 20 Mayıs 1945.
[264] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 344..

toprakları ihtiyaca yeter olsaydı zaten toprak reformu diye bir meselenin baştan ortaya çıkmamış olacağını söylüyorlardı.[265]

iii. İkinci Dünya Savaşının Sonu

İkinci Dünya Savaşı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya'ya 6 Ağustos 1945 tarihinde attığı atom bombasının ardından 14 Ağustos 1945 tarihinde Japonya'nın teslim olmasıyla sona ermiştir.[266] İkinci Dünya Savaşı'nın müttefiklerin zaferiyle sonuçlanması, Avrupa'da ve dünyada milletlerarası politika alanında güç dengelerinin değişmesine yol açmış ve dünyadaki güç dengesi Sovyetler Birliği ile ABD arasında paylaşılmıştır.[267] Savaş sonrası oluşan milletlerarası ortamda artık bir denge politikası oluşturmak mümkün değildi. Bu durumdan en fazla olumsuz etkilenecek ülkelerin başında Türkiye gelmekteydi. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği dış politika savaşın son yıllarında, Türkiye'yi siyasal bir yalnızlığa itmiştir. Savaşın sonuna doğru bu siyasal yalnızlıktan kurtulmak ve batılı devletler arasında yer alabilmek için işbirlikleri artırılmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği'nin savaşın hemen sonunda Türkiye'den toprak ve boğazlardan üs istekleri Türkiye'yi ABD ve İngiltere'nin diplomatik desteğini sağlamaya yöneltmiştir.[268] Türkiye için İkinci Dünya Savaşı bitmiştir, ancak Sovyetler Birliği tehdidi ortaya çıkmıştır.

8.1. 1945 Yılı Bütçe Müzakereleri

Ülke içerisinde genel olarak ekonomik bir iyimserlik havası hakim olmaya başlamıştır. Yaşanan sıkıntılı günlerin ardından hükümette pek çok konuda daha itinalı tedbirler almaya çalışmaktadır. Memleketin yeni gidişatı hakkında bilgi veren İsmet İnönü, 1 Kasım 1944 tarihinde meclis açılışı sebebiyle yaptığı konuşmasında genel ekonomik durumu şöyle izah etmiştir;

"Ticaret vekilliğinin çalışma konuları büyük emniyetlerini muhafaza etmektedir. Hükümet Cihan harbi devresinde her memleketin başlıca varlığı olan stokları vücuda getirmek için, bu sene takdire değer neticeler elde etmiştir. İki sene evvel büyük şehirlerimizi günü gününe

---

[265] Karpat, **a.g.e.**, s. 112-113.
[266] Özhan Uluatam, **Geçmişe Bakmak Cumhuriyet Dönemi İktisadi, Mali, Siyasi Olaylar Kronolojisi (1920-2000)**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 205.
[267] Koçak, **a.g.e.**, s. 380.
[268] Akandere, **a.g.e.**, s. 334.

beslemek darlığında iken bugün Ticaret Vekilliğinin kontrolü altında stoklar biriktirilmiştir. Bu stoklar bu memlekette hiçbir zaman görülmemiş derecede ehemmiyetli miktardadır. Günü gününe beslenmek kaygısını çekmiş olan şehirlerimiz kesiksiz bir intizamla ve uzun zamanlara yetecek tayınlarının arttırılabilmesi de kaydolunmaya değer bir muvaffakiyettir. Pahalıkla uğraşmak, başlıca Hükümet meselesi olmakta devam ediyor. Dış ticaret işi, Hükümetin üzerinde çok çalıştığı bir konudur. Hemen hemen bütün Avrupa piyasasının kapanması ile güçleşen ticaret durumunu yeni tedbirlerle kolaylaştırmak ümidini muhafaza ediyoruz."[269]

Dönemin Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer 13.09.1944 yılında göreve gelmiştir.[270] Mali yıl 1926'dan beri Haziran ayında başlayıp, ilgili senenin mayıs sonunda sona ermekteydi. 19 Ocak 1945 tarihi ile kabul edilen 4608 numaralı kanun gereğince takvim senesinin ilk gününden itibaren mali yıl artık Ocak ayının 1'inde başlayıp aralık ayının sonunda bitecektir.[271] 1945 yılı bütçesiyle, bütçe yılı değiştirilmiş takvim yılına dönüştürülmüştür. Bu nedenle bütçe gelir ve gider tahminlerinde 7 aylık bir dönemi kapsamaktadır.[272]

1945 yılının beşinci ayında hazırlanan 1945 bütçesinin diğer bir özelliği ise bütçenin normal ve olağanüstü giderlerinin artık tek kalemde gösterilecek olmasıdır. Hatta bu konu Cumhurbaşkanı İsmet İnönü meclis açılışı münasebetiyle 1 Kasım 1944 yılında şöyle ifade etmiş ve özellikle 1944 yılı içerisinde çıkarılan uzun vadeli iç borçlanma senetlerinin halk tarafından ilgiyle karşılandığını belirtmiştir. Türkiye'nin 1944 yılı bütçe giderlerinin % 5'i uzun vadeli iç istikrazla karşılanmıştı. Ülke güvenliği için gereken kaynağın halktan alınması dışarıya muhtaç olunmaması oldukça önemlidir;

"...Bu sene takrire değer en ehemmiyetli maliye işimiz, adi ve fevkalade bütçelerin bir arada ve bir cetvelde gösterilmesidir. Bütçe masrafları milletin vergileriyle ve içi istikrazlar ile karşılanmaya çalışılmıştır."[273]

1945 yılı 7 aylık devresi için hükümetçe teklif edilmiş olan bütçe tasarısında adi ve olağanüstü giderler toplamı 595.834.898 lira, adi ve olağanüstü gelirler toplamı 530.223.000 liradır. Tasarının bütçe komisyonunda incelenmesi sırasında 1944 yılının 10 aylık tahsilat rakamları da belli olduğundan gelir tahminleri bu son

---

[269] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M' deki Konuşmaları,** s. 44.
[270] Sanal, **a.g.e.**, s.157.
[271] **Aylık Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı 171, Haziran 1945, s. 135.
[272] Baydar, **a.g.e.**, s. 61.
[273] Kop, **a.g.e.**, s. 229.

rakamlara göre yeniden gözden geçirilmiş ve bazı değişiklikler sonucunda 7.610.000 lira tutarında bir fazlalık elde edilmiştir. Dolayısıyla, 1945 yılı giderler toplamı 603.404.824 lira, gelirler toplamı ise 537.843.000 liradır. Aradaki farkın nasıl kapatılacağını Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer şöyle açıklamıştır;

"Milli ekonominin katlanmakta bulunduğu ağır şartlar altında hazırlanmış ve giderler bakımından da aşağıda kısaca tahlil edeceğim gibi bazı müsmir maksatlarla ehemmiyetli genişlemeler kaydetmiş olan yeni bütçenin denkleştirilmesi, geçen yıllara kıyasen daha da zor olmuştur. Buna rağmen huzurunuza sunulmuş olan 1945 bütçesinde adi ve olağanüstü giderlerimizin % 89'unu vergilerle, geri kalanını da iç istikrazlarla karşılamak mümkün olmuştur.[274]

Memleket kalkınması ve inşası için bu seneki bütçede yapılan dağılım şöyle gerçekleşmiştir. Yeni bütçenin yedi aylık giderleri bir önceki yılın aynı dönemine göre 86.183.077 lira fazlalık göstermektedir. Bu tutarın 15.376.000 lirası Maliye Bakanlığı, 8.395.000 lirası devlet borçları, 10.424.000 lirası Milli Eğitim Bakanlığı, 15.228.000 lirası Bayındırlık Bakanlığı bütçesine eklenmiş ve diğer bölümü çeşitli bakanlıklara verilmiştir.[275] Maliye Bakanı giderlerin içeriğini şu şekilde gruplamıştır;

Bütçemizin adi bölümünde yer alan giderlerin, mahiyet itibariyle gruplanması şu manzarayı vermektedir. 418.936.000 liralık toplam içinde; Kapital, tesis ve ikrazlar 60.521.000 lira olarak % 14,44, Dairelere muhassas hizmetler karşılıkları 129.243.000 lira olarak % 30,85 Teşkilat ödenekleri 128.745.000 lira olarak % 30,73 nispetindedir.[276]

Ulus Gazetesi yazarlarından Mümtaz Faik Fenik; harp içinde hazırlanan altıncı bütçeyi yorumlarken, milli kalkınma için ayrılan rakamın, bütçe açığı ile kıyas edildiği zaman açığın sebebinin daha iyi anlaşılacağını dolayısıyla bu rakama bütçe açığı denmesinin doğru olmadığını savunmuştur. Ayrıca bütçe açığının finansmanı için çıkarılan uzun vadeli borçlanma senetlerinin önceki yıl olduğu gibi büyük bir taleple karşılanacağını ifade etmiştir.Yoğun harp masrafları altında yapılan bütçeyi hükümetin mali bir başarısı olarak yorumlamıştır.[277]

---

[274] **Ayın Tarihi**, Sayı 138, Mayıs, s. 54-55.
[275] Baydar, **a.g.e.,** s. 62.
[276] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, T.B.M.M. Matbaası, Cilt 17, Dönem 7, Toplantı 2, Ankara, 22/05/1945, s. 245-247.
[277] **Ulus Gazetesi**, *Harp İçinde Altıncı Bütçemiz*, 22 Mayıs 1945.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Meclis açılışı sırasında yaptığı konuşmasında orduya ayrılan kaynakların verimli yerlerde kullanıldığını ifade etmiş ve şöyle devam etmiştir;

"Cumhuriyet Ordusunun maddi ve manevi kudretini artırmak için bu sene harcadığımız emekler çok verimli olmuştur. Yüksek vazife aşkı ile Ordularımız yetişme ve cihazlanma yoluna takdirinize değer yeni kıymetler kazanmışlardır. Cumhuriyet ordularının vatana karşı en yüksek vazifelerini ifa etmelerini emrettiğiniz zaman, onların başarılarından büyük iftihar duyacaksınız."[278]

Maliye Bakanı harp zamanı içerisinde karşılaşılan güçlükler sebebiyle devlet maliyesinde yaşanan güçlüklerin önceki yıllara göre daha bir düzelme eğilimi içerisinde olduğunu şöyle ifade etmiştir;

"Cihan harbi başladığı zaman Türkiye, çözülmesi güç iki veçheli bir mesele ile karşılaşmıştır. Bu mesele; bir taraftan milli savunma hazırlıklarının Devlet maliyesine yüklediği ağır giderleri karşılamak için gereken parayı bulmak, diğer taraftan bu büyük giderlerin fiyatlar seviyesine akislerini önlemek meselesi idi.

Milletimizin buhran zamanlarında her fedakarlığa şikayetsiz, severek katılmaz. Bugün şikayet ve sıkıntı konusu olan şey; fiyatlardaki yükselişler dolayısı ile eski yaşama düzeninin bozulmuş olmasıdır. Geçen yıl bütçenin açığı % 5 olduğunu hatırlarsınız. Genel bütçe dışında kalmış olan iki kalem de hesaba alınırsa, bu açık % 7 küsur olarak ifade edilebilir. Elimizdeki yedi aylık bütçenin açığı ise %11'dir ve istikrazla, kredilerle karşılanacaktır."[279]

Bu konuda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1944 tarihinde mecliste yaptığı konuşmasında, ordunun hazır kıta bekletilmesinin ekonomi içinde yarattığı zorluğuna değinerek, zaten üretimin az olması diğer taraftan üretmeden bekleyen bir ordunun bulunması pek çok ekonomik sıkıntı için sorun yarattığına değinmiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"Son senelerimizin başlıca kaygısı memleket içinde beslemenin güçlüğü ve ihtikar belasının zararları olmuştur. Milletlerin bugünlerinin ve geleceklerinin emniyetleri büyük ölçüde başlıca kaygıları iken memleket içindeki beslenme meselesi, ayrıca bir ehemmiyet kazanmıştır. Maliye bakımından ağır bir yükle, büyük bir ordunun türlü ihtimallere karşı her an hazır bulundurulması, Türk Milletinin yaşamak kabiliyetinin temel meselesi olarak devam etmiştir.

---

[278] Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M Açış Nutukları**, s. 364.
[279] **Cumhuriyet Gazetesi,** *Maliye Bakanının İzahatı,* 23/05/1945.

Büyük harp ve siyaset devrelerinin fena arkadaşı olan salgın hastalıklar da memleketimizi tehdit etmekten geri kalmamıştır."[280]

8.2. Savunma Bütçesi Müzakereleri

Mecliste 22 Mayıs 1945 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı bütçesi müzakeresine geçildiği sırada, ilk söz alan General K. Sevüktekin Savunma Bakanı A. Rana Artunkal'a hemen bir soru yönelterek, yabancı memleketlerden alınan ağır harp vasıtalarıyla silahların bu yıl içerisinde çatı altına alınması gerektiğini ve bunun için acele edilmesi gerektiğini savunarak, bakandan bu konuyla ilgili açıklama yapması istemiştir. Milli Savunma Bakanı A. R. Artunkal bu konuya şöyle açıklık getirmiştir;

"Ordu elinde yabancı ellerle kendi fabrikalarımızdan aldığımız bütün silah ve malzemelerden bozulmaya müsait hiçbir kısmı açıkta değildir. Diğer ordularda neler açıkta kalıyorsa bizde de onlar açıktadır. Diğerlerinin hepsi kapalı yerlerdedir ve örtülüdür. Türk ordusu bunları kendi canı ve malından daha kıymetli bilerek iyi muhafazaya çalışmaktadır."[281]

Müzakereler devam ederken, söz alan General K. Karabekir müdafaa kuvvetleri ile ilgili düşüncelerini açıklarken bütçe hakkında hiçbir sözün söylenmesine gerek olmadığını, her yıl olduğu gibi bu senede ordu tarafından ne isteniyorsa verilmesi gerektiğine değinmiş, Cumhuriyet ordusu sayesinde ülke içerisinde huzur içinde yaşandığını söyleyerek, Almanların Türkiye'ye saldıramamasının sebebini şu konuşmasıyla açıklamaya çalışmıştır;

"Bu cihan harbinde dört tarafa saldıran ve yıldırım süratiyle yayılan Alman ordularını Türkiye'ye taarruzdan yasaklayan en büyük amil Türk ordusu olmuştur. Bizim nüfusumuz azdır; ordumuzun kudreti azdır. Fakat bizim karşımızda bizden emel bekleyen, ümitlenen çok büyük kuvvetler olabilir. Fakat bu küçük millet bu küçük ordu bu istikbal ruhunu varlığına sindirirse ebediyen hiçbir kimse Türkiye'ye saldıramayacaktır."[282]

Aynı gün Mecliste söz alan R. Peker ise, iyi bir ordunun bile kötü yönetim yüzünden dağılacağını ifade ederek orduların zamanında gösterilen hedeflere ihtiyacı olduğunu, aksi taktirde ülke içerisinde yer alan maden, kuvvet ve sanayi gibi ekonomik faktörlerin bir anlamı olmadığını savunmuştur. Ordunun elinde bulunan

---

[280] **İnönü'nün Söylev ve Demeçleri**, s. 377.
[281] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 17, Dönem 7, Toplantı 2, s. 279.
[282] **Cumhuriyet Gazetesi**, *Meclisten Orduya Selam*, 23 Mayıs 1945.

kuvveti etkin bir şekilde yönlendirecek ve yönetecek bir idareye her zaman ihtiyacı vardır. Ve şöyle devam etmiştir;

"Ancak iyi idare edilen bir siyaset içinde kahraman ordusu kendi vazifelerini kahramanlık ve başarı ile yapmaya fırsat bulur, politika iyi idare edilmezse bütün bu kahramanların yekunu sıfır olmaya mahkumdur."[283]

Savunma bütçesi ile ilgili başka söz alan olmadığından dolayı bütçe maddeleri oylamaya geçilmiş ve maddeler tek tek kabul edilmiştir. Herhangi bir itiraz olmadan kabul edilen savunma bütçesi için Ağrı Milletvekili Hüsamettin Tugaç ile Diyarbakır Milletvekili General Kazım Sevüktekin'in Büyük Millet Meclisi'nin orduya şükran ve selamlarını bildiren takriri okunmuştur, 23 Mayıs 1945 tarihli Ulus Gazetesinin manşetine; "*Meclisten kahraman orduya selam*" manşetiyle yansıyan bu önerge sürekli alkışlar arasında kabul edilmiştir. Takririn tebliğine dair önergesi şöyledir:

Yüksek Başkanlığa

Cumhuriyet Ordusunun vazifeye olan ihtimam ve gayretine binaen Büyük Millet Meclisinin şükran ve selamlarının tebliğini arz eyleriz.

Diyarbakır Milletvekili
Kazım Sevüktekin

Ağrı Milletvekili
Hüsamettin Tugaç [284]

Emin Sazak, Türkiye'nin genel bir görünümünü şu konuşmasıyla izah etmeye çalışmış ve toprak kanunu hakkında Osmanlı Devleti ile şöyle bir karşılaştırma yapmıştır;

"Devlet her işi yapıyor. Devlet savaş yıllarında yaptığı işlerden elini çekmelidir. Genel müfettişlikler gibi gereksiz devlet kuruluşları kaldırılmalıdır. İşçisine vereceği parayı dışardan almak Osmanlı Hükümetinin işi idi. Ankara Cumhuriyeti böyle işe girmez, makine gibi şeyler için alabilir. Büyüklerimizi, hükümetimizi tutmasını biliriz ama çalışmazsak iş yapılmaz, suç hepimizin olur."[285]

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde beliren muhalefet sözcülerinden Aydın Milletvekili Adnan Menderes 29 Mayıs 1945 tarihinde bütçe görüşmeleri sırasında mecliste söz alarak, mali durumun iç açıcı bir durumda olmadığını bütçenin yedi

---

[283] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 17, Dönem 7, Toplantı 2, s. 282.
[284] **Ulus Gazetesi**, *Meclisimizin Kahraman Ordumuza Selamı*,23 Mayıs 1945.
[285] **Maliye Mecmuası**, Damga Matbaası, Nisan, Mayıs, Haziran, Cilt 9, Sayı 36, Ankara, 1945, s. 145-146.

aylık olmasından dolayı pek çok hatanın bu sayede örtüldüğünü ifade etmiş ve bütçe açığının borçlanma yoluyla finansmanın ileride çevrilemeyecek duruma geleceğini savunmuştur. Bu borç artışının ve ekonomik düzensizliğin sebebi savunma harcamaları olduğu aşikardır. Adnan Menderes bu konuda bu istikrarsız durumu sadece savunma harcamalarına bağlamayıp, gereken tedbirlerin ve izlenecek ekonomik politikaların yanlış olmasından kaynaklanan bir sebebi olduğunu da ifade etmiştir.

Adnan Menderes özetle, bütçenin açık olması, devlet borçlarının yıldan yıla artması, harcamaların artmasına karşılık vergi gerilerinin düşmesi ve daha da düşmek eğilimini göstermesi, emisyon yapmak zorunluluğunun ve hayat pahalılığı ile yüksek maliyetlerin hala devam etmek istidadını göstermeleri gibi durumların gerçek olduğunu, dolayısıyla bütçenin kendisi tarafından iyimser gözükecek hiçbir tarafının olmadığını belirtmiştir. İleride oluşacak bir partileşme hareketini, yani yönetimin değiştirilerek yeni bir anlayışa bırakılması gerekliliğini savunmuştur.[286]

Memleket müdafaası için bir milyona yaklaşan bir orduyu ayakta tutmak zorunluluğunda olunduğunu savunan başbakan bu ordu için modern silahlar ve yenilen teçhizatları bulup teslim etmek zorunda olduklarını ileri sürerek konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"Memleketin bugünkü iktisadi ve mali cephesi yakından tetkik edilirse vazıhan görülür ki, biz bu dar yıllarda bütün bir orduyu ve birçok işleri haklı olarak ayakta tutmaktan başka, mevcutlarımıza ilaveten 110 ton daha altın biriktirdik. Bu suretle bu gün Merkez Bankamızın elindeki altınlarımızın yekunu 200 tona varmıştır. Ayrıca yine Merkez Bankasının elinde 52 milyon liralık döviz vardır. Bu iki rakam yan yana getirilecek olursa bunun bizim eski altın paramızla miktarı 35 milyon altını aşmaktadır."[287]

1945 yılı bütçesi 30 Mayıs 1945 günü TBMM'nde oylanarak kabul edilmiştir. Oylama oldukça dikkat çekicidir. Bütçe oylamasına 373 milletvekili katılmış, bunlardan 368 üye kabul oyu verirken, 5 üye (C. Bayar, A. Menderes, R. Koraltan, F. Köprülü, E. Sazak)de ret oyu vermiştir. Başbakan Saraçoğlu bütçe oylamasından sonra verilen ret oylarının üzerine şu konuşmayı yapmıştır;[288]

---

[286] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 17, Dönem 7, Toplantı 2, s. 38-41.
[287] **Ayın Tarihi**, Sayı 138, Mayıs, s. 73.
[288] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 354.

"Hükümetin büyük millet meclisinin kararı ile ayakta duracağını ve meclisten hükümete olan güvenlerini göstermek için yeniden bir oylama yapılmasını talep etti.[289] Başvekil Saraçoğlu'nun bu talebini milletvekillerinin açık oylamasına sunuldu. Yapılan oylamada 366 milletvekilinden 359 kabul, 7 üye ise ret oyu verdi. Bütçe kanununa red veren vekillerin yanına Recep Peker ve Yusuf Hikmet Bayur'da eklenmiştir."[290]

Bütçe oylamasıyla karşılaşılan muhalefet oldukça dikkat çekici bir gelişme olmuştur. Çünkü uzun yıllardan beri TBMM'nde yapılan bütçe oylamalarında hükümetlerin bütçeleri hep ittifakla kabul edilirdi. Oysa 1945 yılında hem bütçe oylaması hem de güvenoyu için yeniden yapılan oylamada, ret oyları görülmüştür.[291]

1945 yılı bütçesi kalemleri her ne kadar 7 aylık verileri içerse de fikir vermek açısından milli müdafaa harcamalarının genel bütçe içerisindeki yüzdelik paylarını karşılaştırma yapabiliriz. Genel bütçe verilerine de kısaca değinmek gerekirse, 1945 yılı yedi aylık genel bütçe başlangıç ödenekleri toplamı 603.404.824 lira olmuştur. Yıl sonu ödeneği olarak ise 649.295.013 lira planlanmış, bunun 605.042.253 lirası harcanmıştır. Toplam savunma hizmetleri için harcanan rakam 262.969.808 lira olmuştur.[292]

Milli savunma masrafları bütçede bir sene evvel % 54 seviyesinde yer almakta iken, 1945 yılı için bu rakam % 44'e düşmüştür. (Yaklaşık 10 puanlık bu kayıp sadece planlanan bütçede gerçekleşmiştir.) Hasan Refik Ertuğ'a göre; Milli savunma hizmetlerine fevkalade ödenek verilmemesiyle ortaya çıkacak kaynak; belediyelere, şehirlere yollara ödenek olarak ayrılacak ve bu yatırımların haricinde geriye 150 milyon gibi bir rakam artacaktır. Ve bu rakamda devlet mekanizmasının güvenli bir şekilde döndürülebilmesi için altın karşılığı saklanacaktır. Bunu yapabilmek için ise tasarruf yapılması gerektiğini savunan Ertuğ, ordunun ancak terhis edilirse bu tasarruf imkanının ortaya çıkabileceğini savunmuştur. Fakat bu tasarruf sağlanırken bir yandan da memleketin güvenliğini tehlikeye atılmış olacaktır ve bunun son derece yanlış bir politika olacağını da belirtmiştir.[293] Neticede milli

---

[289] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, T.B.M.M. Matbaası, Cilt 18, Devre 7, Ankara, 1945, s. 112.
[290] **Ulus Gazetesi**, *Güvenlik Kararı*, 30 /05 /1945.
[291] Akandere, a.g.e., s. 369.
[292] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri**, s. 219 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Ankara,Damga Matbaası, 1945, s.10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Devre :VII – İçtima :2 Cilt 26, 1 Kasım T.B.M.M.Matbaası, Ankara, 1945, s. 216.
[293] **Aylık Siyasi İlimler Mecmuası**, sayı 171, Haziran 1945, s.139.

savunma harcamalarını kısarak kaynak yaratabilmek mümkündür. Aynı zamanda ülkenin bu sancılı durumunda, yaratılacak bu kaynakla pek çok kurumunun ihtiyacı olan finansman da sağlanmış olacaktır.

8.3. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1944 mali yılında savunma harcamalarının toplamı 544.084.817 lira olarak planlamış, bu rakam genel bütçenin % 57,1'ne denk gelmekteydi. Bu oran 1945 mali yılı bütçesinde ise % 47,1'dir. Toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 284.177.440 lira olarak öngörülmüştür.

ii. Yıl sonu Ödenekleri İle :

1944 mali yılında savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 623.109.755 lira olarak gerçekleşmiş ve bu rakam genel bütçenin % 54'ünü oluşturmuştur.1945 yılında ise 282.699.570 lira ayrılan olarak ayrılan yedi aylık yıl sonu ödeneği, genel bütçenin % 43,5'ini oluşturmuştur.

iii. Kesinleşen Harcama :

1944 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 583.020.906 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin %53,9'unu teşkil etmişti. 1945 mali yılı için yedi aylık olarak toplam 262.969.808 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 43,5'ini oluşturmaktadır. (1945 yılında Mayıs ayından yıl sonuna kadar 7 aylık dilimde 244.177.440 lira başlangıç ödeneği planlanmış , 282.699.570 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 262.696.808 lirası harcanmıştır). Savunma harcamalarının en önemli maddesini oluşturan çeşitli savunma harcamaları kalemi için 1945 yılında 179.333.338 lira planlanan başlangıç ödeneklerinin 165.485.446 lirası harcanmıştır. 1944-1945 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 7'de gösterilmiştir. Görüleceği üzere savunma harcamalarının genel bütçe içinde bir düşüşü görünmektedir.Yaklaşık genel bütçe içinde % 10 değerinde savunma harcamalarından indirim yapıldığı görünmektedir.Savaşın sona ereceğinin bütçenin hazırlanışı sırasında kesinleşmesi,planlanan kısmı indirse de kesinleşen rakam itibariyle savunma bütçelerinin genel bütçe içerisinde aldıkları pay oldukça yüksektir. Ekler Tablo 8-1

'de Türkiye'nin 1945 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar, Tablo 8-2'de Milli Müdafaa, Tablo 8-3'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 7

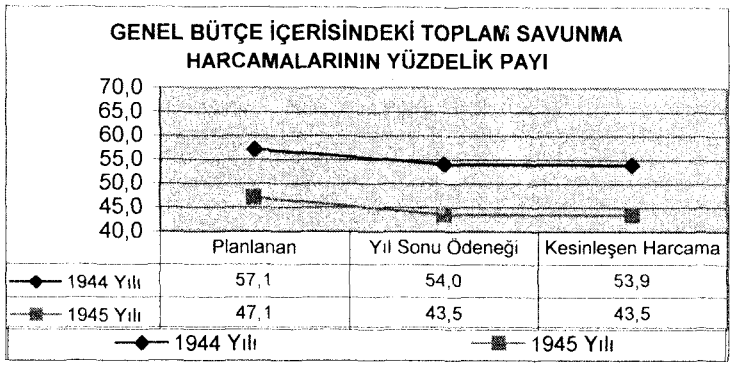

1945 mali yılı bütçesinin,% 9.5'i maaşlara, % 20'si yiyecek, yakacak, yem, giyim, techizat ve kuşam malzemelerine % 62'lik kısmı olan 165.485.446 TL çeşitli savunma hizmetlerine kullanılmıştır. Bu yılda 2 milyon TL'lik nakil araçları için harcama yapılmıştır.

iiii. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti Döneminde Milli Korunma Kanunun Uygulanması

Refik Saydam'ın ani ölümü üzerine hükümeti kurmakla görevlendirilen Şükrü Saraçoğlu, önceki hükümete göre daha esnek bir politika izlemiştir. Ekonomi üzerinde devletin müdahale ve denetimlerin kalkması, beklenilen sonuçları doğurmayacaktır. Hükümetin bu alanda attığı adımlar önceki hükümetin izlediği ekonomi politikasının tam tersi yöndeydi.[294] Sıkı kontrol politikalarının gevşetilmesi ile birlikte, 1942 yılının iyi bir mahsul yılı olacağını ve bu yüzden serbest bırakılsa dahi hububat fiyatlarının artmayacağını tahmin eden hükümet, ilk olarak *"% 25 kararı"* diye bilinen bir karar aldı. Bu kararın esasları;

Hububat mahsulü fiyatlarına zam yapılması hükümetçe karar altına alınmıştır, bu karar gereğince hububat mahsulünün tamamından;

-Elli tona kadar üretim yaptıkları anlaşılan üreticilerin, bu cins mahsullerinin her bir çeşidinin %25'i,

-Yüz tona kadar üretim yapan üreticilerin, bu cins mahsullerinin her bir nevinin elli tona kadar olan kısmından %25'i ve elli tondan yüz tona kadar olan kısmının % 35'i,

[294] Koçak, **a.g.e.**, s. 412.

-Yüz tondan fazla üretim yapan üreticilerin bu cins mahsullerinin her bir çeşidinden elli tona kadar olan kısmının % 25'i, elli tondan yüz tona kadar olan kısmının yüzde % 35'i ve yüz tondan fazla kısmının % 50'si hükümetçe daha önceden saptanan fiyatlarla bedeli peşin ödenerek satın alınacaktır.[295]

Saraçoğlu hükümeti, satın aldığı ürünlere bir önceki hükümetin verdiği fiyatları vermeye devam etmiş, örneğin, buğday fiyatlarının 100 kuruşa kadar çıktığı 1943 yılında hükümet kilo başına 20 kuruşta ısrar etmiş, bu durum üreticilerin ürünlerini devletten kaçırmalarına sebep olmuştur.[296] Bu şekilde büyük kentlerin ve ordunun beslenmesi sorununa çözüm getirildiğini söylemek zordur.

Yeni alınan kararlar bunlarla kalmamış, Beslenme Müsteşarlığı ve taşra örgütleri kaldırılmış, beslenme örgütünde değişiklikler yapılmış, daha önce devletçe el konulmuş maddelerin serbest sevkine ve satışına izin verilmiş, fiyatların denetlenmesi ile ilgili görev ve yetkiler ile beslenme ve spekülasyon konularında alınması gereken önlemler ve bu konudaki görevler tamamen belediyelere devredilecek ve gıda maddelerinin satışı serbest bırakılacaktır.[297] Milli Korunma Kanunu'nun uygulanması ve özellikle fiyat düzeyine yapılan müdahalelerle ortaya çıkan savaş zengini zümre, savunma masrafları altında ezilen siyasi iktidarın yeni hedefi olacaktır. Gerçekten de hükümet fiyat artışlarını önleyemeyince, ordunun beslenmesini sağlamak üzere yeni gelirlere muhtaç olmuştur. Normal vergi gelirleri ile karşılayamadığı bu giderleri, olağanüstü vergilerle karşılama yoluna giderek Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi'ni devreye sokmuştur.[298]

---

[295] Nevin Coşar, **Türkiye'de Devletçilik**, Bağlam Yayıncılık, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1995, s.108.
[296] Şevket Pamuk, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devleti Tarımsal Yapılar ve Bölüşüm,Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000)**, Yurt Yayınları Maya Matbaacılık, Ankara, 1988, s. 104.
[297] Koçak, **a.g.e.**, 413.
[298] Taner Timur, **Türk Devrimi ve Sonrası (1919-1946)**, Doğan Yayınları, Ankara, 1974, s. 242.

İKİNCİ BÖLÜM
SAVAŞ EKONOMİSİ AÇISINDAN 1939-1945 DÖNEMİ İKTİSAT POLİTİKALARI

1. İKTİSAT POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

Türkiye, harbe girmemiş olmasına rağmen İkinci Dünya Savaşı'nın ve savaş ekonomisinin bütün sıkıntılarını yaşamıştır. Bir milyonu aşan bir orduyu her zaman hazır tutabilmek için milli kaynakların büyük bir kısmını savunmaya ayırmak zorunda kalmıştır. Çalışma çağındaki genç erkeklerin askere alınması üretim hayatını, özellikle tarım ürünleri üretimini baltalamıştır. Sanayi, tarım ve hizmetler sektöründe yetişmiş iş gücü kıtlığı üretim ve verimliliğin düşmesine yol açmıştır,[1]

1942 yılında zirai kombinalar adı altında on üç yerde başlayan tarım üretimi, bu sıkışık dönemde ordunun ve büyük şehirlerin buğday ihtiyaçlarını sağlamakta faydalı olmuştur. Daha sonra bu kombinalar devlet üretme çiftlikleri olarak, çiftçilere iyi tohumluk yetiştiren kamu müesseseleri haline dönüştürülmüştür.[2] 1925 yılı buğday üretimi 1.075.287 tondan, 1938 yılında 4.278.815 tonluk üretime yükselmiştir. Savaşın başlamasından sonra, 1940 yılında 4.067.950 tona, 1941 yılında 3.483.147 tona düşmüştür. 1942 yılında alınan önlemler (karne uygulamaları, üretim kombinaları vb.) ile toplam buğday üretimi 4.263.282 tona yükseltilebilmiştir. 1941 yılına göre, yaklaşık % 22 oranında bir artış sağlanabilmiştir.[3]

Hükümetin savaş döneminde ekonominin yönetilmesi sorununa yaklaşımı Refik Saydam Hükümeti sırasında daha sıkı ve devlet kontrollü olarak yürütülmüştür. Bu devlet müdahaleciliği, 1940 yılında çıkarılan Milli Korunma Kanunu aracılığı ile yapılmak istendi. Bu kanun hükümete geniş yetkiler vermekteydi. 1940 yılının son aylarından itibaren tacirlerin tahıl, pamuk ve yün stoklarını hükümetçe saptanan fiyatlardan kamu kuruluşlarına satmalarını gerektiren koordinasyon kararları ilan edildi. Her köyün hasatı ve devredilmesi gereken ürün

---

[1] Ahmet Şahinöz, **Türkiye Ekonomisi Sektörel Analizi**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 9.
[2] Reşat Aktan,**Türkiye İktisadı**, Sevinç Matbaası, Cilt I, İkinci Baskı, 1972, s. 54.
[3] **İstatistik Göstergeler (1923-1998),** T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 2001, s. 187.

miktarı görevlilerce tarlada ve harmanda saptanacak ve denetlenecekti. Pamuk ve yün üreticilerinin de ürünlerini devlete satmalarını gerektiren bazı karalar alındı.[4]

Tüm alınan önlemlerle birlikte hükümet, yarı seferberlik halinde bekleyen ordunun, hem mali hem de mal cinsinden ihtiyaçlarını karşılamada güçlüklerle karşılaşmıştır. Savaş sebebiyle azalan dış ticaret, beraberinde ithal mallarında sıkıntı yaratmış, ülke içerisinde üretilemeyen ürünler yerine ithal ikamesi sağlanamamış ve hükümetin savaşın ilk yıllarında savunma harcamalarını Merkez Bankası kaynakları ile karşılamaya çalışması fiyat artışlarına sebep olmuştur. Bu dönemde çıkarılan hazine bonolarına karşılık çıkarılan paralar silahlı kuvvetlerin en önemli gelir kaynağı olmuştur.[5] Aynı zamanda savaş sebebiyle özellikle tüketim mallarına karşı artan talep, ülke kaynakları ile karşılanamayınca ciddi anlamda mal sıkıntısı yaşanmıştır. (Türkiye'de bu dönemde özellikle ithalatın savaş dolayısıyla azalması yatırım malları ithalatını azaltmış, yurt içi üretimin bu sebeple azalmasında etkili olmuştur.1937 yılında yürürlüğe konması planlanan İkinci Sanayi Planı gerek maddi kaynakların yetersizliği, gerekse yatırım mallarının ithalatının azalması sanayi üretiminde olumsuz rol oynamıştır.[6]

Hükümet bu dönemde önlem olarak özellikle tarım ürünleri için Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak İaşe Teşkilatı ve Ticaret Ofisi kurarak yerinden müdahale etmiş, ihracat ve ithalatı denetim altına almaya çalışmış, fiyatlarda devlet kontrolleri uygulamaya çalışmıştır.

Bu dönemde Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'nin uyguladığı iktisat politikası, Refik Saydam Hükümetinin uygulamış olduğu iktisat politikasına göre tamamen zıt bir istikamete yönelmiş; devlet müdahalesinin sınırlandırılması ile piyasa ekonomisinin dengeye oturacağı düşünülmüştür. Hükümetin uyguladığı bu ani iktisadi politika değişikliği tek partili bir mecliste alınan kararlar olduğu düşünülürse alınan tüm kararların deneme yanılma yöntemi ile uygulandığı sonucuna varılmaktadır.[7]

---

[4] Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 261.
[5] Haluk Cillov, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sermet Matbaası, İstanbul, 1965, s. 136.
[6] **Sabah Gazetesi**, *Üretim Kapasitesi Ağır Yara Aldı,* 1 Nisan 2002, s. 8.
[7] Tezel, **a.g.e.**, s. 261.

Varlık vergisi ile sanayici ve tüccara bir defaya mahsus olarak yüklenen sermaye vergisi, özel teşebbüsü tereddüde sevk edecek nitelikte idi. Ancak, varlık vergisinin temel gayesi özel sektörü daraltmak şeklinde yorumlanmamaktadır. Gaye, savaşın yarattığı fiyat artışları ortamında hasıl olan spekülatif kazançları vergilendirmek ve devlete yeni mali kaynaklar bulmaktı. Ayrıca bir çok iktisatçıya göre, Varlık Vergisi'yle tüm sanayiciler ve tüccarlar hedef alınmamıştır.[8]

Savunma ihtiyacının artması üzerine, özellikle devletçilik uygulamaları zamanında kurulan devlet yatırımları ile kurulan sanayi işletmeleri, ordunun ihtiyaçlarını ön plana almışlardır. Örneğin; Beykoz Ayakkabı Fabrikası, 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiş ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında üretimin askeri ihtiyaçlara ağırlık vererek sürdürmüştür. 1939 yılında 530.442 çift askeri ayakkabı üreten fabrika, 1940 yılında üretimini artırarak, 839.402 çifte ulaşmıştır. Aynı yıllarda sivil üretimin düştüğünü görmekteyiz. 1939 yılında 97.757 çift sivil ayakkabı üretimine karşın, 1940 yılında 62.165 çift sivil ayakkabı üretilmiştir.[9] Aynı şekilde savunma sanayinde de zorunlu ihtiyaçların üretimine bu dönemde hız verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere'den satın alınan uçakların bakım ve onarımının gerçekleştirilmesi amaçlanır, 1942-1943 yıllarında ise yine Malatya'da uçak onarım atölyeleri kurulmuştur.[10]

1.1. GSMH'nın Sektörel Yapısı ve Değişimi

GSMH'nın sektörel dağılımı savaş ile birlikte değişmeye başlamıştır. Savaş yıllarında düşme eğilimi gösteren tarım, ancak 1945 yılından sonra toparlanmaya başlamıştır. GSMH'da tarım sektörü oranının düşüşün yerini hizmetler sektöründeki yükseliş almıştır. Savaş ile birlikte GSMH'da sanayinin oranında küçük de olsa artış yaşanmış, 1943 yılında 1923-1950 arasının en yüksek oranını alarak % 16'ya yükselmiştir. Savaş zamanında hemen hemen tüm yatırımların durduğunu hatta İkinci Sanayi Planı'nın uygulamadan kalktığına daha önceki konularda değinmiştik. GSMH içerisinde, sanayinin yükselişinin sebebi olarak harp zamanında özellikle harp araç ve gereçleri üretiminden kaynaklanan katma değerin, bu artışta etkisi

---

[8] Memduh Yaşa, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980, s. 186.

[9] Nuri Büğüş, **Beykoz Ayakkabı Fabrikası**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001, s. 54.

[10] Muammer Şimşek, **Üçüncü Dünya Ülkelerinde ve Türkiye'de Savunma Sanayi**, S.A.G.E.B Yayınları, Ankara, 1989, s. 153.

olduğu açıktır. Yalnız açıkça görünen bir şey var ki, o da tarım ve sanayi eğrisinin savaş yıllarında paralel azalışına karşın, hizmetler sektöründe genişleme olmasıdır. GSMH içinde tarım, savaşın başladığı ilk yıl olan 1939 yılında toplam Türkiye gelirinin % 43,2'sini oluşturur iken bu oran savaşın son yılında % 39'a düşmüştür.

Türkiye tarihinde GSMH'nın, bir önceki yıla göre en düşük değişim oranı 1945'te, %-15,3 ile yaşanmıştır. 1945 yılında GSMH içinde gerçekleşen sektörel dağılımlara baktığımızda; tarım % 23,4'e gerilerken, sanayi %16,6, hizmet sektörü ise % 6,3'e düşmüştür. Hükümetler tarımla yakından ilgilenmişler, üretimin artırılması için pek çok yola başvurmuşlar, kısmi başarıların haricinde üretim eğrisi yukarıya çekilememiştir. Özellikle vergi politikasında, devletin başlıca kaynağı olan tarım vergilerini arttırması, çiftçi kesiminin gelirlerini son derece azaltmış, ekilen alanlarda verimin arttırılması için gereken yatırım yapılamamış, tohum, gübre eksikliği yaşanmış ve makineli tarım uygulamalarına geçilememiştir.[11]

1.2. GSMH'daki Yıllık Değişim ve Büyüme Hızı

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber Türkiye ekonomisi tüm olumsuzlukları yaşamıştır. GSMH dönem içinde Türkiye tarihinin en büyük düşüşünü yaşarken, 1945 yılında GSMH 1938 yılı fiyatlarıyla -%15,3 küçülmüştür. 1945 yılında tarım -%23,4, sanayi -%16,6 hizmetler sektörü ise -%6,3 küçülme göstermiştir. 1942 yılı haricinde GSMH her yıl düşüşle kapanmıştır. 1923 yılından İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılına kadar Türkiye milli geliri % 272 artış göstermişken, savaşın son yılı 1945 yılında Türkiye milli geliri yaklaşık % 40 gerilemiştir.[12] Harp zamanında uygulanmaya çalışılan savaş ekonomisi daha çok günün ihtiyaçları için uygulandığından, tüm sektörler bu düşüşten payını almıştır. En büyük küçülme tarımda yaşanırken, en düşük küçülme sanayi sektöründe yaşanmıştır. Sabit fiyatlarla ifade edilen rakamlara göre tarımın payı oldukça gerilemiş, sanayinin payı biraz artmıştır. Bunun, tarımın hasılasındaki büyük düşüşten ileri geldiği ve gerçekte sanayi net hasılasının da gerilediği 1948 yılı

[11] **İstatistik Göstergeler**, s. 562.
[12] Feyyaz Yemişçi, Alev Kösetorun, Gülin Taşkın, "1923-1993 Türkiye Ekonomisine Genel Bakış", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi,** Cumhuriyetin 70. Yılı özel sayısı, Ankara 1993, s. 45.

fiyatlarıyla 1940 yılında sanayi gelirinin 1.267.400.000 TL'den, 1945 yılında 931.700.000 TL'ye gerilediği görülmektedir.[13]

2. PARA POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

2.1. Savaş Zamanında Para Politikası

Eylül 1939 tarihinde Avrupa'da savaş patlak verdiğinde; Türkiye, dışında kaldığı savaştan kaynaklanan savunma harcamalarını karşılamak zorunda kalmıştır. Savaşın finansmanında çeşitli tedbirler alınmış, alınan tedbirlerden dolayı fiyatlar genel seviyesinde ciddi dalgalanmalar yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce tedavüldeki para hacminde bir genişleme olduğu görülmektedir. Para miktarı 1935-1937 yılları arasında 160 ile 190 milyon arasında seyrederken, 1939 yılında 256,1938 yılında 191, 1939'da 256, 1940'da 365, 1941'da 506, 1942'de 636, 1943'de 764, 1944'de 939, 1945'de 980, 1946'de 915, 1947'de 982, 1948'de 961, 1949'da 979, 1950'de 986 milyona ulaşmıştır.[14]

Savaş dönemini incelediğimizde; kredi sisteminin fazla gelişmediği bir ekonomik yapı içinde, ekonomi siyasetinin faydalanacağı en önemli araç, tedavüldeki nakit miktarı olmuştur. Emisyon, savaş maliyesinin eskiden beri başvurduğu vasıta olmuştur. Devletler eski savaşlarda mali açıdan zor durumda kaldıkları zaman sikkelerde kıymetli maden miktarıyla oynayarak, mali tedbirleri aldığı,yerini bu dönemde kağıt paranın tedavüldeki miktarı artırılarak ve banka mevduatları ve kredileri artırılarak mali vaziyeti düzeltmesi vaziyetini almıştır.[15]

İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan para politikasında, Birinci Dünya Savaşı'nda uygulanan savaş ekonomisi içerisinde para politikasının etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Birinci Dünya Savaşı sırasında kağıt parayı, yabancı bankalardan kredi alarak ya da Almanya'dan borçlanılan altın ve tahvil karşılığında sağlayan Türkiye, 1940'lı yıllardaki seferberlik masraflarını doğrudan kağıt para basarak

---

[13] **A. e.**
[14] Tezel, **a.g.e.**, s. 123
[15] Fritz Neumark, **Harp Ekonomisi**, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1937, s. 17

finanse etmek istemiştir.[16] Birinci Dünya Savaşı'nda uygulanan kredi yönteminin tekrar denenmesi sonucunda Türkiye uzun yıllar boyunca bütçesinin önemli bir bölümünü dış borç kalemine ayırmak zorunda kalmıştır.[17]

Nazif Ekzen eserinde, Targan Hacim Çarıklı'nın "Bretton Woods Anlaşması ve Türkiye" isimli kitabında değindiği konuyu şöyle aktarmıştır. Çarıklı, harp finansmanının nasıl sağlandığını belirlerken "Türkiye masraflarının % 10'unu irat ve servet vergileri geliri, % 20'sini muamele ve istihlak vergileri geliri, % 5' ini inhisarlar geliri, % 4'ünü devlete ait emlak hasılatı geliri, % 1'ini devletçe idare edilen müesseseler geliri, % 5'ini müteferrik varidat geliri ve nihayet % 5'ini kanunu mahsusları ile temin edilen fevkalade gelirle karşılamış olduğunu belirtmiş ve bu fevkalade gelirin kaynağını kağıt para basmaya bağlamıştır."[18]

Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'nın finansmanında tamamen iç kaynaklara yönelindiği görünmektedir. savaş dönemi boyunca yaklaşık dört misli artmasının başlıca iki sebebi vardır;

i) Harp esnasında gittikçe artan savunma ve diğer masrafları karşılamak için hükümetin Merkez Bankası vasıtasıyla emisyona mecbur kalması,

ii) Artan fiyatlar ve bunun tesiriyle canlanan iktisadi faaliyetler karşısında, halkın nakdi ihtiyacının fazlalaşması.

2.2. Savunma Harcamalarının Finansmanı

Dönemin bütçe masraflarına baktığımız da, savaşın başlangıç yılına göre yaklaşık dört kat artmıştır. Bu artışın içinde savunma harcamalarının payı ortalama yıllık bazda % 80 civarındadır. Artan masrafları, devlet istikraz yöntemi ile karşılamaya çalışmıştır. Uygulanan istikraz yöntemini, tedavüldeki nakit miktarına etkisi bakımından ikiye ayırmak mümkündür. İlk yol, piyasaya satışa çıkarılan uzun vadeli tahvil şeklindeki istikrazlardır. Örneğin, milli müdafaa ve devlet demiryolları tahvilleri gibi. Ancak bu uygulamaya bu dönemde çok rastlanmamıştır. Diğer yol ise, kısa vadeli hazine bonosuna veya altına karşı Merkez Bankası'nca yapılan avanslardır. Devlet altın ve hazine bonosuna karşılık olarak, Merkez Bankası'ndan nakit şeklinde avans temin etmiştir. Bu nakdin piyasaya sürülmesinin neticesinde

---

[16] Oktay Yenal, **İktisat Siyaseti Üzerinde İncelemeler**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,1999, s. 155.
[17] Süreyya Hiç, **Türkiye Ekonomisi,** Menteş Kitapevi, İstanbul, 1990, s. 192.
[18] Nazif Ekzen,**1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara, 1980, s. 11.

tedavüldeki nakit miktarına safi bir ilave olmaktadır. Tedavüldeki nakit hacmi savaş sebebiyle bu şekilde artmıştır.[19]

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk üç yılında, dış varlıklardaki azalma, banknot artışının, kamu borçlanmasını biraz geriden izlemesine olanak sağlamıştır. Sonraki yıllarda, savaş yüzünden ithalat olanakları çok kısıldığı için ve savaşta olan ülkelerin Türk mallarına artan talepleri karşısında Türkiye'nin dış ödemeler dengesi fazla vermeye başlamış ve altın rezervlerindeki artış, banknot emisyonunu daha da genişletici yönde etkilemiştir[20]

Normal bütçe harcamaları ayrı tutulursa , harbin finansmanı için, olağanüstü harcamaların sürekli olarak olağanüstü gelirlerle karşılandığı, bu amaçla tedavüle çıkartılan kağıt paranın vergi ve istikrazlar ile hazineye geri çevrilemediği anlaşılmaktadır. Harp zamanı içerisinde sürekli fiyat artışının sebeplerinden birisi de budur. Savaşın başladığı ilk zamanlardan itibaren devlet, para tedbirleri sayesinde yüksek bir alım kuvveti elde etmiştir. Piyasaya yüklü bir alıcı sıfatıyla çıkan devlet, ihtiyaçların teminini kolaylaştırmak maksadıyla yüksek fiyata alıcı olmaktan çekinmemiştir. Devlet piyasadaki normal talebe rakip olmuş ve bunun payını daraltmıştır.[21] Arz ve talep dengesinin bu yönde bozulmasının sonucunda, piyasada mal sıkıntısı başlamıştır. Burada dikkat çeken bir nokta da, devletin bu konuda bir önlem almamasıdır. Alım kuvveti savaş öncesinde halkın geneline dağılmış iken, savaşın başlaması ve devletin emisyon yoluyla finansmanı, satın alma gücü dağılımını devlete ve devletle iş yapan tüccarın eline geçmesine sebep olmuştur.

Harp finansmanından doğan içtimai ve iktisadi reaksiyonları önleyebilmek için istikraz ve vergi yolu ile alım kuvveti fazlalığının kısmen geri çekilmesi gerektiğini savunan Feridun Ergin'e göre; 1941 yılının ikinci yarısına kadar bu yönde bir önlem alınmadığını, iç borçlanma yoluna gidilmediğini belirtmiştir. Dış borçlanmaların faiz ve amortismanları ise, 1940 mali yılından itibaren bütçede

---

[19] Osman Okyar, "Bir İktisat Siyaseti Peşinde", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 8, İstanbul, 1947, s. 63.
[20] Yenal,**a.g.e.**, s. 50.
[21] Feridun Ergin, "Türkiye Harp Maliyesi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 4, İstanbul, 1944, s. 164.

ağırlıklarını hissettirmeye başlamıştır. [22] Banknot miktarının maliye ve bütçe siyasetine verilen istikamete göre zaman zaman artırılması neticesinde tedavüldeki satın alma kuvvetini üretim şartlarına göre ayarlamak imkanı kaybolmuştur. Devlete, iktisadi devlet teşekküllerine ve belediye işletmelerine para lazım oldukça tedavüle banknot sürülmüş, enflasyonun tesiri altında fiyatlar yükselmiş ve Türk parasının satın alma kuvveti zayıflamıştır. Dikkat çeken bir diğer konu, savaş sonrasında, savaş ekonomisinin yükü kalkınca emisyondaki artış hızının azalmasıdır. 1944 yılı başından 7 Eylül kararlarına kadar emisyon hacmindeki yavaşlama fiyatlar genel düzeyinin yaklaşık üç yıl boyunca istikrarlı bir şekilde seyretmesini sağlamıştır.

Emisyon miktarları ile fiyat endeksi arasında ilişkiye değinirsek; Şekil 1 üzerinde 1938-1950 yılları arasındaki tedavül miktarındaki ve fiyat endeksi arasındaki ilişkiye göz atmamız yeterli olacaktır. Anlaşılacağı üzere, savaşın başlamasıyla artan para hacmi, fiyat endeksini yukarı doğru çekmiştir. Ancak 1942 yılında meydana gelen bir olayla fiyat endeksi ani bir sıçrama yapmış ve 1943 yılında oldukça yükselmiştir. Bunun sebebi, Refik Saydam'ın vefatı üzerine gelen Şükrü Saraçoğlu hükümetinin uyguladığı ekonomi politikadır. Müdahale yönetimine dayanan bir ekonomik modelden birden serbest piyasa ekonomisine geçişte fiyatlar yükselmiş, yaklaşık iki yıl aşağı çekilememiştir. Sonuçta, fiyat artışlarını ve mal kıtlığını kullanan kesim aşırı kazançlar sağlamış, bu kazançlara yönelik çıkarılan Varlık Vergisi'yle hem bu kazançların geri alınması amaçlanmış, hem de tedavüle sürülen paralar bu yolla geri toplanmak istenmiştir.

Şekil 1(Kaynak:Cumhuriyet İstatistikleri (1923-2003), Başbakanlık İstatistik Enstitüsü Yayınından alınmıştır.)

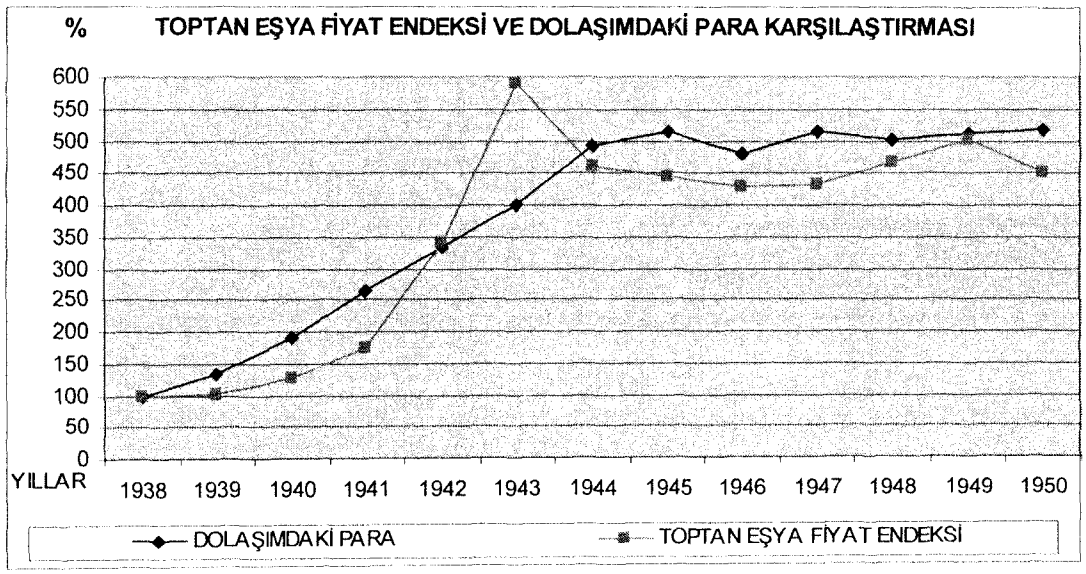

[22] **A.e.**, s.164.,

2.3. Para Artışının Fiyatlara Etkisi

Savaşın sona senesinden itibaren enflasyon safhasının durulduğu ve bütçe denkliği sağlandığı düşünülerse, savaş zamanında fiyatlardaki artış birtakım önemli meseleleri beraberinde getirmiştir. Savaş zamanında TEFE 1938 yılına göre yaklaşık 5-6 kat artış göstermiştir. (1938'de 100, 1939'da 101, 1940'da 127, 1941'de 175, 1942'de 340, 1943'de 590, 1944'de 459, 1945'de 444, 1946'da 428, 1947'de 433, 1948'de 467, 1949'de 503, 1950'de 452 görüleceği üzere artış sağlanmıştır.)[23]

Dolayısıyla yukarıda incelediğimiz üzere şöyle bir sonuca ulaşabiliriz. Türkiye'de para miktarında yapılan artışlar hemen hemen aynı oranda fiyat artışlarını beraberinde getirmiştir. Savaş ekonomisi uygulamalarında fiyat kontrol mekanizmasının ancak kısıtlı ürünlerde sağlanmış olması fiyat artışlarına engel olamamıştır. Dönemin cari fiyatlarına bakarsak; 1937-1938 devresinde düşme eğilimi göstermiş, savaşın başlamasından yaklaşık bir buçuk yıl sonra fiyatlar yükselişe geçmiştir. Şekil 2'de bazı ürünlerin perakende satış fiyatlarının yükselişi gösterilmiştir.

1941 yılında banknotlar yaklaşık iki kat artmışken, fiyatlar en fazla yarı yarıya artışa geçmiştir. Aynı yılın ikinci yarısından sonra, alım kuvvetinin fiyatlar üzerindeki baskısı daha kuvvetle hissedilmeye başlanmıştır. Bu dönemde kazanç sahipleri, ellerindeki paralarını reel kıymetlere yatırmışlar (altın, gayrimenkul v.s.) ve mal kıtlığı, fiyatların artacağı beklentisi ile stok yapma yöntemine yüklenilmiştir. Bu durum fiyatların yükselmesinde etkili rol oynamıştır.[24] Fiyatlar incelendiğinde, 1942 yılında ortalama %100 bir artış görülmüş, 1943 yılında bu artış devam etmiştir.[25]

---

[23] Tezel, **a.g.e.,** s. 123

[24] Feridun Ergin,**Türk Parasının Kıymetini İhlal Eden Amiller**, Türkiye İktisat Derneği, Münakaşalı Konferanslar No: 2, Nebioğlu Basımevi, İstanbul, 1949, s. 6.

[25] **İstatistik Göstergeler,** s. 454

Şekil 2

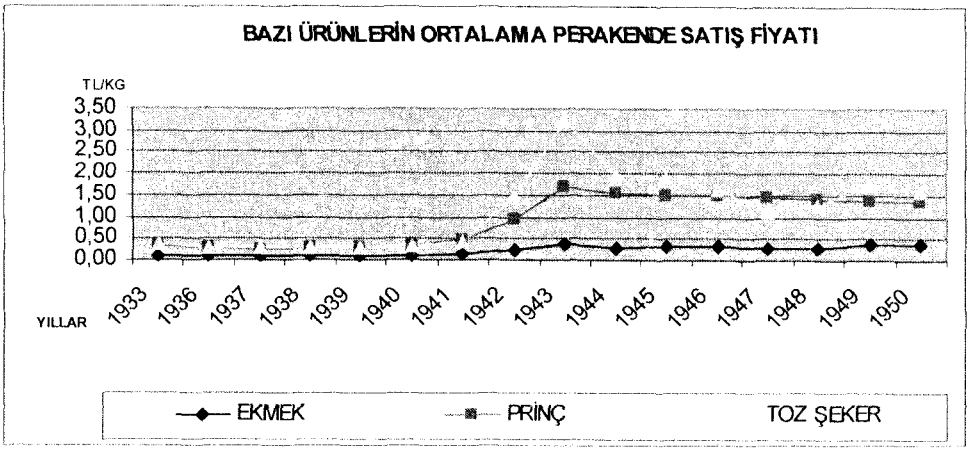

Kaynak:Cumhuriyet İstatistikleri (1923-2003) Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2003, s. 56.

Savaşın sona ermesiyle, fiyatlarda bir gevşeme yaşanmış, yıllık artış oranları savaş yıllarına göre oldukça düşmüştür. Neumark'a göre, bu durumun atlatılabilmesi için sabit gelirli kesimin gelirini şartlara göre uydurmak ve Türk Lirası'nın dış kıymetini değişmiş şartlara bağlamak gereklidir. Maaşların satın alma kuvveti savaş zamanında yapılan zamlara rağmen, savaş öncesi duruma göre yarı yarıya düşmüştü. İhraç mallarının fiyatlarındaki artış fiyat endeksinin altında seyretmekte, yabancı paraların değerlerindeki düşme ve uygulanan prim sistemine rağmen Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında değerinin yüksek olduğunu, ülke içerisinde paranın satın alma gücünün düşmesi, dış pazarlara yansıtılması gerektiğini savunmuştur.[26]

2.4 Bankalardaki Mevduat

Bu dönemde tedavüldeki para miktarı ile bankalardaki mevduat arasında ters bir orantı göze çarpmaktadır. Tedavül miktarı bu dönemde beş kat arttığı halde, bankalardaki mevduat ancak bir kat artmıştır. Ekonomideki para ve mevduat hacmi toplamı içinde mevduatın payı 1938 yılında %61'den, 1944 ve 1945 yıllarında %35'e düşmüştür. Yüksek fiyat artışları mevduat halinde tutulan servetlerde önemli kayıplara yol açtığı için bu mevduattan kaçma olayı kolaylıkla anlaşılır. Bunun sebeplerini ise şöyle sıralayabiliriz;

[26] Fritz Neumark, "Türkiye'de Harp Sonrası Maliye Meseleleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 8, 1947, s. 79.

i)Türkiye'de çekle ve diğer ticari senetlerle yapılan ödemeler oldukça sınırlıdır. Bunun sebebi olarak para bankadan daha çok tedavülde bulunmak durumunda kalmıştır.

ii)Enflasyonun yarattığı satın alma kuvveti fazlası özellikle stokların alınması için kullanılmıştır. Yani tasarruf edilen miktarlar daha çok mal alımı için kullanılmıştır.

iii)Bankalardaki mevduat, büyük kısmı itibariyle, hazinenin nakit ihtiyacını temine tahsis edilmişti. (İstikrazlar veya Hazine bonoları)[27]

Savaş döneminde iki kez banka ödemelerinin durdurulması ve belirsizlik ortamı yüzünden halk, parasını yanında bulundurmayı tercih etmiştir. Savaş sonrası dönemde para niteliğindeki mevduatın, bankalar dışındaki efektif paraya oranı yükselmeye başlamış ve bankacılığın genişlemesiyle birlikte 1945 yılından sonra, fiyatlar genel düzeyinde göreli bir kararlılık sağlanmasıyla mevduat hacmi hızla artmış ve banka kredileri yeniden genişlemiştir. 1943 yılında, toplam kredilerin GSMH'ya oranı %8'e düşmüş iken, bu oran 1950 yılında tekrar yükselmiştir.[28]

2.5. 1946 Devalüasyonunu Hazırlayan Sebepler

1929-1944 devresinde sterlin ve dolar, altın karşısında değerini sürekli azaltmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Türk Lirası'nın sabit olduğu düşünülürse yabancı paralar, Türk Lirası karşısında özellikle savaş zamanında sürekli değer kaybetmiştir.[29] Özellikle 1939 yılı sonrası savaş ekonomisi amacıyla uygulanan para politikası sonucunda Türk Lirası'nın yurt içinde satın alma gücü her yıl azalmıştır. Bu durum, Türk Lirası'nın iç ve dış değerleri arasında önemli derecede farklar oluşmasına sebep olmuştur. Paranın iç ve dış değerinin birbirinden ayrılması, özellikle ticari ilişkilerinde telafi primleri uygulamasına sebep olmuştur.[30] Para değerinin bu şekilde oluşması, dış ülkelere mal satmaya imkan verecek şekilde değildi. Aynı zamanda ülke içerisindeki mal sıkıntısı, ithalatı da zorunlu kılmaktaydı. 1931 yılından 1946 yılına kadar tam on beş yıl, Türk Lirası değerine hiç dokunulmamıştı. Türk Lirası savaş zamanında ülke içerisinde hızla değer kaybetmiş fakat uluslararası mübadele değeri sabit tutulmuştur.

---

[27] Neumark, **a.g.e.**, s. 74.
[28] Tezel, **a.g.e.**, s. 125.
[29] Refii Şükrü Suvla, **Devalüasyon ve Tatbikatı**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul,1948, s. 14.
[30] Ekrem Pakdemirli, **Ekonomimizin 1923'den 1990'a Sayısal Görünümü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 125.

Türk Lirası'nın iç ve dış kıymetinin birbirinden ayrılması ve meydana gelen farkın gittikçe büyümesi, iktisat tarihine 7 Eylül Kararları diye geçen tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu değer farkının ortadan kaldırılması için devalüasyon yöntemine başvurulmuştur. Devalüasyon, paranın altın karşısında değerini düşürerek satın alma gücünü düşürmektir. Kağıt para sistemini uygulayan ülkelerde ise devalüasyon, paranın dış değerini indirmek suretiyle yapılır.[31] Türk parasının değeri şöyle ayalanmıştır:

	Devalüasyondan önce	Devalüasyondan sonra
Sterlin	5.69 lira	11.30 lira
Dolar	1.27 lira	2.80 lira
100 Fransız Frankı	3.22 lira	2.35 lira
İsviçre Frankı	0.2283 lira	0.6557 lira

7 Eylül kararları, sadece devalüasyon yapılmasından ibaret değildir. Alınan diğer kararlar ise şöyledir; Dış ticarette uygulanan prim sistemi kaldırılmış, serbest dövizle ithal edilebilecek mallar listesi genişletilmiş, böylece bazı maddelerin satışı serbest bırakılmıştır.

Alınan devalüasyon kararından sonra emisyon hacminde genişleme devam etmiş ancak bir milyar rakamını aşmamıştır. Savaş döneminde yaşanan enflasyon, talep baskısı yüzünden artmışken, yeni kurlarla oluşan piyasada, üretim maliyetleri artmış ve maliyet enflasyonuna neden olarak fiyatların yükselmesine sebep olmuştur.[32] TEFE de yükselmeye devam etmiş, 1948-1949 yıllarında her yıl için %8 artmıştır. 1947 yılında yabancı yatırım ve dış kaynak arayışlarına yönelen Türkiye, devalüasyon sonrası ihracatı artırma hedefini yakalayamamış ve 1930 yılından beri ilk defa dış ticarette açık vermiştir. (Dış ödemeler dengesindeki bu açık yıllar boyunca devam etmiş ve 1956 yılında Zeyyat Hatipoğlu'nun makalesine şöyle yansımıştır; "*Devalüasyon tehlikesi yaklaşmakta, çünkü 1947 yılından itibaren sürekli büyüyen dış açık, 1955 yılında 500 milyonu geçmek suretiyle yıllık*

[31] Aziz Köklü, **Türkiye'de Para Meseleleri**, T.C Milli Eğitim Bakanlığı Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları, Ankara,1947, s. 78.
[32] Ergin, **Para Politikası**, s.12.

ihracatımızın %50'sini dahi aşmıştır."[33]) Üretimde organize olunamaması, 1948 yılında yaşanan kuraklık ihracatı olumsuz yönde etkilerken, alınan dış kredilerden daha fazla dış ticaret açık vermiştir.[34] 7 Eylül 1946'da yapılan devalüasyon, bir yandan zamansız olması, diğer yandan yeni kurun gereğinden daha düşük tespit edilmesi ve devalüasyondan sonra iç fiyat istikrarını sağlayacak tedbirlerin alınmamış olması ve ihracatın arttırılamaması nedeniyle beklenen hedefe ulaşılamamıştır. O yıllarda Türk işadamları ve işçileri çeşitli dış ülkelere yayılmamışlardı. Ayrıca yabancı finansman kurumlarında ve bankalarda tasarrufu olan Türklerin, bu tasarruflarını Türkiye sınırları içinde tutmaması, bu yollarla elde edilebilecek döviz girdisini engellemiştir. 1946 devalüasyonunda, döviz stokları azalmış ve hayat pahalılığı devam etmiştir.[35]

3. VERGİ POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Ülke savunması bakımından belki her şeyden önce ekonominin iyi olması ve nüfusun büyük bir vergi kudretine sahip bulunması gerektiğini belirten Ömer Celal Sarç, harbe girmeden önce devletin sulh zamanında vergileri halkın tahammül edebileceği en son hadde kadar yükseltmemiş ve istikrazlarda ileri gitmemiş olması gerektiğini savunmuştur.[36] Savaş ekonomisinin en önemli finansman aracı olarak verginin tek başına yetmeyeceği açıktır. Ancak kaynak olarak etkin ve verimli bir vergi politikası uygulanması şarttır. Dolayısıyla önemli olan sadece savaş zamanında vergi yükünün artması değil, devletin kamu harcamalarını finanse ettiği bu yolun savaş ya da barış zamanında etkin olmasıdır.[37] Ancak önemli olan bir nokta da savaş ekonomisi içerisinde artırılan vergi yükü nedeniyle, şahısların ellerinde bulunan satın alma gücünün devlete geçmesine neden olmasıdır. Yani piyasadan vergi yöntemiyle çekilen para devlet harcamalarına kayacak, fakat devletin harcaması şahıslardan oldukça farklı olacaktır. Frietz Neumark'a göre, savaşların sadece

---

[33] Zeyyat Hatipoğlu, "Devalüasyon Yapalım mı?", **İktisat ve Maliye Mecmuası,** Cilt III, Sayı 2, 1956, s. 71.
[34] Ekzen, **a.g.e.**, s. 43.
[35] Esat Çelebi, "Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı 3, İstanbul, 2001, s. 60.
[36] Ömer Celal Sarç, **Harp ve Ekonomi**, Kenan Basımevi ve Klise Fabrikası, İstanbul, 1939, s. 368.
[37] Kemal Kılıçdaroğlu, "Türkiye 1923-1950 Dönemi Vergi Politikası", **Maliye Dergisi,** sayı 21, Ankara, 1976, s. 44-45.

vergilerle finanse edilmesine imkan yoktur. Aksi halde ekonomi ciddi bir darboğazla karşılaşacaktır.[38]

Modern savaşların olağanüstü boyutlara ulaşan masraflarını sadece vergilendirme ile karşılamağa imkan olmadığı, borçlanmadan mutlaka yararlanması gerektiği konusunda teori ve uygulamada tam bir görüş birliği mevcuttur.[39]

3.1. Savaş Zamanında Vergi Politikası

Vergi sisteminde önemli değişiklikler olmadan 1939 yılına gelindi. Bu yıl İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç yılıdır. Türkiye savaşa girmemişse de savaşın bütün yükünü omuzlarında hissetmektedir. Savaş süresince büyük ekonomik güçlüklerle karşılaşılmış ve bir savaş zenginleri sınıfı ortaya çıkmıştır. Spekülatif kazançlar ve karaborsa savaş süresince önlenememiştir. Bu dönemde meydana gelen enflasyon ekonomide gelir dağılımını değiştirmiş ve özel sektörde hızlı sermaye birikimine yol açmıştır. Özellikle tacir, sanayici ve piyasa şartlarına uyabilen çiftçilerin gelirlerinde önemli artışlar olmuş, buna karşın geniş halk kitlesinin reel geliri düşmüştür.[40] Cemal Eyüpoğlu Ekim 1945 yılında yayınlanan makalesinde şöyle demektedir; "*Dünya güvensizliğin zaruri kıldığı Milli Savunma Tedbirleri, kültürel, sosyal ve ekonomik alandaki kalkınma hareketleri aleyhine olarak devlet masraflarını önemli ölçüde arttırdı.*"[41] Artan devlet masrafları devlet gelirleri ile karşılanamaz duruma geldiğinde çeşitli tedbirler alınmaya başlandı. İkinci Dünya Savaşı başlamasının ardından bir yıl sonra, 1940 yılı bütçesinde Milli Müdafaa ve Duyunu Umumiye'den hariç bütün daire bütçelerinde %10 indirim yapılarak, 10 milyon liralık bir indirim yapılmış ve savaşın devam ettiği yıllarda aynı indirim uygulanmıştır. [42] Hükümet giderlerinde tasarrufa gidilerek kaynak yaratmaya çalışmakta, çıkan kaynağı da milli savunma giderlerine ayırmaktadır.

Bu dönemde ekonomi teşkilatı, milli müdafaa ekonomisi halinde teşkilatlanmış değildi. Milli ekonomiyi, harbin tesirlerine dayanabilecek derecede takviye etmek ve bu suretle milli müdafaa gücünü artırmak için hükümet ilk tedbir

---

[38] Fritz Neumark, **Harp Ekonomisi**, Aydınlık Basımevi, İstanbul, 1937, s. 45.
[39] Behçet Altaylı, "Savunmada Maliyetler", **Harp Ekonomisi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1985, s. 178.
[40] **Türkiye'de Özel Sektör ve Kalkınma**,Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1966, s. 35.
[41] **Türk Ekonomisi**, Aylık İktisat ve Maliye Dergisi, Sayı 28,1945, Ankara, s. 104.
[42] **T.B.M.M Zabıt Ceridesi**, C.I.İ. 56, s: 272, Ankara, T.B.M.M. Matbaası, 27/05/1940.

olarak "*Milli Korunma Kanunu*" hazırlamıştır.[43] Bu kanun, Türkiye için savaş ekonomisinin temeli sayılabilir. Harbin başladığı ilk zamanlarda hükümetin aldığı bu tedbirlerin yanında savunma hizmetlerinin finansmanı için kamu gelirlerinde artışı sağlamak için yeni vergilere ve zam yoluna gidilmiştir. Milli Korunma Kanunu ile ekonomi yönetimini eline alan devlet; daha önce değindiğimiz gibi farklı hükümetler tarafından farklı olarak yönlendirilmiştir.

Savaşın başlamasından itibaren, ilki 17 Mayıs 1940 tarihinde olmak üzere 3828, 4040, 4041, 4225, 4226, 4437 ve 4565 numaralı zam kanunları çıkarılmıştır. Dolaylı ve dolaysız tüm vergilere önemli derecelerde zam yapılmıştır.[44] Zamlar başlıca kazanç, muamele, istihlak ve milli müdafaa vergilerinde yapılmıştır.

Savaş sonrasında, 1947 yılından itibaren vergi sistemini köklü bir reforma tabii tutmak için çalışmalar başlamış ve 1949 yılında gelir vergisi ve kurumlar vergisi çıkarılmıştır. Yeni çıkarılan kanunla; gelir vergisi, gelirin gerçek tutarını kavramak ve bütün geliri vergilendirmek açısından üstün olduğu görünmektedir.[45]

3.2. Savaş Dönemlerinde Vergilere Yapılan Zamlar

i. Kazanç Vergisinde Yapılan Değişiklikler

1- Türkiye'de faaliyette bulunan anonim ve eshamlı şirketler safi karları üzerinden %11 kazanç vergisine tabii idiler. Bu oran 3840 sayılı kanunla %15'e çıkarılmış ve 3828 ve 4040 numaralı kanunlarla iki defa %50'şer zam görerek %30'a yükseltilmiştir.

2- Türkiye'de faaliyette bulunan adi, komandit, limited, kollektif ve kazanç dağıtan kooperatif şirketlerin safi kazançlarından 10.000 liraya kadar olan kısmı için %15; 20.000 liraya kadar %20; 50.000 liraya kadar %25 ve fazlasından % 30 müterakki vergi alınmaktaydı. Bu sınıfa dahil mükellefler 3828 ve 4040 sayılı kanunlarla %100 zam görmüşlerdir. Bu suretle mükellefin vergi oranı en az % 30'u en yüksek oranı ise % 60'ı bulmuştur.

3- Türkiye'de yerleşmiş yabancı işletmeler ile ticari gaye güden sair müesseseler ve kazançlarını beyanname ile bildiren bilumum iş erbabı, vergiye tabii

---

[43] Seyfi Kurtbek, **Harp ve Ekonomi**, İnsel Kitapevi, İstanbul, 1942, s. 177.
[44] Eyüpoğlu, **a.g.e.**, s.105.
[45] Yaşa, **a.g.e.**, s. 610.

kazançlarından 5.000 liraya kadar olan kısım için %12; 10.000 liraya kadar %15; 20.000 liraya kadar %20; 50.000 liraya kadar %25; ve fazlası için %30 vergi vermekte idiler. B gruba dahil mükellefler de 3828 ve 4040 sayılı kanunlarla %100 zam görmüşlerdir. Bu suretle mükelleflerin vergi oranı en az %24 en fazla %60 olmuştur.

4- Amme müesseseleri ile bankalar, umumi menfaate faydalı cemiyetlere sermayesinin en az yarısı, devlete ait müesseselere ve şirketlere karşı taahhütte bulunanlardan, aldıkları ücretin %1,5'i kazanç vergisi olarak tahsil edilmekteydi. Bu oran 3828 ve 4040 sayılı kanunlarla %3 çıkarılarak % 100 bir artış yapılmıştır.

5- Yabancı acentelerin aldıkları ücretin %2'si kazanç vergisine ayrılmaktaydı. Bu miktar 3828 ve 4040 sayılı kanunlarla %4'e çıkarılmıştır. Yani %100 zam yapılmıştır.

6- Gayri menkul ticaretini meslek edinenler, satış kıymetinin %1'ini kazanç vergisi olarak ödemekteydiler. Bu orana %100 zam yapılarak %2'ye çıkarılmıştır.

7- Serbest meslek erbabından bir kısmı, işgal ettikleri iş yerinin gayri safi iradı üzerinden mükellef tutuldukları gibi, ayrıca maktu bir vergiye tabii idiler. Gayri safi irat, işgal olunan gayri menkul veya cüzünün mukadder kıymetinin %10'u itibar olunur. Takdir edilmiş bir kıymet yoksa, gayri safi irat vazifeli komisyonlar tarafından resen tayin edilir. Verginin oranı, mükellefin tuttuğu mesleğin çeşidine göre, gayri safi iradın %20'si ile %30'u arasında değişmektedir. Maktu vergiye bağlı serbest meslek erbabı beş sınıfa ayrılmıştır. Asgarisi 10, en fazlası 650 liradır. Gerek maktu ve gerekse gayri safi irat üzerinden alınan vergi, 3828 ve 4040 sayılı kanunlarla %100 artırılmıştır.

8- Yukarıda sayılı mükellefiyetlere ve beyanname usulüne tabii olmayan ticaret ve sanayi erbabı, yalnız gayri safi irat üzerinden vergi verirler. Bunlarda meslek çeşitlerine göre, gayri safi iradın %20'si ile %30'u arasında değişen bir vergiye tabii idiler. 3828 ve 4040 sayılı kanunlarla bu orana % 50 zam yapılmıştır.

9- Gündelik gayri safi kazançları üzerinden mükellefiyet altında bulunanların vergilerine %10 zam yapılmış ve bu zam 4040 sayılı kanunla %100 artırılmıştır.[46]

---

[46] Ergin, **Türk Harp Maliyesi,** İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt 4, İstanbul 1944 155-156.

ii. Muamele, İstihlak Müdafaa Vergilerinde Yapılan Değişiklik Zam ve İlaveler

Muamele vergisi 28 Mayıs 1940 tarih ve 3843 sayılı kanunla değiştirilmiştir. Yeni kanun, imalat ve ithalatı; yani geniş anlamda, sanayiye müdahale neticesinde tahakkuk ettirilen mallarla, memlekete sokulan malı, kredi ve sigorta müesseselerinin bilumum tahsilatını vergiye tabii tutmuştur. Vergi nispeti eski ve yeni kanunla değiştirilmemiştir. Türkiye'de teslimat dolayısıyla gerek sanayi müesseselerinden, gerek toptancı ticarethane ve müteahhitlerle, şube ve satış mağazalarından alınacak muamele vergisinin nispeti %10'dur. İthalatta da %10 muamele vergisine tabidir. Banka, banker ve sigorta şirketlerinin muamele vergisi, %2,5'dir. Yalnız kambiyo muamelelerinde vergi nispeti muamele tutarının binde biri iken, yeni kanunda kambiyo satış toplamı matrah olarak alınmış ve vergi oranı on binde bir olarak tespit edilmiştir.[47]

3828 sayılı kanun ile, banka, banker ve sigorta şirketlerinin muamele vergisine bir misli zam yapılarak, %5'e çıkarılmıştır. Muamele vergisi ile kombine bir vergi mahiyetinde olan istihlak vergisine de çeşitli zamlar yapılmıştır; Bunlardan önemli olanları şöyledir;

1- 3828 sayılı kanun, şekerin kilosuna 7 kuruş munzam istihlak vergisi koymuştur. Fakat 1942 başlangıcında şeker fiyatları ikinci bir defa artırılmıştır. 1939 yılından önce şekeri 28-32 kuruş gibi yüksek bir fiyata almakta olan halk, iki defa yapılan zam neticesinde 95-115 kuruş gibi yüksek bir fiyata kadar yükselmiştir.[48] Fakat 1942 sonlarında yüksek fiyata rağmen, memlekette şeker darlığı yeniden ortaya çıkmıştır. 1942 yılında 50.000 ton şeker üretimi yapıldığından, şeker fiyatları savaş öncesine göre %1800 gibi anormal bir artış görmüştür. Bu arada devlet karne uygulaması ile sabit gelirli vatandaşa bir miktar şeker vermeyi kabul etmiştir.[49]

2- 3828 sayılı kanunla, bazı maddelerden istihlak vergisi alınması kararlaştırılmış, bazı mensucat maddelerinden bir kısmının resimleri %10 artırılmıştır. Kahve ve çay üzerine ilave olarak, kilo başına 20 kuruş zam konulmuş

---

[47] **Türk Ekonomisi**, Sayı 28, s. 105.
[48] **A.e**, s. 106.
[49] İbrahim Okçuoğlu, **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi,** II. Kitap, 1923-1950, İstanbul, 1999, s. 221.

ve 4040 sayılı kanunla kilo başına yeniden kahvede 20 ve çayda 40 kuruş zam yapılmış ve 1942'de her iki madde de tekrar zamlandırılmıştır.

3- Nakliyat resimleri de 3828 sayılı kanunla, mevkiye göre değişen %1 ile %5 zam görmüş, 4040 sayılı kanunla lehte tahsili temin olunmuş ve bu zamlar 4226 sayılı kanunla %5 ile % 15'e yükselmiştir.

4- 3828, 4040 ve 4226 sayılı kanunlarla damga resmi ve muhtelif evrak üzerinde %50'ye kadar çıkan ilaveler yapılmıştır.

5- 2882 sayılı kanunla konulmuş hava kuvvetleri vergisine 3828 sayılı kanunla %100 zam yapılmış ve vergi oranı %4'e çıkarılmıştır.

6- Kazanç vergisinden muaf bir takım müesseselerde çalışan işçiler 3828 sayılı kanunla müdafaa vergisine tabii tutulmuşlardır.

7- Kibrit üzerinden 3828 sayılı kanunla; 25 santim, 4040 sayılı kanunla 50 santim zam yapılmış ve 4226 sayılı kanunla her iki zam birleştirilerek 2,25 kuruşa çıkarılmıştır.

8- 3828 sayılı kanunla sigara ve tütünler üzerindeki müdafaa vergisi bir misli artırılmıştır. 4040 sayılı kanunla 11 kuruştan fazla sigaralarda paket başına 1 kuruş, aşağısında 20 para ve türünde 60 para zam yapılmıştır. 4226 sayılı kanunla da 12 kuruştan ucuz sigaralarda paket başına 2,5; 10,5 kuruşa kadar ince sigaralarda 5 ; 25 kuruşa kadar olan paketlerde 6 ve 25 kuruştan pahalı paketlerde 13 kuruş zam yapılmıştır. 3828 sayılı kanunla rakı, konyak ve likörlerin küçük şişesine 6, büyük şişesine 10, şampanya ve viskinin şişesine 50, biranın; şişesine 4, litresine 8, şaraba 2 kuruş zam yapılmıştır.

9- 4040 sayılı kanun rakı, konyak ve likörlerde şişeye göre 5-8-12 kuruş şampanya ve viskiye 75 şaraba yeniden 2 kuruş ilave edilmiştir. Enflasyon sebebiyle yapılan zamların bu bağlamda etkisi kısa sürede kaybolunca, hem talebin daralması, hem gelirin artırılması için içkilere %30 ile %60 oranında zam yapılmıştır.[50]

Savaş zamanında vergiler en az %50, en fazla %500 oranında artırılmıştır. Bu artışlar bir defada değil birkaç kanun yılında artarak bu oranlara ulaşmıştır.

Bununla birlikte Toprak Mahsulleri Vergisi ve Varlık Vergisi olmasına rağmen, vergilerden elde edilen gelirler devlet harcamalarına yetmemiştir. 28 Nisan

---

[50] Ergin, **Türk Harp Maliyesi**, s.158

1944 tarihinde yürürlüğe giren Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu ile, hububat ve bakliyatı, sanayi toprak mahsullerini şumulüne almakta, nispeti %10 olan vergi, bir kısmından aynen bir kısmında da kıymet üzerinden tahsil edilmektedir. Bir anlamda servet vergisi mahiyetinde olup, banknot emisyonunu ve dolayısıyla fiyatların yükselmesini intaç eden tedbirlere başvurmaktan maliyemizi korumak için ihdas edilmiş olan ve bir defaya mahsus 1942 yılında çıkarılan varlık vergisinden 317,4 milyon lira bir gelir elde edilmiştir. Savaş ile birlikte bir takım vergiler olağanüstü bütçe gelirleri olarak tahsis edilip, direkt bir kuruma verilmişti. 1938-1950 yılları arasında savunma amaçlı vergi gelirleri aşağıdaki Çizelge 1-2'de gösterilmiştir.

I **Savaş Ekonomisi Uygulamalarındaki Vergi Gelirleri Çizelgesi**

Vergi yükümlülüğün adı	1938	1939	1940	1941	1942	194
Askerlik Mükellefiyeti	2.542.215	2.405.480	16.670	6.020	802	43
Tayyare Resmi	1.994.573	2.160.486	2.102.193	2.568.598	3.262.420	4.676.71
Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi	6.117.175	6.580.982	13.743.437	15.065.173	17.998.883	24.303.59
Gümrük Müdafaa Pulu	128.566	91.007	47.659	102.354	275.111	297.59
Binalardan Alınan Müdafaa ver					2.868.227	3.104.04
İhracattan Alınan Müdafaa Vergisi					21.928.875	33.993.09
P.T.T'den Alınan Müdafaa Vergisi					2.145.036	2.659 21
Tekel Mad. Alınan Müdafaa Vergisi	3.841.067	4.348.902	10.753.150	27.600.738	47.684.000	58.912.45
Varlık Vergisi					270.348.929	47.161.19
Kibritten Alınan Müdafaa Vergisi				1.804.666	4.127.729	7.616.23
Toprak Mahsulleri Vergisi				864.610		59.663.47
Gümrük çıkış vergisi				4.015.179		
TOPLAM	**14.623.596**	**15.586.857**	**26.663.109**	**52.027.338**	**370.640.012**	**242.388.038**

II **Savaş Ekonomisi Uygulamalarındaki Vergi Gelirleri Çizelgesi**

Vergi Yükümlülüğün Adı	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950
Askerlik Mükellefiyeti	634	135	0	6.835.832			
Tayyare Resmi	5.893.704	4.088.151	4.207.486	44.503.940	5.256.893	4.420.872	4.116.332
Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi	26.238.756	15.654.757	27.879.780	308.920	48.122.459	57.608.156	53.373.698
Gümrük Müdafaa Pulu	147.675	101.149	232.754	4.081.576	263.596	334.825	331.791
Binalardan Alınan Müdafaa ver	3.379.903	1.959.918	3.635.579	0	4.262.232	4.773.584	4.778.304
İhracattan Alınan Müdafaa Vergisi	0	0	0	3.134.429			
P.T.T'den Alınan Müdafaa Vergisi	3.263.968	2.003.269	3.769.026	85.757.876	3.205.661	3.699.507	3.735.217
Tekel Mad. Alınan Müdafaa Vergisi	89.130.908	46.722.140	84.669.371	0	100.135.300	111.050.971	181.521.983
Varlık Vergisi	0	0	0	0			
Kibritten Alınan Müdafaa Vergisi	6.526.214	6.169.689	7.849.138	0			
Toprak Mahsulleri Vergisi	47.275.054	66.855.159	0	0			
Gümrük çıkış vergisi	16.630.445	12.838.576	7.771.703	0			
TOPLAM	**198.487.261**	**156.392.943**	**140.014.837**	**144.622.573**	**161.246.141**	**181.887.915**	**247.857.325**

Kaynak:T.C.Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Maliye Kontrol Müdürlüğü, Bütçe Kesin Hesap Kanunları Cilt:I, Sayı:1992/5, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1992, s:50-52

Müdafaa amaçlı toplanan vergiler özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında artış eğilimi göstermiştir. Kibritten, resim vergilerine kadar pek çok alanda toplanan müdafaa vergileri sayesinde özellikle 1941-1950 yılları arasında; Türkiye'nin toplam vergi gelirleri içerisinde %50 'ye yakını müdafaa vergileri oluşturmuştur. Bu vergi gelirleri içerisinde en büyük paya sahip olan, olağanüstü ve yaklaşık bir buçuk yıl süren Varlık Vergisi uygulamasıdır. Bu dönemde artan savunma harcamalarının, bütçe gelir ve gider dengesini değiştirmiş olması, devleti bir takım tedbirlere itmiştir. Dolayısıyla savunma harcamaları sebebiyle genel bütçenin finanse edilmesinde vergilerin ne kadar etkili olduğu görülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde özellikle hava kuvvetlerine yardım amacıyla toplanan müdafaa vergileri 1934 yılından sonra etkili olmaya başlamıştır. Cari fiyatlarla savunma harcamalarındaki artış, 1939 yılında yaşanmıştır. %72 civarında savunma harcamalarında yaşanan artışa karşılık, vergi gelirlerinde %2 oranında artış gerçekleşmiştir. Savaşın başlaması sebebiyle vergi gelirlerinde bir düşüş yaşanmıştır. Bunun en büyük sebebi, o yıllarda vergi gelirlerinde önemli bir paya sahip ithalat vergisinin azalması ve silah altına alınan vergi mükellefleridir. Savaş sebebiyle ülkeler arası dış ticaretin azalması sonucu ithal vergilerin genel bütçe gelirleri içindeki payı %4,5 ile %11,6 arasında kalarak en düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu oran savaştan önce 1931 yılında %26,8'e tekabül etmektedir.[51] (Bu oran vergi gelirleri açısından, 1930 yılında %32, 1938 yılında %26, savaş ile düşmeye başlayan bu oran 1942 yılında %8'e, 1946 yılında ise %7'ye düşecektir. 1947 yılından sonra artmaya başlayacak ve toplam vergi gelirlerinin %19'unu oluşturacaktır.

1939 yılında müdafaa vergileri, savunma harcamalarının ancak %8,6'sını karşılayabilecek kapasitededir. 1939 yılında savunma harcamaları ile artan kamu harcamalarının, vergileme yöntemiyle finansmanı ancak yönetimin savunmaya yönelik çıkarttığı bir takım vergilerle sağlanmıştır. Örnek olarak, 1942 yılında yürürlüğe giren Varlık Vergisi, 1942 yılında müdafaa vergilerini bir önceki yıla göre %700 artırmış, toplam vergilerde %100 oranında artış yaratmıştır. 1941 yılında, Türkiye toplam vergi gelirleri, savunma harcamalarından sadece %4 oranında fazlalık vermiş, ilerleyen yıllarda gerek vergi zamları, gerek muafiyetlerin

---

[51] Metin Özden, " Vergi Gelirleri", **Maliye Dergisi**, Sayı. 32, 1978, s. 75.

kaldırılması, gerekse müdafaa vergilerinin artırılması, dönemsel ihtiyaçları karşılama görevini yerine getirmiştir.

Bu dönemde vergi hasılatındaki artış, masraf bütçesindeki yükselişe göre daha yavaş gerçekleştiği için özellikle savaş başlangıcı yıllarında ciddi anlamda bütçe açıkları ile karşılaşılmaktadır. Neumark'a göre, bütçe açığı savaş başlangıcı döneminde 1 milyar civarındadır. Yukarıda belirtildiği gibi, 1940 yılında toplam vergi gelirleri ancak savunma harcamalarını karşılayabilmiştir. Bu dönemde toplam savunma harcamasının genel bütçe giderlerinin % 45-55'ini oluşturduğu düşünülürse yaklaşık genel bütçe giderlerinin yarısı başka yöntemlerle finanse edilmeye çalışılmıştır.[52] Dikkati çeken, İkinci Dünya Savaşı'na kadar ortalama % 75 olan vergilerle harcamaları karşılama oranı savaşın ilk üç yılında ortalama % 50 olarak seyretmiştir. Bu yıllar içerisinde bütçe açığının nasıl finanse edildiğini incelemek yerinde olacaktır. 1942 yılında Varlık Vergisi, Milli Korunma Kanunu'nca alınan tedbirler ve müdafaa vergileri ile bu oran % 75 ortalamasına geri getirilmiştir. 1952 yılından sonra anlaşılacağı üzere aradaki fark açılacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'nda ağır ekonomik darboğazda kalan hükümet bütçe vergi geliri içerisinde, gelir vergilerinin ağırlığını arttırmaya çalışması sonucunda, vergi gelirleri içerisinde % 35 civarında bir ortalamaya çekmiştir. Bu dönemde gelir vergileri daha çok maaş ve ücretlerin vergilendirilmesine dayandığı görülmekte ve bu kesimin yine devlet sektöründe çalıştığı için vergilendirme sorunu yaşanmadığı anlaşılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı döneminde, 1942 yılı hariç gelir vergilerindeki yükselme eğilimi devam etmiş, 1942 yılında Varlık Vergisi sayesinde, servet vergisinin oranı 1941 yılında %8,1 iken, 1942 yılında %42,1'e yükselmiş, bu oran kısmen iki yıl daha devam etmiş olsa da 1945 yılında %6,4 oranına düşmüştür. Varlık Vergisi'nin uygulandığı yılda, gelir üzerinden alınan vergilerde önceki yıllara göre %50 civarında bir düşme yaşanmıştır. Fakat özellikle Toprak Mahsulleri Vergisi'nin getirisi olarak, 1944 yılından sonra bir artış görülmektedir. 1945 yılından sonra dolaylı vergilerin payında, yani harcamalar üzerinden alınan vergilerde bir artış görünmektedir.[53]

---

[52] Neumark, **a.g.e.**, s.76

[53] Salih Turhan, **Vergi Teorisi**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1977, s. 407.

4. BORÇLANMA POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

4.1. İkinci Dünya Savaşı ve Sonrası

Türkiye İkinci Dünya Savaşı başlayana kadar, mümkün olduğu kadar dış borçlardan uzak durmaya çalışmıştır. Bütçesinin önemli bir bölümünü teşkil eden Osmanlı borçlarının bu politikada etkili olduğu söylenebilir. Türkiye İkinci Dünya Savaşı döneminde bazı yeni dış borçlar almıştır. Bu borçlar iktisadi olmaktan çok birtakım siyasi–askeri sebeplere bağlı idi. 1939 yılının Ekim ayından İngiltere ve Fransa ile karşılıklı yardım anlaşması imzalandı. 1939 ve 1940 kredi anlaşmaları ile İngiltere'den alınan borç 42 milyon sterlin, Fransa'dan alınan 1,5 milyon sterlindi. Bu kredilerin karşılığı, 1940 yılında 203 milyon dolar ya da 228 milyon TL'dir. Bunlardan 15 milyon sterlinlik krediyi, İngiltere, Türk Hükümeti'ne külçe altın olarak teslim etmiştir. 20 yıl vadeli ve %3 faizli bu borç, Türk ihraç ürünleri ile ödenecekti. İngiltere'den satın alınacak savaş malzemelerini kapsayan 25 milyon sterlinlik ikinci kredi 40 yıl vadeli ve %4 faizli idi. Bu da Türk Lirası olarak geri ödenecek ve alacaklılar bu geri ödemeleri Türk ihraç ürünlerinin satın alınmasında kullanacaklardı. Üçüncü olarak, İngiltere piyasasına karşı birikmiş Türk ticaret borçlarının geri ödenmesi için 2 milyon sterlinlik İngiliz kredisi ve Fransa piyasasına birikmiş benzer borçlar için 1,5 milyon sterlinlik Fransız kredisi Türk hükümetinin emrine veriliyordu. Bu son iki kredinin vadesi 20 yıl, faiz oranı % 3'tü. İngiliz silah kredisi savaş yıllarında 29,5 milyon sterline yükseltildi.[54]

ABD hükümeti, 1941'de uygulamaya başladığı lend-lease (ödünç verme ve kiralama) programı çerçevesinde Türkiye'ye 45 milyon dolarlık savaş malzemesi verdi. Türkiye bu malzemelerden doğan borcun 5 milyon dolarını ödedi. Kalanı,1946 yılında yapılan bir anlaşma gereğince iptal edildi.[55]

Savaş yıllarında devletin dış borçları savaşın öncesine kıyasla iki buçuk mislinden fazla artmıştır. Bununla beraber, diğer gelişmeler dikkate alınırsa bu artışın bir yük olmadığı anlaşılır.[56] Bu artış daha çok uzun vadeli borçlarda ortaya çıkmıştır.

---

[54] Menduh Yaşa, **Devlet Borçları**, Has Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1981, s. 65.
[55] Hüseyin Şahin,**Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu**, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1995, s. 94.
[56] Kenan Bulutoğlu,**100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, s.115.

1948-1949 yılında gelişen Amerikan-Türk ilişkilerine dayanılarak Export-İmport Bank'tan 38 milyon dolarlık ikinci kredi alındı. 1946 yılında Türkiye'nin Amerika'dan satın alacağı savaş artığı askeri malzeme ile ilgili 10 milyon dolarlık yeni bir kredi sağlandı. Bu dönemde başka ülkelerden de krediler sağlanmıştır. Avrupa İktisadi İşbirliği Programı çerçevesinde İngiltere'den 23, Çekoslovakya'dan 5 ve Avusturya'dan 3 milyon dolar uzun vadeli borç alındı.

1930-1945 aralığındaki dış borçlardan söz ederken diğer bir borç grubu da millileştirme işlemlerinden kaynaklanmıştır. Millileştirme borçları, Türkiye'ye giren yeni sermaye hareketinden değil, Türkiye'de birikmiş sermaye stoku içinde bir mülkiyet transferinden doğduğu için diğer dış borçlanmalarla karıştırılmamalıdır.[57]

Cumhuriyet döneminde yapılan iç borçlanmaların bazıları uzun vadeli (konsolide), bazıları dalgalıdır. Çizelgede (1923-1950) dönemindeki İç Devlet Borçlarındaki Gelişmeler kronolojik olarak belirtilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk iç borçlanması da çizelgede yer almıştır;

1938-1950 Arası Yapılan Önemli İç Borçlanmalar

Yıllar	Borçlanmanın Adı	Vadesi	Kullanım Yeri	Faiz Oranı (%)	Tutarı TL
1938	İkramiyeli 1938 İstikrazı	20 yıl	1918 istikrazının konversiyonu	7%	8,2 milyon
1941	Demiryolu istikrazı	25 yıl	Ortadoğu demiryolu inşası	7%	85 milyon
1942	Milli savunma İstikrazı	—	II.Dünya Savaşı milli savunma giderler,	%5-7	150 milyon
1946	Kalkınma İstikrazı	20 yıl	Ekonomik Kalkınma giderleri	6%	150 milyon
1947	Hazine tahvilleri	20 yıl	Hazine bonolarının konsolidasyonu	6%	250 milyon
1947	Toprak tahvilleri	20 yıl	Kamulaştırma bedeli	%4-5	

1950 yılından önce girişilen iç borçlanmalardan başta gelenler, alt yapı yatırımlarının finansmanı amacına yönelmişti. 1942 yılı istikrazı, artan milli savunma

[57] Tezel, **a.g.e.** , s. 215.

giderlerinin finansmanına ayrılmış ve bu açıkların yarattığı bütçe açıkları için 1948-1950 yıllarında iç borçlanmaya gidilmiştir.[58]

4.2. Sağlanan Milletler Arası Mali Yardımlar

İktisadi gelişme, başlıca işgücü, tabii kaynaklar, sermaye birikimi, teknoloji ve müteşebbis faktörlerine dayanır. Bazı iktisatçılara göre, bunların arasında en önemlisi sermaye birikimidir. Az gelişmiş memleketlerin kalkınmasının finansmanında, başlıca iki çeşit kaynak düşünülebilir. Bunlardan birisi iç kaynaklardır. İç kaynakların yetersizliği, iktisadi kalkınmanın finansmanında dış kaynaklara önem kazandırmaktadır.[59]

Türkiye 1947-1957 yılları arasında milletler arası muhtelif mali teşekküllerden ve programlardan mali yardımlar elde etmiştir. Amerikan Dış Yardım Programı, Dünya Bankası, İhracat-İthalat Bankası, Uluslararası Para Fonu, Avrupa Tediyeler Birliği gibi kurumlardan sağlanan mali yardımlardır. Demokrat Parti iktidarından sonra mali yardımlar artmaktadır.

i. Amerikan Yardımı (Marshall Yardımı)

İkinci Dünya Savaşı esnasında, savaşın getirdiği koşullar ve dünya ekonomisinin içinde bulunduğu ağır şartlar nedeniyle devlet harcamaları hızla yükselmeye başlamıştır. Türkiye savaşa katılmamasına rağmen, askeri harcamalarının çok fazla artmasından doğan bütçe açıklarını kapatmak için borç para aramak zorunda kalmıştır. Savaş sonrası azalamayan savunma harcamalarının nedeni, dönemin soğuk savaş koşulları içinde bulunması ve Sovyetler Birliği'nin tehdidi altında olmasının sonucudur.[60] Sovyetler Birliği'nin toprak talepleri ve buna bağlı tehditlerine maruz kalan Türkiye, jeopolitik konumu ve önemi nedeniyle, Truman Doktrini ve Marshall Yardımı kapsamında, Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri ve ekonomik yardımda bulunacağı ülkeler arasında yer alır.[61]

İkinci Dünya Savaşı'nın son bulması ile Türkiye'nin dış ticaret politikasında önemli ve köklü değişiklikler olmuş, Türkiye batıya daha çok yönelmiş, Avrupa

---

[58] **Türk Ekonomisinin 50 Yılı**, İ.İ.T.İ.A Yayını, İstanbul, 1973, s. 290

[59] Tezer Öçal, "Dış Yardımlar ve Türkiye", **Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969, s. 80 .

[60] Türkaya Ataöv,"Marsll Planından Natonun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harb" **Siyasal Bilgiler Fakülesi Dergisi**, cilt 23, Ankara, 1968, s. 277.

[61] Murat Koraltürk, "Truman Doktini ve Marşall Yardımı ile Savaş Sonrası Türkiye" **Popüler Tarih Dergisi**, sayı 23Temmuz 2002, s. 64-66.

dolar tahsis edilmiştir. Bu yardımdan Türkiye 225 milyon dolar faydalanabilmiştir. Artık kalkınma politikası dış yardımlara dayanarak devam edecektir.[62]

1947 senesinde Başkan Truman'ın teklifi üzerine, Türkiye, Amerika'nın göndermek vaadinde bulunduğu askeri ve iktisadi yardımı kabul etmeğe karar vermiştir. Truman yardımın başlıca iki hedefi vardır;

1) Türk Ordusunu modern silahlarla teçhiz etmek ve bu silahların kullanılması hususunda orduyu yetiştirmek ve bu suretle Türkiye'nin kendini müdafaa etme kudretini artırmak.

2) Türkiye gibi nispeten fakir bir memleket için, devlet bütçesinin takriben yarısını tutan ve millet ekonomisi bakımından ağır bir yük teşkil eden askeri masrafların esaslı olarak hafiflemesini sağlamak.[63]

Birinci madde tamamen orduyu, savunma ihtiyaçlarını alakadar etmekle birlikte, ikinci madde iktisadi cepheyi alakadar etmektedir. Bütçe içerisinde hafifleyecek savunma masraflarının, iktisadi kalkınmaya ve yatırımlara kaydırılması mümkün olabilecektir.

Türkiye'ye Amerikan yardımı Yunanistan-Türkiye Yardım programıyla 1947'de başlamıştır. Gelen ilk yardım 100 milyon dolar olup askeri mahiyettedir. İktisadi yardımlar 1948-1949 mali yılında başlamaktadır. Yıllara göre Amerikan yardımlarının gelişimi şöyledir.[64]

1949 yılından beri, 396.603 dolarlık direkt Amerikan Yardımı temin edilmiştir. Bunun 200.476 doları hibe, 104.040 doları ikraz, 12.787 doları şarta bağlı yardım ve 74.800 doları M.D.A.P yardımıdır. Endirekt yardımlar 195.422 dolara ulaşmaktadır. Bunun 140.422 doları hibe, 55.000 doları ikraz şeklindedir. Teknik yardımdan 9.400 dolar elde edilmiştir. İktisadi yardımlar 1948 / 1949 döneminden 1954 / 1955 sonuna kadar toplam 601.425.000 dolar tutarındadır. [65]

ii. Marshall Yardımının Askeri Boyutu

Dünya şartlarının henüz istikrar bulmaması ve tecavüz emellerinin artması, sulhsever memleketleri ekonomik saha da olduğu gibi askeri saha da sıkı bir işbirliği

---

[62] Doğan Cansızlar, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet Dış Borçları" **Maliye Dergisi**, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama, ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını, Sayı 124, 1997, s. 16.
[63] Osman Okyar, "Amerikan Yardımları ve Türk Ekonomisi", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı. 260, 1952, s. 340.
[64] İsmail Türk, **Mali Yardımlar,** Yeni Matbaa, Ankara, 1957, s. 291.
[65] Türk, **a.g.e.**, s. 291.

ve daha kuvvetli bir dayanışmaya sevk etmiş ve Amerikan Yardımı iktisadi sahadan askeri sahaya kaymaya mecbur kalmıştır. Bu sebeple, Marshall Planı gereğince yapılan yardım işlerini tedvir için kurulmuş olan (ECA) İktisadi İşbirliği İdaresi lağvedilerek, onun yerine 1952 yılı başında (MSA) Karşılıklı Güvenlik Teşkilatı yerine geçmiştir.[66] Kabul edilen bu yardımla silah, mühimmat, teçhizat ve bazı araçlar hibe olarak ve yine bazı özel şartlarla verilmeye başlanmıştır. Bu yardımlar ilgili taraflar arasında yapılan koordineler sonucu uygulanmakta ve belli bir plan dahilinde yapılmaktadır. ABD askeri yardımları bir ara yine ABD'nin koordinede bulunmaması sebebiyle aksamış ise de, ABD yönetimince alınan kararlar sonunda tekrar canlanmıştır. Yeni koordine sonucu anlaşmaya yeni şartlar getirilmiş, yardım yapılan konuda yerli üretimi gerçekleştirince, o konu ile ilgili yardım paketten çıkartılmıştır.[67]

iii. Amerikan Yardımının Olumlu Sonuçları

Marshall Yardımları ilk verildiği 1947 / 1948 döneminde etkisini hissettirememiş ve 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle Amerikan yardımlarının olumlu tesirleri hissedilmeye başlamıştır. Dolayısıyla Demokrat Parti iktidar faaliyetlerinde bu yardımdan oldukça yararlanmıştır.[68]

Ülke ekonomisinde başta zirai makineleşmede, Amerikan yardımlarının rolü oldukça büyüktür. 1948 yılında Türkiye'de traktör sayısı 2.000 adet, Fransa'da ise 88.000 adettir.[69] Yardımlar sayesinde 1955 yılında bu sayı Türkiye'de 43.727 adete yükselmiştir. Buğday üretime baktığımızda 1948 yılında 4.867.093 tondan, 1955 yılında 6.900.000 tona ulaşmıştır.[70] Makineleşme, teknik bilgi ve yardım rakamsal olarak Türkiye'yi olumlu etkilediği açıktır.

Amerikan yardımlarının tesirleri bu kadarla sınırlı değildir. İktisadi açıdan baktığımızda, bir gerçek vardır ki, Türkiye'ye temin edilen 1.800.000.000 $

---

[66] **Türkiye'de Marshall Planı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1953, s. 7.
[67] Mikdat Çakır, **Dünya'da ve Türkiye'de Savunma Sanayi ile Özel Sektörün Savunma Sanayine Entegrasyonu**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1991, s. 102.
[68] Türk, **a.g.e.**, s. 290.
[69] Refii Şükrü Suvla, "Türkiye ve Marshall Planı", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 1949, s. 156.
[70] **İstatistik Göstergeler**, s. 186-187.

yılında 6.900.000 tona ulaşmıştır.[70] Makineleşme, teknik bilgi ve yardım rakamsal olarak Türkiye'yi olumlu etkilediği açıktır.

Amerikan yardımlarının tesirleri bu kadarla sınırlı değildir. İktisadi açıdan baktığımızda, bir gerçek vardır ki, Türkiye'ye temin edilen 1.800.000.000 $ değerindeki askeri ve iktisadi yardım Türkiye'nin iktisaden kalkınması için yatırımda bulunabilme imkanlarını artırmıştır.

Milli Savunma gücüne yapılan yaklaşık 1.2 milyar dolar yardımın ilk faydası en başta modernize olmuş bir ordu olarak karşımıza çıkmıştır. Amerikan yardımları sayesinde genel bütçe içerisinde azalan savunma harcamalarının yerini memleketin imarı, kalkınma faaliyetleri almıştır. Kısa dönemde, Amerikan yardımlarının faydaları ekonomik gelişmeyi beraberinde getirmiştir.

iiii. Amerikan Yardımının Olumsuz Sonuçları

Bu dönemde borçlanma ve hibe yoluyla temin edilen yardım, Türk teknoloji ürünü olmaması ve sistem farklılığı sebebiyle, alınan malzemenin idame bakımı gerçekleştirilememiş, ayrıca geçen zaman içinde demode olan malzemenin yenileştirilmesi yeni bir anlaşmaya dayandığından ya geciktirilerek yapılmakta veya yerine getirilememektedir. Bir diğer konu ise, eldeki eski malzemenin faal halde bulundurulması için yapılan harcama, bazen yeninin maliyetini geçmektedir.[71]

Sadece savunma amaçlı değil, iktisadi açıdan kısa vadede faydalı olan traktör v.s gibi ürünlerin yedek parça ve servis sorunları doğmaya başlamış ve gerekli geri hizmet alınamamıştır. Bu dönem içerisinde yardım mahiyetinde gelen ürünlerin ülke içerisinde üretimleri durmuş ya da üretim planlamaları ileriki tarihlere ertelenmek zorunda kalmıştır. Dışa bağımlılığı artıran bu sonuç, yerli sanayiyi durma noktasına getirmiştir. Kısa vadede olumlu sonuçlar doğuran Amerikan Yardımları uzun vadede Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bunu neticesi olarak makineleşme ve sanayileşme gecikmiştir.

---

[70] **İstatistik Göstergeler,** s. 186-187.

[71] Bekir Tümay, **Menderes Devri Anıları, (Gördüklerim, Bildiklerim, Duyduklarım),** Ankara, yy, s. 63.

5. DIŞ TİCARET POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

Dış ticarette özellikle 1934 yılından itibaren başlayan artış 1939 yılına kadar devam edebilmiştir. Eylül 1939 'da başlayan İkinci Dünya Savaşı ile dış ticaret yapısı da değişmeye başlamıştır. Savaş başlamadan önce, dış ticaret rejimini büyük ölçüde takas ve kliring sistemine bağlayan "*Türk Parasını Kıymetini Koruma* " hakkında 12 sayılı karar, 937 yılında resmi gazetede yayınlanmıştır. Bu karar, savaş sonuna kadar yürürlükte kalmıştır.[72]

Savaş yıllarına ait dış ticaret hacminde daralma yaşanmıştır. 1936-1938 arasında dış ticaret hacmi 167-233 milyon dolar arasında iken, 1939-1940 yılları arasında 192-130 milyon dolara gerilemiştir. Genel olarak ithalatta ve ihracatta meydana gelen daralma, talepten kaynaklanmamıştır. Savaş zamanında hammadde ve tarım ürünlerine olan talebin artmasına karşılık, ulaşım sorunları ihracatı güçleştirmiştir. Bu dönemde 1942 yılındaki bir miktar daralma hariç ticaret dengesi devamlı olarak fazla vermiştir. Bu lehte gelişmenin başlıca nedeni, savaşa katılmış olan ülkelerin Türkiye'nin ihraç maddelerine muhtaç olması nedeniyle ihracat hızla yükselmiş, buna karşılık savaşa giren ülkelerin ihraç edecekleri maddelere kendilerinin muhtaç olması nedeni ile ithalatın daralması ya da ihracatta görülen artışın gerisinde kalmıştır.[73]

İhracatın, ithalatı karşılama oranı bu dönemde sürekli artı vermiştir. 1942 yılındaki daralma haricinde ihracat dış ticaret hacminde % 60 seviyelerinde seyretmiştir. Bu ticaret fazlaları sayesinde önemli derecede altın ve döviz biriktirilmiştir. Altın mevcudu, dış ticaretin bu dönemde aktif durumunu muhafaza etmiş olması sonucunda devamlı suretle artmıştır. Tezel araştırmasında; bu dönemdeki değerler baz alındığın taktirde bu birikimin 234 tona eşit olduğunu belirtmiştir.[74] Bu konuda çeşitli yayınlarda farklı bilgilere ulaşılmaktadır. Bu konuda en sağlam ve güvenilir bilgiye Maliye Bakanının yaptığı açıklamada ulaşabiliriz. Maliye Bakanı Fuat Ağralı 22 Mayıs 1945 tarihinde TBMM'inde yaptığı konuşmasında, 1943 yılı sonunda 202 milyon lira değerinde (143,5) ton olan altın

---

[72] **Türk Ekonomisinin 50 Yılı**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, İstanbul,1973, s. 235.
[73] Necdet Serin, "Türkiye'nin Dış Ticareti", **Türkiye Ekonomisinin 50 Yılı Semineri,** Sermek Matbaası, İstanbul, 1973, s. 380.
[74] Tezel, **a.g.e.**, s.180.

stoku,1944 yılı sonunda 276,5 milyon lira tutarında (196,5) tona yükselmiştir. Bu rakama Merkez Bankasının 1944 yılı sonundaki vaziyetine göre mevcut bulunmuş olan 52 milyon değerindeki serbest dövizler eklenmemiştir.[75] Şavaş sonrası ülke kalkınması için oldukça önemli bir kaynak bu dönemde tedarik edilmiştir.

Bu dönemde yatırım malları toplam ithalatının toplam ithalat içindeki payı 1939 yılında %5 0'ye yaklaşırken savaş yıllarında yatırım malı sağlanması çok güç olduğundan bu oran 1945'de %30 kadar düşmüştür. Savaşın sona ermesiyle yatırım malları ithalatının toplam ithalat içindeki yeniden yükselerek 1946'da %39'a ulaşmıştır.[76]

Özellikle devletçilik döneminde artan ihracat miktarına karşın, ihraç mallarının fiyatları bu düzeyde artış sergilememiştir. Örneğin 1937 yılında ihracat miktarı 1923 yılına göre 3,7 kat artmışken, değer olarak artış miktarı 2,14 katta kalmıştır. Ancak yinede bu dönemde ihracat hem miktar hem değer olarak ithalattan daha fazla artmıştır. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ithalat savaşın başladığı ilk yıl 1940 yılında yaklaşık yarı yarıya azalmış 357 tonda kalmıştır. Bu rakam 1923 yılı ithalat miktarının %79'una denk gelmektedir.Değer olarak da 92,5 milyon dolar ithalat gerçekleşmiş ve bu rakam 1923 yılına göre %39 gerilemiştir.İhracat ise 1940 yılında 659 ton olarak gerçekleşmiş ve bu miktar 1923 yılına görev %79 daha fazladır. 1942 yılından fiyatlarda meydana gelen sıçrama ihracatın değerine yansımış ve miktar daha yavaş artarken değerin artış hızı daha fazla gerçekleşmiştir. Aynı gelişme ithalatta da yaşanmıştır.

Almanya'nın çöküşü, bu ülke savaş yıllarında da Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer işgal ettiği için, Türkiye'nin dış ticaretinde bir tıkanıklık yarattı. 1945 ve 1946 yıllarında kliring ve takas anlaşmalarının önemi azalırken, dünya piyasasındaki fiyat yapıları Türkiye'nin ihracatını etkilemeye başladı.Öte yandan, savaş sonrasında Türkiye'nin Amerikan Yardımı ve kredilerine dayanan bir iktisat politikasına kayması, dış ticaretin liberalleşmesi yönünde dış baskılar getirdi. İkinci Dünya Savaşı biter bitmez Türkiye, 7 Eylül 1946'da %116 oranında bir devalüasyon kararı almıştır.Devalüasyonun amacı ihracatı teşvik etmekti. Fakat bu amaç gerçekleştirilememiştir.Tersine, uzunca bir dönem boyunca fazlalık gösteren ticaret

[75] **Cumhuriyet Gazetesi,** *Maliye Bakanının Nutku,* 22 Mayıs 1945.
[76] Yaşa, **a.g.e.**, s. 341.

dengesi 1947 yılından itibaren açık vermeye başlamıştır. Devalüasyona rağmen ihracat 1948 yılında tekrar bir düşme kaydetmiştir.Ayrıca dönem boyunca ithalat, ihracattan daha hızlı yükselmiştir. Savaşın son yılında yani 1945 yılında 325 bin ton olan ithalat, 96.7 milyon civarında iken 1950 yılında 1.488 bin tona yükselmiş ve değer olarak 286 milyon civarına yükselmiştir.Buna karşın ihracat 1945 yılında 84 tondan 1950 yılında 985 tona çıkmış değer olarak da 168 milyon dolardan 263 milyon dolara yükselmiştir.Bu denge içerisinde savaş yıllarında dış ticaret hacminde ortalama %60 olan ihracatın payı 1947 yılından itibaren %40 oranına düşmüştür.Neticede ihracatın dönem içindeki atış hızının , ithalat artış hızının altında kalmıştır.[77] Dolayısıyla dış ticaret dengesinde savaş yıllarından sonra sürekli açık vermeye başlamıştır.1946 yılında 95,6 milyon dolar olan dış ticaret fazlası bir yıl sonra –21,3 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1950 yılı, iktidar değişikliği ile birlikte, dış ticaret rejiminde de önemli değişikliklerin meydana geldiği bir yıldır.Yeni iktidar, dış ticarette esas olarak serbest ticaret prensibini benimsemiş, krom, bakır, tütün gibi birkaç madde dışında ihracattaki lisans usulü kaldırılmış, ithalatta ise geniş ölçüde liberasyona gidilmiştir.[78]

1950 yılından itibaren gerek ithalat, gerek ihracat değerleri önemli ölçülerde yükselmeye başlamıştır. Bu yükseliş 1951 yılından itibaren sürekli artışa geçmiş, özellikle dış ticaret dengesi açıkları bu dönemden sonra hızla yükselmeye başlamıştır.

---

[77] Özlem Özgür, **100 Soruda Sanayileşme ve Türkiye**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1976, s. 181.
[78] **Türk Ekonomisinin 50 Yılı**, s. 238.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA TÜRKİYE'DE SAVAŞ SONRASI EKONOMİ UYGULAMALARI (1946 - 1950)

1. 1946 YILI GELİŞMELERİ

1946 yılında Türkiye'de siyasi olarak, çok partili hayata ilk adım atılarak Demokrat Parti kurulacak, ekonomik olarak savaşın etkilerini silmeye yönelik tedbirler alınmaya çalışılacaktır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1945 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin yedinci dönem üçüncü yasama yılını açış nutkunda; savaş sonrası hükümet programına değinmiş; ihracat vergisinin kaldırılmasının iyi bir teşebbüs olduğunu, üretilen mahsullerin uluslar arası piyasada tutunması ve pazar bulabilmesi için Hükümetin birtakım tedbirler alacağını belirtmiştir. 1946 bütçesinde birikmiş dalgalı borçlara karşılık olarak önemli derecede bir ödenek konması gerektiğine değinen Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Hükümeti'nin tüm bunları yaparken aynı zamanda memleketin imarına ve milli donatımına ödenekler ayırması gerekliliğine değinmiştir. Bunların yapılabilmesi için halkın İkinci Dünya Savaşı sırasında yeterince destek verdiğini ve bu vakitten sonra halkın üzerinde bulunan bu yükün azaltılması gerekliliğini şöyle açıklamıştır;

"...Türk Milleti dar zamanlarda kendinden istenen fedakarlıkların ilk imkan belirir belirmez, hafifletilmesi için Büyük Meclisin ve Cumhuriyet Hükümetinin gösterdiği dikkati fark edecektir."[1]

Bütçe ve ekonomi politikalarının, genel siyasal politikalardan soyutlanamayacağı gerçeğini, 1946 yılının demokrasimizde çok partili yaşamın ilk genel seçimlerinin yapılacağı yıl olmasından dolayı, bütçe değerlendirilmesinde göz

---

[1] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M' deki Konuşmaları,** (1939-1960),T.B.M.M Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No 57, Ankara, 1993, s. 54.

önünde tutmak gerekir[2]. 1945 yılında alınan karar ile bütçe, ilgili takvim yılının son ayında yapılacağından 1946 yılı bütçe müzakereleri dönemin Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer tarafından 17 Aralık 1945 günü bir konuşma ile Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulmuştur.

1.1. 1946 Yılı Bütçe Müzakereleri

Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer 1946 yılı bütçesinde; komisyonca kabul edilmiş şekliyle 1946 yılı bütçesinin giderler toplamı 990.572.884 lira, gelirler toplamı da 894.668.000 lira olarak düzenlenmiştir. Buradaki gelir rakamlar vergilerden oluştuğu için bütçede yer alan adi ve olağanüstü giderlerin % 90'ı vergilerle karşılanmış demektir. Gider ve gelirler arasındaki fark olan 95.904.884 liranın nasıl sağlanacağını açıklayan Maliye Bakanı; 9 milyon lirasının büyük su işlerinden, 10 milyon lirasının demiryolları inşası için yapılacak borçlanmalardan, 26 milyon 900 bin lirasının 4060 numaralı kanunla tayin olunan kaynaklardan elde edileceğini, 50 milyon lirasının da ilk defa kalkınma istikrazı adını taşıyacak olan uzun vadeli iç istikrazla karşılanacağını belirtmiştir.

Yeni bütçede gelir ve gider toplamında bazı yeni tedbirler alınmıştır. Maliye Bakanı bu tedbirlerin; toprak mahsulleri vergisinin ve gümrük çıkış vergisinin kaldırılması, milli savunma ödeneğinin azaltılması ve emeklilik sisteminin düzeltilmesini içermekte olduğunu ifade etmiştir.[3]

Maliye Bakanı eski dönem bütçelerinden devreden borçlar ve emisyon miktarları ile ilgili olarak 1946 yılı bütçesine 90 milyon lira eklendiğini ve birikmiş olan kısa vadeli borçların tasfiye işine önemli derecede bir ödenek hamlesiyle 136 milyon lira gibi büyük bir miktar ayrıldığını ifade etmiştir. Bütçede gözle görülen bu sıkışmanın aşılması için çok olmamakla beraber emisyona başvurulduğunu ifade etmiş ve nedenini artan savunma ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir.[4]

---

[2] Ertuğrul Baydar, **II. Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri,** Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ankara, 1978, s. 65.
[3] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, TBMM Matbaası, Dönem: 7, Cilt 19, Ankara, 1945, s. 80-81.
[4] **Ayın Tarihi,** Damga Matbaası, Aralık, Sayı.117, Ankara, 1946, s.32.

Türk endüstrileşmesinin tek hedefi, Türk Ekonomisinin organik ahengini kurmaktan ve aynı zamanda dış tediyeler muvazenemizde aktif gelişmeler sağlamaktan ibarettir.[5]

Bütçenin giderlerini karşılayabilmesi için gelirin sağlam, verimli ve adil bir şekilde alınması lazımdır. O yıllarda yaşanan bütçe açıklarının finansmanı için uzun dönemli iç borçlanmalar, dış borçlar ve emisyon yöntemiyle kapatılmasına başvurulmaktadır. Şu bir gerçek ki devletin, savaş sonrası oluşan barış ortamında yeni vergi sistemin yerleştirmesi gerekmektedir.[6]

Bingöl vekili F. F. Düşünsel geçen sene bütçe konuşmaları sırasında önemle üzerinde durulan emisyon mevzuunun halledilmiş olduğunu önceki yıl emisyon miktarının bir milyara yakın olmasına karşın 1946 yılı için bu rakamın 100.000.000'dan fazla bir miktar tenzilat yapılarak 890.000.000 lira civarına çekilmesinin memnuniyet verici olduğunu ifade etmiş ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür;

"...Memlekette paranın umumi durumuna karşı olan emniyet bir kat daha artmış bulunacak ve bundan dolayı memlekette hayat pahalılığının en korkulabilen tarafını teşkil eden paranın çoğaltılması keyfiyeti ortadan kalmış olacak ve bu şişkinlik giderilerek, bundan sonrası için fiyatların yükselmesi konusunda tamamıyla sağlam bir vaziyet elde edilmiş olacaktır ve bu emniyet artacaktır."[7]

F.F. Düşünsel' in bu konuşmasının ardından söz alan Urfa Milletvekili S. Coşar bütçe ile ilgili eleştirilerde bulunurken özellikle savunma harcamalarından kısılmış olan 220 milyona liraya rağmen yine bir bütçe açığı ile Meclisin huzuruna gelinmesinin bütçenin eleştirilecek bir yanı olduğunu ifade etmiştir.

S. Coşar devam eden konuşmasında bu açığın 60 milyon lirasının, % 7 faizli ve ihraç fiyatı da göz önünde tutulursa % 7'den daha yüksek bir faizle borçlanılarak kapatılmak istendiğini, teklif edilen 30 milyonluk ikinci istikraz ile de; hakiki faiz haddinin eski istikrazların seviyesinden aşağı düşmeyeceğini ifade etmiştir. Coşar, normal zamanlarda kalkınma masraflarına uzun vadeli istikrazlarla karşılanmasının gayet normal olduğunu belirtmiştir.[8]

---

[5] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Cilt 19, s. 85.
[6] **Ayın Tarihi,** Sayı 117, Aralık, s. 35.
[7] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Cilt 19, s. 90.
[8] **Ayın Tarihi,** Sayı.117, s. 39-40.

1.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri

20 Aralık 1945 tarihinde Mecliste savunma bütçesi müzakerelerine başlanmıştır. Giresun Milletvekili Fikret Yüzatlı savaş haricinde de harbe hazırlıklı olunması gerektiğini, dünyanın durumunun tam anlamıyla sulhu sağlayamadığını, bundan dolayı bütün memleketlerde milletlerin ordularını ellerinde hazır kıta bir halde bekletmeleri gerektiğini savunmuştur. Bu durumunun siyasi belirsizliklerin olduğu bir ortamda olması gerektiği gibi istikbalin sağlandığı zamanlarda da böyle olması gerektiğini vurgulamış ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür;

"...Ordu ordudur. Ordu olamasa hiçbir şeyin kıymeti yoktur. Bunun için tabiatıyla harp sonrasında askerlik daha kısa müddetli olacaktır. Böyle mütemadi geliş gidişleri idare edecek sınıfın muhakkak mütehassıs arkadaşların ellerinde olmalarını icap ettirir ve daha iyi olur kanaatindeyim."[9]

Savunma bütçesi görüşülürken söz alan Org. İbrahim Çalışlar ise bir takım eleştirilerde bulunarak Savunma Bakanının cevaplamasını istemiştir;

"Bütçede 115 milyon lira olağanüstü tahsisat vardır. Birde 149 milyon sekiz yüz kusur bin, yani 150 milyona yakın da normal Milli savunma bütçesi vardır."

"...Milli savunma bütçesinin teferruatı hakkında bir iki nokta nazarı dikkatimi celbetti. Manevra tahsisatı 150,000 spor tahsisatı hiç yok. Öyle zannediyorum ki bu bugün ki pahalılık karşısında 150 bin lira ile manevra yapmaya imkan yoktur. Harpten evvel bir manevra 150-180 bin liraya yapılabiliyordu. Diğer arz ettiğim talim ve terbiye hizmetleri de temin olunuyordu. Fakat bu vaziyette talim terbiye hizmetleri ve manevra tahsisatını 4-5 misline çıkarmak lazımdır. Spor tahsisatını kaldırılmış olduğu anlaşılıyor. Halbuki bilakis modern askerlikte sporun daha çok emniyeti vardır, denizcilikte olsun, havacılıkta olsun, karada olsun."

Biraz da bütçenin tertibi hakkında malumatta bulunacağım. Bu bütçeyi tetkik ederken görülüyor ki birkaç bütçe birbirine karıştırıldığı için hangi dairelerde geçen senelere nazaran gelişme vardır, anlamak güçtür.

Askeri fabrikalar heyeti umumiyetiyle İktisat bakanlığına devredilecektir. Ben milli savunma bakanından rica edeceğim bu işi biraz uzatsın, çabuk karar versin. Bizim askeri fabrikalar eski bir kuruluştur. Belki de asırdan ibarettir ve tekamül etmiştir. Cumhuriyet devrinde Teknik idarelerinden maada ekonomik idareleri de zannederim Ekonomi bakanlığının emrinde bulunan fabrikalara nazaran daha mükemmeldir.[10]

---

[9] **Ulus Gazetesi**, *Mecliste Bütçe Müzakerelerine Başlandı*, 21 Aralık 1945

[10] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, T.B.M.M Ankara Matbaası, Dönem: 7, Cilt 20, Ankara, 1945, s. 235.

Mecliste söz isteyen Bursa milletvekili M. B. Pars önceki senelerde olduğu gibi savunma bütçesinin genel bütçe içinde yeri gelince herhangi bir sınırlaması olmadığını ifade etmiştir.[11]

En son sözü alan Savunma Bakanı A.Rana Artunkal, sorulara ve eleştirilere şöyle yanıt vererek bütçenin oylamasına geçilmiştir:

"Ekonomi bakanlığına verilen 300 milyon lira içinde bize yarayacaklar da dahildir. Devletin muhtaç olduğu fabrikalar muntazam olarak ve hepsi birlikte yürütülecektir. Yarım fabrika yapılmaktansa toplu olarak ve tam bir şekilde yapmak daha iyidir.

150 milyon adi bütçenin yetmeyeceğini buldular. Bu hususlaki yüksek alakalarına teşekkür ederim. Yalnız biz bu parayı maliye bakanımızın da bütçe sırasında arz ettiği veçhile bu bütçe hazari olarak yapıldığı halde, bugünkü fiyatların bugünkü esaslarına göre yetmeyeceği nazarı dikkate alarak fevkalade tahsisat olarak 115 milyon da faslı mahsustan ilave ettiler.

Manevra ve spor ödeneğine gelince; bir adi bütçemizin fasılalarındaki tahsisatımızı sureti umumiyede hemen işe girecek gibi bir miktarda koyduk. 115 milyonluk hususi ödeneğimizden hangi kısımlara, hangi sahalarda ve hangi silahlara ne miktar ihtiyacımız olursa harcayabileceğiz; elimizdedir, bu 115 milyonu onun için tutuyoruz.

Bütçe tertibinde yapılan değişiklikler: İşlerimizde gerekli kolaylıkları temin etmek için yapılmıştır.

Bütçe tertiplerinde, yem, tayinat, sıhhi malzeme ve veteriner işlerinde böyle değişiklikler olmuştur. Bu da iş görürken bize kolaylıklar sağlamaktadır. Bilhassa icabında maddeler arasında Maliye Bakanlığı ile aktarmalar yaparak Yüksek Meclise gelmeden işin hal imkanını buluyoruz. Sayın Bütçe Komisyonu'nda bunu incelediler ve uygun buldular.

Evvela orduyu düşündüler. Bizim bu zamanda tam bütçe ile çalıştığımız zamanda verimli olan fabrikalarımız hazara döndüğümüz zaman az randıman verecektir. Memleketimizin çok şeye ihtiyacı olduğu bir zamanda bu fabrikaları az randımanla çalıştırıp hantal ve verimli bırakmak, fikrinde değiliz. Bu arzuyu gösteren Ekonomi Bakanlığına iftiharla ve arzuyla devretmeye hazırız."[12]

Savunma Bakanının konuşmasından sonra başka söz alan olmadığından Milli savunma bütçesi oylamaya geçilmiş ve hükümetin sunduğu şekliyle kabul edilmiştir. Kabulden sonra Şükrü Sökmen Süer ile Aziz Uraz ve arkadaşlarının TBMM'ne sundukları orduya şükran ve selamlarının takriri okunmuş ve kabul edilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi 23 Aralık 1945 tarihli sayısında "*Meclisten orduya selam*" başlığı ile ön sayfasına Meclise sunulan takriri yayınlamıştır.

---

[11] **A.e.**, s. 238.
[12] **A.e.**, s. 238-241.

Yüksek Başkanlığa

Milli savunma bütçesinin kabulü münasebetiyle ikinci cihan harbini vatan sınırlarında Türk Milletine layık ve karla geçiren ve bu suretle Türk vatanını selamet ve emniyet altında tutan büyük ve kahraman Türk ordusunun bundan sonra dahi Türk Milletinin bağımsızlığını ve Türk vatanının emniyet ve mahfuzuyetini koruma yolunda Büyük Meclisin tevdi edeceği her vazifeyi ecdadına ve tarihine yaraşır bir kahramanlık ve şerefle yapacağına büyük millet meclisinin kesin güven ve inancının selam ve sevgileri ile birlikte yüce ordumuza bildirilmesini arz ve teklif eyleriz.[13]

Şükrü Sökmen Süer Aziz Uraz

1946 Milli Savunma Bütçesinde, 115.000.000 lira olarak planlanan çeşitli savunma hizmetleri kalemi için 233.734.719 TL ödenek ayrılmış, ayrılan bu ödeneğin 205.363.646 TL' sı harcanmıştır.[14]

1946 yılı bütçesinde toplam savunma harcamaları başlangıç ödeneği olarak 295.743.758 lira ayrılmıştır. Bu rakam genel bütçenin % 29,8'ini oluşturmaktadır. Yıl sonu ödeneği olarak ise 428.525.936 lira ayrılmıştır ve bu oran genel bütçenin % 38,6'sını oluşturmaktadır. Yıl sonu ödeneğinin 394.912.802 lirası harcanmıştır ki bu da toplam genel bütçenin %38,6'sına tekabül eder. Jandarma Genel Komutanlığı için 30.853.758 lira öngörülen başlangıç ödeneği için, yıl içerisinde 31.506.339 lira yıl sonu ödeneği ayrılmış, bu rakamın 29.695.903 lirası harcanmıştır.[15] Genel bütçe içerisinde en önemli ikinci kalem devlet borçlarıdır. Duyunu Umumiye'nin kaldırılmasından sonra (1943 yılında Osmanlı'dan kalan borçlar sıfırlanmıştır) devlet borçları olarak bütçeye işlenmiş olmasına rağmen özellikle savaş zamanında dış ve iç borçlardan dolayı yüksek bir rakamı bulmuştur. 234.286.715 TL olarak planlanan borç ödemesi planlanan bütçenin % 23' ü gibi ciddi bir oranı bulmuştur.[16]

---

[13] **Cumhuriyet Gazetesi,** *Meclisten Orduya Selam,* 23 Aralık 1945.
*1945 yılı bütçesi 7 aylık verilerle hazırlandığı için yıllar itibariyle bütçe artışları bu yıl için karşılaştırılmamıştır.Bütçe içerisinde alınan paylara göre karşılaştırma yapılmıştır.

[14] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 28, Devre: VII – Toplantı: 3, Ankara,T.B.M.M. Matbaası, 1 Kasım 1946, s. 60 – 65 **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 34, Dönem: IX – Toplantı: 2, Ankara,T.B.M.M. Matbaası, 1 Kasım 1952, s. 13-15

[15] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 28, s. 71-72 ve **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 34, s. 18-19.

[16] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, Ankara, 1995, s. 221.

1.3. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1945 mali yılında planlanan savunma harcamalarının toplamı 244.177.440 liradır. (1945 yılı 7 aylık gelir ve giderlerden oluşmuştur). Bu rakam 1945 yılı bütçesinin, % 47,1'ini oluşturmuştur. Bu oran 1946 mali yılı bütçesi için ise % 29,8 olarak gerçekleşmiş, toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 295.743.758 lira olarak öngörülmüştür.

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

1945 mali yılında savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 282.699.570 lira iken bu rakam genel bütçenin %43,5'ini oluşturmuştur.1946 yılında 428.525.936 lira olarak ayrılan yıl sonu ödeneği ise genel bütçenin %38,6'sına denk gelmiştir.

iii. Kesinleşen Harcama :

1945 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 262.969.808 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 43,5'ini teşkil etmiş iken 1946 mali yılında toplam 394.912.802 lira olarak kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 38,6'sını oluşturmuştur. (1946 yılında 295.743.758 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 428.525.936 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 394.912.802 lirası harcanmıştır). 1945-1946 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 1'de gösterilmiştir. Görüldüğü üzere ikinci dünya savaşının bitmesiyle birlikte savunma harcamalarında yaklaşık genel bütçe içerisinde % 15'e yakın düşme yaşanmıştır. Aynı zamanda bu diğer kuruluş bütçeleri için %15'lik bir gelir demektedir. Fakat % 38'lik gibi bir oran savunma harcamaları için genel bütçe içerisinde alınan oran bakımından küçümsenecek bir oran değildir. İleriki yıllarda düşme eğilimi beklenen savunma harcamalarında bazı zamanlarda yükselme görünecektir. II. Dünya Harbi bitmiş ancak Dünya'da tam bir siyasi istikrar sağlanamamıştır. Ekler Tablo 9-1 'de Türkiye'nin 1946 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar, Tablo 9-2'de Milli Müdafaa Vekaleti, Tablo 9-3'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 1

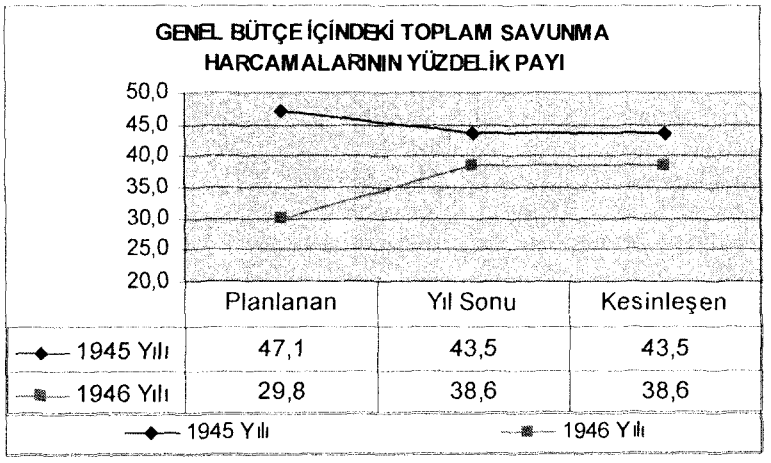

Silahlı Kuvvetlerin 1946 yılı bütçesinin % 14.3'ü maaşlara, % 22.5'i yiyecek,yem, yakacak, giyim, techizat ve kuşam malzeme ve hizmetlerine, % 54'lük kısmı olan 213.878.689 TL 'lik kısmı çeşitli savunma hizmetlerine harcanmıştır. Yine bu yılda da 5 milyon TL civarında nakil vasıtalarına harcama yapılmıştır. 1946 yılında % 100'lük devalüasyon yapıldığından değerlendirme yapılırken dikkate alınması gerekir. Bu yıldan sonra çeşitli savunma hizmetlerine ayrılan ödeneğin azaldığı görülmektedir.

1.4. Çok Partili Döneme Geçiş Ve Demokrat Partinin Kurulması

İlk olarak 18 Temmuz 1945'de Milli Kalkınma Partisinin ardından 7 Ocak 1946 'da da Demokrat Parti'nin kurulması ile başlayan çok partili dönemde, 27 Mayıs 1960'a kadar önemli siyasal gelişmeler olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bütün dünya da itibar kazanan modern demokrasi ve açık toplum kavramları Türkiye'de etkili olmuştur.[17] Totaliter düşüncenin savaştan yenik çıkması, savaş sırasındaki barış çabaları ve bu arada Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın imzalanmış olması Türkiye'de çok partili döneme geçiş için uygun bir ortamın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

[17] Sina Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiyenin Yakın Tarihi,(1789-1980),** İmaj Yayınları, Ankara, 1996, s. 214.

Türkiye'nin toprak bütünlüğünü korumak ve değişen koşullarına ayak uydurmak isteyen CHP iktidarının, Truman Doktrini ile güncel hale gelen Amerikan kamuoyu ile Kongredeki Türkiye'de demokrasi olmadığı kanaatini yıkarak Amerikan desteğini (askeri ve ekonomik yardımlar) kazanmak istemesi, çok partili döneme geçilmesini sağlayan önemli bir etkendir.[18]

CHP içinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile iyice belirgin hale gelen ve arkasından, temelde kanunlardaki ve parti tüzüğündeki antidemokratik hükümlerin tavsiyesi amacıyla Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından verilen "*Dörtlü Takrir*" ile memlekette demokratik usullerin daha geniş tatbikine geçilmesi istenerek, doruğa çıkan muhalefet, sonunda Dörtlü takrir sahiplerinin CHP'den istifa ederek Demokrat Partiyi kurmalarına etken olmuştur. [19]

1945 yılında Meclis Açılışı dolaysıyla İsmet İnönü yaptığı konuşmasında; siyasi organların denetiminin önemini vurgulayarak başlayan sözlerine Türk demokrasisinde muhalefet olgusunun eksikliğine dikkat çekmiştir. İnönü yakın bir zaman içerisinde kurulacak Demokrat Parti'ye kuruluşunda yardımcı olacağının izlenimlerini, meclis açılında yaptığı konuşmasında şöyle vermiştir.[20]

"...Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkililer karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır."[21]

Türkiye Cumhuriyet'inde gerçek anlamda demokrasiye geçiş dönemini başlatmış olan Demokrat Parti 7 Ocak 1946 da Ankara'da resmen kurulmuştur. Kurucular Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü'den oluşmaktadır.[22] Yeni partinin programı CHP programından neredeyse hiç farklı değildir. Demokrat Partililer Kemalizmin altı ilkesini, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılapçılık ilkelerini her birine farklı vurgu ve yorum katmalarına karşın benimsemiştirler. Esasında bu ilkeleri kabul etmek

---

[18] Metin Öztürk,**Türkiye'de Asker ve İktidar**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul 1995 s. 44.
[19] Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Remzi Kitabevi, II.Cilt, İstanbul,1968, s. 429.
[20] Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, 1995, s. 307.
[21] **İnönü'nün Söylev ve Demeçleri I**, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1946, s. 398.
[22] Mahmut Goloğlu, **Demokrasiye Geçiş**,1946-1950, 1946-1950, Kaynak Yayınları,1982, s. 41.

zorundaydılar; böyle yapmamak Anayasanın teknik ihlali olur ve Cumhuriyet Halk Partili aşırılara partiyi kapattırma bahanesi verirdi.[23]

Parti programını simgeleyen iki ilke ise liberalizm ve demokrasidir. Zaten bu iki kavram iç içe birbirinden ayrılamayan kavramlardır. Liberalizm derken hem toplumsal yaşam açısından hem de ekonomi açısından bu ilke savunuluyordu. Devletçiliğe karşı mülkiyetin temel alındığı bir özel girişimcilik ruhunun sonuna kadar destekleneceği parti program maddelerinden anlaşılmaktadır.[24]

1.4.1 1946 Yılı Seçimleri

1946 yılının bütçesi 1945 yılının aralık ayında hazırlanmış ancak bütçeyi hazırlayan hükümet Temmuz ayına kadar hazırladığı bütçeyi uygulayabilmiştir. Türk siyasi hayatında önemli bir adım atılarak başta İsmet İnönü'nün dışardan kapalı desteğiyle Celal Bayar ve arkadaşları tarafından kurulan Demokrat Parti 1946 genel seçimlerine yeni teşkilatı ile girmiştir.[25] Demokrat Parti'nin kısa zamanda Halk Partisine meydan okuyabileceği, 1947 başlarında yapılması planlanan seçimlerde iktidarı bile alabileceği artık CHP'lilerce kabul edilir gibi gözükmektedir.[26] Bu yüzden normal zamanında yapılması gereken seçimler erken bir tarihe alınarak CHP tarafından 05 Haziran 1946 tarihinde çıkarılan kanun ile seçimlerin 21 Temmuz 1946'da yapılması kararlaştırıldı. [27] (Seçimler açık oy gizli tasnif şeklinde yapılmıştır.) Seçim sonucunda toplam 462 milletvekili içerisinde CHP 390 Milletvekili, DP 65 Milletvekili ve bağımsızlar da 7 Milletvekili çıkardı.[28]

1.4.2. Recep Peker Hükümeti

21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra Başbakan Saraçoğlu Cumhurbaşkanına istifasını verdi. Saraçoğlu kabinesi görevden çekilmiş oldu. Şevket Süreyya Aydemir'e göre İsmet İnönü biraz düşünceli olarak ve çok fazla istekli olmayarak Recep Peker'e başkanlık teklifini götürdü. Atatürk'ten bu zamana karar süregelen başbakanın aynı zamanda parti genel başkanlığı olma adetini Cumhurbaşkanı İsmet

---

[23] Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye,** (1945-1980) Umut Matbaası,1993, s. 27.
[24] Tevfik Çavdar,**Türkiye Demokrasi Tarihi**, 1839-1950 İmge Kitapevi,1999, s. 411.
[25] Muzaffer Sencer, **Türkiyede Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri,** İstanbul, 1974, s. 221.
[26] Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s. 136.
[27] Ahmet Yeşil, **Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 79-94.
[28] **Ayın Tarihi,** Damga Matbaası, Sayı.175, Ankara, Temmuz 1946, s. 5.

İnönü, Recep Peker'e vermedi. Çünkü Recep Peker daha ziyade tek parti rejiminin adamı, hatta totaliter rejim için güçlü bir yönetici olabilirdi.[29] Neticede Şükrü Saraçoğlu Başkanlığındaki hükümet istifası üzerine yeni hükümeti kurma yetkisi CHP Milletvekillerinden Recep Peker'e verilmiş oldu. Kısa sürede hükümeti kuran Recep Peker'in kabinesi Cumhurbaşkanı tarafından onaylanarak göreve başladı.[30] Recep Peker yeni hükümet programını 14 Ağustos 1946 tarihinde Meclise sunmuş ve programın başında çoklu demokratik sistemin zorluluğuna ve olması gerektiğine değinmiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"*Yeni hükümetimizin demokrasiyi memlekette en üstün siyasi akide olarak kökleştirmek azmindeyiz.*"[31]

"...Cumhuriyet ordusu topraklarımızın masumluğunu ve emniyetini, devletin şerefini ve haklarını korumak için en yüksek vasıfları ile ve en asil duygularıyla vazife başına hazır bulunmaktadır. "[32]

"...Egemenlik ve ülke bütünlüğümüzü esaslarına dayanan dış politikamız, hakkında emin, diğer milletlerin haklarına hürmetkar ve dostluklarına vefakar bulunan milletimizin barış ve hedef gayretlerinden mülhem olmaktır."

"...Kalkınmamızı sağlamak amacıyla Halk Partisi hükümetleri tarafından girilmiş olan sanayileşme hareketine yeni şart ve imkanlarından faydalanarak etraflı incelemelere müstenit, birbirini tamamlayıcı program ve planlar dairesinde hızla devam edeceğiz."[33]

Mecliste yapılan oylama sonunda Recep Peker hükümeti, Cumhuriyet Halk Partili Milletvekillerinin oy çokluğu ile güven oyu almıştır.[34]

1.4.3. Eylül Kararları

Diğer yabancı devletler ile Türk Lirası para değerinin arasında derin farklar olduğunu 17.12.1945 tarihinde Mecliste yapılan bütçe müzakereleri sırasında belirten Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer, o zaman henüz yapılmamış olan 1946 devalüasyonun gerekçelerini açıklar tarzında yaptığı konuşmasında, fiyatlar genel seviyesinin yüksekliğinin yarattığı sıkıntıları şöyle açıklamaya çalışmıştır;

---

[29] Aydemir, **a.g.e.**, s. 444-445.
[30] Mehmet Kabasakal,**Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 173.
[31] Kazım Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yayınları, İstanbul 1968, s. 283.
[32] Neşe Erdilek, **Hükümetler ve Programları**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, 4.Cilt, İstanbul, 1983, s. 985.
[33] **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri**, Başbakanlık Basımevi, Cilt I, Ankara,1978, s. 154.
[34] Gologlu, **a.g.e.**, s. 76.

"Milli ekonomi bakımından, son yıllarda bir iztirap ve şikayet konusu olarak önümüze çıkmış olan hadise, bir taraftan fiyatlar seviyesinin büyük ölçüde ve süratle yükselmesi, diğer taraftan da muayyen bazı içtimai zümrelerin iratlarıyla bu fiyat yükselişleri arasında bir ahenk teessüs etmemiş olmasıdır. Yurt içinde Hayat pahalılığı diye vasıflandırılan vakıa, hakikat ta bu muvazene bozuluşunun tezahürüdür. Milli ekonominin dış münasebetleri, yani dış ticaretimiz bakımından fiyatlar meselesi ise milli paranın dış iştira kudretinin sabit kalması ve buna mukabil, umumi surette fiyatlarımızın diğer memleketler fiyatlarından daha fazla yükselmiş olması meselesidir."[35]

Bakanlar Kurulu bu tedbirleri 7 Eylül 1946 tarihinde karara bağlamış ve Ticaret Bakanlığı da 7 Eylül Kararları diye anılan bu tedbirleri 8 Eylül 1946 'da bir bildiri ile kamuoyuna duyurmuştur. Bildiride;

1-İthalata geniş mikyasta döviz tahsisi kararlaştırılmıştır.

2-Bu sebeple serbest dövizle ithal edilebilecek malların ithalatındaki bütün sınırlamalar (plafon kontenjan, miktar gibi)kaldırılmıştır.

3-İthalatçı birlikleri tarafından yapılan cins, vasıf ve fiyat kontrolleri kaldırılmıştır.

4-Rücu (geri dönme, vazgeçme) imkanı olan akreditiflerin serbest dövizli ithal listesine dahil öteki mallara çevrilmesine müsaade edilecektir.

5-İthal talepleri, ithalatçı birliklerin bulundukları merkezlerde bulundurulacak bakanlık memurları tarafından hızla bakanlığa ulaştırılacaktır.

6-Siparişlerin halk ihtiyaçlarına göre ayarlanması tamamen ithalatçılarımızın taktirlerine bırakılmıştır.

7-İlgililer istedikleri bilgileri bakanlıktan ve İstanbul, İzmir, Mersin müracaat bürolarından alabilirler.[36]

Savaş sonrası dönemde oluşturulan, uluslar arası ve uluslar üstü kuruluşlar dış ekonomik ilişkilerde liberalleşmeyi örgütleyip teşvik ederken hükümetlerde bu

[35] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Cilt 19, s. 83.
[36] Goloğlu, **a.g.e.**, s. 95-96.

söz konusu teşviklerden yaralanma amacıyla daha liberal bir politika benimsemişlerdir.[37]

1946 yılında yurt içinde ithal mallara olan talep artmakta ve ülke içinde üretilen malların fiyatları bu mallar karşısında yüksek kalmaktadır. Hükümet devalüasyon kararının amacını 7 Eylül 1946'de toplanan CHP Meclis Grubu genel kurulunda şöyle açıklar.

"...Ekonomimiz, dünya ve memleketimiz şartlarına uyan yeni bir fiyat seviyesine göre düzenlenecektir. Bu yeni fiyat seviyesi memleketimize ıslahat ve ithalatını artırmak imkanını verecektir. Bu yeni fiyat seviyesini temin etmek ve yürütmek için dış ticarette tatbik edilmekte olan yol serbest döviz ile işleyen ve rekabete yer veren çok taraflı mübadeledir."[38]

Böylece % 116 nispetinde devalüasyonla bir dolar 1,27 TL iken yeni kur 2,80 TL üzerinden tespit edilir.[39] Hükümetin nispi fiyat uyumsuzluklarını prim sistemiyle gidermeye çalışmasındandı. İthalattan % 48 prim alarak ihracata % 40 prim ödenmişti. Dış ticaretin memlekete getirdiği döviz geliri her zamankinden fazlaydı.[40]

Maliye Bakanı devalüasyon oranı hakkında yaptığı açıklamada; "Yaptığımız ayarlama ameliyesi neticesinde ihracatımız % 55 teşvik primi alacağı halde eskiden ithalat ve ihracat primleri arasında bulunan sekiz puanlık fark ortadan kaldırıldığı için bu teşvikin külfeti ithalata daha noksan olarak ancak % 44-45 nispetinde intikal edecektir."[41]

Hükümet aldığı devalüasyon kararıyla hayatı ucuzlatmak, ekonomik istikrarı sağlamak, maliyetleri indirerek rekabet edebilen bir fiyat politikasına ulaşmak istemiştir. Bu tedbirlerin esası, serbest rekabet yolu ile iç fiyatları dünya piyasası fiyatlarına uydurmak ve böylece ekonomiye istikrar verip barış devri şartlarına uymasını sağlamaktır.[42]

---

[37] Ahmet Ay, **1980 Öncesi Türkiye'de Kur Politikaları**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Sayı 1, 1999, s. 190.
[38] Aziz Köklü, **Türkiye'de Para Meseleleri**, Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları, 1947, Ankara, s. 78.
[39] Bilgi Aloba Köksal, A. Rasih İlkin,**Türkiye'de İktisadi Politikanın Gelişimi**,Yapı Kredi Bankası A.Ş Yayınları, Binbirdirek Matbaacılık, 1973, s. 40.
[40] Feridun Ergin, **Para Politikası**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 11.
[41] Nazif Ekzen, **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ankara, 1980, s. 39-40.
[42] **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Eylül 1946.

7 Eylül Kararları 1939'dan beri süre gelen talep çekişli enflasyon baskısını maliyet işine dönüştürmüştür. Maliyet enflasyonunun özelliği iş hacmi üzerinde negatif etkisine karşılık, fiyat yükselişlerine neden olmasıdır. [43]

1.4.4. 1947 Kalkınma Planı

Savaş yıllarında alınan olağanüstü önlemler, özellikle Milli Koruma Kanunu ve Varlık Vergisi uygulamaları sermaye birikimini yavaşlatıcı nitelikteydi. [44] Saraçoğlu Hükümeti daha savaş devam ederken 1944 yılında savaş sonrası için bir kalkınma plan ve programının hazırlanmasına karar vermişti. Bu planı hazırlamakla görevlendirilen komisyon 7 Mayıs 1945'de planın özeti niteliğinde bir raporu hükümete sunmuştu. Bir yıl sonra da bir beş yıllık kalkınma planı hazırlandı. Bu plan, hedefleri bakımından genel olarak 1930'dan beri çeşitli şekillerde hazırlanmış sanayi planlarının en gelişmiş olan son temsilcisi olup, yapısal olarak da onların bir uzantısı görünümündedir. [45]

Ancak, devletçi sanayileşme politikasının devamı niteliğindeki bu plan yardım isteği ile ABD'ye sunulduğunda geri çevrildi. Bunun üzerine özellikle ağır sanayi ile ilgili bölümlerden vazgeçilerek yeni bir plan hazırlandı.

Yeni planda ilk amaç, iç piyasanın düzenlenmesidir. Her şeyden önce ülke, ulaştırma ve haberleşme ağıyla her noktasına ulaşılabilen bir pazar niteliği kazanmalı ve öncelikle tarımsal yapı modernleşmelidir.

1947 Planı yatırımların % 49'unun dış kaynaklardan, dış yardım ve kredilerden sağlanmasını öngörüyordu. Buna karşın plan, Türkiye'nin Marshall yardımından yararlanmasını sağlayamadı. Bu durum o günlerde hükümete sert eleştiriler yönelten DP'ye, muhalefet yapmak için yeni fırsatlar yaratıyordu. Bu gelişmeler karşısında plan, defalarca değişikliğe uğratılmasına ve birçok projenin kapsam dışı bırakılmasına karşın, bir türlü tam olarak uygulamaya konulamadı. Bununla birlikte bir metin olarak uygulanmamış olsa bile, yaklaşım olarak öncelikleri ve ağırlıkları açısından bu plan 1948-1960 döneminin belirleyicisi olduğu öne sürülebilir.

---

[43] Ergin, **a.g.e.**, s. 12.
[44] Yakup Kepenek, **Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi**, 1. Baskı, 1984, Savaş Yayınları, İstanbul, 1984, s. 124.
[45] İlhan Tekeli – Selim İlkin, **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1974, s. 1.

2. 1947 YILI GELİŞMELERİ

7 Ağustos 1946 tarihinde Recep Peker başbakanlığında kurulan hükümet, yaklaşık dört buçuk ay sonra 1947 yılı bütçesini hazırladı. 18 Aralık 1946 tarihinde, 1947 yılı bütçesinin müzakereleri TBMM'de başlaması münasebetiyle Başbakan Recep Peker, yeni hazırlanan 1947 yılı bütçesinin amacının yurt içinde ve yurt dışında emniyet ve sükuneti sağlamak olduğunu ifade etmiş ve konuşmasını şöyle tamamlamıştır :

"...Sunduğumuz bütçenin rakamlarının ifadesi içinde gömülü bulunan esaslarının en mühimi hükümet vazifelerinin başında gelen Türk yurdunun ve topraklarımızın kati surette istiklalinin emniyet altında bulunması ve onu yanında iç hayatta herhangi bir tesir ve telkinlerle bilhassa günlük politika maksatlarıyla yapılmış ve yayılmış olan telkinlerin neticesinde herhangi bir köşeden çıkması ihtimali olan bozgunculuk hareketini de kati suretle önlemek ve yine istiklal meselesindeki dikkat ve taassup derecesindeki bir dikkatle uyanıklıkla iç huzuru iç emniyeti mutlaka masun tutmak en mühim esastır. Kısaca dış ve iç emniyet hükümetin ana maksatlarının başında gelir."[46]

2.1. Bütçe Müzakereleri

Başbakan Recep Peker'in ardından söz alan Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir 1947 yılı bütçesi gelir ve giderlerle ilgili olarak, yeni bütçenin 1.136.215.530 lira normal gelirin de 1.201.232.000 olduğunu, aradaki farkın da iç istikrazla karşılanacağını söylemiştir.[47]

1947 yılı bütçesinde Milli Savunma Bakanlığı bütçesi genel bütçenin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır.[48] Yani milli savunma harcamaları savaşın bitmiş olmasına rağmen, bütçe içindeki ağırlığını yitirmemiş, olağanüstü ödenek adı altında, hiçbir bakanlığa ödenek ayrılmamıştır.[49]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1946 tarihinde TBMM'nin açılış sebebiyle Mecliste yaptığı konuşmasında yeni bütçe hakkında şu yorumu yapmış ve yeni bütçeye olan güvenini belirtmiştir.

2. Dünya Şavaşı sona erdiğinde Türkiye güvenlik ve ekonomik durum açısından komşu ülkelerine göre daha iyi bir konumdadır. Ancak Sovyetler Birliği

---

[46] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, T.B.M.M. Basımevi, Cilt 3,Toplantı 1, Dönem 8, Ankara,1947, Ankara, s. 4.
[47] **Maliye Dergisi**, Ankara, Damga Matbaası, Sayı 43, 1947, s .1.
[48] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri,** s. 223.
[49] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi,** Cilt 3, s. 6.

tarafından sürekli bir tehdit altındadır. Nitekim Sovyetler Birliği 1945 yılının Aralık ayında Kars ve Ardahan'ı istemiş, 17 Ağustos 1946 tarihinde de Türkiye'ye gönderdiği notada boğazların statüsünün gözden geçirilmesini talep etmiştir.[50]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1946 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmasında Sovyetler Birliği ile dostça ilişkiler kurulması gerekliliğini şöyle vurgulamıştır;

"Sovyetler Birliği ile, dostça ve emniyetle iki komşu olarak münasebette bulunmak, ciddi ve samimi arzumuzdur..". [51]

Maliye Bakanı Keşmir, 18.12.1946 tarihinde Meclisteki bütçe müzakerelerinde, iktisadi kalkınma amaçlı dış yardımın gereksinimini vurgulamış ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür:

"...Bretton Woods'a, iktisadi kalkınma işlerine hasır ve tahsis etmek maksadıyla aradığımız dış krediyi sağlamak bakımından bütün şartların mevcut olduğunu belirtmek isterim."[52]

Maliye Bakanı'nın da sözlerinden anlaşıldığı gibi hem iktisadi kalkınmasını sağlayabilmek aynı zamanda savunma giderlerini karşılayabilmek için dış yardıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu dönemlerde Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki tehdidi, Türkiye'yi batıya özellikle ABD'ye yakınlaştırmıştır. İktisadi gücü, büyük bir orduyu uzun süre silah altında tutmaya yeterli olmayan Türkiye için bu durum karşısında tek çıkar yol dış yardımlar olmuştur. [53] ABD Başbakanı Truman önderliğinde ABD Senato ve Temsilciler Meclisi 12 Mart 1947'de tarihe Truman Doktrini olarak geçen bir mesaj yayınlamışlardır. Mesajın içeriğinde Türkiye'ye yardım etme kararı alınmış ve Başkan Truman tarafından 22 Mayıs 1947 günü onaylanarak yürürlüğe girmiştir. [54] Türkiye'ye gelen Amerikalı uzmanlar "Devlet Öncülüğünde Planlı Sanayileşme çalışmaları olsa olsa Sovyet Rusya'da olur" diyerek Türkiye'ye iktisadi yardım yapılmasına gerek görmediler. Truman'ın öngördüğü yardımın 300 milyon $ Yunanistan'a verilirken, Türkiye'ye de 100 milyon $'lık askeri teçhizat kredisi açıldı.[55]

---

[50] Ayşegül Sever, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye**, İstanbul, Boyut Kitapları,1999, s. 43.
[51] Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M Açış Nutukları**, s. 387.
[52] **Maliye Dergisi**, Damga Matbaası, Sayı 43, Ankara,1947, s. 4.
[53] Mehmet Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996, s . 211.
[54] Edip Çelik,**Türkiye'nin Dış Politika Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969, s. 130.
[55] Erdinç Tokgöz,**Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayını, Ankara 1995, s. 74.

Maliye Bakanı; yapılan devalüasyon sonucunda eylül ve ekim ayı ihracatlarının 1945 yılında 27.9 milyon liradan 1946 yılında 97.2 milyon liraya yükseldiğini belirtmiştir.[56]

Maliye Bakanından sonra Mecliste söz alan Manisa Milletvekili Yunus Muammer Alakant, 7 Eylül 1946 yılında alınan devalüasyon kararının isabetli bir karar olduğunu vurgulamış, yurt içinde fiyatların hızla düşerek ticaretin kolaylaştığını belirtmiştir. Avrupa ile dış ticaretin takasa dayandığını ve bu takas ticareti esnasındaki döviz kurunun devalüasyondan sonraki kur ile aynı olduğunu belirtmiştir.[57]

Bu konuda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de 1 kasım 1946 tarihinde Meclis açışı sırasında yaptığı konuşmasında 7 Eylül kararı ile oluşan yeni ekonomik oluşumdan olan beklentisini şöyle açıklamıştır;

"...Türk parasının içerde ve dışarıda hakikii değerlerini birbirine yaklaştırma teşebbüsünün, mahsullerimizi dış piyasalarda değerlendireceğini umuyoruz."[58]

1946 seçimlerinden sonra Meclis 2 partiye mensup milletvekillerinden oluşmaktaydı. Dolayısıyla müzakereler esnasında eleştiri ve tenkitlerin olması kaçınılmazdı. Nitekim Celal Bayar 20 Kasım 1946 tarihinde Yeni Asır Gazetesi'ne verdiği beyanatta şöyle denmiştir;

"...Önümüzde Bütçe müzakereleri var. Bütçeler konuşulurken memleketin çeşitli dertleri üzerinde bol bol durarak tenkitlerimizi yapmak, görüşlerimizi açıklamak imkanları olacaktır."[59]

Manisa Milletvekili Yunus Muammer Alakant'ın devalüasyon ve döviz kuru ile ilgili beyanatından sonra söz alan Demokrat Parti adına Aydın Milletvekili Adnan Menderes kürsüye gelerek, bütçede şeffaflık olmadığını kötüye giden ekonomik durumla başa çıkabilmek için esaslı mali ve ekonomik tedbirlerin ileri sürülmediğinden bahsetmiştir. Bunların bedelinin savunma harcamalarına mal edilmemesine değinmiş, uygulanan ekonomik politikalar mili ekonomiyi kuvvetlendireceği yerde mali kaynakları verimsizleştirdiğinden bahsetmiştir.[60]

---

[56] **Maliye Dergisi**, Damga Matbaası, Sayı 43, Ankara , 1947, s . 4.
[57] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Cilt 3,Toplantı 1, Dönem 8, s. 11
[58] **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları**, s. 65.
[59] **Yeni Asır Gazetesi**, ***Celal Bayar'ın Beyanatı,*** 20 Kasım 1946.
[60] **Adnan Menderes'in Bütçe Umumi Heyeti Hakkındaki Demeci**, Demokrat Parti Başkanlığı Yayınları, Sakarya Basımevi, sayı 1, 1946, s. 6-7; Karpat, **a.g.e.**, s.153

Adnan Menderes'in konuşmasından sonra söz alan Başbakan Recep Peker konuşmasında Menderes için *"psikopat bir ruhun ifadesi"* sözlerini sarfetmesi ve Celal Bayar'ı halka isyana kışkırtmakla suçlaması üzerine Mecliste ciddi bir gerginlik yaşanmıştır.[61]

Recep Peker'in, Adnan Menderes'e bu ithamlarda bulunması üzerine Demokrat Partili Milletvekilleri TBMM salonundan çıkarak görüşmeleri terk etmişlerdir. Mecliste iki parti milletvekilleri arasında yaşanan bu gerginlik dokuz gün sürmüştür. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü devreye girmiş, Celal Bayar'ı davet ederek bu gibi durumların tekrarlanmayacağına dair güvence vermiştir. Demokrat Parti grubu bu olay üzerine 27 Aralık 1946'da Meclisteki yerini almıştır.[62]

7 Ocak 1947 tarihinde Demokrat Parti'nin ilk büyük kurultayı Ankara'da toplandı. Kurultayda Cumhuriyet Halk Partisi şiddetle eleştirildi. Kurultayda konuşma yapan Celal Bayar, özellikle 1947 bütçe müzakereleri esnasında yaşanan olayda Demokrat Partinin haklı olduğunu belirtmiştir.[63]

Diğer yandan Peker Hükümeti, Demokrat Partiyi komünist yöntemler kullanmakla suçluyordu. Türkiye'de gerçekten birkaç muhalif parti kurulmuştu ama bunların devam edip etmeyeceği belli değildi. Mevcud hürriyetin birden yok olup gitmeyeceğinin hiçbir kanuni teminatı yoktu.[64] Recep Peker siyasi partilerin mevcudiyetinin özellikle Mecliste muhalefetin bulunuşunun, siyasi hayatın istikrarını teminat altına alındığına, ancak Demokrat Parti'nin halkı hükümete karşı kışkırttığına inanmaktaydı.[65] Demokrat Parti ve Celal Bayar ile Cumhuriyet Halk Partisi ve Recep Peker arasında gittikçe artan gerilim Türk Siyasi hayatına zarar vermekteydi. Haziran 1947 tarihinde İsmet İnönü çok partili hayatın sağlam temellere oturtturacak tedbirlerin alınmasını istemesine rağmen bu başarılamadı.[66]

Türkiye'de demokrasiyi yerleştirmeye kararlı görünen İsmet İnönü gerginleşen siyasi ortam karşısında işe karışmak zorunluluğunu duydu. Celal Bayar

---

[61] **Ayın Tarihi**, Damga Matbaası, Aralık, Sayı 147, Ankara, 1946, s. 26.
[62] Çavdar, **a.g.e.**, s. 415.
[63] Nazmi Sevgen, **Celal Bayar Diyor ki**, Tan Matbaası, İstanbul, 1951, s.145.
[64] **Cumhuriyet Gazetesi**, *Başsayfa*, 11 Ocak 1947.
[65] Karpat, **a.g.e.**, s. 164.
[66] **Vatan Gazetesi**, 25 Haziran 1947.

ile özel konuşmalar yaptıktan sonra 12 Temmuz 1947 'de bir beyanname yayınlanmıştır. (12 Temmuz Beyannamesi).[67]

Bu bildiri, karşıt partiye yada muhalif partiye gerekli güvenceleri sağlamayı amaçlıyordu. Her ne kadar bildiri Cumhurbaşkanı tarafından yayınlanan tarafsız bir bildiri olsa da aslında hükümete karşı açıkça karşıt parti destekleniyordu. Bu bildiri ile Recep Peker ve İsmet İnönü'nün arası açılmış nitekim bildirinin yayınlanmasından yaklaşık üç ay kadar bir süre sonra Recep Peker görevinden ayrılmıştır.[68]

2.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri

19 Aralık 1946 tarihinde Meclis'te 1947 yılı Milli Savunma Bütçesi müzakereleri başlamıştır. Bir gün önce müzakereler sırasında meclisi terk eden Demokrat Parti milletvekilleri, gündemde Milli Savunma Bütçesi olmasına rağmen ve bu konuda milli bir birlik gösterilmesi adet iken Meclis'e gelmemişlerdir.[69] Milli Savunma Bütçesi görüşülürken söz alan Bütçe Komisyonu sözcüsü Münir Mirsel, 18 Aralık 1946 tarihinde Adnan Menderes'in Milli Savunma bütçesi hakkındaki tenkitlerine şöyle karşılık vermiş, ordunun bir ülke için her şey demek olduğunu belirtmiştir.[70]

Aynı gün Mecliste söz alan Vehbi Kocagüney hazırlanan yeni savunma bütçesinin ordunun tüm ihtiyaçlarını karşılayan bir bütçe olduğunu belirtmiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"Kahraman ordumuzun kahraman deniz kuvvetlerinin kahraman hava kuvvetlerinin şerefini ve kudretini takdisen milli savunma bütçesinin müzakeresiz ve münakaşasız kabulünü istirham ediyorum."[71]

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Abidin Daver ise, şu konuya değinerek Milli Savunma Bütçesinin Demokrat Partililer olsa dahi oy birliği ile kabul edileceğini vurgulamış ve yazısında şöyle devam etmiştir. "..Muhalif partinin sözcüsü Adnan Menderes bütçe hakkında tenkitlerde bulunurken milli savunmaya ayrılan ödeneğin fazla değil az olduğunu ileri sürmüştü." [72]

---

[67] **Ayın Tarihi**, Damga Matbaası, Sayı 155, Temmuz, Ankara, 1947, s.1 6.
[68] Emre Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s.156.
[69] Metin Toker,**Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970, s. 224.
[70] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Cilt 3,Toplantı 1, Dönem 8, s. 307.
[71] **A.e.**, s. 310.
[72] **Cumhuriyet Gazetesi**, *Adnan Menderes'in Konuşması*, 21 Aralık 1946.

Bütçe maddeleri oylandıktan sonra Konya Milletvekili General. Ali Fuad Cebesoy ve üç arkadaşının orduya selam ve sevgilerini tebliğ ettikleri takrirleri mecliste okunmuştur. 20 Aralık 1946 tarihli Akşam Gazetesi'nde bu takrir konuşması şöyle yer almıştır, "*Milli Savunma Bütçesinin kabulü*" üzerine milletvekillerinden General Ali Fuad Cebesoy, Genaral Kazım Sevüktekin, General Eyup Durukan tarafından derin ve sürekli alkışlarla kabul olunan aşağıdaki takrir okunmuştur.[73]

Yüksek Başkanlığa

Türkiye Cumhuriyeti'nin müdafii ve Türk istiklalinin nigahbanı olan Kara, Deniz ve Hava Ordularımıza Büyük Millet Meclisinin güvenini, selam ve saygısının iblağını arz ve rica ederiz.

Konya Milletvekili	Hatay Milletvekili	Mardin Milletvekili
General Ali Fuad Cebesoy	General. Eyup Durukan	General Kazım Sevükteki

Milli Savunma Bakanı Cemil Cahit Toydemir verilen takrirlerden sonra söz alarak teşekkür konuşmasını şöyle yapmıştır;

"...Büyük Meclisimizin orduya karşı beslediği sevgi ve güvenlerine teşekkürlerimi sunarım. Ordumuz itimadımıza layık olduğunu ve ihtiyaç hasıl oldukça bütün şeref ve mevcudiyetiyle onu göstereceğini arz ederim."[74]

Savaş zamanında bütçe kaynaklarından karşılanan savunma harcamaları için merkez bankasından verilen avansların çokluğuna dikkat çeken Namık Zeki Aral, harbin patlak vermesinin ardından 238 milyon civarında olan tedavüldeki para hacmi 1947 yılı bütçesi hazırlanırken 900 milyon seviyesine çıktığını ifade ederek bu durumun bütçe denkliğini ve samimiyetini bozduğunu savunmuştur. Bütçe açıklarıyla, dalgalı borçlar arasında sıkı ilişkiye değinen Aral, 1944 yılından itibaren bu açıkların gizlenemediğini, devlet borçlarının harp zamanında Merkez Bankası kaynaklarınca karşılanmaya çalışılan savunma harcamalarının bir yükü olduğunu, savaşın bitmesine rağmen savaş zamanında uygulanan ekonomik politikaların bu ve bundan sonraki yıllara etkisini vuracağını savunmuştur.[75] Namık Zeki Aral başka bir makalesinde Milli Gelir ile Milli Savunma Politikaları hakkında ilişkiye değinerek, milli gelirin bir memleketin askeri kudret ve kuvveti hakkında bütün dünyaya fikir

---

[73] **Akşam Gazetesi**, *Meclisin Orduya Selam ve Güveni*, 20 Aralık 1946.
[74] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Cilt 3,Toplantı 1, Dönem 8, s. 314.
[75] Namık Zeki Aral, "1947 Bütçesi", **Aylık Siyasi İlimler Mecmuası,** Sayı 189, Mart 1947, s. 651.

verdiğini savunma bütçesinde oluşturulan giderlerin mutlak bir zorunluluk olduğunu, hele II.Dünya savaşının ertesinde dünyada oturmayan siyesi denge içerisinde Türkiye'nin savunmaya aktardığı ve aktaracağı tutarın azalmaması gerektiğini savunmuştur.[76]

2.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırmaları

30 Aralık 1946 tarihinde yasalaşan 1947 yılı bütçesi 1 Ocak 1947 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. 1947 yılı mali bütçesi 1.136.215.530 lira planlanarak önceki yıldan 145.642.646 liralık artış öngörülmüştür. Bu artışın içerisinde toplam Milli Savunma Hizmetlerinin aldığı pay 98.988.277 lira olmuştur. Yani toplam artışın %67'si savunma harcamalarına aktarılırken, Maliye Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı bu artıştan faydalanan diğer kuruluşlar olmuştur. Toplam planlanan genel bütçe 1947 yılı GSMH'nın %15'ine tekabül etmiştir. Yıl sonunda harcanan rakamlara baktığımızda başlangıç ödeneklerinin % 45 artırılarak yıl sonu ödenekleri tahsis edildiği görülmektedir. Burada yine artış en büyük sebebini savunma hizmetleri oluşturmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşının bitmesiyle başlayan barış havası SSCB'nin Türkiye üzerinde bulunan emelleriyle siyasi gerginliği tırmandırmış, Türkiye ister istemez savunma harcamalarını artırmak zorunda kalmıştır. Genel bütçe içinde yıl içerisinde tahsis edilen yıl sonu ödenekler toplamı olan 1.651.772.107 liranın 1.572.669.353 lirası harcanmıştır.

2.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1946 Mali yılı için savunma harcamalarının toplamı 295.743.758 lira planlamış ve bu rakam genel bütçenin % 29.8'ini oluşturmuştur. Bu oran 1947 mali yılı bütçesi için ise % 34.8 olarak gerçekleşmiş ve toplam planlanan savunma harcamaları toplamı ise 394.732.035 lira öngörülmüştür.

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

1946 mali yılında savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 428.525.936 lira olmuş ve bu rakam genel bütçenin % 38.6'sını oluşturmuştur. 1947 yılında 567.180.869 lira olarak ayrılan yıl sonu ödeneği ise genel bütçenin % 34.3'ünü teşkil etmiştir.

---

[76] Namık Zeki Aral, "Teşkilatlanma", **Aylık Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı 192, Mart 1947, s. 685.

iii. Kesinleşen Harcama :

1946 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 394.912.802 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin %38.5'ini teşkil etmişti.1947 mali yılı için toplam 519.866.440 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin %33,1'ini oluşturmuştur. (1947 yılında 394.732.035 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 567.180.869 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 519.866.440 lirası harcanmıştır). 1946-1947 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 3'te gösterilmiştir. Ekler Tablo 10-1 'de Türkiye'nin 1947 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar,Tablo 10-2'de Milli Müdafaa Vekaleti, Tablo 10-3'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 2

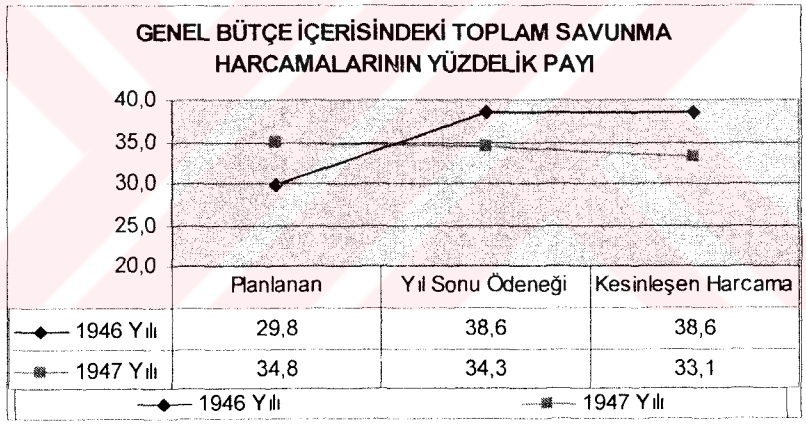

Silahlı Kuvvetlerin 1947 bütçesinin % 19.7'si maaşlara, % 18'lik kısma yiyecek, yakacak, yem, giyim, techizat ve kuşam malzeme ve hizmetlerine, 6,5 milyon TL makil vasıtalarına, % 54.3'lük bölümü olan 282. 406.674 TL'lik kısmı muhtelif savunma hizmetleri için harcanmıştır.

2.5. Hasan Saka Hükümeti (10 Eylül 1947-8 Haziran 1948)

1947 yılında yaşanan siyasi gelişmeler sonrasında İsmet İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesi'ni açıklamıştı. Recep Peker'in çok partili sistemi tutan bu beyannameyi ya kabul etmesi veya kabul etmiyorsa istifa etmesi gerekiyordu. Oysa Recep Peker İnönü'nün beyannamesini Anayasanın Cumhurbaşkanı'na tanıdığı

yetkilere aykırı saydığı ve meclis çoğunluğunun kendisini tutacağına inandığı için hükümet başkanlığından çekilmedi. İnönü ile araları açıkça bozulmuş olmasına rağmen başbakan kalmakla ısrar etti. Ancak birkaç ay sonra baskılardan dolayı istifa etmek zorunda kaldı.[77] 09 Eylül 1947 tarihinde istifa eden Recep Peker'in yerine, Peker hükümetinde Dışişleri Bakanı olan Trabzon Milletvekili Hasan Saka getirildi.[78] Kabinesini oluşturan Hasan Saka 13 Ekim 1947 tarihinde TBMM'nde hükümet programını okuyarak değindiği konular arasında, serbest demokrasinin gelişimine, dış politikalarda milli birlik olarak hareket etmenin önemine ve hayat pahalılığı önlemek için ilgili çalışmaların suratla yapılması gerekliliğine yer vermiştir.[79]

Oylama neticesinde 362 milletvekili hükümete güven oyu kullanmış bunların içerisinde dört vekilde Demokrat Partiye aittir. 54 milletvekili oylamaya katılmamış iken Demokrat Partili 49 Milletvekili ret oyu kullanmıştır. Hasan Saka Hükümeti demokratik bir oylama ile büyük çoğunluktan güven oyu alarak çalışmalarına başlamıştır.[80]

3. 1948 YILI GELİŞMELERİ

Savaşın bitmesinin üzerinden yaklaşık iki buçuk yıl geçmesine rağmen yarattığı derin ekonomik buhran tüm Avrupa devletlerinde olduğu gibi Türkiye'de de devam etmektedir.[81] Türkiye' de durumu, Maliye Bakanı Halid Nazmi Keşmir 26 Aralık tarihinde TBMM'nde bütçe müzakereleri başlamadan önce yaptığı konuşmada Türkiye'nin durumu hakkında kısaca şu konulara değinmiştir;

"...Harp ertesinde yeni bir iktisadi düzene kavuşmak ve milletlerarası ticari münasebetlerimizi geliştirmek maksatsıyla para ayarlandı. Bir yıl zarfında yani, Eylül 1946-Ağustos 1947 tarihleri arasında 1,401,165 ton miktarında 719 milyon liralık ihracat, 556,375 ton tutarında 529 milyon liralık ithalat yapıldı."[82]

---

[77] Karpat, **a.g.e.**, s.171.
[78] Cafer Demiral,**Türkiye'nin 42 Hükümeti**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973, s. 80.
[79] Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s. 315-317.
[80] Gologlu, **a.g.e.**, s.185.
[81] Tokgöz, **a.g.e.**, s. 66.
[82] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, T.B.M.M Matbaası, Cilt 8, Dönem 8, Toplantı 2, Ankara, 1948, s. 277.

Silah altında bulunan vatandaşların fazlalığı, bu vatandaşların hem üretime girememesi ve dolayısıyla vergi değeri üretememesi iktisadi kalkınmayı etkileyen bir unsurdur diyen Maliye Bakanı savunma giderlerinin ülke ekonomisine zararı olduğunu belirtmiştir.[83]

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Kasım 1947 tarihinde meclis açılışı sırasında yaptığı konuşmasında savunma harcamalarının bütçe içindeki payına dikkat çekerek en zengin memleketlerin de aynı durumda olduğunu, savaş sonrası oluşan bu ortamda aynı zamanda ekonomik kriz ile uğraşmakta olduklarını vurgulamış bir kez daha yinelemiştir.[84]

Altı yıllık savaş bütün ülkelerin ekonomik kaynaklarını tüketmiştir. Savaş bütün ülkelerde ağır tahribat yapmıştır. Ekonomilerini harekete geçirecek kaynak yoktur. [85] Bir bakıma Türkiye'nin durumunun nispeten daha iyi olduğunu vurgulamak için 26 Aralık 1947 tarihinde mecliste Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir,ülkelerle bir karşılaştırma yapmıştır.[86]

3.1. 1948 Yılı Bütçe Müzakereleri

Maliye Bakanı bu konuşmasının ardından yeni bütçenin gelirlerinin 1.115.600.000 lira olduğunu giderlerin 1.243.565.697 lira olarak planlandığını aradaki fark olan 127.965.697 liranın da 1948 yılı için ilk defa uzun vadeli iç borçlanma ile karşılanacağını belirtmiştir. Maliye Bakanı diğer ülkelerden örnekler vererek bütçe açığını %10,3 olarak gerçekleşmesinin normal olduğunu belirtmiştir.[87]

Ayrıca Maliye Bakanı 1948 bütçesini tarif ederken, bütçenin tasarrufa önem verilerek yapıldığını ifade etmiştir.[88]

Hasan Saka muhalefet ile yakın ilişkiler kurarak demokratik ve yapıcı bir ortam yaratmıştır.[89] İdeolojik bir esasa bağlanmamış olan devletçilik anlayışının gevşemesine karşılık özel sektörün yatırım yapma isteğin de artış görünmektedir.[90]

---

[83] **Cumhuriyet Gazetesi**, 27 Aralık 1947
[84] **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları,** s. 69.
[85] Fahir Armaoğlu, **20.yy Siyasi Tarihi**, İş Bankası Yayınları, 1991, Ankara, s. 443.
[86] **Cumhuriyet Gazetesi**, 27Aralık 1947.
[87] **Ayın Tarihi**, Başbakanlık Devlet Matbaası , Sayı 169,Ocak 1948,Ankara, s.38
[88] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 8, Dönem 8,Toplantı 2, s. 279.
[89] Feroz Ahmad.**Demokrasi Sürecinde Türkiye**, İstanbul, Hil Yayınları,1992, s.39.
[90] **Türkiye Ekonomisinin 50 yılı**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, 1973, s. 23.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Meclis açılışındaki nutkundan sonra 26 Aralık 1947 tarihinde, gelecek yılın bütçe müzakereleri sırasında, Maliye Bakanı Nazmi Keşmir söz almıştır. Bakan, ilk olarak dünya durumundan bahsetmiş, henüz karar verilmiş olmakla beraber fiiliyata geçirilmemiş olan ABD yardımlarına değinmiştir.[91]

İnönü'nün üstünde durduğu Amerikan yardımlarının ilki, dönemin ABD Başkanı Truman'ın önderliğinde, 1947 yılının Mayıs ayında Türkiye'ye 100 milyon $'lık askeri mahiyette yardım yapılmıştı. Bu yardımın ardından ABD Dışişleri Bakanı General Marshall, 1947 yılının Haziran ayında Harvard'da yaptığı konuşmada, ülkesinin karşılıksız olarak Batı Avrupa Ülkelerine yardıma hazır olduğunu, sadece koordinasyonu sağlayacak bir örgüt etrafında toplanılmasını istediklerini açıkladı. Bu öneriyi yerinde bulan Türkiye dahil 16 Batı Avrupa ülkesi 16 Nisan 1948 tarihinde Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nı kurdular. Bu örgüt, savaşta büyük zarar görmüş ülkelerin yeniden imarı yönünde ABD Yardımlarını (Marshall Yardımı) düzenlemek ve üye ülkeler arasında iktisadi işbirliğini sağlamak gayesiyle 1948-1961 yılları arasında başarılı çalışmalar yapmıştır. Eylül 1961'de statüsü değiştirilen örgüte, ABD, Kanada ve Japonya da tam üye olarak katıldı.

TBMM'de Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, ABD'nin Marshall Yardım planı çerçevesinde hazırlamış olduğu raporu Meclis'e sunmuştur. Raporun içeriğinde Türkiye'nin 1.200 milyona varan bütçesinin % 50'den fazlasının Milli Savunmaya ayrıldığı belirtilmiştir. Raporun devamı şöyledir : "Milli Savunma yükünü azaltmak imkanı bulunmadığı takdirde büyük gelişme projeleri için gerekli dövizin, milletlerarası sermaye kaynaklarından temini imkanı mevcut olsa gerektir. Türkiye Hükümetinin ağır bir masraf yükünü enflasyon yoluna gitmeden finanse ettiği görülür. Türkiye'nin bütçe işlerinde şüphesiz ıslahat yapmak imkanı mevcut olmakla beraber, Milli Savunma ihtiyaçları azaltılmadıkça masraflarda mühim bir indirme imkanı görülememektedir."[92]

Marshall Planı boğulmakta olan Avrupa'ya atılan bir cankurtaran simididir. Türkiye, bu plan çerçevesinde 1947-1948 döneminde 100 milyon $ askeri yardım aldıktan sonra, 1948-52 döneminde de 175 milyon $ doğrudan, 176 $ dolaylı olmak üzere toplam 351 milyon $ kredi sağladı. Doğrudan olan ABD piyasasından, dolaylı

[91] **Maliye Bülteni**, Maliye Bakanlığı Yayını, Cilt 1, Sayı 2. Ankara, Şubat 1948, s. 5.
[92] **Ayın Tarihi**, Başbakanlık Devlet Matbaası, Sayı 171, Şubat 1948, s. 27-28.

olan da teşkilata üye olan ülkelerden yapılacak ithalat için kullanıldı.[93] Bu yardımlar çerçevesinde Türkiye'nin ana hedefi, esas sektörlerde muntazam yardımların yapılmasını mümkün kılmakla istihsali artırmak ve ekonomimizi daha canlı ve dinamik bir hale getirmekti. Bilhassa pamuk, hububat, kömür, bazı diğer maddeler gibi Avrupa memleketleri ekonomilerinin ihtiyaçlarını tamamlayacak ham maddelerin istihsal ve tevziatını kolaylaştıracak yatırımlar yapılmıştı. Bu gelişme nezdinde, Türkiye'nin dış ticaretinde ABD'nin payının hızla artmasına ve 1950'li yıllarda hızlanarak devam etmesine yol açtı.[94]

1948 bütçesini hakkında Demokrat Parti adına Adnan Menderes *"Bütçe vuzuhsuzluk ve samimiyetsizlik haddini aşan ve adeta bilerek ihtiyar edilmiş kusurlarla malulüdür"* yorumunu yapmıştır.[95] Adnan Menderes, 1948 yılı bütçesinin 1,243,565,697 lira, gelirlerin 1,115,600,000 lira olduğunu aradaki açık farkını ise 127,965,697 lira olduğunu ve bu açığın istikrazlarla kapanacağını kaydederek sözlerine şöyle devam etmiştir:

"...Bu yıl teklif olunan bütçe geçen yıl tatbik olunandan 60 küsur milyon lira eksik görülmektedir. İstikrazla kapatılacak açıklar ise geçen yıl 114.983.530 lira idi. Bu yıl ki bütçede 127.965.697 liradır. Bu son rakamlara nazaran 1948 bütçesi evvelkinden 12.982.167 lira daha fazla açıkla tespit edilmiş bulunuyor demektir."[96]

Adnan Menderes'ten sonra kürsüye gelen Maliye Bakanı Nazmi Keşmir, Menderes'in tenkitlerine cevap vermiştir.[97]

Adnan Menderes devam eden konuşmasında 1947 bütçesindeki eleştirisini yineleyerek; örnek olarak milli savunma bütçesini inceleyerek devam etmiştir. Adnan Menderes'in 1947 yılı bütçesi için eleştirisi; fuzuli masraf ve israfları bütçede geçirebilmek için hakiki ve zaruri masrafların küçük gösterilmesi idi. [98] Menderes özellikle Milli Savunma bütçesi ile ilgili eleştirilerde bulunmuştur.[99]

---

[93] Tokgöz, **a.g.e.**, s.74-75.
[94] Osman Okyar , **Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı : 260, Kasım 1952, s. 339.
[95] **Cumhuriyet Gazetesi**, 27 Aralık 1947.
[96] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**,Cilt 8, Dönem 8,Toplantı 2, s. 293.
[97] **Ayın Tarihi**, Ocak Başbakanlık Devlet Matbaası, Sayı 169, Ankara, 1948, s. 52-53.
[98] Namık Zeki Aral , "1948 Bütçesi", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı.205, Nisan 1948, s. 30.
[99] **Ayın Tarihi**, Sayı 169, s. 57.

Adnan Menderes'in bu eleştirilerine Maliye Bakanı özellikle Toprak Mahsulleri Ofisi'nin de devletin malı olduğunu ve sermayesi olmadan kurulduğunu vurgulayarak yanıtlamıştır.[100]

Adnan Menderes bütçe açıklarının ve ekonominin kötüye gitmesinin sebeplerinin hep aynı şeyler gösterildiğine değinmiş bu sebeplerin harp icapları, harp zaruretleri ve harbin doğurduğu olağanüstü ihtiyaçlar şimdi de dünyanın düzelmemiş olduğunun altını çizmişti. Maliye Bakanı bu tenkite harp ihtiyaçlarının küçümsenmemesi gerektiğini belirtmiştir.

3.2. Savunma Bütçeleri Müzakereleri

Genel bütçe müzakerelerinden sonra, 28 Aralık 1947 tarihinde Milli Savunma Bakanlığının Bütçe müzakerelerine geçilmiştir. Müzakereler sırasında ilk söz alan Erzurum Vekili General Vehbi Kocagüney 1948 yılı Milli Savunma bütçesi ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

"...Kahraman Ordumuzun, Deniz, Kara ve Hava birliklerinin yiyecek, teçhizat, tayinatı ve diğer bütün ödenekleri çok iyi hesap edilmiş. İhtiyaca göre bölümlere konmuştu. Bu cihetle tasdikinize tamamı ile layıktır."[101]

Bütçe müzakeresinde daha çok Milli Savunma Bakanlığının yapılış sürecine dair tartışmalar olmuştur. Savunma bütçesinin ayrı bir komisyon tarafından incelenmesi fikrini ortaya atan General Sadık Aldoğan bu düşüncesini kabul ettirememiştir.

Milli Savunma bütçesi oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Meclis'te bir birlik havasında yapılan oylamada Savunma bütçesine aleyhte oy kullanılmamıştır. O günün Ulus Gazetesi Savunma bütçesinin kabulünü "*Millet Meclisinin Türk Ordusuna Selamı*" başlığıyla halka şöyle duyurmuştur:

Milli Savunma bütçesi konuşulurken söz alan bütün milletvekillerinin; Türk Milletinin bir tek küçük sarsıntısız ve kaygısız hep o milli misak azmi ve ruhu ile ordusunun üzerine titrediği ve ona candan güvendiği bütün açıklığıyla belirtildi.[102]

---

[100] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 8, Dönem 8.Toplantı 2, s. 301.
[101] **A.e.**, s. 477.
[102] **Ulus Gazetesi,** *Millet Meclisinin Türk Ordusuna Selamı*, 29 Aralık 1947.

Milli Savunma Bakanı Münir Birsel devlet gelirlerinin büyük bir kısmını milli savunma bütçesine tahsisi için ordu namına şükranlarını sunmuş ve Cumhuriyet Gazetesi'ne *"Türk ordusunun her an ve bütün varlığı ile görevi için hazırdır"* beyanatında bulunmuştur.[103] Savunma Bütçesinin kabulünden sonra Meclise önerge verilmiştir. Önerge şu şekildedir :

Yüksek Başkanlığa

Aziz vatanımızı her yerde ve her vakit canını feda etmekten çekinmeyerek savunmaya hazır ve kadir olan kahraman kara, deniz ve hava ordumuzun en büyük Komutanında en küçük erine kadar hepsine Büyük Millet Meclisinin candan selam ve güveninin bildirilmesini arz ve teklif eyleriz. [104]

Hatay Milletvekili	Van Milletvekili	Gaziantep Milletvekili
Rüştü Oktay	General Aşir Atlı	Eyüp Durukan

3.3 Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırmaları

31 Aralık 1947 tarihinde yasalaşan 1948 yılı bütçesi 1 Ocak 1948 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. 1948 yılı mali bütçesi 1.243.551.197 lira planlanarak önceki yıldan 107.335.667 liralık artış hesaplanmıştır. Bu artış içerisinde savunma (Kara, Deniz, Hava, Ask. Fab., Harita Umum Müdürlüğü) hizmetlerinin payı Jandarma Komutanlığı dahil %18 olmuştur. Geri kalan % 2'lik bölüm başta devlet borçları, Maliye Bakanlığı ve Tarım Bakanlıkları olmak üzere diğer kurumlara dağıtılmıştır. Toplam planlanan genel bütçe ise GSMH'nın %14'üne denk gelmektedir. Yıl sonunda harcanan rakamlara baktığımızda bir önceki yıla göre %1-2 oranında bir azalma söz konusudur. Toplam planlanan genel bütçe ile kesinleşen bütçe arasında % 16'lık bir fark vardır. Bu oran savaş yıllarında özelikle olağanüstü savunma harcamalarından dolayı %50 üzerinde seyir etmekteyken bu yıllarda %10-20 oranında seyretmiştir. Bu oranın çıkmasında Maliye Bakanlığı, Devlet borçları ve Milli Eğitim Bakanlığı ödeneklerinin artmasından kaynaklanmıştır.[105]

---

[103] **Cumhuriyet Gazetesi**, *Meclisten Orduya Selam* 29 Aralık 1947.
[104] **Ulus Gazetesi** , *Millet Meclisinin Türk Ordusuna Selamı*, 29 Aralık 1947.
[105] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri** , s. 225

3.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçelerindeki Değişmeler

i Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1947 Mali yılında planlanan savunma harcamalarının toplamı 394.732.035 lira olarak öngörülmüştür. Yani genel bütçenin %34.8'ini savunma harcamaları oluşturmakta iken 1948 yılında planlanan savunma harcamaları tutarı 413.714.464 lira olarak öngörülmüş ve bu oran genel bütçede %33,3 olarak oluşmuştur.

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

1947 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 567.180.869 lira olup, bu rakam, genel bütçenin %34.3'ünü oluşturmuştur.1948 yılında 544.153.823 lira olarak ayrılan yıl sonu ödeneği ise genel bütçenin %36,6'sını oluşturmuştur.

iii. Kesinleşen Harcama :

1947 mali yılında kesinleşen savunma harcamaları toplamı 519.866.440 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin %33,1'ini teşkil etmiştir. 1948 mali yılında toplam 525.142.795 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin %36.8'ini oluşturmaktadır. Görüldüğü rakam olarak çok küçük bir farkla kapanmasına rağmen bütçe içinde alınan oranda %3,5'lik bir artış yaşanmıştır. Burada genel bütçelerin kesinleşen rakamlarında bir azalma olmasından dolayı kaynaklandığı açıktır. (1948 yılında 413.714.464 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 544.153.823 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 525.142.795 lirası harcanmıştır). 1947-1948 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 5' de gösterilmiştir. Ekler Tablo 11-1 'de Türkiye'nin 1948 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar,Tablo 11-2'de Milli Müdafaa Vekaleti,Tablo 11-3'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 3

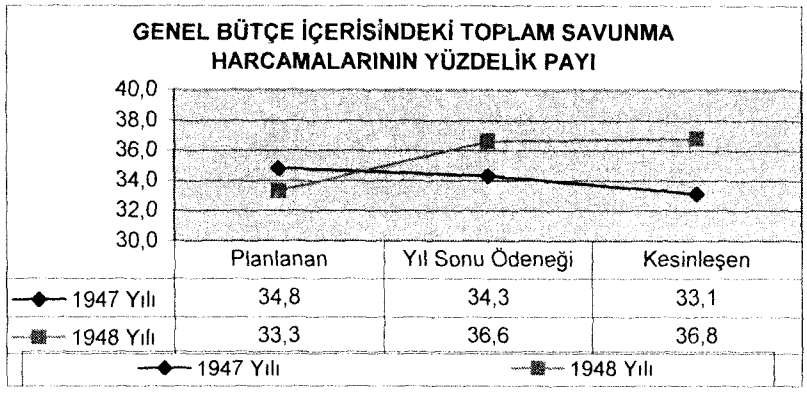

Silahlı Kuvvetlerinin 1948 yılındaki bütçesinin % 25'i maaşlara, % 31'i yiyecek, yem, yakacak, giyim, techizat ve kuşam malzeme ve hizmetlerine, 6 milyon TL nakil vasıtalarına, % 31'lik kısmı olan 167.102.685 TL ise, çeşitli savunma hizmetleri için harcanmıştır.

3.5 II. İktisat Kongresi

17 Kasım 1947 günü çalışmalarına başlanan ve 19 gün sürecek olan CHP kurultayında, parti programında yer alan devletçilik ilkesi müzakere edilerek bu prensibin uygulanma alanını özel teşebbüs ve özel sermaye lehine daraltmak kararı verildi. [106] Kurultayda pek çok siyasi içerikli önemli kararlar alınmıştı. Katı Devletçilik ilkesi ise bu kurultayda yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Tüzük değişiklikleriyle kurultayda daha geniş kitlelerin desteğini kazanma amacı güden CHP programı, oluşturulmaya çalışılmıştır.[107]

Bu programda iktisadi olarak Devletçiliğin yumuşatılmasına karar verilmiştir. Devlet özel sektörün karlı bulmadığı alanlarda yatırım yapacaktır. Devlet kar amacı ile girişimde bulunmayacaktır. Denizyolu ile eşya taşımacılığı özel sektöre bırakılacak. Devlet özel girişimlerle eşit koşullarda çalışacak, özel girişim ortaklıklarına olanak sağlayacaktır.[108] Devlet hiçbir suretle tarıma el atmayacak veya hayat pahalılığını artırabilecek ekonomik faaliyetlerde bulunmayacaktır.[109]

---

[106] **Akşam Gazetesi**, 25 Ocak 1947.
[107] Suna Kili, **C.H.P.'de Gelişmeler**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976, s. 102.
[108] **C.H.P. 7. Kurultay Tutanağı**, Ulus Basımevi, Ankara,1947, s. 23.
[109] Karpat ,**a.g.e.**, s. 258.

Siyasi alanda bu gelişmelerin ardından, İstanbul Tüccar Derneği'nin girişimiyle 22 Kasım 1948'de Türkiye İktisat Kongresi İstanbul'da 1200 kadar delegenin katılımıyla toplandı. [110] Bu kongrede CHP yönetiminden duyulan hoşnutsuzluk çok açık biçimde ortaya koyulmuştur. Bu kongrenin görüş ve kararları şu şekilde özetlenebilir: "Yürürlükteki ekonomik ve mali politikalar çalışan nüfusun giderek daha da artan bir kısmını memura dönüştürmekte ve sonuç olarak bürokrasinin ekonomi üzerindeki hakimiyetini güçlendirmektedir. Bu bürokrasi, özel teşebbüsün kendisine güvenini küçümsemekte ve onun yatırım yapma arzu ve heyecanını tümüyle köreltmektedir. Ekonomi üzerinde devlet müdahalesi kaçınılmaz olarak güçlenmekte ve ekonomik sistemin tümüyle değişmesi sonucunu doğurabilecek bir yöne doğru gitmektedir. Dolayısıyla, ekonomik politikalarda acilen bir değişiklik yapılmalıdır.[111]

1948 Türkiye İktisat Kongresi gündeminin başlıca maddesi şudur. "*Türkiye'nin iktisadi kalkınması ve istihsalinin gelişmesi davasının devletçilik ve devlet müdahalesi bakımından incelenmesi*". Bu madde ile dört şey birbirine bağlanmıştır. 1) İktisadi kalkınma, 2) İstihsalin gelişmesi, 3) Devlet Müdahalesi, 4)Vergi Reformu müdahalesi. Hakikaten bütün davalarımız şu üç halkalı zincirin içine girebilir. İktisadi kalkınmamız için tek yol istihsalimizin gelişmesidir.

1948 İktisat Kongresine dönemin iktidarınca pek sıcak bakılmadığı bir gerçektir. Çünkü iktidarın güttüğü ekonomik politika eleştirilmiş ve benimsenmemiştir.[112]

3.6. Millet Partisi

Demokrat Parti içinde çeşitli sebeplerle meydana gelen düşünce ve görüş ayrılıkları, anlaşmazlıklar sonunda kopmalar ve ayrılmalar olmuştu. Demokrat Partiden bu kopanlar ve ayrılanlar 20 Temmuz 1948 tarihinde Ankara'da "*Millet Partisini*" kurdular.[113]

Programa göre parti, cumhuriyet, adalet, liberallik, milliyetçilik esasına bağlı, emin bir seçim ile meydana gelecek olan milli iradeyi hakim kılmak, bu iradeye ve insan haklarına uygun bir hükümetin kurulmasına çalışmak, hakka ve adalete

---

[110] Özhan Uluatam, **Geçmişe Bakmak, Cumhuriyet Dönemi Kronolojisi 1920-2000**, İmaj Yayıncılık, Ankara 2001, s. 225.
[111] **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi**, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1999, s 40.
[112] Kemal Kılıçdaroğlu,**1948 Türkiye İktisat Kongresi**, S.P.K. Yayınları, 2.Baskı, Ekim 1997, Ankara.s 1-2-3.
[113] Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi Ve İdeolojisi**, İmge Kitapevi, Ankara,1998, s .68.

inanmaktaydı. Kurucuları ve genel yürütme kurulu üyeleri ; Mareşal Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Enver Kök gibi isimler vardı. Ankara'da yayınlanan Kudret Gazetesi, partinin yayın organı idi. Bir süre Yeni Sabah Gazetesi' de partiyi destekledi.[114]

Kurucularının büyük bir kısmı milletvekili olan Millet Partisi'nin ilk Genel Başkanı Hikmet Bayur'dur. Parti, DP'nin CHP'ne karşı muhalefet görevini yeterince yerine getirmediğini ileri sürmüş ve hem CHP'ne hem de DP'ye yoğun eleştiriler yöneltmiştir.[115]

CHP'li vekillerle Demokrat Parti'liler arasında seçim kanununda da anlaşmazlıklar çıkmaktaydı. Bu kanun 1948 ara seçimlerine yetiştirilmek üzere hemen elc alınarak değiştirildi ve 1950 genel seçimleri içinde yeni bir seçim kanunu tasarısı hazırlandı.[116] Gizli oy, açık sayım prensibine dayanan yeni kanun, aşağı yukarı 400 kişilik CHP Meclis grubunda sadece 30 muhalif oy aldı. Seçim Kanunu'na aykırı hareket edecek devlet memurları da en yüksek idari merciden müsaade alınmasına lüzum kalmaksızın doğrudan doğruya mahkemelerde yargılanacaklardı.[117]

DP'nin en etkin propaganda malzemesi " *seçimler* " ile ilgiliydi. Bunun kaybedilmesi, muhalefetin etkinliğinin kaybedilmesi anlamına gelebilirdi.[118]

Millet Partisi dışında ; Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Parti, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist İşçi Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Yalnız Vatan İçin Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Arıtma Koruma Partisi , İslam Koruma Partisi , Yurt Görev Partisi, İdealist Partisi, Türk Muhafazakar Partisi, Öz Demokratlar Partisi, Serbest Demokrat Partisi, Müstakil

---

[114] Füruzan Hüsrev Tokin, **Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965**, Elif Yayınları, İstanbul , 1965, s 84.
[115] Mehmet Kabasakal,**Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991, s 177
[116] **Ulus Gazetesi**, 6 Ocak 1948.
[117] **Vatan Gazetesi**, 14 Şubat 1948.
[118] M. Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001, s .70.

Türk Sosyalist Partisi, Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Müstakiller Birliği, bu dönemde kurulan diğer partilerdir.[119]

3.7. İkinci Saka Hükümeti

8 ay 7 günlük görevden sonra, kabinesini yenilemek isteyen Başbakan Hasan Saka 8 Haziran'da istifa etmişti. Yeni Hükümeti kurma görevi yine kendisine verilince, listesini hazırlayıp Cumhurbaşkanı'na sunmuştur. Cumhurbaşkanı' da aynı gün onaylayıp Meclis Başkanlığına göndermiştir. 18 Haziran 1948' de Meclis'te okunan Hükümet programı çok kısa ve daha öncekim programın benzeridir.[120]

Tasarruf yolunda alacağımız tedbirlerin yaratacağı imkanlar ne olursa olsun ekonomik kalkınmamızın bir an önce gerçekleştirmek için dış krediye ihtiyacımız aşikardır. Bu yolda yapılan teşebbüsler müspet neticelere ulaşmak üzeredir.[121]

4. 1949 YILI GELİŞMELERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından yaklaşık dört yıl geçmesine rağmen savaşın özellikle ekonomide yarattığı ağır buhran bu dönemlerde kurulan hükümetleri oldukça zor durumda bırakmıştı. Yeni yasama yılı için 1 Kasım 1948 tarihinde mecliste bu konuşmayı yapan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1949 yılının da adeta zor geçeceğinin sinyalini vermiştir.[122]

1949 yılına yine yeni bir hükümetle girilmek zorunda kalınmış ve bu yeni kabine ile birlikte son üç yıl içerisinde CHP beş ayrı kabine kurmak zorunda kalmıştır.[123] Hasan Saka Hükümeti de 1948 yılının ikinci yarısına yeni kabinesi ile ancak Aralık ayına kadar devam edebildi. Hasan Saka CHP grubu içerisinde tutulmuyor, parti ile bağdaşmamakla suçlanıyordu. Demokrat Partililer tarafından 14 Aralık 1948 tarihinde TBMM'nde hükümet için güven oyuna gidilmesi teklif edilmişti. O günün Cumhuriyet Gazetesi'nde Fuat Köprülü' nün demeci siyasi olarak Hasan Saka'nın durumunu açıklamak için yeterlidir.

---

[119] Muzaffer Sencer , **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri**, May Yayınları, İstanbul,1974, s 194-221.
[120] Goloğlu, **a.g.e.**, s 234-235; Öztürk ,**Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s. 328.
[121] Neşe Erdilek, **Hükümetler ve Programları, Cumhuriyet Dönemi** Türkiye Ansiklopedisi 4. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul,1983, s 987.
[122] Öztürk, **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M Açış Nutukları**, s. 399.
[123] Faik Kırbaşlı,**1920-1972 Döneminde Hükümet Politikaları**,T.C.Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1973, s. 25-30.

"...Hasan Saka kabinesi göreve geldiği günden bu yana iktidarı güçlükler içinde sürdürmüştür. CHP'nin içinde bir kesim Saka'yı çok yumuşak buluyor diğer kesim ise yeterince ılımlı ve ölçülü olmadığını düşünüyordu. Demokratlara göre ise Saka, Saraçoğlu ya da Peker pek de farklı değildi."[124]

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Hasan Saka istifaya karar vermiş, 14 Ocak 1949 tarihinde Cumhurbaşkanı'na istifasını vererek hükümetten çekilmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Hasan Saka'nın istifasına kabul ederek hükümeti kurma yetkisini Şemsettin Günaltay 'a vermiştir. İktidar artık Halk Partisi için taşınması zor bir yük haline gelmiştir.[125] 18 Ocak tarihli Ulus Gazetesi yazarlarından, Mümtaz Faik Fenik, istifanın ardından şöyle bir yorumla sebebi açıklamaya çalışmıştır. "*Hasan Saka kabinesini çekilmeye zorlayan sebeplerin başında mali güçlüklerin yer almış bulunduğu artık herkesçe kabul ediliyor.*"[126] Hükümeti kurmaları için CHP içerisinde kuvvetli dört kişiye teklif götürülmüş hiçbiri bu görevi kabul etmemişti. Bunlar Hilmi Uran, Necmettin Sadak, Fuat Sirmen ve Nurullah Sümer'di.[127]

4.1. Şemsettin Günaltay Hükümeti

Yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen Şemsettin Günaltay kabinesini 16 Ocak 1949 tarihinde kabinesini oluşturarak Cumhurbaşkanına sunmuş ve Mecliste, 17 Ocakta açıklanmıştır. Yeni kurulan hükümetin eskisinden büyük bir farkı yoktu. 15 bakandan sadece beş bakan hükümetin dışında kalmıştır.[128] 24 Ocak 1949 tarihinde Şemsettin Günaltay Mecliste hükümet programını açıklamıştır. Diğer kurulan hükümet programlarından pek farkı olmayan bu programda İkinci Dünya Savaşının etkisinin halen devam ettiğini ve milli ekonomiyi ciddi anlamda etkilediğini belirterek dünya sulhunun korunması yolunda ülke olarak büyük gayret gösterileceğinden bahsetmiştir. Devam eden konuşmasında savunma politikalarına değinerek Amerikan yardımlarının faydasını açıklamıştır ;

"Ülke bütünlüğümüzün teminatı olan milli müdafaamızı her davanın başında tutacağız. Dünya sulhunun korunması yolunda büyük gayretler gösteren memleketimizin kuvvetli olmasındaki faydayı takdir eden dost Amerika Hükümetinin yardımıyla, hareket kabiliyeti ve

---

[124] **Cumhuriyet Gazetesi,** *Fuat Köprülü'nün Beyanatı,* 12 Aralık 1949.
[125] Eroğlu, **a.g.e.**, s.72.
[126] **Ulus Gazetesi**, *İstifanın Arkası,* 18 Ocak 1949.
[127] Feroz ve Bedia Turgay Ahmad,**Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 51.
[128] Tekin Erer, **Türkiye'de Parti Kavgaları**,Tekin yayınevi, İstanbul, 1966, s. 483-484.

harp kudreti artmakta olan kahraman ordumuzun modern silah ve araçlara intibakını sağlamaya çalışırken, bir taraftan da Milli savunma işlerinin bugün ihtiyaç ve icaplarına göre idaresi için tertip ve tedbirler almak kararındayız."[129]

Yeni Başbakan devam eden konuşmasında hükümetin dış politikasında amacının yabancı milletler ile iyi geçinmeyi, bağlı bulunan Birleşmiş Milletlerin dünya sulhunu ve emniyeti sağlayacak nitelikte olduğunu belirtmiştir. İktisadi politikalarda ise, özel teşebbüsün teşviklerle destekleneceği ve dış yardımların ehemmiyetli alanlarda kullanılacağını açıklamıştır.[130]

Yeni yapılacak 1949 bütçesinde, yapılması planlanan tasarruf politikası Meclisteki uzun tartışmalar yaratacaktır. Alınan tasarruf tedbirlerinden oluşturulan kaynaklar, yatırımlar için gerekli ödeneği oluşturamayacaktır.[131]

Hasan Saka Hükümeti tarafından hazırlanan ve Meclise sunulan 1949 yılı mali bütçesi kanunlaşamadan hükümetin istifası üzerine 21 Şubat 1949 tarihinde Meclisteki müzakerelere başlanmıştır. Önceki hükümet tarafından hazırlanan bütçede üç çeşit yeni vergi hasılatı planlanmış, fakat tasarı halinde kalmasından dolayı Şemsettin Günaltay Hükümeti bu üç vergiyi geri çekmiştir. Önceki hükümeti tarafından hazırlanan bütçe tasarısında gelir tahminleri bu üç vergi tasarısının gelirini ihtiva etmesinden dolayı 80 milyon liralık bir açık meydana gelmiştir.Bu açığı akaryakıt ve yol vergisi ve bazı kısıntılar ile kapatılacaktır.[132]

4.2. 1949 Yılı Genel Bütçe Müzakereleri

21 Şubat 1949 yılında görüşmelerine başlanılan 1949 yılı Mali bütçesinin, masrafları toplamı 1.371.740.427 lira olup gelir tahmini 1.251.802.894 lira olarak planlanmıştır. Aradaki fark 119.937.533 lira olup bütçe açığını oluşturan bu rakamın nasıl kapatılacağını Maliye Bakanı şu şekilde açıklamıştır;

"...Vergilerle karşılanmayan ve masraf bütçesinin % 8,7 sini ifade eden 119,937,533 liralık açık uzun vadeli iç istikrazlarla kapatılacaktır."[133]

---

[129] Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s. 337.
[130] Neşe Erdilek, **Hükümetler ve Programları,Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,** İletişim Yayınları, 4.Cilt, İstanbul, 1983, s. 988.
[131] **İsmet İnönü'nün T.B.M.M'deki Konuşmaları**, s. 75.
[132] **Maliye Dergisi**, Damga Matbaası, Sayı 46, Ankara, 1949, s. 3; **T.B.M.M Tutanak Dergisi**. T.B.M.M Basımevi, Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3, Ankara, 1949, s. 289.
[133] **Ayın Tarihi**, Damga Matbaası, Sayı 183, Şubat Ankara, 1949, s. 6.

Maliye Bakanı bu açıklamasıyla 1950 senesi içerisinde yatırımlar için ayrılan rakamın bütçe açığından fazla olduğunu belirtmiş, hükümetin yatırımlara ve özel teşebbüse desteğinin bir anlamda tutarını açıklamıştır. Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal 1948 ile 1949 yılları bütçelerini karşılaştırmış 1948 yılı içerisinde ek ödenekler ile Milli Savunma Bakanlığına 106,253,953 lira aktarıldığını bu sene bütçesinde bu rakamında gözetilerek bütçenin hazırlandığını ifade etmiştir.[134]

Masraf çeşitleri içerisinde özlük haklarının % 42,12 civarında pay almasının sebebini memur kadrolarının fazlalığından geldiğini belirten Maliye Bakanı kadroların hizmet ihtiyaçlarına göre yeni baştan ayarlanması gerektiğini vurgulamıştır.[135]

1949 yılı Mali bütçesinde Milli savunma giderleri bir önceki yıla göre 44 milyon lira azaltılarak 460.450.000 TL planlanmıştır. Maliye Bakanı bunun sebebi olarak ordunun aldığı yeni düzeni ve Amerika Birleşik Devletlerinden sağlanan askeri yardımlar neticesinde sağlandığını belirtmiştir.[136]

1948 senesi sonunda genel muvazeneye ait borçların yekunu 1.632.000.000 liradır. Bundan 1.395.000.000 lira konsolide, 237 milyon lirası da dalgalıdır. Konsolide borçların 779 milyona dalgalı borçların da tamamı dahildir. Aynı tarihte katma bütçeli idarelere ait borçların yekunu da 405 milyon lira olup, 136 milyonu konsolide mütebakisi dalgalıdır. Bu idarelerin konsolide borçlarından 5 milyon, dalgalı borçlarından ise 206 milyon dahildir. [137]

Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal, konuşmasında memleketin iktisadi kalkınması için kendi gayretlerimizin yanında, Avrupa İktisadi İşbirliği imkanlarından ve milletlerarası kalkınma ve imar kaynaklarından da istifade edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin önünde mali ve iktisadi zorlukların olduğuna ve bunların çözümü için, mevcut imkanlarla ihtiyaçlar arasında doğru bir bağ kurulması gerektiğine dikkat çekmiştir.[138]

Adnan Menderes, Demokrat Partinin ekonomik durum ve devletçilik konularındaki görüşünü açıklarken halka yüklenen ağır vergiler sebebiyle ekonomik

---

[134] Baydar, **a.g.e.**, s. 75.
[135] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3s. 291.
[136] **A.e**, s. 293.
[137] **Ayın Tarihi**, Şubat, Sayı 183, s. 16.
[138] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, T.B.M.M Basımevi, Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3, Ankara,1949, s. 297.

sıkıntıların büyüdüğünü ve devletin ekonomiye müdahalesinin sıkıntıları artırdığını kaydederek[139] savaşın en ağır darbelerini yemiş memleketlerin bile bugün yaralarını sararak ekonomik donatımlarını tamamlama yolunda ciddi adımlar arttığını ve bunun sonucu olarak üretimlerini önemli miktarda çoğaltmayı ve maliyetleri düşürmeyi başardıklarına değinmiştir. Menderes konuşmasında, Türkiye'nin mevcut ekonomik sıkıntılarını, 2. Dünya Savaşı'nın etkilerine ve dünya ekonomi koşullarının gösterdiği güçlüklere dayatılmaması gerektiğini savunmuştur. Mevcut ekonomik istikrarsızlığın geçici nitelikte olmadığını ve sıkıntılarımızın nedenlerin daha derinlerde olduğunu açıklamış ve konuşmasını şöyle sürdürmüştür ;

"Bizde ise, hayat pahalılığı bütün şiddetiyle devam ediyor. Maliyet fiyatlarının yüksekliği ihraç mallarımızın sürümünde zorluk doğuruyor, üretimi baskı altında tutuyor. Hayat pahalı, üretim yok, bütçe açık, içerde borçlanmak olanaksız. Dengeli bütçeye ihtiyaç vardır. Şekere ve Tekel maddelerine zam yapmakla, yeni vergiler çıkarmakla bu sağlanamaz."[140]

Menderes'ten sonra aynı gün devam edilen müzakerelerde söz alan Millet Partisi adına konuşan Sinop Milletvekili Suphi Batur, hükümetlerin bütçenin hazırlanışı sırasında gayri samimi davrandığını savunmuştur. Suphi Batur, Milli Savunma Harcamaların akıbeti hakkında doyurucu bilgiye sahip olmadıklarından bahsetmiştir.[141]

CHP Denizli Milletvekili Hulusi Oral, bütçe dolayısıyla muhalefet tarafından yapılan tenkitlere cevap vererek, artık bütçede vuzuhsuzluğun kaldırılarak bir vuzuha doğru gidilmekte olduğunu söyleyerek bütçede samimiyetsizlik bulunduğu hakkındaki ithamlarına da temasla bütçenin sabit esaslara dayanamayacağını elastikiyetin şart olduğunu bildirmiştir.[142]

21 Şubat 1949'da Maliye Bakanı, bütçenin genelinde yapılan tenkitlere yanıt vermiş, gerek bütçe üzerine yapılan tenkitler gerekse memleket meseleleri hakkında yapılan tenkit ve eleştirileri son derece ılımlı karşılamış ve konuşan tüm vekillerin tenkitlerini dikkate alacağını belirtmiştir. [143]

---

[139] **Ayın Tarihi**, Şubat Sayı, 183, s. 27.
[140] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3, s. 305.
[141] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8,Toplantı 3, s. 309.
[142] **Ayın Tarihi**, Damga Matbaası, Şubat, Sayı 183, Ankara, 1949, s. 20.
[143] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, , Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3, s. 312.

4.3. Savunma Bütçesi Müzakereleri

23 Şubat 1949 tarihinde Savunma Bütçesi müzakerelerine başlanmıştır.İlk söz alan Erzurum Milletvekili General Vehbi Kocagüney savunma bütçesinde yapılan tasarrufun yıl içerisinde daha da artacağını kaydederek yapılacak tasarrufun ülke kalkınması için kaynak yaratacağını belirtmiştir.[144] Aynı gün Demokrat Parti adına söz alan Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu, 1949 yılı Milli Savunma Bütçesi ile ilgili düşüncelerine geçmeden önce Milli Savunma işlerinin yeniden yapılandırılması gerektiğine dikkati çekmiştir.[145]

Kemal Zeytinlioğlu, devletin her türlü müesseselerin, harp vaziyetlerini tayin edebilen, aynı zamanda tespit edip onları harekete geçirebilmesi gerekmektedir.[146]

Zeytinlioğlu, Milli Savunma Bütçesinin ekonomik esaslar dahilinde ve israftan sakınılarak hazırlanması gerektiğini ve Milli Savunma Bakanlığı ile Genel Kurmay Başkanlığında birbirine yakın işler yapan servislerin birleştirilmesi halinde ilgili yerlerde görevlerin yapılmasının kolaylaşacağını ve yetkilerinin kontrol altına alınabileceğini belirtmiş ve bu konuda Anayasada yer alan ilgili kanun maddesini şöyle açıklamıştır ;

"Arkadaşlar yüksek komuta mevkii hiç şüphe yoktur ki, ordunun ruhudur. Bu vaziyet karşısında Anayasamızın 40ıncı maddesi ile B.B.Meclisine yüce varlığından ayrılmaz olarak ifade olunan Başkomutanlığın Cumhurbaşkanlığı makamı tarafından temsili kaydı ve hazarda ve seferde harb kuvvetleri komutanlığının B. M. Meclisine karşı bilvasıta mesul tutulması meselesinin tetkik ve tahlile muhtaç bir konu olarak zikretmek isteriz."[147]

Kemal Zeytinlioğlu Askeri fabrikaların barış zamanında İktisadi Devlet Teşekkülleri haline getirmek gerektiğini ve askeri imalat dışında sivil ihtiyaçları karşılayacak şekilde ticari bir karakter vermenin karlılığı ve mamullerin maliyetini düşürmeye yardımcı olacağını vurgulamıştır. [148]

Kemal Zeytinlioğlu'dan sonra aynı gün Mecliste söz alan Orgeneral Fahrettin Altay 2. Dünya Savaşı sırasında ordu kuvvetlerinin motorlaşmasının kaçınılmaz

---

[144] **Ulus Gazetesi,** *1949 Bütçesi Seksen Milyonluk Açıkla Kapandı,* 24 Şubat 1949.
[145] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8,Toplantı 3, , s. 508.
[146] **Cumhuriyet Gazetesi**, *Milli Savunmamız İçin Kanunlar Hazırlanıyor,*24 Şubat 1949.
[147] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3, s. 510.
[148] **Cumhuriyet Gazetesi,** *Savunma Bütçesi Müzakereleri,* 24 Şubat 1949.

olduğunu ve ülke içerisinde üretilemediği için bu ihtiyaçların dışarıdan getirilmek zorunda kalındığını sonuçta da savunma bütçesinin kabardığını ifade etmiş ve gelen Amerikan yardımları hakkında şu noktalara değinmiştir;

"...Bu yüce milletin vekilleri sizler Milli savunma bütçesini artırmak suretiyle lazım gelen cevabı verdiniz. Bu cevap yalnız vatanımızı kurtarmakla kalmadı, dünyada hakkaniyetli ve adil bir barışın kurulmasına destek olunabileceğini gösterdi. Böyle bir barış için çalışan büyük Amerikan devleti bu sayededir ki bize yardımı,ordumuzun eksiklerini tamamlamayı uygun gördü ve derhal buna başladı."[149]

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Abidin Daver, *topyekün harbi* şu şekilde açıklamıştır. "Topyekün harpte bir askeri cephe bir de iç cephe vardır. Askeri cephe bakımından silahlı kuvvetlerimizin, seferberlik planları harp planları yapılmıştır. Böyle bir milli seferberlik planı içinde pasif korunmadan başka ziraat, sanayi, maden münakale, muhabere, maliye, sağlık ticaret ve belediye işleri içinde planlar hazırlamak ve daha barış zamanında bu yolda teşkilatlanmak gerekir."[150] Savunma Bütçesi müzakeresinin ikinci günü 24 Şubat 1949 Erzurum Milletvekili General Vehbi Kocagüney savunma bütçesinde yapılacak tasarrufun diğer sektörlerde yatırım için etkili olacağını ve bu sayede bütçede diğer kurumların ödenekleri artmasından dolayı yaratacağı faydayı açıklamaya çalışmıştır.[151]

General Vehbi Kocagüney'den sonra Hatay Milletvekili General Eyüp Durukan söz almış ve savunma bütçesinde yapılacak tasarrufun ancak ikinci, üçüncü derecede önemlilik niteliği olan hizmetlerde yapılmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir.[152]

25 Şubat 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesi "*Milli Savunma bütçesi ekonomik esaslar dairesinde israftan sakınılarak hazırlanmalıdır.*" Başlığı ile Genedal Sadık Aldoğan'ın konuşmasına yer vermiştir. Aldoğan konuşmasında, Milli Savunma ile alakadar insanların münakaşadan kaçınmaması gereğini vurgulamıştır. "...Üzerinde bu kadar konuştuğumuz tek mesele Milli Savunma teşkilat kanunlarını buraya getirmek

---

[149] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8,Toplantı 3, s. 512.
[150] **Cumhuriyet Gazetesi** , *Milli Seferberlik Planı ve Teşkilatı*, 25 Şubat 1949.
[151] **Ulus Gazetesi**, 25 Şubat 1949.
[152] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3, s. 522.

zorundayız ve Büyük Meclisten geçirmek mecburiyetindeyiz. Bu suretle mesul bir hükümeti karşımızda bulabiliriz. Yoksa, hangi çıkardığımız kanuna göre mesul etmek vaziyetindeyiz.[153]

Mecliste yapılan tüm konuşmalardan sonra söz alan Başbakan Şemsettin Günaltay'ın eleştirilere ve tenkitlere verdiği cevap Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanmış ve gazetenin manşetinde şu başlıkla yer almıştır. "*ordunun birden bire gençleştirilmesi gibi fevri hareketlerin kendilerinden beklenmemesini istedi.*"[154] diyerek hükümetin bu konudaki görüşünü özetlemiştir. Başbakanın yaptığı konuşmada savunma bütçesinin Mecliste mutlaka tenkit edilmesi gerekliğine değinmiştir.[155]

Başbakandan sonra kürsüye gelen, Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır yapılan tenkitlere ve tespitlere cevap vermiştir.[156]

Savunma bakanının bu konuşmasından sonra bütçenin maddelerine geçilerek oylama yapılmış ve savunma bütçesi kabul edilmiştir. Savunma bütçesinin kabulünün ardından Meclis Başkanlığına üç adet önerge verilmiş ve verilen önergeler oy birliği ile kabul edilmiştir. Verilen önergelerden biri;

Yüksek Başkanlığa

Canımızdan fazla sevdiğimiz vatanımızı her yerde ve her vakit hayatını da feda etmekten çekinmeyerek müdafaaya hazır ve kadir olan Cumhuriyet ordumuzu en büyük komutanından en genç erine kadar bütün mensuplarına Türkiye Büyük Millet Meclisinin selam ve güveninin bildirilmesine müsaade buyurulmasını arz ve teklif ederim.

Kastamonu Milletvekili	Hatay Milletvekili	Gaziantep Milletvekili
General Abdullah Alpdoğan	General Eyüp Durukan	General Aşir Atli[157]

4.4. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırması

1949 yılı mali genel bütçesi 1.371.875.627 lira planlanarak, önceki yıla göre 128.324.430 liralık artış gerçekleşmiştir. Bu artış içerisinde Milli Savunma Bakanlığı'na (Kara, Deniz, Hava, Ask. Fabrikalar Harita Umum Müdürlüğü) 83.515.105 lira ayrılarak genel bütçe artışının % 64 ünü oluşturmuş ve Jandarma

---

[153] **Cumhuriyet Gazetesi**, 25 Şubat 1949.
[154] **A.e.,**
[155] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3, s. 529-533.
[156] **Ulus Gazetesi, *Milli Savunma Bakanının Beyanatı***, 25 Şubat 1949.
[157] **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, Cilt 16, Dönem 8,Toplantı 3, s. 539-540.

Genel Komutanlığı da 6.157.645 lira artırılarak toplam artışın % 4.6'sını almıştır. Yani, bir önceki yıla göre gerçekleşen genel bütçe artışının % 70'i savunma harcamaları için aktarılmıştır. Geri kalan rakamın büyük bir bölümü devlet borçları ve tarım bakanlığına aktarılmıştır. 1949 yılı kesin sonuçlarına göre genel bütçe 1.600.556.502 lira olarak kapanmıştır. 1948 yılı kesinleşen bütçesine göre aradaki artış 173.899.144 lira olmuş ve planlanan bütçelerdeki artıştan 45.574.714 lira fazlası ile bütçe kapanmıştır. 1949 yılı Genel Bütçesi GSMH'nın %15,1'ini oluştururken kesinleşen rakamlarla %17,6 gibi ciddi bir oran almıştır.

4.5. Bir Önceki Yıla Göre Milli Savunma Bütçesindeki Değişmeler

i. Bütçede Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1948 Mali yılı için savunma harcamalarının toplamı 413.714.464 lira planlamıştır. Yani genel bütçenin % 33,3'ünü savunma harcamaları oluşturmuştur. Bu oran 1949 mali yılı bütçesi için ise % 36,7 olup toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 503.387.214 liradır. Aradaki bu fark 1948 yılı içerisinde muhtelif savunma hizmetlerine başlangıç ödeneği aktarılmamasından kaynaklanmaktadır.

ii. Yıl Sonu Ödenekleri İle :

1948 mali yılı bütçesinde savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 541.153.823 lira olup bu rakam genel bütçenin % 36.6'sını oluşturmuştur. 1949 yılında 578.946.735 lira ayrılan yıl sonu ödeneği ise genel bütçenin % 34.7'sini oluşturmakta olup savunma harcamaları yıl sonu ödeneklerinde genel bütçe içerisinde bir önceki yıla göre %1,9 azalma meydana gelmiştir.

iii. Kesinleşen Harcama :

1948 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 525.142.795 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin %36.8'ini teşkil etmiştir. 1949 mali yılı için toplam 566.443.780 lira kesinleşen harcama yapılmış, bu rakam genel bütçenin % 35.3'ünü oluşturmuştur. (1949 yılında 503.387.214 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 578.946.735 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 566.443.780 lirası harcanmıştır). Genel bütçe içerisinde savunma harcamalarının aldığı payda bir azalma söz konusudur. Dolayısıyla 1949 yılı içerisinde savunma harcamalarına ayrılan ödeneklerde artış gerçekleşmiş fakat bütçe içerisinde aldığı oranda bir azalma

meydana gelmiştir. 1948-1949 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 4'de gösterilmiştir. Ekler Tablo 12-1 'de Türkiye'nin 1949 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar, Tablo 12-2'de Milli Savunma Bakanlığı, Tablo 12-3'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 4

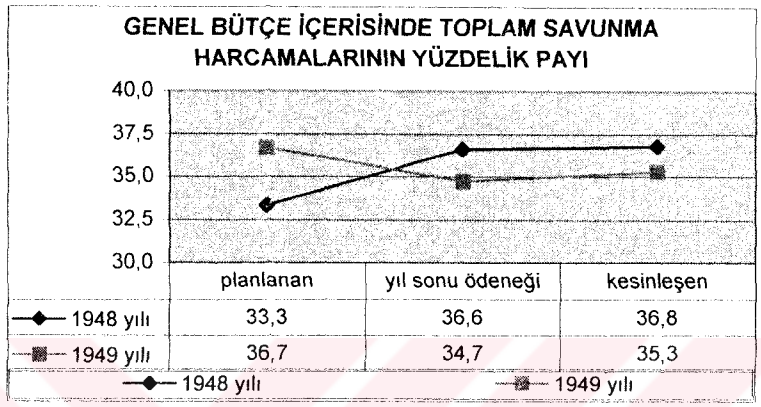

1949 mali yılı Silahlı Kuvvetleri bütçesinin % 27.8'lik kısmı maaşlara, % 40'lık kısmı yiyecek, yakacak, yem, giyim, techizat ve kuşam için kullanılmıştır. 1945 yılından bu yana çeşitli savunma hizmetlerine harcanan ödenek sürekli azaldığı için bu yıl harcanan ödeneğin % 15'lik kısmı olan 90.478.027 TL bu amaçla kullanılmıştır. Nakil vasıtaları için de 16 milyonluk bir harcama yapılmıştır.

4.6. Milli Savunma Yüksek Kurulu ve Genel Sekreterliğinin Kurulması

Bu kurul Atatürk'ün emri ile 24 Nisan 1933 gün ve 14443 sayılı kararname ile kurulmuş olan yüksek Müdafaa Meclisi çeşitli aşamalardan geçerek 1982 Anayasası'nın 118. maddesi gereğince anayasal bir kurum haline gelmiştir.

Bu kurum günümüze kadar şu aşamalardan geçmiştir :

1) Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umumi Katipliği dönemi (1933 – 1949)
2) Milli Savunma yüksek kurulu ve genel sekreterliği dönemi (1949 – 1962)
3) 1961 Anayasası'na göre Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği dönemi (1962-1983)
4) 1982 Anayasası'na göre Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği dönemi (1983 -)

Milli Güvenlik Kurulu'nun ilk şekli olan Yüksek Müdafaa Meclisi ve Umum Katipliği dönemi, 1933- 1949 dönemi kapsar. Bu meclisin görevi; Milli Seferberlik bakımından vekillere ve verilecek vazifeleri tespit etmek ve gerekli esasları hazırlamaktır.

Yüksek Müdafaa Meclisine; Başbakanın başkanlığında,Genelkurmay Başkanı ve bakanlar kurulu üyelerinden oluşurdu. Gerektiğinde Cumhurbaşkanı başkanlık ederdi.[158]

Bu kurul 3 Haziran 1949 gün ve 5399 sayılı kanunla Milli Savunma Yüksek Kurul ve Genel Sekreterliği adını almıştır. Yeni şekli ile hem görevleri, hem de kurulun üyeleri artırılmıştır.

Bu kurum daha sonra 1961 Anayasası'nın 111. maddesi gereği çıkarları 11 Aralık 1962 gün ve 129 sayılı kanunla Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği adını almıştır. Görevleri yeniden hazırlanmıştır. En son olarak 1982 Anayasası'nın 118. maddesi gereği 1.11.1983 gün ve 2925 sayılı kanunla son şeklini almıştır. Görevleri de yeniden belirlenerek artırılmıştır.[159]

4.7. Genel Kurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına Bağlanması

Genelkurmay Başkanlığı II. Dünya Savaşının sonunda 5 Haziran 1944'de 4580 sayılı kanunla Başbakanlık'a bağlanmıştır. Daha sonra 30 Mayıs 1949 gün ve 5398 Sayılı kanunla Genelkurmay Başkanlığı doğrudan Milli Savunma Bakanlığına bağlanmıştır. Bu durum yeni anayasanın yürürlüğe girdiği 20 Temmuz 1961 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren Genelkurmay Başkanlığı direkt olarak Başbakanlığa bağlanmıştır.[160]

1949'dan 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesine kadar 11 yıl uygulanan Savunma Bakanlığı'na bağlı modelin ordu çevrelerini Demokrat Parti'nin, ordu politikasından kaynaklanan rahatsızlıklar yaratmıştır. Hikmet Özdemir' in Rejim ve Asker adlı eserinde General Fahri Belen'in Vatan Gazetesi'nde (23 Haziran 1960) çıkan bir makalesinden aşağıdaki alıntıyı yapmıştır. "*Demokrat Parti ilk günden itibaren orduya itimat etmeyerek uşak ruhlu bir Erkan-ı Harbiye Reisi bulmak için*

---

[158] Hizmet Özdemir, **Rejim ve Asker**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.106.
[159] **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği** , Ajans-Türk Basın ve Basım A.Ş, Ankara, 1999, s. 24.
[160] **Doruk Dergisi**, Sayı 1, 1 Ağustos 1976, Doğuş Matbaacılık, Ankara,1976, s. 176.

her çareye başvurdu. Bu gibi hareketler orduda nefret infial uyandırmakta idi."[161] Genelkurmay 1960'dan sonra bugünkü hali ile doğrudan başbakanlığa bağlı Kara, Deniz, Hava (Jandarma, Sahil Güvenlik) kuvvetlerine komuta etmektedir.

4.8. NATO'nun Doğuşu

Marshall Planı ve Truman Doktrini, Sovyetlerin, Ortadoğu ve Avrupa'da girişmiş oldukları yayılma faaliyetlerine karşı Amerika Birleşik Devletleri'nin almış olduğu ilk önlemdir. Sovyetler Birliği'nin amacı mümkün olduğu kadar geniş alanları komünist kontrolü altına sokmaktır. Sovyetlerin Avrupa'da girişmiş oldukları yayılma çabaları özellikle Batı Avrupa ülkelerini endişelendirmişti. Bu nedenle Mart 1948'de İngiltere, Fransa, Beiçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Batı Avrupa Birliği kurulmuştu. Fakat İngiltere hariç, bu ittifak üyelerinin hepsi İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline uğramış dolayısıyla yorgun ve yıpranmış ülkelerdi. Altı yıllık savaştan sonra İngiltere'de aynı durumda idi. Bu nedenle Sovyet saldırganlığına karşı kurulmuş bu ittifak daha ilk günden itibaren Amerika'ya dayanmaya ve hatta Amerika'yı da bu ittifakın içine çekmeye çalıştı. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri ve mali desteği olmazsa, bu ittifakın Sovyet yayılmasına karşı etkili bir engel olması mümkün olmazdı. ABD yöneticileri de bu gerçeği görerek dış politikasında yaptığı değişiklikle Batı Avrupa Birliğini daha etkili ve geniş bir ittifak haline getirmek için harekete geçti. 4 Nisan 1949'da ABD ve Kanada'dan başka 10 Avrupa ülkesinin de (İngiltere, Fransa, İtalya, Portekiz, Belçika, Lüksenburg, Danimarka, Norveç ve İzlanda) katılmasıyla Kuzey Atlantik Paktı (NATO) kuruldu. Bir savunma ittifakı olan bu paktı ile taraflar ulusların, demokrasi ilkeleriyle kişi özgürlükleri ve hukukun egemenliği üzerine kurulmuş bulunan özgürlüklerini ve uygarlıklarını korumaya karar vererek anlaşmazlıklarını barışçı yollarla çözmeyi ekonomik durumlarını eşit duruma getirmeyi ve bu konudaki dengesizlikleri gidermek için işbirliği yapmayı ve bir saldırıya karşı askeri güçlerini birleştirmeyi taahhüt etmekteydiler. [162]

---

[161] Özdemir, **a.g.e.**, s. 96-97.
[162] Gönlübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, s. 224-229.

4.9. Türkiye'nin NATO'ya Katılması

Türkiye, NATO'nun kurulduğu günden itibaren bu ittifak sistemine katılıp, ABD'nin ittifakına sahip olmak için çaba harcamıştır. Bu çabaların olumlu sonuç vermesi bir kaç yılı alacak ve 1952 yılında Yunanistan ile beraber NATO'ya üye olacaktır.[163] NATO'nun kurulmasının ardından savunma güçlerini birleştiren Batı Avrupa devletleri savaş sonrası yitirdikleri önemlerini yeniden kazanabilmek için kendi aralarında siyasal birleşme yolunu denemişlerdir. Bu denemelerin sonunda, 5 Mayıs 1949 tarihinde Avrupa konseyini kuran anlaşmayı imzalamışlardır. Bu konseyi kuran devletler arasında Türkiye yoktur.

Türkiye hem NATO'da istediği yeri alamamış hem Avrupa Konseyine girememiştir. Türkiye içerisinde bu durum siyasi olarak başarısızlık olarak nitelendirilmekte CHP hükümeti ağır eleştiriler almaktadır.

Türkiye NATO'ya katılmak için ilk müracaatını Mayıs 1950 yılında yapmıştır. Bu günlerde yapılan seçimler sonucunda iktidara Demokrat Parti geçmiştir. Bunun üzerinden çok geçmeden 25 Haziran 1950 yılında Kore Savaşı patlak vermiştir. Avrupa Güvenlik Konseyi 27 Haziran 1950 tarihinde üyelerini, Kore Cumhuriyeti'ne saldırıyı karşılamak yeterliliğini verecek ve bu bölgedeki milletler arası barış ve güvenliği geri getirecek yardımlarda bulunmaya çağırmıştır.[164]

18 Temmuz 1950'de Menderes Hükümeti Birleşmiş Milletler bayrağı altında Amerikan güçleri ile savaşmak üzere Kore'ye 4.500 askerden oluşan bir birlik gönderme kararı aldı.[165] Türkiye'nin Birleşmiş Milletler ilkelerine bağlılığı hükümetin Kore'ye asker göndermesinde bir ölçüye kadar etkili olmuştur. Ancak gerçekte Menderes Hükümeti'nin Kore'ye asker sevkıyatı kararı almasının arkasındaki asıl sebep, Türkiye'nin NATO üyeliği talebinde daha ısrarcı davranabileceği uygun zemini hazırlamaktı.[166]

Türkiye Kore savaşının bütün dünyada yarattığı güvensizlik havası içinde 11 Ağustos 1950'de NATO'ya alınması için ikinci müracaatını yapmıştır. Yaşanan

---

[163] **NATO El Kitabı**, Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 1998, s. 27.
[164] Fahir Armağanoğlu, **20.YY Siyasi Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1991, s. 519-520.
[165] Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 82.
[166] Ayşegül Sever, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye**, Batı ve Ortadoğu, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 65.

yoğun diplomatik çabaların ardından NATO Bakanlar Konseyi, 16-20 Eylül 1951 Ottowa'da yaptığı toplantının sonundaki özel bir oturumda Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak çağrılmasına oy birliği ile karar vermiştir. Türkiye NATO'ya 18 Şubat 1952'de resmen girmiştir.[167]

Türkiye NATO'ya girdikten sonra, bütün güvenliğini "*ortak savunma*" sloganı ile bu örgüt içinde yapılan iş birliğine bağladığı gibi ABD ile çok yaygın ikili anlaşmalar ağı da kurmuştur. [168]

Ekonomi alanında da NATO'ya üyeliğimizin olumlu sonuçları olmuştur. Alınan askeri yardımında iktisadi anlaşmaların payı vardır. Kalkınma planımızın dış finansman ihtiyacını karşılamak üzere kurulan yardım konsorsiyumu da NATO'da başlatılan bir çalışmanın ve varılan kararın neticesidir.[169]

5. 1950 YILI GELİŞMELERİ

16 Ekim 1949'da yapılan ara seçimlere Demokrat Parti, katılmama kararı alarak yeni seçim kanununun çıkmamasını bir anlamda boykot etmiştir. Seçim kanunu meselesi doğru dürüst bir sonuca bağlanmadıkça, çok partili rejimin bir türlü güvenceye kavuşmayacağı gerçeği bu son denemeden sonra artık herkesçe anlaşılmıştır.[170]

Türkiye'de bu sıralarda siyasi çekişmeler yaşanmakta aynı zamanda kalkınma faaliyetleri için hükümet ve muhalefetçe çareler aranmaktadır. Nitekim Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, yeni yasama yılı münasebetiyle 1 Kasım 1949'da meclisteki yaptığı konuşmasında dünyadaki durum hakkında ve bunun sebebi olarak devletin alması gereken tedbirleri kısaca şöyle özetlerken savunma harcamalarının 1950 yılı bütçesinde de önemli yeri olacağına değinmiştir.[171]

5.1. 1950 Yılı Bütçe Müzakereleri

Meclisteki 1950 yılı mali bütçesi müzakerelerine 13 Şubat 1950 tarihinde başlanmıştır. İlk söz alan Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal; 1950 yılı devlet

---

[167] Gönlübol, **a.g.e.**, s. 229.
[168] **A.e.**, s. 235.
[169] Turan Güneş, "Dış Politika", **Üç Aylık Türkçe İngilizce Siyasi Dergisi**, Tisa Matbaacılık, Cilt 4, Sayı1, Ankara, 1974 , s. 15-16.
[170] Eroğul, **a.g.e.**, s. 80.
[171] **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları**, s. 81.

bütçesinin hükümetçe hazırlanmış şekilde giderler toplamının 1.487.218.563 lira, gelirler toplamının da 1.312.381.043 lira olduğunu bütçe açığının 174.837.520 lira olarak gerçekleştiğini ifade etmiştir.[172] Bu suretle 1949 yılının bütçe rakamlarına göre gider fazlası 115.342.936 lira olmuştur. 1949 yılı giderlerine göre, 115.342.936 lira fazla tespit edilen gider kaleminde görülen bu fazlalık, tasarruf tedbirlerinin ihmalinden veya bu hususlaki gayretlerin noksanlığından ileri gelmediğini belirten Maliye Bakanı bu fazlalığın sebebini, üretimi artırıcı tedbirlerin alınmasından, dolayısıyla yapılması gereken bu işlerin bir an önce tahakkuk ettirilmesinden doğduğunu üç ana başlık altında şöyle ifade etmiştir.,

1. *Normal devlet hizmetlerinin aksamadan yürümesini sağlamak için kadro artışını zorunlu haller haricinde artırmamak.*

2. Milli Savunma hizmetlerine gerekli imkanı vermek.

3. Bütçe içerisinde ülke için gereken yatırım planlamaları yapmak.[173]

Maliye Bakanı 1950 bütçesi içerisinde yatırımlara ayrılan payın çok yüksek olduğuna dikkat çekerken, bütçe içerisinde artışlar olmasına karşın devlet borçlarının önceki yıllara göre azaldığını bunda yabancı paraların para ayarlaması sonucunun da etkisi olduğunu belirtmiştir.[174]

Bakanın izahatından anlaşılacağı üzere devlet, savaş sebebiyle yarım bıraktığı bir takım yatırımlara ağırlık vermeye başlayacaktır.Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Meclis açılışı sırasında yaptığı konuşmasında ülke ihtiyaçlarının tümünü karşılayabilmek için yatırım planlamaları ve rasyonel esaslara dayanan ekonomik gelişmenin sağlanması gerekliğini hükümetten beklediğini ifade etmiştir.[175]

Millet Partisi adına söz alan Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz; milli gelirde, nüfusa göre son on yıldan bu yana bir artış olmadığını ifade etmiş ve savaş öncesi değere göre 1949 yılında elde 101 lira olduğunu sadece bir liralık bir artış olduğunu bildirmiş ve son yılların tarım üretiminin endişe vereci olduğunu her yıl üretimin azaldığını açıklamaya çalışmıştır.[176]

---

[172] Baydar, **a.g.e.**, s. 79.
[173] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, T.B.M.M Basımevi, Cilt 24, Dönem 8, Toplantı 4, Ankara, 1950, s. 488.
[174] **Ayın Tarihi**, Başbakanlık Devlet Matbaası, Mart Sayı 196, Ankara, 1950, s. 14.
[175] Öztürk ,**Cumhurbaşkanları 'nın TBMM'ni Açış Nutukları**, s. 408-409.
[176] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Cilt 24, Dönem 8, Toplantı 4, , s. 494.

Millet Partisi'ne göre, içinde bulunduğumuz güçlükler karşısında eldeki bütçeyi müdafaa etmek imkansızdır.14 Şubat 1950 tarihli Cumhuriyet Gazetesi Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz'un Mecliste yaptığı tenkitlere bu başlık altında yer vermiş, devlet borçlarının, para değerlerinin düşürülmesi sonucunda yanıltıcı olduğunu savunmuştur.[177]

Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz'dan sonra kürsüye gelen Kütahya Milletvekili Adnan Menderes daha önceki yıllarda olduğu gibi bütçeleri alt üst eden ek ödenek taleplerinin olmamasını memnunlukla karşıladığını belirtmiş artan masraflar karşısında 170 milyon lira civarında oluşan açığın kaçınılmaz olduğunu belirterek gerçek açığın daha fazla olduğunu belirtmiştir.[178]

Uygulanan ekonomik ve mali politikaların yetersizliği sonucu memleketin uzun bir duraklama süresine sürüklendiğini belirten Adnan Menderes bunun sonucunda dış ticaret, para ve üretimin olumsuz etkilediğini belirtmiştir.[179]

5.2. Savunma Bütçesi Müzakereleri

14 Şubat 1950 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı bütçesi müzakerelerine başlanmıştır. Bütçe müzakerelerinde daha çok savunma ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin iç politikaları konuşulmuş ve tartışılmıştır. İlk olarak Erzurum Milletvekili General Vehbi Kocagüney söz almış, yeni emeklilik kanunu sayesinde orduya gelen genç neslin daha dinç ve kuvvetle teslim aldıkları bayrağı itibar ile taşıyacaklarına inandığını belirterek emeklilik kanunun sayesinde emekli olan görevlilerin yaşam standardını koruyabileceklerine inandığını belirtmiştir. Ordunun istimlak ederek aldıkları yerlerin karşılığını verdiğine değinen Vehbi Kocagüney, ayrıca orduya alınan teçhizat ve silahların hızla öğrenildiğini ve bunun çok memnuniyet verici olduğunu ifade etmiştir.[180]

15 Şubat 1950 tarihinde Balıkesir Milletvekili Org. İzzettin Çalışlar askeri müzelerin millet için bir eğitim yeri olduğunu kahramanlık gösteren bu milletin özellikle kurtuluş savaşı sırasındaki kahramanlıkları için bir müze oluşturulmasını rica etmiştir. Savunma bütçesine ayrılan tutarın yeterli gelemeyebileceğine değinen

---

[177]. **Cumhuriyet Gazetesi**, *Muhalefetin Dünkü Tenkitleri* 14 Şubat 1950.
[178] **Ayın Tarihi**, Sayı 196, Mart, s. 29.
[179] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem 8,Toplantı 4, Cilt 24, s. 485-505.
[180] **A.e.**, s. 594-595.

İzzettin Çalışlar, bu bütçe tutarının indirilmesinin mümkün olmadığını vurgulamıştır.[181]

1950 bütçesi Genelkurmay'ca ve Yüksek Askeri Şura'ca inceden inceye tetkik edilmiştir. Bu sebepten dolayı bütçenin yeterli tetkik yapıldığını düşünen Kütahya Milletvekili Org. Asım Gündüz, ordu içerisinde terfilerin düzeltilmesi gerektiğini kanuna bağlanarak düzene girmesini gerektiğini vurgulamıştır. 1950 senesi Bütçesinin hiç siyasetle iştigal etmediğini ve siyasetin daima dışında kalan ordunun memleket ve milletimiz için hayırlı olmasını dilemiştir.[182]

Afyonkarahisar Milletvekili General Sadık Aldoğan Mecliste savunma bütçeleri müzakeresi sırasında yaptığı konuşmasında dünyanın pek çok devletinde ordunun bu tarzda yönetildiğini, eğer yönetimde Milletvekillerinin bir fonksiyonu olmayacaksa "*hakimiyet kayıtsız şartsız milletin*" olamayacağını savunmuştur.[183]

Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel, Millet Meclisinin askeri işler üzerinde düşüncesinin önemli olduğunu ancak teknik servisler, teknik işlerin konuşulabilmesi için konuşulan konularda gizlilik derecesinin olmaması gerektiğini ifade etmiş ve başka ülkelerden örnek vererek onların hükümet idaresinde ve hükümet taktirinde olduğunu belirtmiştir.[184]

Ordunun kanunları olduğunu belirten Manisa Milletvekili Genaral Ali Rıza Artunkal Mecliste sadece bütçesinin konuşulması gerektiğini söylemiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir;

"... Burada meclislerde yalnız bütçe, para işi konuşulur. Ordu bütün teşkilatını kuvvet taksimini kendisi yapar. Akıl ve mantığın kabul etmediği bir şeyi nasıl olurda ileri sürerler anlamam."[185]

Milli Savunma Bakanlığı bütçesinin, Milletvekillerinin alkışları arasında kabul edildiğini duyuran Ulus Gazetesi, Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır'ın Mecliste yapılan konuşmalara yer vermiştir; [186]

---

[181] **A.e.**, s. 599-600.
[182] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem 8,Toplantı 4, Cilt 24, s 485-505.
[183], **Cumhuriyet Gazetesi,** *Mecliste Çok Gürültülü ve Hadiseli Bir İçtima,* 16 Şubat 1950.
[184] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem 8,Toplantı 4, Cilt 24, s. 60.
[185] **A.e.**, s. 615-616.
[186]**Ulus Gazetesi,** *Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi kabul Edild,*. 16 Şubat 1950.

Mecliste 15 Şubat 1950'de yapılan oylama sonucunda Milli Savunma Bakanlığı bütçesi kabul edilmiştir. Bütçenin kabulünün ardından Meclis Başkanlığına Kastamonu Milletvekili General Abdullah Alpdoğan ve beş arkadaşının orduya Büyük Millet Meclisinin takdir, güven ve sevgilerinin bildirilmesine dair önerge sunmuşlar ve oy birliği ile verilen bu önerge kabul edilmiştir;

Yüksek Başkanlığa

Aziz vatanımızın savunması uğrunda her an her fedakarlığı yapmaya hazır olduğuna ve hatta bu uğurda hayatlarını dahi fedadan çekinmeyeceklerine emin bulunduğumuz Cumhuriyet Ordumuz mensuplarını Büyük Millet Meclisimizin güven ve sevgilerinin bildirilmesi hususunda bir karar alınmasını arz ve teklif ederiz.

Kastamonu Milletvekili	Hatay Milletvekili	Kocaeli Milletvekili
General A. Alpdoğan	General E. Durukan	Amiral Ş. Okan

Sunulan takrirler alkışlar arasında kabul edilmiş ve ardından Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, Mecliste söz alarak teşekkür konuşmasında ordunun Meclisin emrinde olduğunu belirtmiştir.[187]

5.3. Bir Önceki Yıla Göre Genel Bütçe Karşılaştırmaları

1950 yılı bütçesine baktığımız zaman, bir önceki yıla göre Savunma harcamalarında düşüş olduğu görülmekte fakat genel bütçe toplamında 1949 yılına nazaran 115.332.966 liralık bir artış öngörüldüğü anlaşılmaktadır.1950 yılı bütçesi 1.487.208.593 lira planlanmış, bu rakam önceki yıldan % 8,3 fazlasıdır. Bu artış içerisinde, Milli Savunma Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığı bütçeleri hariç diğer kuruluşların bütçelerine artış öngörülmüştür. Bu kuruluşlardan, Maliye, Bayındırlık, Tarım, Eğitim Bakanlıkları önde gelenleridir. Yıllar itibariyle devlet borçları için ayrılan başlangıç ödeneklerine baktığımızda Milli Savunma Bütçelerinden sonra en fazla pay ayrılan bütçe kalemi olarak yer almış ve özellikle II. Dünya Savaşın'dan sonra artmaya başlamıştır. Yıl sonunda harcanan rakamlara baktığımızda bir önceki yıla göre azalma yaşanmıştır. 1950 yılında planlanan bütçeden yaklaşık 8 milyon farkla kesinleşen rakamlar oluşmasına rağmen savunma harcamaların planlanan harcamadan daha az yapılmış, öncelikle devlet borçları ve Maliye Bakanlığı'nın bütçelerinde ise artış yaşanmıştır. [188] Önceki yıl genel

[187] **T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, Dönem 8, Toplantı 4, Cilt 24, s. 648.
[188] **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri** , s. 229

bütçesinin GSMH'dan aldığı oran planlanan bütçelerde hemen hemen aynı iken kesinleşen harcamalarda 1949 yılına göre bir azalma söz konusudur.

5.4. Bir Önceki Yıla Göre Savunma Bütçesindeki Değişmeler

i. Bütçe ile Planlanan Başlangıç Ödenekleri :

1949 Mali yılında savunma harcamaları toplamı 503.387.214 lira öngörülmüştü. Yani genel bütçenin % 36.7'sini savunma harcamaları oluşturmakta iken bu oran 1950 mali yılı bütçesinde % 33.5'e düşmüştür. Toplam planlanan savunma harcamaları tutarı ise 498.578.356 lira olarak öngörülmüş, bütçe kaynakları daha yatırım amaçlı ve devlet borçlarına kaydırılmıştır. Bu oranın düşmesinde ABD'den sağlanan askeri yardımlarının etkisi oldukça büyüktür.

ii. Yıl sonu Ödenekleri İle :

1949 mali yılı bütçesinde, savunma harcamaları için ayrılan yıl sonu ödenekleri toplamı 578.946.735 lira olarak gerçekleşmiş ve bu rakam genel bütçenin % 34.7'sini oluşturmuştu. 1950 yılında 530.329.566 lira olarak ayrılan yıl sonu ödeneği ise genel bütçenin % 32.7'ünü oluşturmaktadır.

iii. Kesinleşen Harcama :

1949 mali yılı kesinleşen savunma harcamaları toplamı 566.443.780 lira olarak gerçekleşmiş ve genel bütçenin % 35.3'ini teşkil etmiştir. 1950 mali yılı için toplam 475.432.732 lira kesinleşen harcama yapılmış ve bu rakam genel bütçenin % 31.8'ini oluşturmuştur. (1950 yılında 498.578.356 lira başlangıç ödeneği planlanmış, 530.329.566 lira ayrılan yıl sonu ödeneğinin 475.432.732 lirası harcanmıştır).1949-1950 mali yılları genel bütçeleri içerisinde savunma harcamalarının yüzdesel oranları Şekil 5'de gösterilmiştir. Planlan bütçede öngörülen savunma harcamaları, kesinleşen bütçede daha da düşük çıkmıştır. Ekler Tablo 13-1 'de Türkiye'nin 1950 mali yılı giderleri, Kuruluşlar itibariyle başlangıç, yıl sonu ödenekleri ve harcamalar,Tablo 13-2'de Milli Müdafaa Vekaleti Kara Kısmı,Tablo 1-3'de Mili Savunma Bakanlığı (Hava Kuvvetleri Kısmı), Tablo 13-4'de Mili Savunma Bakanlığı(Deniz Kuvvetleri Kısmı), Tablo 13-5'de Mili Savunma Bakanlığı(Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü), Tablo 13-6'da Mili Savunma Bakanlığı (Harita Genel

Müdürlüğü, Tablo 13-7'de Jandarma Genel Komutanlığı harcamaları kalemler itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 5

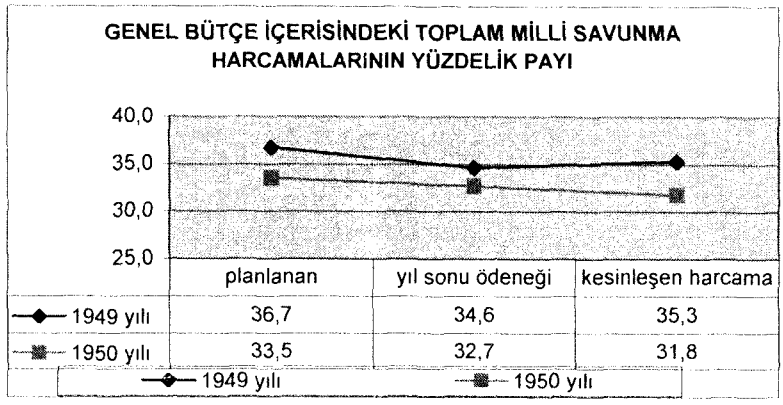

1950 mali yılında Silahlı Kuvvetlerin harcadığı ödeneğin, % 30'u maaşlara, % 38'i yiyecek, yakacak, yem, giyim, techizat ve kuşam malzemesine harcanmıştır. Nakil vasıtaları için ise, 13 milyon lira, çeşitli savunma hizmetleri için ise, bütçenin %16'sını oluşturan 79.134.736 TL ödenek kullanılmıştır.

5.5. Yeni Seçim Kanunu ve 1950 Seçimleri

Seçim sistemi tartışmalarının iki partinin en belirgin uzlaşmazlık noktasına ve neredeyse çok partili yaşamın devamlılığına ilişkin bağlayıcı soruna dönüşmesi, CHP' yi çatışmayı sonlandıracak bir girişime yöneltmiş ve 16 Şubat 1950'de 5545 sayılı yeni seçim yasasını kabule zorlamıştır. Buna göre, idare amir ve memurları seçim mekanizması dışında bırakılıyor, seçimin gözetim ve denetimi ile anlaşmazlıkların çözümlenmesi yargıçlara bırakılıyor, gizli oy açık sayım zorunluluğu getiriliyor, halka şikayet ve itiraz olanakları sağlanıyor, her türlü kötü eylem ve yasaya aykırı davranış suç sayılıyor ve radyoda eşit konuşma zamanı ilkesi öngörülüyordu.[189] 1 Kasım 1949 tarihinde TBMM'si açılışı sebebiyle konuşan İsmet İnönü çok partili sistemin gerekliliğini ve ülkeye yerleşen demokrasiyi şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır;

"...Memleketimiz dört yıldan beri demokratik hayatın feyizleri ve hastalıkları içinde yaşamaktadır. Türkiye tarihinde ilk defa olarak çok partili hayat tabii bir şekil halinde kök salmaktadır. Yine ilk defa tatbik olunan tek dereceli seçim iç ve dış hadiselerin çok yüklü olduğu

---

[189] Saim Sezen, **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994, s. 241-242.

bir devirde millet mukadderatının sorumunu Sekizinci Büyük Millet Meclisinin şerefli omuzlarına yüklemiştir. Üç yıldır almakta olduğunu isabetli kararlar, Cumhuriyet Hükümetlerine işaret ettiğiniz yol , yurdumuzun dış emniyet ve selametini korumuştur."[190]

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Abidin Daver, 1 Mayıs 1950 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ndeki yazısında; üç yıldan fazla bir zaman süren seçim kanunun tartışmasının, herkesi memnun edecek bir şekilde yasalaşmasının Türk Demokrasisi için çok önemli olduğunu, yeni seçim yasasının en önemli maddesinin seçimlerin hakimler kontrolünde yapılması ile idari kuvvetlerin baskısının ortadan kaldırılmasında etkili olduğunu belirtmiştir.[191] 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılacak olan seçim dolayısıyla, partiler vaatlerini açıklamaya başlamışlardır. Hem günlük basında hem de parti sözcüleri radyoda parti programlarını ve vaatlerini ifade etmeye çalışmışlar; CHP devletçiliğin sınırlanacağını, özel teşebbüsün teşvik olunacağını, yabancı sermayeye müsait şartlar oluşturulacağı, kredi konularında kolaylık sağlanacağı, vergi sisteminin yeniden yapılandırılarak daha uygun hale getirileceğini ileri sürmekteydi. Anayasada mevcut olan altı ilkenin anayasadan çıkarılacağını köylünün hayat şartlarını düzeltmek için toprak dağıtımı yapılacağını, şehirlerde mesken durumunun ve belediye hizmetlerinin genişletileceğini dair söz vermekteydi. [192] Demokrat Parti ise demokrasi esasına göre rejimi yeniden düzeltmeyi, üretimi artırmak için kredi desteği yapacaklarını, vergileri indireceklerini, denk bir bütçe yapmak suretiyle memleket ekonomisini kalkındırmayı ileri sürmekteydiler.[193] Millet Partisi ise işçilere çalışma hürriyeti sağlayacaklarını, maddi ve manevi güveni getirmeye çalışacaklarını şef usulü yönetime son vereceklerini ifade etmekteydiler.[194]

Çoğunluk sisteminin uygulanması neticesi DP 4, 241, 393 oy ve 408 milletvekilliği, CHP 3,176,561 oy 69 milletvekilliği, MP sadece 1 milletvekilliği almıştır. [195] Demokratik bir ortamda gerçekleşen ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kurulduğundan beri ilk defa hükümeti değiştirecek seçimler, yabancı ülkeler tarafından da ilgiyle izlenmekteydi. Akşam Gazetesi yazarlarından Necmettin Sadak

---

[190] **İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları**, s. 81.
[191] **Cumhuriyet Gazetesi,** *Seçim Savaşında Olgunluk,* 1 Mayıs 1950.
[192] **Ulus Gazetesi,** *Seçimler ve Programlar,* 28 Nisan 1950.
[193] **Vatan Gazetesi,** 9 Mayıs 1950.
[194] **Ayın Tarihi,** Başbakanlık Basın ve Yayın Müdürlüğü, Mayıs, Sayı 196, Ankara, 1950, s. 61-68.
[195] Hikmet Bila, **CHP 1919-1999,** Doğan Kitapçılık, 1999, s. 137.

seçimlerin dost memleketlerde hayranlık uyandırdığını belirtmiştir ve Türkiye'de seçimler sonucunun, yabancılar tarafından nasıl karşılandığını şöyle ifade etmiştir; "*Dost Milletlerin hayranlığına tek sebep Bati zihniyetinde demokratik bir idarenin Türkiye'de de yerleşmiş olduğunu görmektir.*"[196]

5.6. Yeni Hükümet (Demokrat Parti Dönemi)

14 Mayıs 1950 seçimlerini açık bir farkla kazanan DP hükümeti 22 Mayıs'ta teslim almıştır. Meclis genel kurulunda gerçekleşen iktidar devrinde Mecliste 453 oyun 378'sini alan Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Celal Bayar hükümeti kurma yetkisini Adnan Menderes'e vermiş, Menderes 22 Mayıs 1950'de hükümeti devralmış[197] ve 29 Mayıs 'da programını meclise sunmuştur.

Programın ilk kısmı, CHP iktidarının son yıllardaki icraatının eleştirisine ayrılmıştı. Uzun süren tek parti hakimiyetinin, pek çok hatalara, israflara yol açtığını belirtilmişti.[198] Adnan Menderes, 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'nde açıkladığı hükümet programında; Millete mal olan inkılaplara sahip çıkacaklarını belirterek konuşmasını şöyle sürdürmüştür;

"Demokratik inkılabımızın bugüne kadar elde edilmiş neticelerini mahfuz tutmakla kalmayıp, Anayasa'da vatandaş hak ve hürriyetlerine ve millet iradesine dayanan istikrarlı bir devlet nizamını teminat altında bulunduracak esaslı tadiller hazırlayıp huzurunuza arz etmek kararındayız. Bununla muvazi olarak, kanunlarımızda, itiyatlarımızda ve telakkilerimizde tek parti devrinden arta kalan ne varsa tam olarak tasfiye edeceğiz."[199]

Bu hareketiyle Demokrat Parti, devlet idaresine eskisiyle olmayan yepyeni bir zihniyet getirdiğini göstermek istiyor. Programın ikinci kısmı ise partinin temel görüşlerinin geliştirilmiş bir tekrarından ibaretti. Bu kısımda Menderes Hükümeti, hedeflerini şöyle sıralıyordu; hayatın ucuzlatılması, üretim hacminin ve istihdamın artırılması, maliyetlerin düşürülmesi, vergi adaletinin sağlanması gümrük tarifelerinin toptan gözden geçirilmesi, özel girişim alanının mümkün olduğu kadar genişletilmesi ve bu çerçevede "*amme hizmeti gören ve ana sanayiye taalluk edenler hariç*" olmak üzere devlet işletmelerinin "*elverişli şartlarla*" özel girişime devredilmesi, yabancı sermayenin teşvik edilmesi grev hakkının "*içtimai nizamı ve*

---

[196] **Akşam Gazetesi,** *Milli Birlik Parti Meselesi Değildir* 12 Haziran 1950.
[197] Türker Sanal , **Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti**, Sim Matbaacılık, Ankara 1995, s. 162.
[198] Erkan Şenşekerci, **Türk Devriminde Celal Bayar1928-1960**, Alfa Basımevi, 2000, s. 215.
[199] Kazım Öztürk ,**Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları,** Ak Yayınları, İstanbul, 1968, s. 351-353.

iktisadi ahengi bozmayacak surette" kanunlaştırılması, antidemokratik kanun hükümlerinin kaldırılması ve aşırı solun ezilmesi. [200]

Demokrat Parti'nin, iktisadi ve mali görüşlerinde ise hakim olan politika; bir taraftan devlet müdahalelerini asgariye indirmek diğer taraftan iktisadi sahada devlet sektörünü mümkün olduğu kadar daraltmak ve buna bağlı olarak özel teşebbüsün yatırım yapmasını sağlayacak ortamı hazırlamaktır.[201]

Programın mecliste oylamasına geçilmeden önce Adnan Menderes program hakkında yapılan eleştirilere cevap vermiş, CHP'lilerin cevap haklarını kullanmak istemeleri Meclis Başkanı Refik Koraltan tarafından geri çevrilmiştir. Bunun üzerine CHP'liler Meclis terk etmişlerdir. Yapılan oylamada 192 çekimser oya karşın hükümet güven oyu almıştır.[202]

5.7. Silahlı Kuvvetlerde Yapılan Değişiklikler

Atatürk'ün son Başbakanı Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığı makamındaki ilk haftalarında çok önemli bir olay, 6 Haziran 1950 günü Demokrat Parti'li yeni hükümetin Türk Silahlı Kuvvetleri üst kademesinde gerçekleştirdiği askeri operasyon ve tasfiyedir.[203] 6 Haziran 1950 tasfiyesi diye adlandırılan bu hareketin gerçek nedeni, generaller arasındaki İnönü ve CHP yanlısı bilinen askeri görevlileri etkin görevlerden uzaklaştırmak, askeri gücü yeni sivil otoriteye tabi kılmaktır. [204] Olayın gelişimi şu şekilde olmuştur;

Bir albay 5 Haziran 1950'de acele Başbakan Menderes'i ziyaret ederek 8-9 Haziran gecesi kendine karşı bir askeri darbe yapılacağını öne sürmüştü. Bunun üzerine Menderes Cumhurbaşkanı Bayar'a danışarak, 6 Haziran'da o ana kadar Türkiye'nin Silahlı Kuvvetlerinde gerçekleştirilen en büyük değişikliğini yapıyor ve Genel Kurmay Başkanı başta olmak üzere ordunun üst düzey görevlilerini tümüyle değiştiriyordu.[205] Ayrıca 15 general ve 150 albay da en kısa süre içerisinde görevden alınıyordu.[206] Bu olay iki parti arasını iyice açacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nde

---

[200] Eroğul, **a.g.e.**, s. 98.
[201] Öztürk ,**Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, s. 351-353.
[202] Ahmad, **a.g.e.**, s. 47.
[203] O. Metin Öztürk, **Ordu ve Politika, Gündoğan Yayınları**, Ankara, 1993, s. 67.
[204] Hikmet Özdemir, **Ordunun Olağandışı Rolü**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.14.
[205] Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu – Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997, s. 25.
[206] Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 7.

görevlerinden alınanlar genelde CHP yanlısı kişilerdi. Zafer Gazetesi yazarlarından Mümtaz Faik Fenik, 11 Haziran 1950 tarihli yazısında, orduda değişikliklerin her hükümet değişikliği döneminde yaşandığını CHP zamanında yapılan değişikliklerin gündeme gelmediğini ifade etmiştir. Yapılan değişikliğin yasal olduğunu şöyle ifade etmiştir; "*Adnan Menderes Hükümeti ordudaki bu değişiklikleri eski iktidar partisi tarafından çıkarılan kanunlara uygun olarak yapmış bulunmaktadır.*"[207]

Bu ani değişikliklerden dolayı Menderes ordu üzerinde otoritesini kurmayı başaracaktır. Ordu içerisinde değişikliklere idare amirleri arasında da yapılacak değişikliklerle devam edilecektir. Demokrat Parti bu olaydan sonra iktidarı fiilen resmen ele geçirmiş olacaktır.[208] Ercüment Yavuzalp anılarında askerde başlayan tedirginliklere değinerek, Demokrat Parti'nin başa gelmesi ve bazı uygulamalara geçmesi tedirginliği artırdığını, Cumhuriyet tarihinde ilk defa sivil kökenli bir insanın Cumhurbaşkanı olması yeni bir gelişme idi. Bu sadece asker kesiminde değil, bazı siviller içinde en azından bir intibak sorunu yarattığını gözlemlemiştir.[209]

5.8. Yerel Seçimler

Çok partili siyasi hayattan önce, yerel organlara ayrı tarihlerde seçim yapılıyordu. Bu gelenek bir süre daha devem etmiş, yerel seçimler 1960 sonrası aynı gün yapılmaya başlanmıştır. Bundan dolayı 1950 yılının son baharında 13 Ağustos, 3 Eylül ve 15 Ekim tarihlerinde yerel seçimler yapıldı. 13 Ağustos'da yapılan muhtar seçimlerinde Demokrat Parti 19.052 muhtarlık, CHP 13.152 muhtarlık, MP 130, İşçi ve Çiftçi partisi 2, Bağımsızlar 2.049 muhtarlığın sahibi olmuştur. Demokrat Parti genel seçimlerin verdiği rahatlıkla muhtar seçimlerini fazla önemsememiş dolayısıyla çıkan bu sonuçlar üzerine belediye seçimlerine ağırlıklarını koymuşlardır. 3 Eylül 1950'de yapılan belediye seçimlerinde DP 600 belediyenin 560'ını almıştır. Yerel seçimlerin son ayağı il genel meclisi seçimleriydi. 15 Ekim 1950 tarihinde yapılan il genel meclisi seçimlerinde oyların % 73,5'ini alan DP toplam 956 üyelik alırken CHP % 22 oy ile 286 Meclis üyeliği kazanmış, Millet Partisi ise %1,2 oy oranı ile 15 üye alabilmiştir.[210]

---

[207] **Zafer Gazetesi,** *Yüksek Komutadaki Son Değişiklikler,* 11 Haziran 1950.
[208] Eroğul, **a.g.e.**, s. 98.
[209] Ercüment Yavuzalp, **Menderes'le Anılar**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991, s. 81.
[210] Serhan Yücel, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul , 2001, s. 86.

5.9. Türkiye'nin Kore'ye Asker Göndermesi

Kuzey ve Güney Kore arasında yaşanan silahlı çatışmanın başlaması üzerine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi milletlerarası barış ve güvenliğin korunması için 27 Haziran 1950 günü üyelerini, saldırıya uğrayan Güney Kore'ye yardıma davet etmiştir. 18 Temmuz 1950'de Menderes Hükümeti Birleşmiş Milletler bayrağı altında Amerikan güçleri ile savaşmak üzere Kore'ye 4.500 askerden oluşan bir birlik gönderme kararı aldı.[211] Çok kısa bir süre önce iktidara gelen Demokrat Parti Hükümeti, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı bir ülkeye, Birleşmiş Milletler çağrısıyla da olsa, savaşmak üzere gönderilmesine ilişkin bu kararı, TBMM'nden almak gereği duymamış ve bu tutum tepkilere yol açmıştı.[212] Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 26'ıncı maddesinde yer alan hüküm, *"yabancı devletle mukavele, muahede ve sulh akdi, harp ilanı gibi görevleri, TBMM'nin* "bizzat ifa edeceğini öngörüyordu ama sorunun o yanı da Meclis'in aylar sonra 11 Aralık 1950'de yaptığı uzun tartışmalarla hükümetin barışa hizmet eden ve *"Birleşmiş Milletler'in Kore'deki barış gücüne katkı"* niteliğini taşıyan böyle bir kararı vermesinin anayasaya aykırı olamayacağı yolundaki bir önergenin, 39 ret ve bir çekimse oya karşın Demokrat Parti'lilere ait 311 oyla onaylanması suretiyle çözümleniyordu. Daha önce üyelik istekleri sürekli reddedildiği halde, Kore savaşının ardından 15-20 Eylül 1951'de yapılan NATO Konseyinden sonra Yunanistan ile Türkiye'nin birlikte NATO'ya katılmışlardır.[213]

---

[211] Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları**, İstanbul, Bilgi Yayınevi,1990, s. 82.
[212] Edip Çelik, **Türkiye'nin Dış Politika Tarihi**, Gerçek Yayınevi, Ankara, 1969, s. 150.
[213] Gevgili, **a.g.e.**, s. 83.

SONUÇ

Türkiye, İkinci Dünya Savaş'ına girmedi; ancak, cephelerde fiilen savaşmanın dışında savaş ekonomisinin koşullarını tüm ağırlığıyla yaşadı. 1940 yılından itibaren ülkede uygulanan ekonomik politikanın niteliği tümüyle savaş ekonomisi görüntüsündeydi. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra, Türkiye yarı seferberlik havasına girmiş, bir yandan çalışan nüfusun en etkin yaş grupları silah altına alınırken, öte yandan da devlet bütçesinin gittikçe artan bölümlerini, savunma harcamalarına yöneltmek zorunda kalmıştır. Savaş öncesinde başlayan planlama çalışmaları ve sanayi yatırım programları, savunma harcamalarının bütçeye hakim olması yüzünden tümüyle ertelenmek ihtiyacı hissetmiştir. Bunlar, savaş yıllarının bir iktisadi gerileme dönemi olmasına yol açan nesnel etkenlerdir ve 1940-1945 dönemini bu anlamda, yani iktisadi gelişme sürecinin durması anlamında, "bir *kesinti*" olarak nitelendirmek doğrudur.

Savunma harcamalarının devlet bütçesinden büyük bir pay alması sadece İkinci Dünya Şavaşı'nda olmamıştır. Cumhuriyetin ilanından itibaren savunma harcamaları genel bütçe içerisinde her zaman önemini korumuştur. 1923-1938 dönemi savunma harcamalarının, genel bütçe içerisinde aldıkları oranları incelediğimizde, en düşük 1932 yılında % 22,65 en yüksek 1927 yılında % 34,37 oranını almıştır. Yeni kurulan bir devlet olarak Türkiye, büyük bir mücadele ve savaş sonrası bağımsızlığını kazandığı için savunma harcamalarına her zaman önem vermek zorunda kalmıştır. Ek tablo 14-1 sayfa 322'de görüldüğü üzere özellikle dünya buhranına kadar savunma harcamaları genel bütçe harcamaları içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Elbette bu dönemde yapılan harcamaların niteliği daha çok ekonomiye yönlendirilmeye çalışılmış, geri dönüşümü mümkün olan savunma sanayisine ve altyapı yatırımlarına kaynak aktarılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı başlayana kadar geçen dönemde savunma harcamalarının Türkiye'nin kamu harcamalarında önemli bir yerinin olmasının sebepleri şöyle özetlenebilir;

- Silahlı Kuvvetlerin, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeniden yapılandırılma çalışmaları ile düzenli orduya geçiş (Kara, hava, deniz kuvvetlerinin oluşturulması).

- Dünyada I. Dünya Savaşı sonrası oturmayan dengeler ve Türkiye'nin yeni bir Cumhuriyet olması.

- Özellikle kabul edilen inkılapların etkisiyle ortaya çıkan iç isyanlar.

1923-1929 döneminin iktisadi gelişmesinin en belirgin iki yapı taşı, yeni Türk devletinin dünya içinde nasıl bir yer kaplayacağını belirleyen Lozan Antlaşması ile dönemin son yılında patlak veren ve tüm dünyayı derinden sarsan büyük buhrandır. İlginç bir tesadüf sonucu, Lozan Antlaşma'sının hükümlerine göre uygulanan ekonomik sınırlamanın kalkacağı, ayrıca Osmanlı Borçlarından Türkiye Cumhuriyeti'ne düşen borç taksitlerinin ödenmeye başlayacağı yıl da büyük buhranın başlangıç yılı olan 1929 olacaktı. Bu tesadüfi çakışmanın, bir sonraki dönemin politikalarına geçişte hızlandırıcı bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Türkiye, 1929 Buhranına kadar liberal bir iktisat politikası izlemişken 1929 Buhranının etkisiyle, devletin ekonomide daha etkin olması gerektiğine inanmış ve 1932 yılından itibaren belirginleşen iki iktisat politikası bu dönemde geçerli olmuştur. *Korumacılık ve Devletçilik.*

Doğru düzgün özel ve yabancı sermaye olmayışı, sanayi üretiminin çok küçük ölçekli işletmeler tarafından yapılması ve yeni kurulan bir devlet olarak ihtiyaçların fazla olması, dışa bağımlılığın ekonomi başta olmak üzere diğer alanlarda da kesilmek istenmesi, devletin ekonomiyi eline almasına iten sebepler olmuştur. Planlama ve Millileştirme çalışmaları ile devlet önderliğinde hazırlanan kalkınma planları o zaman Türkiye'sinin ihtiyacı olan bir uygulama idi. İktisat politikalarının yöneldiği amaç ve elde edilen sonuçlar bakımından ise bu yılları bir sanayileşme dönemi olarak nitelendirmek uygundur. Türkiye ekonomisini dışa kapatarak ve devlet eliyle milli bir sanayileşme denemesi içine girmiş olduğu söylenebilir.Ve bu denemenin, ana hatlarıyla başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Dünya kriz yıllarında, dış dünyadaki gelişmeler yakından izlenmiş, bu doğrultuda Türkiye, iktisadi yapısına en uygun çözüm arayışı içinde olmuştur.

Devletleştirme ve korumacı politikaların uygulanmasında bir diğer etmen, 1929 Dünya Buhranının ardından dünya devletlerinin silahlanma yarışına girerek bu bunalımı aşmaya çalışmaları ve yeni bir dünya savaşının yaklaşan sinyallerinin ortaya çıkmasıdır. Atatürk, kalkınma modelinde, batıdan ithal edilen makine alet ya da araçların yanında bunları uygulayacak işgücü için gerekli eğitim hamlesini de başlatmıştır. Bu dönem içerisinde ağırlık verilen bir diğer yatırım ise demiryolu ağı olmuştur. İlk bakışta, ulaşımın iktisadi rolü düşünülse de bir ülke savunmasının en önemli yolu ulaşım imkanlarının elverişli olmasıdır. Devletçi politikaların en belirleyici yönü, tarım dışında üretken alanlarda devletin asli yatırımcı ve üretici unsur olarak ortaya çıkmasıdır. Devletin demir, şilepçilik hariç, deniz yollarında millileştirmelerden sonra enerjide egemen olmaya çalışmıştır. Sanayi ve maden sektörlerinde devlet işletmeleri, yatırımın ve üretimin büyük bölümünün yapıldığı sürükleyici kesim olarak belirlendi. Sovyet planlamasından sonra dünyadaki ilk planlama deneyimlerinden birini temsi eden birinci ve uygulanamayan ikinci Sanayi planları ile devlet tekelinde kurulan işletmeler ülkenin zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabileceği gibi bir harp esnasında gerekli olabilecek tüm ürünleri karşılayabilecek şekilde planlanmıştır. Bir ülkenin savunma ya da savaş zamanında gerekli olacak mamulleri üretebilecek bu işletmeler aynı zamanda ülkenin değişik bölgelerine dağıtılmış, Türk savunma sanayinin temelleri atılmıştır. Kurulan işletmelerin Anadolu'ya dağıtılması hem iktisadi hem de savunma ekonomisinin bir sonucu olmakla birlikte, iktisadi olarak piyasayı kontrol altında tutan devlet olmuştur.

Bu dönemde uygulanan *korumacı-devletçilik* iktisadi politikalarda savunma ekonomisinin etkilerini görebiliriz. Savunma ekonomisi, barış zamanında ülkenin ve halkın bütün iktisadi kuvvet ve kaynakların savunma maksatlarına göre topyekün teşkilatlanması ve harp zamanında savunma güçlerine tahsis olunması olarak tanımlanabilir. Yani, bir milletin ekonomik hayatını ve sosyal faaliyetlerini, barışta ve savaşta topyekün harbin her türlü gereklerine cevap verebilecek bir yeteneğe ve güce ulaştırmaktır. Sonuçta, 1923 sonrası Türkiye'nin mutlaka güçlenmesi ve bunu kısa bir sürede yapması gerekiyordu. Çünkü dünya siyasi konjonktürü böyle bir

uygulamaya geçilmesine büyük bir sebep oluşturmakta idi. Sonuçta savunma ekonomisinin en büyük sonucu *devletleştirme* olmuştur.

Dolaysıyla, Türkiye'nin ideolojik ve askeri hedefleri ile iktisat politikalarının iç tutarlılığı arasında yakın ilişki bulunmaktadır. Bilimsel bir yaklaşımın tam anlamıyla iktisat politikalarına egemen olduğu söylenemez. Öte yandan ideolojik uzlaşmazlıklar iktisat politikalarının yönelimini etkilemiştir. II. Dünya Savaşı yıllarının koordinasyonsuzluk ve idari ehliyetsizlik örnekleri ile dolu olması bunu göstermektedir. Devlet müdahalesinin en uç halleri ve liberal uygulamalar savaşın ilk üç yılında kendisini göstermiş, iktisadi politikaların yönetiminde bilimsel yaklaşım eksikliği ve hazırlıksızlığın faturası büyük olmuştur.

Eylül 1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı öncesinde S.S.C.B., Almanya, İngiltere, Fransa gibi ülkeler harp ekonomisi uygulamalarına daha önceden geçmiş ve hazırlıklarını tamamlamışlardı. Türkiye'de ise bir harp olasılığına karşın hazırlık, tam anlamıyla yapılamamıştı. Gerek mali yetersizlik, gerekse ülke ihtiyaçlarının fazla olması sebebiyle altyapı yatırımları ve temel ürünlerin üretimini sağlayacak sanayi tesisleri ülkeye kazandırılmıştı. Savaş yıllarının bazı bakımlardan önceki ve sonraki dönemler arasında bir köprü işlevi gördüğü ve bu bakımdan bir süreklilik gösterdiği de söylenebilir. 1930-1939 yıllarının müdahaleci-devletçi politikaları ve bu dönemin sonunda gözlenen bazı eğilimler savaş yıllarının iktisadi politikalarını ve onların sonuçlarını biçimlendirmiştir. Daha da önemlisi, 1940 sonrasının darlık koşullarının bir yandan mevcut sınıf yapısı ile, öte yandan siyasi kadrolara ve yüksek bürokrasiye çok geniş yetkiler veren iktisat politikaları ile birleşmesi, bu dönemde gelir dağılımında fevkalade önemli değişikliklere yol açmış ve bu dönüşümler savaş sonunun ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelerini büyük ölçüde biçimlendirmesine sebep olacaktır.

1939 yılı Eylül ayında başlayan İkinci Dünya Savaşı çok daha önceden sinyallerini vermeye başlamıştı. Fakat 1939 yılına savunma harcamalarına baktığımızda, bu yıl içerisinde artan levazım, yiyecek ve sağlık harcamalarından anlaşılacağı üzere orduya büyük bir asker alımı söz konusu olmuştu. Türk Ordusunda yaşanan büyüme ile savaş yıllarında asker sayısının 1.300.000'ne ulaştığı pek çok kaynakta belirtilmiştir. 1938 ve 1939 bütçe müzakerelerinde gördüğümüz üzere

devlet vergi indirimlerine giderek iktisadi hayatı canlandırmak istemekte iken çıkabilecek bir harbe karşılık daha geniş anlamda yatırımlar yapılmasına çok daha önceden başlamıştı. (Demiryolları, birinci ve ikinci Beş Yıllık Sanayi Planları, Millileştirmeler gibi.) Fakat savaşın başlamasıyla Türkiye ekonomisi ciddi bir dar boğazla karşılaştı. Çünkü genel bütçe kaynaklarının % 50'sinden fazlası bu dönemde savunma harcamalarına aktarılmak zorunda kalındı. Dolayısıyla, bu dönemde uygulanmak istenen harp ekonomisi ve sonuçları ise ekonomik, siyasi ve kültürel hayatı değiştiren bir temel olarak Türk tarihine girmiş oldu.

1940 yılında yürürlüğe giren Milli Korunma Kanunu, savaş ekonomisi uygulamalarının kanunlaştırılmış halidir. Bu kanunla ile savaş zamanında uygulanacak iktisadi politikalar belirlenmiş, fakat alınacak sonuçlar tam anlamıyla tahmin edilememiştir. Tek parti hükümeti savaş yıllarında, ortaya çıkan sorunları aşmaya çalışsa da, savaşın yarattığı temel sorunlara inilemediği, daha çok sonuçların hafifletilmeye çalışıldığı görülmektedir. Savaş ekonomisi uygulamalarını incelediğimiz bu dönemde yaşanan temel sorunları iki başlık altında toplayabiliriz.

1. *Yurt içi üretimin düşmesi sonucu ve savaş ortamı gereği artan efektif talebin karşılanamaması,*
2. *Savunma harcamalarının finansmanı ve bulunan finansman kaynaklarının yarattığı iktisadi sonuçlar;*

Türkiye'de hem birinci hem de İkinci Dünya Savaşı yıllarında ordunun ve kentlerin iaşesi meselesi savaş dönemindeki iktisadi sorunlar içinde en ön sırayı almıştır. Savaş dönemlerinde ordunun büyümesi gıda maddelerine, özellikle hububata olan talebi artırır. Oysa azgelişmiş bir ülkenin zayıf tarımsal yapıları savaş koşullarının yükünü çekebilecek durumda değildir. Nitekim, tarımsal üreticilerin bir bölümünün askere alınması, çift hayvanlarının bir kısmına ordunun el koyması ve benzeri nedenlerle üretimde önemli düşüşler ortaya çıkartmıştır. Böylece arz ve talep arasındaki dengesizliklerin oluşması ve özellikle gıda maddelerinde büyük darlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu olağanüstü koşullar altında hükümetlerin izleyeceği iaşe politikaları, vergilendirme politikaları hem köylü hem de kentli nüfusu farklı etkileyecektir.

Savaşa girilsin veya girilmesin, bir ülkede ordunun ve kentlerin hububat ihtiyacının üreticilerden sağlanmasına ilişkin olarak iki farklı politika söz konusudur. *Bunlardan birincisinde,* devlet piyasaya yoğun bir biçimde müdahale eder. Ticareti ve hatta gerekirse üretimi sıkı polisiye önlemlerle denetim altına alarak gerekli hububatı kendi saptadığı fiyatlar üzerinden tedarik etmeye çalışır. Bu uygulamanın istifçiliğe, ihtikara ve yaygın bir biçimde karaborsaya yol açması hemen hemen kaçınılmazdır. Ancak devlet bu yöntemlerle fiyat artışlarını sınırlayacağını ummaktadır.

İkinci alternatif ise devlet, piyasaların işleyişine daha fazla bel bağlar. Fiyatlar ve piyasa koşulları üzerindeki denetim ve müdahaleden mümkün olduğu ölçüde kaçınır. Fiyat artışlarının üreticiyi harekete geçireceğini ve talep artışının üretimdeki artışlarla karşılanacağını beklemektedir. Böylece açık piyasada oluşan fiyat artışları büyük ölçüde kabullenilmektedir.

İaşe sorunlarının çözümünde hububatın üreticilerden toplanması yalnızca bir aşama oluşturur. Devletçe toplatılan hububatın kentlerdeki tüketiciye ekmek olarak aktarılması da ayrı bir politika sorunudur. Bu meselede serbest fiyat, sabit fiyat veya karne uygulaması gibi farklı yaklaşımlar gündeme getirmiştir.

Savaş yıllarında Türkiye'yi yöneten Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu hükümetleri, savaş ekonomisi sorunlarına iki farklı yaklaşımı temsil eder. İki hükümetin de karşı karşıya bulunduğu iktisadi sorunların aynı olduğu söylenebilir: Azalan üretim ve ithalat koşullarında oluşan darlıkların ve önlenemeyen enflasyonist baskıların halk yığınlarının tahammül sınırını aşmasını önlemek ve büyük kentlerin beslenmesini, ısınmasını ve giyimini sağlayabilmekti. Hastalığın temelden tedavisi olan üretimin artması ve enflasyonun önlenmesinde ise çaresiz kalındığı için esas olarak hastalığın sonuçlarının hafifletilmesiyle uğraşılmıştır.

Refik Saydam hükümeti, sorunu, katı fiyat denetimleri ve tarım ürünlerine düşük fiyatla el koyma yöntemleri ile çözmeyi denedi. Ocak 1940'ta çıkarılan Milli Korunma Kanunu bu yaklaşımın ana aracı olacaktı. Ücretli iş yükümlülüğü, çalışma süresinin uzatılması ve ücret sınırlaması gibi işgücünü denetleyen hükümlerin yanı sıra; sermayeye karşı da, hükümetlere, özel işletmelere geçici el koyma, ithalatta ve

iç ticarette azami, ihracatta asgari fiyatları saptama, temel malların vesikayla dağıtılması gibi geniş yetkiler veren bu kanundur. Refik Saydam hükümeti, devletin iç ve dış ticaret üzerindeki denetimini artırmak için Ticaret Ofisi ve İaşe Müsteşarlığı gibi yeni örgütlenmelere gitti. Buğday, pamuk, şeker pancarı piyasa fiyatlarının altında satın alınıyor; pamuklu dokuma ve şeker (vesikalı dağıtımın dışında) devlete yüksek karlar sağlayacak fiyatlarla; ekmek ve kömür ise ucuza kentli nüfusa satılıyordu. Özel ticaretin egemenliğinde pazarlanan mallarda ise, fiyat denetimleri uygulanıyordu. Bu sistem ne kusursuz işlemiş, ne de tamamen iflas etmiştir. Asker ucuza beslenmiş ve giydirilmiş; kentli nüfus ise gelir sınırları fazla zorlanmadan ekmek ve kömür sağlayabilmiştir. Buna karşılık piyasa denetimine gidilen her alanda karaborsanın, istifçiliğin, rüşvet ve nüfuz ticaretinin önüne geçilememiştir.

1942 Temmuzunda Refik Saydam'ın ölümünden sonra başbakanlığa getirilen Saraçoğlu ise, piyasa üzerindeki sıkı denetim mekanizmalarını kaldırma ya da gevşetme yoluna gitti. İlk olarak, hububat alım fiyatları yükseltildi ve ürünün % 25'inden (büyük çiftçiler için biraz daha yüksek bir oranından) fazlasının piyasa fiyatlarından satımı çiftçi için serbest bırakıldı. İaşe Müsteşarlığı'nın lağvına paralel olarak diğer gıda maddelerinde de fiyat denetimleri kaldırıldı veya hafifletildi. Bu politika değişikliği kentlerde fiyatları ve çiftçi-tüccar kazançlarını büyük ölçüde artıran sonuçlar yaratacaktır. Buğday fiyatlarının % 200 ve % 120, genel fiyat düzeyinin ise % 90 ve % 75 dolaylarında arttığı 1942 ve 1943 yılları, savaş döneminin en yüksek enflasyonunun yaşandığı zaman dilimini oluşturmaktadır.

Saraçoğlu hükümetinin bu süreçler sonunda oluşan aşırı kazançlara ve enflasyona karşı getirdiği savunma mekanizması, iki olağanüstü vergiden oluşmuştu: *Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi.* Kasım 1942'de kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu, esas olarak ticaret burjuvazisini, tali olarak da çiftçi, esnaf ve ücretlileri kapsayan; belli komisyonlarca tarh edilerek bir kereye mahsus olmak üzere toplanan, itiraz hakkı bulunmayan olağanüstü bir vergiyi öngörür. Alınan bu verginin tahsil edildiği yıl itibariyle, devletin mali durumunu rahatlatmıştır. Ancak bir vergi olarak kabul edilmeyecek bu uygulama ileriki yıllarda tartışmalar sebep olacaktır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Tek Partili Rejimin Refik Saydam (1939 – Temmuz 1942) hükümeti, diğer iktisadi konularda olduğu gibi iaşe konusunda da

birinci politika yaklaşımını uygulamıştır. Onu izleyen Şükrü Saraçoğlu ise, ikinci yaklaşım doğrultusunda bir iki ufak ve çekingen adım atmakla birlikte önceki politikaların genel niteliğini değiştirmemiş ve hatta bazı konularda müdahalecilik uygulamalarını daha da ağırlaştırmıştır.

Savaşa girilmemesine rağmen bir dizi olumsuz etkenin bir araya gelmesi sonucunda, tarımsal üretim hacminde çok ciddi gerilemeler yaşanmıştır. İzlenen politikalara tepki olarak bir takım ürünlerin saklanması ya da değerinin altında gösterilmesi sonucunu doğurmuştur.

1940 yılında tarımsal üretim daha önceki üretim düzeylerini korumuştur. Genel üretim düzeylerindeki ilk önemli gerileme 1941 yılında ortaya çıkmış ve bu yılda üretim 1938-1939 düzeylerinin yaklaşık % 12 gerisinde kalmıştır. Resmi istatistiklere göre 1942'deki toparlanmadan sonra üretim düzeyleri gerilemeye devam etmiş ve 1945 yılında en düşük düzeylerine ulaşmıştır. Resmi istatistiklere göre, ürün grupları içinde savaş koşullarından en fazla etkilenen ürün buğday, arpa ve diğer hububat olmuştur. 1945'e gelindiğinde buğday üretim hacmi İkinci Dünya Savaşı öncesinin yaklaşık % 51 gerisinde kalmaktaydı. Diğer ürünlerde gerileme aynı derecede şiddetli olmamıştır. Savaş yıllarında tarımsal ürünler ihracatının azalmasına karşın, üretim düzeylerindeki en sınırlı gerilemeler tütün, fındık üzüm ve incir gibi daha çok ihracata yönelik ürünlerde görülmektedir.

Bitkisel ürünlerde görülen bu gerilemenin nedenlerine baktığımızda, ülke nüfusunun 18 milyon olduğu bir dönemde 1.300.000'i bulan genç ve üretken nüfusun silah altında tutulmuş olmasıdır. Nüfusun da % 80'i kırsal alanlarda yaşadığı düşünülürse, bu askeri yükümlülüğün tarımsal kesimi ne ölçüde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çekim hayvanlarının ve diğer girdilerin kullanım miktarlarında önemli gerilemeler ortaya çıkmakta, hem orduya alınan çekim hayvanları hem de yoksul kesimin daha da yoksullaşması sonucu bu hayvanlara bakamaması sonucudur. Bir diğer konu ise, devlet politikalarının üretim üzerindeki olumsuz etkilerini düşünmek gerekir. Savaş yılları boyunca, devlet bir yandan tarımsal ürünlerin önemli bir bölümüne piyasa fiyatlarının bir hayli altında fiyatlara el koymuş, öte yandan da ağır vergi yükümlülükleri getirmiştir. Bütün bu etkenlerin bir araya gelmesi

sonucunda, toplam ekilen alanlar bir ölçüde gerilemiş, birim toprak başına alınan verim de ise çok daha ciddi düşüşler görülmüştür.

Savaş yılları boyunca ülkede yaygın kıtlık ve açlık koşulları görülmese de, tarımsal üretimin bu ölçüde gerilemesi (ki, buna çökmesi demek belki daha doğru olacaktır) gıda tüketimi ve beslenme düzeylerinde önemli gerilemelere yol açmıştır. Bu durumdan en fazla etkilenenler hiç şüphesiz kırsal alanlardaki ve kentlerdeki düşük gelirli ve yoksul kesimler olmuştur. Çocukların ve yaşlıların ölümlülük oranlarında hızla yükseldiği tahmin edilebilir. Resmi istatistiklere bakıldığında 1930'lu yıllarda nüfus artış hızı %1.9 iken bu dönemde %1'e gerilemiştir.

Savunma harcamalarının finansman sorunu ise yine 1940 yılında başlamıştır. 1938-1939 yıllarında vergi indirimine giden Tek Parti hükümeti savaş ile birlikte artan harcamalar için yeni kaynak arayışlarına geçmiş ve zaten düşük seviyede seyreden üretimin üzerine vergi yükünü iyice bindirmiştir. Gerçi 1939 ve 1940 yıllarında Merkez Bankası kaynaklarınca finanse edilen savunma harcamalar sonucu tedavül hacmi artmış, baskı altında tutulan fiyatlar ile devlet piyasada en büyük alıcı olmuştur. Bu durum fiyatların artmasına sebep olurken karaborsa, istifçilik artmış ve savaş zenginleri büyük paralar kazanmıştır. Aslında savaş zamanında yaşanan en büyük dönemeç Refik Saydam'ın vefatıyla yerine geçen Şükrü Saraçoğlu döneminde başlamıştır. Kısmi olarak serbest bırakılan fiyatlar aşırı derecede yükselmiş, halk kitlelerine geçen satın alma gücü dolayısıyla, devlet pahalı sayılabilecek derecede piyasada alıcı rolü oynamıştır. (Refik Saydam Dönemine göre) Piyasada bollaşan para miktarı ve artan savunma harcamaları gerekçe gösterilerek savaş kazançlarını vergilendirme yoluna gidilmiş, yeni kaynak arayışlarına yönelinerek, vergi yükü son derece artırılmıştır.

İthalatın, dolayısıyla hammadde, ara malı ve yatırım malı biçimindeki üretim girdilerinin daralması ve faal nüfusun önemli bir bölümünün silah altına alınması sonunda 1940-1945 dönemi, tüm üretken sektörlerin ve milli gelirin daraldığı yıllar olarak ortaya çıkmaktadır. İthalat, 1938-1939 ortalaması olarak 110 milyon doların üzerinde iken, bu rakam 1940-1941'de yarı yarıya düşmüş idi. 1942-1945 ortalaması 120 milyon dolar civarına yükselmekle birlikte, doların savaş süresince değer kaybı dikkate alınırsa, ithalatın reel olarak daralmasının tüm savaş dönemini kapsadığı

kabul edilmelidir. 1938-1939'da 110 milyon dolara yaklaşan ihracat hacmi ise savaş yıllarında ortalama 125 milyon dolaylarında sürdürülebilmiş ve dış ticaret altı yılda toplam olarak 250 milyon dolara yaklaşan bir fazla vermiştir.

Toplumda oluşan bu yeni koşullar, yeni yatırımlara yöneltilebilecek kamu olanaklarının savunma harcamalarına yöneltilmesi, toplumsal üretici güçlerin en etkin olan işgücü faktörünün önemli bir bölümünün üretimden çekilmesi ve bunlara eklenen ithalatın büyüklüğünde görülen hızlı daralmalar, ekonomik kalkınmayı tümüyle durdurmuş hatta geriletmiştir.

İncelediğimiz dönem, milli hasılanın, sınai ve (1942 hariç) tarımsal üretimin sürekli olarak düştüğü yıllardır. Yıllık değişme oranlarından yapılan hesaplamaya göre, sınai üretim 1940-1945 döneminde ortalama %5.6, tarımsal hasıla %7.2, milli hasıla ise %6.3 gerilemiştir. Devlet, sanayisindeki daralmanın özel sanayiye göre daha az olduğu belirtileri vardır. Tarımda ise, buğday üretimi dönem boyunca ortalama %9 dolaylarında düşerken, sınai ürünler durumlarını korumuşlar; tütün üretimi ortalama %2 artmış; pamuk %1 düşmüştür.

Savaşın uzun dönemli etkileri bakımından en ağır sonuçları sermaye birikiminde meydana gelen gerileme ile ortaya çıkar. Bu durum, büyük ölçüde savunmaya ayrılan kaynakların ulusal ekonomi üzerinde yarattığı yüklerden ve savaş koşullarında oluşan aşırı kazançların yatırım istek, alışkanlık ve eğilimleri çok zayıf olan grupların elinde tüketime tahsisinden doğmuştur.

1942-1943 yıllarında buğday fiyatlarında meydana gelen sıçrama olağanüstü kazançlara yol açmıştır. Buğday üretimindeki daralma, fiyat artışlarından doğan kazancı giderecek boyutta değildir. Tütün, hem üretim düzeyini koruyabilen, hem de fiyat artışları buğday dışındaki tüm fiyat hareketlerinin üstüne çıkan bir üründür.

Bir yandan ordunun ve nüfusun beslenmesi ciddi bir sorun olarak ortaya çıkarken, öte yandan da dar gelirli kitleleri daha da yoksullaştıracak hızlı bir enflasyon için tüm koşullar mevcut bulunuyordu. 1939/48 arasında fiyat artış hızı bütün dönem için yüzde %434 ve yıllık ortalama olarak %48 gibi ciddi bir büyüklüktür. Türkiye tarihinin en büyük enflasyon hızıdır. Savaş gerekçe edilerek alınan tedbirler ve bu nedenle de ekonomide yıkımla sonuçlanan koşulları dış

etkenlerle açıklamak ve ikinci dünya savaşını tek neden göstermek kanımca yeterlidir. Ancak alınan tüm ekonomik tedbirlere rağmen Türkiye'nin savaşa girmemesi dönemin en faydalı girişimi olmuştur.

Savaş ekonomisi uygulamaları sonucunda alınan olumsuz neticelerde savunma harcamalarının payı oldukça büyük olduğu görünecektir. Ancak çalışmamızda savunma için ayrılan ödeneklerde aşırı ya da gereksiz herhangi bir harcama kalemine rastlanmamıştır. Dolayısıyla, savunma harcamaları için ayrılan ödenekler Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılacak fakat zorunlu olarak yapılan bu harcamaların finansmanında ve oluşan iktisadi ortamda alınan önlemlerin beklenen sonuçları vermediği açık olarak görünmektedir.

1939-1945 döneminde uygulanan iki farklı iktisat politikası, piyasa dengesini daha da bozmuş, harp öncesi yeteri derecede hazırlık yapılamaması sonucu, savaşa girmeyen bir ülke görünümünden daha çok savaşı kaybetmiş bir ülke gibi sonuçlar alınmıştır. Ancak görünen şudur ki az gelişmiş ülke olan Türkiye, savaş ekonomisi uygulamalarının gereklerini yapmıştır. Fakat 1939 dönemine girişte Türkiye'nin mali gücü bu ekonomik yükü kaldıracak güçte değildir. 1939-1945 döneminde yaşanan olumsuz gelişmeler neticesinde büyük bir hızla düşen GSMH'ya karşın aynı dönem artan savunma harcamaları yaşanan darboğazın en önemli kanıtıdır.

1938 yılına kadar savunma harcamaları ve GSMH arasında orantılı bir gelişim söz konusudur. Savunma harcamaları, GSMH'nın aldığı değerler bağlı ve ondan etkilenmekte iken ikinci dünya savaşı ile aradaki ilişkinin zayıfladığı, GSMH düşerken savunma harcamalarının arttığını görmekteyiz. 1945 yılında savaş dönemin sonunda GSMH %-15,9 oranında azalırken, savunma harcamalarında daha yüksek bir azalma görünmektedir. Burada 1945 yılı bütçesinin yedi aylık hazırlanmasından kaynaklandığından bu yılki verinin yanıltıcığı olduğu açıktır. Savaş döneminde, gerek kişi başına düşen savunma harcamalarında artış gerekse azalan kişi başına gayri safi milli hasıla, dönemin sonuçlarında son derece etkili rol oynamıştır.Yani azalan milli gelire karşın artan savunma harcamaları. Tüm bunlara savaş nedeniyle dış ticaret ve özellikle ithalat büyüklüklerindeki daralmalar eklenince, kalkınma ya da sanayileşme girişimleri, yıllarca süren bir durgunluğun hatta ciddi bir gerilemenin içine girmiş bulunuyordu. Cumhuriyet tarihinin en düşük

ithalat değerleri karşımıza çıkmaktaydı. Buna karşın artan ihracat ile birlikte savaş döneminde ciddi anlamda döviz ve altın biriktirilmesine sebep olmuş savaş sonrası oluşan iktisadi politikalarda önemli bir kaynak yaratılmıştır.

1946 yılı, Cumhuriyet Türkiye'sinin tarihinde hem siyasi, hem iktisadi bakımdan yeni bir dönüm noktasını oluşturur. Siyasi bakımdan 1946, tek parti rejiminden, çok partili parlamenter rejimine geçişin başlangıç tarihidir. 5 Eylül 1945'te Milli Kalkınma Partisi'nin, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin kuruluşları ile başlayan ve 21 Temmuz 1946'da, bütün baskı ve yolsuzluklara rağmen ilk kez tek dereceli seçimlerin yapılabilmesi sürdürülen ve 14 Mayıs 1950'de yine seçim yoluyla iktidarın el değiştirmesine yol açan bu siyasi dönüşümün önemi küçümsenemeyecek bir gelişmedir.

Türkiye'nin bu yönde değişiminde etkili olan faktörlerden biriside savaş zamanında uygulanan ve geniş halk kitlelerini etkileyen savaş ekonomisi uygulamaları olmuştur. Parlamenter rejimin gereği olarak geniş halk kitlelerinin toplum sahnesinde, artık seyirci değil, aktörler olarak yer alması sonucunu doğurmuştur.

1946 yılına salt iktisadi bakımdan da bir dönüm noktası niteliği kazandıran özellik,16 yıldır kesintisiz olarak izlenen kapalı, korumacı, dış dengeye dayalı ve içe dönük iktisat politikalarının adım adım gevşetildiği, ithalatın serbestleştirilerek büyük ölçüde artırıldığı, dış açıkların kronikleşmeye başladığı, dolayısıyla dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımları ile ayakta duran bir ekonomik yapının yerleşmesi olmuştur. Bu dönemde serbestleşmeye yönelen bir dış ticaret rejiminin sonucu olarak, iç pazara dayalı bir sanayileşme programı değil, dış pazarlara dönük ve tarıma, madenciliğe alt yapı yatırımlarına ve inşaat sektörlerine öncelik veren bir kalkınma anlayışı ön plandadır. Bu dönemde uygulanan politikalar sonucu,dış açıklar kanalıyla dışa bağımlı hale gelen ekonomik yapı, bu dönemin bir sonucu olarak Türkiye ekonomik yapısına kazınacaktır.

1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesi, yaygın bir kanının aksine, iktisat politikaları ve ekonominin yöneliş üzerine belirgin bir değişiklik meydana getirmemiştir. Çünkü bu anlamda değişim, CHP iktidar partisinin 1947 kurultayı ile

başlamış, 1948 yılında gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresi ile devletçiliğin esas olarak özel teşebbüse yardım etmeye yönelik bir ilke olarak benimsiyordu.

Savaş sonuna 250 milyon dolarlık, yani 1946 ithalat hacminin iki katından daha fazla bir döviz rezervi ile giren ve 1946 yılında 100 milyon dolara yakın bir dış ticaret fazlası veren Türkiye'nin yoğun bir şekilde dış yardım arama çabasına girmesi, önce Truman Doktrini, sonra da Marshall Planı çerçevesi içinde yardım almaya başlaması, CHP ve DP hükümetleri dönemlerinde kesintisiz olarak ve aynı yaklaşım içinde süre gelmiştir. Bu gelişmeler, Türkiye'nin kapitalizmin savaş sonrası kurulan üst organlara üye olması ve ülkenin Batılı uzman ve danışmanların bir uğrak yeri haline gelmesi ile birlikte gerçekleşmiştir. Türkiye, IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İş Birliği Örgütüne 1947'de, NATO'ya 1952'de üye olmuştur.

Savaş sonrası ekonomik göstergeler hızlı bir büyüme sürecini göstermektedir. Sabit fiyatlarla milli gelirde değişmelerin yıllık ortalaması %11'lik bir artış göstermektedir. Bu dönemde gerçekleşen büyümenin büyük ölçüde, savaş yıllarını kapsayan altı yıllık bir gerilemenin telafisi niteliğinde olduğu söylenebilir.GSMH, 1939'daki düzeyinin üzerine ancak 1948'de, sonra 1950'de çıkabilmiştir. Bu yılların tarımsal gelişme yılları olduğu açıkça görülmektedir. Bu noktada özelikle gelen yardım ve dış borçların etkili olduğu açıktır.

İkinci Dünya Şavaşı'nda Türkiye savaşa girmemesine rağmen kesinleşen bütçe rakamlarına göre genel bütçenin savunma hizmetleri için 1938'de yüzde 33.06'sını 1939'da yüzde 46'sını, 1940'da yüzde 55.50'sini 1941'de 57.30'unu 1942'de yüzde 56.60'ını, 1943'de yüzde 54.80'ini, 1944'de 53.90'ını, 1945'de 43.50'sini almıştır.1945'den sonra azalarak 1946'da yüzde 38.60, 1947'de yüzde 33.10, 1948'de 36.80, 1949'da 35.30, 1950'de yüzde 31.80'e düşmüştür.

1938-1945 bütçelerine bakıldığında çok büyük bir payın askeri harcamaya ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu dönemlerde gayri safi milli hasılanın da yüzde 22-23'lere varan kısmı askeri harcamaya ayrılmasına rağmen askeri sahada gerekli teknolojik gelişme olmamıştır.Çünkü bu dönemde asker mevcudu 1.300.000 bine

çıkarıldığından askeri harcamaların çoğu giyim, kuşam ve iaşe ile askeri birlik kaydırmalarında kullanılmıştır.

Savaşa girilmemesine rağmen, savaş ekonomisi bütün ağırlığıyla yaşanmıştır. Nüfusun büyük bir kısmı askere alınmış, tarımda kullanılan hayvanlar da silahlı kuvvetlerin emrine verildiği için ekilen tarım alanları azalmış, tarımsal ve hayvansal üretim düşmüştür. Tek partili siyasal yaşamdan, çok partili siyasal yaşama geçilmiş Türkiye NATO'ya dahil edilmiştir. Türkiye'nin 1938-1950 dönemindeki savunma harcamaları net olarak resmi kayıtlara göre tespit edilmiştir. Amerikan yardımı ile tarımda makineleşme sağlanmıştır.

İkinci dünya harbi neticesinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin eksiklikleri çok belirgin olarak ortaya çıkmış bu kadar harcama neticisinde gerekli teknolojik gelişme sağlanamadığından bir takım subaylarnın idareye karşı güvenleri sarsılmış bir takım subaylar gizli örgüt kurmuşlar, bu durum demokrat parti döneminde daha belirgin ortaya çıkmış ülke yönetimini el koyma düşüncesi belirmiştir.

Ayrıca 1945 yılına kadar mecliste askeri bütçeler görüşülürken hiç tartışma görülmezken 1945 yılından sonra askeri bütçeler sürekli tartışılır olmuştur. Neticede Atatürk dönemindeki asker ela sivil yönetimin ahenkli ilişkisi 1943'lerden sonra kaybolmaya başlamış, 1945'lerden sonra da gergin bir hal almıştır.

Genel Kurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığına bağlanarak müstakil konumu ortandan kaldırılmıştır. Böylece sivil siyasi yönetim Türk Silahlı Kuvvetleri üzerinde egemenlik sağlamıştır. Bunun neticesinde komuta heyeti ile genç subaylar arasında çelişki ve gizli örgüt geleneği yerleşmeye başlamıştır. Bu dönemde Atatürk döneminde yapılan sanayileşme çabaları tamamen durmuş olduğundan savunma sanayinde de herhangi bir gelişme olmamış ABD'nin ikinci dünya harbinde kullandığı askeri teçhizat ve malzeme yardım olarak alınarak yerli askeri sanayi tamamen yok edildiği tespit edilmiştir. Bunun acılarını Türkiye Cumhuriyeti bugüne kadar da çekmiştir.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

1806-1938 Yılları Arasında Doğu Anadolu Bölgesinde Meydana Gelen Ayaklanmalar, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1998.

Adnan Menderes'in Bütçe Umumi Heyeti Hakkındaki Demeci, Demokrat Parti Başkanlığı Yayınları, Sakarya Basımevi, sayı 1, 1946.

AHMAD, Feroz ve TURGAY Bedia: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.

AHMAD, Feroz: **Demokrasi Sürecinde Türkiye,** (1945-1980) Umut Matbaası, İstanbul, 1993.

AKANDERE, Osman: **Milli Şef Dönemi,** İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.

AKAR, Rıdvan: **Varlık Vergisi,** Belge Yayınları, İstanbul, 1992.

AKGÜL, Aziz: **Savunma Sanayi İşletmelerinin Yapısı ve Türk Savunma Sanayi,** Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1986.

AKŞİN, Sina: **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi,(1789-1980),** İmaj Yayınları, Ankara, 1996.

AKTAN, Reşat: **Türkiye İktisadı**, Sevinç Matbaası, Cilt I, İkinci Baskı, 1972.

AKTAR, Ayhan: **Varlık Vergisi,** İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

ARI, Tayyar: **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001. ARMAĞANOĞLU, Fahir: **20.yy Siyasi Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1991.

Atatürk'ün TBMM'ni Açış Konuşmaları, TBMM Kültür, Sanat, ve Yayın Kurulu Yayınları, T.B.M.M Basımevi, Ankara, 1987.

Atatürkçülük (1. Kitap, Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1984.

AVCIOĞLU, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni**, Bilgi Yayınevi, Cilt I, Ankara, 1973.

AY, Ahmet: **1980 Öncesi Türkiye'de Kur Politikaları**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Sayı 1, Konya, 1999.

AYDEMİR, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Remzi Kitapevi, Cilt, 2. Baskı 2, İstanbul, 1968.

BAYDAR, Ertuğrul: **II. Dünya Savaşı İçinde Türk Bütçeleri**, Başbakanlık Basım Evi, Ankara, 1978.

BİLA, Hikmet: **CHP 1919-1999**, Doğan Kitapçılık, İstanbul,1999.

BORATAV, Korkut: **Türk İktisat Tarihi,1908-1985,** Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1998.

BORATAV, Korkut: **Türkiye'de Devletçilik**, Savaş Yayınları, Ankara,1982.

BULUTOĞLU, Kenan: **100 Soruda Türkiye'de Yabancı Sermaye**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1983.

BULUTOĞLU, Kenan: **Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1986.

Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995) T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı 1995/5, Ankara, 1995.

Bütçe Kesin Hesap Kanunları, çilt 1, Maliye Bakanlığı Yayınları, sayı 1992 / 5 Ankara, 1992.

C.H.P. 7. Kurultay Tutanağı, Ulus Basımevi, Ankara,1947.

CİHAN, Ali Rıza: **İsmet İnönü'nün T.B.M.M deki Konuşmaları (1920-1973), İkinci Cilt (1939-1960)** T.B.M.M.Kültür Sanat Yayınları, Ankara 1993.

CİLLOV, Haluk: **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Sermet Matbaası, İstanbul, 1965.

COŞAR, Nevin: **Türkiye'de Devletçilik**, Bağlam Yayıncılık, Bayrak Matbaası, İstanbul, 1995.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1999.

Cumhuriyet İstatistikleri (1923-2003) Başbakanlık İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2003.

ÇAVDAR, Tevfik: **Türkiye Demokrasi Tarihi**, 1839-1950 İmge Kitapevi,1999.

ÇELİK, Edip: **Türkiye'nin Dış Politika Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1969.

DEMİRAL, Cafer: **Türkiye'nin 42 Hükümeti**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Cumhuriyetin 50. Yıl Yayınları, Başbakanlık basım evi, Ankara 1973.

DERİNGİL, Selim: **İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

EKZEN, Nazif: **1946-1958-1970 Devalüasyonları**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara, 1980.

ERDİLEK, Neşe: **Cumhuriyet Dönemi Hükümetler ve Programları**, Türkiye Ansiklopedisi Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

ERER, Tekin: **Türkiye'de Parti Kavgaları**,Tekin yayınevi, İstanbul, 1966.

ERGİN, Feridun: **Harp Zamanında Devletin Ekonomiye Müdahalesi**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1943.

ERGİN, Feridun: **Türk Parasının Kıymetini İhlal Eden Amiller**,Türkiye İktisat Derneği, Münakaşalı Konferanslar No: 2, Nebioğlu Basımevi, İstanbul,1949.

EROĞUL, Cem: **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitapevi, Ankara, 1998.

ESMER, Ahmet Şükrü: **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.

GEVGİLLİ, Ali: **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi ve Sosyal Sınıflar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1988.

GEVGİLLİ, Ali: **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1987.

GOLOĞLU, Mahmut: **Demokrasiye Geçiş**,1946-1950, Kaynak Yayınları,1982.

GOLOĞLU, Mahmut: **Milli Şef Dönemi**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974.

GOLOĞLU, Mahmut: **Tek Partili Cumhuriyet**, Kalite Matbaası, İstanbul, 1974.

GÖNLÜBOL, Mehmet: **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.

GÖNLÜBOL, Mehmet: **Uluslararası Politika-İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Sosyal Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1979.

Güncel Konular, Genelkurmay Askeri ve Stratejik Etüt Başkalığı Yayınları, Ankara, 1983.

GÜNER, Aslan: **Milli Güç ve Türkiye'nin Milli Gücü**, Harp Akademileri Basımevi, İskanbul, 1984.

GÜRSOY, Melih: **Dünyada Büyük Ekonomik Krizler ve Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Metiş Yayınları, İstanbul 1989.

Harbin Stratejik, Operatif ve Taktik Seviyeleri, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1994.

HEPER, Metin: **İsmet İnönü Yeni Bir Yorum Denemesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayını, İstanbul, 1999.

HİÇ, Süreyya: **Türkiye Ekonomisi**, Menteş Kitapevi, İstanbul, 1990.

İnönü'nün Söylev ve Demeçleri I, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları: 2, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1946.

İsmet İnönü'nün T.B.M.M' deki Konuşmaları, (1920-1973) İkinci Cilt (1939-1960), T.B.M.M Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No57, Ankara, 1993.

İstatistik Göstergeler (1923-1998), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 2001.

KABASAKAL, Mehmet: **Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.

KAFAOĞLU, A. Başer: **Varlık Vergisi Gerçeği,** İstanbul, 2002.

KARPAT, Kemal H: **Türk Demokrasi Tarihi,** İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.

KEPENEK, Yakup: **Gelişimi, Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi**, 1. Baskı, Savaş Yayınları, İstanbul, 1984.

KILIÇDAROĞLU, Kemal: **1948 Türkiye İktisat Kongresi**, S.P.K. Yayınları, 2. Baskı, Ekim, BULUTOĞLU, Kenan: **Kamu Ekonomisine Giriş, Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985.

KIRBAŞLI Faik, **(1920-1972) Döneminde Hükümet Politikaları,** Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara, 1973.

KİLİ, Suna: **C.H.P.'de Gelişmeler**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1976. KOCAOĞLU, Mehmet: **Uluslararası İlişkiler**, Harp Akademileri Yayınevi, Ankara 1993.

KOÇAK, Cemil: **Türkiye'de Milli Şef Dönemi**, (1938-1945), İletişim Yayınevi, Cilt 2, İstanbul, 1996.

KONGAR, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976.

KOP, Kadri Kemal: **Milli Şefin Söylev, Demeç, Mesajları**, Akay Kitabevi, Ankara, 1945.

KÖKLÜ, Aziz: **Türkiye'de Para Meseleleri**, Siyasal Bilgiler Okulu Yayınları, Ankara, 1947.

KÖKSAL, Bilgi Aloba, İLKİN, A. Rasih: **Türkiye'de İktisadi Politikanın Gelişimi**,Yapı Kredi Bankası A.Ş Yayınları, Binbirdirek Matbaacılık, 1973.

KURTBEK, Seyfi: **Harp ve Ekonomi**, İnsal Kitabevi, İstanbul, 1942.

KURUÇ, Bilsay: **İktisat Politikasının Resmi Belgeleri**, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 't.y.'.

KUYUCUKLU, Nazif: **İktisadi Olaylar Tarihi**, İ.Ü.S.B.F Yayınları, Sermet Matbaası, İstanbul, 1982.

Milli Güvenlik Siyaseti ve Stratejisi, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınevi, İstanbul, 1996.

Milli Korunma Mevzuatı Şerh ve İzahatı, Yıldız Matbaası , Ankara, 1955.

MT 145 Türk Silahlı Kuvvetleri Müşterek ve Birleşik Harekat Talimnamesi, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

NATO El Kitabı, Basın ve Enformasyon Bürosu, Brüksel, 1998.

NERE, Jacgues: **1929 Krizi**, (Çev: Vamık Toprak), A.İ.T.İ.A.Yayınları, Ankara, 1980.

NEUMARK, Fritz: **Harp Ekonomisi**, Aydınlık Basımevi, İstanbul,1937.

OKÇUOĞLU, İbrahim: **Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi**, II. Kitap, 1923-1950, İstanbul, 1999.

ÖKTE, Faik: **Varlık Vergisi Faciası**, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951.

ÖZDAĞ, Ümit: **Menderes Döneminde Ordu – Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.

ÖZDEMİR, Hikmet: **Ordunun Olağandışı Rolü**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994.

ÖZDEMİR, Hizmet: **Rejim ve Asker**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.

ÖZGÜR, Özlem: **100 Soruda Sanayileşme ve Türkiye**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1976.

ÖZTÜRK Kazım: **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, Ak Yayınları, İstanbul, 1968.

ÖZTÜRK, Kazım: **Cumhurbaşkanlarının T.B.M.M Açış Nutukları**, Ak Yayınları, İstanbul. 1969.

ÖZTÜRK, Metin: **Türkiye'de Asker ve İktidar**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul 1995.

ÖZTÜRK, O. Metin: **Ordu ve Politika, Gündoğan Yayınları**, Ankara, 1993.

ÖZYÜREK, Mustafa: **Varlık Vergisi**, Finansal Forum, 10 Ağustos 2000.

PAKDEMİRLİ, Ekrem: **Ekonomimizin 1923'den 1990'a Sayısal Görünümü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.

PAMUK, Şevket: **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devleti Tarımsal Yapılar ve Bölüşüm,Türkiye'de Tarımsal Yapılar,** Yurt Yayınları **(1923-2000)**, Maya Matbaacılık, Ankara, 1988.

PAMUK, Şevket: **Türkiye'de Tarım Sorunu**, Uluslar Arası Yayıncılık, İstanbul, 1987.

SAĞLAM, Dündar: **Türkiye Ekonomisi Yapısı ve Temel Sorunları**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1976.

SANAL, Türker: **Türkiye Cumhuriyeti ve 50 Hükümeti**, Sim Matbaacılık, Ankara 1995.

SARÇ, Ömer Celal: **Harp ve Ekonomi**, Kenan Basımevi ve Klise Fabrikası, İstanbul, 1939.

Savunma ve Güvenlik Hizmetleri (1924-1994), T. C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993.

SELEK, Sabahattin: **İsmet İnönü Hatıralar**, Cilt II, Ankara, 'y.y', 1987.

SENCER, Muzaffer: **Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri,** May Yayınları, İstanbul,1974.

SENCER, Muzaffer: **Türkiyede Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri,** İstanbul, 1974. SEVER, Ayşegül: **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye**, Batı ve Ortadoğu, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 1997.

SEVGEN, Nazmi: **Celal Bayar Diyor ki**, Tan Matbaası, İstanbul, 1951.

SEZEN, Saim: **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994.

SUVLA, Refii Şükrü: **Devalüasyon ve Tatbikatı**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul,1948.

ŞAHİN, Hüseyin: **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu**, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1995.

ŞAHİNÖZ, Ahmet: **Türkiye Ekonomisi Sektörel Analizi**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.

ŞENESEN, Gülay Günlük: **Kamu Harcamalarının Ölçülmesi Üzerine Bir Deneme: Savunma Harcamaları,** İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1986.

ŞENŞEKERCİ, Erkan: **Türk Devriminde Celal Bayar (1928-1960)**, Alfa Basımevi, İstanbul, 2000.

ŞİMŞEK, Muammer: **Üçüncü Dünya Ülkelerinde ve Türkiye'de Savunma Sanayi**, S.A.G.E.B Yayınları, Ankara, 1989.

TEKELİ, İlhan – İLKİN, Selim: **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1974.

TEKELİ, İlhan: **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**, Ankara, 1974.

TEZEL, Yahya S: **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

TİMUR, Taner: **Türk Devrimi ve Sonrası (1919-1946)**, Doğan Yayınları, Ankara, 1974.

TİMUR, Taner: **Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

TOKER, Metin: **Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1990.

TOKER, Metin: **Tek Partiden Çok Partiye**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.

TOKGÖZ, Erdinç: **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, Hacettepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayını, Ankara 1995.

TÖKİN, Füruzan Hüsrev: **Türkiye'de Siyasi Partiler ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi 1839-1965**, Elif Yayınları, İstanbul , 1965.

TURHAN, Salih: **Vergi Teorisi**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul, 1977.

TÜMAY, Bekir: **Menderes Devri Anıları, (Gördüklerim, Bildiklerim, Duyduklarım)**, Ankara, yy,

Türk Ekonomisinin 50 Yılı, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Cumhuriyetin 50. Yılını Kutlama Kurulu Yayını, İstanbul, 1973.

Türk Ekonomisinin 50 Yılı, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Fatih Yayınevi, İstanbul,1973.

TÜRK, İsmail: **Mali Yardımlar,**Yeni Matbaa, Ankara, 1957.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri (1923-1960), T.C. Başbakanlık O. ve M. Daire Başkanlığı Yayınları, Cilt I, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1978.

Türkiye'de Marshall Planı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1953.

Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği, Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş, Ankara, 1999.

Türkiye'de Özel Sektör ve Kalkınma,Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1966.

UÇARAL, Rıfat: **Siyasi Tarih**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul,1987, s. 526.

ULUATAM, Özhan: **Geçmişe Bakmak Cumhuriyet Dönemi İktisadi, Mali, Siyasi Olaylar Kronolojisi (1920-2000)**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2001.

WALTZ, Kenneth: **Uluslar arası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, (Çeviren : Onulduran, Ersin), Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1982.

YAŞA, Memduh: **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul, 1980.

YAŞA, Menduh: **Devlet Borçları**, Has Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1981.

YAVUZALP, Ercüment: **Menderes'le Anılar**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1991.

YENAL, Oktay: **İktisat Siyaseti Üzerinde İncelemeler**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul,1999.

YEŞİL, Ahmet: **Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

YÜCEL, M. Serhan: **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.

ZÜRCHER, Erik Jan: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, 1995.

2. MAKALELER

AKGÜL, Aziz, VURAL, Oktay: "Savunma Harcamalarının Ekonomik Etkileri" **Kara Harp Okulu Dergisi**, cilt 1, sayı 2, Ankara, 1991.

ARAL, Namık Zeki: "1944 Bütçesi hakkında Düşünceler", Siyasi İlimler Mecmuası, Sayı 157 1944.

ARAL, Namık Zeki: "*1947 Bütçesi*", **Aylık Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı 189, Mart 1947.

ARAL, Namık Zeki: "1948 Bütçesi", **Aylık Siyasi İlimler Mecmuası,** sayı 205, Nisan 1948.

ARAL, Namık Zeki: "*Teşkilatlanma*", **Aylık Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı 192, Mart 1947.

ATAÖV, Türkaya: "Marsll Planından Natonun Kuruluşuna Kadar Soğuk Harb" **Siyasal Bilgiler Fakülesi Dergisi**, cilt 23, Ankara, 1968.

ATAY, Mehmet: "Silah Sanayinin Özellikleri ve Silah Tedarik Yöntemleri", **Jeo Ekonomi Üç Aylık Uluslararası Ekonomi ve Finans Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Ankara,1999.

BARKAN, Ömer Lütfi "Çifçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye'de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, cilt 6, sayı 1-2, İstanbul 1946.

CANSIZLAR, Doğan: "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet Dış Borçları" **Maliye Dergisi,** Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama, ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını, Sayı 124, 1997.

ÇELEBİ, Esat: "Türkiye'de Develüasyon Uygulamaları", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı 3, İstanbul, 2001.

ERGİN, Feridun: "Türk Harp Maliyesi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 4, İstanbul, 1944.

ERTÜZÜN, Tevfik: "İktisadi ve Askeri Gücün Ölçüsü Gayri Safi Milli Hasıla ve Savunma Harcamaları" **Harp Ekonomisi**, İstanbul, 1985.

HATİPOĞLU, Zeyyat: "Devalüasyon Yapalım mı"?, **İktisat ve Maliye Mecmuası**, Cilt III, Sayı 2, 1956.

KILIÇDAROĞLU, Kemal: "Türkiye 1923-1950 Dönemi Vergi Politikası", **Maliye Dergisi,** sayı 21, Ankara, 1976.

KOBAN, Emine: "Savunma Harcamaları, Ekonomik Etkileri ve Türkiye'deki Gelişimi", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Sayı 335, Ankara, 1998.

KORALTÜRK, Murat: "*Truman Doktini ve Marşall Yardımı ile Savaş Sonrası Türkiye*" **Popüler Tarih Dergisi**, sayı 23Temmuz 2002.

KUYUCAK, Hazıf Atıf: "1944 Mali Yılı Bütçesi", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Üniversitesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Sayı 157, İstanbul 1944.

NEUMARK, Fritz: "Türkiye'de Harp Sonrası Maliye Meseleleri", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt 8, 1947.

OKYAR, Osman: "Amerikan Yardımları ve Türk Ekonomisi", **Siyasi İlimler Mecmuası**, Sayı. 260, 1952.

OKYAR, Osman: "Bir İktisat Siyaseti Peşinde", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 8, İstanbul, 1947.

ÖÇAL, Tezer: "Dış Yardımlar ve Türkiye", **Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.

ÖZDEN, Metin : " Vergi Gelirleri", **Maliye Dergisi**, Sayı. 32, 1978.

ÖZKAN, Tuncay: "Türkiye'de ve Dünyada Savunma Harcamaları", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Sayı. 330, Ankara, 1991.

ÖZYÜREK, Mustafa: "Varlık Vergisi", **Finansal Forum Dergisi**, 10 Ağustos 20001. PAMUK, Şevket: "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İaşe Sorunu",**Tarih ve Toplum** , İletişim Yayınları, Cilt 6, İstanbul, 1986.

SERİN, Necdet: "Türkiye'nin Dış Ticareti", **Türkiye Ekonomisinin 50 Yılı Semineri**, Sermek Matbaası, İstanbul, 1973.

SÖNMEZOĞLU, Faruk: "Devletler Neden savaşırlar?", **Dün ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, sayı 13, İstanbul, 1994.

SULVA, Refü Şükrü: "Türkiye ve Marshall Planı", **İstanbul Ünv.İktisat Fakültesi Mecmuası**, 1949.

ŞİMŞEK, Muammer: "Üçüncü Dünya Ülkelerindeki Ekonomik Büyüme ve Savunma Harcamaları", **D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt. 9, Sayı. 2, İzmir, 1994.

ŞÜKRÜ, Baban Zade; "Milli Korunma Kanunu", **İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 1, sayı 3 İstanbul,1940.

TÜĞEN, Kamil: "Dünyada ve Türkiye'de Savunma Harcamalarındaki Gelişmeler ve Ekonomik Etkileri", **T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt. 3, Sayı. 2, Ankara, 1998.

YEMİŞÇİ, Feyyaz - KÖSETORUN, TAŞKIN, Alev Gülin: "1923-1993 Türkiye Ekonomisine Genel Bakış", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Cumhuriyetin 70. Yılı özel sayısı, Ankara 1993.

GÜNEŞ, Turan: "Dış Politika", **Üç Aylık Türkçe İngilizce Siyasi Dergisi**, Tisa Matbaacılık, Cilt 4, Sayı1, Ankara, 1974.

3. GAZETELER

Akşam Gazetesi, 23 Mayıs 1939.

Akşam Gazetesi, 30 Mayıs 1944.

Akşam Gazetesi, *Bu Cennet Yurdun İçinde Yaşamanın Bedeli Vardır,* 26 Mayıs 1943.

Akşam Gazetesi, *Meclis Orduya Selam ve Güvenini Bildirmeye Karar Verdi,* 30 Mayıs 1944.

Akşam Gazetesi, *Milli Müdafaa Bütçesi Alkışlarla Kabul Edildi, 30 Mayıs 1941.*

Akşam Gazetesi, *Orduya Selam,* 30 Mayıs 1939.

Cumhuriyet Gasetesi, Meclisten Orduya Selam, 30 Mayıs 1941.

Cumhuriyet Gazetesi , *Milli Seferberlik Planı ve Teşkilatı,* 25 Şubat 1949.

Cumhuriyet Gazetesi, *"Mecliste Çok Gürültülü ve Hadiseli Bir İçtima",* 16 Şubat 1950.

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Mayıs 1943.

Cumhuriyet Gazetesi, *İstiklal Savaşı Yılların Ruhu,* 30 Mayıs 1942.

Cumhuriyet Gazetesi, *Maliye Bakanının Nutku,* 22 Mayıs 1945.

Cumhuriyet Gazetesi, Meclisten Orduya Selam, 27 Mayıs 1938.

Cumhuriyet Gazetesi, *Milli Savunmamız İçin Kanunlar Hazırlanıyor,* 24 Şubat 1949.

Cumhuriyet Gazetesi, *Milli Şef Etrafında Milletin Birliği,* 4 Nisan 1939.

Cumhuriyet Gazetesi, *Milli Şefin Nutku,* 20 Mayıs 1945.

Cumhuriyet Gazetesi, *Ordumuzu Överken,* 1 Haziran 1942.

Cumhuriyet Gazetesi, Orduya Selam, 29 Mayıs 1938.

Cumhuriyet Gazetesi, *Seçim Savaşında Olgunluk,* 1 Mayıs 1950.

Tan Gazetesi, 29 Mayıs 1940.

Tan Gazetesi, *Harp Hariciyiz Öyle Kalmak İsteriz,* 03 Haziran 1940.

Tan Gazetesi, *Son Haberler* 28 Mayıs 1940.

Ulus Gazetesi, 23 Mayıs 1939.

Ulus Gazetesi, *1943 Yılı Bütçesi İttifakla Kabul Edildi,* 28 Mayıs 1943.

Ulus Gazetesi, *1949 Bütçesi Seksen Milyonluk Açıkla Kapandı,* 24 Şubat 1949.

Ulus Gazetesi, 28 Mayıs 1943.

Ulus Gazetesi, *Bugün Milli İtimat Günü,* 24 Mayıs 1943.

Ulus Gazetesi, *Bütçe Yılına Girerken,* 1 Haziran 1942.

Ulus Gazetesi, *Büyük Millet Meclisinin Huzurunda,* 29 Mayıs 1940.

Ulus Gazetesi, C.H.P. Kurultayı, 21 Mayıs 1943.

Ulus Gazetesi, *Harp İçinde Altıncı Bütçemiz,* 22 Mayıs 1945.

Ulus Gazetesi, Mali Politikamız ve İstiklal Siyasetimiz, 26 Mayıs 1941.

Ulus Gazetesi, *Meclis Orduya Şükranlarını Bildirdi,* 30 Mayıs 1942.

Ulus Gazetesi, *Meclisimizin Kahraman Ordumuza Selamı,*23 Mayıs 1945.

Ulus Gazetesi, *Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi kabul Edildi.* 16 Şubat 1950.

Ulus Gazetesi, *Müdafaa Bütçesinin Kabulü,* 30 Mayıs 1939.

Ulus Gazetesi, *Ulusa Sesleniş,* 03 Haziran 1940.

Ulus Gazetesi, *Yeni Bütçemiz Büyük Millet Meclisinde,* 26 Mayıs 1942.

Ulus Gazetesi, *Yeni Bütçemiz,* 25 Mayıs 1941.

Ulus Gazetesi, *Yeni Bütçemiz,* 25 Mayıs 1943.

Vatan Gazetesi, 25 Haziran 1947.

Vatan Gazetesi, 9 Mayıs 1950.

Yeni Asır, *Doğru Yoldayız,* 22 Mayıs 1945.

Yeni Bütçenin Ruhu, Son Telgraf, 29 Mayıs 1941.

Zafer Gazetesi, *Yüksek Komutadaki Son Değişiklikler* 11 Haziran 1950.

Ulus Gazetesi, 27 Ekim 1937.

Ulus Gazetesi, *Baş Sayfa,* 12 Kasım 1938.

Ulus Gazetesi, *Yeni Devre Başlarken* 4 Nisan 1939.

Vakit Gazetesi, *Yeni Kabine,* 4 Nisan 1939.

Vakit Gazetesi, *İkinci Refik Saydam Hükümeti*,13 Nisan 1939.

Ulus Gazetesi, 1 Mart 1940.

Ulus Gazetesi, *Ekmekler Artık Tek Tip,* 22 Şubat 1941

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ocak 1942.

Cumhuriyet Gazetesi , *Valinin Mühim İzahatı,* 14 Ocak 1942.

Cumhuriyet Gazetesi, *Ekmek Meselesi,* 16 Ocak 1942.

Ulus Gazetesi,*Yeni Kararlar*, 18 Ocak 1942,

Ulus Gazetesi, *Karne Sahibi Olanlar*, 7 Şubat 1942.

Ulus Gazetesi, 8 Temmuz 1942.

Cumhuriyet Gazetesi, *Maliye Bakanının İzahatı,* 23 Mayıs 1945.

Ulus Gazetesi, *Mecliste Bütçe Müzakerelerine Başlandı,* 21 Aralık 1945

Cumhuriyet Gazetesi, *Meclisten Orduya Selam,* 23 Aralık 1945.

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1946.

Yeni Asır Gazetesi, *Celal Bayar'ın Beyanatı,* 20 Kasım 1946.

Ayın Tarihi, Damga Matbaası, Aralık, Sayı 147, Ankara, 1946.

Akşam Gazetesi, *Meclisin Orduya Selam ve Güveni,* 20 Aralık 1946.

Cumhuriyet Gazetesi, *Adnan Menderes'in Konuşması,* 21 Aralık 1946.

Cumhuriyet Gazetesi, *Baş sayfa,* 11 Ocak 1947.

Akşam Gazetesi, 25 Ocak 1947.

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Aralık 1947.

Cumhuriyet Gazetesi, *Meclisten Orduya Selam,* 29 Aralık 1947.

Ulus Gazetesi, 6 Ocak 1948.

Vatan Gazetesi, 14 Şubat 1948.

Ulus Gazetesi, *İstifanın Arkası,* 18 Ocak 1949.

Cumhuriyet Gazetesi, *Savunma Bütçesi Müzakereleri,* 24 Şubat 1949.

Ulus Gazetesi, 25 Şubat 1949.

Cumhuriyet Gazetesi, *Fuat Köprülünün Beyanatı,* 12 Aralık 1949.

Cumhuriyet Gazetesi, *Muhalefetin Dünkü Tenkitleri* 14 Şubat 1950.

Ulus Gazetesi, *Seçimler ve Programlar,* 28 Nisan 1950.

Sabah Gazetesi, *Üretim Kapasitesi, Ağır Yara Aldı,* 1 Nisan 2002.

Cumhuriyet Gazetesi, *Evlerde Bulunan Unlar Bildirilecek*, 10 Şubat 1942.

Vakit Gazetesi, *1943 Haziranına Girerken Mali Vaziyetimiz,* 20 Mayıs 1943

Tan Gazetesi, 29 Mayıs 1940.

Ulus Gazetesi, *Ulusa Sesleniş,* 3 Haziran 1940.

Vakit Gazetesi, *1941 Mali Bütçesi Büyük Millet Meclisinde,* 28 Mayıs 1941.

Akşam Gazetesi, *Milli Birlik Parti Meselesi Değildir,* 12 Haziran 1950.

4. RESMİ VE SÜRELİ YAYINLAR

1949 Yılı Bütçe Kanunları ve Ekleri, Damga Matbaası, 1949

1948 Yılı Bütçe Kanunları ve Ekleri, Damga Matbaası, 1948.

1950 Yılı Bütçe Kanunları, Damga Matbaası, 1950.

Ayın Tarihi , Matbuat Umum Müdürlüğü, Mayıs, sayı 78 , Ankara, 1940.

Ayın Tarihi, Ankara, Damga Matbaası, Sayı 155, Temmuz 1947.

Ayın Tarihi, Basım ve Yayın Umum Müdürlüğü ,Ankara, Damga Matbaası, Sayı 138, Mayıs 1945.

Ayın Tarihi, Basın ve Yayın Umum Md, Sayı 126, Mayıs 1944.

Ayın Tarihi, Başbakanlık Devlet Matbaası , Ocak, Sayı 169, Ankara, 1948.

Ayın Tarihi, Başbakanlık Devlet Matbaası, Mart, Sayı 196, Ankara, 1950.

Ayın Tarihi, Başbakanlık Devlet Matbaası, Sayı 171, Şubat 1948.

Ayın Tarihi, Başvekalet Devlet Matbaası, Mayıs 1942, Sayı: 102, Ankara, 1942.

Ayın Tarihi, Damga Matbaası, Aralık, Sayı.147, Ankara, 1946.

Ayın Tarihi, Damga Matbaası, Sayı.175, Ankara, 1946.

Ayın Tarihi, Damga Matbaası, Şubat, Sayı 183, Ankara, 1949.

Ayın Tarihi, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 78 , Ankara, 1940.

Ayın Tarihi, Matbuat Umum Müdürlüğü, sayı 65, Ankara, 1938.

Ayın Tarihi, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 114, Mayıs 1943.

Ayın Tarihi, Matbuat Umum Müdürlüğü, Sayı 90, Mayıs 1941.

Ayın Tarihi, Ocak, Sayı 169, Başbakanlık Devlet Matbaası, Ankara, 1948,

Ayın Tarihi, Sayı 66, Matbuat Umum Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 1939.

Maliye Bülteni, Maliye Bakanlığı Yayını, Cilt 1, Sayı 2, Ankara, Şubat 1948.

Maliye Dergisi, Ankara, Damga Matbaası, Sayı 43, 1947.

Maliye Dergisi, Damga Matbaası, Sayı 46, Ankara, 1949.

Maliye Mecmuası, Damga Matbaası, Cilt 6, Sene 5, Sayı 20, Ankara 1941.

Maliye Mecmuası, Damga Matbaası, Cilt 5, Sayı 16, Ankara, 1940.

Maliye Mecmuası, Damga Matbaası, Haziran Cilt 8, Sene 7, Sayı 28, Ankara, 1943.

Maliye Mecmuası, Damga Matbaası, Nisan, Mayıs, Haziran, Cilt 9, Sayı 36, Ankara,

Maliye Mecmuası, Damga Matbaası, Sayı:27, Cilt:8, Ankara, 1943.

Maliye Mecmuası, Damga Matbaası, Sene 6, Cilt:7 Sayı.24, Ankara, 1942.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, , T.B.M.M. Matbaası, Cilt 17, Dönem 7, Toplantı 2, Ankara 29 Mayıs 1945.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, Cilt 8, Dönem 8,Toplantı 2, Ankara,T.B.M.M Matbaası, Ankara, 1948.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, T.B.M.M Ankara Matbaası, Dönem:7, Cilt 19, 1945.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, T.B.M.M Ankara Matbaası, Dönem:7, Cilt 20, 1945.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, T.B.M.M Basımevi, Cilt 16, Dönem 8, Toplantı 3, Ankara

T.B.M.M Tutanak Dergisi, T.B.M.M Matbaası, Cilt 27, Ankara, 1938.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, T.B.M.M Matbaası, Cilt 8, Dönem 8, Toplantı 2, Ankara,

T.B.M.M Tutanak Dergisi, T.B.M.M Matbaası, Cilt, 21, Ankara, 1939.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, T.B.M.M Matbaası, İçtima: 1, Cilt. 28, Ankara, 01/11/1942.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, TBMM Ankara Matbaası, c. 20, Ankara,1938.

T.B.M.M Tutanak Dergisi, TBMM Matbaası, Dönem:7, Cilt 19, Ankara, 1945.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M. Matbaası, Cilt 1, İçtima 64, Ankara, Mayıs 1944.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M. Matbaası, Cilt. 25. İçtima.3, Devre 6, Ankara 25/05/1942.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M Matbaası , Cilt 25, Ankara, 1938.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M Matbaası, C.1. İ.56, Ankara, 27/05/1940.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M. Matbaası , İçtima 1, Devre 7, Ankara, 22/05/1944.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M. Matbaası, Cilt :2, İçtima: 29, Ankara, 27/05/1943.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M. Matbaası, Cilt 27 , Devre 6, İ çtima 3, Ankara, 05/08/1942.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M. Matbaası, Cilt 7, Devre 4, Ankara, 23/02/1945.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, T.B.M.M. Matbaası, İçtima: 26, Cilt: 1, Ankara, 24/05/1943.

T.B.M.M Zabit Ceridesi, T.B.M.M Matbaası, Cilt 25, Ankara,1938.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, T.B.M.M.Matbaası, Dönem 8,Toplantı 4, Cilt 24, Ankara, 1950.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 28, Devre: VII – Toplantı: 3, Ankara, T.B.M.M.Matbaası,1 Kasım 1946.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 30, Devre: VIII – Toplantı: 2, 1 Kasım, Ankara, 1948.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1950.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 33, Dönem: IX – Toplantı: Olğ. Ve 1, 1 Kasım T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1951.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 34, Dönem: IX – Toplantı: 2, 1 Kasım T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1952.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 36, Dönem: IX – Toplantı: 4, 1 Kasım T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1954.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 37, Dönem: X, İçtima: F ve 1, 1 Kasım T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1954.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Dönem :VII – Toplantı :3 Cilt 28, 1 Kasım, Ankara, 1946.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Dönem :VIII – Toplantı :2 Cilt 30, 1 Kasım, Ankara, 1948.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Dönem :VIII – Toplantı :Olğ. ve 1 Cilt 29, 1 Kasım Ankara, 1947.

T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Dönem :VIII, Toplantı:3, *Cilt 31, 1 Kasım, Ankara, 1949.*

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, 1 Teşrinisani, Cilt 18, Ankara, 1938.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 20, 1 Teşrinisani Ankara, 1939.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 21, Devre: VI – İçtima: 1, 1 Teşrinisani Ankara,

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 22, Devre: VI – İçtima: 2, 1 Teşrinisani 1941, ANKARA, s. 434 – 440

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 23, Devre: VI – İçtima :3, 1 Teşrinisani T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1942.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 25, Devre: VII – İçtima :F, 1 Teşrinisani T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1943.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1945.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 29, Dönem: VII – Toplantı: Olğ. ve 1, 1 Kasım T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1947.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 31, Dönem: VIII – Toplantı: 3, 1 Kasım T.B.M.M. Matbaası, Ankara, 1949.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Devre :VI – İçtima :2 Cilt 22, 1 Teşrinisani, Ankara,

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Devre :VII – İçtima :1 Cilt 26, 1 Teşrinisani Ankara,

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Devre :VII – İçtima :2 Cilt 26, 1 Kasım, Ankara, 1945.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Devre: VII – İçtima : 1 Cilt 26, Ankara, T.B.M.M. Matbaası,1 Teşrinisani Ankara,1944.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, T.B.M.M Basımevi, Cilt 24, Dönem 8, Toplantı 4, Ankara, 1950.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, T.B.M.M. Basımevi, Cilt 3,Toplantı 1, Dönem 8, Ankara,

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Ankara, T.B.M.M. Matbaası, 23/5/1938.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, T.B.M.M Matbaası, Cilt 18, Devre VI İçtima 2, Ankara,1941.

T.B.M.M.Tutanak Dergisi, C.27, Ankara,T.B.M.M Matbaası, 1939.

T.B.M.M.Zabıt Ceridesi, Cilt 11, Ankara, T.B.M.M Ankara Matbaası, 1940.

T.C Sicili Kavanini, Cilt 26, Cihan Kitaphanesi, İstanbul, 1946.

T.C Sicili Kavanini, Umumi Fihrist Kısım 1, Hazırlayan S. Corio, İstanbul, Cihan Kitap hanesi, 1955.

T.C. Maliye Vekaleti Bütçe, Damga Matbaası, 1938.

T.C. Maliye Vekaleti Bütçe, Damga Matbaası, 1939.

T.C. Maliye Vekaleti Bütçe, Damga Matbaası, 1940.

T.C. Maliye Vekaleti Bütçe, Damga Matbaası, 1941.

T.C. Maliye Vekaleti Bütçe, Damga Matbaası, 1942.

T.C. Maliye Vekaleti Bütçe, Damga Matbaası, 1943.

T.C. Maliye Vekaleti Bütçe, Damga Matbaası, 1944.

T.C. Maliye Vekaleti Bütçe, Damga Matbaası, 1945.

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe, Damga Matbaası, 1946.

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe, Damga Matbaası, 1947.

T.C. Sicili Kavanini, Hazırlayan Lütfik Arman, Cihan Kitaphanesi, İ Cilt.25, İstanbul,

TBMM Zabıt Ceridesi, TBMM Matbaası, cilt 1, i 64, 23 Mayıs 1938.

TBMM Tutanak Dergisi, TBMM Matbaası, cilt 18, Devre 7, Ankara, 1945.

Askeri Tarih Bülteni, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987.

Aylık Siyasi İlimler Mecmuası, Sayı 171, Haziran 1945.

Doruk Dergisi, Sayı 1, 1 Ağustos 1976, Doğuş Matbaacılık, Ankara,1976.

GÜNER, Aslan: **Milli Güç ve Türkiye'nin Milli Gücü**, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1984.

M-5 Silah Dengisi, sayı 11, 1985.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Devre :VII – İçtima :2 Cilt 26, 1 Kasım T.B.M.M.Matbaası, Ankara, 1945.

Türk Ekonomisi, Aylık İktisat ve Maliye Dergisi, Eylül Sayı. 27, Ankara, 1945.

Türk Ekonomisi, Aylık İktisat ve Maliye Dergisi, Eylül, Sayı:15, Ankara, 1944.

Türk Ekonomisi, Aylık İktisat ve Maliye Dergisi, Sayı 28, Ankara, 1945.

Aylık Siyasi İlimler Dergisi, sayı 171, Ankara, 1945.

5. TEZLER

ALTUN, Nurullah: **Savunma Harcamaları ve Türkiye'deki Gelişme Seyri / 1973-1998 Dönemi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.

BÜĞÜŞ, Nuri: **Beykoz Ayakkabı Fabrikası**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

ÇAKIR, Mikdat: **Dünya'da ve Türkiye'de Savunma Sanayi ile Özel Sektörün Savunma Sanayine Entegrasyonu,** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 1991.

5. TEZLER

ALTUN, Nurullah: **Savunma Harcamaları ve Türkiye'deki Gelişme Seyri / 1973-1998 Dönemi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.

BÜĞÜŞ, Nuri: **Beykoz Ayakkabı Fabrikası**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2001.

ÇAKIR, Mikdat: **Dünya'da ve Türkiye'de Savunma Sanayi ile Özel Sektörün Savunma Sanayine Entegrasyonu,** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, 1991.

EKLER

Tablo 1-1 : Türkiye'nin 1938 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 234

Tablo 1-2 : Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı) 235

Tablo 1-3 : Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı) 237

Tablo 1-4 : Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı) 239

Tablo 1-5 : Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü 241

Tablo 1-6 : Harita Umum Müdürlüğü 242

Tablo 1-7 : Jandarma Genel Komutanlığı 243

Tablo 2-1 : Türkiye'nin 1939 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 244

Tablo 2-2 : Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı) 245

Tablo 2-3 : Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı) 247

Tablo 2-4 : Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı) 249

Tablo 2-5 : Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü 251

Tablo 2-6 : Harita Umum Müdürlüğü 252

Tablo 2-7 : Jandarma Genel Komutanlığı 253

Tablo 3-1 : Türkiye'nin 1940 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 254

Tablo 3-2 : Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı) 255

Tablo 3-3 : Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı) 257

Tablo 3-4 : Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı) 259

Tablo 3-5 : Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü 261

Tablo 3-6 : Harita Umum Müdürlüğü 262

Tablo 3-7 : Jandarma Genel Komutanlığı 263

Tablo 4-1 : Türkiye'nin 1941 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 264

Tablo 4-2 : Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı) 265

Tablo 4-3 : Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı) 267
Tablo 4-4 : Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı) 269
Tablo 4-5 : Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü 271
Tablo 4-6 : Harita Umum Müdürlüğü 272
Tablo 4-7 : Jandarma Genel Komutanlığı 273
Tablo 5-1 : Türkiye'nin 1942 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 274
Tablo 5-2 : Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı) 275
Tablo 5-3 : Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı) 277
Tablo 5-4 : Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı) 279
Tablo 5-5 : Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü 280
Tablo 5-6 : Harita Umum Müdürlüğü 281
Tablo 5-7 : Jandarma Genel Komutanlığı 282
Tablo 6-1 : Türkiye'nin 1943 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 283
Tablo 6-2 : Milli Müdafaa Vekaleti 284
Tablo 6-3 : Jandarma Genel Komutanlığı 286
Tablo 7-1 : Türkiye'nin 1944 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 287
Tablo 7-2 : Milli Müdafaa Vekaleti 288
Tablo 7-3 : Jandarma Genel Komutanlığı 291
Tablo 8-1 : Türkiye'nin 1945 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 292
Tablo 8-2 : Milli Müdafaa Vekaleti 293
Tablo 8-3 : Jandarma Genel Komutanlığı 295
Tablo 9-1 : Türkiye'nin 1946 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 296
Tablo 9-2 : Milli Müdafaa Vekaleti 297
Tablo 9-3 : Jandarma Genel Komutanlığı 299
Tablo 10-1 : Türkiye'nin 1947 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 300

Tablo 10-2 : Milli Müdafaa Vekaleti 301

Tablo 10-3 : Jandarma Genel Komutanlığı 303

Tablo 11-1 : Türkiye'nin 1948 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 304

Tablo 11-2 : Milli Müdafaa Vekaleti 305

Tablo 11-3 : Jandarma Genel Komutanlığı 308

Tablo 12-1 : Türkiye'nin 1949 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 309

Tablo 12-2 : Milli Savunma Bakanlığı 310

Tablo 12-3 : Jandarma Genel Komutanlığı 312

Tablo 13-1 : Türkiye'nin 1950 Mali Yılı Giderleri, Kuruluşlar İtibariyle Başlangıç, Yıl Sonu Ödenekleri ve Harcamalar 313

Tablo 13-2 : Milli Savunma Bakanlığı, (Bakanlık ve Kara Kuvvetleri Kısmı) 314

Tablo 13-3 : Milli Savunma Bakanlığı, (Hava Kuvvetleri Kısmı) 316

Tablo 13-4 : Milli Savunma Bakanlığı, (Deniz Kuvvetleri Kısmı) 317

Tablo 13-5 : Milli Savunma Bakanlığı, (Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü) 319

Tablo 13-6 : Milli Savunma Bakanlığı, (Harita Genel Müdürlüğü) 320

Tablo 13-7 : Milli Savunma Bakanlığı, (Jandarma Genel Komutanlığı) 321

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Halk, Ekmek Kuyruğunda (1942)

Fotoğraf 2. Işıklar Tekrar Yandı. (1944)

Fotoğraf 3. Bağımlılığa İlk Adım (1947)

BAZI KARARNAME ÖRNEKLERİ

1. 1938 Mali Yılında Askeri Fabrikalarda üretilecek topçu mühimmatı (07/04/1938)
2. Trakya Bölgesinde yapılan çakmak hattı için çıkarılan ödeme emri kararnamesi (09/03/1940)
3. Genelkurmay'ca lüzum görülen yolların tamiri ile ilgili kararname (28/04/1941)
4. Acemi askeri alımı (08/05/1941)

GAZETELER

1. Akşam Gazetesi, 30 Mayıs 1941
2. Tan Gazetesi, 03 Haziran 1940
3. Cumhuriyet Gazetesi, 28 Mayıs1943
4. Ulus Gazetesi, 23 Mayıs 1945
5. Cumhuriyet Gazetesi, 25 Şubat 1949

Ek-Tablo 1-1

TÜRKİYE'NİN 1938 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	3.918.070	1,6	5.177.896	1,6	5.087.267	1,6
Riyaseticumhur	406.280	0,2	420.888	0,1	412.098	0,1
Divanı Muhasebat	651.830	0,3	711.830	0,2	658.204	0,2
Başvekalet	1.298.620	0,5	2.819.120	0,9	2.794.831	0,9
Şurayı Devlet	252.370	0,1	295.470	0,1	271.538	0,1
İstatistik Umum Müdürlüğü	243.640	0,1	245.145	0,1	226.872	0,1
Diyanet İşleri Reisliği	608.100	0,2	608.100	0,2	588.988	0,2
Maliye Vekaleti	21.418.600	8,6	29.231.137	8,9	28.075.940	8,9
Duyunu Umumiye	50.738.390	20,3	54.909.154	16,7	54.717.392	17,4
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti	5.666.370	2,3	6.176.337	1,9	5.839.726	1,9
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1.471.490	0,6	1.551.934	0,5	1.378.006	0,4
Dahiliye Vekaleti	5.073.190	2,0	5.122.598	1,6	4.887.210	1,6
Emniyet İşler Umum Müdürlüğü	7.000.180	2,8	7.000.180	2,1	6.770.185	2,2
Jandarma Genel Komutanlığı	**10.613.470**	**4,2**	**11.288.104**	**3,4**	**11.173.331**	**3,6**
Hariciye Vekaleti	3.535.810	1,4	3.694.781	1,1	3.548.706	1,1
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti	7.901.780	3,2	12.596.396	3,8	12.265.106	3,9
Adliye Vekaleti	9.600.340	3,8	9.875.273	3,0	9.537.836	3,0
Maarif Vekaleti	14.670.130	5,9	18.039.113	5,5	17.356.652	5,5
Nafia Vekaleti	8.892.040	3,6	41.330.232	12,5	40.279.739	12,8
İktisat Vekaleti	5.489.790	2,2	7.011.270	2,1	6.529.066	2,1
Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı)	**61.361.030**	**24,5**	**69.004.118**	**20,9**	**65.742.101**	**20,9**
Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı)	**8.050.140**	**3,2**	**13.853.672**	**4,2**	**10.821.523**	**3,4**
Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı)	**6.583.880**	**2,6**	**9.087.210**	**2,8**	**7.411.847**	**2,4**
Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	**5.755.330**	**2,3**	**9.905.235**	**3,0**	**9.605.678**	**3,1**
Harita Umum Müdürlüğü	**775.310**	**0,3**	**765.310**	**0,2**	**757.937**	**0,2**
Devlet Meteoroloji İş. Umum Md.lüğü	646.140	0,3	628.140	0,2	546.839	0,2
Matbuat Umum Müdürlüğü	188.000	0,1	188.000	0,1	179.196	0,1
Ziraat Vekaleti	7.143.700	2,9	7.971.544	2,4	7.233.661	2,3
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**249.954.020**	**100,0**	**329.508.187**	**100,0**	**314.697.475**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	3.536.096		2.536.096		2.536.096	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	63.414.359		71.682.761		63.735.792	
KONSOLİDE BÜTÇE	**309.832.283**		**398.654.852**		**375.897.171**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 1.896.000.000)	16,3		21		19,8	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**93.139.160**	**37,1**	**113.903.649**	**34,5**	**105.512.417**	**33,6[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.205 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1938, s.10-15 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 18, 1 Teşrinisani 1938, ANKARA, s. 403'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1938 YILLI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 1-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (KARA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
871	Vekil Tahsisatı	4,800	0	4,800	0	4,800	0	0	0	0	0
872	**Maaşatı umumiye**	**21,204,210**	**0**	**21,636,627**	**0**	**21,507,763**	**82**	**0**	**0**	**128,863**	**18**
873	**1683 sayılı kanunun 58 nci maddesi mucibince verilecek tekaüt ikramiyesi**	**255,000**	**0**	**518,292**	**0**	**518,292**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
874	648 numaralı kanunun 4 ncü maddesi mucibince verilecek gedikli küçük zabit ikramiye ve 1059 numaralı kanunun 5 nci maddesi mucibince verilecek küçük zabitler mükafatı	10,000	0	6,750	0	5,100	0	0	0	1,650	0
875	Müstahdemler Ücreti	800,000	0	800,000	0	797,218	46	0	0	2,781	54
876	**Muvakkat Tazminat**	**270,000**	**0**	**276,000**	**0**	**269,120**	**53**	**0**	**0**	**6,879**	**47**
877	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	135,000	0	112,350	0	109,823	04	0	0	2,526	96
878	**1107 sayılı kanunun mucibince gedikli zabitlere verilecek aile zammı**	**40,000**	**0**	**44,700**	**0**	**43,437**	**27**	**0**	**0**	**1,262**	**73**
879	**Mefruşat**	**130,000**	**0**	**140,000**	**0**	**139,608**	**05**	**0**	**0**	**391**	**95**
880	Kırtasiye	38,030	0	38,030	0	27,755	06	0	0	10,274	94
881	**Müteferrika**	**133,400**	**0**	**208,839**	**0**	**205,179**	**79**	**0**	**0**	**3,659**	**21**
882	Vekalet Otomobili Masrafı	4,000	0	4,000	0	3,997	10	0	0	2	90
883	**Mütenevvi Masrafları**	**251,720**	**0**	**291,815**	**35**	**282,948**	**40**	**0**	**0**	**8,866**	**95**
884	**Daimi Memuriyet Harcırahı**	**421,680**	**0**	**449,180**	**0**	**430,792**	**74**	**0**	**0**	**18,387**	**26**
885	**Geçici Memuriyet Harcırahı**	**260,000**	**0**	**270,725**	**94**	**266,442**	**59**	**0**	**0**	**4,238**	**35**
886	Müfettişler Harcırahı	50,100	0	50,022	23	47,711	54	0	0	2,310	69
887	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**16,090**	**0**	**29,030**	**62**	**28,870**	**70**	**0**	**0**	**159**	**92**
888	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	8,090	0	8,090	0	6,886	23	0	0	1,203	77
889	Posta ve Telgraf Ücreti	204,050	0	204,050	0	204,050	0	0	0	0	0
890	**Muayyenat**	**16,193,420**	**0**	**18,622,380**	**31**	**18,464,412**	**65**	**0**	**0**	**157,967**	**66**
891	**Levazımı Askeriye**	**5,633,060**	**0**	**5,676,846**	**0**	**5,601,718**	**18**	**0**	**0**	**75,127**	**82**
892	Levazım ve Teçhizatı Harbiye, Fenniye ve Tahkimat Masrafı	2,104,600	0	2,099,944	0	1,153,096	57	937,881	79	8,965	64
893	**Levazımı Sıhhiye**	**430,100**	**0**	**435,100**	**0**	**433,043**	**69**	**0**	**0**	**2,056**	**31**
894	Gaz ve Maske Masrafları	377,300	0	177,300	0	176,026	33	0	0	1,273	67
895	Levazımı Baytariye	58,130	0	58,130	0	57,513	48	0	0	616	52
896	Hayvan Mubayaa ve Tazmini	205,000	0	203,528	0	203,459	0	0	0	69	0
897	**Nakliyat**	**1,580,320**	**0**	**1,775,466**	**80**	**1,761,888**	**38**	**0**	**0**	**13,578**	**42**
898	**Yabancı Memleketler Fabrikalarına gideceklerin Harcırah Masrafları**	**48,250**	**0**	**71,185**	**0**	**68,755**	**33**	**0**	**0**	**2,429**	**67**
899	Manevra Masrafları	370,000	0	370,000	0	353,360	54	0	0	16,639	46
900	Nakil Vasıtaları Masrafı	155,000	0	155,000	0	153,711	59	0	0	1,288	41
901	Satış ve Tahsil Masrafları	162,500	0	133,871	86	128,726	81	0	0	5,145	05
902	Memleket İç ve Dışındaki Türk Şehitlerinin tezkir ve ipkayı namı için yapılmış ve yapılacak şehitliklerin bilumum levazım ve inşa masraf ve bekçi ücretleri	35,000	0	27,000	0	26,083	27	0	0	916	73
903	**İnşaat ve Tamirat ve sabit tesisat masrafları**	**1,402,200**	**0**	**1,602,200**	**0**	**1,599,335**	**45**	**0**	**0**	**2,864**	**55**
904	Ecnebi Mütehassıslar	100,000	0	74,659	80	73,353	76	0	0	1,306	04

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
905	**Memuriyeti Mahsusa ile ecnebi memleketlere gönderilecek subaylar ve memurlar harcırahı**	**20,000**	**0**	**43,820**	**0**	**29,565**	**65**	**0**	**0**	**14,254**	**35**
906	Cenub hudud kıtaatının, çadır mubayaası, mesken, icar bedeli, nakil ve muhabere vesaiti mubayaa ve nakliye masrafları	85,000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
907	Askeri Mektepler Masrafları	27,900	0	27,900	0	27,899	48	0	0	0	52
908	Askeri Müze Masrafları	1,860	0	1,860	0	1,859	96	0	0	0	04
909	**1493 sayılı kanun mucibince verilecek ikramiye**	**18,600**	**0**	**21,600**	**0**	**21,366**	**20**	**0**	**0**	**233**	**80**
910	**Geçen Yıl Borçları**	**2,000**	**0**	**18,429**	**14**	**16,557**	**76**	**0**	**0**	**1,871**	**38**
911	**Eski Yıllar Borçları**	**11,270**	**0**	**91,914**	**83**	**70,929**	**72**	**0**	**0**	**20,985**	**11**
912	Memnu Mıntıkalar İstimlak bedeli	30,000	0	10,708	0	10,337	44	0	0	370	56
913	Fen Sanat Umum Müdürlüğü Tecrübe ve Muayene Masrafları	18,600	0	15,682	07	12,018	71	0	0	3,663	36
914	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celbolunacaklarla şahit ve ehlivukuf olarak davet edileceklerin masrafları	9,300	0	5,300	0	2,178	30	0	0	3,121	70
915	Konkur İpiklere İştirak Masrafı	45,000	0	44,650	0	39,243	86	0	0	5,406	14
916	3395 Sayılı Kanun Mucibince Yapılacak Masraflar Karşılığı	8,,000,000	0	5,400,000	0	3,618,132	68	1,744,737	16	37,130	16
F.M.	**1934-1936 Yılları Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**142,943**	**05**	**134,331**	**67**	**0**	**0**	**8,611**	**38**
F.M.	**Motorlu Vasıtalar Mubayaa bedeli ve icra Vekilleri Heyeti Kararıyle Tayin Olunacak Diğer Hususlara Ait Masraflar**	**0**	**0**	**2,134,350**	**83**	**2,134,350**	**83**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**2980 sayılı Kanun Mucibince Yapılacak Top ve Cephane Siparişleri**	**0**	**0**	**3,000,079**	**49**	**3,000,079**	**49**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**Levazımı Askeriye**	**0**	**0**	**303,444**	**68**	**303,444**	**68**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**İcra Vekilleri Heyeti Kararıyle Levazımı Askeriye ve Levazımı Teçhizatı Harbiye Fenniye ve Tahkimat Masrafları**	**0**	**0**	**924,913**	**80**	**924,913**	**80**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**Tahkimat**	**0**	**0**	**13,207**	**89**	**13,207**	**89**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**Cephanelik İnşası**	**0**	**0**	**1,868**	**45**	**1,868**	**45**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**225,532**	**16**	**225,532**	**16**	**0**	**0**	**0**	**0**
	TOPLAM	**61,361,030**	**0**	**69,004,118**	**30**	**65,742,101**	**08**	**2,682,618**	**95**	**579,398**	**27**

[1]

[1] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 18, 1 Teşrinisani 1938, ANKARA, s. 518-528
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre. VI – İçtima :3, 1 Teşrinisani 1942, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 750-753

Ek-Tablo 1-3 :MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (HAVA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
921	Maaşatı Umumiye	1,183,060	0	1,124,595	35	1,120,130,	30	0	0	4,465	05
922	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibinde Verilecek Tekaüt İkramiyesi	3,000	0	3,000	0	1,980	0	0	0	1,020	0
923	648 ve 1107 Numaralı kanunların 4 ncü ve 1059 numaralı kanunun 6 ncı maddeleri mucibince gedikli küçük zabitlere verilecek mükafat ve ikramiye	300	0	300	0	0	0	0	0	300	0
924	Daimi Müstahdemler Ücreti	545,520	0	457,720	0	444,138	66	0	0	13,581	34
925	**Muvakkat Tazminat**	**10,260**	**0**	**10,760**	**0**	**10,689**	**90**	**0**	**0**	**70**	**10**
926	**1107 Numaralı Kanun Mucibinde Gedikli Küçük Zabit ve aile zammı**	**4,500**	**0**	**6,270**	**0**	**5,915**	**44**	**0**	**0**	**354**	**56**
927	**2853 Numaralı kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi**	**3,120**	**0**	**5,120**	**0**	**4,954**	**50**	**0**	**0**	**165**	**50**
928	**Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı**	**6,530**	**0**	**8,870**	**0**	**8,869**	**54**	**0**	**0**	**0**	**46**
929	**Mefruşat ve Demirbaş**	**10,000**	**0**	**10,500**	**0**	**10,336**	**45**	**0**	**0**	**163**	**55**
930	Kırtasiye	4,000	0	4,000	0	3,976	53	0	0	23	47
931	**Müteferrika**	**4,500**	**0**	**5,000**	**0**	**4,720**	**60**	**0**	**0**	**279**	**40**
932	Mütenevvi Masraflar	19,000	0	19,000	0	17,632	16	0	0	1,367	84
933	**Daimi Memuriyet Harcırahı**	**15,000**	**0**	**18,500**	**10**	**16,465**	**88**	**0**	**0**	**2,034**	**22**
934	**Muvakkat Memuriyet Harcırahı**	**40,000**	**0**	**54,408**	**0**	**52,627**	**06**	**0**	**0**	**1,780**	**94**
935	Müfettişler Harcırahı	3,800	0	3,800	0	3,570	56	0	0	229	44
936	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**2,500**	**0**	**2,750**	**0**	**2,544**	**04**	**0**	**0**	**205**	**96**
937	Ücretli Muhabere ve Mükaleme bedeli	6,000	0	5,956	0	4,822	53	0	0	1,133	47
938	Posta Ve Telgraf Ücreti	3,550	0	3,550	0	3,549	98	0	0	0	02
939	Muayyenat	496,080	0	419,295	0	415,658	0	0	0	3,637	0
940	**Levazımı Askeriye**	**321,620**	**0**	**327,588**	**55**	**327,060**	**91**	**0**	**0**	**527**	**64**
941	Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye	3,584,920	0	3,540,438	20	2,521,848	39	978,373	20	40,216	61
942	Ecza ve Malzemesi Tıbbiye ve Teçhizatı Sıhhiye	33,850	0	33,850	0	33,848	39	0	0	1	61
943	**Nakliyat**	**200,000**	**0**	**236,738**	**04**	**234,668**	**34**	**0**	**0**	**2,069**	**70**
944	**2047 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek Zamaim ve Tazminat**	**323,500**	**0**	**443,874**	**11**	**430,112**	**52**	**0**	**0**	**13,761**	**59**
945	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1,000	0	1,000	0	985	0	0	0	15	0
946	**Atış, Bombardıman, Uçuş, Telsiz, Fotoğraf, Malzemei Sıyanet, Tamirhanelerde yüksek mesai, ihtira, Tamir ve Prototip İnşaat ve buna Mümasil Müteferrik İşler için İkramiye ve Mesai İkramiyesi**	**1,000**	**0**	**1,500**	**0**	**1,500**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
947	Tayyarecilik Eserleri, Tercüme ve Neşriyat ve Tab Masrafları ve Avrupa'dan Fenni, Mesleki Kitaplar Celbi	7,500	0	7,500	0	7,196	54	0	0	303	46
948	Manevra Masrafları	30,000	0	12,654	0	12,005	25	0	0	648	75
949	İnşaat, Tamirat, İstimlak	314,320	0	314,320	0	313,224	12	0	0	1,095	88
950	Yabancı Mütehassıslar Ücret ve Harcırahları	130,000	0	130,000	0	127,029	52	0	0	2,970	48

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
951	Staj ve Lisan Tahsili Tahsisatı ve Yabancı Memleketlere Tetkik Sayahati Masrafı	100,000	0	99,254	80	88,374	49	0	0	10,880	31
952	**Memleket Dahil Ve Haricinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettirilecek Hasta ve Malülinin Tedavi Masrafları**	**6,000**	**0**	**6,326**	**27**	**5,890**	**03**	**0**	**0**	**436**	**24**
953	Askeri Mektepler Masrafı	5,000	0	5,000	0	4,983	83	0	0	16	17
954	**Amele Yevmiyesi**	**625,000**	**0**	**655,000**	**0**	**650,331**	**98**	**0**	**0**	**4,668**	**02**
955	**Geçen Yıl Borçları**	**5,000**	**0**	**24,058**	**46**	**23,830**	**04**	**0**	**0**	**228**	**42**
956	**Eski Yıllar Borçları**	**710**	**0**	**7,277**	**77**	**5,309**	**57**	**0**	**0**	**1,968**	**20**
F.M.	**1934, 1935 ve 1936 Yılları Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**365**	**35**	**225**	**70**	**0**	**0**	**139**	**65**
F.M.	**3395 Sayılı Kanun Mucibince Yapılacak Masraflar Karşılığı**	**0**	**0**	**2,000,000**	**0**	**56,984**	**06**	**17,700**	**94**	**1,925,315**	**0**
F.M.	**İnşaat**	**0**	**0**	**1,174,193**	**74**	**1,174,193**	**74**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye**	**0**	**0**	**1,327,672**	**32**	**1,327,672**	**32**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**3010 Numaralı Kanun Mucibince (Eski Seneler Mahsubatı)**	**0**	**0**	**123,158**	**57**	**123,158**	**57**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**Nazım Levazımı Harbiye, İnşaat, Düyun**	**0**	**0**	**1,218,508**	**32**	**1,218,508**	**32**	**0**	**0**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**8,050,140**	**0**	**13,853,672**	**95**	**10,821,523**	**76**	**996,074**	**14**	**2,036,075**	**05**

[2]

[2] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 18, 1 Teşrinisani 1938, ANKARA, s. 528-532
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima :3, 1 Teşrinisani 1942, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 753-755

Ek-Tablo 1-4: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (DENİZ KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
961	**Maaşatı Umumiye**	**1,881,360**	**0**	**1,912,360**	**0**	**1,908,421**	**50**	**0**	**0**	**3,938**	**50**
962	**1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibinde Verilecek Tekaüt İkramiyesi**	**30,340**	**0**	**58,396**	**0**	**58,356**	**0**	**0**	**0**	**40**	**0**
963	Müstahdemler Ücreti	170,000	0	148,200	0	147,494	32	0	0	705	68
964	Muvakkat Tazminat	10,460	0	9,879	50	9,711	60	0	0	167	90
965	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	23,260	0	18,640	50	18,640	50	0	0	0	0
966	**1142 ve 1144 Numaralı Kanunlar Mucibince Deniz Altıcı ve Dalgıçlara Verilecek Tahsisat**	**55,000**	**0**	**86,101**	**0**	**85,076**	**18**	**0**	**0**	**1,024**	**82**
967	2853 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi	7,200	0	7,200	0	7,199	25	0	0	0	75
968	**Mefruşat ve Demirbaş**	**7,110**	**0**	**9,680**	**0**	**9,678**	**65**	**0**	**0**	**1**	**35**
969	Kırtasiye	8,000	0	8,000	0	8,000	0	0	0	0	0
970	Müteferrika	8,000	0	8,000	0	7,810	60	0	0	189	40
971	Mütenevvi Masraflar	8,960	0	8,320	0	8,284	99	0	0	35	01
972	Daimi Memuriyet Harcırahı	20,000	0	12,000	0	11,782	58	0	0	217	42
973	**Muvakkat Memuriyet Harcırahı**	**20,000**	**0**	**28,900**	**0**	**28,803**	**26**	**0**	**0**	**96**	**74**
974	Müfettişler Harcırahı	5,000	0	5,000	0	4,999	93	0	0	0	07
975	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**1,600**	**0**	**3,600**	**0**	**3,589**	**47**	**0**	**0**	**10**	**53**
976	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	3,000	0	1,900	0	1,643	39	0	0	256	61
977	Posta ve Telgraf Ücreti	3,250	0	3,250	0	3,250	0	0	0	0	0
978	Muayyenat	924,400	0	922,100	0	917,501	27	0	0	4,598	73
979	**Levazımı Askeriye**	**296,260**	**0**	**346,260**	**0**	**346,167**	**42**	**0**	**0**	**92**	**58**
980	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye**	**1,626,790**	**0**	**1,851,290**	**0**	**1,778,529**	**96**	**0**	**0**	**72,760**	**04**
981	Sefain ve Mevaki Levazımı	830,000	0	709,675	19	708,951	02	0	0	724	17
982	Levazımı Sıhhiye	29,500	0	29,500	0	29,489	15	0	0	10	85
983	Nakliyat	37,000	0	37,000	0	36,857	23	0	0	142	77
984	Kitap ve Mecmua ve Risale Masrafları	2,000	0	2,000	0	1,995	42	0	0	4	58
985	Nakil Vasıtaları Masrafları	3,200	0	3,200	0	3,199	01	0	0	0	99
986	1493 Numaralı Kanun Mucibinde Verilecek İkramiye	6,000	0	5,300	0	5,008	91	0	0	291	09
987	**Memleket Dahil ve Hacrinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettirecek Malülin Masrafları**	**3,000**	**0**	**3,800**	**0**	**3,792**	**57**	**0**	**0**	**7**	**43**
988	**648 Numaralı Kanun 4 ncü 1492 Numaralı Kanunun 6 ncı Maddeleri Mucibince Gedikli Küçük Subaylara verilecek ikramiye**	**1,500**	**0**	**1,600**	**0**	**1,600**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
989	Ebniye İnşa ve Tamiri ve İstimlak bedeli	200,000	0	200,000	0	199,864	26	0	0	135	74
990	**Ecnebi Mütehassıslar**	**57,050**	**0**	**59,203**	**0**	**58,928**	**02**	**0**	**0**	**274**	**98**
991	**Ecnebi Memleketler Harcırahı**	**86,000**	**0**	**180,500**	**0**	**179,717**	**58**	**0**	**0**	**782**	**42**
992	Staj, Tahsil ve Tedavi Masrafları	182,340	0	129,291	52	128,102	11	0	0	1,189	41
993	**Deniz Matbaası Masrafı**	**20,200**	**0**	**24,200**	**0**	**24,198**	**0**	**0**	**0**	**2**	**0**
994	Deniz Mektebi Masrafı	15,000	0	15,000	0	14,996	69	0	0	3	31
995	**Geçen Yıl Borçları**	**500**	**0**	**4,667**	**29**	**4,617**	**12**	**0**	**0**	**50**	**17**
996	**Eski Yıllar**	**600**	**0**	**2,115**	**48**	**2,033**	**09**	**0**	**0**	**82**	**39**

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
F.M.	1934–1936 Karşılıksız Borçları	0	0	33,120	52	32,696	12	0	0	424	40
F.M.	Gölcükte Yapılacak Mahfuz Tanklar	0	0	481,071	90	481,071	90	0	0	0	0
F.M.	3395 Numaralı Kanun Mucibinde Yapılacak Masraflar Karşılığı	0	0	1,600,000	0	12,900	0	1,587,100	0	0	0
F.M.	Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı	0	0	116,888	41	116,888	41	0	0	0	0
-	TOPLAM	6,583,880	0	9,087,210	31	7,411,847	48	1,587,100	0	88,262	83

[3]

[3] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 18, 1 Teşrinisani 1938, ANKARA, s. 532-539
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima :3, 1 Teşrinisani 1942, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 755-757

Ek-Tablo 1-5:ASKERİ FABRİKALAR UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1001	Maaşatı Umumiye	440.000		416.350		394.684	08			21.665	92
1002	1683 numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt ikramiyesi	7.920		11.570		11.532				38	
1003	Müstahdemler Ücreti	363.880		346.880		339.375	72			7.504	28
1004	Muvakkat Tazminatı	13.720		13.720		10.872	12			2.847	88
1005	2204 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek ihtisas Ücreti	10		10						10	
1006	2853 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İhtisas Ücreti	18.000		16.000		12.721	77			3.278	23
1007	Mefruşat, Demirbaş ve Alatı Musikiye	1.900		2.900		2.862	05			37	95
1008	Kırtasiye	1.900		1.900		1.899	73			0	27
1009	Müteferrika ve Muhafız Köpekleri İaşesi	4.500		8.240		7.440	46			799	54
1010	Mütenevvi Masraflar	3.430		3.430		3.273	16			156	84
1011	Harcırahlar	22.200		29.620		28.994	0			626	0
1012	Resmi Telefon Tesis ve Mukaleme Masrafı	1.200		1.700		1.506	32			193	68
1013	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	1.350		1.750		1.462	22			287	78
1014	Posta ve Telgraf Ücreti	1.080		1.080		1.080	0			0	
1015	Muayyenat	93.550		71.550		67.946	0			3.604	0
1016	Levazımı Askeriye	55.660		55.660		55.202	34			457	66
1017	Levazımı Sıhhiye ve Baytariye	440		440		425	70			14	30
1018	Sevkiyat	6.500		6.500		4.539	52			1.960	48
1019	Fenni Kitap ve Risalelerin ve Gazetelerin Mubayaa ve Abone Bedelleri	900		900		837	15			62	85
1020	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1.500		1.500		1.500	0			0	0
1021	İnşaat, Tamirat ve Tesisat Masrafları	62.380		62.380		62.192	26			187	74
1022	Ecnebi Mütehassıslar	26.800		26.800		21.237	17			5.562	83
1023	Staj Masrafı	122.800		108.700		103.178	84			5.521	16
1024	Yardımlar	20.200		20.200		20.200	0			0	0
1025	Fabrikalar Umumi masrafları	3.971.710		3.995.182		3.967.522	75			27.659	25
1026	Geçen Yıl Borçları	2.000		3.568		3.383	13			184	87
1027	Eski Yıllar Borçları	500		500		479	22			20	78
1028	2441 Numaralı Kanunun Muvakkat 2 nci Maddesi Mucibince İnhisarlar Umum Müdürlüğüne Ödenecek Eşya Malzemenin 4 nci Taksiti	9.300		9.300		9.300	0			0	0
1029	3395 Sayılı Kanun Mucibince Yapılacak Masraflar Karşılığı	500.000		500.000		283.125	23	206.183	36	10.691	41
F.M.	2980 Sayılı Kanun Mucibince Cephane İmalatı İnşaat ve Tesisatı	0		3.842.748	04	3.842.748	04			0	0
F.M.	Tank İmalatı İçin Yapılacak Tesisat Bedeli ve Masrafları	0		277.781	21	277.781	21			0	0
F.M.	3010 Sayılı Kanun Mucibince Eski Seneler Mahsubatı	0		66.376	49	66.376	49			0	0
-	**TOPLAM**	**5.755.330**		**9.905.235**	**74**	**9.605.678**	**68**	**206.183**	**36**	**93.373**	**70**

[4]

[4] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 18, 1 Teşrinisani 1938, ANKARA, s. 539-543
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima :3, 1 Teşrinisani 1942, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 757-758

Ek-Tablo 1-6: HARİTA UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1031	**Umumi Maaş**	**314,000**	**0**	**317,115**	**0**	**316,862**	**71**	**0**	**0**	**252**	**29**
1032	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi	14,580	0	8,112	0	8,112	0	0	0	0	0
1033	**Müstahdemler Ücreti**	**55,100**	**0**	**61,242**	**0**	**61,114**	**12**	**0**	**0**	**127**	**88**
1034	Muvakkat Tazminat	36,000	0	35,262	0	35,227	80	0	0	34	20
1035	657,2047,2022 Numaralı Kanunlar Mucibince Verilecek Tazminat, Uçuş Ücreti ve Taamiye	56,000	0	56,000	0	53,601	22	0	0	2,398	78
1036	Mefruşat ve Demirbaş	1,000	0	1,000	0	992	52	0	0	7	48
1037	Kırtasiye	3,000	0	2,150	0	2,149	95	0	0	0	05
1038	**Müteferrika**	**2,500**	**0**	**3,900**	**0**	**3,782**	**63**	**0**	**0**	**117**	**37**
1039	Mütenevvi Masraflar	1,250	0	1,250	0	1,102	35	0	0	147	65
1040	Harcırah	15,560	0	13,570	0	12,951	86	0	0	618	14
1041	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Bedeli**	**50**	**0**	**125**	**0**	**100**	**95**	**0**	**0**	**24**	**05**
1042	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	70	0	70	0	43	19	0	0	26	81
1043	Posta ve Telgraf Ücreti	490	0	490	0	490	0	0	0	0	0
1044	Muayyenat	64,000	0	62,148	0	61,186	77	0	0	961	23
1045	Levazımı Askeriye	25,000	0	21,900	0	21,814	21	0	0	85	79
1046	Levazımı Sıhhiye	450	0	450	0	434	20	0	0	15	80
1047	**Nakliyat**	**20,750**	**0**	**23,332**	**0**	**21,952**	**92**	**0**	**0**	**1,379**	**08**
1048	Makine Alat Edevat ve demirbaş Eşya Levazımının Mubayaa ve Tamirat Masrafları	46,850	0	44,850	0	44,618	87	0	0	231	13
1049	Hayvan Alımı	500	0	140	0	140	0	0	0	0	0
1050	Nakliyat Vasıtaları Masrafı	19,010	0	15,960	0	15,826	35	0	0	133	65
1051	1493 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1,920	0	1,920	0	1920	0	0	0	0	0
1052	İnşaat, Tamirat ve Bilcümle Baliz Tesisatı Masrafı	31,000	0	31,000	0	30,481	19	0	0	518	81
1053	**Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Subaylar Harcırahı ve Staj ve Tahsil İçin Gidecek Talebe Subaylar Tahsisat ve Mekteb Masrafları**	**30,000**	**0**	**38,615**	**0**	**38,615**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
1054	Matbaa Masrafları	36,210	0	22,225	42	22,044	79	0	0	180	63
1055	**Geçen Yıl Borçları**	**10**	**0**	**179**	**0**	**154**	**81**	**0**	**0**	**24**	**19**
1056	**Eski Yıl Borçları**	**10**	**0**	**794**	**25**	**707**	**30**	**0**	**0**	**86**	**95**
F.M.		**0**	**0**	**1,510**	**33**	**1,509**	**49**	**0**	**0**	**0**	**84**
-	**TOPLAM**	**775,310**	**0**	**765,310**	**0**	**757,937**	**20**	**0**	**0**	**7,372**	**80**

[5]

[5] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 18, 1 Teşrinisani 1938, ANKARA, s. 543-546
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima :3, 1 Teşrinisani 1942, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 759

Ek-Tablo 1-7:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
461	**Maaşatı Umumiye**	**3,010,000**	**0**	**3,269,833**	**0**	**2,262,805**	**17**	**0**	**0**	**7,027**	**83**
462	**1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi**	**5,000**	**0**	**16,968**	**0**	**16,968**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
463	Müstahdemler Ücreti	69,900	0	58,808	0	58,655	09	0	0	152	91
464	**Muvakkat Tazminat**	**25,720**	**0**	**27,720**	**0**	**27,123**	**30**	**0**	**0**	**596**	**70**
465	Merkez Mefruşat ve Demirbaş	500	0	500	0	499	95	0	0	0	05
466	Kırtasiye	1,200	0	1,200	0	1,200	0	0	0	0	0
467	Merkez Müteferrikası	2,000	0	2,000	0	1,748	79	0	0	251	21
468	Komutanlık Otomobili Masrafı	1,800	0	1,800	0	1785	70	0	0	14	30
469	Vilayetler Mefruşat ve Demırbaşı	5,000	0	5,000	0	4,936	59	0	0	63	41
470	Vilayetler Levazımı	156,000	0	156,000	0	154,255	98	0	0	1,744	02
471	Vilayetler Müteferrikası	15,000	0	15,000	0	14,257	16	0	0	742	84
472	Mütenevvi Masraflar	87,000	0	87,000	0	84,917	39	0	0	2,082	61
473	Daimi Memuriyet Harcırahı	80,000	0	80,000	0	74,328	97	0	0	5,671	03
474	**Muvakkat Memuriyet Harcırahı**	**50,000**	**0**	**56,000**	**0**	**45,632**	**42**	**0**	**0**	**10,367**	**58**
475	Müfettişler Harcırahı	5,000	0	5,000	0	3,969	37	0	0	1,030	63
476	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafları**	**1,500**	**0**	**2,990**	**0**	**2,433**	**46**	**0**	**0**	**556**	**54**
477	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	1,500	0	10	0	0	0	0	0	10	0
478	Posta ve Telgraf Ücreti	97,800	0	97,800	0	97,800	0	0	0	0	0
479	**Tayinat**	**4,592,840**	**0**	**4,916,304**	**0**	**4,866,077**	**70**	**0**	**0**	**50,226**	**30**
480	Levazımı Askeriye	1,465,410	0	1,465,410	0	1,465,199	69	0	0	210	31
481	Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye	200,000	0	200,000	0	199,036	89	0	0	963	11
482	Nakliyat	400,000	0	364,319	0	344,781	61	0	0	19,537	39
483	Sıhhi ve Baytarı İlaç ve Levazımı	28,000	0	28,000	0	27,745	93	0	0	254	07
484	**Tamirat Masrafı**	**150,000**	**0**	**150,617**	**74**	**149,760**	**77**	**0**	**0**	**856**	**97**
485	İkramiye ve Tazminat	36,000	0	33,188	0	30,965	52	0	0	2,222	48
486	Nakil Vasıtaları Masrafı	10,700	0	5,900	0	5,883	99	0	0	16	01
487	Memleket Dahil ve Haricinde Ücretli Sıhhi Müesseselerde Tedavi Ettirileceklerin Masrafları	900	0	900	0	378	42	0	0	521	58
488	Spor Masrafı	200	0	200	0	200	0	0	0	0	0
489	Subaylara Verilecek Hayvan Tavizi	7,000	0	7,000	0	6,630	0	0	0	370	0
490	Jandarma Mektebi Masrafı	55,000	0	55,000	0	54,720	67	0	0	279	33
491	Matbaa Masrafı	3,400	0	3,400	0	3,399	27	0	0	0	73
492	Satın Alma Komisyonları, Dikim Evi , Jandarma Ambarları ve Muayene Heyeti Masrafları	10,300	0	7,751	0	7,477	13	0	0	273	87
493	Geçen Yıl Borçları	25,000	0	17,571	30	17,239	89	0	0	331	41
494	Eski Yıl Borçları	13,800	0	14,228	70	13,001	39	0	0	1,227	31
495	**1937 Yılı Karşılıksız Borcu**	**0**	**0**	**6,840**	**0**	**4,844**	**80**	**0**	**0**	**1,995**	**20**
F.M.	**1934,1935 ve 1936 Yılları Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**7,926**	**0**	**2,751**	**0**	**0**	**0**	**5,175**	**0**
F.M.	**Jandarma Silahlarının Tecdidi ve Bomba Mubayaası**	**0**	**0**	**119,919**	**36**	**119,919**	**36**	**0**	**0**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**10,613,470**	**0**	**11,288,104**	**10**	**11,173,331**	**37**	**0**	**0**	**114,772**	**73**

[6]

[6] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 18, 1 Teşrinisani 1938, ANKARA, s. 457 – 461
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima :3, 1 Teşrinisani 1942, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 733 – 734

Ek-Tablo 2-1:

TÜRKİYE'NİN 1939 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	4.431.860	1,7	4.412.553	1,1	4.284.796	1,1
Riyaseticumhur	429.360	0,2	448.667	0,1	434.773	0,1
Divanı Muhasebat	747.580	0,3	747.580	0,2	723.213	0,2
Başvekalet	1.300.000	0,5	1.510.000	0,4	1.494.015	0,4
Şurayı Devlet	355.000	0,1	355.000	0,1	326.481	0,1
İstatistik Umum Müdürlüğü	242.000	0,1	242.000	0,1	228.386	0,1
Diyanet İşleri Reisliği	625.540	0,2	695.145	0,2	665.482	0,2
Maliye Vekaleti	22.299.266	8,5	32.811.256	8,1	31.395.879	8,0
Duyunu Umumiye	49.739.599	19,1	53.102.662	13,2	53.031.708	13,4
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti	5.515.000	2,1	6.296.776	1,6	6.033.273	1,5
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1.757.000	0,7	1.785.400	0,4	1.664.956	0,4
Dahiliye Vekaleti	5.201.000	2,0	5.341.334	1,3	5.128.455	1,3
Emniyet İşler Umum Müdürlüğü	7.400.000	2,8	7.534.350	1,9	7.316.400	1,9
Jandarma Genel Komutanlığı	**11.013.000**	**4,2**	**12.099.173**	**3,0**	**11.868.554**	**3,0**
Hariciye Vekaleti	3.561.000	1,4	3.915.885	1,0	3.765.648	1,0
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti	8.471.000	3,2	12.328.873	3,1	11.710.392	3,0
Adliye Vekaleti	10.005.270	3,8	10.224.532	2,5	9.720.294	2,5
Maarif Vekaleti	16.164.400	6,2	18.653.232	4,6	17.924.326	4,5
Nafia Vekaleti	8.143.510	3,1	41.996.093	10,4	41.174.987	10,4
İktisat Vekaleti	1.206.072	0,5	3.432.102	0,9	3.218.197	0,8
Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı)	**68.667.000**	**26,3**	**131.089.996**	**32,5**	**130.904.772**	**33,2**
Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı)	**8.302.000**	**3,2**	**16.602.951**	**4,1**	**15.549.186**	**3,9**
Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı)	**6.984.000**	**2,7**	**9.630.859**	**2,4**	**9.525.751**	**2,4**
Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	**6.284.000**	**2,4**	**13.778.330**	**3,4**	**13.100.286**	**3,3**
Harita Umum Müdürlüğü	**892.000**	**0,3**	**873.615**	**0,2**	**861.506**	**0,2**
Devlet Meteoroloji İş. Umum Md.lüğü	660.800	0,3	672.800	0,2	587.688	0,1
Matbuat Umum Müdürlüğü	188.000	0,1	188.000	0,0	171.439	0,0
Münakalat Vekaleti	1.481.135	0,6	2.214.495	0,5	2.037.221	0,5
Ticaret Vekaleti	1.667.800	0,6	1.691.920	0,4	1.453.744	0,4
Ziraat Vekaleti	7.330.000	2,8	8.950.767	2,2	8.126.092	2,1
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**261.064.192**	**100,0**	**403.626.346**	**100,0**	**394.427.900**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	3.038.096		2.688.855		2.688.855	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	83.414.103		97.631.945		87.415.885	
KONSOLİDE BÜTÇE	**341.440.199**		**498.569.436**		**479.154.930**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 2.063.000.000)	16,6		24,2		23,2	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**102.142.000**	**39,1**	**184.074.924**	**45,6**	**181.810.055**	**46,0[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.207 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1939, s.10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 20, 1 Teşrinisani 1939, ANKARA, s. 149'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1939 YILLI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 2-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (KARA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
925	Vekil Tahsisatı	4,800	0	4,800	0	4,800	0	0	0	0	0
926	**Maaşatı umumiye**	**22,704,210**	**0**	**24,409,974**	**64**	**24,406,944**	**15**	**0**	**0**	**3,030**	**49**
927	**1683 sayılı kanunun 58 nci maddesi mucibince verilecek tekaüt ikramiyesi**	**255,000**	**0**	**367,404**	**0**	**367,404**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
928	648 numaralı kanunun 4 ncü maddesi mucibince verilecek gedikli küçük zabit ikramiye ve 1059 numaralı kanunun 5 nci maddesi mucibince verilecek küçük zabitler mükafatı	10,000	0	10,000	0	8,700	0	0	0	1,300	,
929	**Müstahdemler Ücreti**	**800,000**	**0**	**816,500**	**0**	**800,367**	**0**	**0**	**0**	**16,133**	**0**
930	**Muvakkat Tazminat**	**270,000**	**0**	**292,354**	**35**	**292,154**	**35**	**0**	**0**	**200**	**0**
931	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	135,000	0	111,603	0	105,978	36	0	0	5,624	64
932	**1107 sayılı kanunun mucibince gedikli zabitlere verilecek aile zammı**	**40,000**	**0**	**40,500**	**0**	**39,674**	**26**	**0**	**0**	**825**	**74**
933	**Mefruşat**	**130,000**	**0**	**152,803**	**52**	**152,603**	**52**	**0**	**0**	**200**	**0**
934	**Kırtasiye**	**41,060**	**0**	**41,435**	**0**	**40,739**	**49**	**0**	**0**	**695**	**51**
935	**Müteferrika**	**133,400**	**0**	**349,550**	**20**	**347,072**	**93**	**0**	**0**	**2,477**	**27**
936	Vekalet Otomobil İşletme ve Tamir Masrafları Masrafı	3,500	0	3,500	0	3,423	0	0	0	77	0
937	**Mütenevvi Masrafları**	**326,720**	**0**	**380,755**	**52**	**378,555**	**52**	**0**	**0**	**200**	**0**
938	**Daimi Memuriyet Harcırahı**	**421,680**	**0**	**496,745**	**54**	**495,563**	**15**	**0**	**0**	**1,182**	**39**
939	**Geçici Memuriyet Harcırahı**	**260,000**	**0**	**386,837**	**29**	**384,944**	**53**	**0**	**0**	**1,892**	**76**
940	Müfettişler Harcırahı	50,100	0	50,100	0	48,656	89	0	0	1,443	11
941	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**16,090**	**0**	**43,056**	**69**	**43,268**	**56**	**0**	**0**	**0**	**0**
942	**Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli**	**10,090**	**0**	**19,482**	**27**	**17,283**	**70**	**0**	**0**	**2,198**	**57**
943	Posta ve Telgraf Ücreti	204,050	0	204,050	0	204,050	0	0	0	0	0
944	**Muayyenat**	**15,985,420**	**0**	**40,289,985**	**93**	**40,281,952**	**47**	**0**	**0**	**8,033**	**46**
945	**Levazımı Askeriye**	**5,633,060**	**0**	**26,735,915**	**95**	**26,732,873**	**81**	**0**	**0**	**3,042**	**14**
946	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye, Fenniye ve Tahkimat Masrafı**	**2,104,600**	**0**	**4,048,826**	**24**	**4,044,737**	**50**	**0**	**0**	**4,088**	**74**
947	**Levazımı Sıhhiye**	**427,800**	**0**	**1,707,979**	**98**	**1,707,023**	**63**	**0**	**0**	**956**	**35**
948	Beynelmilel Askeri Tablet ve Eczacılık ve Gazdan Korunma Kongrelerine İştirak Edeceklerin Yol Vesair Masrafları	7,000	0	349	0	348	63	0	0	0	37
949	Gaz ve Maske Masrafları	277,000	0	277,000	0	276,909	46	0	0	90	54
950	Türkiye Dahilinde Tedarikine İmkan görülemeyen Malzemenin Mubayaası için Ecnebi Memleketlere Gidecek olan Heyetlerle tedkik ve tetebbü Maksadile Gidecek Heyetlerin ve Avrupada Komutanlık Namına Gaz Stajı Yapan Talebelerin Harcırah ve Lüzumlu Tesisat İnşa Masrafları	300	0	300	0	0	0	0	0	300	0
951	Hava Korunma Masrafları	5,000	0	5,000	0	3,028	85	0	0	1,971	15
952	**Levazımı Baytariye**	**58,130**	**0**	**83,438**	**0**	**83,464**	**84**	**0**	**0**	**0**	**0**
953	**Hayvan Mubayaa ve Tazmini**	**205,000**	**0**	**384,469**	**80**	**383,469**	**80**	**0**	**0**	**1,000**	**0**
954	**Nakliyat**	**1,580,320**	**0**	**3,756,172**	**85**	**3,753,110**	**33**	**0**	**0**	**3,062**	**52**
955	Yabancı Memleketler Fabrikalarına gideceklerin Harcırah Masrafları	48,250	0	48,250	0	46,975	88	0	0	1,274	12
956	**Manevra Masrafları**	**310,000**	**0**	**318,500**	**0**	**309,187**	**29**	**0**	**0**	**9,312**	**71**
957	Nakil Vasıtaları Masrafı	113,000	0	93,000	0	92,499	14	0	0	500	86
958	Satı ve Tahsil Masrafları	162,500	0	88,514	48	69,970	17	0	0	18,544	31

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
959	Memleket İç ve Dışındaki Türk Şehitlerinin tezkir ve ipkayı namı için yapılmış ve yapılacak şehitliklerin bilumum levazım ve inşa masraf ve bekçi ücretleri	35,000	0	13,140	34	12,314	06	0	0	826	28
960	**İnşaat ve Tamirat ve sabit tesisat masrafları**	**1,637,000**	**0**	**1,747,179**	**33**	**1,744,189**	**33**	**0**	**0**	**2,990**	**0**
961	**Tahdidi Hudud Komisyonu Ücret ve Harcırahı ile İdare ve Kule Masrafları**	**4,000**	**0**	**5,358**	**66**	**4,054**	**72**	**0**	**0**	**1,303**	**94**
962	Ecnebi Mütehassıslar	100,000	0	85,000	0	74,989	69	0	0	10,010	31
963	**Memuriyeti Mahsusa ile ecnebi memleketlere gönderilecek subaylar ve memurlar harcırahı**	**20,000**	**0**	**66,870**	**75**	**66,470**	**75**	**0**	**0**	**400**	**0**
964	Cenub hudud kıtaatının, çadır mubayaası, mesken, icar bedeli, nakil ve muhabere vesaiti mubayaa ve nakliye masrafları	5,000	0	5,000	0	0	0	0	0	5,000	0
965	Askeri Mektepler Masrafları	27,900	0	27,900	0	27,825	94	0	0	74	06
966	**Askeri Müze Masrafları**	**1,860**	**0**	**2,560**	**0**	**2,560**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
967	1493 sayılı kanun mucibince verilecek ikramiye	18,600	0	18,600	0	18,178	0	0	0	422	0
968	**Geçen Yıl Borçları**	**2,000**	**0**	**140,395**	**26**	**138,186**	**57**	**0**	**0**	**2,208**	**69**
969	**Eski Yıllar Borçları**	**4,660**	**0**	**133,426**	**04**	**108,456**	**80**	**0**	**0**	**24,969**	**24**
970	Memnu Mıntıkalar İstimlak bedeli	30,000	0	30,000	0	20,560	92	0	0	9,439	08
971	Fen Sanat Umum Müdürlüğü Tecrübe ve Muayene Masrafları	18,600	0	18,600	0	15,960	24	0	0	2,639	76
972	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celbolunacaklarla şahit ve ehlivukuf olarak davet edileceklerin masrafları	9,300	0	5,800	0	2,738	78	0	0	3,061	22
973	Konkur İpiklere İştirak Masrafı	20,000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
974	3395 Sayılı Kanun Mucibince Yapılacak Masraflar Karşılığı	14,000,000	0	13,208,604	01	13,208,604	01	0	0	0	0
975	**1937–1938 Yıllarında Verilmeyen Tekaüt İkramiyesi**	**0**	**0**	**34,416**	**0**	**33,384**	**0**	**0**	**0**	**1,032**	**0**
976	**1937–1938 Yılları Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**13,656**	**0**	**13,656**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**1928–1936 Yılları karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**134,954**	**78**	**105,526**	**88**	**0**	**0**	**29,427**	**90**
H.F.	**Motorlu Vasıtalar Mubayaa Bedeli ve İcra Vekilleri Kararıyla Tayin Olunacak Diğer hususlara Ait Masraflar**	**0**	**0**	**439,184**	**38**	**439,184**	**38**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Top ve Cephane Siparişleri**	**0**	**0**	**4,137,072**	**11**	**4,137,072**	**11**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Levazımı Harbiye**	**0**	**0**	**560,395**	**11**	**560,395**	**11**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Tahkimat**	**0**	**0**	**3,644,386**	**98**	**3,644,386**	**98**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Tekirdağ İskelesi Masrafları**	**0**	**0**	**25,161**	**79**	**25,161**	**79**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Devlet Demiryolları Şebekesi Üzerinde Demiryolları ve Limanları İdaresine Askeri Bakımdan Yaptırılacak İnşaat ve tamirat Masrafları**	**0**	**0**	**212,222**	**86**	**212,222**	**86**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Levazımı Askeriye**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Trakya'da Açılan Arteziyan Kuyuları Masrafları**	**0**	**0**	**32,153**	**99**	**32,153**	**99**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Geçen ve Eski Seneler Masrafları**	**0**	**0**	**328,803**	**64**	**328,803**	**64**	**0**	**0**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**68,667,000**	**0**	**131,089,996**	**28**	**130,904,772**	**76**	**0**	**0**	**185,462**	**23**

[7]

Ek-Tablo 2-3: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (HAVA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
980	**Maaşatı Umumiye**	**1,368,339**	**0**	**1,405,682**	**44**	**1,405,682**	**44**	**0**	**0**	**0**	**0**
981	**1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibinde Verilecek Tekaüt İkramiyesi**	**3,000**	**0**	**3,600**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**3,060**	**0**
982	648 ve 1107 Numaralı kanunların 4 ncü ve 1059 numaralı kanunun 6 ncı maddeleri mucibinde gedikli küçük zabitlere verilecek mükafat ve ikramiye	300	0	300	0	300	0	0	0	0	0
983	Daimi Müstahdemler Ücreti	553,318	0	489,318	0	477,090	60	0	0	12,227	40
984	**Muvakkat Tazminat**	**13,230**	**0**	**14,889**	**90**	**14,889**	**60**	**0**	**0**	**0**	**0**
985	**3485 numaralı Kanun Mucibince Verilecek Zamaim ve Tazminat**	**495,000**	**0**	**542,500**	**0**	**507,158**	**08**	**0**	**0**	**35,341**	**92**
986	1107 Numaralı Kanun Mucibince Gedikli Erbaş aile zammı	10,848	0	5,848	0	5,099	67	0	0	748	33
987	2853 Numaralı kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi	11,340	0	9,340	0	8,423	50	0	0	916	50
988	**Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı**	**7,290**	**0**	**7,616**	**0**	**7,615**	**80**	**0**	**0**	**0**	**20**
989	**Mefruşat ve Demirbaş**	**10,000**	**0**	**41,347**	**90**	**41,347**	**90**	**0**	**0**	**0**	**0**
990	Kırtasiye	4,000	0	4,000	0	3,935	33	0	0	64	67
991	**Müteferrika**	**6,000**	**0**	**7,294**	**07**	**7,294**	**07**	**0**	**0**	**0**	**0**
992	Mütenevvi Masraflar	25,000	0	22,663	02	21,846	53	0	0	816	49
993	**Daimi Memuriyet Harcırahı**	**15,000**	**0**	**27,681**	**63**	**27,681**	**63**	**0**	**0**	**0**	**0**
994	**Muvakkat Memuriyet Harcırahı**	**50,000**	**0**	**80,517**	**56**	**80,517**	**56**	**0**	**0**	**0**	**0**
995	**Müfettişler Harcırahı**	**5,000**	**0**	**5,500**	**0**	**5,449**	**91**	**0**	**0**	**50**	**09**
996	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**6,000**	**0**	**8,740**	**30**	**8,740**	**30**	**0**	**0**	**0**	**0**
997	Ücretli Muhabere ve Mükaleme bedeli	6,340	0	3,298	84	1,869	91	0	0	1,428	93
998	Posta Ve Telgraf Ücreti	5,478	0	5,478	0	5,477	74	0	0	0	26
999	**Muayyenat**	**496,080**	**0**	**621,922**	**15**	**621,922**	**15**	**0**	**0**	**0**	**0**
1000	**Levazımı Askeriye**	**321,620**	**0**	**1,556,237**	**70**	**1,556,237**	**70**	**0**	**0**	**0**	**0**
1001	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye**	**2,588,502**	**0**	**2,893,881**	**74**	**2,591,950**	**69**	**162,050**	**28**	**139,880**	**77**
1002	**Ecza ve Malzemesi Tıbbiye ve Teçhizatı Sıhhiye**	**33,850**	**0**	**43,080**	**73**	**43,080**	**73**	**0**	**0**	**0**	**0**
1003	**Nakliyat**	**250,000**	**0**	**467,291**	**70**	**467,291**	**70**	**0**	**0**	**0**	**0**
1004	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1,000	0	1,000	0	525	0	0	0	475	0
1005	Atış, Bombardıman, Uçuş, Telsiz, Fotoğraf, Malzemei Sıyanet, Tamirhanelerde yüksek mesai, ihtira, Tamir ve Prototip İnşaat ve buna Mümasil Müteferrik İşler için İkramiye ve Mesai İkramiyesi	1,000	0	1,000	0	1,000	0	0	0	0	0
1006	Tayyarecilik Eserleri, Tercüme ve Neşriyat ve Tab Masrafları ve Avrupa'dan Fenni, Mesleki Kitaplar Celbi	10,075	0	10,075	0	9,881	07	0	0	193	93
1007	Manevra Masrafları	60,000	0	60,000	0	59,744	06	0	0	255	94
1008	**İnşaat, Tamirat, İstimlak**	**589,320**	**0**	**926,281**	**51**	**926,281**	**51**	**0**	**0**	**0**	**0**
1009	Yabancı Mütehassıslar Ücret ve Harcırahları	190,000	0	146,000	0	141,587	61	0	0	4,412	39

[7] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 20, 1 Teşrinisani 1939, ANKARA, s. 271-281
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 25, Devre: VII – İçtima :F, 1 Teşrinisani 1943, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 508-511

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1010	Staj ve Lisan Tahsili Tahsisatı ve Yabancı Memleketler Harcırahı ve Askeri Mühendis ve Fen Memuru Yetiştirilmek Üzere Yabancı Memleketlere Gönderilecek Subay ve Talebenin Tahsillerile yol, Tedavi ve Tahsil Masrafları	150,000	0	68,738	60	56,703	58	0	0	12,035	02
1011	Memleket Dahil Ve Haricinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettirilecek Hasta ve Malûlinin Tedavi Masrafları	6,000	0	6,000	0	4,071	80	0	0	1,928	20
1012	**Askeri Mektepler Masrafı**	**5,000**	**0**	**17,498**	**95**	**17,498**	**95**	**0**	**0**	**0**	**0**
1013	Amele Yevmiyesi	952,000	0	825,143	0	820,265	19	0	0	4,877	81
1014	3575 Sayılı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet sandığı Aidatı	47,600	0	47,600	0	26,823	65	0	0	20,776	35
1015	**Geçen Yıl Borçları**	**3,760**	**0**	**25,952**	**48**	**22,885**	**03**	**0**	**0**	**1,067**	**45**
1016	**Eski Yıllar Borçları**	**710**	**0**	**4,838**	**76**	**4,503**	**31**	**0**	**0**	**335**	**45**
1017	**1937, 1938 Mali Yılı Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**4,750**	**0**	**2,525**	**0**	**0**	**0**	**2,225**	**0**
F.M.	**1928–1936 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**43**	**79**	**43**	**79**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**3395 Sayılı Kanun Mucibince Yapılacak Masraflar Karşılığı**	**0**	**0**	**1,849,659**	**0**	**1,201,601**	**54**	**16,786**	**07**	**631,271**	**39**
F.M.	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye**	**0**	**0**	**1,448,693**	**35**	**1,448,693**	**35**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**İnşaat**	**0**	**0**	**1,345,842**	**74**	**1,345,842**	**74**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**268,644**	**53**	**268,644**	**53**	**0**	**0**	**0**	**0**
F.M.	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye İnşaat ve Borçlar**	**0**	**0**	**1,279,160**	**81**	**1,279,160**	**81**	**0**	**0**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**8,302,000**	**0**	**16,602,951**	**90**	**15,549,186**	**06**	**178,836**	**35**	**874,929**	**49**

[8]

[8] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 20, 1 Teşrinisani 1939, ANKARA, s. 281-285
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 25, Devre: VII – İçtima :F, 1 Teşrinisani 1943, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 511-513

Ek-Tablo 2-4: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (DENİZ KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1019	Maaşatı Umumiye	2,145,422	0	2,144,645	0	2,117,916	51	0	0	26,728	49
1020	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibinde Verilecek Tekaüt İkramiyesi	30,340	0	36,940	0	36,852	0	0	0	88	0
1021	Müstahdemler Ücreti	170,000	0	170,000	0	167,557	19	0	0	2,442	81
1022	**Muvakkat Tazminat**	**10,460**	**0**	**11,460**	**0**	**11,244**	**10**	**0**	**0**	**215**	**90**
1023	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	23,260	0	7,860	0	7,805	83	0	0	54	17
1024	**3486 ve 1144 Sayılı Kanunlar Mucibince Verilecek Deniz Altıcı ve Dalgıçlara Tahsisat**	**90,460**	**0**	**170,355**	**88**	**170,355**	**88**	**0**	**0**	**0**	**0**
1025	**2853 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi**	**7,200**	**0**	**8,724**	**0**	**8,649**	**50**	**0**	**0**	**74**	**50**
1026	**Mefruşat**	**8,610**	**0**	**24,977**	**17**	**24,977**	**17**	**0**	**0**	**0**	**0**
1027	**Kırtasiye**	**8,000**	**0**	**11,000**	**0**	**8,499**	**43**	**0**	**0**	**2,500**	**57**
1028	**Müteferrika**	**8,000**	**0**	**9,000**	**0**	**8,998**	**51**	**0**	**0**	**1**	**49**
1029	**Mütenevvi Masraflar**	**8,590**	**0**	**13,490**	**0**	**13,147**	**76**	**0**	**0**	**342**	**24**
1030	Daimi Memuriyet Harcırahı	15,000	0	14,783	0	13,435	27	0	0	1,347	73
1031	**Muvakkat Memuriyet Harcırahı**	**25,000**	**0**	**30,792**	**59**	**30,792**	**59**	**0**	**0**	**0**	**0**
1032	**Müfettişler Harcırahı**	**5,000**	**0**	**6,500**	**0**	**6,493**	**05**	**0**	**0**	**6**	**95**
1033	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**4,000**	**0**	**5,500**	**0**	**5,498**	**21**	**0**	**0**	**1**	**79**
1034	**Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli**	**2,500**	**0**	**2,366**	**0**	**1,758**	**86**	**0**	**0**	**607**	**14**
1035	Posta ve Telgraf Ücreti	4,888	0	4,888	0	4,888	0	0	0	0	0
1036	**Muayyenat**	**1,023,367**	**0**	**1,162,617**	**49**	**1,157,617**	**43**	**0**	**0**	**5,000**	**06**
1037	**Levazımı Askeriye**	**428,906**	**0**	**634,842**	**08**	**634,836**	**0**	**0**	**0**	**6**	**08**
1038	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye**	**1,539,000**	**0**	**2,150,289**	**59**	**2,104,103**	**98**	**0**	**0**	**46,185**	**61**
1039	**Sefain ve Mevaki Levazımı**	**873,000**	**0**	**2,017,517**	**81**	**2,017,517**	**81**	**0**	**0**	**0**	**0**
1040	**Levazımı Sıhhiye**	**42,300**	**0**	**82,122**	**47**	**82,122**	**46**	**0**	**0**	**0**	**01**
1041	**Nakliyat**	**39,000**	**0**	**68,752**	**29**	**68,752**	**29**	**0**	**0**	**0**	**0**
1042	Kitap ve Mecmua ve Risale Masrafları	2,000	0	2,000	0	1,999	74	0	0	0	26
1043	**Nakil Vasıtaları Masrafları**	**1,500**	**0**	**3,500**	**0**	**3,498**	**24**	**0**	**0**	**1**	**76**
1044	**1493 Numaralı Kanun Mucibinde Verilecek İkramiye ve Fevkalede Mesai İkramiyesi**	**6,000**	**0**	**9,000**	**0**	**7525**	**25**	**0**	**0**	**1,474**	**75**
1045	**Memleket Dahil ve Hacrinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettireceklerin Masrafları**	**3,000**	**0**	**4,048**	**93**	**4,048**	**93**	**0**	**0**	**0**	**0**
1046	648 Numaralı Kanun 4 ncü 1492 Numaralı Kanunun 6 ncı Maddeleri Mucibince Gedikli Erbaşlara verilecek ikramiye	1,500	0	600	0	0	0	0	0	600	0
1047	**Bina İnşa ve Tamiri ve İstimlak bedeli**	**50,000**	**0**	**81,773**	**12**	**81,773**	**12**	**0**	**0**	**0**	**0**
1048	Ecnebi Mütehassıslar	57,050	0	29,049	0	28,876	55	0	0	172	45
1049	**Ecnebi Memleketler Harcırahı**	**50,000**	**0**	**58,340**	**39**	**38,340**	**39**	**0**	**0**	**0**	**0**
1050	Staj, Tahsil ve Tedavi Masrafları	206,827	0	86,534	0	77,248	56	0	0	9,285	44
1051	Deniz Matbaası İşletme Masrafı ve Amele Ücreti	24,300	0	24,300	0	24,261	18	0	0	38	82
1052	**Deniz Mektebleri Masrafı**	**15,000**	**0**	**31,149**	**43**	**31,149**	**43**	**0**	**0**	**0**	**0**
1053	**Geçen Yıl Borçları**	**500**	**0**	**3,128**	**0**	**2,900**	**29**	**0**	**0**	**227**	**71**

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1054	**Eski Yıllar**	**3,500**	**0**	**6,449**	**0**	**6,226**	**85**	**0**	**0**	**222**	**15**
1055	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celbolunacaklara Şahid ve Ehlivukuf Olarak Davet Edileceklerin Masrafları	520	0	520	0	499	0	0	0	21	0
1056	**3575 Sayılı Kanun Mucibince Tasfiye edilecek Temini İstikbal Sandığı Noksanı Karşılığı**	**24,535**	**0**	**50,799**	**16**	**50,799**	**16**	**0**	**0**	**0**	**0**
1057	3575 Sayılı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet Sandığı Aidatı	25,465	0	25,465	0	18,319	66	0	0	7,145	34
1058	**1934–1936 Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**13,001**	**0**	**12,998**	**0**	**0**	**0**	**3**	**0**
H.F.	**1928–1936 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**16,911**	**0**	**16,712**	**96**	**0**	**0**	**198**	**04**
H.F.	**3395 Numaralı Kanun Mucibinde Yapılacak Masraflar Karşılığı**	**0**	**0**	**31,000**	**0**	**30,885**	**42**	**0**	**0**	**114**	**58**
H.F.	**Gölcükte Yapılacak Mahfuz Tanklar**	**0**	**0**	**153,543**	**53**	**153,543**	**5,**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Ağır Mayin Mania Ağlarının İnşaatı Masrafları**	**0**	**0**	**79,301**	**37**	**79,301**	**37**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**131,023**	**57**	**131, 023**	**57**	**0**	**0**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**6,984,000**	**0**	**9,630,859**	**87**	**9,525,751**	**03**	**0**	**0**	**105,108**	**84**

[9]

[9] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 20, 1 Teşrinisani 1939, ANKARA, s. 286-293
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 25, Devre: VII – İçtima :F, 1 Teşrinisani 1943, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 514-515

Ek-Tablo 2-5: ASKERİ FABRİKALAR UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1060	Maaşatı Umumiye	459,000	0	459,000	0	428,668	04	0	0	30,331,	96
1061	1683 numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt ikramiyesi	7,920	0	7,920	0	5,976	0	0	0	1,944	0
1062	Müstahdemler Ücreti	385,880	0	385,880	0	357,528	69	0	0	28,351	31
1063	Muvakkat Tazminatı	13,720	0	13,720	0	12,851	50	0	0	868	50
1064	2204 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek ihtisas Ücreti	10	0	10	0	0	0	0	0	10	0
1065	**2853 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İhtisas Ücreti**	**18,000**	**0**	**19,900**	**0**	**18,324**	**37**	**0**	**0**	**1,575**	**63**
1066	Mefruşat, Demirbaş ve Alatı Musikiye	1,900	0	1,900	0	1,892	35	0	0	7	65
1067	**Kırtasiye**	**2,500**	**0**	**3,500**	**0**	**3,492**	**49**	**0**	**0**	**7**	**51**
1068	**Müterrika ve Muhafız Köpekleri İaşesi**	**4,500**	**0**	**8,565**	**0**	**8,324**	**62**	**0**	**0**	**240**	**38**
1069	Mütenevvi Masraflar	5,700	0	5,700	0	5,257	50	0	0	442	50
1070	**Harcırahlar**	**23,200**	**0**	**24,082**	**0**	**23,768**	**86**	**0**	**0**	**313**	**14**
1071	**Resmi Telefon Tesis ve Mukaleme Masrafı**	**1,200**	**0**	**3,900**	**0**	**3,698**	**94**	**0**	**0**	**201**	**06**
1072	**Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli**	**1,350**	**0**	**1,708**	**0**	**1,705**	**29**	**0**	**0**	**2**	**71**
1073	Posta ve Telgraf Ücreti	1,491	0	1,491	0	1,491	0	0	0	0	0
1074	**Muayyenat**	**88,665**	**0**	**118,170**	**0**	**115,161**	**28**	**0**	**0**	**3,008**	**72**
1075	**Levazımı Askeriye**	**56,322**	**0**	**146,044**	**0**	**146,031**	**62**	**0**	**0**	**12**	**38**
1076	Levazımı Sıhhiye ve Baytariye	440	0	440	0	419	85	0	0	20	15
1077	Sevkiyat	6,500	0	8,500	0	7,090	49	0	0	1,409	51
1078	Fenni Kitap ve Risalelerin ve Gazetelerin Mubayaa ve Abone Bedelleri	900	0	900	0	705	82	0	0	194	18
1079	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	2,000	0	2,000	0	2,000	0	0	0	0	0
1080	İnşaat, Tamirat ve Tesisat Masrafları	151,000	0	151,000	0	130,496	26	0	0	20,503	74
1081	Ecnebi Mütehassıslar	34,500	0	34,500	0	10,515	49	0	0	23,984	51
1082	Staj Masrafı	122,600	0	57,520	0	44,105	43	0	0	13,414	57
1083	Milli Cemiyetlere Muavenet	200	0	200	0	200	0	0	0	0	0
1084	**Fabrikalar Umumi masrafları**	**3,773,902**	**0**	**7,583,524**	**0**	**7,580,778**	**09**	**0**	**0**	**2,745**	**91**
1085	**3575 Numaralı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet Sandığı**	**108,600**	**0**	**145,600**	**0**	**134,015**	**68**	**0**	**0**	**11,584**	**32**
1086	**Geçen Yıl Borçları**	**2,000**	**0**	**4,973**	**0**	**4,896**	**46**	**0**	**0**	**76**	**54**
1087	**Eski Yıllar Borçları**	**500**	**0**	**8,265**	**0**	**7,070**	**75**	**0**	**0**	**1,194**	**25**
1088	2441 Numaralı Kanunun Muvakkat 2 nci Maddesi Mucibince İnhisarlar Umum Müdürlüğüne Ödenecek Eşya Malzemenin 4 nci Taksiti	9,300	0	9,300	0	9,300	0	0	0	0	0
1089	3395 Sayılı Kanun Mucibince Yapılacak Masraflar Karşılığı	1,000,000	0	999,705	0	464,105	86	0	0	535,599	14
H.F.	**2980 Sayılı Kanun Mucibince Cephane İmalatı İnşaat ve Tesisat Karşılığı**	**0**	**0**	**3,430,008**	**80**	**3,430,008**	**80**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Tank İmalatı İçin Yapılacak Tesisat Bedeli ve Masrafları**	**0**	**0**	**30,563**	**48**	**30,563**	**48**	**0**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**109,841**	**21**	**109,841**	**21**	**0**	**0**	**0**	**0**
-I	**TOPLAM**	**6,284,000**	**0**	**13,778,330**	**49**	**13,100,286**	**22**	**0**	**0**	**678,044**	**27**

[10]

[10] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 20, 1 Teşrinisani 1939, ANKARA, s. 293-297

Ek-Tablo 2-6: HARİTA UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1091	**Umumi Maaş**	**320,000**	**0**	**339,700**	**0**	**339,458**	**28**	**0**	**0**	**241**	**72**
1092	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi	9,240	0	5,976	0	5,976	0	0	0	0	0
1093	**Müstahdemler Ücreti**	**62,400**	**0**	**64,100**	**0**	**63,974**	**68**	**0**	**0**	**125**	**32**
1094	**Muvakkat Tazminat**	**36,000**	**0**	**40,700**	**0**	**40,617**	**90**	**0**	**0**	**82**	**10**
1095	**657,2047,2022 Numaralı Kanunlar Mucibince Verilecek Tazminat, Uçuş Ücreti ve Taamiye**	**56,000**	**0**	**63,000**	**0**	**60,538**	**57**	**0**	**0**	**2,461**	**43**
1096	**Mefruşat ve Demirbaş**	**1,720**	**0**	**2,020**	**0**	**2,001**	**40**	**0**	**0**	**18**	**60**
1097	Kırtasiye	2,000	0	2,000	0	1,999	97	0	0	0	03
1098	**Müteferrika**	**3,000**	**0**	**3,900**	**0**	**3,653**	**44**	**0**	**0**	**246**	**56**
1099	Mütenevvi Masraflar	1,250	0	1,250	0	1,213	73	0	0	36	27
1100	Harcırah	13,500	0	10,500	0	8,503	21	0	0	1,996	79
1101	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Bedeli	500	0	100	0	77	45	0	0	22	55
1102	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	100	0	100	0	42	56	0	0	57	44
1103	Posta ve Telgraf Ücreti	490	0	490	0	490	0	0	0	0	0
1104	Muayyenat	64,000	0	64,000	0	62,281	92	0	0	1,718	08
1105	Levazımı Askeriye	25,000	0	24,750	0	24,747	39	0	0	2	61
1106	**Levazımı Sıhhiye**	**450**	**0**	**1,450**	**0**	**1,430**	**03**	**0**	**0**	**19**	**97**
1107	**Nakliyat**	**21,000**	**0**	**25,600**	**0**	**24,788**	**61**	**0**	**0**	**811**	**39**
1108	Makine Alat Edevat ve demirbaş Eşya Levazımının Mubayaa ve Tamirat Masrafları	107,000	0	94,100	0	93,800	97	0	0	299	03
1109	Hayvan Alımı	500	0	500	0	500	0	0	0	0	0
1110	Nakliyat Vasıtaları Masrafı	61,000	0	45,645	0	44,558	42	0	0	1,086	58
1111	1493 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1,950	0	1,950	0	1,950	0	0	0	0	0
1112	İnşaat, Tamirat ve Bilcümle Baliz Tesisatı Masrafı	31,680	0	31,680	0	31,225	67	0	0	454	33
1113	Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Subaylar Harcırahı ve Staj ve Tahsil İçin Gidecek Talebe Subaylar Tahsisat ve Mekteb Masrafları	37,000	0	16,097	02	14,371	82	0	0	1,725	20
1114	Matbaa Masrafları	36,210	0	30,300	0	30,084	15	0	0	215	85
1115	**Geçen Yıl Borçları**	**5**	**0**	**113**	**48**	**56**	**92**	**0**	**0**	**56**	**56**
1116	**Eski Yıl Borçları**	**5**	**0**	**744**	**50**	**724**	**80**	**0**	**0**	**19**	**70**
1117	**1930 Mali Yılı Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**2,773**	**0**	**2,362**	**75**	**0**	**0**	**410**	**25**
F.M.	**1928-1936 Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**76**	**0**	**76**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**892,000**	**0**	**873,615**	**0**	**861,506**	**64**	**0**	**0**	**12,108**	**36**

[11]

* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 25, Devre: VII – İçtima :F, 1 Teşrinisani 1943, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 515-516
[11] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 20, 1 Teşrinisani 1939, ANKARA, s. 297-300
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 25, Devre: VII – İçtima :F, 1 Teşrinisani 1943, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 516-517

Ek-Tablo 2-7:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
461	**Maaşatı Umumiye**	**3,316,521**	**0**	**3,682,202**	**0**	**3,628,666**	**13**	**0**	**0**	**53,535**	**87**
462	**1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi**	**10,000**	**0**	**19,260**	**0**	**19,260**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
463	Müstahdemler Ücreti	71,796	0	63,736	0	57,751	56	0	0	5,984	44
464	**Muvakkat Tazminat**	**29,000**	**0**	**30,400**	**0**	**30,272**	**10**	**0**	**0**	**127**	**90**
465	Merkez Mefruşat ve Demirbaşı	500	0	500	0	499	59	0	0	0	41
466	Kırtasiye	1,200	0	1,200	0	1,200	0	0	0	0	0
467	Merkez Müteferrikası	2,000	0	2,000	0	1,856	69	0	0	143	31
468	Komutanlık Otomobili Masrafı	6,300	0	6,300	0	5,875	0	0	0	425	0
469	**Vilayetler Mefruşat ve Demirbaşı**	**5,000**	**0**	**8,000**	**0**	**7,768**	**27**	**0**	**0**	**231**	**73**
470	**Vilayetler Levazımı**	**156,000**	**0**	**167,000**	**0**	**153,451**	**96**	**0**	**0**	**13,548**	**04**
471	**Vilayetler Müteferrikası**	**15,000**	**0**	**16,500**	**0**	**16,356**	**56**	**0**	**0**	**143**	**44**
472	**Mütenevvi Masraflar**	**87,000**	**0**	**89,500**	**0**	**85,234**	**82**	**0**	**0**	**4,265**	**18**
473	**Daimi Memuriyet Harcırahı**	**80,000**	**0**	**102,000**	**0**	**99,551**	**84**	**0**	**0**	**2,448**	**16**
474	Muvakkat Memuriyet Harcırahı	50,000	0	47,000	0	44,607	76	0	0	2,392	24
475	Müfettişler Harcırahı	5,000	0	5,000	0	4,168	17	0	0	831	83
476	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafları	3,500	0	3,500	0	2,985	31	0	0	514	69
477	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	10	0	10	0	0	0	0	0	10	0
478	Posta ve Telgraf Ücreti	97,800	0	97,800	0	97,800	0	0	0	0	0
479	**Tayinat**	**4,652,080**	**0**	**5,163,030**	**0**	**5,109,232**	**97**	**0**	**0**	**53,797**	**03**
480	**Levazımı Askeriye**	**1,382,193**	**0**	**1,536,159**	**0**	**1,535,640**	**74**	**0**	**0**	**518**	**26**
481	Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye	200,000	0	200,000	0	199,822	90	0	0	177	10
482	Nakliyat	355,000	0	336,582	0	300,424	02	0	0	36,157	98
483	**Sıhhi ve Baytari İlaç ve Levazımı**	**28,000**	**0**	**31,000**	**0**	**28,038**	**12**	**0**	**0**	**2,961**	**88**
484	Tamirat ve İnşaat Masrafı	275,000	0	275,256	61	270,888	20	0	0	4,368	41
485	İkramiye ve Tazminat	36,000	0	35,000	0	27,046	74	0	0	7,953	26
486	**Nakit Vasıtaları Masrafı**	**38,500**	**0**	**39,500**	**0**	**15,010**	**56**	**0**	**0**	**24,489**	**54**
487	Memleket Dahil ve Haricinde Ücretli Sıhhi Müesseselerde Tedavi Ettirileceklerin Masrafları	900	0	900	0	468	0	0	0	432	0
488	Spor Masrafı	200	0	200	0	190	0	0	0	10	0
489	Subaylara Verilecek Hayvan Tavizi	7,000	0	7,000	0	6,850	0	0	0	150	0
490	Jandarma Mektebleri Masrafı	55,000	0	55,000	0	53,942	32	0	0	1,057	68
491	Matbaa Masrafı	3,400	0	3,400	0	3,347	70	0	0	52	30
492	Satın Alma Komisyonları, Dikim Evi, Jandarma Ambarları ve Muayene Heyeti Masrafları	10,300	0	10,300	0	7,403	29	0	0	2,896	71
493	Geçen Yıl Borçları	25,000	0	23,600	0	18,701	82	0	0	4,898	18
494	**Eski Yıl Borçları**	**7,800**	**0**	**16,118**	**0**	**13,060**	**40**	**0**	**0**	**3,057**	**60**
495	**1937 -1938 Tahsilatsız Borç Karşılığı**	**0**	**0**	**16,527**	**0**	**14,527**	**75**	**0**	**0**	**1,999**	**25**
H.F	**1928-1936 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**7,693**	**0**	**6,653**	**40**	**0**	**0**	**1,039**	**60**
H.F.	Jandarma Silahlarının Tecdidi ve Bomba Mubayaası	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
-	**TOPLAM**	**11,013,000**	**0**	**12,099,173**	**61**	**11,868,554**	**69**	**0**	**0**	**230,618**	**92**

[12]

[12] T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 20, 1 Teşrinisani 1939, ANKARA, s. 204-208
* T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 25, Devre: VII – İçtima :F, 1 Teşrinisani 1943, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 489-490

Ek-Tablo: 3-1

TÜRKİYE'NİN 1940 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	4.507.907	1,7	4.763.554	0,9	4.337.911	0,8
Riyaseticumhur	432.596	0,2	475.716	0,1	464.199	0,1
Divanı Muhasebat	748.757	0,3	748.757	0,1	733.067	0,1
Başvekalet	1.155.120	0,4	1.605.120	0,3	1.589.125	0,3
Devlet Şurası Reisliği	349.930	0,1	349.930	0,1	332.601	0,1
İstatistik Umum Müdürlüğü	454.920	0,2	447.420	0,1	430.316	0,1
Diyanet İşleri Reisliği	672.518	0,3	703.960	0,1	688.927	0,1
Maliye Vekaleti	21.821.393	8,1	36.500.974	6,5	34.847.318	6,4
Duyunu Umumiye	67.336.747	25,1	74.723.098	13,3	73.455.010	13,4
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti	5.543.565	2,1	5.677.258	1,0	5.348.710	1,0
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1.669.463	0,6	1.680.773	0,3	1.570.558	0,3
Dahiliye Vekaleti	5.427.524	2,0	5.446.524	1,0	5.169.893	0,9
Emniyet İşler Umum Müdürlüğü	7.487.310	2,8	7.499.900	1,3	7.324.324	1,3
Jandarma Genel Komutanlığı	**12.178.640**	**4,5**	**13.529.888**	**2,4**	**12.632.748**	**2,3**
Hariciye Vekaleti	3.454.900	1,3	3.571.929	0,6	3.375.324	0,6
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti	8.179.424	3,0	11.970.260	2,1	11.253.967	2,1
Adliye Vekaleti	9.265.802	3,5	9.960.618	1,8	9.530.005	1,7
Maarif Vekaleti	17.796.167	6,6	20.068.417	3,6	19.368.960	3,5
Nafia Vekaleti	9.047.998	3,4	48.817.943	8,7	47.901.484	8,8
İktisat Vekaleti	1.440.441	0,5	4.889.565	0,9	4.673.307	0,9
Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı)	**56.539.000**	**21,1**	**236.853.068**	**42,3**	**234.751.207**	**43,0**
Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı)	**8.294.000**	**3,1**	**27.287.843**	**4,9**	**26.363.720**	**4,8**
Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı)	**6.979.000**	**2,6**	**12.422.292**	**2,2**	**11.983.930**	**2,2**
Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	**5.283.000**	**2,0**	**16.763.426**	**3,0**	**16.527.823**	**3,0**
Harita Umum Müdürlüğü	**900.000**	**0,3**	**928.881**	**0,2**	**905.680**	**0,2**
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Md.lüğü	576.490	0,2	564.490	0,1	495.163	0,1
Munakalat Vekaleti	1.397.058	0,5	1.797.058	0,3	1.634.242	0,3
Ticaret Vekaleti	1.631.320	0,6	1.631.320	0,3	1.327.894	0,2
Ziraat Vekaleti	6.931.131	2,6	7.138.691	1,3	6.589.199	1,2
Matbuat Umum Müdürlüğü	974.200	0,4	974.200	0,2	913.188	0,2
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**268.476.321**	**100,0**	**559.792.873**	**100,0**	**546.519.800**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	2.301.800		1.898.003		1.898.003	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	87.233.921		106.763.383		92.343.245	
KONSOLİDE BÜTÇE	**353.408.442**		**664.658.253**		**636.965.042**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 2.403.000.000)	14,7		27,7		26,5	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**90.173.640**	**33,6**	**307.785.398**	**55,0**	**303.165.108**	**55,5[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.209 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1940, s.10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 21, 1 Teşrinisani 1940, ANKARA, s. 400'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1940 YILLI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 3-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (KARA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
930	Vekil Tahsisatı	4,800	0	4,800	0	4,800	0	0	0
931	Maaşatı umumiye	24,567,210	0	24,541,305	95	24,509,473	08	31,832	87
932	1683 sayılı kanunun 58 nci maddesi mucibince verilecek tekaüt ikramiyesi	255,000	0	237,960	0	237,960	0	0	0
933	3779 Sayılı Kanunun 10 ve 11 nci Maddeleri Mucibince Gedikli erbaşlara verilecek İkramiyeler ve Mükafat	10,000	0	8,700	0	8,700	0	0	0
934	Ücret	800,960	0	800,917	30	682,449	88	118,467	42
935	Muvakkat Tazminat	270,000	0	269,979	0	268,124	61	1,854	39
936	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	135,000	0	135,000	0	93,962	63	41,037	37
937	Mefruşat	100,000	0	100,000	0	94,543	33	5,456	67
938	Kırtasiye	78,170	0	78,170	0	65,386	87	12,783	13
939	Müteferrika	133,400	0	133,160	0	116,503	11	16,656	89
940	Vekalet Otomobili Masrafları	1,940	0	1,940	0	1,745	94	194	06
941	Defatir ve Evrakı Matbua	93,000	0	93,000	0	89,303	27	3,696	73
942	Daimi Memuriyet Harcırahı	421,680	0	421,680	0	378,161	40	43,518	60
943	Geçici Memuriyet Harcırahı	260,000	0	257,486	20	248,882	63	8,603	57
944	Müfettişler Harcırahı	64,100	0	63,709	0	61,524	38	2,184	62
945	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**16,090**	**0**	**36,090**	**0**	**33,040**	**23**	**3,049**	**77**
946	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	13,000	0	13,000	0	10,821	22	2,178	78
947	Posta ve Telgraf Ücreti	204,000	0	204,000	0	204,000	0	0	0
948	**Muayyenat**	**15,985,420**	**0**	**24,460,762**	**82**	**23,517,917**	**94**	**942,844**	**88**
949	Levazımı Askeriye	5,633,060	0	5,650,017	0	5,567,677	77	82,339	23
950	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye, Fenniye ve Tahkimat Masrafı**	**2,213,500**	**0**	**2,236,895**	**83**	**2,017,273**	**56**	**219,622**	**27**
951	Levazımı Sıhhiye	427,800	0	426,456	0	426,171	14	284	86
952	Gaz ve Maske Masrafları	277,000	0	247,000	0	192,052	02	54,947	98
953	Türkiye Dahilinde Tedarikine İmkan görülmeyen Malzemenin Mubayaası için Ecnebi Memleketlere Gidecek olan Heyetlerle tedkik ve tetebbü Maksadile Gidecek Heyetlerin ve Avrupada Komutanlık Namına Gaz Stajı Yapan Talebelerin Harcırah ve Lüzumlu Tesisat İnşa Masrafları	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
954	Hava Korunma Masrafları	5,000	0	5,000	0	2,124	28	2,875	72
955	Levazımı Baytariye	58,270	0	58,270	0	58,133	93	136	07
956	**Hayvan Mubayaa ve Tazmini**	**205,000**	**0**	**697,310**	**0**	**533,134**	**65**	**164,175**	**35**
957	Nakliyat	1,580,320	0	1,580,320	0	1,537,411	23	42,908	77
958	Yabancı Memleketler Fabrikalarına gideceklerin Harcırah Masrafları	40,000	0	8,750	0	8,477	62	272	38
959	Manevra Masrafları	285,000	0	285,000	0	244,163	91	40,836	09
960	Nakil Vasıtaları Masrafı	105,000	0	84,865	0	82,325	80	2,539	20
961	Staj ve Tahsil Masrafları	130,000	0	56,252	07	36,710	05	19,542	02
962	Memleket İç ve Dışındaki Türk Şehitlerinin tezkir ve ipkayı namı için yapılmış ve yapılacak şehitliklerin bilumum levazım ve inşa masraf ve bekçi ücretleri	10,000	0	8,838	90	3,701	88	5,137	02
963	İnşaat ve Tamirat ve sabit tesisat masrafları	1,910,720	0	1,880,161	66	1,729,599	38	150,562	28

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
964	Tahdidi Hudud Komisyonu Ücret ve Harcırahı ile İdare ve Kule Masrafları	4,000	0	4,000	0	3,881	10	118	90
965	Ecnebi Mütehassıslar	100,000	0	99,406	87	97,699	30	1,707	57
966	Memuriyeti Mahsusa ile ecnebi memleketlere gönderilecek subaylar ve memurlar harcırahı	20,000	0	19,353	37	17,923	59	1,429	78
967	Askeri Mektepler Masrafları	35,000	0	35,000	0	35,000	0	0	0
968	Askeri Müze Masrafları	2,000	0	2,000	0	1,999	99	0	01
969	1493 sayılı kanun mucibince verilecek ikramiye	18,600	0	18,578	0	18,462	15	115	85
970	**Geçen Yıl Borçları**	**2,000**	**0**	**43,207**	**70**	**39,628**	**16**	**3,579**	**54**
971	**Eski Yıllar Borçları**	**4,660**	**0**	**67,865**	**22**	**55,090**	**76**	**12,774**	**46**
972	Memnu Mıntıkalar İstimlak bedeli	30,000	0	30,000	0	28,139	63	1,860	37
973	Fen Sanat Umum Müdürlüğü Tecrübe ve Muayene Masrafları	18,000	0	18,000	0	11,494	47	6,505	53
974	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celbolunacaklarla şahit ve ehlivukuf olarak davet edileceklerin masrafları	9,300	0	9,300	0	5,177	48	4,112	52
F.M.	**1928–1939 Mali Yıllarına ait karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**91,890**	**86**	**43,783**	**49**	**48,107**	**37**
F.M.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**166,963,617**	**22**	**166,963,617**	**22**	**0**	**0**
F.M.	**Motorlu Vasıtalar Mubayaa Bedeli ve İcra Vekilleri Kararıyle Tayin Olunacak Diğer hususlara Ait Masraflar**	**0**	**0**	**211,347**	**16**	**211,347**	**16**	**0**	**0**
F.M.	**Top ve Cephane Siparişleri Masrafı**	**0**	**0**	**2,631,314**	**59**	**2,631,314**	**59**	**0**	**0**
F.M.	**Trakya'da Açılan Artezyen Kuyuları Masrafları**	**0**	**0**	**57,678**	**70**	**57,678**	**70**	**0**	**0**
F.M.	**Devlet Demiryolları Şebekesi Üzerinde Devlet Demiryolları ve Limanları İdarelerine Askeri Bakımdan Yaptırılacak İnşaat ve tamirat Masrafları**	**0**	**0**	**1,231,326**	**78**	**1,231,326**	**78**	**0**	**0**
F.M.	**Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**231,385**	**33**	**231,385**	**33**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**56,539,000**	**0**	**236,853,068**	**53**	**234,751,207**	**64**	**2,101,860**	**89**

[13]

[13] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 21, Devre: VI – İçtima: 1, 1 Teşrinisani 1940, ANKARA, s. 480-488
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1945, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 38-40

Ek-Tablo 3-3: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (HAVA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
980	Maaşatı Umumiye	2,016,951	0	1,916,951	0	1,870,833	58	46,117	42
981	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt İkramiyesi	3,000	0	3,000	0	1,440	0	1,560	0
982	3779 Numaralı Kanunun 10 ve 11 nci ve 1059 Numaralı Kanunun 5 nci Maddeleri Mucibince Verilecek Mükafat	300	0	300	0	0	0	300	0
983	Ücret	834,720	0	731,700	0	597,124	38	134,575	62
984	**Muvakkat Tazminat**	**20,000**	**0**	**23,020**	**0**	**22,822**	**61**	**197**	**39**
985	**3485 numaralı Kanun Mucibince Verilecek Zamaim ve Tazminat**	**622,188**	**0**	**802,188**	**0**	**729,199**	**52**	**72,988**	**48**
986	2853 Numaralı kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi	17,250	0	17,250	0	9,655	0	7,595	0
987	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	7,665	0	7,665	0	6,854	10	810	90
988	Mefruşat ve Demirbaş	10,000	0	10,000	0	9,990	09	9	91
989	Kırtasiye	6,000	0	6,000	0	5,952	86	47	14
990	Müteferrika	8,000	0	8,000	0	8,026	95	0	0
991	Mütenevvi Masraflar	25,000	0	25,000	0	24,686	39	313	61
992	Daimi Memuriyet Harcırahı	15,000	0	15,000	0	13,446	60	1,553	40
993	**Muvakkat Memuriyet Harcırahı**	**50,000**	**0**	**70,000**	**0**	**67,052**	**66**	**2,947**	**34**
994	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**6,000**	**0**	**11,000**	**0**	**10,380**	**10**	**619**	**90**
995	Ücretli Muhabere ve Mükaleme bedeli	3,000	0	3,000	0	659	92	2,340	08
996	Posta Ve Telgraf Ücreti	4,172	0	4,172	0	4,172	0	0	0
997	Muayyenat	766,141	0	766,141	0	754,988	64	11,152	36
998	Levazımı Askeriye	489,025	0	486,717	19	484,631	58	2,085	61
999	Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye	1,153,462	0	1,059,395	52	701,744	31	357,651	21
1000	Ecza ve Malzemei Tıbbiye ve Teçhizatı Sıhhiye	50,,000	0	50,000	0	49,863	51	136	49
1001	Nakliyat	282,000	0	282,000	0	263,974	70	18,025	30
1002	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
1003	**Atış, Bombardıman, Uçuş, Telsiz, Fotoğraf, Malzemei Sıyanet, Tamirhanelerde yüksek mesai, ihtira, Tamir ve Prototip İnşaat ve buna Mümasil İşler için İkramiye ve Mesai İkramiyesi**	**1,000**	**0**	**3,000**	**0**	**2974**	**0**	**26**	**0**
1004	Tayyarecilik Eserleri, Tercüme ve Neşriyat ve Tab Masrafları ve Avrupa'dan Fenni, Mesleki Kitaplar Celbi	20,000	0	20,000	0	16,143	91	3,856	09
1005	Manevra Masrafı	60,000	0	53,000	0	47,801	47	5,198	53
1006	İnşaat, Tamirat, İstimlak	489,320	0	489,320	0	334,974	21	154,345	79
1007	Yabancı Mütehassıs ve Tercümanlar Ücret ve Harcırahları	227,736	0	224,272	76	164,662	30	59,610	46
1008	Staj, Tedkik ve Lisan Tahsili Tahsisatı ve Yabancı Memleketler Harcırahı ve Askeri Mühendis ve Fen Memuru Yetiştirilmek Üzere Yabancı Memleketlere Gönderilecek Subay ve Talebenin Tahsillerile yol, Tedavi ve Tahsil Masrafları	75,000	0	55,000	0	41,307	79	13,692	21
1009	Memleket Dahil Ve Haricinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettirilecek Hasta ve Malûlnin Tedavi Masrafları	6,000	0	6,000	0	5,996	75	3	25

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1010	Askeri Mektepler Masrafı	20,000	0	20,000	0	19,311	07	688	93
1011	Amele Yevmiyesi	952,000	0	952,000	0	951,622	36	377	64
1012	3575 Sayılı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet sandığı Aidatı	47,600	0	45,015	22	36,050	84	8,964	38
1013	**Geçen Yıl Borçları**	**3,760**	**0**	**29,808**	**02**	**27,913**	**83**	**1,894**	**19**
1014	**Eski Yıllar Borçları**	**710**	**0**	**2,953**	**03**	**2,241**	**70**	**711**	**33**
F.M.	**1928 – 1939 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**94,131**	**26**	**81,377**	**40**	**12,753**	**86**
F.M.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**13,793,937**	**17**	**13,793,937**	**17**	**0**	**0**
F.M.	**Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**211,088**	**90**	**211,088**	**90**	**0**	**0**
F.M.	**Levazımı Harbiye, İnşaat, Borçlar**	**0**	**0**	**4,975,189**	**45**	**4,975,189**	**45**	**0**	**0**
F.M.	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye**	**0**	**0**	**13,628**	**0**	**13,628**	**0**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**8,294,000**	**0**	**27,287,843**	**52**	**26,363,720**	**65**	**924,149**	**82**

[14]

[14] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 21, Devre: VI – İçtima: 1, 1 Teşrinisani 1940, ANKARA, s. 488-491
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1945, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 40-41

Ek-Tablo 3-4: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (DENİZ KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1020	Maaşatı Umumiye	2,248,360	0	2,248,360	0	2,242,831	23	5,528	77
1021	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt İkramiyesi	30,340	0	30,340	0	28,440	0	1,300	0
1022	Ücret	227,268	0	227,221	0	215,602	63	11,618	37
1023	Muvakkat Tazminat	15,560	0	15,560	0	15,560	0	0	0
1024	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	13,432	0	10,432	0	7,230	0	3,202	0
1025	3486 ve 1144 Sayılı Kanunlar Mucibince Verilecek Deniz Altıcı ve Dalgıçlara Tahsisat	112,360	0	112,360	0	112,104	44	255	56
1026	2853 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi	7,200	0	7,200	0	7,194	50	5	50
1027	Mefruşat	8,610	0	8,610	0	8,490	31	119	69
1028	Kırtasiye	8,000	0	10,000	0	9,994	10	5	90
1029	Müteferrika	8,000	0	8,000	0	7,931	28	68	72
1030	**Mütenevvi Masraflar**	**8,590**	**0**	**9,090**	**0**	**7,677**	**24**	**1,412**	**76**
1031	Daimi Memuriyet Harcırahı	15,000	0	15,000	0	13,535	53	1,464	47
1032	**Muvakkat Memuriyet Harcırahı**	**25,000**	**0**	**29,500**	**0**	**29,086**	**70**	**413**	**30**
1033	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı**	**4,000**	**0**	**4,500**	**0**	**3,270**	**75**	**1,229**	**25**
1034	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	2,500	0	2,500	0	2,492	74	7	26
1035	Posta ve Telgraf Ücreti	4,504	0	4,504	0	4,503	80	0	20
1036	**Muayyenat**	**1,015,907**	**0**	**1,021,407**	**0**	**1,013,678**	**77**	**7,728**	**23**
1037	**Levazımı Askeriye**	**399,198**	**0**	**417,198**	**0**	**397,761**	**86**	**19,436**	**14**
1038	Levazım ve Teçhizatı Harbiye	1,539,000	0	1,569,000	0	1,228,386	03	340,613	97
1039	Sefain ve Mevaki Levazımı	873,000	0	872,958	0	870,066	85	2,891	15
1040	**Levazımı Sıhhiye**	**42,300**	**0**	**57,300**	**0**	**57,219**	**09**	**80**	**91**
1041	Nakliyat	39,000	0	39,000	0	37,822	06	1,177	94
1042	Kitap, Mecmua ve Risale Masrafları	2,000	0	2,000	0	1,999	57	0	43
1043	Nakil Vasıtaları Masrafı	1,500	0	1,500	0	1,384	86	115	14
1044	**1493 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye ve Fevkalade Mesai İkramiyesi**	**6,000**	**0**	**9,350**	**0**	**8,622**	**55**	**727**	**45**
1045	Memleket Dahil ve Hacrinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettirileceklerin Masrafı	3,000	0	3,000	0	2,963	15	36	85
1046	3779 Sayılı Kanunun 10 ve 11 nci Maddeleri Mucibince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	1,500	0	600	0	0	0	600	0
1047	**Bina İnşa ve Tamiri ve İstimlak bedeli**	**50,000**	**0**	**55,000**	**0**	**45,503**	**74**	**9,496**	**26**
1048	Ecnebi Mütehassıslar	34,994	0	7,994	0	0	0	7,994	0
1049	Ecnebi Memleketler Harcırahı	50,000	0	50,000	0	47,342	82	2,657	18
1050	Staj, Tahsil ve Tedavi Masrafları	106,827	0	55,327	0	38,365	59	16,961	41
1051	Deniz Matbaası İşletme Masrafı, İşçi ve Amele Yevmiye ve Ücreti	4,300	0	4,300	0	4,299	92	0	08
1052	Deniz Mektebleri Masrafı	15,000	0	15,000	0	14,999	24	0	76
1053	**Geçen Yıl Borçları**	**500**	**0**	**547**	**0**	**502**	**74**	**44**	**26**
1054	Eski Yıllar Borçları	750	0	475	0	456	41	18	59
1055	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celp olunacaklarla Şahid ve Ehlivukuf Olarak Davet Edileceklerin Masrafları	500	0	500	0	155	26	344	74
1056	3575 Sayılı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet Sandığı Aidatı	25,000	0	20,000	0	19,999	70	0	30

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1057	Gazdan Korunma Talim Malzemesi	30,000	0	20,000	0	20,000	0	0	0
H.F.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**5,440,231**	**64**	**5,440,231**	**64**	**0**	**0**
H.F.	**Gölcükte Yapılacak Mahfuz Tanklar**	**0**	**0**	**27**	**0**	**0**	**0**	**27**	**0**
H.F.	**Tasfiye edilecek Temini İstikbal Sandığı Noksanı Karşılığı**	**0**	**0**	**0**	**84**	**0**	**0**	**0**	**84**
H.F.	**1928–1939 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**16,400**	**0**	**16,223**	**47**	**176**	**53**
-	TOPLAM	**6,979,000**	**0**	**12,422,292**	**48**	**11,983,930**	**57**	**438,361**	**91**

15

[15] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 21, Devre: VI – İçtima: 1, 1 Teşrinisani 1940, ANKARA, s. 491-497
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1945, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 42-43

Ek-Tablo 3-5: ASKERİ FABRİKALAR UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1060	Maaşatı Umumiye ve Tazminat	472,720	0	472,235	0	436,679	13	8,555	87
1061	1683 numaralı Tekaüt Kanununun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt ikramiyesi	7,920	0	7,920	0	7,320	0	600	0
1062	Müstahdemler Ücreti	385,880	0	385,790	0	361,282	68	24,507	32
1063	İhtisas Yevmiyeleri	18,010	0	18,010	0	15,865	32	2,144	68
1064	Mefruşat, Demirbaş ve Alatı Musikiye	1,900	0	1,900	0	1,883	10	16	90
1065	Kırtasiye	2,500	0	2,500	0	2,492	36	7	64
1066	Müteferrika ve Muhafız Köpekleri İaşesi	4,500	0	4,500	0	4,429	72	70	28
1067	Mütenevvi Masraflar	5,700	0	5,700	0	3,746	53	1,953	47
1068	Harcırahlar	22,200	0	19,542	0	18,663	88	878	12
1069	Resmi Telefon Tesis ve Mukaleme Masrafı	1,200	0	1,200	0	1,179	78	20	22
1070	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	1,350	0	1,350	0	790	91	559	09
1071	Posta ve Telgraf Ücreti	1,491	0	1,491	0	1,491	0	0	0
1072	Muayyenat	88,665	0	88,665	0	81,933	37	6,731	63
1073	Levazımı Askeriye	56,322	0	56,322	0	51,335	27	4,986	73
1074	Levazımı Sıhhiye ve Baytariye	440	0	440	0	371	50	68	50
1075	Sevkiyat	6,500	0	5,824	0	4,231	22	1,592	78
1076	Fenni Kitap ve Risalelerin ve Gazetelerin Mubayya ve Abone Bedelleri	900	0	900	0	773	50	126	50
1077	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	2,000	0	2,000	0	1,998	0	2	0
1078	İnşaat, Tamirat ve Tesisat Masrafları	151,000	0	151,000	0	123,495	63	27,504	37
1079	Ecnebi Mütehassıslar	34,500	0	34,500	0	0	0	34,500	0
1080	Staj	122,800	0	122,800	0	63,862	39	58,937	61
1081	Fabrikalar Umimi masrafları	3,774,102	0	3,767,372	0	3,715,984	02	51,387	98
1082	3575 Numaralı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet Sandığı Aidatı	108,600	0	108,600	0	107,855	10	744	90
1083	**Geçen Yıl Borçları**	**2,000**	**0**	**2,595**	**0**	**2,401**	**56**	**193**	**44**
1084	**Eski Yıllar Borçları**	**500**	**0**	**1,176**	**0**	**966**	**10**	**209**	**90**
1085	2441 Numaralı Kanunun Muvakkat 2 nci Maddesi Mucibince İnhisarlar Umum Müdürlüğüne Ödenecek Eşya ve Malzemenin 6 nci Taksiti	9,300	0	9,300	0	0	0	9,300	0
F.M.	**1928–1939 Mali Yıllarına ait Karşılıksız Borçlar**		**0**	**39,368**	**0**	**39,364**	**75**	**3**	**25**
F.M.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**10,341,283**	**59**	**10,341,283**	**59**	**0**	**0**
F.M.	**2980 Sayılı Kanun Mucibince Cephane İmalatı İnşaat ve Tahsisat Karşılığı**	**0**	**0**	**1,109,142**	**77**	**1,109,142**	**77**		
F.M.	Tank İmalatı İçin Yapılacak Tesisat Bedeli ve Masrafları	0	0	0	0	0	0	0	0
-	**TOPLAM**	**5,283,000**	**0**	**16,763,426**	**36**	**16,527,823**	**18**	**235,603**	**18**

16

[16] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 21, Devre: VI – İçtima: 1, 1 Teşrinisani 1940, ANKARA, s. 498-500
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1945, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 43-44

Ek-Tablo3-6: HARİTA UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1091	Maaşatı Umumiye	330,000	0	330,000	0	329,936	80	63	20
1092	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi	9,360	0	3,120	0	3,120	0	0	0
1093	Müstahdemler Ücreti	64,400	0	63,400	0	61,763	67	1,636	33
1094	**Muvakkat Tazminat**	**40,000**	**0**	**47,200**	**0**	**46,619**	**89**	**580**	**14**
1095	657, 2047, 2022 Numaralı Kanunlar Mucibince Verilecek Tazminat	68,000	0	60,800	0	56,079	22	4,720	78
1096	Mefruşat ve Demirbaş	3,000	0	900	0	706	58	193	42
1097	Kırtasiye	3,000	0	3,000	0	2,999	99	0	01
1098	**Müteferrika**	**3,000**	**0**	**3,500**	**0**	**3,479**	**45**	**20**	**55**
1099	Mütenevvi Masraflar	1,600	0	1,400	0	1,039	22	360	78
1100	Harcırah	10,500	0	9,400	0	8,325	89	1,074	11
1101	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Bedeli	500	0	111	0	110	60	0	40
1102	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	100	0	100	0	13	70	86	30
1103	Posta ve Telgraf Ücreti	630	0	630	0	630	0	0	0
1104	**Muayyenat**	**84,500**	**0**	**86,000**	**0**	**84,107**	**69**	**1,892**	**31**
1105	Levazımı Askeriye	31,700	0	31,700	0	31,558	48	141	52
1106	Levazımı Sıhhiye	1,900	0	1,900	0	1,561	18	338	82
1107	Nakliyat	27,000	0	27,000	0	25,709	83	1,290	17
1108	Makine Alat Edevat ve Demirbaş Eşya Levazımının ve Mubayaa ve Tamirat Masrafları	87,000	0	70,786	34	65,027	56	5,758	78
1109	Hayvan Alımı	2,000	0	2,000	0	1,620	0	380	0
1110	Nakil Vasıtaları Masrafı	39,000	0	39,000	0	36,895	36	2,104	64
1111	1493 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	4,000	0	2,789	0	2,780	0	9	0
1112	**İnşaat, Tamirat**	**27,590**	**0**	**31,590**	**0**	**30,983**	**64**	**606**	**36**
1113	Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Subaylar ile Staj ve Tahsil İçin Gidecek Subaylar ve Talebelerin Harcırah ve Mektep Masraflariyle Tahsil Ücretleri ve Memleket Dahilinde Mektep ve Kurs Masraflariyle Yevmiyeler	12,000	0	11,362	82	10,931	49	431	33
1114	Matbaa Masrafları	49,200	0	49,200	0	47,698	12	1,501	88
1115	**Geçen Yıl Borçları**	**10**	**0**	**88**	**40**	**88**	**10**	**0**	**30**
1116	**Eski Yıllar Borçları**	**10**	**0**	**148**	**40**	**138**	**40**	**10**	**0**
F.M.	**1928–1939 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**22,874**	**04**	**22,874**	**04**	**0**	**0**
F.M.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**28,881**	**64**	**28,881**	**64**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**900,000**	**0**	**928,881**	**64**	**905,630**	**51**	**23,201**	**13**

[17]

[17] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 21, Devre: VI – İçtima: 1, 1 Teşrinisani 1940, ANKARA, s. 501-502
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1945, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 44-45

Ek-Tablo3-7:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
435	Maaşatı Umumiye	4,066,521	0	4,062,584	0	3,410,668	42	651,915	58
436	**1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi**	**10,000**	**0**	**13,800**	**0**	**13,800**	**0**	**0**	**0**
437	Ücret	79,596	0	79,596	0	67,395	56	12,200	44
438	Muvakkat Tazminat	32,000	0	32,000	0	31,790	05	209	95
439	Merkez Mefruşat ve Demirbaşı	500	0	500	0	499	87	0	13
440	Kırtasiye	1,200	0	1,200	0	1,200	0	0	0
441	Merkez Müteferrikası	2,000	0	2,000	0	1,932	02	67	98
442	Komutanlık Otomobili Masrafı	600	0	600	0	599	10	0	90
443	Vilayetler Mefruşat ve Demirbaşı	5,000	0	5,000	0	4,931	32	68	68
444	Vilayetler Levazımı	156,000	0	152,000	0	147,110	33	4,889	67
445	Vilayetler Müteferrikası	15,000	0	15,000	0	14,659	64	340	36
446	Mütenevvi Masraflar	87,000	0	86,952	0	84,113	60	2,838	40
447	Daimi Memuriyet Harcırahı	80,000	0	80,000	0	77,784	64	2,215	36
448	Muvakkat Memuriyet Harcırahı	50,000	0	50,000	0	46,363	45	3,636	55
449	Müfettişler Harcırahı	5,000	0	5,000	0	4,933	70	66	30
450	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafları	3,500	0	3,500	0	3,317	80	182	20
451	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	10	0	10	0	0	0	10	0
452	Posta ve Telgraf Ücreti	97,800	0	97,800	0	74,912	43	22,887	57
453	Tayinat	5,108,711	0	5,108,594	0	5,007,804	64	100,789	36
454	Levazımı Askeriye	1,709,894	0	1,709,894	0	1,664,225	87	45,668	13
455	Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye	87,308	0	87,308	0	86,446	48	861	52
456	Nakliyat	275,000	0	219,752	0	194,994	85	24,757	15
457	Sıhhi ve Baytari İlaç ve Levazımı	11,000	0	10,972	0	8,092	01	2,879	99
458	Tamirat ve İnşaat Masrafı	150,000	0	149,891	35	148,396	16	1,495	19
459	İkramiye ve Tazminat	31,000	0	16,809	0	8,702	50	8,106	50
460	Nakil Vasıtaları Masrafı	11,000	0	11,000	0	10,787	93	212	07
461	Memleket Dahil ve Haricinde Ücretli Sıhhi Müesseselerde Tedavi Ettirileceklerin Masrafları	900	0	900	0	889	0	11	0
462	Spor Masrafı	1,000	0	1,000	0	1,000	0	0	0
463	Subaylara Verilecek Hayvan Tavizi	2,000	0	2,000	0	1,800	0	200	0
464	Jandarma Mektebi Masrafı	55,000	0	55,000	0	51,258	21	3,741	79
465	Matbaa Masrafı	3,400	0	3,400	0	3,363	17	36	83
466	Satın Alma Komisyonları, Dikim Evi , Jandarma Ambarları ve Muayene Heyeti Masrafları	10,300	0	10,300	0	10,194	75	105	25
467	**Geçen Yıl Borçları**	**25,000**	**0**	**43,413**	**0**	**43,333**	**76**	**79**	**24**
468	**Eski Yıllar Borçları**	**5,400**	**0**	**9,157**	**0**	**7,350**	**65**	**1,806**	**35**
F.M.	**1938 –1939 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**51,808**	**0**	**46,949**	**02**	**4,858**	**98**
F.M.	**Muhtelif Jandarma Hizmetleri**	**0**	**0**	**1,350,210**	**55**	**1,350,210**	**55**	**0**	**0**
F.M.	**Jandarma Silahlarının Tecdidi ve Bomba Mubayaası Masrafı**	**0**	**0**	**937**	**50**	**937**	**50**	**0**	**0**
	- TOPLAM	**12,178,640**	**0**	**13,529,888**	**40**	**12,632,748**	**98**	**897,139**	**42**

[18]

[18] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1945, T.B.M.M. Matbaası,ANKARA, s. 19-20
* **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1940, s.98 – 103

Ek-Tablo 4-1

TÜRKİYE'NİN 1941 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	3.963.684	1,3	4.431.957	0,7	4.289.932	0,7
Riyaseticumhur	474.889	0,2	484.880	0,1	464.861	0,1
Divanı Muhasebat	748.757	0,2	778.733	0,1	760.005	0,1
Başvekalet	1.306.203	0,4	1.816.696	0,3	1.803.162	0,3
Devlet Şurası Reisliği	352.212	0,1	352.212	0,1	347.553	0,1
İstatistik Umum Müdürlüğü	279.857	0,1	279.164	0,0	274.368	0,0
Diyanet İşleri Reisliği	697.518	0,2	736.469	0,1	720.385	0,1
Maliye Vekaleti	25.159.780	8,1	43.692.398	7,2	40.773.569	7,0
Duyunu Umumiye	85.157.219	27,5	81.075.433	13,4	78.410.284	13,4
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti	5.930.350	1,9	6.411.849	1,1	5.937.661	1,0
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	1.696.043	0,5	1.792.322	0,3	1.675.651	0,3
Dahiliye Vekaleti	5.527.479	1,8	5.832.565	1,0	5.668.597	1,0
Emniyet Umum Müdürlüğü	7.867.301	2,5	8.343.277	1,4	7.912.404	1,3
Jandarma Genel Komutanlığı	**13.631.110**	**4,4**	**13.609.990**	**2,3**	**12.983.191**	**2,2**
Hariciye Vekaleti	3.604.900	1,2	3.605.073	0,6	3.342.749	0,6
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti	11.969.424	3,9	12.378.426	2,1	11.303.030	1,9
Adliye Vekaleti	9.519.802	3,1	10.950.880	1,8	10.579.234	1,8
Maarif Vekaleti	19.452.261	6,3	25.078.377	4,2	23.489.459	4,0
Nafia Vekaleti	18.666.440	6,0	40.474.131	6,7	38.061.954	6,5
İktisat Vekaleti	3.424.691	1,1	3.660.609	0,6	3.489.233	0,6
Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı)	**56.539.000**	**18,3**	**267.051.477**	**44,3**	**265.844.773**	**45,3**
Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı)	**8.294.000**	**2,7**	**22.916.114**	**3,8**	**22.657.349**	**3,9**
Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı)	**6.979.000**	**2,3**	**16.637.520**	**2,8**	**16.362.881**	**2,8**
Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	**5.283.000**	**1,7**	**17.533.641**	**2,9**	**16.792.051**	**2,9**
Harita Umum Müdürlüğü	**900.000**	**0,3**	**1.050.388**	**0,2**	**991.530**	**0,2**
Matbuat Umum Müdürlüğü	1.092.682	0,4	1.067.642	0,2	1.021.152	0,2
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Md.lüğü	583.897	0,2	576.136	0,1	519.655	0,1
Munakalat Vekaleti	1.697.058	0,5	1.727.058	0,3	1.600.987	0,3
Ticaret Vekaleti	1.591.020	0,5	1.614.161	0,3	1.369.625	0,2
Ziraat Vekaleti	7.350.819	2,4	7.448.882	1,2	6.964.300	1,2
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**309.740.396**	**100,0**	**603.408.460**	**100,0**	**586.411.585**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	3.196.800		2.766.800		2.766.800	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	98.507.132		116.549.641		101.857.011	
KONSOLİDE BÜTÇE	**405.050.728**		**717.191.301**		**685.501.796**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 2.992.000.000)	13,5		24		22,9	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**91.626.110**	**29,7**	**338.799.130**	**56,3**	**335.631.775**	**57,3[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.211 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1941, s.10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Devre :VI – İçtima :2 Cilt 22, 1 Teşrinisani 1941, ANKARA, s. 329'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

Ek-Tablo 4-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (KARA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
950	Vekil Tahsisatı	4,800	0	4,800	0	4,800	0	0	0
951	Maaşatı umumiye	24,567,210	0	24,567,210	0	24,567,210	0	0	0
952	1683 sayılı kanunun 58 nci maddesi mucibince verilecek tekaüt ikramiyesi	255,000	0	255,000	0	255,000	0	0	0
953	3779 Sayılı Kanunun 10 ve 11 nci Maddeleri Mucibince Gedikli erbaşlara verilecek İkramiyeler ve Mükafat	10,000	0	10,000	0	7,800	0	2,200	0
954	Ücret	815,960	0	815,960	0	764,649	11	51,310	89
955	Muvakkat Tazminat	270,000	0	270,000	0	269,335	56	664	44
956	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	135,000	0	135,000	0	101,431	74	33,568	26
957	**Mefruşat**	**100,000**	**0**	**110,000**	**0**	**107,634**	**38**	**2,365**	**62**
958	Kırtasiye	78,170	0	78,170	0	74,625	55	3,544	45
959	Müteferrika	133,400	0	133,400	0	126,512	52	6,887	48
960	Vekalet Otomobil Masrafları	1,940	0	1,940	0	1,739	63	200	37
961	Defatir ve Evrakı Matbua	93,000	0	93,000	0	87,828	66	5,171	34
962	Daimi Memuriyet Harcırahı	421,680	0	420,961	20	380,647	03	40,314	17
963	**Geçici Memuriyet Harcırahı**	**260,000**	**0**	**257,173**	**98**	**247,579**	**81**	**9,594**	**17**
964	Müfettişler Harcırahı	64,100	0	63,729	60	62,839	05	890	55
965	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı	56,090	0	56,090	0	54,482	28	1,607	72
966	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	28,000	0	27,600	0	18,867	16	8,732	84
967	Posta ve Telgraf Ücreti	204,000	0	204,000	0	204,000	0	0	0
968	Muayyenat	15,985,420	0	15,934,569	0	15,922,473	12	12,095	88
969	Levazımı Askeriye	5,633,060	0	5,622,299	0	5,620,143	59	2,155	41
970	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye, Fenniye ve Tahkimat Masrafı**	**2,213,500**	**0**	**2,175,419**	**26**	**1,863,083**	**55**	**312,335**	**71**
971	**Levazımı Sıhhiye**	**427,800**	**0**	**428,760**	**0**	**382,588**	**19**	**46,171**	**81**
972	Gaz ve Maske Masrafları	277,000	0	272,000	0	91,720	51	180,279	49
973	Türkiye Dahilinde Tedarikine İmkan görülmeyen Malzemenin Mubayaası için Ecnebi Memleketlere Gidecek olan Heyetlerle tedkik ve tetebbü Maksadile Gidecek Heyetlerin ve Avrupada Komutanlık Namına Gaz Stajı Yapan Talebelerin Harcırah ve Lüzumlu Tesisat İnşa Masrafları	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
974	Hava Korunma Masrafları	5,000	0	5,000	0	2,554	48	2,445	52
975	Veteriner Ecza ve Malzeme Tedarik ve Mubayaası, serom ve Tecrübe Hayvanları Mubayaası, Mesleki Neşriyat ve Askeri Veteriner Okulu ile Meslek Gedikli Okulundan Fevkalade Derece ile Neşet edenlere Şeref ve Tergip Mükafatı	63,270	0	63,270	0	63,270	0	0	0
976	Hayvan Mubayaa ve Tazmini	200,000	0	144,825	0	143,323	50	1,496	50
977	Nakliyat	1,580,320	0	1,517,668	68	1,360,198	35	157,470	33
978	Yabancı Memleketler Fabrikalarına gideceklerin Harcırah Masrafları	5,000	0	5,000	0	934	21	4,065	79
979	Manevra Masrafları	285,000	0	270,000	0	239,905	36	30,094	64
980	Nakil Vasıtaları Masrafı	70,000	0	70,000	0	53,398	04	16,601	96
981	Staj ve Tahsil Masrafları	130,000	0	66,300	0	33,757	93	32,542	07

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
982	Memleket İç ve Dışındaki Türk Şehitlerinin tezkır ve ipkayı namı için yapılmış ve yapılacak şehitliklerin bilumum levazım ve inşa masraf ve bekçi ücretleri	10,000	0	10,000	0	9,367	24	632	76
983	İnşaat ve Tamirat ve sabit tesisat masrafları	1,940,720	0	1,837,226	29	1,780,684	13	56,542	16
984	Tahdidi Hudud Komisyonu Ücret ve Harcırahı ile İdare ve Kule Masrafları	4,000	0	4,000	0	0	0	4,000	0
985	Ecnebi Mütehassıslar	100,000	0	99,420	0	37,780	37	61,639	63
986	Memuriyeti Mahsusa ile ecnebi memleketlere gönderilecek subaylar ve memurlar harcırahı	20,000	0	20,000	0	15,553	58	4,446	42
987	**Askeri Mektepler Masrafları**	**35,000**	**0**	**40,000**	**0**	**38,589**	**41**	**1,410**	**59**
988	Askeri Müze Masrafları	2,000	0	2,000	0	2,000	0	0	0
989	1493 sayılı kanun mucibince verilecek ikramiye	18,600	0	18,600	0	18,531	23	68	77
990	**Geçen Yıl Borçları**	**2,000**	**0**	**62,911**	**45**	**62,911**	**45**	**0**	**0**
991	**Eski Yıllar Borçları**	**4,660**	**0**	**145,184**	**54**	**44,450**	**79**	**100,733**	**75**
992	Fen Sanat Umum Müdürlüğü Tecrübe ve Muayene Masrafları	18,000	0	18,000	0	12,207	24	5,792	76
993	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celbolunacaklarla şahit ve ehlivukuf olarak davet edileceklerin masrafları	9,300	0	9,300	0	6,766	08	2,533	92
994	**1938 – 1940 Yılları Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**64,192**	**0**	**62,311**	**99**	**1,880**	**01**
995	**2204 Sayılı Kanunla Verilecek İhtisas Ücreti**	**0**	**0**	**580**	**0**	**540**	**0**	**40**	**0**
H.F.	**1936 – 1940 Yıllarına ait karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**1,175**	**0**	**0**	**0**	**1,175**	**0**
H.F.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**210,616,143**	**97**	**210,616143**	**97**	**0**	**0**
H.F.	**Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**22,598**	**18**	**22,598**	**18**	**0**	**0**
H.F.	Motorlu Vasıtalar Mubayaa Bedeli ve İcra Vekilleri Kararıyle Tayın Olunacak Diğer hususlara Ait Masraflar	0	0	0	0	0	0	0	0
H.F.	Top ve Cephane Siparişleri	0	0	0	0	0	0	0	0
H.F.	Trakya'da Açılan Arteziyan Kuyuları Masrafları	0	0	0	0	0	0	0	0
H.F.	Devlet Demiryolları Şebekeleri Uzerinde Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresine Askeri Bakımdan Yaptırılacak İnşaat ve tamirat Masrafları	0	0	0	0	0	0	0	0
-	**TOPLAM**	**56,539,000**	**0**	**267,051,477**	**15**	**265,844,773**	**97**	**1,206,703**	**18**

19

[19] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 22, Devre: VI – İçtima: 2, 1 Teşrinisani 1941, ANKARA, s. 421-429
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 29, Dönem: VII – Toplantı: Olğ. ve 1, 1 Kasım 1947, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 48-49

Ek-Tablo 4-3: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (HAVA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1000	Maaşatı Umumiye	2,021,120	0	2,021,120	0	2,018,399	41	2,720	59
1001	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt İkramiyesi	3,000	0	3,000	0	0	0	3,000	0
1002	3279 Numaralı Kanunun 10 ve 11 nci ve 1059 Numaralı Kanunun 5 nci Maddeleri Mucibince Verilecek Mükafat	300	0	300	0	0	0	300	0
1003	Ücret	834,720	0	684,616	77	652,449	26	32,167	51
1004	Muvakkat Tazminat	20,000	0	20,000	0	19,703	60	296	40
1005	**3485 numaralı Kanun Mucibince Verilecek Zamaim ve Tazminat**	**688,076**	**0**	**838,076**	**0**	**815,064**	**19**	**23,011**	**81**
1006	2853 Numaralı kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi	17,940	0	15,326	39	13,250	01	2,076	38
1007	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	14,954	0	14,954	0	10,917	19	4,036	81
1008	Mefruşat ve Demirbaş	6,000	0	6,000	0	5,943	69	56	31
1009	Kırtasiye	6,000	0	6,000	0	5,789	02	210	89
1010	Müteferrika	8,000	0	8,000	0	7,388	64	661	36
1011	Mütenevvi Masraflar	25,000	0	25,000	0	24,429	41	570	59
1012	Daimi Memuriyet Harcırahı	15,000	0	15,000	0	14,303	15	696	85
1013	Muvakkat Memuriyet Harcırahı	50,000	0	49,978	0	46,211	21	3,766	79
1014	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı	6,000	0	6,000	0	5,969	22	30	88
1015	Ücretli Muhabere ve Mükaleme bedeli	2,000	0	2,000	0	1,343	44	656	56
1016	Posta Ve Telgraf Ücreti	7,060	0	7,060	0	7,060	0	0	0
1017	Muayyenat	860,380	0	860,317	0	837,670	15	22,646	85
1018	Levazımı Askeriye	650,000	0	649,819	0	636,611	20	13,207	80
1019	Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye	1,100,000	0	1,094,075	0	1,039,341	63	54,733	37
1020	Ecza ve Malzemei Tıbbiye ve Teçhizatı Sıhhiye	20,000	0	20,000	0	19,762	73	237	27
1021	Nakliyat	200,000	0	196,690	62	174,336	14	22,354	48
1022	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
1023	Atış, Bombardıman, Uçuş, Telsiz, Fotoğraf, Malzemei Sıyanet, Tamirhanelerde yüksek mesai, ihtira, Tamir ve Prototip İnşaat ve buna Mümasil Müteferrik İşler için İkramiye ve Mesai İkramiyesi	1,000	0	1,000	0	990	0	10	0
1024	Tayyarecilik Eserleri, Tercüme ve Neşriyat ve Tab Masrafları ve Avrupa'dan Fenni, Mesleki Kitaplar Celbi	10,000	0	10,000	0	8,810	45	1,189	55
1025	Manevra Masrafları	15,000	0	14,766	29	13,855	77	910	52
1026	İnşaat, Tamirat, İstimlak	457,140	0	457,140	0	435,045	34	22,094	66
1027	Yabancı Mütehassıslar Ücret ve Harcırahları	200,000	0	180,680	0	171,319	89	9,360	11
1028	Staj ve Lisan Tahsili Tahsisatı ve Yabancı Memleketler Harcırahı ve Askeri Mühendis ve Fen Memuru Yetiştirilmek Üzere Yabancı Memleketlere Gönderilecek Subay ve Talebenin Tahsillerile yol, Tedavi ve Tahsil Masrafları	75,000	0	70,932	62	36,819	28	34,113	34
1029	Memleket Dahil Ve Haricinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettirilecek Hasta ve Malülinin Tedavi Masrafları	6,000	0	6,000	0	4,606	51	1,393	49
1030	Askeri Mektepler Masrafı	20,000	0	20,000	0	19,958	86	41	14
1031	Amele Yevmiyesi	900,000	0	900,000	0	899,975	98	24	02

FASİL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1032	3575 Sayılı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet sandığı Aidatı	47,600	0	39,948	0	39,947	32	0	68
1033	**Geçen Yıl Borçları**	**5,000**	**0**	**33,107**	**32**	**32,465**	**16**	**642**	**16**
1034	**Eski Yıllar Borçları**	**710**	**0**	**14,092**	**99**	**13,964**	**53**	**128**	**46**
H.F.	**Çocuk Zammı**	**0**	**0**	**1,800**	**0**	**1,472**	**50**	**327**	**50**
H.F.	**Yakacak Zammı**	**0**	**0**	**200**	**0**	**60**	**0**	**140**	**0**
Milli P.	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye**	**0**	**0**	**2,414,468**	**98**	**2,414,468**	**98**	**0**	**0**
H.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**11,690,348**	**48**	**11,690,348**	**48**	**0**	**0**
Nazım	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye**	**0**	**0**	**517,296**	**94**	**517,296**	**94**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**8,294,000**	**0**	**22,916,114**	**40**	**22,657,349**	**28**	**258,765**	**12**

20

[20] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 22, Devre: VI – İçtima: 2, 1 Teşrinisani 1941, ANKARA, s. 429 – 434
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 29, Dönem: VII – Toplantı: Olğ. ve 1, 1 Kasım 1947, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 50 – 51

Ek-Tablo 4-4: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (DENİZ KISMI)

FASİL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1040	Maaşatı Umumiye	2,447,502	0	2,445,929	0	2,410,904	69	35,024	31
1041	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt İkramiyesi	25,000	0	25,000	0	24,240	0	760	0
1042	Ücret	223,680	0	223,680	0	219,658	40	4,021	60
1043	Muvakkat Tazminat	11,560	0	11,560	0	11,559	80	0	20
1044	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	13,432	0	13,432	0	11,664	05	1,767	95
1045	3486 ve 1144 Sayılı Kanunlar Mucibince Verilecek Deniz Altıcı ve Dalgıçlara Tahsisat	170,000	0	170,000	0	169,611	80	388	20
1046	2853 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi	7,200	0	7,200	0	7,193	26	6	74
1047	Mefruşat	8,000	0	8,000	0	7,868	50	131	50
1048	**Müteferrika**	**8,000**	**0**	**18,357**	**0**	**16,747**	**68**	**1,609**	**32**
1049	Mütenevvi Masraflar	16,590	0	16,590	0	15,975	51	614	49
1050	Daimi Memuriyet Harcırahı	15,000	0	15,000	0	13,456	72	1,543	28
1051	Muvakkat Memuriyet Harcırahı	25,000	0	25,000	0	24,607	36	392	64
1052	Muhabere İşleri	13,300	0	13,300	0	13,177	23	122	77
1053	Muayyenat	1,045,907	0	1,045,907	0	1,037,326	28	8,580	72
1054	Levazımı Askeriye	399,198	0	399,198	0	394,899	71	4,298	29
1055	Levazım ve Teçhizatı Harbiye	1,439,000	0	1,407,924	0	1,268,444	78	139,479	22
1056	Sefain ve Mevaki Levazımı	753,000	0	753,000	0	748,215	58	4,784	42
1057	Levazımı Sıhhiye	42,300	0	42,300	0	42,148	91	151	09
1058	Nakliyat	39,000	0	39,000	0	38,320	20	679	80
1059	Kitap ve Mecmua ve Risale Masrafları	2,000	0	2,000	0	1,980	80	19	20
1060	Nakil Vasıtaları Masrafları	1,500	0	1,500	0	1460	66	39	34
1061	1493 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye ve Fevkalade Mesaisi görünenlere verilecek İkramiye ve Alınacak Hediyeler	6,000	0	6,000	0	5,080	91	919	09
1062	Memleket Dahil ve Haricinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettirileceklerin Masrafları	3,000	0	3,000	0	2,904	0	96	0
1063	3779 Sayılı Kanunun 10 ve 11 nci Maddeleri Mucibince Gedikli Erbaş İkramiyesi ve Mükafatı	1,500	0	1,100	0	0	0	1,100	0
1064	**Bina İnşa Mubayaa, Tamir ve İstimlak bedeli**	**46,207**	**0**	**77,283**	**0**	**66,133**	**74**	**11,149**	**26**
1065	Ecnebi Mütehassıslar	24,994	0	24,994	0	0	0	24,994	0
1066	Ecnebi Memleketler Harcırahı	50,000	0	50,000	0	48,307	72	1,692	28
1067	Staj, Tahsil ve Tedavi Masrafları	92,080	0	63,010	0	37,662	05	25,347	95
1068	Deniz Matbaası İşletme Masrafı	4,300	0	4,300	0	4,299	82	0	18
1069	Deniz Mektebleri Masrafı	15,000	0	15,000	0	13,039	07	1,960	93
1070	**Geçen Yıl Borçları**	**500**	**0**	**2,569**	**0**	**2,548**	**30**	**20**	**70**
1071	**Eski Yıllar**	**750**	**0**	**1,680**	**0**	**1,631**	**10**	**48**	**90**
1072	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celbolunacaklarla Şahid ve Ehlivukuf Olarak Davet Edileceklerin Masrafları	5,000	0	500	0	298	91	201	09
1073	3575 Sayılı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet Sandığı Aidatı	23,000	0	23,000	0	23,000	0	0	0
1074	Gazdan Korunma Talim Malzemesi	5,000	0	32	0	32	0	0	0

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
H.F.	1928 – 1939 Karşılıksız Borçlar	0	0	44	0	23	51	20	49
H.F.	Çocuk Zammı	0	0	400	0	342	40	57	50
1075	1934 – 1940 Karşılıksız Borçlar	0	0	7,211	0	4,596	08	2,614	92
H.F.	Muhtelif Müdafaa Hizmetleri	0	0	9,672,106	75	9,672,106	75	0	0
H.F.	Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı	0	0	1,413	31	1,413	31	0	0
-	TOPLAM	6,979,000	0	16,637,520	06	16,362,881	69	274,638	37

21

[21] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 22, Devre: VI – İçtima: 2, 1 Teşrinisani 1941, ANKARA, s. 434 – 440
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 29, Dönem: VII – Toplantı: Olğ. ve 1, 1 Kasım 1947, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 51 – 52

Ek-Tablo 4-5: ASKERİ FABRİKALAR UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1080	Maaşatı Umumiye ve Tazminat	636,040	0	635,688	0	627,639	02	8,048	98
1081	1683 numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt ikramiyesi	5,000	0	5,000	0	4,560	0	440	0
1082	Müstahdemler Ücreti	412,900	0	412,900	0	393,747	51	19,152	49
1083	İhtisas Yevmiyeleri	23,500	0	23,500	0	19,318	80	4,181	20
1084	Mefruşat, Demirbaş ve Alatı Musikiye	2,500	0	2,500	0	2,424	07	75	93
1085	Kırtasiye	4,000	0	4,000	0	3,930	49	69	51
1086	Müteferrika ve Muhafız Köpekleri İaşesi	7,500	0	7,500	0	6,442	52	1,057	48
1087	Mütenevvi Masraflar	6,500	0	6,500	0	5,976	73	523	27
1088	Harcırahlar	33,200	0	33,200	0	29,702	99	3,497	01
1089	Resmi Telefon Tesis ve Mukaleme Masrafı	5,000	0	5,000	0	4,979	30	20	70
1090	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Masrafı	1,350	0	1,350	0	707	0	643	0
1091	Posta ve Telgraf Ücreti	1,848	0	1,848	0	1,848	0	0	0
1092	Muayyenat	126,960	0	126,960	0	109,300	07	17,659	93
1093	Levazımı Askeriye	97,000	0	97,000	0	73,801	68	23,198	32
1094	Levazımı Sıhhiye ve Baytariye	3,660	0	3,660	0	2,686	83	973	17
1095	Sevkiyat	10,000	0	10,000	0	8,765	92	1,234	08
1096	Fenni Kitap ve Risalelerin ve Gazetelerin Mubayaa ve Abone Bedelleri	500	0	500	0	383	67	116	33
1097	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	2,000	0	2,000	0	2,000	0	0	0
1098	İnşaat, Tamirat ve Tesisat Masrafları	70,500	0	64,567	0	47,435	68	17,131	32
1099	Ecnebi Mütehassıslar	20,000	0	20,000	0	9,326	76	10,673	24
1100	Staj	159,200	0	153,263	0	61,440	40	91,822	60
1101	Fabrikalar Umum masrafları	3,559,102	0	3,558,692	0	3,030,260	80	528,431	20
1102	3575 Numaralı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet Sandığı Aidatı	93,840	0	93,840	0	87,234	37	6,605	63
1103	**Geçen Yıl Borçları**	**500**	**0**	**3,879**	**0**	**3,878**	**03**	**0**	**97**
1104	**Eski Yıllar Borçları**	**100**	**0**	**2,395**	**0**	**2,294**	**24**	**100**	**76**
1105	2441 Numaralı Kanunun Muvakkat 2 nci Maddesi Mucibince İnhisarlar Umum Müdürlüğüne Ödenecek Eşya ve Malzemenin 7 nci Taksiti	300	0	300	0	300	0	0	0
H.F.	**Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**5,933**	**0**	**0**	**0**	**5,933**	**0**
H.F.	**Çocuk Zammı**	**0**	**0**	**560**	**0**	**560**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Yakacak Zammı**	**0**	**0**	**525**	**0**	**524**	**51**	**0**	**49**
H.F.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**12,250,581**	**69**	**12,250,581**	**69**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**5,283,000**	**0**	**17,533,641**	**69**	**16,792,051**	**08**	**741,590**	**61**

22

[22] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 22, Devre: VI – İçtima: 2, 1 Teşrinisani 1941, ANKARA, s. 440 – 443
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 29, Dönem: VII – Toplantı: Olğ. ve 1, 1 Kasım 1947, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 53 – 54

Ek-Tablo 4-6: HARİTA UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1110	Maaşatı Umumiye	350,000	0	350,000	0	349,633	41	366	59
1111	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi	7,920	0	7,920	0	6,600	0	1,320	0
1112	Ücretler	73,000	0	73,000	0	68,185	44	4,814	56
1113	Muvakkat Tazminat	45,000	0	45,000	0	45,000	0	0	0
1114	657, 2047, 2022 Numaralı Kanunlar Mucibince Verilecek Tazminat	50,000	0	50,000	0	48,292	20	1,707	80
1115	Mefruşat	1,000	0	1,000	0	851	50	148	50
1116	Kırtasiye	2,000	0	2,000	0	2,000	0	0	0
1117	Müteferrika	3,000	0	3,000	0	2,817	39	187	61
1118	Mütenevvi Masraflar	2,350	0	1,350	0	1,114	79	235	21
1119	Harcırah	7,500	0	7,500	0	6,690	76	809	24
1120	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı	100	0	100	0	99	02	0	98
1121	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	200	0	200	0	52	16	147	84
1122	Posta ve Telgraf Ücreti	630	0	630	0	630	0	0	0
1123	Muayyenat	103,000	0	103,000	0	96,137	33	6,862	67
1124	Levazımı Askeriye	59,000	0	59,000	0	53,368	09	5,631	91
1125	Levazımı Sıhhiye	1,100	0	1,100	0	468	25	631	75
1126	Nakliyat	25,000	0	25,000	0	21,345	98	3,654	02
1127	Makine Alat Edevat ve Demirbaş Eşya Levazımının Mubayaa ve Tamirat Masrafları	20,000	0	20,000	0	19,230	64	769	36
1128	Hayvan Alımı	500	0	500	0	332	0	168	0
1129	Nakil Vasıtaları Masrafı	21,000	0	21,000	0	13,122	57	7,877	43
1130	1493 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1,000	0	1,000	0	1,000	0	0	0
1131	İnşaat, Tamirat ve Tesisat	26,369	0	23,009	0	19,404	81	3,604	19
1132	Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Subaylar ile Staj ve Tahsil İçin Gidecek Subaylar ve Talebelerin Harcırah ve Mektep Masraflariyle Tahsil Ücretleri ve Memleket Dahilinde Mektep ve Kurs Masraflariyle Yevmiyeler	30,000	0	30,000	0	13,363	69	16,636	31
1133	Matbaa Masrafları	70,038	0	65,038	0	61,793	94	3,244	06
1134	Geçen Yıl Borçları	10	0	10	0	2	88	7	12
1135	Eski Yıl Borçları	283	0	283	0	245	57	37	43
1136	**1940 Mali Yılı Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**9,360**	**0**	**9,360**	**0**	**0**	**0**
H.F.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**150,388**	**33**	**150,388**	**33**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**900,000**	**0**	**1,050,388**	**33**	**991,530**	**75**	**58,857**	**58**

23

[23] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 22, Devre: VI – İçtima: 2, 1 Teşrinisani 1941, ANKARA, s. 444 – 445
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 29, Dönem: VII – Toplantı: Olğ. ve 1, 1 Kasım 1947, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 55

Ek-Tablo 4-7:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
461	Maaşatı Umumiye	4,250,521	0	4,227,035	68	3,876,561	22	350,474	46
462	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi	20,000	0	20,000	0	14,520	0	5,480	0
463	Ücret	79,596	0	79,596	0	63,571	99	16,024	01
464	**Muvakkat Tazminat**	**40,000**	**0**	**45,000**	**0**	**43,890**	**53**	**1,109**	**47**
465	Merkez Mefruşat ve Demirbaş	500	0	500	0	499	76	0	24
466	Kırtasiye	1,200	0	1,200	0	1,200	0	0	0
467	Merkez Müteferrikası	2,000	0	2,000	0	1,765	31	234	69
468	**Komutanlık Otomobili Masrafı**	**1,100**	**0**	**1,800**	**0**	**1,336**	**34**	**463**	**66**
469	Vilayetler Mefruşat ve Demirbaşı	5,000	0	5,000	0	4,960	50	39	50
470	Vilayetler Levazımı	375,500	0	364,495	18	331,723	05	32,772	13
471	**Vilayetler Müteferrikası**	**15,000**	**0**	**19,000**	**0**	**17,950**	**53**	**1,049**	**47**
472	**Mütenevvi Masraflar**	**87,000**	**0**	**91,964**	**0**	**87,558**	**89**	**4,405**	**11**
473	Daimi Memuriyet Harcırahı	100,000	0	89,543	79	84,619	22	4,924	57
474	Muvakkat Memuriyet Harcırahı	50,000	0	70,000	0	65,236	65	4,763	35
475	Müfettişler Harcırahı	8,000	0	8,000	0	7,509	51	490	49
476	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafları**	**3,500**	**0**	**5,500**	**0**	**5,057**	**45**	**442**	**55**
477	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	1	0	1	0	0	0	1	0
478	Posta ve Telgraf Ücreti	75,995	0	75,995	0	75,995	0	0	0
479	Tayinat	6,103,452	0	5,984,894	84	5,842,295	30	142,599	54
480	Levazımı Askeriye	1,826,794	0	1,826,768	31	1,811,179	89	15,606	46
481	Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye	57,000	0	57,000	0	54,500	31	2,499	69
482	**Nakliyat**	**195,000**	**0**	**255,000**	**0**	**237,538**	**19**	**17,461**	**81**
483	Sıhhi ve Baytari İlaç ve Levazımı	26,000	0	22,000	0	20,083	51	1,916	49
484	Tamirat ve İnşaat Masrafı	150,000	0	150,000	0	145,629	85	4,370	15
485	İkramiye ve Tazminat	22,000	0	17,057	24	13,620	44	3,436	80
486	**Nakil Vasıtaları**	**11,000**	**0**	**17,500**	**0**	**16,558**	**43**	**941**	**57**
487	**Memleket Dahil ve Haricinde Ücretli Sıhhi Müesseselerde Tedavi Ettirileceklerin Masrafları**	**3,000**	**0**	**4,000**	**0**	**2,379**	**05**	**1,620**	**95**
488	Spor Masrafı	1,000	0	1,000	0	495	50	504	50
489	Subaylara Verilecek Hayvan Tavizi	20,000	0	20,000	0	14,760	0	5,240	0
490	Jandarma Mektebi Masrafı	60,259	0	60,259	0	59,499	55	759	45
491	Matbaa Masrafı	3,400	0	3,400	0	3,178	30	221	70
492	Satın Alma Komisyonları, Dikim Evi, Jandarma Ambarları ve Muayene Heyeti Masrafları	7,001	0	7,001	0	6,983	04	17	96
493	**Geçen Yıl Borçları**	**25,000**	**0**	**27,239**	**42**	**26,793**	**81**	**445**	61
494	**Eski Yıl Borçları**	**5,291**	**0**	**11,856**	**74**	**11,280**	**12**	**576**	62
495	**1933 -1940 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**11,761**	**0**	**11,194**	**56**	**566**	44
H.F.	**1936 -1940 Mali Yıllarına Ait Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**7,603**	**76**	**7,012**	**62**	**591**	14
H.F.	**Çocuk Zammı**	**0**	**0**	**8,000**	**0**	**7,131**	**50**	**868**	50
H.F.	**Yakacak Zammı**	**0**	**0**	**11,000**	**0**	**7,121**	**66**	**3,878**	34
-	**TOPLAM**	**13,631,110**	**0**	**13,609,990**	**0**	**12,983,191**	**58**	**626,798**	42

24

[24] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 22, Devre: VI – İçtima: 2, 1 Teşrinisani 1941, ANKARA, s. 368 – 371
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 29, Dönem: VII–Toplantı: Olğ. ve 1, 1 Kasım 1947, T.B.M.M.Matbaası, ANKARA, s.22-23

Ek-Tablo 5-1:

TÜRKİYE'NİN 1942 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	4.206.872	1,1	6.634.159	0,7	6.471.808	0,7
Riyaseti Cumhur	528.363	0,1	678.363	0,1	657.580	0,1
Divanı Muhasebat Reisliği	851.721	0,2	851.721	0,1	816.639	0,1
Başvekalet	1.256.039	0,3	2.361.439	0,2	2.344.332	0,3
Devlet Şurası Reisliği	391.638	0,1	391.638	0,0	364.958	0,0
İstatistik Umum Müdürlüğü	328.625	0,1	330.525	0,0	305.010	0,0
Diyanet İşleri Reisliği	880.835	0,2	880.835	0,1	840.706	0,1
Maliye Vekaleti	42.353.538	10,7	125.458.314	13,2	121.443.595	13,2
Duyunu Umumiye	100.592.604	25,5	111.414.924	11,7	106.024.200	11,5
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti	7.677.985	1,9	9.105.120	1,0	8.455.443	0,9
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	2.025.452	0,5	2.027.452	0,2	1.888.813	0,2
Dahiliye Vekaleti	6.701.480	1,7	7.011.193	0,7	6.651.845	0,7
Emniyet İşler Umum Müdürlüğü	10.789.785	2,7	12.308.892	1,3	11.862.608	1,3
Jandarma Genel Komutanlığı	**15.220.615**	**3,9**	**23.554.460**	**2,5**	**23.173.396**	**2,5**
Hariciye Vekaleti	3.919.149	1,0	3.988.900	0,4	3.642.123	0,4
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti	14.991.832	3,8	20.882.784	2,2	15.424.599	1,7
Adliye Vekaleti	12.643.536	3,2	15.062.895	1,6	13.955.356	1,5
Maarif Vekaleti	28.533.434	7,2	38.603.711	4,1	36.572.575	4,0
Nafia Vekaleti	20.166.322	5,1	45.983.644	4,8	41.935.332	4,6
İktisat Vekaleti	3.533.783	0,9	3.533.783	0,4	3.314.941	0,4
Milli Müdafaa Vekaleti (Kara Kısmı)	**78.189.327**	**19,8**	**407.092.529**	**42,9**	**405.393.976**	**44,1**
Milli Müdafaa Vekaleti (Hava Kısmı)	**9.121.428**	**2,3**	**37.920.623**	**4,0**	**37.023.233**	**4,0**
Milli Müdafaa Vekaleti (Deniz Kısmı)	**7.542.049**	**1,9**	**25.296.796**	**2,7**	**24.828.528**	**2,7**
Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	**5.623.500**	**1,4**	**28.802.126**	**3,0**	**28.471.573**	**3,1**
Harita Umum Müdürlüğü	**1.037.996**	**0,3**	**1.593.185**	**0,2**	**1.479.780**	**0,2**
Matbuat Umum Müdürlüğü	1.688.685	0,4	1.692.684	0,2	1.604.602	0,2
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Md.lüğü	871.651	0,2	879.401	0,1	610.264	0,1
Munakalat Vekaleti	1.953.827	0,5	2.975.352	0,3	2.754.201	0,3
Ticaret Vekaleti	1.754.020	0,4	1.754.020	0,2	1.436.356	0,2
Ziraat Vekaleti	8.950.847	2,3	9.484.627	1,0	8.761.349	1,0
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**394.326.938**	**100,0**	**948.556.095**	**100,0**	**918.509.721**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	4.446.800		5.009.806		5.009.806	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	137.636.617		184.929.376		158.031.273	
KONSOLİDE BÜTÇE	**527.516.755**		**1.128.475.665**		**1.071.531.188**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 6.196.000.000)	8,5		18,2		17,3	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**116.734.915**	**29,6**	**524.259.719**	**55,3**	**520.370.486**	**56,6[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.213 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1942, s.10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Devre :VI – İçtima :3 Cilt 23, 1 Teşrinisani 1942, ANKARA, s. 253'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1942 YILLI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 5-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (KARA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
965	Vekil Tahsisatı	5,320	0	5,320	0	5,319	60	0	40
966	Maaş ve 4178 Sayılı Kanuna göre Verilecek Zamlar	32,719,206	0	31,711,206	0	32,622,402	71	88,803	29
967	1983 sayılı kanunun 58 nci maddesi Gereğince verilecek tekaüt ikramiyesi	255,000	0	255,000	0	250,640	0	4,360	0
968	3779 Sayılı kanunun 10 ve 11 nci maddeleri gereğince gedikli erbaşlara verilecek ikramiyeler ve mükafat	10,000	0	10,000	0	2,500	0	7,500	0
969	Ücret	1,306,740	0	1,306,740	0	1,279,587	06	27,152	94
970	Muvakkat Tazminat	270,000	0	270,000	0	269,892	78	107	22
971	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	135,000	0	135,000	0	106,765	92	28,234	08
972	Mefruşat	100,000	0	99,992	0	97,512	84	2,479	16
973	Kırtasiye	78,170	0	78,108	0	72,996	15	5,111	85
974	Müteferrika	133,400	0	133,398	0	129,581	03	3,816	97
975	Vekalet Otomobil Masrafları	1,940	0	1,940	0	1,797	29	142	71
976	Matbu Evrak ve Defterler	93,000	0	93,000	0	79,400	31	13,599	69
977	Daimi Memuriyet Harcırahı	421,680	0	420,129	0	369,071	52	51,057	48
978	Geçici Memuriyet Harcırahı	260,000	0	256,258	0	238,012	88	18,245	12
979	Müfettişler Harcırahı	64,100	0	64,100	0	62,416	06	1,683	94
980	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı	56,090	0	56,090	0	54,841	64	1,248	36
981	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	28,000	0	27,969	0	19,327	69	8,641	31
982	Posta ve Telgraf Ücreti	204,000	0	204,000	0	204,000	0	0	0
983	Muayyenat	26,251,471	0	26,122,071	0	25,711,393	04	410,677	96
984	Levazımı Askeriye	8,261,560	0	8,258,354	0	8,241,381	72	16,972	30
985	Levazım ve Teçhizatı Harbiye, Fenniye ve Tahkimat Masrafı	2,502,500	0	2,379,837	0	2,192,478	70	187,358	84
986	Levazımı Sıhhiye	257,800	0	257,924	50	251,769	73	6,154	77
987	Gaz ve Maske Masrafları	277,000	0	177,000	0	137,238	59	39,761	41
988	Türkiye Dahilinde Tedarikine İmkan görülemeyen Malzemenin Mubayaası için Ecnebi Memleketlere Gidecek olan Heyetlerle tedkik ve tetebbü Maksadile Gidecek Heyetlerin ve Avrupada Komutanlık Namına Gaz Stajı Yapan Talebelerin Harcırahı	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
989	Hava Korunma Masrafları	5,000	0	5,000	0	7,999	87	0	13
990	Veteriner Ecza ve Malzeme Tedarik ve Mubayaası, serom ve Tecrübe Hayvanları Mubayaası, Mesleki Neşriyet ve Askeri Veteriner Okulu ile Meslek Gedikli Okulundan Fevkalade Derece ile Neşet edenlere Şeref ve Tergip Mükafatı	63,270	0	63,270	0	63,099	23	170	77
991	Hayvan Mubayaa ve Tazmini	200,000	0	23,525	0	11,720	0	11,805	0
992	Nakliyat	1,580,320	0	1,562,776	0	1,530,725	55	32,050	45
993	Yabancı Memleketler Fabrikalarına gideceklerin Harcırah Masrafları	5,000	0	5,000	0	2,622	51	2,377	49
994	Manevra Masrafları	285,000	0	228,724	0	225,267	85	3,456	15
995	Nakil Vasıtaları	70,000	0	69,721	0	54,075	55	15,645	45
996	Staj ve Tahsil Masrafları	130,000	0	88,047	0	71,423	54	16,623	46

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
997	Memleket İç ve Dışındaki Türk Şehitlerinin tezkir ve ipkayı namı için yapılmış ve yapılacak şehitliklerin bilumum levazım ve inşa masraf ve bekçi ücretleri	10,000	0	10,000	0	6,122	72	3,877	28
998	İnşaat ve Tamirat ve sabit *tesisat masrafları*	**1,940,720**	**0**	**2,133,493**	**52**	**1,678,664**	**41**	**454,829**	**11**
999	Tahdidi Hudud Komisyonu Ücret ve Harcırahı ile İdare ve Kule Masrafları	4,000	0	2,000	0	0	0	2,000	0
1000	Ecnebi Mütehassıslar	94,000	0	60,000	0	26,781	25	33,218	75
1001	Memuriyeti Mahsusa ile ecnebi memleketlere gönderilecek subaylar ve memurlar harcırahı	20,000	0	20,000	0	19,998	20	1	80
1002	Askeri Mektepler Masrafları	35,000	0	35,000	0	34,980	15	19	85
1003	Askeri Müze Masrafları	2,000	0	2,000	0	1,999	45	0	55
1004	1493 sayılı kanun Gereğince verilecek ikramiye	18,600	0	18,600	0	17,941	93	658	07
1005	Geçen Yıl Borçları	**2,000**	**0**	**11,475**	**0**	**17,804**	**43**	**0**	**0**
1006	Eski Yıllar Borçları	**4,140**	**0**	**279,916**	**02**	**215,183**	**88**	**64,732**	**14**
1007	Fen Sanat Umum Müdürlüğü Tecrübe ve Muayene Masrafları	18,000	0	18,000	0	8,739	76	9,260	24
1008	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celbolunacaklarla şahit ve ehlivukuf olarak davet edileceklerin masrafları	9,300	0	9,300	0	6,398	77	2,901	23
H	1938–1940 Yılları Karşılıksız Borçları	**0**	**0**	**57,271**	**92**	**7,172**	**57**	**50,099**	**35**
1009	1936–1940 Yıllarına ait karşılıksız Borçlar	**0**	**0**	**162,561**	**0**	**91,845**	**08**	**70,715**	**92**
H	Muhtelif Müdafaa Hizmetleri	**0**	**0**	**328,830,238**	**84**	**328,830,238**	**84**	**0**	**0**
H	Trakya'da Açılan Artezyen Kuyuları Masrafları	0	0	0	0	0	0	0	0
H	3010 sayılı Kanun Gereğince eski Y. Mahsubatı	**0**	**0**	**9,393**	**08**	**9,393**	**08**	**0**	**0**
H	Motorlu Vasıtalar Mubayaa Bedeli ve İcra Vekilleri Kararıyle Tayin Olunacak Diğer hususlara *Ait Masraflar*	0	0	0	0	0	0	0	0
H	Devlet Demiryolları Şebekesi Üzerinde Demiryolları ve Limanları İdaresine Askeri Bakımdan Yaptırılacak İnşaat ve tamirat Masrafları	**0**	**0**	**56,450**	**36**	**56,450**	**36**	**0**	**0**
-	TOPLAM	**78,189,327**	**0**	**407,086,199**	**78**	**405,393,976**	**22**	**1,698,552**	**99**

[25]

[25] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima: 3, 1 Teşrinisani 1942, ANKARA, s. 348-356
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 31, Dönem: VIII – Toplantı: 3, 1 Kasım 1949, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 47-49

Ek-Tablo 5-3: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (HAVA KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1010	Maaş ve4178 sayılı Kanuna göre Verilecek Zamlar	2,725,097	0	2,678,788	79	2,677,139	53	1,649	26
1011	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibinde Verilecek Tekaüt İkramiyesi	3,000	0	3,000	0	2,040	0	960	0
1012	3779 Numaralı Kanunun 10 , 11 ve 1059 Numaralı Kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Verilecek Mükafat	300	0	300	0	300	0	0	0
1013	Ücret	958,171	0	858,171	0	787,345	86	70,825	14
1014	Muvakkat Tazminat	20,000	0	20,000	0	21,131	56	0	0
1015	3485 numaralı Kanun Gereğince Verilecek Zamaim ve Tazminat	688,076	0	688,076	0	676,791	80	11,284	20
1016	2853 Numaralı kanun Gereğince Verilecek İhtisas Yevmiyesi	17,940	0	17,940	0	14,157	89	3,782	11
1017	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	14,954	0	14,954	0	14,382	83	571	17
1018	Mefruşat ve Demirbaş	6,000	0	6,000	0	5,400	90	599	10
1019	Kırtasiye ve Tersim Malzemesi	6,000	0	5,550	0	2,345	57	3,204	43
1020	Müteferrika	8,000	0	8,000	0	6,708	06	1,291	94
1021	Mütenevvi Masraflar	25,000	0	25,000	0	18,975	16	6,024	84
1022	Daimi Memuriyet Harcırahı	15,000	0	15,000	0	15,343	08	0	0
1023	Muvakkat Memuriyet Harcırahı	50,000	0	50,000	0	41,790	43	8,209	57
1024	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafı	6,000	0	6,000	0	5,864	75	135	25
1025	Ücretli Muhabere ve Mükaleme bedeli	2,000	0	2,000	0	770	86	1,229	14
1026	Posta Ve Telgraf Ücreti	7,060	0	7,060	0	7,060	0	0	0
1027	Muayyenat	860,380	0	860,323	42	859,577	42	746	0
1028	Levazımı Askeriye	650,000	0	646,415	72	618,407	34	28,008	38
1029	Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye	1,100,000	0	1,100,000	0	546,329	20	553,670	80
1030	Ecza ve Malzemesi Tıbbiye ve Teçhizatı Sıhhiye	20,000	0	20,000	0	19,807	98	192	02
1031	Nakliyat	200,000	0	199,815	85	158,193	97	41,624	88
1032	1493 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiye	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
1033	Atış, Bombardıman, Uçuş, Telsiz, Fotoğraf, Malzemei Sıyanet, Tamirhanelerde yüksek mesai, ihtira, Tamir ve Prototip İnşaat ve buna Mümasil Müteferrik İşler için İkramiye ve Mesai İkramiyesi	1,000	0	1,000	0	1,000	0	0	0
1034	Tayyarecilik Eserleri, Tercüme ve Neşriyat ve Tab Masrafları ve Avrupa'dan Fenni, Mesleki Kitaplar ile mecmua ve eserler alımı	10,000	0	9,626	36	6,053	49	3,572	87
1035	Manevra Masrafları	15,000	0	14,957	84	14,473	81	484	03
1036	Hava Meydanları ile Yolları ve Depoları İnşa ve İstimlaki	457,140	0	457,140	0	373,301	11	83,838	89
1037	Yabancı Mütehassıslar ve Tercümanların Ücret ve Masrafları	200,000	0	200,000	0	167,823	25	32,176	75
1038	Staj, Tahsil ve Tetkik ve saire için ecnebi memleketlere gönderileceklerin harcirah Tahsisat ve saire masrafları ile memlekette lisan tahsil ettirilmesi masrafı	75,000	0	75,000	0	41,180	88	33,819	12
1039	Memleket Dahil Ve Haricinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettirilecek Hasta ve Malülinin Tedavi Masrafları	6,000	0	6,000	0	3,744	22	2,255	78

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1040	Askeri Mektepler Masrafı	20,000	0	20,000	0	19,690	98	309	02
1041	Amele Yevmiyesi	900,000	0	900,000	0	899,991	83	8	17
1042	3575 Sayılı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüd ve Muavenet sandığı Aidatı	47,600	0	47,600	0	44,658	08	2,941	92
1043	**Geçen Yıl Borçları**	**5,000**	**0**	**5,545**	**94**	**4,305**	**41**	**1,240**	**53**
1044	**Eski Yıllar Borçları**	**710**	**0**	**5,160**	**08**	**3,425**	**43**	**1,734**	**65**
H.	**3010 Sayılı Kanun Gereğince Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**4,301**	**69**	**4,301**	**69**	**0**	**0**
H.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**27,909,445**	**30**	**27,909,445**	**30**	**0**	**0**
.Na.	**3292 Sayılı Kanun Gereğince Levazımı Harbiye, İnşaatı Harbiye, Borçlar**	**0**	**0**	**39,156**	**60**	**39,156**	**60**	**0**	**0**
Milli P	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye piyan. 3670 Sayılı Kanun Gereğince**	**0**	**0**	**990,816**	**85**	**990,816**	**85**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**9,121,428**	**0**	**37,919,148**	**44**	**37,023,233**	**12**	**897,389**	**96**

26

[26] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima: 3, 1 Teşrinisani 1942, ANKARA, s. 357 - 361
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 31, Dönem: VIII – Toplantı: 3, 1 Kasım 1949, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 49 – 50

Ek-Tablo 5-4: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ (DENİZ KISMI)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1046	Maaş ve 4178 sayılı kanuna göre verilecek zamlar	2,963,813	0	2,958,412	0	2,940,851	47	17,560	53
1047	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt İkramiyesi	25,000	0	20,000	0	14,640	0	5,360	0
1048	Ücret	270,419	0	270,419	0	261,742	24	8,676	76
1049	Muvakkat Tazminat	11,560	0	11,560	0	11,557	85	2	15
1050	Temsil Tahsisatı ve Akçe Farkı	13,432	0	13,432	0	13,035	0	397	0
1051	1114 ve 4145 Sayılı Kanunlar Mucibince Verilecek Deniz Altıcı ve Dalgıç Tahsisatı	170,000	0	169,964	0	166,635	99	3,328	01
1052	2858 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İhtisas Yevmiyesi	7,200	0	7,200	0	7,188	21	11	79
1053	Mefruşat	8,000	0	8,000	0	7,953	99	46	01
1054	Müteferrika	8,000	0	8,000	0	7,710	42	289	58
1055	Mütenevvi Masraflar	14,000	0	14,000	0	13,998	68	1	32
1056	Daimi Memuriyet Harcırahı	15,000	0	14,939	0	12,751	25	2,187	75
1057	Muvakkat Memuriyet Harcırahı	25,000	0	25,000	0	24,765	21	234	79
1058	**Muhabere İşleri**	**13,932**	**0**	**15,932**	**0**	**13,704**	**44**	**2,227**	**56**
1059	Muayyenat	1,094,071	0	1,093,745	0	1,077,286	15	16,458	85
1060	Levazımı Askeriye	399,198	0	399,198	0	392,528	95	6,669	05
1061	Levazım ve Teçhizatı Harbiye	1,444,000	0	1,444,000	0	1,381,228	05	62,771	95
1062	Sefain ve Mevaki Levazımı	753,000	0	752,940	0	744,104	36	8,835	64
1063	Levazımı Sıhhiye	42,300	0	42,300	0	36,817	33	5,482	67
1064	Nakliyat	39,000	0	39,000	0	35,633	07	3,366	93
1065	Kitap ve Mecmua ve Risale Masrafları	2,000	0	2,000	0	1,925	77	74	23
1066	Nakil Vasıtaları Masrafları	1,500	0	1,500	0	421	60	1,078	40
1067	1493 Numaralı Kanun Gereğince Verilecek İkramiye	6,000	0	6,000	0	5,969	83	30	17
1068	Memleket Dahil ve Hacrinde Ücretli Müessesatı Sıhhiyede Tedavi Ettireceklerin Masrafları	3,000	0	3,000	0	3000	0	0	0
1069	3779 Sayılı Kanunun 10 ve 11 nci Maddeleri Mucibince Gedikli Erbaş İkramiyesi ve Mükafatı	1,500	0	500	0	0	0	500	0
1070	Ecnebi Mütehassıslar	24,994	0	194	0	0	0	194	0
1071	Ecnebi Mütehassıslar Harcırahı	50,000	0	17,059	0	10,398	33	6,660	67
1072	Staj, Tahsil ve Tedavi Masrafları	92,080	0	86,657	0	86,042	11	614	89
1073	Deniz Vasıtaları İşletme Masrafı	4,300	0	4,300	0	4,208	44	91	56
1074	Deniz Mektepleri Masrafı	15,000	0	15,000	0	14,347	90	652	10
1075	**Geçen Yıl Borçları**	**500**	**0**	**3,078**	**0**	**3,056**	**05**	**21**	**95**
1076	**Eski Yıllar Borçları Karşılığı**	**750**	**0**	**7,920**	**0**	**7,232**	**27**	**687**	**73**
1077	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere celbolunacaklara Şahid ve Ehlivukuf Olarak Davet Edileceklerin Masrafları	500	0	500	0	98	09	401	91
1078	3575 Sayılı Kanun Gereğince ödenecek As. Fabrikalar Tekaüt Sandığı Aidatı	23,000	0	23,000	0	23,000	0	0	0
1079	**Karşılıksız Borçlar**	**0**	**0**	**325,800**	**0**	**12,448**	**14**	**313,351**	**86**
H.	Muhtelif Müdafaa Hizmetleri	0	0	0	0	0	0	0	0
H.	**Ağır Maina ve Mayın Maina Ağlarının İnşa Masrafları**	**0**	**0**	**17,,424,344**	**39**	**17,424,344**	**39**	**0**	**0**
H.	**3010 sayılı Kanun Gereğince Geçen sene ve Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**67,903**	**37**	**67,903**	**37**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**7,542,049**	**0**	**25,296,796**	**76**	**24,828,528**	**95**	**468,267**	**81**

[27]

[27] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima 3, 1 Teşrinisani 1942, ANKARA, s. 361 - 369
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 31, Dönem: VIII – Toplantı: 3, 1 Kasım 1949, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 51 – 52

Ek-Tablo 5-5: ASKERİ FABRİKALAR UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1080	Maaş ve 4178 sayılı kanuna göre verilecek zamlar	763,324	0	735,164	0	677,509	84	57,654	16
1081	1683 numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüt ikramiyesi	5,000	0	5,000	0	4,800	0	200	0
1082	Müstahdemler Ücreti	580,900	0	530,900	0	487,543	58	43,356	42
1083	Muvakkat Tazminat	45,216	0	45,216	0	41,621	73	3,594	27
1084	İhtisas Yevmiyeleri	23,500	0	23,500	0	19,801	95	3,698	05
1085	Mefruşat, Demirbaş ve Musiki aletleri	2,500	0	2,500	0	2,395	49	104	51
1086	Kırtasiye	4,000	0	4,000	0	3,798	73	201	27
1087	Müteferrik ve Muhafız Köpekleri İaşesi	7,500	0	7,500	0	5,247	46	2,252	54
1088	Mütenevvi Masraflar	6,500	0	6,500	0	6,216	12	283	88
1089	Harcırahlar	33,200	0	32,880	0	31,579	11	1,300	89
1090	Resmi Telefon Tesis ve Mukaleme Masrafı	5,000	0	5,000	0	4,968	81	31	19
1091	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Masrafı	1,350	0	1,350	0	660	77	689	23
1092	**Posta ve Telgraf Ücreti**	**1,848**	**0**	**3,648**	**0**	**1,848**	**0**	**1,800**	**0**
1093	Muayyenat	126,960	0	125,750	0	109,148	77	16,601	23
1094	Levazımı Askeriye	97,000	0	93,790	0	84,800	86	8,989	14
1095	Levazımı Sıhhiye ve Baytariye	3,660	0	3,660	0	1,988	14	1,671	86
1096	Sevkiyat	10,000	0	10,000	0	7,595	14	2,404	86
1097	Fenni Kitap ve Risalelerin ve Gazetelerin Mubayaa ve Abone Bedelleri	500	0	500	0	332	0	168	0
1098	1493 Sayılı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	2,000	0	2,000	0	1968	20	31	80
1099	İnşaat, Tamirat ve Tesisat Masrafları	70,500	0	120,350	0	39,576	36	80,773	64
1100	Ecnebi Mütehassıslar ve Tercümanların ücret ve Masrafları	20,000	0	20,000	0	19,275	01	724	99
1101	Staj	159,200	0	137,218	0	111,097	80	26,120	20
1102	Fabrikalar Umumi masrafları	3,559,102	0	3,457,302	0	3,393,075	77	64,226	23
1103	3575 Numaralı Kanun Mucibince Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı	93,840	0	93,840	0	93,840	0	0	0
1104	**Geçen Yıl Borçları**	**500**	**0**	**5,550**	**0**	**5,80**	**19**	**469**	**81**
1105	**Eski Yıllar Borçları**	**100**	**0**	**21,932**	**0**	**8,727**	**54**	**13,204**	**46**
1106	2441 sayılı Kanun Gereğince İnhisarlara Ödenecek Malzeme Taksiti	300	0	300	0	300	0	0	0
H.F.	**3010 Sayılı Kanun Gereğince Geçen ve Eski Seneler Mahsubatı**	**0**	**0**	**133,397**	**73**	**133,397**	**73**	**0**	**0**
H.F.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**23,173,378**	**76**	**23,173,378**	**76**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**5,623,500**	**0**	**28,802,126**	**49**	**28,471,573**	**86**	**330,552**	**63**

[28]

[28] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima: 3, 1 Teşrinisani 1942, ANKARA, s. 370 - 373
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 31, Dönem: VIII – Toplantı: 3, 1 Kasım 1949, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 52 – 53

Ek-Tablo 5-6: HARİTA UMUM MÜDÜRLÜĞÜ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
1110	Maaş ve 4178 sayılı kanuna göre verilecek zamlar	459,458	0	459,091	41	411,801	81	47,289	60
1111	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi	8,160	0	8,160	0	8,160	0	0	0
1112	Ücretler	95,103	0	75,103	0	73,343	90	1,759	10
1113	Muvakkat Tazminat	45,000	0	45,000	0	45,000	0	0	0
1114	657, 2047, 2022 Numaralı Kanunlar Mucibince Verilecek Tazminat	50,000	0	49,983	0	47,808	0	2,085	0
1115	Mefruşat ve Demirbaş	500	0	500	0	443	20	56	80
1116	Kırtasiye	2,000	0	2,000	0	1,999	92	0	08
1117	Müteferrika	3,000	0	3,000	0	2,934	04	65	96
1118	Mütenevvi Masraflar	1,850	0	1,850	0	580	0	1,270	0
1119	Harcırah	7,500	0	7,500	0	6,822	25	677	75
1120	Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masraf	100	0	100	0	97	82	2	18
1121	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	200	0	200	0	70	52	129	48
1122	Posta ve Telgraf Ücreti	630	0	630	0	630	0	0	0
1123	Muayyenat	103,000	0	103,000	0	94,800	38	8,199	62
1124	Levazımı Askeriye	58,000	0	58,000	0	34,110	81	23,889	19
1125	Levazımı Sıhhiye	1,100	0	1,100	0	690	0	410	0
1126	Nakliyat	25,000	0	25,000	0	23,580	63	1,419	37
1127	Makine Alat Edevat ve Demirbaş Eşya Levazımının ve Mubayaa ve Tamirat Masrafları	58,468	0	58,468	0	45,996	35	12,471	65
1128	Hayvan Alımı	500	0	500	0	0		500	0
1129	Nakli Vasıtaları Masrafı	21,000	0	21,000	0	19,956	12	1,043	88
1130	1493 Numaralı Kanun Mucibince Verilecek İkramiye	1,000	0	1,000	0	1,000	0	0	0
1131	İnşaat, Tamirat ve Tesisat	26,369	0	26,369	0	23,877	44	2,491	56
1132	Ecnebi Memleketlere Gönderilecek Subaylar ile Staj ve Tahsil İçin Gidecek ve Talebelerin Harcırah ve Mektep Masraflariyle Tahsil Ücretleri ve Memleket Dahilinde Mektep ve Kurs Masraflariyle Yevmiyeler	30,000	0	30,000	0	22,496	77	7,503	23
1133	Matbaa Masrafları	40,038	0	39,354	20	37,231	34	2,122	86
1134	**Geçen Yıl Borçları**	**10**	**0**	**393**	**59**	**385**	**33**	**8**	**26**
1135	**Eski Yıl Borçları**	**10**	**0**	**693**	**80**	**683**	**80**	**10**	**0**
H.	**Muhtelif Müdafaa Hizmetleri**	**0**	**0**	**575,189**	**62**	**575,189**	**62**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**1,037,996**	**0**	**1,593,185**	**62**	**1,479,780**	**05**	**113,405**	**57**

[29]

[29] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima: 3, 1 Teşrinisani 1942, ANKARA, s. 373 - 375
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 31, Dönem: VIII – Toplantı: 3, 1 Kasım 1949, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 53 – 54

Ek-Tablo 5-7:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
466	**Maaş ve 4178 sayılı kanuna göre verilecek zamlar**	**4,681,521**	**0**	**4,758,431**	**0**	**4,722,618**	**29**	**35,812**	**71**
467	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi	38,880	0	38,880	0	38,040	0	840	0
468	Ücret	123,396	0	95,354	0	89,547	65	5,806	35
469	**Muvakkat Tazminat**	**45,000**	**0**	**50,400**	**0**	**50,581**	**49**	**0**	**0**
470	Merkez Mefruşat ve Demirbaş	500	0	500	0	499	70	0	30
471	Kırtasiye	1,800	0	1,800	0	1,800	0	0	0
472	Merkez Müteferrikası	2,000	0	2,000	0	1,955	0	45	0
473	Komutanlık Otomobili Masrafı	1,800	0	1,800	0	1,714	19	85	81
474	Vilayetler Mefruşat ve Demirbaşı	5,000	0	5,000	0	4,764	96	235	04
475	Vilayetler Levazımı	379,000	0	327,243	0	304,996	95	22,246	05
476	**Vilayetler Müteferrikası**	**15,000**	**0**	**17,000**	**0**	**16,435**	**67**	**564**	**33**
477	**Mütenevvi Masraflar**	**102,300**	**0**	**109,924**	**0**	**102,314**	**32**	**7,609**	**68**
478	**Daimi Memuriyet Harcırahı**	**90,000**	**0**	**140,000**	**0**	**135,786**	**43**	**4,213**	**57**
479	**Muvakkat Memuriyet Harcırahı**	**60,000**	**0**	**87,056**	**0**	**78,672**	**26**	**8,383**	**74**
480	**Müfettişler Harcırahı**	**10,000**	**0**	**12,000**	**0**	**7,803**	**04**	**4,196**	**96**
481	**Resmi Telefon Tesis ve Mükaleme Masrafları**	**5,500**	**0**	**7,500**	**0**	**7,195**	**0**	**305**	**0**
482	Ücretli Muhabere ve Mükaleme Bedeli	1	0	1	0	0	0	1	0
483	Posta ve Telgraf Ücreti	62,500	0	62,500	0	62,500	0	0	0
484	**Tayinat**	**6,646,179**	**0**	**14,003,459**	**0**	**13,761,243**	**78**	**242,215**	**22**
485	**Levazımı Askeriye**	**2,307,787**	**0**	**2,763,601**	**0**	**2,754,419**	**86**	**9,181**	**14**
486	**Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye**	**57,000**	**0**	**65,000**	**0**	**63,737**	**51**	**1,262**	**49**
487	**Nakliyat**	**235,000**	**0**	**484,829**	**0**	**476,259**	**87**	**8,569**	**13**
488	Sıhhi ve Baytari İlaç ve Levazımı	26,000	0	25,061	0	23,964	92	1,096	08
489	Tamirat ve İnşaat	150,000	0	148,966	0	140,683	33	8,282	67
490	ikramiye ve Tazminat	22,000	0	16,517	0	10,712	49	5,804	51
491	Nakit Vasıtaları	27,500	0	16,500	0	15,969	73	530	27
492	**Memleket Dahil ve Haricinde Ücretli Sıhhi Müesseselerde Tedavi Ettirileceklerin Masrafları**	**3,000**	**0**	**6,000**	**0**	**5,781**	**85**	**218**	**15**
493	Spor Masrafı	1,000	0	1,000	0	996	0	4	0
494	Subaylara Verilecek Hayvan Tavizi	20,000	0	20,000	0	9,340	0	10,660	0
495	Jandarma Mektebi Masrafı	60,259	0	60,259	0	60,379	59	0	0
496	Matbaa Masrafı	3,400	0	3,400	0	2,948	71	451	29
497	**Satın Alma Komisyonları, Dikim Evi, Jandarma Ambarları ve Muayene Heyeti Masrafları**	**7,001**	**0**	**8,001**	**0**	**7,629**	**03**	**371**	**97**
498	**Geçen Yıl Borçları**	**25,000**	**0**	**51,835**	**0**	**50,534**	**29**	**1,300**	**71**
499	**Eski Yıllar Borçları**	**5,291**	**0**	**22,422**	**0**	**21,974**	**49**	**447**	**51**
500	**1936-1941 Yılları Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**6,456**	**0**	**6,206**	**35**	**249**	**65**
H.F.	**1937-1941 Yılları Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**320**	**0**	**246**	**78**	**73**	**22**
H.F.	**1941 Bütçesinden 1942 Bütçesine Nakledilen Fevkalade Tahsisat**	**0**	**0**	**133,143**	**14**	**133,143**	**14**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**15,220,615**	**0**	**23,554,158**	**14**	**23,173,396**	**67**	**381,063**	**55**

[30]

[30] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 23, Devre: VI – İçtima: 3, 1 Teşrinisani 1942, ANKARA, s. 293 – 296
* **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 31, Dönem: VIII – Toplantı: 3, 1 Kasım 1949, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 23 – 24

Ek-Tablo 6-1

TÜRKİYE'NİN 1943 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	6.356.808	1,3	10.466.388	1,0	9.988.049	1,0
Riyaseti Cumhur	748.383	0,2	976.343	0,1	964.349	0,1
Divanı Muhasebat Reisliği	872.833	0,2	925.197	0,1	867.971	0,1
Başvekalet	1.329.119	0,3	2.330.292	0,2	2.292.485	0,2
Devlet Şurası Reisliği	405.285	0,1	407.285	0,0	381.227	0,0
İstatistik Umum Müdürlüğü	334.562	0,1	342.362	0,0	328.968	0,0
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Md.lüğü	899.206	0,2	928.206	0,1	707.299	0,1
Diyanet İşleri Reisliği	905.404	0,2	946.124	0,1	882.580	0,1
Maliye Vekaleti	53.241.507	10,9	121.237.250	11,2	102.003.777	9,8
Munakalat Vekaleti	2.359.362	0,5	8.167.906	0,8	7.879.125	0,8
Devlet Borçları	121.790.289	25,0	135.115.117	12,5	127.833.906	12,3
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti	9.663.591	2,0	10.145.149	0,9	9.838.026	0,9
Ticaret Vekaleti	1.905.848	0,4	1.806.291	0,2	1.494.894	0,1
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	2.100.452	0,4	2.233.593	0,2	2.076.445	0,2
Dahiliye Vekaleti	8.017.051	1,6	8.314.695	0,8	7.694.676	0,7
Emniyet Umum Müdürlüğü	13.192.279	2,7	13.868.279	1,3	13.232.681	1,3
Jandarma Genel Komutanlığı	**26.778.164**	**5,5**	**27.016.485**	**2,5**	**26.304.944**	**2,5**
Hariciye Vekaleti	4.215.308	0,9	4.270.908	0,4	3.869.459	0,4
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti	15.474.588	3,2	17.424.621	1,6	15.590.109	1,5
Adliye Vekaleti	14.907.776	3,1	16.319.662	1,5	15.576.116	1,5
Maarif Vekaleti	43.128.934	8,9	58.958.851	5,5	55.028.545	5,3
Nafia Vekaleti	22.621.642	4,6	72.621.209	6,7	71.444.872	6,9
İktisat Vekaleti	3.597.182	0,7	3.579.625	0,3	3.393.346	0,3
Ziraat Vekaleti	13.512.347	2,8	13.805.240	1,3	12.753.430	1,2
Milli Müdafaa Vekaleti	**116.031.238**	**23,8**	**545.621.382**	**50,5**	**542.512.925**	**52,3**
Matbuat Umum Müdürlüğü	2.328.191	0,5	2.528.191	0,2	2.237.684	0,2
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**486.717.349**	**100,0**	**1.080.356.651**	**100,0**	**1.037.177.888**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	5.809.800		8.505.113		8.505.113	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	182.965.034		237.702.371		186.483.419	
KONSOLİDE BÜTÇE	**663.872.583**		**1.309.553.909**		**1.215.156.194**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 9,232,000,000)	7,2		14,2		13,2	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**142.809.402**	**29,3**	**572.637.867**	**53,0**	**568.817.869**	**54,8[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.215 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1943, s.10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Devre :VII – İçtima :F Cilt 25, 1 Teşrinisani 1943, ANKARA, s. 166'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1943 YILLI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 6-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
768	Vekil Tahsisatı	5,320	0	5,320	0	5,319	60	0	40
769	**Maaşlar**	**39,424,202**	**0**	**44,449,088**	**0**	**44,449,057**	**0**	**31**	**0**
770	**Memurlar Ücreti**	**766,432**	**0**	**828,806**	**0**	**787,915**	**36**	**40,890**	**64**
771	**Müteferrik Müstahdemler**	**2,295,061**	**0**	**2,507,198**	**0**	**2,466,465**	**48**	**40,732**	**52**
772	Muvakkat Müstahdemler	6,003	0	6,003	0	5,117	42	885	58
773	Muvakkat Tazminat	391,776	0	391,776	0	387,243	86	4,532	14
774	1983 sayılı kanunun 58 nci maddesi Gereğince verilecek tekaüt ikramiyesi	296,160	0	296,160	0	296,160	0	0	0
775	4178 sayılı Kanun gereğince verilecek Çocuk Zammı	144,030	0	144,030	0	78,542	33	65,487	67
776	4178 sayılı Kanun gereğince verilecek Yakacak Zammı	206,506	0	206,506	0	202,014	77	4,491	23
777	Temsil Tahsisatı	163,386	0	163,386	0	104,218	90	59,167	10
778	3779 Numaralı Kanunun 10, 11 ve 1059 Numaralı Kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	11,800	0	11,500	0	2,732	65	8,767	35
779	657, 2022, 2047, 3485 sayılı kanunlar gereğince verilecek zamlar ve tazminatlar	738,076	0	738,076	0	724,186	13	13,889	87
780	2204, 2853, 2858, 4334, 4335 sayılı kanunlar gereğince verilecek ihtisas ücreti ve yevmiyeleri	48,641	0	48,641	0	48,641	0	0	0
781	1144, 4145 sayılı kanunlar gereğince verilecek deniz altı ve dalgıç tahsisatı	170,000	0	142,494	0	142,494	0	0	0
782	Kırtasiye	87,670	0	87,670	0	82,818	82	4,851	18
783	Tersim malzemesi	10,500	0	10,500	0	9,539	37	960	63
784	Mefruşat ve Demirbaş	117,000	0	117,000	0	116,999	0	1	0
785	Matbu Evrak ve Defterler	112,500	0	112,500	0	106,740	46	5,759	54
786	Müteferrika	159,900	0	159,900	0	153,984	86	5,915	14
787	Posta ve Telgraf Ücreti	220,970	0	220,970	0	220,970	0	0	0
788	Telefon ve Diğer Muhabere Ücret ve Masrafları	105,240	0	104,994	0	88,023	43	16,970	57
789	Kira Bedeli	291,221	0	280,551	0	232,255	69	48,295	31
790	Vekalet Otomobil Masrafları	1,940	0	1,940	0	1,742	79	197	21
791	Daimi Memuriyet harcırahları	455,180	0	455,180	0	406,949	46	48,230	54
792	Muvakkat Memuriyet Harcırahları	367,000	0	367,000	0	358,877	56	8,122	44
793	Müfettişler Harcırahı	64,100	0	64,100	0	61,841	46	2,258	54
794	Yabancı Memleketlere Gönderileceklerin harcırahı	80,002	0	67,508	0	47,451	53	20,056	47
795	**Tayinat**	**28,341,221**	**0**	**28,418,201**	**0**	**28,417,487**	**13**	**713**	**87**
796	2852 sayılı kanun gereğince verilecek yemek bedeli	100,000	0	100,000	0	95,830	60	4,169	40
797	Yem	4,646,860	0	4,586,860	0	4,504,756	16	82,103	84
798	Mahrukat, Tenvir ve Teshin	3,864,739	0	3,864,739	0	3,433,680	91	431,058	09
799	Melbusat	10,160,579	0	10,066,686	0	9,911,044	93	155,641	07
800	Teçhizat	1,801,529	0	1,801,529	0	1,730,713	73	70,815	27
801	Harp Levazım ve Teçhizat ve Tahkimat Bedel ve Masrafları	5,608,300	0	5,606,907	0	4,983,594	95	623,312	05
802	Tayyare Fabrikaları Amele Ücreti (Hava)	900,000	0	900,000	0	899,100	15	899	85
803	Denize ait Harp Malzemesi, Teçhizat, Müteferrik malzeme ve Devriçark	2,192,200	0	2,192,200	0	2,045,273	64	146,926	36
804	Askeri Fabrikalar Umum Masrafları	3,559,102	0	3,308,852	0	3,262,397	25	46,454	75
805	Harita Umum Müdürlüğüne ait makine Alat ve edevat ve Demirbaş Eşya ve Levazımının Mubayaa ve Tamir Masrafları	58,468	0	58,468	0	37,971	83	20,496	17

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
806	**Ecza ve Sıhhi Malzeme Masrafları**	**309,760**	**0**	**354,760**	**0**	**352,915**	**61**	**1,844**	**39**
807	Tedavi Masrafları	23,002	0	21,737	0	19033	23	2,703	77
808	Veteriner Ecza ve Malzemesi Masrafları	63,871	0	63,871	0	51,800	69	12,070	31
809	Hayvan Mubayaa ve Tazmini	200,500	0	5,500	0	2,100	0	3,400	0
810	Gaz ve Gazdan Korunma Masrafları	282,500	0	262,693	0	234,623	81	28,069	19
811	Nakil Masrafları	1,854,320	0	1,806,320	0	1,639,595	45	166,724	55
812	Nakil Vasıtaları Satın Alma Bedeli (Harita)	2,000	0	2,000	0	2,000	0	0	0
813	Nakil Vasıtaları Masrafları	90,502	0	90,502	0	82,711	77	7,790	23
814	**İnşaat, Tamir İşleri**	**1,743,369**	**0**	**1,893,369**	**0**	**1,842,771**	**52**	**50,597**	**48**
815	Hava Meydanları ile Yolları ve Depoları İnşaatı	457,140	0	454,140	0	332,895	90	124,244	10
816	Mektepler Umumi Masrafı	70,000	0	70,000	0	52,191	70	17,808	30
817	Matbaalar Umumi Masrafları	44,338	0	44,338	0	42,134	47	2,203	53
818	Maske İmalatı Masrafları	1,500,000	0	150,000	0	150,000	0	0	0
819	Pasif Koruma Masrafları	25,500	0	25,500	0	17,993	56	7,506	44
820	2441 sayılı Kanunun Muvakkat 2 nci Maddesi Gereğince İnhisarlar Umum Müdürlüğüne Ödenecek Eşya ve Malzeme Taksiti (Askeri Fabrikalar)	300	0	300,	0	300	0	0	0
821	Manevra Masrafları	300,000	0	300,000	0	287,434	22	12,565	78
822	Staj ve Tahsil Masrafları	487,280	0	487,280	0	332,882	65	154,297	35
823	Yabancı Mütehassıs ve Müstahdemlerle Tercümanların Ücretleri	224,994	0	224,994	0	150,782	48	74,211	52
824	Yabancı Mütehassıs ve Müstahdemlerle Tercümanların Harcırah ve Sair Zaruri Masrafları	114,000	0	114,000	0	32,938	95	81,061	05
825	Fen Sanat Umum Müdürlüğü Tecrübe ve Muayene Masrafları	18,000	0	18,000	0	8,150	02	9,849	98
826	Askeri Müzeler Masrafı	2,001	0	2,001	0	2,000	0	1	0
827	Şehitlikler Masrafı	10,000	0	10,000	0	0	0	10,000	0
828	Yazı, Tecrübe, Neşir, Kitap, Mecmua ve Abone Bedelleri	12,500	0	12,500	0	11,542	31	957	69
829	Sınırların Tahdit Komisyonları Masrafı (Kara)	4,000	0	4,000	0	0	0	4,000	0
830	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere Getirileceklere Şahit ve Vukuf Ehli Olarak Gönderileceklerin Masrafları	10,002	0	10,002	0	7,848	41	2,153	59
831	1403 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiyeler	29,600	0	29,600	0	28,278	70	1,321	30
832	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı Aidatı	164,440	0	141,440	0	141,439	71	0	29
833	**Geçen Yıl Borçları**	**7,995**	**0**	**8,980**	**0**	**4,317**	**52**	**4,662**	**48**
834	**Eski Yıllar Borçları**	**5,710**	**0**	**235,984**	**0**	**150,447**	**14**	**85,536**	**86**
A 810	**Maske Fabrikaları Her Türlü Ücret ve Masrafı**	**0**	**0**	**1,050,000**	**0**	**790,209**	**36**	**259,790**	**64**
A 820	**Maske Fabrikaları Mütedavil Sermayesi**	**0**	**0**	**300,000**	**0**	**300,000**	**0**	**0**	**0**
H.	**3010 sayılı Kanun Gereğince Geçen ve Eski Seneler Bütçe Mahsubatı**	**0**	**0**	**162,699**	**55**	**162,699**	**55**	**0**	**0**
H.	**Milli Piyango Levazım ve Teçhizatı Harbiye ve Fenniye 3670 sayılı Kanun Gereğince**	**0**	**0**	**1,600,000**	**0**	**1,600,000**	**0**	**0**	**0**
H.	**Muhtelif Savunma Hizmetleri**	**0**	**0**	**422,768,632**	**61**	**422,768,632**	**61**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**116,031,238**	**0**	**545,621,382**	**16**	**542,512,925**	**55**	**3,108,456**	**61**

[31]

[31] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 25, Devre: VII – İçtima: F, 1 Teşrinisani 1943, ANKARA, s. 230-236
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım 1950, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 36-38

Ek-Tablo 6-3:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
397	**Maaşlar**	**5,221,769**	**0**	**5,372,969**	**0**	**5,253,634**	**16**	**119,334**	**84**
398	**Ücret**	**127,386**	**0**	**141,386**	**0**	**100,944**	**81**	**40,441**	**19**
399	**Muvakkat Tazminat**	**53,432**	**0**	**60,432**	**0**	**50,533**	**99**	**9,898**	**01**
400	1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi	25,440	0	25,440	0	17,640	0	7,800	0
401	**4178 sayılı Kanun gereğince verilecek Çocuk Zammı**	**24,000**	**0**	**24,985**	**0**	**22,993**	**57**	**1,991**	**43**
402	**4178 sayılı Kanun gereğince verilecek Yakacak Zammı**	**25,000**	**0**	**28,990**	**0**	**26,602**	**32**	**2,387**	**68**
403	Merkez Büro Masrafları	4,300	0	4,300	0	4,274	66	25	34
404	**Vilayetler Büro Masrafları**	**57,000**	**0**	**59,000**	**0**	**56,957**	**36**	**2,042**	**64**
405	Matbu Evrak ve Defterler	25,000	0	25,000	0	24,998	75	1	25
406	**Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve Masrafları**	**80,501**	**0**	**82,101**	**0**	**81,416**	**70**	**681**	**30**
407	**Kira Bedeli**	**75,000**	**0**	**80,300**	**0**	**74,240**	**16**	**6,059**	**84**
408	**Nakil Masrafları**	**2,800**	**0**	**8,800**	**0**	**8,558**	**17**	**241**	**83**
409	**Harcırahlar**	**270,000**	**0**	**294,935**	**0**	**270,280**	**58**	**24,654**	**42**
410	Melbusat	10,300	0	10,300	0	10,262	64	37	36
411	Muayyenat	15,304,289	0	15,107,321	14	14,764,148	87	343,172	13
412	Askeri Levazım	3,903,887	0	3,903,887	0	3,895,166	11	8,720	89
413	Harb Levazım ve Teçhizatı Bedel ve Masrafları	669,400	0	560,063	0	461,347	92	98,715	08
414	Sıhhi Malzeme ve Tedavi Masrafları	43,000	0	43,000	0	40,635	18	2,364	82
415	Veteriner Ecza ve Malzemesi Masrafları	6,000	0	6,000	0	4,542	67	1,457	33
416	Hayvan Mubayaa ve Tevzii	30,000	0	30,000	0	27,245	0	2,755	0
417	**Nakil Masrafları**	**485,000**	**0**	**675,000**	**0**	**659,846**	**70**	**15,153**	**30**
418	**Nakil Vasıtaları Masrafları**	**22,000**	**0**	**26,000**	**0**	**25,077**	**46**	**922**	**54**
419	Tamir İşleri	150,000	0	150,000	0	146,154	75	3,845	25
420	Mektepler Umumi Masrafları	75,259	0	75,259	0	73,850	01	1,408	99
421	**Müesseseler ve Komisyonlar Umumi Masrafları**	**12,500**	**0**	**18,900**	**0**	**16,563**	**20**	**2,336**	**80**
422	Matbaa Masrafları	3,400	0	3,400	0	3,378	98	21	02
423	İkramiye ve Tazminat	26,200	0	25,940	0	13,427	28	12,512	72
424	Spor Masrafları	15,000	0	4,000	0	3,237	46	762	54
425	**Geçen Yıl Borçları**	**25,000**	**0**	**52,519**	**0**	**51,664**	**45**	**854**	**55**
426	**Eski Yıllar Borçları**	**5,301**	**0**	**66,128**	**0**	**65,194**	**58**	**933**	**42**
H.	**Muhtelif Jandarma Hizmetleri**	**0**	**0**	**50,130**	**0**	**50,125**	**59**	**4**	**41**
-	**TOPLAM**	**2374,592**	**0**	**27,016,485**	**0**	**26,304,944**	**08**	**711,540**	**92**

[32]

[32] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 25, Devre: VII – İçtima: F, 1 Teşrinisani 1943, ANKARA, s. 200-202
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım 1950, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 19-20

Ek-Tablo 7-1

TÜRKİYE'NİN 1944 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	8.392.082	0,9	11.033.135	1,0	9.960.715	0,9
Riyaseti Cumhur	883.091	0,1	1.034.620	0,1	1.001.119	0,1
Divanı Muhasebat Reisliği	892.725	0,1	1.067.464	0,1	1.038.729	0,1
Başvekalet	1.916.128	0,2	2.448.178	0,2	2.389.428	0,2
Devlet Şurası Reisliği	410.640	0,0	465.651	0,0	447.970	0,0
İstatistik Umum Müdürlüğü	335.753	0,0	419.563	0,0	396.685	0,0
Diyanet İşleri Reisliği	927.044	0,1	1.264.926	0,1	1.147.934	0,1
Maliye Vekaleti	76.432.048	8,0	115.913.234	10,0	106.891.354	9,9
Devlet Borçları	111.445.426	11,7	119.411.432	10,3	116.682.861	10,8
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti	10.585.661	1,1	13.001.761	1,1	12.319.935	1,1
Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü	2.190.452	0,2	2.868.709	0,2	2.667.793	0,2
Dahiliye Vekaleti	8.538.931	0,9	11.046.381	1,0	10.491.289	1,0
Emniyet İşler Umum Müdürlüğü	14.192.279	1,5	17.614.457	1,5	17.078.267	1,6
Jandarma Genel Komutanlığı	**28.402.467**	**3,0**	**30.221.688**	**2,6**	**28.744.146**	**2,7**
Hariciye Vekaleti	4.396.308	0,5	5.326.961	0,5	4.388.717	0,4
Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti	21.146.389	2,2	25.825.042	2,2	22.909.146	2,1
Adliye Vekaleti	15.732.776	1,7	20.110.508	1,7	18.918.330	1,7
Maarif Vekaleti	62.504.584	6,6	74.915.875	6,5	70.459.332	6,5
Nafia Vekaleti	36.558.644	3,8	74.274.298	6,4	70.182.816	6,5
İktisat Vekaleti	3.941.182	0,4	4.045.433	0,4	3.794.141	0,4
Milli Müdafaa Vekaleti	**515.682.350**	**54,1**	**592.888.067**	**51,4**	**554.276.760**	**51,2**
Basın Yayın Umum Müdürlüğü	2.714.095	0,3	3.240.531	0,3	2.901.193	0,3
Devlet Meteoroloji İşleri Umum Md.lüğü	966.411	0,1	1.065.842	0,1	902.152	0,1
Munakalat Vekaleti	2.487.363	0,3	2.780.487	0,2	2.474.038	0,2
Ticaret Vekaleti	1.890.848	0,2	2.083.096	0,2	1.741.980	0,2
Ziraat Vekaleti	18.868.740	2,0	20.184.766	1,7	18.758.071	1,7
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**952.434.417**	**100,0**	**1.154.552.105**	**100,0**	**1.082.964.901**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	4.695.934		6.403.105		6.403.105	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	232.777.979		277.333.730		252.064.475	
KONSOLİDE BÜTÇE	**1.180.516.462**		**1.425.482.730**		**1.328.626.271**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 6.685.000.000)	17,2		21,3		19,9	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**544.084.817**	**57,1**	**623.109.755**	**54,0**	**583.020.906**	**53,9[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.217 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1944, s.10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Devre :VII – İçtima :1 Cilt 26, 1 Teşrinisani 1944, ANKARA, s. 235'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1944 YILI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 7-2: **MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ**

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
773	**Vekil Tahsisatı**	**5,320**	**0**	**5,764**	**0**	**5,762**	**90**	**1**	**10**
774	**Maaşlar**	**39,424,202**	**0**	**46,046,230**	**0**	**44,505,687**	**72**	**1,540,542**	**28**
775	Memurlar Ücreti	766,432	0	766,401	0	551,879	59	214,521	41
776	**Müteferrik Müstahdemler**	**2,295,061**	**0**	**2,650,454**	**0**	**2,587,409**	**37**	**63,044**	**63**
777	Muvakkat Müstahdemler	1,501	0	1,501	0	0	0	1,501	0
778	Muvakkat Tazminat	391,776	0	391,776	0	384,438	29	7,337	71
779	1983 sayılı kanunun 58 nci maddesi Gereğince verilecek tekaüt ikramiyesi	288,640	0	282,400	0	282,400	0	0	0
780	**4178 sayılı Kanun gereğince verilecek Çocuk Zammı**	**144,030**	**0**	**276,310**	**0**	**236,412**	**24**	**39,897**	**76**
781	4178 sayılı Kanun gereğince verilecek Yakacak Zammı	204,006	0	204,006	0	197,713	45	6,292	55
782	Temsil Tahsisatı	163,386	0	163,386	0	88,918	26	74,467	74
783	3779 Numaralı Kanunun 10 , 11 ve 1059 Numaralı Kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	11,800	0	10,800	0	4,400	0	6,400	0
784	657, 2022, 2047, 3485 sayılı kanunlar gereğince verilecek zamlar ve tazminatlar	738,076	0	734,832	0	723,469	01	11,362	99
785	2204, 2853, 2858, 4334, 4335 sayılı kanunlar gereğince verilecek ihtisas ücreti ve yevmiyeleri	48,651	0	48,633	0	47,619	92	1,013	08
786	1144, 4145 sayılı kanunlar gereğince verilecek deniz altı ve dalgıç tahsisatı	170,000	0	170,000	0	169,415	45	584	55
787	Kırtasiye	87,670	0	87,670	0	82,063	01	5,606	99
788	Tersim malzemesi	10,510	0	10,510	0	8,660	30	1,849	70
789	Mefruşat ve Demirbaş	117,000	0	117,000	0	113,450	38	3,549	62
790	Matbu Evrak ve Defterler	112,500	0	112,500	0	102,206	11	10,293	89
791	Müteferrika	159,900	0	159,900	0	155,497	80	4,402	20
792	**Posta ve Telgraf Ücreti**	**220,970**	**0**	**1,720,126**	**0**	**1,720,075**	**33**	**50**	**67**
793	Telefon ve Diğer Muhabere Ücret ve Masrafları	105,240	0	105,240	0	92,415	13	12,824	87
794	Kira Bedeli	291,221	0	291,221	0	277,432	94	13,788	06
795	Vekalet Otomobil Masrafları	1,940	0	1,718	59	1,207	99	510	60
796	Daimi Memuriyet harcırahları	455,180	00	454,954	0	433,616	0	21,338	0
797	Muvakkat Memuriyet Harcırahları	367,000	0	367,000	0	347,805	13	19,194	87
798	Müfettişler Harcırahı	64,600	0	64,600	0	63,884	18	715	82
799	Yabancı Memleketlere Gönderileceklerin harcırahı	80,002	0	76,002	0	71,049	03	4,952	97
800	**Tayinat**	**43,314,483**	**0**	**46,314,282**	**0**	**44,957, 069**	**54**	**1,357,212**	**46**
801	2852 sayılı kanun gereğince verilecek yemek bedeli	100,000	0	100,000	0	92,992	31	7,007	69
802	Yem	4,646,860	0	4,506,500	0	4,457,320	89	49,179	11
803	Mahrukat, Tenvir ve Teshin	4,864,739	0	4,962,467	0	4,710,656	26	251,810	74
804	Melbusat	16,160,579	0	14,149,748	0	14,109,715	62	40,032	38
805	Teçhizat	3,799,529	0	3,799,529	0	3,703,426	90	96,102	10
806	Harp Levazım ve Teçhizat ve Tahkimat bedel ve masrafları	5,608,300	0	5,608,300	0	5,169,663	60	438,636	40
807	Tayyare Fabrikaları Amele Ücreti (Hava)	900,000	0	900,000	0	899,177	31	822	69
808	Denize ait Harp Malzemesi, Teçhizat, Müteferrik malzeme ve Devriçark	2,192,200	0	2,192,200	0	2,066,494	05	125,705	95

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
809	Askeri Fabrikalar Umum Masrafları	3,559,102	0	3,559,102	0	2,873,622	08	685,479	92
810	Ecza ve Sıhhi Malzeme Masrafları	309,760	0	309,760	0	306,659	53	3,100	47
811	Tedavi Masrafları	21,002	0	14,577	0	10,466	99	4,110	01
812	Veteriner Ecza ve Malzemesi Masrafları	63,870	0	63,870	0	63,265	83	604	17
813	Hayvan Mubayaa ve Tazmini	200,500	0	200,425	0	194,054	38	6,370	62
814	Gaz ve Gazdan Korunma Masrafları	256,000	0	240,193	11	202,412	27	37,780	84
815	Nakil Masrafları	1,854,320	0	1,849,629	28	1,699,489	92	150,139	36
816	Nakil Vasıtaları Satın Alma Bedeli	2,000	0	2,000	0	0	0	2,000	0
817	Nakil Vasıtaları Masrafları	76,500	0	76,500	0	44,004	01	32,495	99
818	İnşaat, Tamir İşleri	1,743,369	0	1,743,369	0	1,672,188	07	71,180	93
819	Hava Meydanları ile Yolları ve Depoları İnşaatı	457,140	0	457,140	0	457,140	0	0	0
820	Mektepler Umumi Masrafı	70,000	0	70,000	0	70,000	0	0	0
821	Matbaalar Umumi Masrafları	6,300	0	6,300	0	4,059	30	2,240	70
822	Maske Fabrikası Masrafları	1,500,000	0	1,227,962	32	1,002,028	16	225,934	16
823	Pasif Koruma Masrafları	25,500	0	25,500	0	17,666	18	7,833	82
824	2441 sayılı Kanunun Muvakkat 2 nci Maddesi Gereğince İnhisarlar Umum Müdürlüğüne Ödenecek Eşya ve Malzeme Taksiti (Askeri Fabrikalar)	300	0	300	0	300	0	0	0
825	Mülteciler Masrafı	1,500	0	1,500	0	436	30	1,063	70
826	Manevra Masrafları	300,000	0	300,000	0	258,321	56	41,678	44
827	Staj ve Tahsil Masraflara	346,840	0	344,765	72	252,231	62	92,534	10
828	Yabancı Mütehassıs ve Müstahdemlerle Tercümanların Ücretleri	217,194	0	213,367	68	174,003	69	39,363	99
829	Yabancı Mütehassıs ve Müstahdemlerle Tercümanların Harcırah ve Sair Zaruri Masrafları	100,000	0	97,812	0	25,505	91	72,306	09
830	Fen Sanat Umum Müdürlüğü Tecrübe ve Muayene Masrafları	18,000	0	18,000	0	17,063	94	936	06
831	Askeri Müzeler Masrafı	2,001	0	2,001	0	803	55	1,197	45
832	Yazı, Tecrübe, Neşir, Kitap, Mecmua ve Abone Bedelleri	13,000	0	13,000	0	12,238	86	761	14
833	Sınırların Tahdit Komisyonları Masrafı (Kara)	4,000	0	4,000	0	0	0	4,000	0
834	Maznun Olarak Askeri Mahkemelere Getirileceklere Şahit ve Vukuf Ehli Olarak Gönderileceklerin Masrafları	10,001	0	10,001	0	7,258	23	2,742	77
835	1493 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiyeler	28,600	0	28,600	0	25,007	90	3,592	10
836	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Tekaüt ve Muavenet Sandığı Aidatı	164,440	0	164,440	0	164,440	0	0	0
837	Tersaneler Masrafı	500	0	500	0	0	0	500	0
838	Spor	602	0	602	0	500	0	102	0
839	**Geçen Yıl Borçları**	**7,995**	**0**	**53,954**	**24**	**40,713**	**43**	**13,240**	**81**
840	**Eski Yıl Borçları**	**5,710**	**0**	**35,204**	**06**	**26,543**	**86**	**8,660**	**20**
841	2980 Sayılı Kanun Karşılığı	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
842	3395 Sayılı Kanun Karşılığı	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
843	4398 Sayılı Kanun Karşılığı	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
838A	**4644 Sayılı Kanun Gereğince İktisadi Devlet Teşekkülleri Tekaüt Sandığına Verilecek %5 ler**	**0**	**0**	**90,000**	**0**	**23,881**	**25**	**66,118**	**75**

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
840A	4732 Sayılı Kanun Gereğince Eski Yıllar Karşılıksız Borçları	0	0	158,424	0	51,007	52	107,416	48
H.	4599 Sayılı Kanun gereğince verilecek ayni yardım	0	0	858,775	0	793,182	28	65,592	72
H.	3670 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Milli Piyango	0	0	857,290	41	753,400	78	103,889	68
H.	Ağır Mania ve Mayın Mania Ağları İnşaatı Masrafı	0	0	4,198	63	0	0	4,198	63
H.	3292 Sayılı Kanun Gereğince Levazımı Harbiye e Teçhizatı Harbiye, Fenniye	0	0	1,548,870	46	1,378,873	97	169,996	49
H.	4598 Sayılı Kanun Gereğince Yapılacak Doğum Yardımı	0	0	259,000	0	252,244	72	6,755	28
H.	4598 Sayılı Kanun Gereğince Yapılacak Ölüm Yardımı	0	0	55,500	0	42,910	62	12,589	38
H.	Çeşitli Savunma Hizmetleri	376,000,000	0	438,512,865	85	406,385,620	32	32,127,245	53
H.	3037 Sayılı Kanun Karşılığı	0	0	200,000	0	200,000	0	0	0
H.	3010 Sayılı Kanun Karşılığı	0	0	1,351,807	62	1,351,807	62	0	0
-	TOPLAM	515,682,350	0	592,888,067	97	554,276,760	66	38,611,307	31

[33]

[33] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 26, Devre. VII – İçtima: 1, 1 Teşrinisani 1944, ANKARA, s. 298-304
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 33, Dönem: IX – Toplantı: Olğ. Ve 1, 1 Kasım 1951, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 52-54

Ek-Tablo 7-3:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
400	**Maaşlar**	**5,573,864**	**0**	**6,088,056**	**0**	**5,765,542**	**99**	**322,513**	**01**
401	Ücret	209,962	0	190,962	0	131,007	30	59,954	70
402	Muvakkat Tazminat	59,432	0	59,432	0	54,152	79	5,279	21
403	**1683 Numaralı Kanunun 58 nci Maddesi Mucibince Verilecek Tekaüd İkramiyesi**	**25,920**	**0**	**49,920**	**0**	**39,840**	**0**	**10,080**	**0**
404	**4178 ve 4598 sayılı Kanunlar gereğince verilecek Çocuk Zamları**	**25,000**	**0**	**178,200**	**0**	**164,132**	**59**	**14,067**	**41**
405	**4178 sayılı Kanun gereğince verilecek Yakacak Zammı**	**27,000**	**0**	**30,000**	**0**	**30,576**	**02**	**0**	**0**
406	Merkez Büro Masrafları	4,500	0	4,500	0	4,486	18	13	82
407	**Vilayetler Büro Masrafları**	**60,000**	**0**	**64,950**	**0**	**60,341**	**96**	**4,608**	**04**
408	Matbu Evrak ve Defterler	25,000	0	25,000	0	24,939	81	60	19
409	**Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve Masrafları**	**129,360**	**0**	**268,644**	**0**	**267,307**	**65**	**1,336**	**35**
410	**Kira Bedeli**	**81,000**	**0**	**85,000**	**0**	**80,123**	**06**	**4,876**	**94**
411	Nakil Masrafları	10,500	0	10,500	0	5,818	77	4,681	23
412	Harcırahlar	350,000	0	350,000	0	271,981	07	78,018	93
413	Melbusat	20,000	0	20,000	0	19,398	04	601	96
414	**Muayyenat**	**15,916,881**	**0**	**16,589,253**	**0**	**15,845,012**	**66**	**744,240**	**34**
415	Askeri Levazım	4,500,000	0	4,500,000	0	4,422,596	81	77,403	19
416	Harb Levazım ve Teçhizatı Bedel ve Masrafları	325,000	0	314,000	0	283,101	56	30,898	44
417	**Sıhhi Malzeme ve Tedavi Masrafları**	**58,000**	**0**	**60,000**	**0**	**54,877**	**99**	**5,122**	**01**
418	Veteriner Ecza ve Malzemesi Masrafları	6,000	0	6,000	0	4,840	68	1,159	32
419	Hayvan Mubayaa ve Tevzii	54,000	0	54,000	0	41,682	29	12,317	71
420	Nakil Masrafları	453,356	0	295,056	0	279,576	76	15,479	24
421	Nakil Vasıtaları Masrafları	60,000	0	60,000	0	42,869	20	17,130	80
422	Tamir İşleri	200,000	0	200,000	0	195,578	06	4,421	94
423	Mektepler Umumi Masrafları	150,259	0	150,159	0	121,288	93	28,870	07
424	Müesseseler ve Komisyonlar Umumi Masrafları	17,500	0	17,500	0	13,280	17	4,219	83
425	Matbaa Masrafları	3,400	0	3,400	0	2,873	33	526	67
426	**İkramiye ve Tazminat**	**23,000**	**0**	**22,595**	**0**	**21,029**	**56**	**1,565**	**44**
427	Spor Masrafları	3,491	0	3,491	0	2,637	85	853	15
428	**Geçen Yıl Borçları**	**25,000**	**0**	**58,679**	**0**	**56,740**	**09**	**1,938**	**91**
429	**Eski Yıllar Borçları**	**5,042**	**0**	**11,525**	**0**	**11,312**	**51**	**239**	**49**
A 427	**4644 Sayılı Kanun Gereğince İktisadi Devlet Teşekkülleri Tekaüt Sandığına Verilecek %5 ler**	**0**	**0**	**5,000**	**0**	**1,587**	**14**	**3,412**	**86**
A 429	**Eski Yıllar Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**229,394**	**0**	**224,157**	**19**	**5,236**	**81**
H.	**Muhtelif Jandarma Hizmetleri (Md. 19 Taşıma Giderleri)**	**0**	**0**	**146,659**	**45**	**148,926**	**75**	**732**	**70**
H.	**4598 Sayılı Kanun Gereğince Yapılacak Doğum Yardımı**	**0**	**0**	**34,500**	**0**	**33,315**	**13**	**1,184**	**87**
H.	**4598 Sayılı Kanun Gereğince Yapılacak Ölüm Yardımı**	**0**	**0**	**6,400**	**0**	**4,770**	**0**	**1,630**	**0**
H.	**4599 Sayılı Kanun gereğince verilecek ayni yardım**	**0**	**0**	**25,310**	**0**	**12,443**	**25**	**12,866**	**75**
-	**TOPLAM**	**28,,402,467**	**0**	**30,221,112**	**45**	**28,744,146**	**14**	**1,477,542**	**33**

[34]

[34] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 26, Devre: VII – İçtima: 1, 1 Teşrinisani 1944, ANKARA, s. 266-268
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 33, Dönem: IX – Toplantı: Olğ. Ve 1, 1 Kasım 1951, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 28-29

Ek-Tablo 8-1

TÜRKİYE'NİN 1945 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	6.047.064	1,0	6.919.974	1,1	6.540.581	1,1
Riyaseti Cumhur	618.251	0,1	630.251	0,1	612.000	0,1
Sayıştay Başkanlığı	737.773	0,1	737.773	0,1	684.640	0,1
Başbakanlık	1.614.461	0,3	1.617.761	0,2	1.577.004	0,3
Danıştay Başkanlığı	284.610	0,0	284.810	0,0	245.734	0,0
İstatistik Umum Müdürlüğü	836.440	0,1	836.440	0,1	767.869	0,1
Diyanet İşleri Reisliği	753.907	0,1	753.907	0,1	678.744	0,1
Maliye Vekaleti	50.151.657	8,3	74.198.954	11,4	70.423.679	11,6
Devlet Borçları	84.662.026	14,0	89.982.251	13,9	89.134.974	14,7
Gümrük ve İnhisarlar Vekaleti	7.500.437	1,2	7.724.781	1,2	6.947.895	1,1
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	1.696.961	0,3	1.696.961	0,3	1.517.384	0,3
Tarım Bakanlığı	14.513.245	2,4	15.197.775	2,3	13.619.062	2,3
Emniyet İşler Umum Müdürlüğü	10.232.107	1,7	10.222.107	1,6	9.828.704	1,6
Jandarma Genel Komutanlığı	**17.729.402**	**2,9**	**17.709.402**	**2,7**	**15.024.508**	**2,5**
Dışişleri Bakanlığı	2.705.183	0,4	3.245.483	0,5	2.647.498	0,4
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	17.907.024	3,0	19.488.256	3,0	16.940.069	2,8
Adalet Bakanlığı	11.456.840	1,9	11.693.023	1,8	10.915.218	1,8
Milli Eğitim Bakanlığı	51.012.927	8,5	52.821.524	8,1	48.282.292	8,0
Bayındırlık Bakanlığı	37.442.734	6,2	50.391.388	7,8	45.385.085	7,5
Ekonomi Bakanlığı	4.884.970	0,8	4.807.577	0,7	4.578.473	0,8
Milli Savunma Bakanlığı	**266.448.038**	**44,2**	**264.990.168**	**40,8**	**247.945.300**	**41,0**
Basın Yayın Genel Müdürlüğü	4.020.729	0,7	2.917.479	0,4	1.703.957	0,3
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Md.lüğü	701.194	0,1	706.944	0,1	511.264	0,1
Ulaştırma Bakanlığı	1.587.953	0,3	1.681.977	0,3	1.425.577	0,2
Ticaret Bakanlığı	1.238.297	0,2	1.238.297	0,2	898.193	0,1
İçişleri Bakanlığı	6.620.594	1,1	6.630.594	1,0	6.087.387	1,0
Çalışma Bakanlığı	---	0,0	169.156	0,0	119.162	0,0
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**603.404.824**	**100,0**	**649.295.013**	**100,0**	**605.042.253**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	3.930.128		7.761.936		7.761.936	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	155.868.980		168.303.006		144.382.487	
KONSOLİDE BÜTÇE	**755.343.676**		**809.836.083**		**741.662.804**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 5.470.000.000)	13,8		14,8		13,6	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**284.177.440**	**47,1**	**282.699.570**	**43,5**	**262.969.808**	**43,5[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.219 ve **T.C. Maliye Vekaleti Bütçe**, Damga Matbaası, 1945, s.10 ve **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Devre :VII – İçtima :2 Cilt 26, 1 Kasım 1945, ANKARA, s. 216'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

Ek-Tablo 8-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
221	Bakan Ödeneği	2,800	0	2,800	0	2,323	79	476	21
222	Aylıklar	22,996,838	0	22,996,838	0	21,882,492	92	1,114,345	08
223	Hizmetli Ücreti	1,339,784	0	1,339,784	0	1,314,719	19	25,064	81
224	Geçici Hizmetliler	8,184	0	8,184	0	0	0	8,184	0
225	Geçici Tazminat	230,969	0	230,969	0	228,638	65	2,330	35
226	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Çocuk Zammı	880,445	0	800,445	0	701,788	81	178,656	19
A 226	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Doğum Yardımı	242,332	0	242,332	0	199,341	31	42,990	69
B 226	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Ölüm Yardımı	94,166	0	94,166	0	34,553	07	59,612	93
227	Temsil Ödeneği	101,653	0	101,653	0	42,429	65	59,223	35
228	3779 Sayılı Kanun 10,11 ve1059 sayılı kanunun 5 nci Maddesi Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	10,450	0	10,450	0	3,651	05	6,798	95
A 228	657,3485 ve 4334 sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Zamlar ve Tazminatlar	430,300	0	430,300	0	410,886	17	19,413	83
B 228	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	49,020	0	49,020	0	45,669	25	3,350	75
C 228	1144 ve 4145 sayılı Kanunlar gereğince Denizaltı ve Dalgıç Ödeneği	115,000	0	115,000	0	105,174	70	9,825	30
229	Kırtasiye	51,210	0	51,210	0	48,556	35	2,653	65
230	Tersim Gereçleri	6,883	0	6,883	0	5,018	76	1,864	24
231	Döşeme ve Demirbaş	68,458	0	68,458	0	66,710	24	1,747	76
232	Basılı Kağıt ve Defterler	73,930	0	73,930	0	68,950	06	4,979	94
233	Öteberi Giderleri	93,265	0	93,265	0	83,472	77	9,792	23
A 233	Posta ve Telgraf Ücretleri	879,890	0	879,890	0	879,890	0	0	0
B 233	Telefon ve Başka Haberleşme Ücret ve Giderleri	61,488	0	61,488,0	0	47,037	28	14,450	72
C 233	Kira Karşılığı	172,327	0	172,327	0	162,051	64	10,275	36
234	Bakanlık Otomobili Giderleri	1,130	0	1,130	0	1,129	86	0	14
235	Sürekli görev Yolluğu	265,333	0	265,333	0	232,913	22	32,419	78
236	Geçici Görev Yolluğu	213,683	0	213,683	0	205,613	92	8,069	08
237	Müfettişler Yolluğu	39,833	0	39,833	0	35,612	82	4,220	18
A 237	Yabancı Memleketlere Gönderileceklerin Yolluğu	1,984,830	0	57,400	0	54,048	43	3,351	57
238	**Tayınat**	**28,302,060**	**0**	**28,337,840**	**0**	**27,439,206**	**18**	**898,633**	**82**
239	2582 Sayılı Kanun Gereğince verilecek Yemek Karşılığı	58,300	0	58,300	0	54,871	07	3,428	93
240	Yem	2,713,100	0	2,713,100	0	2,665,399	42	47,700	58
241	Yakacak, Aydınlatma, Isıtma	2,837,150	0	2,837,150	0	2,828,933	37	8,216	63
242	Giyecekler	9,332,765	0	9,332,765	0	9,106,506	58	226,258	42
243	Teçhizat	2,213,543	0	2,213,543	0	2,185,955	61	27,587	39
244	Harp Gereçleri ve Teçhizat ve Tahkimat Karşılık ve Giderleri	3,413,675	0	3,413,675	0	3,007,176	59	406,498	41
245	Uçak Fabrikaları işçi Ücreti	525,000	0	525,000	0	525,000	0	0	0
246	Denize Ait Harp Gereçleri, Teçhizat, Çeşitli Gereçler ve Devriçark	1,278,780	0	1,278,780	0	1,170,016	29	108,763	71
247	Askeri Fabrikalar Genel Giderleri	2,197,980	0	2,197,980	0	1,756,412	70	441,567	30
248	Ecza ve Sıhhi Gereçler Giderleri	181,195	0	181,195	0	163,296	28	17,898	72
A 248	Tedavi Giderleri	14,681	0	14,681	0	6,337	71	8,343	29

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
B 248	4598 Sayılı Kanun Gereğince Tedavi Giderleri ve Yol Masrafları	11,500	0	11,500	0	948	08	10,551	92
249	Veteriner Ecza ve Gereçleri	38,050	0	38,050	0	36,632	50	1,417	50
250	Hayvan Satınalma ve Tazmini	38,325	0	38,325	0	35,379	87	2,945	13
251	Gaz ve Gazdan Korunma Giderleri	47,207	0	47,207	0	21,973	40	25,233	60
252	Taşıma Giderleri	1,080,775	0	1,080,775	0	950,088	09	130,686	91
A 252	Taşıtlar satınalma Karşılığı	1,167	0	1,167	0	0	0	1,167	0
253	Motörlü Vasıtalar Gideri	2,162,258	0	2,162,258	0	1,897,157	55	265,100	45
254	Yapı ve Onarma İşleri	1,015,402	0	1,015,402	0	811,996	96	203,405	04
A 254	Hava Meydanlarıyla Yolları ve Depoları Yapımı	266,500	0	266,500	0	266,500	0	0	0
225	Okullar genel Giderleri	40,750	0	40,750	0	40,090	09	659	91
256	Basımevi Genel Giderleri	3,666	0	3,666	0	3,568	60	97	40
257	Pasif Koruma Giderleri	14,852	0	14,852	0	2,779	67	12,072	33
A 257	2441 sayılı Kanun Gereğince Tekel G. Md.lüğüne Ödenecek Eşya ve Malzeme Taksiti	300	0	300	0	300	0	0	0
258	Manevra Giderleri (kara)	166,250	0	166,250	0	113,346	80	52,903	20
259	Staj ve Tahsil Giderleri	228,167	0	228,167	0	185,242	84	42,924	16
260	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	125,858	0	125,858	0	81,077	67	44,780	33
261	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Yolculuk ve Başka Gerekli Giderleri	58,133	0	58,133	0	13,700	65	44,432	35
262	Fen ve Sanat G. Md.lüğü Deneme ve Muayene Giderleri	10,000	0	10,000	0	8,595	13	1,404	87
263	Askerlik Müzesi Giderleri	1,176	0	1,176	0	0	0	1,176	0
A 263	Yazı, Tercüme ve Yayım, Kitap, Dergi ve Abone Karşılıkları	7,490	0	7,490	0	3,405	05	4,084	95
B 263	Sınırlama Komisyonları Giderleri	2,917	0	2,917	0	0	0	2,917	0
264	Sanık Olarak Askeri Mahkemelere Getirileceklerin Şahit ve Vukuf Ehli Olarak Gönderileceklerin Giderleri	10,332	0	10,332	0	5,737	59	4,594	41
265	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiyeler	15,450	0	15,450	0	15,209	65	240	35
A 265	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı	96,165	0	96,165	0	92,606	88	3,558	12
266	4644 Sayılı Kanun Gereğince Ödenecek Emekli Keseneği Karşılığı	100,800	0	100,800	0	59,738	51	41,061	49
A 266	Tersaneler Giderleri	500	0	500	0	465	75	34	25
B 266	Spor Giderleri	6	0	6	0	2	0	4	0
267	Geçen Yıl Borçları	9,776	0	9,776	0	5,706	06	4,069	94
268	Eski Yıllar Borçları	5,927	0	5,927	0	2,818	58	3,108	42
A 268	3365 sayılı Kanun Karşılığı	1	0	1	0	0	0	1	0
H.	**Kırıkkale de Yaptırılacak Hastane Masrafı**	**0**	**0**	**49,850**	**0**	**0**	**0**	**49,850**	**0**
H.	**3010 Sayılı Kanun Gereğince Eski Yıllar Mahsubatı**	**0**	**0**	**33,000**	**0**	**33,000**	**0**	**0**	**0**
H.	Olağanüstü (Çeşitli Savunma Hizmetleri)	179,333,338	0	177,756,838	0	165,485,446	80	12,271,391	20
-	**TOPLAM**	**266,448,038**	**0**	**264,990,168**	**0**	**247,945,300**	**48**	**17,044,867**	**52**

[35]

[35] **T.B.M.M. Kavanin Mecmuası**, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1945, ANKARA, s. 236 - 242
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 34, Dönem: IX – Toplantı: 2, 1 Kasım 1952, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 10-13

Ek-Tablo 8-3:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
328	Aylıklar	3,541,420	0	3,531,420	0	3,119,276	08	412,143	92
329	Hizmetliler Ücreti	129,794	0	129,794	0	69,124	71	60,669	29
330	Geçici Tazminat	34,670	0	34,670	0	33,796	69	873	31
331	4178, 4598 ve 4599 sayılı Kanunlar gereğince verilecek Zamlar ve yardımlar	914,042	0	384,042	0	208,738	27	175,303	73
332	Merkez Büro Giderleri	3,420	0	3,420	0	3,666	52	53	48
333	İller Büro Gidrleri	40,020	0	40,020	0	39,536	13	483	87
334	Basılı kağıt ve Defterler	14,500	0	14,590	0	11,518	41	3,071	59
335	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve Giderleri	216,008	0	216,008	0	215,351	41	656	59
336	Kira Karşılığı	50,000	0	50,000	0	46,873	82	3,126	18
337	Taşıt Giderleri	6,130	0	6,130	0	4,685	14	1,444	86
338	**Yolluklar**	**204,180**	**0**	**219,180**	**0**	**199,837**	**98**	**19,342**	**02**
339	Giyecekler	11,670	0	11,670	0	11,071	65	598	35
340	**Muayyenat**	**9,174,599**	**0**	**9,667,563**	**0**	**7,946,348**	**0**	**1,721,215**	**0**
341	Askeri Gereçler	2,665,601	0	2,635,601	0	2,571,681	10	63,919	90
342	Harb Gereçleri ve Teçhizatı Karşılık ve Giderleri	168,725	0	168,725	0	64,716	55	104,008	45
343	Sıhhi Gereçler ve Tedavi Giderleri	36,250	0	36,250	0	22,124	40	14,125	60
344	Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri	3,500	0	3,500	0	753	33	2,746	67
345	Hayvan Satınalma ve Tavizi	31,500	0	31,500	0	26,323	25	5,176	75
346	Taşıma Giderleri	192,000	0	184,444	0	136,657	16	47,786	84
347	Taşıt Giderler	35,000	0	35,000	0	29,042	57	5,957	43
348	Onarma İşleri	116,670	0	116,670	0	113,439	95	3,230	05
349	Okullar Genel Giderleri	87,650	0	97,650	0	80,720	54	16,929	46
350	4644 Sayılı Kanun Gereğince ödenecek Emekli keseneği Karşılığı	5,833	0	5,833	0	1,784	44	4,048	56
351	Kurumlar ve Komisyonlar Genel Giderleri	10,225	0	10,225	0	7,742	33	2,482	67
352	Basımevi giderleri	1,985	0	1,985	0	1,102	45	882	55
353	İkramiye ve Tazminat	14,505	0	19,505	0	8,165	60	11,339	40
354	Spor Giderleri	2,040	0	2,040	0	1,773	07	266	93
355	**Geçen Yıl Borçları**	**14,590**	**0**	**37,146**	**0**	**36,090**	**10**	**1,055**	**90**
356	**Eski Yıllar Borçları**	**2,785**	**0**	**14,821**	**0**	**12,866**	**53**	**1,954**	**47**
-	**TOPLAM**	**17,729,402**	**0**	**17,709,402**		**15,024,508**	**18**	**2,684,893**	**82**

[36]

[36] T.B.M.M. **Kavanin Mecmuası**, Cilt 27, Devre: VII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1945, ANKARA, s. 248 - 250
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 34, Dönem: IX – Toplantı: 2, 1 Kasım 1952, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 17

Ek-Tablo 9-1

TÜRKİYE'NİN 1946 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	11.922.932	1,2	14.949.078	1,3	12.123.161	1,2
Cumhurbaşkanlığı	1.074.301	0,1	1.074.301	0,1	992.353	0,1
Sayıştay Başkanlığı	1.308.422	0,1	1.315.422	0,1	1.217.178	0,1
Başbakanlık	2.771.769	0,3	2.830.982	0,3	2.768.916	0,3
Danıştay Başkanlığı	523.031	0,1	602.336	0,1	551.430	0,1
Basın Yayın Genel Müdürlüğü	6.479.108	0,7	7.587.031	0,7	3.456.478	0,3
İstatistik Genel Müdürlüğü	949.136	0,1	972.058	0,1	926.924	0,1
Diyanet İşleri Başkanlığı	1.500.669	0,2	1.720.646	0,2	1.535.986	0,1
Maliye Bakanlığı	108.850.769	11,0	124.813.907	11,3	113.695.937	11,1
Devlet Borçları	234.286.715	23,7	153.753.660	13,9	149.836.159	14,6
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	13.720.848	1,4	14.451.762	1,3	13.820.240	1,3
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	3.020.365	0,3	3.387.104	0,3	3.143.372	0,3
İçişleri Bakanlığı	11.528.418	1,2	16.277.060	1,5	15.383.144	1,5
Emniyet Genel Müdürlüğü	18.399.950	1,9	20.134.063	1,8	19.544.490	1,9
Jandarma Genel Komutanlığı	**30.853.758**	**3,1**	**31.506.339**	**2,8**	**29.695.903**	**2,9**
Dışişleri Bakanlığı	4.777.398	0,5	16.168.265	1,5	15.106.874	1,5
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	32.791.707	3,3	33.408.275	3,0	28.112.224	2,7
Adalet Bakanlığı	20.627.481	2,1	23.083.623	2,1	22.151.380	2,2
Milli Eğitim Bakanlığı	97.030.428	9,8	111.033.275	10,0	104.936.312	10,2
Bayındırlık Bakanlığı	79.394.953	8,0	88.169.835	7,9	80.035.732	7,8
Ekonomi Bakanlığı	8.234.592	0,8	8.289.592	0,7	7.546.608	0,7
Milli Savunma Bakanlığı	**264.890.000**	**26,7**	**397.019.597**	**35,8**	**365.216.899**	**35,7**
Tarım Bakanlığı	26.880.124	2,7	27.728.966	2,5	25.076.631	2,4
Ulaştırma Bakanlığı	3.041.319	0,3	3.188.382	0,3	2.774.614	0,3
Ticaret Bakanlığı	2.160.595	0,2	2.222.595	0,2	1.908.735	0,2
Çalışma Bakanlığı	2.041.812	0,2	1.913.928	0,2	1.550.973	0,2
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Md.lüğü	1.512.284	0,2	1.534.911	0,1	1.210.638	0,1
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**990.572.884**	**100,0**	**1.109.136.993**	**100,0**	**1.024.319.291**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	6.769.000		12.147.823		12.147.823	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	268.198.187		304.544.677		257.508.811	
KONSOLİDE BÜTÇE	**1.252.001.671**		**1.401.533.847**		**1.269.680.279**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 6.858.000.000)	18,3		20,4		18,5	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**295.743.758**	**29,8**	**428.525.936**	**38,6**	**394.912.802**	**38,6[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.221 ve **T.C. Maliye Bakanlığı**, Damga Matbaası, 1946, s.8 ve **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Dönem :VII – Toplantı :3 Cilt 28, 1 Kasım 1946, ANKARA, s. 40'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1946 YILI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 9-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
221	Bakan Ödeneği	4,800	0	4,800	0	3,983	64	816	36
222	**Aylıklar**	**40,674,994**	**0**	**51,024,994**	**0**	**50,310,602**	**95**	**714,391**	**05**
223	Hizmetliler Ücreti	2,296,772	0	2,296,772	0	2,278,463	20	18,308	80
224	Geçici Hizmetliler Ücreti	13,959	0	13,959	0	2,350	33	11,608	67
225	Geçici Tazminat	395,946	0	395,946	0	393,462	01	2,483	99
226	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Çocuk Zammı	1,492,476	0	1,492,476	0	1,440,847	28	51,628	72
227	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Doğum Yardımı	394,428	0	394,428	0	468,222	04	0	0
228	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Ölüm Yardımı	90,500	0	90,500	0	61,730	0	28,770	0
229	Temsil Ödeneği	174,262	0	160,263	59	132,091	61	28,171	98
230	3779 Sayılı Kanun 10,11 ve 1059 sayılı kanunun 5 nci Maddesi Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	18,000	0	18,000	0	1,800	0	16,200	0
231	657,3485 ve 4334 sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Zamlar ve Tazminatlar	737,657	0	737,657	0	721,211	94	16,445	06
232	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	84,940	0	84,940	0	76,358	48	8,581	52
233	1144 ve 4145 sayılı Kanunlar gereğince Denizaltı ve Dalgıç Ödeneği	46,575,734	0	197,000	0	196,516	84	483	16
234	Kırtasiye	87,790	0	87,790	0	86,734	24	1,055	76
235	Tersim Gereçleri	11,450	0	11,450	0	8,990	90	2,459	10
236	Döşeme ve Demirbaş	116,350	0	116,350	0	101,601	09	14,748	91
237	Basılı Kağıt ve Defterler	126,800	0	126,800	0	98,051	83	28,748	17
238	Öteberi Giderleri	159,650	0	159,605	0	155,880	23	3,769	77
239	Posta ve Telgraf Ücretleri	1,508,382	0	1,508,382	0	1,508,354	0	28	0
240	Telefon ve Başka Haberleşme Ücret ve Giderleri	105,500	0	105,500	0	99,853	13	5,646	87
241	Kira Karşılığı	294,931	0	294,931	0	258,374	73	36,556	27
242	Bakanlık Otomobili Giderleri	1,950	0	1,950	0	1,949	74	0	26
243	Sürekli görev Yolluğu	454,800	0	454,800	0	433,171	26	21,628	74
244	Geçici Görev Yolluğu	366,300	0	366,300	0	354,993	27	11,306	73
245	Müfettişler Yolluğu	66,500	0	66,500	0	63,337	64	3,162	36
246	Yabancı Memleketlere Gönderileceklerin Yolluğu	98,390	0	98,390	0	69,152	21	29,237	79
247	**Tayınat**	**50,520,000**	**0**	**50,565,000**	**0**	**50,204,555**	**16**	**360,444**	**84**
248	2852 Sayılı Kanun Gereğince verilecek Yemek Karşılığı	100,000	0	100,000	0	99,213	34	786	66
249	Yem	6,742,601	0	6,742,601	0	6,482,750	51	259,850	49
250	Yakacak, Aydınlatma, Isıtma	4,864,000	0	4,864,000	0	4,830,524	19	33,475	81
251	Giyecekler	6,762,600	0	6,762,600	0	**6,739,419**	31	26,180	69
252	Teçhizat	1,681,910	0	1,681,910	0	1,632,378	16	49,531	84
253	Harp Gereçleri ve Teçhizat ve Tahkimat Karşılık ve Giderleri	5,851,700	0	5,851,700	0	5,416,090	60	435,609	40
254	Uçak Fabrikaları işçi Ücretleri	1,400,000	0	1,400,000	0	1,399,775	73	224	27
255	Denize Ait Harp Gereçleri, Teçhizat, Çeşitli Gereçler ve Devri çark	3,192,200	0	3,192,200	0	3,098,953	97	93,246	03
256	Askeri Fabrikalar Genel Giderleri	4,953,001	0	4,928,384	0	4,785,966	43	142,417	57
257	Ecza ve Sıhhi Gereçler Giderleri	310,800	0	310,800	0	310,269	38	530	62

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
258	*Tedavi Giderleri*	*25,000*	*0*	*25,000*	*0*	*20,931*	*97*	*4,068*	*03*
259	4598 Sayılı Kanun Gereğince Tedavi Giderleri ve Yollukları	19,400	0	16,900	0	317	31	16,582	69
260	Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri	66,100	0	66,100	0	52,796	06	13,303	94
261	Hayvan Satınalma ve Tazmini	15,000	0	15,000	0	11,020	0	3,980	0
262	Gaz ve Gazdan Korunma Giderleri	77,902	0	77,902	0	26,858	94	51,043	06
263	Taşıt Giderleri	2,861,600	0	2,861,600	0	2,785,771	65	75,828	35
264	Taşıtlar satınalma Karşılığı	2,000	0	2,000	0	242	85	1,757	15
265	Motörlü Vasıtalar Gideri	4,706,640	0	4,587,557	57	4,424,391	56	163,166	01
266	Yapı ve Onarma İşleri	2,740,717	0	2,740,717	0	2,450,948	84	289,768	16
267	*Hava Meydanlarıyla Yolları* ve Depoları Yapımı	524,750	0	524,750	0	504,093	64	20,656	36
268	Okullar genel Giderleri	202,000	0	202,000	0	191,805	37	10,194	63
269	Basımevi Genel Giderleri	6,285	0	6,285	0	6,058	04	226	96
270	Pasif Koruma Giderleri	1,501	0	1,501	0	979	98	521	02
271	2441 sayılı Kanun Gereğince Tekel G. Md.lüğüne Ödenecek Eşya ve Malzeme Taksiti	515	0	515	0	0	0	515	0
272	Manevra Giderleri (kara)	150,000	0	150,000	0	135,852	43	14,147	57
273	Staj ve Tahsil Giderleri	391,140	0	386,140	0	282,566	76	103,573	24
274	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	215,765	0	215,765	0	198,235	22	17,529	78
275	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Yolculuk ve Başka Gerekli Giderleri	90,000	0	79,258	0	25,283	04	53,974	96
276	Fen ve Sanat G. Md.lüğü Deneme ve Muayene Giderleri	17,150	0	17,150	0	10,839	46	6,,310	54
277	Askerlik Müzeleri Giderleri	2,001	0	2,001	0	0	0	2,001	0
278	Yazı, Tercüme ve Yayım, Kitap, Dergi ve Abone Karşılıkları	13,000	0	13,000	0	8,482	02	4,517	98
279	Sınırlama Komisyonları Giderleri	4,000	0	4,000	0	0	0	4,000	0
280	Sanık Olarak Askeri Mahkemelere Getirileceklerin Şahit ve Vukuf Ehli Olarak Gönderileceklerin Giderleri	17,501	0	17,501	0	12,472	58	5,028	42
281	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiyeler	26,500	0	26,500	0	26,500	0	0	0
282	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı	165,000	0	165,000	0	164,506	25	493	75
283	**4644 Sayılı Kanun Gereğince Ödenecek Emekli Keseneği Karşılığı**	**172,110**	**0**	**2,949,189**	**0**	**2,843,651**	**42**	**105,537**	**58**
284	Tersaneler Giderleri	1,000,850	0	1,000,850	0	976,377	73	24,472	27
285	Spor Giderleri	3	0	3	0	0	0	3	0
286	**Geçen Yıl Borçları**	**13,860**	**0**	**174,000**	**43**	**129,523**	**88**	**44,476**	**55**
287	**Eski Yıllar Borçları**	**8,370**	**0**	**24,169**	**41**	**14,965**	**40**	**9,204**	**01**
288	3395 Sayılı Kanun Karşılığı	22,231	0	1	0	0	0	1	0
Öz.	**Çeşitli Savunma Hizmetleri**	**115,000,000**	**0**	**233,734,719**	**0**	**205,363,646**	**49**	**28,371,072**	**51**
Öz.	**3010 Sayılı Kanun Gereğince Eski Yıllar Mahsubatı**	**0**	**0**	**222,799**	**20**	**222,799**	**20**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**264,890,000**	**0**	**397,019,597**	**20**	**365,216,899**	**46**	**31,876,491**	**78**

37

[37] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 28, Devre: VII – Toplantı: 3, 1 Kasım 1946, ANKARA, s. 60 - 65
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 34, Dönem: IX – Toplantı: 2, 1 Kasım 1952, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 13-15

Ek-Tablo 9-3:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
351	Aylıklar	5,981,700	0	6,581,700	0	6,253,019	02	328,680	98
352	Hizmetliler Ücreti	227,312	0	227,312	0	134,305	65	93,006	35
353	Geçici Tazminat	58,000	0	58,000	0	56,234	02	1,765	98
354	**4178, 4598 ve 4599 sayılı Kanunlar gereğince verilecek Zamlar ve yardımlar**	**369,990**	**0**	**379,990**	**0**	**395,124**	**84**	**0**	**0**
355	Merkez Büro Giderleri	5,850	0	5,850	0	5,741	61	108	39
356	İller Büro Gidrleri	87,000	0	87,000	0	85,877	25	1,122	75
357	Basılı kağıt ve Defterler	30,000	0	30,000	0	29,883	83	116	17
358	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve Giderleri	385,704	0	385,704	0	384,643	46	1,060	54
359	Kira Karşılığı	95,000	0	95,000	0	90,166	61	4,833	39
360	Taşıt Giderleri	10,500	0	10,500	0	7,483	48	3,016	52
361	Yolluklar	350,000	0	350,000	0	265,495	50	84,504	50
362	Giyecekler	30,300	0	30,300	0	23,246	55	7,053	45
363	Muayyenat	16,764,452	0	16,221,635	0	15,180,349	64	1,041,285	36
364	Askeri Gereçler	4,569,000	0	4,569,000	0	4,564, 931	48	4,068	52
365	Harb Gereçleri ve Teçhizatı Karşılık ve Giderleri	488,000	0	488,000	0	438,962	65	49,037	35
366	Sağlık Gereçleri ve Tedavi Giderleri	72,000	0	72,000	0	58,720	05	13,279	95
367	Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri	6,000	0	6,000	0	2,318	83	3,681	17
368	Hayvan Satınalma ve Tavizi	20,000	0	20,000	0	16,805	0	3,195	0
369	Taşıma Giderleri	329,000	0	379,000	0	356,066	44	22,933	56
370	Taşıt Giderler	60,000	0	60,000	0	56,713	44	3,286	56
371	Onarma İşleri	710,000	0	710,000	0	686,065	01	23,934	99
372	Okullar Genel Giderleri	115,000	0	115,000	0	106,063	44	8,936	56
373	**4644 Sayılı Kanun Gereğince ödenecek Emekli keseneği Karşılığı**	**10,000**	**0**	**277,544**	**0**	**210,815**	**89**	**66,728**	**11**
374	Kurumlar ve Komisyonlar Genel Giderleri	17,500	0	17,500	0	14,568	32	2,931	68
375	Basımevi giderleri	3,400	0	3,400	0	1,965	62	1,434	38
376	İkramiye ve Tazminat	24,790	0	24,790	0	21,211	13	3,578	87
377	Spor Giderleri	3,490	0	3,490	0	3,482	97	7	03
378	**Geçen Yıl Borçları**	**25,000**	**0**	**65,200**	**0**	**59,472**	**85**	**5,727**	**15**
379	Eski Yıllar Borçları	29,770	0	25,570	0	24,744	18	825	82
380	**1928-1945 yılları Karşılıksız Borçları**	**0**	**0**	**206,854**	**0**	**161,424**	**37**	**45,429**	**63**
-	*TOPLAM*	**30,853,758**	**0**	**31,506,339**	**0**	**29,695,903**	**13**	**1,825,570**	**71**

[38]

[38] T.B.M.M. **Kanunlar Dergisi**, Cilt 28, Devre: VII – Toplantı: 3, 1 Kasım 1946, ANKARA, s. 71-72
* T.B.M.M. **Kanunlar Dergisi**, Cilt 34, Dönem: IX – Toplantı: 2, 1 Kasım 1952, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 18-19

Ek-Tablo 10-1

TÜRKİYE'NİN 1947 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ,

YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	13.690.526	1,2	9.476.931	0,6	9.043.121	0,6
Cumhurbaşkanlığı	1.129.863	0,1	1.130.563	0,1	956.102	0,1
Sayıştay Başkanlığı	1.962.662	0,2	1.970.762	0,1	1.838.822	0,1
Başbakanlık	3.312.257	0,3	3.341.657	0,2	3.266.823	0,2
Danıştay Başkanlığı	915.533	0,1	927.752	0,1	789.488	0,1
İstatistik Genel Müdürlüğü	880.347	0,1	1.032.347	0,1	987.492	0,1
Diyanet İşleri Başkanlığı	2.716.106	0,2	2.716.106	0,2	2.547.351	0,2
Maliye Bakanlığı	114.253.215	10,1	182.741.360	11,1	178.788.589	11,4
Devlet Borçları	198.067.163	17,4	451.277.110	27,3	450.242.517	28,6
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	18.855.310	1,7	19.284.742	1,2	18.847.043	1,2
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	5.536.999	0,5	5.863.499	0,4	5.510.633	0,4
İçişleri Bakanlığı	18.894.414	1,7	20.146.554	1,2	19.340.034	1,2
Emniyet Genel Müdürlüğü	30.776.949	2,7	31.728.949	1,9	31.248.065	2,0
Jandarma Genel Komutanlığı	**37.234.140**	**3,3**	**36.295.600**	**2,2**	**34.556.087**	**2,2**
Dışişleri Bakanlığı	11.989.998	1,1	12.663.071	0,8	12.085.785	0,8
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	42.007.455	3,7	42.847.628	2,6	38.231.146	2,4
Adalet Bakanlığı	37.933.840	3,3	38.353.995	2,3	36.953.781	2,3
Milli Eğitim Bakanlığı	100.716.321	8,9	106.204.770	6,4	101.017.641	6,4
Bayındırlık Bakanlığı	84.501.247	7,4	94.652.225	5,7	89.072.430	5,7
Ekonomi Bakanlığı	6.742.723	0,6	8.742.723	0,5	8.082.921	0,5
Milli Savunma Bakanlığı	**357.497.895**	**31,5**	**530.885.269**	**32,1**	**485.310.353**	**30,9**
Tarım Bakanlığı	29.211.860	2,6	29.086.987	1,8	27.256.219	1,7
Ulaştırma Bakanlığı	3.297.035	0,3	3.397.035	0,2	2.953.819	0,2
Ticaret Bakanlığı	3.606.407	0,3	3.520.657	0,2	2.939.039	0,2
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Md.lüğü	2.630.782	0,2	2.713.282	0,2	2.172.803	0,1
Basın Yayın Genel Müdürlüğü	5.733.110	0,5	8.706.660	0,5	6.734.801	0,4
Çalışma Bakanlığı	2.121.373	0,2	2.063.873	0,1	1.896.448	0,1
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**1.136.215.530**	**100,0**	**1.651.772.107**	**100,0**	**1.572.669.353**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	27.522.869		33.722.869		33.722.869	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	380.115.584		460.190.007		370.061.034	
KONSOLİDE BÜTÇE	**1.488.808.245**		**2.078.239.245**		**1.909.007.518**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 7.543.000.000)	19,7		27,6		25,3	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**394.732.035**	**34,8**	**567.180.869**	**34,3**	**519.866.440**	**33,1[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.223 ve **T.C. Maliye Bakanlığı**, Damga Matbaası, 1947, s.8 ve **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Dönem :VIII – Toplantı :Olğ. Ve 1 Cilt 29, 1 Kasım 1947, ANKARA, s. 279'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1947 YILI SAVUNMA HARCAMALARI
Ek-Tablo 10-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
227	Bakan Ödeneği	5,320	0	5,320	0	3,983	64	0	0	1,336	36
228	**Aylıklar**	**92,727,994**	**0**	**93,238,069**	**0**	**91,637,711**	**23**	**0**	**0**	**1,600,357**	**77**
229	Temsil Ödeneği	100,000	0	76,210	0	64,522	81	0	0	11,687	19
230	Hizmetliler Ücreti	3,296,772	0	3,279,408	0	3,180,417	22	0	0	98,990	78
231	Geçici Hizmetliler Ücreti	63,959	0	6,600	0	5,246	70	0	0	1,353	30
232	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	420,765	0	363,765	0	300,756	59	0	0	63,008	41
233	**Geçici Tazminat**	**395,946**	**0**	**474,646**	**0**	**473,623**	**30**	**0**	**0**	**1,022**	**70**
234	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Çocuk Zammı	3,133,476	0	3,117,576	0	2,986,974	95	0	0	130,601	05
235	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Doğum Yardımı	394,428	0	399,628	0	507,208	0	0	0	0	0
236	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Ölüm Yardımı	90,500	0	82,500	0	79,075	0	0	0	2,525	0
237	Ataşeler temsil Ödeneği	524,262	0	0	0	0	0	0	0	0	0
238	3779 Sayılı Kanunun 10, 11 ve 1059 sayılı kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	18,000	0	2,500	0	1,900	0	0	0	600	0
239	657,3485 ve 4334 sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Zamlar ve Tazminatlar	887,657	0	885,157	0	866,356	52	0	0	18,800	48
240	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	84,940	0	83,940	0	76,853	21	0	0	7,086	79
241	1144 ve 4145 sayılı Kanunlar gereğince Denizaltı ve Dalgıç Ödeneği	232,000	0	215,000	0	191,056	24	0	0	23,943	76
242	Kırtasiye	87,790	0	87,790	0	86,087	88	0	0	1,702	12
243	Tersim Gereçleri	11,450	0	11,450	0	11,330	62	0	0	119	38
244	Döşeme ve Demirbaş	116,350	0	116,350	0	115,699	50	0	0	650	50
245	Basılı Kağıt ve Defterler	124,800	0	124,800	0	123,022	75	0	0	1,777	25
246	Öteberi Giderleri	159,650	0	159,650	0	155,515	94	0	0	4,134	06
247	Posta ve Telgraf Ücretleri	1,943,997	0	1,671,997	0	1,589,163	60	0	0	82,833	40
248	**Telefon ve Başka Haberleşme Ücret ve Giderleri**	**114,400**	**0**	**117,400**	**0**	**113,438**	**92**	**0**	**0**	**3,961**	**08**
249	Kira Karşılığı	294,931	0	294,931	0	286,523	24	0	0	8,407	76
250	Bakanlık Otomobili Giderleri	1,950	0	1,950	0	1,949	54	0	0	0	46
251	Sürekli görev Yolluğu	454,800	0	454,800	0	423,270	97	0	0	31,529	03
252	**Geçici Görev Yolluğu**	**466,300**	**0**	**500,300**	**0**	**465,225**	**47**	**0**	**0**	**35,074**	**53**
253	Müfettişler Yolluğu	36,500	0	34,000	0	25,409	18	0	0	8,590	82
254	Yabancı Memleketlere Gönderilecekler Yolluğu	128,390	0	128,390	0	116,423	67	0	0	11,966	33
255	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Yolluk ve Başka gerekli giderleri	130,600	0	84,350	0	43,229	08	0	0	41,120	92
256	**Tayinat**	**51,520,000**	**0**	**51,857,822**	**50**	**51,396,514**	**41**	**0**	**0**	**461,308**	**09**
257	2852 Sayılı Kanun Gereğince verilecek Yemek Karşılığı	100,000	0	100,000	0	96,923	37	0	0	3,076	63
258	Yem	6,742,601	0	6,742,601	0	6,588,100	27	0	0	154,500	73
259	Muytabiye	103,001	0	103,001	0	101,528	74	0	0	1,472	26
260	**Yakacak, Aydınlatma, Isıtma**	**5,364,000**	**0**	**5,432,000**	**0**	**5,338,360**	**16**	**0**	**0**	**93,639**	**84**
261	**Giyecekler**	**12,762,600**	**0**	**12,835,387**	**50**	**12,747,498**	**57**	**0**	**0**	**87,888**	**93**
262	Teçhizat	1,881,910	0	1,881,910	0	1,819,608	87	0	0	62,301	13
263	Harp Gereçleri ve Teçhizat ve Tahkimat Karşılık ve Giderleri	17,741,700	0	17,350,181	0	12,668,631	88	2,858,647	0	1,822,902	12
264	Uçak Fabrikaları işçi Ücreti	1,560,000	0	1,560,000	0	1,554,779	23	0	0	5,220	77

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
265	**Denize Ait Harp Gereçleri, Teçhizat, Çeşitli Gereçler ve Devri çark**	**7,192,200**	**0**	**7,261,462**	**44**	**7,091,460**	**43**	**0**	**0**	**170,002**	**01**
266	Askeri Fabrikalar Genel Giderleri	9,717,281	0	9,717,281	0	**9,424,058**	21	155,109	27	138,113	52
267	**Ecza ve Sıhhi Gereçler Giderleri**	**310,800**	**0**	**342,800**	**0**	**340,490**	**55**	**0**	**0**	**2,309**	**45**
268	Tedavi Giderleri	25,000	0	25,000	0	23,588	11	0	0	1,411	89
269	4598 Sayılı Kanun Gereğince Tedavi Giderleri ve Yollukları	19,400	0	4,400	0	987	24	0	0	3,412	76
270	Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri	66,100	0	66,100	0	60,487	87	0	0	5,612	13
271	Hayvan Satınalma ve Tazmini	15,000	0	10,000	0	2,149	99	0	0	7,850	01
272	Gaz ve Gazdan Korunma Giderleri	69,002	0	67,002	0	15,651	06	0	0	51,350	94
273	**Taşıma Giderleri**	**2,861,600**	**0**	**2,923,417**	**0**	**2,764,516**	**31**	**0**	**0**	**158,900**	**69**
274	Taşıtlar satınalma Karşılığı	2,000	0	2,000	0	2,000	0	0	0	0	0
275	Motörlü Vasıtalar Gideri	7,906,640	0	7,737,580	0	6,391,292	63	0	0	1,346,287	37
276	Yapı ve Onarma İşleri	2,187,617	0	2,187,617	0	1,978,582	51	114,106	0	94,928	49
277	Hava Meydanlarıyla Yolları ve Depoları Yapımı	474,750	0	474,750	0	469,935	72	0	0	4,814	28
278	Okullar Giderleri	202,000	0	202,000	0	201,187	32	0	0	812	68
279	Basımevi Genel Giderleri	6,285	0	6,285	0	6,272	34	0	0	12	66
280	Pasif Koruma Giderleri	1,501	0	1,501	0	1,000	0	0	0	501	0
281	2441 sayılı Kanun Gereğince Tekel G. Md.lüğüne Ödenecek Eşya ve Malzeme Taksiti	515	0	515	0	515	0	0	0	0	0
282	Manevra Giderleri (kara)	150,000	0	150,000	0	143,470	73	0	0	6,529	27
283	Staj ve Tahsil Giderleri	391,140	0	391,140	0	326,725	89	0	0	64,414	11
284	Fen ve Sanat G. Md.lüğü Deneme ve Muayene Giderleri	17,150	0	17,150	0	14,000	52	0	0	3,149	48
285	Askerlik Müzesi Giderleri	26,500	0	26,500	0	26,500	0	0	0	0	0
286	Yazı, Tercüme ve Yayın, Kitap, Dergi ve Abone Karşılıkları	15,000	0	15,000	0	13,640	96	0	0	1,359	04
287	Sınırlama Komisyonları Giderleri	1,000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
288	Sanık Olarak Askeri Mahkemelere Getirileceklerin Şahit ve Vukuf Ehli Olarak Gönderileceklerin Giderleri	17,501	0	17,501	0	12,408	19	0	0	5,092	81
289	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiyeler	26,500	0	26,500	0	24,996	55	0	0	1,503	45
290	3575 sayılı Kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı	175,000	0	175,000	0	175,000	0	0	0	0	0
291	4644, 4805, 4806, 4807 Sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Emekli Keseneği Karşılığı	5,371,590	0	5,370,490	0	5,103,441	27	0	0	267,048	73
292	Tersaneler Giderleri	1,000,850	0	1,000,850	0	999,928	55	0	0	921	45
293	Spor Giderleri	3	0	3	0	0	0	0	0	3	0
294	**Geçen Yıl Borçları**	**13,860**	**0**	**188,961**	**0**	**171,938**	**24**	**0**	**0**	**17,022**	**76**
295	**Eski Yıllar Borçları**	**8,370**	**0**	**531,583**	**0**	**528,246**	**54**	**0**	**0**	**3,336**	**46**
296	3395 Sayılı Kanun Karşılığı	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0
Ö.	**Süvari Birlikleri İhtiyacı**	**0**	**0**	**74,728**	**30**	**74,728**	**30**	**0**	**0**	**0**	**0**
Ö.	**3010 Sayılı Kanun Gereğince Geçen ve Eski Yıllar Bütçe Mahsubatı**	**0**	**0**	**5,326**	**96**	**5,326**	**96**	**0**	**0**	**0**	**0**
Ö.	**Olağanüstü Çeşitli Savunma Hizmetleri**	**115,000,000**	**0**	**287,983,445**	**0**	**252,671,003**	**76**	**29,394,626**	**0**	**5,917,815**	**24**
-	**TOPLAM**	**357,497,895**	**0**	**530,885,269**	**70**	**485,310,353**	**02**	**32,522,488**	**27**	**13,160,008**	**41**

[39]

[39] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 29, Devre: VIII – Toplantı: Olğ. Ve 1, 1 Kasım 1947, ANKARA, s. 299 - 305
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 36, Dönem: IX – Toplantı: 4, 1 Kasım 1954, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 747 - 750

Ek-Tablo 10-3:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
358	Aylıklar	12,668,860	0	11,966,860	0	11,226,070	04	740,789	96
359	Hizmetliler Ücreti	303,600	0	303,600	0	206,927	02	96,672	98
360	Geçici Tazminat	58,000	0	58,000	0	54,647	25	3,352	75
361	4178, 4598 sayılı Kanunlar gereğince verilecek Zamlar ve yardımlar	608,990	0	744,990	0	736,438	67	8,551	33
362	Merkez Büro Giderleri	5,850	0	5,850	0	5,511	51	338	49
363	İller Büro Gidrleri	90,000	0	90,000	0	87,652	16	2,347	84
364	Basılı kağıt ve Defterler	30,000	0	30,000	0	29,861	30	138	70
365	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve Giderleri	324,593	0	380,593	0	340,232	42	40,360	58
366	Kira Karşılığı	95,000	0	135,000	0	108,824	71	26,175	29
367	Taşıt Giderleri	10,500	0	10,500	0	9,451	87	1,048	13
368	Yolluklar	405,000	0	405,000	0	340,183	22	64,816	78
369	Giyecekler	30,300	0	30,300	0	19,443	77	10,856	23
370	Muayyenat	14,999,572	0	14,546,032	0	14,056,781	96	489,250	04
371	Askeri Gereçler	4,469,000	0	4,336,000	0	4,298,139	38	37,860	62
372	Harb Gereçleri ve Teçhizatı Karşılık ve Giderleri	688,000	0	688,000	0	643,068	10	44,931	90
373	Sağlık Gereçleri ve Tedavi Giderleri	108,800	0	108,800	0	102,346	04	6,453	96
374	Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri	6,000	0	6,000	0	5,523	51	476	49
375	Hayvan Satınalma ve Tavizi	20,000	0	20,000	0	18,655	0	1,345	0
376	Taşıma Giderleri	431,542	0	644,542	0	594,154	05	50,387	95
377	Taşıt Giderleri	60,000	0	60,000	0	57,956	12	2,043	88
378	Onarma İşleri	960,000	0	960,000	0	923,077	99	36,922	01
379	Okullar Genel Giderleri	115,000	0	115,000	0	110,838	59	4,161	41
380	4644 ve 4805 Sayılı Kanunlar Gereğince ödenecek Emekli keseneği Karşılığı	648,548	0	523,548	0	473,605	61	49,942	39
381	Kurumlar ve Komisyonlar Genel Giderleri	17,500	0	17,500	0	17,248	36	251	64
382	Basımevi giderleri	3,400	0	3,400	0	3,202	18	197	82
383	İkramiye ve Tazminat	42,990	0	42,990	0	27,005	58	15,984	42
384	Spor Giderleri	3,325	0	3,325	0	3,234	54	90	46
385	Geçen Yıl Borçları	25,000	0	44,927	0	42,660	84	2,266	16
386	Eski Yıllar Borçları	4,770	0	14,843	0	13,345	98	1,497	02
-	TOPLAM	37,234,140	0	36,295,600	0	34,556,087	77	1,739,512	23

[40]

[40] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 29, Devre: VIII – Toplantı: Olğ. Ve 1, 1 Kasım 1947, ANKARA, s. 310 - 312
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 36, Dönem: IX – Toplantı: 4, 1 Kasım 1954, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 753 - 754

Ek-Tablo 11-1

TÜRKİYE'NİN 1948 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ,
YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	10.718.964	0,9	10.610.739	0,7	10.294.876	0,7
Cumhurbaşkanlığı	1.063.496	0,1	1.063.496	0,1	928.932	0,1
Sayıştay Başkanlığı	1.992.800	0,2	1.994.100	0,1	1.872.248	0,1
Başbakanlık	3.530.018	0,3	3.253.948	0,2	3.151.197	0,2
Danıştay Başkanlığı	986.201	0,1	866.351	0,1	855.781	0,1
İstatistik Genel Müdürlüğü	763.080	0,1	747.362	0,1	729.192	0,1
Diyanet İşleri Başkanlığı	2.897.573	0,2	2.800.102	0,2	2.622.503	0,2
Maliye Bakanlığı	150.089.616	12,1	185.134.894	12,5	179.347.053	12,6
Devlet Borçları	211.911.139	17,0	214.877.663	14,5	213.112.184	14,9
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	19.626.153	1,6	20.219.359	1,4	19.868.413	1,4
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	6.134.653	0,5	6.225.539	0,4	5.972.388	0,4
İçişleri Bakanlığı	19.909.001	1,6	20.813.488	1,4	19.979.359	1,4
Emniyet Genel Müdürlüğü	32.079.730	2,6	33.022.130	2,2	32.301.721	2,3
Jandarma Genel Komutanlığı	**36.779.569**	**3,0**	**39.261.539**	**2,6**	**36.671.890**	**2,6**
Dışişleri Bakanlığı	12.704.198	1,0	13.215.198	0,9	12.447.207	0,9
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	47.718.377	3,8	47.358.923	3,2	42.836.173	3,0
Adalet Bakanlığı	41.586.428	3,3	42.726.570	2,9	41.638.100	2,9
Milli Eğitim Bakanlığı	106.497.248	8,6	163.330.669	11,0	157.152.186	11,0
Bayındırlık Bakanlığı	97.436.997	7,8	106.266.547	7,1	94.931.849	6,7
Ekonomi Bakanlığı	8.971.740	0,7	16.156.740	1,1	15.909.248	1,1
Milli Savunma Bakanlığı	**376.934.895**	**30,3**	**504.892.284**	**34,0**	**488.470.905**	**34,2**
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Md.lüğü	2.509.541	0,2	2.334.741	0,2	2.141.517	0,2
Tarım Bakanlığı	33.441.897	2,7	31.351.656	2,1	28.606.485	2,0
Ulaştırma Bakanlığı	3.554.242	0,3	3.640.742	0,2	2.973.318	0,2
Ticaret Bakanlığı	3.675.139	0,3	3.645.999	0,2	3.201.985	0,2
Çalışma Bakanlığı	2.274.572	0,2	1.942.772	0,1	1.764.442	0,1
Basın Yayın Genel Müdürlüğü	7.763.830	0,6	8.742.373	0,6	6.876.206	0,5
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**1.243.551.197**	**100,0**	**1.486.495.924**	**100,0**	**1.426.657.358**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	36.581.369		33.958.374		33.958.374	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	466.066.030		483.041.104		405.016.168	
KONSOLİDE BÜTÇE	**1.673.035.858**		**1.935.578.654**		**1.797.715.152**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 9 493 000 000)	17,6		20,4		18,9	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**413.714.464**	**33,3**	**544.153.823**	**36,6**	**525.142.795**	**36,8[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.225 ve **1948 Yılı Bütçe Kanunları ve Ekleri**, Damga Matbaası, 1948, s.8 ve **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Dönem :VIII – Toplantı :2 Cilt 30, 1 Kasım 1948, ANKARA, s. 213'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1948 YILI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 11-2: MİLLİ MÜDAFAA VEKALETİ

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
238	Bakan Ödeneği	5,320	0	5,320	0	5,278	94	0	0	41	06
239	Aylıklar	123,603,777	0	123,504,183	0	120,934,639	38	0	0	2,569,543	62
240	Temsil Ödeneği	129,000	0	129,000	0	97,392	09	0	0	31,607	91
241	**Hizmetliler Ücreti**	**8,327,975**	**0**	**8,819,172**	**0**	**6,849,112**	**55**	**0**	**0**	**1,470,059**	**45**
242	Geçici Hizmetliler Ücreti	30,000	0	29,715	0	5,762	44	0	0	23,952	56
243	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	1,916,168	0	1,911,778	0	455,276	40	0	0	1,456,501	60
244	**Geçici Tazminat**	**833,000**	**0**	**9,912,985**	**0**	**902,645**	**83**	**0**	**0**	**10,339**	**17**
245	**4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Çocuk Zammı**	**3,618,100**	**0**	**3,690,024**	**0**	**3,528,854**	**72**	**0**	**0**	**161,169**	**28**
246	**4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Doğum Yardımı**	**509,200**	**0**	**656,575**	**0**	**966,054**	**50**	**0**	**0**	**0**	**0**
247	**4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Ölüm Yardımı**	**110,500**	**0**	**117,050**	**0**	**105,900**	**0**	**0**	**0**	**11,150**	**0**
248	**4178 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Yakacak Zammı**	**351,440**	**0**	**360,194**	**0**	**330,058**	**52**	**0**	**0**	**30,135**	**48**
249	3779 Sayılı Kanunun 10, 11 ve 1059 sayılı kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	18,000	0	18,000	0	3,300	0	0	0	14,700	0
250	**657,3485 ve 4334 sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Zamlar ve Tazminatlar**	**2,159,500**	**0**	**2,209,500**	**0**	**2,148,799**	**07**	**0**	**0**	**60,700**	**93**
251	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	172,835	0	172,835	0	141,132	89	0	0	31,702	11
252	1144 ve 4145 sayılı Kanunlar gereğince Denizaltı ve Dalgıç Ödeneği	250,000	0	250,000	0	193,113	77	0	0	56,886	23
253	Kırtasiye	161,465	0	161,465	0	156,595	56	0	0	4,869	44
254	Tersim Gereçleri	17,500	0	17,500	0	14,341	84	0	0	3,158	16
255	Döşeme ve Demirbaş	203,150	0	200,871	0	198,750	17	0	0	2,120	83
256	Basılı Kağıt ve Defterler	240,700	0	240,418	0	234,093	41	0	0	6,324	59
257	Öteberi Giderleri	600,100	0	599,845	0	572,613	61	0	0	27,231	39
258	Posta ve Telgraf Ücretleri	2,100,000	0	1,613,781	0	1,380,888	11	0	0	232,892	89
259	Telefon ve Başka Haberleşme Ücret ve Giderleri	320,500	0	317,645	0	294,006	03	0	0	23,638	97
260	Kira Karşılığı	650,000	0	627,705	0	585,612	55	0	0	42,092	45
261	Bakanlık Otomobili Giderleri	4,000	0	4,000	0	3,600	0	0	0	400	0
262	Sürekli görev Yolluğu	2,050,000	0	2,031,414	0	1,840,146	91	0	0	191,267	09
263	Geçici Görev Yolluğu	1,170,000	0	1,169,896	0	1,138,106	89	0	0	31,789	11
264	Müfettişler Yolluğu	100,000	0	100,000	0	76,331	56	0	0	23,668	44
265	Yabancı Memleketlere Gönderileceklerin Yolluğu	730,000	0	729,817	0	620,300	65	0	0	109,516	35
266	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Yolluk ve Başka gerekli giderleri	1,000,000	0	998,000	0	464,446	53	0	0	533,553	47
267	**Tayınat**	**86,244,252**	**0**	**86,250,342**	**0**	**85,662,557**	**98**	**0**	**0**	**587,784**	**02**
268	2852 Sayılı Kanun Gereğince verilecek Yemek Karşılığı	145,000	0	145,000	0	119,563	84	0	0	25,436	16
269	Yem	15,768,000	0	15,739,641	0	15,522,363	65	0	0	217,277	35
270	Muytabiye	1,080,000	0	1,080,000	0	1,065,420	57	0	0	14,579	43
271	Yakacak, Aydınlatma, Isıtma	10,070,916	0	10,061,139	0	9,814,024	18	0	0	247,114	82

272	Giyecekler	29,199,450	0	29,301,792	0	29,221,803	32	0	0	79,988	68

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
273	Teçhizat	5,182,668	0	5,182,662	0	4,893,263	38	0	0	289,398	62
274	Harp Gereçleri ve Teçhizat ve Tahkimat Karşılık ve Giderleri	16,726,572	0	16,706,553	0	14,553,610	61	28,150	02	2,124,792	37
275	Uçak Fabrikaları işçi Ücreti	3,600,000	0	3,600,000	0	3,599,347	09	0	0	652	91
276	Denize Ait Harp Gereçleri, Teçhizat, Çeşitli Gereçler ve Devri çark	11,805,600	0	11,798,941	0	11,637,644	23	0	0	161,296	77
277	Askeri Fabrikalar Genel Giderleri	15,600,000	0	15,525,750	0	14,699,889	87	25,582	22	800,277	91
278	Ecza ve Sıhhi Gereçler Giderleri	1,199,400	0	1,199,400	0	1,193,836	21	0	0	5,563	79
279	Tedavi Giderleri	75,000	0	75,000	0	71,097	76	0	0	3,902	24
280	4598 Sayılı Kanun Gereğince Tedavi Giderleri ve Yolluklari	5,000	0	5,000	0	4,599	06	0	0	400	94
281	Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri	150,000	0	150,000	0	117,630	15	0	0	32,369	85
282	Hayvan Satınalma ve Tazmini	10,000	0	9,775	0	376	82	0	0	9,398	18
283	Gaz ve Gazdan Korunma Giderleri	69,002	0	69,002	0	47,988	51	0	0	21,013	49
284	Taşıma Giderleri	5,130,099	0	5,085,998	0	4,854,680	59	0	0	231,317	41
285	Taşıtlar satınalma Karşılığı	35,000	0	35,000	0	35,000	0	0	0	0	0
286	Motörlü Vasıtalar Gideri	5,994,500	0	5,967,249	0	5,699,599	79	0	0	267,649	21
287	Yapı ve Onarma İşleri	4,613,700	0	4,573,905	0	4,045,218	61	0	0	528,686	39
288	Hava Meydanlarıyla Yolları ve Depoları Yapımı	1,538,500	0	1,431,281	0	1,393,026	88	0	0	38,254	12
289	Okullar Giderleri	225,000	0	225,000	0	223,715	57	0	0	1,284	43
290	Basımevi Genel Giderleri	14,000	0	14,000	0	11,827	84	0	0	2,172	16
291	Pasif Koruma Giderleri	3	0	3	0	0	0	0	0	3	0
292	2441 sayılı Kanun Gereğince Tekel G. Md.lüğüne Ödenecek Eşya ve Malzeme Taksiti	9,300	0	9,300	0	9,300	0	0	0	0	0
293	Manevra Giderleri (kara)	623,380	0	623,380	0	601,171	73	0	0	22,208	27
294	Staj ve Tahsil Giderleri	1,027,200	0	1,027,200	0	840,730	59	0	0	186,469	41
295	Fen ve Sanat G. Md.lüğü Deneme ve Muayene Giderleri	200,000	0	200,000	0	20,612	65	0	0	179,387	35
296	Askerlik Müzesi Giderleri	38,500	0	38,500	0	36,676	17	0	0	1,823	83
297	Yazı, Tercüme ve Yayın, Kitap, Dergi ve Abone Karşılıkları	96,000	0	95,930	0	90,226	27	0	0	5,703	73
298	Sınırlama Komisyonları Giderleri	1	0	1	0	0	0	0	0	1	0
299	Sanık Olarak Askeri Mahkemelere Getirileceklerin Şahit ve Vukuf Ehli Olarak Gönderileceklerin Giderleri	27,501	0	27,369	0	12,324	36	0	0	15,044	64
300	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiyeler	75,000	0	74,400	0	64,951	22	0	0	9,448	78
301	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı	623,380	0	623,380	0	604,693	77	0	0	18,686	23
302	4644, 4805, 4806, 4807 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Emekli Keseneği Karşılığı	6,622,210	0	6,242,198	0	5,803,813	21	0	0	438,384	79
303	Tersaneler Giderleri	1,500,000	0	1,480,991	0	1,478,330	36	0	0	2,660	64
304	Spor Giderleri	18,001	0	18,001	0	14,496	85	0	0	3,504	15
305	Uluslar Arası Konkuripliklere iştirak giderleri	120,000	0	120,000	0	106,842	0	0	0	13,158	0
306	Uluslararası kurumlara Katılma Parası	6,600	0	6,600	0	530	68	0	0	6,069	32

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		AVANS			
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
307	İltica Edenler Gideri	48,000	0	48,000	0	46,999	93	0	0	1,000	07
308	Esir Edilenler Gideri (kara)	3,280	0	3,280	0	0	0	0	0	3,280	0
309	**Geçen Yıl Borçları**	**21,000**	**0**	**669,310**	**0**	**621,162**	**95**	**0**	**0**	**48,147**	**05**
310	**Eski Yıllar Borçları**	**11,650**	**0**	**521,733**	**0**	**473,459**	**15**	**0**	**0**	**48,273**	**85**
Ö.F.	**5249 ve 5285 sayılı kanunlarla verilen Olağanüstü Çeşitli Savunma Hizmetleri**	**0**	**0**	**127,500,000**	**0**	**124,677,751**	**46**	**0**	**0**	**2,822,248**	**54**
Ö.F.	**3010 Sayılı Kanunla verilen**	**0**	**0**	**231,590**	**62**	**231,590**	**62**	**0**	**0**	**0**	**0**
-	**TOPLAM**	**376,934,895**	**0**	**504,892,284**	**62**	**488,470,905**	**40**	**53,732**	**24**	**16,677,126**	**48**

41

[41] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 30, Devre: VIII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1948, ANKARA, s. 235 - 241
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 36, Dönem: IX – İçtima: 4, 14 Mayıs 1954, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 796 - 799

Ek-Tablo 11-3:JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
380	**Aylıklar**	**12,412,212**	**0**	**12,788,997**	**0**	**11,351,907**	**71**	**1,437,089**	**29**
381	Hizmetliler Ücreti	310,740	0	310,740	0	208,699	78	102,040	22
382	Geçici Tazminat	2,100	0	2,100	0	2,100	0	0	0
383	***Temsil* Ödeneği**	**58,000**	**0**	**59,600**	**0**	**59,375**	**23**	**224**	**77**
384	**4178, 4598 sayılı Kanunlar gereğince verilecek Zamlar ve yardımlar**	**608,990**	**0**	**852,990**	**0**	**794,466**	**07**	**58,523**	**93**
385	4644, 4805,4806, 4807 Sayılı Kanunlar Gereğince ödenecek Emekli keseneği Karşılığı	635,017	0	595,017	0	496,259	24	98,757	76
386	İkramiye ve Tazminat	47,990	0	37,990	0	23,844	43	14,145	57
387	Merkez Büro Giderleri	7,850	0	7,850	0	7,675	72	174	28
388	İller Büro Gidrleri	140,000	0	134,000	0	132,802	39	1,197	61
389	Basılı kağıt ve Defterler	80,300	0	76,400	0	76,170	95	229	05
390	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve Giderleri	324,593	0	324,593	0	298,596	32	25,996	68
391	**Kira Karşılığı**	**95,000**	**0**	**145,000**	**0**	**122,566**	**40**	**22,433**	**60**
392	Taşıt Giderleri	9,500	0	9,500	0	7,474	49	2,025	51
393	**Yolluklar**	**405,000**	**0**	**432,270**	**0**	**382,670**	**71**	**49,599**	**29**
394	Giyecekler	30,300	0	30,300	0	19,695	83	10,604	17
395	**Muayyenat**	**14,734,370**	**0**	**16,245,670**	**0**	**15,711,775**	**07**	**533,894**	**93**
396	**Askeri Gereçler**	**4,386,000**	**0**	**4,698,000**	**0**	**4,596,018**	**05**	**101,981**	**95**
397	Harb Gereçleri ve Teçhizatı Karşılık ve Giderleri	688,000	0	572,000	0	552,340	78	19,659	22
398	**Sağlık Gereçleri ve Tedavi Giderleri**	**138,800**	**0**	**148,800**	**0**	**128,717**	**0**	**20,083**	**0**
399	Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri	6,000	0	6,000	0	5,347	66	652	34
400	Hayvan Satınalma ve Tavizi	33,340	0	25,340	0	25,093	80	246	20
401	**Taşıma Giderleri**	**431,542**	**0**	**616,542**	**0**	**583,113**	**76**	**33,428**	**24**
402	**Taşıt Giderleri**	**60,000**	**0**	**100,000**	**0**	**96,366**	**45**	**3,633**	**55**
403	Okullar Genel Giderleri	115,000	0	115,000	0	111,115	80	3,884	20
404	Kurumlar ve Komisyonlar Genel Giderleri	20,800	0	20,800	0	20,602	41	197	59
405	Basımevi giderleri	3,400	0	3,400	0	2,882	24	517	76
406	Spor Giderleri	3,325	0	3,325	0	3,323	12	1	88
407	Onarma İşleri	960,000	0	795,000	0	750,900	47	44,099	53
408	**Geçen Yıl Borçları**	**25,000**	**0**	**83,215**	**0**	**81,781**	**71**	**1,433**	**29**
409	**Eski Yıllar Borçları**	**6,400**	**0**	**21,100**	**0**	**18,206**	**82**	**2,893**	**18**
-	**TOPLAM**	**36,779,569**	**0**	**39,261,539**	**0**	**36,671,890**	**41**	**2,589,648**	**59**

[42]

[42] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 30, Devre: VIII – Toplantı: 2, 1 Kasım 1948, ANKARA, s. 246 - 248
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 36, Dönem: IX – İçtima: 4, 14 Mayıs 1954, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 802 - 803

Ek-Tablo 12-1

TÜRKİYE'NİN 1949 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	10.524.623	0,8	13.469.590	0,8	13.183.260	0,8
Cumhurbaşkanlığı	1.047.500	0,1	1.230.723	0,1	1.147.245	0,1
Sayıştay Başkanlığı	1.989.657	0,1	2.299.539	0,1	2.193.934	0,1
Başbakanlık	3.460.550	0,3	4.827.799	0,3	4.134.964	0,3
Danıştay Başkanlığı	1.004.896	0,1	1.152.156	0,1	1.081.361	0,1
Basın Yayın Genel Müdürlüğü	6.632.180	0,5	7.571.204	0,5	6.880.121	0,4
İstatistik Genel Müdürlüğü	1.671.021	0,1	1.610.964	0,1	1.492.825	0,1
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Md.lüğü	2.243.787	0,2	2.432.907	0,1	2.283.670	0,1
Diyanet İşleri Başkanlığı	2.859.215	0,2	3.334.733	0,2	3.049.140	0,2
Adalet Bakanlığı	42.508.097	3,1	51.343.666	3,1	49.867.899	3,1
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	6.178.405	0,5	7.236.071	0,4	7.075.023	0,4
Milli Savunma Bakanlığı	**460.450.000**	**33,6**	**530.297.357**	**31,8**	**519.354.210**	**32,4**
İçişleri Bakanlığı	19.734.472	1,4	24.210.730	1,5	23.278.457	1,5
Emniyet Genel Müdürlüğü	33.467.260	2,4	39.744.816	2,4	39.201.208	2,4
Jandarma Genel Komutanlığı	**42.937.214**	**3,1**	**48.649.378**	**2,9**	**47.089.570**	**2,9**
Dışişleri Bakanlığı	13.427.499	1,0	18.080.853	1,1	16.632.498	1,0
Maliye Bakanlığı	141.234.648	10,3	179.108.226	10,7	173.399.920	10,8
Devlet Borçları	168.148.759	12,3	196.210.191	11,8	187.943.256	11,7
Milli Eğitim Bakanlığı	165.732.843	12,1	196.716.986	11,8	193.459.751	12,1
Bayındırlık Bakanlığı	118.239.461	8,6	185.440.187	11,1	161.077.633	10,1
Ekonomi Bakanlığı	14.604.339	1,1	17.467.273	1,0	17.163.077	1,1
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	52.555.908	3,8	61.516.839	3,7	57.190.365	3,6
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	19.357.540	1,4	23.436.389	1,4	22.821.697	1,4
Tarım Bakanlığı	36.303.070	2,6	40.456.050	2,4	38.759.389	2,4
Ulaştırma Bakanlığı	3.801.783	0,3	4.390.658	0,3	3.913.462	0,2
Çalışma Bakanlığı	1.760.900	0,1	1.892.250	0,1	1.759.844	0,1
İşletmeler Bakanlığı		0,0	5.148.816	0,3	5.122.723	0,3
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**1.371.875.627**	**100,0**	**1.669.276.351**	**100,0**	**1.600.556.502**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	39.511.972		34.114.293		34.114.293	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	436.864.988		530.939.892		499.732.474	
KONSOLİDE BÜTÇE	**1.769.228.643**		**2.166.101.950**		**2.066.174.683**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 9.054.000.000)	19,5		23,9		22,8	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**503.387.214**	**36,7**	**578.946.735**	**34,7**	**566.443.780**	**35,3[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.227 ve **1948 Yılı Bütçe Kanunları ve Ekleri**, Damga Matbaası, 1949, s.8 ve **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Dönem :VIII, Toplantı:3, Cilt 31, 1 Kasım 1949, ANKARA, s. 347'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1949 YILI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 12-2:MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
241	Bakan Ödeneği	5.320	0	6.207	0	6.206	20	0	80
242	Aylıklar	130.000.000	0	145.334.664	0	143.746.251	41	1.588.412	59
243	Temsil Ödeneği	116.700	0	126..300	0	108.314	14	17.985	86
244	Hizmetliler Ücreti	8.000.000	0	8.595.000	0	7.326.696	86	1.268.303	14
245	Geçici Hizmetliler Ücreti	27.000	0	27.000	0	3.574	13	23.425	87
246	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	815.000	0	884.900	0	882.264	65	2.635	35
247	Geçici Tazminat	900.000	0	1.111.500	0	1.080.301	38	31.198	62
248	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Çocuk Zammı	3.618.100	0	4.299.252	0	4.223.385	24	75.866	76
249	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Doğum Yardımı	499.200	0	851.200	0	988.316	0	0	0
250	4598 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Ölüm Yardımı	107.000	0	109.550	0	95.325	0	14.225	0
251	4178 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek Yakacak Zammı	351.440	0	630.940	0	526.623	70	104.316	30
252	3779 Sayılı Kanunun 10, 11 ve 1059 sayılı Kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	17.500	0	6.000	0	3.900	0	2.100	0
253	657, 3485 ve 4334 sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Zamlar ve Tazminatlar	2.518.000	0	2.900.500	0	2.755.121	14	145.378	86
254	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	179.770	0	219.270	0	203.522	26	15.747	74
255	1144 ve 4145 sayılı Kanunlar gereğince Denizaltı ve Dalgıç Ödeneği	272.390	0	326.390	0	326.390	0	0	0
256	2852 Sayılı Kanun Gereğince verilecek Yemek Karşılığı	130.000	0	157.000	0	151.863	40	5.136	60
257	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiyeler	75.000	0	75.000	0	70.870	60	4.129	40
258	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı	514.900	0	634.900	0	624.194	47	10.705	53
259	4644, 4805, 4806, 4807 Sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Emekli Keseneği Karşılığı	6.309.000	0	7.187.472	0	7.080.833	08	106.638	92
260	Kırtasiye	201.460	0	227.460	0	218.877	60	8.582	40
261	Tersim Gereçleri	27.500	0	27.500	0	26.054	37	1.445	63
262	Döşeme ve Demirbaş	338.800	0	358.800	0	344.582	11	14.217	89
263	Basılı Kağıt ve Defterler	440.700	0	528.200	0	512.539	14	15.660	86
264	Öteberi Giderleri	574.300	0	725.700	0	692.718	17	32.981	83
265	Temsil Giderleri	80.000	0	92.000	0	80.500	22	11.499	78
266	Posta ve Telgraf Ücretleri	1.687.300	0	1.024.300	0	927.941	10	96.358	90
267	Telefon ve Başka Haberleşme	320.500	0	395.100	0	383.336	86	11.763	14
268	Kira Karşılığı	700.000	0	823.454	0	771.293	76	52.160	24
269	Bakanlık Otomobili Giderleri	4.000	0	4.666	0	3.332	95	1.333	05
270	Sürekli görev Yolluğu	1.800.000	0	2.035.000	0	1.907.912	80	127.087	20
271	Geçici Görev Yolluğu	1.800.000	0	2.037.849	0	1.964.708	40	73.140	60
272	Müfettişler Yolluğu	275.000	0	190.000	0	167.578	13	22.421	87
273	Yabancı Memleketlere Gönderilecekler Yolluğu	846.000	0	636.500	0	501.998	11	134.501	89
274	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Yolluk ve Başka gerekli giderleri	800.000	0	750.000	0	640.248	75	109.751	25
275	Tayınat	98.850.000	0	118.726.507	0	117.971.730	77	754.776	23
276	Yem	12.600.000	0	14.109.000	0	14.043.606	67	65.393	33
277	Muytabiye	800.000	0	800.000	0	770.170	38	29.829	62

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
278	**Yakacak, Aydınlatma, Isıtma**	**12.400.000**	**0**	**14.914.800**	**0**	**14.719.637**	**17**	**195.162**	**83**
279	**Giyecekler**	**43.600.000**	**0**	**51.154.999**	**0**	**51.140.629**	**01**	**14.369**	**99**
280	**Teçhizat**	**5.000.000**	**0**	**5.442.453**	**0**	**5.408.996**	**91**	**33.456**	**09**
281	**Harp Gereçleri ve Teçhizat ve Tahkimat Karşılık ve Giderleri**	**27.190.485**	**0**	**27.430.131**	**0**	**25.203.431**	**17**	**2.226.699**	**83**
282	**Uçak Fabrikaları işçi Ücreti**	**5.500.000**	**0**	**7.360.000**	**0**	**7.298.189**	**35**	**61.810**	**65**
283	**Denize Ait Harp Gereçleri, Teçhizat, Çeşitli Gereçler ve Devri çark**	**17.283.075**	**0**	**18.975.081**	**0**	**18.843.593**	**18**	**131.487**	**82**
284	**Askeri Fabrikalar Genel Giderleri**	**22.000.000**	**0**	**25.415.170**	**0**	**24.956.924**	**81**	**458.245**	**19**
285	Ecza ve Sıhhi Gereçler Giderleri	1.500.000	0	1.401.515	0	1.400.548	75	966	25
286	**Tedavi Giderleri**	**75.000**	**0**	**158.000**	**0**	**132.869**	**34**	**25.130**	**66**
287	4598 Sayılı Kanun Gereğince Tedavi Giderleri ve Yollukları	5.000	0	5.000	0	2.139	16	2.860	84
288	**Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri**	**150.000**	**0**	**151.000**	**0**	**141.865**	**48**	**9.134**	**52**
289	Hayvan Satınalma ve Tazmini	10.000	0	9.246	0	5.803	45	3.442	55
290	Gaz ve Gazdan Korunma Giderleri	40.001	0	18.041	0	11.268	33	6.772	67
291	**Taşıma Giderleri**	**10.000.000**	**0**	**15.780.000**	**0**	**15.575.283**	**44**	**204.716**	**56**
292	**Yapı ve Onarma İşleri**	**5.476.850**	**0**	**6.102.850**	**0**	**5.794.304**	**99**	**308.545**	**01**
293	**Hava Meydanlarıyla Yolları ve Depoları Yapımı**	**1.500.000**	**0**	**2.518.479**	**0**	**2.474.597**	**43**	**43.881**	**57**
294	**Okullar Giderleri**	**335.000**	**0**	**408.020**	**0**	**389.192**	**18**	**18.827**	**82**
295	**Basımevi Genel Giderleri**	**14.000**	**0**	**15.700**	**0**	**13.573**	**37**	**2.126**	**63**
296	Pasif Koruma Giderleri	3	0	3	0	0	0	3	0
297	2441 sayılı Kanun Gereğince Tekel G. Md.lüğüne Ödenecek Eşya ve Malzeme Taksiti	9.300	0	9.300	0	9.300	0	0	0
298	Manevra Giderleri (kara)	500.000	0	470.000	0	465.046	49	4.953	51
299	Staj ve Tahsil Giderleri	839.300	0	779.300	0	697.084	56	82.215	44
300	**Endüstri denem ve muayene giderleri**	**73.000**	**0**	**85.000**	**0**	**53.425**	**96**	**31.574**	**04**
301	**Askerlik Müzesi Giderleri**	**32.000**	**0**	**33.000**	**0**	**29.753**	**37**	**3.246**	**63**
302	**Yazı, Tercüme ve Yayım, Kitap, Dergi ve Abone Karşılıkları**	**220.000**	**0**	**229.000**	**0**	**217.979**	**65**	**11.020**	**35**
303	Sınırlama Komisyonları Giderleri	1	0	1	0	0	0	1	0
304	**Sanık Olarak Askeri Mahkemelere Getirileceklerin Şahit ve Vukuf Ehli Olarak Gönderileceklerin Giderleri**	**27.501**	**0**	**36.501**	**0**	**22.289**	**22**	**14.211**	**78**
305	**Tersaneler Giderleri**	**1.286.500**	**0**	**1.391.500**	**0**	**1.391.214**	**59**	**285**	**41**
306	Spor Giderleri	20.000	0	20.000	0	19.779	94	220	06
307	Uluslararası kurumlara Katılma Parası	11.100	0	11.100	0	3.129	09	7.870	91
308	İltica Edenler Gideri	3	0	3	0	0	0	3	0
309	Esir Edilenler Gideri	1	0	1	0	0	0	1	0
310	551 sayılı Kanun gereğince kurulacak Harb Malülleri Yurdu tesis ve yönetim giderleri	50.000	0	50.000	0	49.403	87	596	13
311	**Geçen Yıl Borçları**	**100.000**	**0**	**2.153.250**	**0**	**1.542.762**	**84**	**610.487**	**16**
312	**Eski Yıllar Borçları**	**100.000**	**0**	**958.382**	**0**	**767.013**	**72**	**191.368**	**28**
312 A	Geçen ve Eski Yıllar Karşılıksız Borçları	0	0	223.000	0	150.031	34	72.968	66
H.	Süvari Birlikleri İhtiyacı Karşılığı	0	0	0	0	0	0	0	0
H.	Gaziantep Süvari Birlikleri İnşaat Karşılığı	0	0	0	0	0	0	0	0
H.	**3010 Sayılı Kanunla verilen**	**0**	**0**	**36.450**	**0**	**36.450**	**0**	**0**	**0**
H.	**Olağanüstü Çeşitli Savunma Hizmetleri**	**28.500.000**	**0**	**29.576.000**	**0**	**28.253.614**	**86**	**1.322.385**	**14**
-	**TOPLAM**	**460.450.000**	**0**	**530.297.357**	**0**	**519.354.210**	**97**	**11.080.262**	**03**

43

[43] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 30, Devre: VIII, Toplantı: 31, 1 Kasım 1949, ANKARA, s. 370 - 376
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 37, Dönem: X, İçtima: F ve 1, 1 Kasım 1954, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 1089 - 1093

Ek-Tablo 12-3: JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞI

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
380	Aylıklar	13.840.573	0	14.856.823	0	14.193.220	23	663.602	77
381	Hizmetliler Ücreti	293.666	0	293.666	0	266.563	15	27.102	85
382	Geçici Tazminat	2.100	0	2.450	0	2.450	0	0	0
383	Temsil Ödeneği	58.000	0	76.000	0	77.277	31	0	0
384	4178, 4598 sayılı Kanunlar gereğince verilecek zamlar ve yardımlar	832.000	0	940.000	0	983.609	11	0	0
385	4644, 4805, 4806, 4807 Sayılı Kanunlar Gereğince ödenecek Emekli keseneği Karşılığı	610.007	0	662.448	0	607.665	89	54.782	11
386	İkramiye ve Tazminat	40.630	0	39.630	0	23.421	31	16.208	69
387	Merkez Büro Giderleri	7.850	0	8.250	0	8.097	81	152	19
388	İller Büro Gidrleri	144.500	0	164.500	0	160.613	45	3.886	55
389	Basılı kağıt ve Defterler	63.000	0	63.000	0	62.632	53	367	47
390	Posta. Telgraf ve Telefon Ücret ve Giderleri	204.000	0	235.500	0	206.727	23	28.772	77
391	Kira Karşılığı	148.000	0	192.618	0	176.781	92	15.836	08
392	Taşıt Giderleri	9.500	0	10.850	0	10.743	09	106	91
393	Yolluklar	386.500	0	452.500	0	414.495	55	38.004	45
394	Giyecekler	10.000	0	10.000	0	9.147	34	852	66
395	Muayyenat	17.494.370	0	20.476.140	0	19.916.367	66	559.772	34
396	Askeri Gereçler	6.344.751	0	7.013.413	0	6.956.169	03	57.243	97
397	Harb Gereçleri ve Teçhizatı Karşılık ve Giderleri	668.000	0	678.000	0	626.052	18	51.947	82
398	Sağlık Gereçleri ve Tedavi Giderleri	133.300	0	121.842	0	108.293	52	13.548	48
399	Veteriner Ecza ve Gereçleri Giderleri	6.000	0	6.000	0	4.015	69	1.984	31
400	Hayvan Satınalma ve Tavizi	15.000	0	15.000	0	14.307	0	693	0
401	Taşıma Giderleri	531.542	0	581.542	0	551.560	11	29.981	89
402	Taşıt Giderleri	120.000	0	129.771	0	126.362	70	3.408	30
403	Okullar Genel Giderleri	115.000	0	140.000	0	136.935	37	3.064	63
404	Kurumlar ve Komisyonlar Genel Giderleri	20.800	0	28.800	0	28.589	52	210	48
405	Basımevi giderleri	3.400	0	3.500	0	3.411	31	88	69
406	Spor Giderleri	3.325	0	3.325	0	3.271	73	53	27
407	Onarma İşleri	800.000	0	538.295	0	537.520	21	774	79
408	Geçen Yıl Borçları	25.000	0	304.169	0	298.502	50	5.666	50
409	Eski Yıllar Borçları	6.400	0	73.050	0	49.997	74	23.052	26
409 A	Geçen ve Eski Yıllar Karşılıksız Borçları	0	0	528.296	0	524.768	45	3.527	55
-	TOPLAM	42.937.214	0	48.649.378	0	47.089.570	64	1.604.693	78

44

[44] T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 30, Devre: VIII, Toplantı: 31, 1 Kasım 1949, ANKARA, s. 382 - 384
* T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 37, Dönem: X, İçtima: F ve 1, 1 Kasım 1954, T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 1097

Ek-Tablo 13-1

TÜRKİYE'NİN 1950 MALİ YILI GİDERLERİ

KURULUŞLAR İTİBARİYLE BAŞLANGIÇ, YIL SONU ÖDENEKLERİ ve HARCAMALAR

Kuruluşlar	Başlangıç Ödenekleri	Büt. Pay.	Yıl Sonu Ödenekleri	Büt. Pay.	Harcama	Büt. Pay.
Büyük Millet Meclisi	14.452.725	1,0	18.314.725	1,1	17.965.138	1,2
Cumhurbaşkanlığı	1.006.307	0,1	1.006.307	0,1	790.235	0,1
Sayıştay Başkanlığı	2.052.451	0,1	2.052.451	0,1	1.907.218	0,1
Başbakanlık	3.412.549	0,2	3.436.899	0,2	3.333.591	0,2
Milletlerarası İktisadi İşbirliği Tes.	1.000.773	0,1	982.273	0,1	725.503	0,0
Danıştay Başkanlığı	1.048.067	0,1	1.049.067	0,1	913.732	0,1
Basın Yayın Turizm Genel Md.lüğü	4.626.475	0,3	6.204.583	0,4	3.826.584	0,3
İstatistik Genel Müdürlüğü	2.772.199	0,2	2.728.699	0,2	2.260.227	0,2
Devlet Meteoroloji İşleri Genel Md.lüğü	2.435.628	0,2	2.420.340	0,1	2.193.901	0,1
Diyanet İşleri Başkanlığı	2.912.720	0,2	5.864.117	0,4	5.478.077	0,4
Adalet Bakanlığı	46.473.594	3,1	52.430.405	3,2	48.540.796	3,2
Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	6.541.740	0,4	10.298.333	0,6	9.349.007	0,6
Milli Savunma Bakanlığı	**458.237.604**	**30,8**	**490.378.853**	**30,2**	**438.120.605**	**29,3**
İçişleri Bakanlığı	20.275.352	1,4	21.028.977	1,3	20.257.065	1,4
Emniyet Genel Müdürlüğü	34.494.880	2,3	33.926.280	2,1	32.836.995	2,2
Jandarma Genel Komutanlığı	**40.340.752**	**2,7**	**39.950.713**	**2,5**	**37.312.127**	**2,5**
Dışişleri Bakanlığı	12.070.700	0,8	11.685.311	0,7	10.881.237	0,7
Maliye Bakanlığı	214.340.859	14,4	238.386.533	14,7	231.114.929	15,5
Devlet Borçları	203.467.178	13,7	214.454.067	13,2	210.766.209	14,1
Milli Eğitim Bakanlığı	176.444.347	11,9	184.726.605	11,4	176.878.618	11,8
Bayındırlık Bakanlığı	98.850.684	6,6	120.098.205	7,4	103.108.733	6,9
Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı	4.381.159	0,3	4.481.159	0,3	4.112.504	0,3
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı	56.721.916	3,8	55.192.711	3,4	52.192.315	3,5
Gümrük ve Tekel Bakanlığı	19.568.717	1,3	28.818.271	1,8	28.101.777	1,9
Tarım Bakanlığı	43.405.712	2,9	41.815.492	2,6	35.070.722	2,3
Toprak ve İskan İşleri Genel Md.lüğü	---	0,0	4.379.798	0,3	2.836.124	0,2
Ulaştırma Bakanlığı	3.363.262	0,2	12.990.388	0,8	2.544.916	0,2
Çalışma Bakanlığı	1.545.529	0,1	1.404.489	0,1	1.232.716	0,1
İşletmeler Bakanlığı	10.964.684	0,7	10.845.484	0,7	10.683.208	0,7
GENEL BÜTÇE TOPLAMI	**1.487.208.593**	**100,0**	**1.621.351.535**	**100,0**	**1.495.334.809**	**100,0**
HAZİNE YARDIMI (-)	80.165.074		76.692.023		75.694.023	
KATMA BÜTÇE TOPLAMI	494.864.868		586.064.217		536.029.911	
KONSOLİDE BÜTÇE	**1.901.908.357**		**2.130.723.729**		**1.955.670.697**	
KONSOLİDE BÜTÇE / GSMH (GSMH 9.694.000.000)	19,6		22,0		20,2	
SAVUNMA HARCAMALARI TOPLAMI[1]	**498.578.356**	**33,5**	**530.329.566**	**32,7**	**475.432.732**	**31,8[2]**

Kaynak: **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924-1995)**, T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Sayı: 1995/5, ANKARA, 1995 s.229 ve **1950 Yılı Bütçe Kanunları**, Damga Matbaası, 1950, s.8 ve **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Dönem :VIII – Toplantı :4 Cilt 32, 1 Kasım 1950, ANKARA, s. 813'deki bilgilerden derlenmiş (1) (2) kaynaklardaki verilerden hesaplanmıştır.

[1] Savunma Harcamalarına MSB Kara, Deniz, Hava, Jandarma, Askeri Fabrikalar, Harita Genel K.lığı dahildir.

[2] Kuruluşların bütçe içindeki payları, genel bütçe toplamına oranlanarak hesaplanmıştır.

1950 YILI SAVUNMA HARCAMALARI

Ek-Tablo 13-2:MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI
(Bakanlık ve Kara Kuvvetleri Kısmı)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
101	Bakan Ödeneği	5,320	0	5,320	0	5,322	78	0	0
201	**Aylıklar**	**104,664,716**	**0**	**108,619,560**	**0**	**107,392,776**	**74**	**953,013**	**26**
202	Hizmetliler Ücreti	6,304,380	0	6,158,983	0	5,475,640	81	133,342	19
203	Geçici Hizmetliler Ücreti	210,000	0	210,000	0	143,597	64	64,402	36
204	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	702,604	0	697,604	0	428,126	24	29,477	76
205	**Geçici Tazminat**	**1,100,,436**	**0**	**1,212,008**	**0**	**1,069,265**	**86**	**19,472**	**14**
206	**4178 ve 4598 Sayılı Kanunlar Gereğince yapılacak zamlar ve yardımlar**	**3,745,480**	**0**	**3,784,515**	**0**	**3,970,031**	**07**	**0**	**0**
208	5439 sayılı kanunun 3 ncü maddesine göre memurlara verilecek ikramiye karşılığı	4,736	0	4,736	0	950	0	3,786	0
209	**5434 sayılı kanunun 14 ncü maddesinin (D) ve (J) fıkraları gereğince Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına yapılacak ödemeler karşılığı**	**6,241,577**	**0**	**7,263,454**	**0**	**6,678,458**	**77**	**324,995**	**23**
210	Temsil Ödeneği	80,100	0	80,100	0	66,272	78	9,827	22
215	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiyeler	44,400	0	41,775	0	43,340	44	0	0
216	3779 Sayılı Kanunun 10, 11 ve 1059 sayılı kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	15,000	0	15,000	0	500	0	4,500	0
221	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	87,492	0	87,492	0	50,280	39	15,022	61
222	**3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı**	**79,500**	**0**	**82,161**	**0**	**72,083**	**87**	**10,077**	**13**
223	**Tamirhanelerin işçi ücretleri**	**2,402,459**	**0**	**2,487,588**	**0**	**2,466,388**	**20**	**21,249**	**80**
225	4772 sayılı kanun gereğince Askeri Fabrikalar İşçi Sigortası Kurumuna ödenecek Prim karşılığı	23,875	0	23,875	0	19,009	30	4,865	70
226	5044 sayılı kanun gereğince verilecek fazla ders ücreti karşılığı	64,800	0	64,800	0	18,564	45	6,235	55
301	Merkez Büro Giderleri	935,000	0	934,785	0	905,722	60	29,062	40
303	Basılı Kağıt ve Defterler	384,800	0	384,800	0	372,500	77	12,299	23
304	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve giderleri	1,554,700	0	1,450,700	0	753,751	81	321,948	19
305	Kira Karşılığı	657,970	0	603,402	0	519,439	99	55,962	01
307	Yolluklar	3,725,715	0	3,724,818	0	3,220,832	32	203,985	68
308	Tedavi Giderleri	130,000	0	122,994	0	50,956	65	19,037	35
309	Taşıt Giderleri	4,000	0	4,000	0	192	50	3,807	50
403	Temsil Giderleri (Kr.Hv.Dz.As.Fb.Hrt.)	80,000	0	80,000	0	78,463	23	1,536	77
405	Hayvan Satınalma ve Tazmini (Kr.Hv.Dz.As.Fb.Hrt.)	2,000	0	1,320	0	874	0	446	0
409	Muayyenat	103,685,620	0	98,276,917	0	97,237,439	67	431,477	33
410	**Askeri Gereçler**	**41,525,203**	**0**	**41,600,203**	**0**	**41,540,866**	**51**	**59,336**	**49**
411	Harb Gereçleri, Teçhizat Tahkimat karşılık ve giderleri	10,540,815	0	10,468,396	0	7,867,654	89	1,041,387	40
412	Ecza ve sıhhi gereçler giderleri (Kr.Hv.Dz.As.Fb.Hrt.)	1,344,400	0	1,344,400	0	1,330,453	43	13,946	57
413	Veteriner ecza ve gereçleri giderleri (Kr.Hv.Dz.As.Fb.Hrt.)	148,000	0	148,000	0	86,257	94	50,654	06

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
414	Taşıma Giderleri (Kr.Hv.Dz.As.Fb.Hrt.)	13,080,400	0	13,080,205	0	12,750,562	38	329,642	62
415	Askeri müzeler gideri	37,200	0	37,200	0	31,630	32	5,569	68
416	Okullar Giderleri	213,020	0	212,428	0	180,997	24	21,430	76
419	Sanık olarak askeri mahkemelere gönderileceklerle şahit ve ehli vukuf olarak gönderileceklerin giderleri	25,000	0	24,741	0	11,720	32	13,020	68
420	Endüstri Dairesi deneme ve muayene giderleri	200,000	0	189,525	0	21,212	78	28,312	22
421	Askeri tamirhaneler ilk madde ve müstehlek gereçler giderleri	822,564	0	746,084	0	595,265	36	150,788	64
451	Yayın giderleri	120,000	0	107,000	0	85,534	39	21,465	61
452	Staj ve tahsil giderleri (Kr.Hv.Dz.As.Fb.Hrt.)	356,950	0	356,776	0	322,573	62	34,202	38
453	Uluslararası kurumlara katılma payı	600	0	600	0	565	60	34	40
460	Manevra giderleri	400,000	0	396,100	0	386,676	81	9,423	19
461	Pasif koruma giderleri	15,000	0	15,000	0	0	0	15,000	0
462	Gaz ve gazdan korunma giderleri	31,450	0	31,450	0	24,021	01	7,428	99
476	Kurs giderleri	647,685	0	647,685	0	647,685	0	0	0
501	**Geçen yıl borçları**	**49,500**	**0**	**291,968**	**0**	**260,901**	**09**	**31,066**	**91**
502	**Eski yıl borçları**	**59,800**	**0**	**354,451**	**0**	**314,176**	**90**	**40,274**	**10**
601	551 sayılı kanun gereğince kurulacak harb malulleri yurt tesis ve yönetim giderleri	50,000	0	0	0	0	0	0	0
701	Küçük onarma işleri	1,108,328	0	1,102,278	0	1,072,901	25	29,376	75
711	Kamulaştırma işleri	198,000	0	198,000	0	86,748	15	111,251	85
721	Tamirhaneler demirbaş giderleri	15,000	0	15,000	0	5,116	40	9,883	60
731	Yeni yapılar ve esaslı onarmalar, Çeşitli savunma hizmetleri (Kr.Hv.Dz.As.Fb.Hrt.)	26,327,002	0	4,814,502	0	4,700,554	76	113,947	24
	- **Hizmetlerle tevzi şekli bakanlar kurulu kararıyla yapılır.**	**0**	**0**	**21,500,000**	**0**	**11,889,629**	**37**	**2,098,904**	**18**
	- **4882 sayılı kanun gereğince 10 milyon dolarlık kredi**	**0**	**0**	**8,059,413**	**41**	**8,036,352**	**60**	**23,060**	**81**
	- **3525 sayılı kanun gereğince 6 milyon sterlinlik kredi**	**0**	**0**	**24,733,268**	**28**	**0**	**0**	**24,733,268**	**28**
	- **5591 sayılı kanun gereğince Makine Endüstri Kurumu**	**0**	**0**	**21,381,009**	**03**	**17,103,939**	**02**	**315,124**	**47**
	- **3010 sayılı kanunla mahsup olunan**	**0**	**0**	**44,855**	**87**	**44,855**	**87**	**0**	**0**
	- **Süvari birlikleri ihtiyacı karşılığı (teberru)**	**0**	**0**	**4,158**	**98**	**0**	**0**	**4,158**	**98**
	- **TOPLAM**	**334,252,597**	**0**	**388,327,404**	**57**	**340,439,615**	**89**	**31,992,060**	**27**

[45]

[45] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım 1950, ANKARA, s. 839 - 842
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 37, Devre: X – İçtima: F. Ve 1, 1 Kasım 1955 T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 1149 - 1152

Ek-Tablo 13-3:**MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI**
(Hava Kuvvetleri Kısmı)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
201	**Aylıklar**	**12,232,656**	**0**	**12,617,145**	**0**	**12,617,145**	**0**	**0**	**0**
202	Hizmetliler Ücreti	1,319,720	0	1,146,617	0	955,873	25	40,743	75
203	Geçici Hizmetliler Ücreti	5,000	0	5,000	0	2,196	0	804	0
204	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	165,508	0	165,508	0	106,172	14	59,335	86
205	**Geçici Tazminat**	**134,040**	**0**	**144,192**	**0**	**114,965**	**93**	**9,226**	**07**
206	**4178 ve 4598 Sayılı Kanunlar Gereğince yapılacak zamlar ve yardımlar**	**391,850**	**0**	**550,249**	**0**	**611,573**	**0**	**0**	**0**
209	**5434 sayılı kanunun 14 ncü maddesinin (D) ve (J) fıkraları gereğince Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına yapılacak ödemeler karşılığı**	**761,329**	**0**	**881,431**	**0**	**870,987**	**56**	**10,443**	**44**
210	Temsil Ödeneği	7,500	0	7,500	0	7,382	80	117	20
211	657, 3485 ve 4334 sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Zamlar ve Tazminatlar	2,406,672	0	2,406,084	0	2,408,078	27	0	0
215	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiye karşılığı	8,300	0	8,300	0	8,300	0	0	0
216	3779 Sayılı Kanunun 10, 11 ve 1059 sayılı kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	1,000	0	1,000	0	100	0	900	0
221	**4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri**	**22,308**	**0**	**35,308**	**0**	**32,962**	**64**	**2,345**	**36**
222	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı	210,798	0	210,798	0	215,932	95	0	0
223	Uçak Fabrikaları İşçi ücreti	6,290,000	0	6,275,000	0	6,240339	02	38,791	82
225	**4772 sayılı kanun gereğince Askeri Fabrikalar İşçi Sigortası Kurumuna ödenecek Prim karşılığı**	**77,810**	**0**	**93,810**	**0**	**63,166**	**95**	**30,643**	**05**
301	Büro Giderleri	59,900	0	59,744	0	56,022	38	3,721	62
303	Basılı Kağıt ve Defterler	11,400	0	11,400	0	11,252	77	147	23
304	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve giderleri	81,500	0	80,351	0	69,446	85	5,904	15
305	Kira Karşılığı	22,513	0	22,513	0	19,463	84	3,049	16
307	Yolluklar	311,000	0	300,666	0	276,973	62	23,692	38
409	Muayyenat	7,271,155	0	6,663,138	0	6,372,270	99	41,132	01
410	Askeri Gereçler	3,246,143	0	3,223,706	0	3,219,632	79	4,073	21
411	Harb Gereçleri, Teçhizat Tahkimat karşılık ve giderleri	11,340,000	0	11,301,264	0	10,293,652	57	1,007,611	43
416	Okullar Giderleri	60,000	0	60,000	0	57,061	48	2,938	52
419	Sanık olarak askeri mahkemelere gönderileceklerle şahit ve ehli vukuf olarak gönderileceklerin giderleri	1,000	0	1,000	0	731	73	268	27
451	Yayın giderleri	97,500	0	97,500	0	91,742	20	1,757	80
460	Manevra giderleri	93,300	0	93,300	0	85,155	59	144	41
476	Kurs Giderleri	78,000	0	78,000	0	67,756	61	10,243	39
501	**Geçen yıl borçları**	**10,000**	**0**	**65,215**	**0**	**61,008**	**74**	**4,206**	**26**
502	**Eski yıllar borçları**	**10,000**	**0**	**104,326**	**23**	**84,768**	**62**	**19,557**	**61**
701	Küçük onarma işleri	335,000	0	335,000	0	335,000	0	0	0
731	Yeni yapılar	665,000	0	665,000	0	664,791	95	208	05
732	Hava meydanlarıyla yolları ve depoları yapımı	2,000,000	0	1,833,738	77	1,705,880	62	3,358	15
-	**TOPLAM**	**49,727,902**	**0**	**49,534,804**	**0**	**47,727,788**	**86**	**1,325,364**	**20**

[46]

[46] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım 1950, ANKARA, s. 843 - 844
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 37, Devre: X – İçtima: F. Ve 1, 1 Kasım 1955 T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 1153 - 1154

Ek-Tablo 13-4:MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI
(Deniz Kuvvetleri Kısmı)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
201	**Aylıklar**	**10,923,414**	**0**	**11,486,374**	**0**	**11,486,374**	**0**	**0**	**0**
202	Hizmetliler Ücreti	631,670	0	631,670	0	631,670	0	0	0
203	Geçici Hizmetliler Ücreti	10,000	0	10,000	0	3,259	78	6,740	22
204	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	349,659	0	348,159	0	262,915	43	81,243	57
205	Geçici Tazminat	47,232	0	42,800	0	42,632	67	167	33
206	**4178 ve 4598 Sayılı Kanunlar Gereğince yapılacak zamlar ve yardımlar**	**328,200**	**0**	**343,200**	**0**	**388,173**	**30**	**0**	**0**
208	5439 sayılı kanunun 3 ncü maddesine göre memurlara verilecek ikramiye karşılığı	777		777	0	750	0	27	0
209	**5434 sayılı kanunun 14 ncü maddesinin (D) ve (J) fıkraları gereğince Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına yapılacak ödemeler karşılığı**	**649,113**	**0**	**802,686**	**0**	**767,736**	**98**	**34,949**	**02**
210	Temsil Ödeneği	8,100	0	8,100	0	7,986	94	113	06
215	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiye karşılığı	16,700	0	16,700	0	13,752	19	2,947	81
216	3779 Sayılı Kanunun 10, 11 ve 1059 sayılı kanunun 5 nci Maddeleri Gereğince Gedikli Erbaşlara Verilecek İkramiye ve Mükafat	1,000	0	1,000	0	0	0	1,000	0
220	2852 sayılı kanun gereğince verilecek yemek karşılığı	137,340	0	137,340	0	133,676	18	3,663	82
221	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	70,878	0	62,878	0	47,970	85	4,907	15
222	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı	165,950	0	165,950	0	165,914	62	35	38
224	1144 ve 4145 sayılı kanunlar gereğince denizaltı ve dalgıç ödeneği	334,522	0	284,522	0	261,961	38	2,560	62
225	4772 sayılı kanun gereğince Askeri Fabrikalar İşçi Sigortası Kurumuna ödenecek Prim karşılığı	44,724	0	44,724	0	44,723	87	0	13
226	5044 sayılı kanun gereğince verilecek fazla ders ücreti karşılığı	20,000	0	20,000	0	20,129	92	0	0
301	Büro Giderleri	59,800	0	59,734	0	57,222	96	2,511	04
303	Basılı Kağıt ve Defterler	19,000	0	19,000	0	19,000	0	0	0
304	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve giderleri	53,200	0	53,200	0	46,260	47	5,939	53
305	Kira Karşılığı	25,000	0	15,128	0	13,101	74	2,026	26
307	Yolluklar	135,000	0	135,000	0	126,632	0	8,368	0
401	Basımevi giderleri	10,000	0	10,000	0	9,759	98	240	02
409	Muayyenat	9,692,707	0	9,013,455	0	8,766,971	95	89,483	05
410	Askeri Gereçler	3,632,644	0	3,632,644	0	3,608,727	91	23,916	09
411	Denize Ait Harp Gereçleri, Teçhizat, Çeşitli Gereçler ve Devri çark	9,994,200	0	9,928,435	0	9,437,785	25	490,649	75
415	Askeri müzeler giderleri	30,000	0	30,000	0	19,888	18	10,111	82
416	Okullar Giderleri	60,000	0	60,000	0	53,788	47	6,211	53
419	Sanık olarak askeri mahkemelere gönderileceklerle şahit ve ehli vukuf olarak gönderileceklerin giderleri	1,000	0	1,000	0	906	56	93	44
422	Tersaneler gideri	2,615,000	0	2,615,000	0	1,665,588	27	18,492	60

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
451	Yayın giderleri	15,000	0	15,000	0	13,174	77	1,825	23
453	Milletlerarası kurum ve derneklere katılma payı	9,000	0	9,000	0	9,000	0	0	0
460	Manevra giderleri	6,700	0	6,700	0	6,674	15	25	85
461	Pasif koruma giderleri	1	0	1	0	0	0	1	0
462	Gaz ve gazdan korunma giderleri	3,000	0	3,000	0	2,670	30	329	70
476	Kurs Giderleri	75,000	0	75,000	0	69,473	49	5,526	51
501	Geçen yıl borçları	10,000	0	46,129	0	41,472	13	4,656	87
502	Eski yıllar borçları	10,000	0	27,541	0	17,041	08	10,499	92
701	Küçük onarma işleri	369,500	0	355,320	0	352,032	96	3,287	04
702	Gemi onarma giderleri	5,709,000	0	5,708,915	0	5,705,757	36	3,157	64
711	Kamulaştırma işleri	2,000	0	2,000	0	1,389	50	610	50
731	Yeni yapı ve esaslı onarmalar	328,500	0	328,500	0	327,090	22	1,409	78
732	Gemi yapma giderleri	591,000	0	591,000	0	563,875	79	27,124	21
Ö.B.	**Gemi onarma**	**0**	**0**	**45,768**	**61**	**27,049**	**19**	**18,719**	**42**
-	**TOPLAM**	**47,195,531**	**0**	**47,193,350**	**61**	**45,242,062**	**79**	**873,571**	**91**

[47]

[47] T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım 1950, ANKARA, s. 845 - 847
* T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt 37, Devre: X – İçtima: F. Ve 1, 1 Kasım 1955 T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 1155 - 1157

Ek-Tablo 13-5:MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI
(Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
201	Aylıklar	2,052,657	0	156,763	47	156,994	74	0	0
202	Hizmetliler Ücreti	519,960	0	36,758	64	36,774	63	0	0
204	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	1	0	0	0	0	0	0	0
205	Geçici Tazminat	49,944	0	4,142	48	4,146	0	0	0
206	4178 ve 4598 Sayılı Kanunlar Gereğince yapılacak zamlar ve yardımlar	66,950	0	7,290	0	7,300	0	0	0
208	5439 sayılı kanunun 3 ncü maddesine göre memurlara verilecek ikramiye karşılığı	976	0	0	0	0	0	0	0
209	5434 sayılı kanunun 14 ncü maddesinin (D) ve (J) fıkraları gereğince Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına yapılacak ödemeler karşılığı	140,255	0	8,981	0	8,988	0	0	0
215	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiye karşılığı	2,800	0	0	0	0	0	0	0
221	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	46,926	0	4,291	63	4,291	63	0	0
222	3575 sayılı kanun Gereğince Askeri Fabrikalar Emekli ve Yardım Sandığı Keseneği Karşılığı	342,473	0	43,553	33	43,553	33	0	0
223	Uçak Fabrikaları İşçi ücreti	11,423,600	0	976,462	24	976,462	24	0	0
225	4772 sayılı kanun gereğince Askeri Fabrikalar İşçi Sigortası Kurumuna ödenecek Prim karşılığı	114,000	0	0	0	0	0	0	0
301	Büro Giderleri	15,200	0	250	0	250	0	0	0
303	Basılı Kağıt ve Defterler	5,300	0	0	0	0	0	0	0
304	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve giderleri	13,750	0	478	76	478	76	0	0
305	Kira Karşılığı	1,500	0	492	50	492	50	0	0
307	Yolluklar	28,001	0	3,193	85	2,936	30	257	55
409	Muayyenat	776,500	0	21,132	47	21,132	37	0	10
410	Askeri Gereçler	286,830	0	0	0	0	0	0	0
414	Taşıma Giderleri	1,000,000	0	72,986	08	72,985	98	0	10
419	Sanık olarak askeri mahkemelere gönderileceklerle şahit ve ehli vukuf olarak gönderileceklerin giderleri	500	0	0	0	0	0	0	0
421	Askeri fabrikalar ilk madde ve müstehlik gereçler giderleri	5,500,000	0	160,915	32	160,915	32	0	0
451	Yayın giderleri	3,000	0	0	0	0	0	0	0
461	Pasif koruma giderleri	1	0	0	0	0	0	0	0
465	2441 sayılı kanun gereğince tekel genel müdürlüğüne ödenecek eşya eve malzeme taksidi	9,300	0	9,300	0	9,300	0	0	0
501	Geçen yıl borçları	10,000	0	339	20	339	20	0	0
502	Eski yıllar borçları	100	0	0	0	0	0	0	0
701	Küçük onarma işleri	175,000	0	0	0	0	0	0	0
711	Kamulaştırma işleri	50,000	0	0	0	0	0	0	0
721	Askeri fabrikalar demirbaş giderleri	500,000	0	9,500	0	9,500	0	0	0
731	Yeni yapılar	75,000	0	0	0	0	0	0	0
-	**TOPLAM**	**23,210,524**	**0**	**1,516,834**	**97**	**1,516,841**	**0**	**257**	**75**

[48]

[48] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım 1950, ANKARA, s. 847 - 849
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 37, Devre: X – İçtima: F. Ve 1, 1 Kasım 1955 T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 1158 - 1159

Ek-Tablo 13-6:MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI
(Harita Genel Müdürlüğü)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
201	**Aylıklar**	**1,426,557**	**0**	**1,462,992**	**0**	**1,373,954**	**88**	**49,037**	**12**
202	Hizmetliler Ücreti	72,960	0	72,960	0	69,925	68	3,034	32
203	Geçici Hizmetliler Ücreti	5,000	0	5,000	0	3,578	95	1,421	05
204	Yabancı Uzman ve Hizmetlilerle Tercümanların Ücretleri	15,000	0	0	0	0	0	0	0
205	**Geçici Tazminat**	**77,526**	**0**	**77,886**	**0**	**73,671**	**68**	**2,214**	**32**
206	**4178 ve 4598 Sayılı Kanunlar Gereğince yapılacak zamlar ve yardımlar**	**48,600**	**0**	**58,600**	**0**	**56,330**	**0**	**2,270**	**0**
209	**5434 sayılı kanunun 14 ncü maddesinin (D) ve (J) fıkraları gereğince Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına yapılacak ödemeler karşılığı**	**81,901**	**0**	**91,517**	**0**	**80,893**	**62**	**10,623**	**38**
211	657, 3485 ve 4334 sayılı Kanunlar Gereğince Verilecek Zamlar ve Tazminatlar	250,000	0	216,000	0	143,373	40	32,626	60
215	4511 Sayılı Kanun Gereğince Verilecek İkramiye karşılığı	2,800	0	2,800	0	2,800	0	0	0
221	4335 ve 4688 sayılı kanunlar gereğince verilecek Uzmanlık Ücret ve Gündelikleri	16,632	0	16,632	0	13,464	50	3,167	50
301	Büro Giderleri	15,550	0	15,550	0	9,863	13	5,686	87
303	Basılı Kağıt ve Defterler	500	0	500	0	499	80	0	20
304	**Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve giderleri**	**4,650**	**0**	**14,650**	**0**	**2,764**	**64**	**11,885**	**36**
305	Kira Karşılığı	425	0	425	0	0	0	425	0
307	Yolluklar	40,000	0	40,000	0	24,233	48	15,766	52
401	Basımevi Giderleri	4,000	0	4,000	0	1,705	92	2,294	08
409	Muayyenat	754,557	0	695,096	0	522,370	15	172,725	85
410	Askeri Gereçler	293,976	0	282,393	0	263,752	45	18,640	55
411	Harb Gereçleri, Teçhizat Tahkimat karşılık ve giderleri	635,414	0	628,161	0	444,674	75	153,486	25
419	Sanık olarak askeri mahkemelere gönderileceklerle şahit ve ehli vukuf olarak gönderileceklerin giderleri	1	0	1	0	0	0	1	0
451	Yayın giderleri	1,000	0	1,000	0	97	50	902	50
453	Milletlerarası kurum ve derneklere katılma payı	3,000	0	3,000	0	1,582	0	1,418	0
461	Pasif koruma giderleri	1	0	1	0	0	0	1	0
501	**Geçen yıl borçları**	**500**	**0**	**2,168**	**0**	**1,071**	**67**	**1,096**	**33**
502	**Eski yıllar borçları**	**500**	**0**	**6,129**	**0**	**2,253**	**38**	**3,875**	**62**
731	Yeni yapılar	100,000	0	100,000	0	99,438	07	561	93
-	**TOPLAM**	**3,851,050**	**0**	**3,797,461**	**0**	**3,194,299**	**65**	**493,161**	**35**

[49]

[49] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım 1950, ANKARA, s. 849 - 850
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 37, Devre: X – İçtima: F. Ve 1, 1 Kasım 1955 T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 1160 - 1161

Ek-Tablo 13-7: MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI
(Jandarma Genel Komutanlığı)

FASIL		BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ		YIL SONU ÖDENEKLERİ		HARCAMA		KALAN	
		TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.	TL.	KR.
201	**Aylıklar**	**12,928,438**	**0**	**13,022,183**	**0**	**12,750,387**	**77**	**271,795**	**23**
202	Hizmetliler Ücreti	271,320	0	251,320	0	216,694	18	34,625	82
205	**Geçici Tazminat**	**70,000**	**0**	**83,948**	**0**	**73,233**	**96**	**10,714**	**04**
206	**4178 ve 4598 Sayılı Kanunlar Gereğince yapılacak zamlar ve yardımlar**	**775,000**	**0**	**905,500**	**0**	**855,849**	**24**	**49,650**	**76**
207	3656 sayılı kanun 5 nci maddesi gereğince ödenecek yabancı dil para mükafatı	1	0	1	0	0	0	1	0
208	5439 sayılı kanun 3 ncü maddesine göre memurlara verilecek ikramiye karşılığı	1	0	1	0	0	0	1	0
209	**5434 sayılı kanunun 14 ncü maddesinin (D) ve (J) fıkraları gereğince Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığına yapılacak ödemeler karşılığı**	**658,400**	**0**	**731,241**	**0**	**707,266**	**07**	**23,974**	**93**
210	Temsil Ödeneği	2,100	0	2,100	0	1,970	25	129	75
214	Hazarda vazife görürken yaralanan subay ve erlere 1475 sayılı *nakdi tazminat* kanunu gereğince verilecek tazminat	4,990	0	4,990	0	380	0	4,610	0
215	Atışlarda, erleri okutmada, binicilikte eğtim ve öğretimde başarı, görevini yapmada yararlılık gösterenlere 1493 sayılı Ordu ikramiyesi kanunu gereğince verilecek ikramiyeler	3,000	0	3,000	0	1,426	35	1,573	65
216	20 yıl hizmetten sonra terhis edilen onbaşılarla 4 ncü uzatmadan sonra terhis edilen erlere 1861 sayılı kanunun 18nci maddesi gereğince verilecek ikramiye	15,000	0	10,000	0	6,750	0	3,250	0
301	Merkez Büro Giderleri	6,450	0	6,450	0	6,448	15	1	85
302	İller büro giderleri	133,700	0	133,700	0	131,824	50	1,875	50
303	Basılı Kağıt ve Defterler	59,850	0	59,850	0	57,389	76	2,460	24
304	Posta, Telgraf ve Telefon Ücret ve giderleri	204,000	0	199,000	0	175,306	22	23,693	78
305	Kira Karşılığı	168,000	0	168,000	0	160,583	85	7,416	15
306	Giyecekler	8,000	0	8,000	0	7,911	73	88	27
307	Yolluklar	367,000	0	367,000	0	344,432	35	22,567	65
308	Tedavi giderleri	20,000	0	14,000	0	10,748	75	3,251	25
309	Taşıt giderleri	359,700	0	314,700	0	282,843	65	31,856	35
401	Basımevi giderleri	3,400	0	3,400	0	3,294	52	105	48
405	Hayvan satınalma ve tavizi ve ölenlerin tazmini	225,000	0	225,000	0	98,904	47	6,095	53
409	Muayyenat	16,554,162	0	15,968,078	0	14,725,232	60	387,345	40
410	Askeri Gereçler	5,298,500	0	5,236,211	0	4,698,088	03	135,122	97
411	Harb Gereçleri, Teçhizat Tahkimat karşılık ve giderleri	950,000	0	907,500	0	745,048	94	82,451	06
412	Ecza ve sağlık gereçleri	50,000	0	50,000	0	46,299	29	3,700	71
415	Veteriner ecza ve gereçleri giderleri	6,000	0	6,000	0	5,690	90	309	10
414	Taşıma giderleri	531,540	0	531,540	0	510,334	50	21,205	50
416	Okullar Giderleri	115,000	0	115,000	0	97,213	33	17,786	67
459	Kurumlar ve Komisyonlar genel giderleri	20,800	0	20,800	0	16,931	53	3,868	47
501	**Geçen yıl borçları**	**25,000**	**0**	**57,000**	**0**	**55,727**	**17**	**1,272**	**83**
502	**Eski yıllar borçları**	**6,400**	**0**	**45,200**	**0**	**42,473**	**31**	**2,726**	**69**
701	Onarma işleri	500,000	0	500,000	0	475,442	12	24,557	88
-	**TOPLAM**	**40,340,752**	**0**	**39,950,713**	**0**	**37,312,127**	**49**	**1,180,085**	**51**

[50]

[50] **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 32, Dönem: VIII – Toplantı: 4, 1 Kasım 1950, ANKARA, s. 857 - 859
* **T.B.M.M. Kanunlar Dergisi**, Cilt 37, Devre: X – İçtima: F. Ve 1, 1 Kasım 1955 T.B.M.M. Matbaası, ANKARA, s. 1165 - 1166

Ek Tablo 14-1 Genel Bütçe İçinde Savunma Harcamaları (1925-1952)

YILLAR	GENEL BÜTÇE	SAVUNMA HARCAMALARI	GENEL BÜTÇE İÇİNDE SAVUNMA HARCAMALARI
1925	281.376.806	78.572.932	27,92%
1926	234.728.720	70.799.027	30,16%
1927	241.765.093	83.087.960	34,37%
1928	232.723.958	79.317.549	34,08%
1929	233.297.741	75.423.535	32,33%
1930	242.908.055	70.854.602	29,17%
1931	226.804.224	64.524.983	28,45%
1932	228.643.460	51.794.066	22,65%
1933	216.634.286	54.243.709	25,04%
1934	249.942.885	69.877.093	27,96%
1935	278.901.389	74.180.401	26,60%
1936	279.904.769	82.682.019	29,54%
1937	322.363.128	94.560.518	29,33%
1938	329.508.187	105.512.417	33,06%
1939	403.626.346	181.810.055	46,00%
1940	559.792.873	303.165.108	55,50%
1941	603.408.460	335.631.775	57,30%
1942	948.556.095	520.370.486	56,60%
1943	1.080.356.651	568.817.869	54,80%
1944	1.154.552.105	583.020.906	53,90%
1945	649.295.013	262.969.808	43,50%
1946	1.109.136.993	394.912.806	38,60%
1947	1.651.772.107	519.866.440	33,10%
1948	1.486.495.924	525.142.795	36,80%
1949	1.669.276.351	566.443.780	35,30%
1950	1.621.351.535	475.432.732	31,80%
1951	1.876.039.888	505.602.216	31,10%
1952	2.712.309.544	644.038.783	27,90%

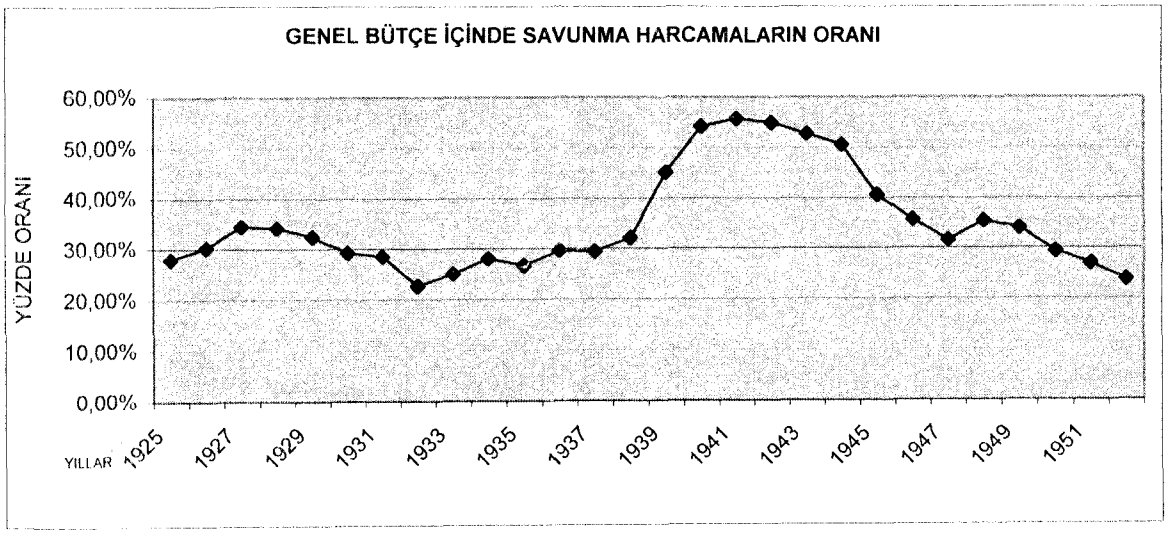

Veriler bütçe kanunları, zabit cerideleri ve meclis tutanaklarından alınmıştır.

Halk ekmek kuyruğunda

İkinci Dünya Savaşı, Türkiye'nin savaş dışında kalmasına rağmen ülke üzerinde yıkıcı etkiler yarattı. Büyük bir ordu beslemenin ekonomiye yüklediği aşırı yük, işgücüne bağlı olarak tarımsal üretimde meydana gelen düşüş, hammadde sıkıntısı yüzünden sanayide görülen daralma ve bütçe açığını kapatmak için para basımının beraberinde getirdiği yüksek enflasyon, 1930'lu yıllarda istikrarlı bir gelişme gösteren ülkenin karşı karşıya kaldığı yeni sorunlardan yalnızca birkaçıydı.

Bu sıkıntıların toplumsal yansımaları da çeşitliydi. Türkiye'nin yıllardan beri savaşla barış arasındaki ince bir çizgide dengede durmaya çalışması, toplum üzerinde psikolojik bir baskı yaratmıştı. Gelir kaynakları azalmış, fiyatların hızla artması belirgin bir fakirleşmeye yol açmıştı. Hemen hiçbir mal bulunamıyordu. Savaş zenginleri toplumun adalet duygusunu rencide eden bir yara halini almıştı.

Ama tüm bu sıkıntılardan belleklerde en çok iz bırakanı, hiç şüphesiz ekmek karnesi uygulamasıydı. İçine bolca mısır, arpa, darı karıştırılmış, kara ve taş gibi sert ekmeklerden almak için beklenen uzun kuyruklar, o yılları simgeleyen görüntülerin belki de en anlamlısıydı.

1942

Savaş yıllarının değişmeyen görüntüsü: Ekmek kuyrukları

Işıklar tekrar yandı

Aralıklarla dört yıldan beri uygulanmakta olan karartma tedbirleri, hükümetin aldığı bir kararla 2 Kasım 1944 günü kaldırıldı.

Bu, koşulların artık yavaş yavaş normale döndüğünün bir göstergesiydi.

Böylece savaşa girmemiş, ama dört yıl boyunca savaşın tüm ağırlığını omuzlarında hissetmiş olan Türkiye yeni bir döneme giriyordu. Artık halk doya doya ekmek yiyebilecek, lezzetli pastalar vitrinlerindeki yerlerini alabilecek, otomobil sahipleri arabalarına binip o bunaltıcı günlerin acısını çıkarabileceklerdi.

Tüm dünya gibi, Türkiye de üzerine çökmüş kara bulutların bir an önce dağılıp gitmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Uzun yıllardan beri ilk kez bu yıl, bulutların arasından güneş kendini göstermişti.

1944, Türkiye için umutların bir kez daha filizlendiği bir yıldı.

1944

Bağımlılığa ilk adım

Türkiye ile ABD arasında 12 Temmuz 1947'de imzalanan askeri ve ekonomik yardım antlaşması bizde kısaca *"Marshall Yardımı"* olarak bilinir.

Marshall Yardımı, o günkü koşullarda çoğu kişi tarafından bir can simidi olarak görülmüştür. Bu yardım, gün geçtikçe büyüyen Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin aradığı güvencedir. Bu yardımla, II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin art niyetli politikaları karşısında sahipsiz kalmış, yalnızlığa itilmiş Türkiye bir çıkış yolu bulabilecektir.

İşte bu yüzden yardım antlaşması kamuoyunda genel olarak sempatiyle karşılanır; özgürlükler ülkesi Amerika, hürriyetin koruyucusu ilan edilir. Pek çok gazeteci gibi *Cumhuriyet* başyazarı Nadir Nadi de, bu iyimser bakışın etkisiyle *"hizmetine karşılık bizden ne toprak, ne de üs isteyen"* ABD'nin kötü niyetinden şüphelenmez.

Oysa bu antlaşmanın namlusu kendine dönük bir silahtan farklı olmadığı yıllar sonra anlaşılır. 1964'te Kıbrıs'ta Türklere karşı girişilen katliama Türkiye bu antlaşma yüzünden seyirci kalmak zorunda kalır. Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonraki silah ambargosunun nedeni de yine bu antlaşmadır. Özgür Türkiye için yapılan yardım, Türkiye'nin bağımsızlığının en büyük engeli haline gelir.

Çünkü yıllar sonra Nelson Rockefeller'ın dediği gibi, *"balık oltaya gelmiştir"*.

1947

Truman Doktrini çerçevesinde Türkiye'ye ... yapılan yardım antlaşması

GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve 03371 sayılı Onayla KALDIRILDI

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

8506

Kararname

I938 Malî yılı içinde Askerî Fabrikalarımızda imâl edilecek topçu mühimmatı için lâzım olan 50 ton Nitrogliserinli barut ile 5 ton pentrit ve 20 bin adet blayasitli tahrip kapsülünün , bedeli Almanya ile aramızda mevcut klirink anlaşması hükümleri dahilinde klirink yolu ile ödenmek üzre 2490 sayılı kanunun 46 ıncı maddesinin (K) fıkrasına tevfikan Almanyada kâin (Wasag) Alman Askerî barut Fabrikasının (Rottwei) şubesinden pazarlıkla satın alınması ve bu iş için askerî fabrikalar bütçesinin I059 uncu faslının birinci maddesine mevzu tahsisatın yarısını geçmemek kaydile gelecek seneye sarî mukavele akdine salâhiyet verilmesi; Millî Müdafaa Vekilliğinin 7/3/938 tarih ve 445-2598/523 sayılı teklifi ve Maliye Vekilliğinin 29/3/938 tarih ve I733 sayılı mutalâanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 7/4/938 tarihli toplantısında onanmıştır.

7/4/938

REİSİCÜMHUR
K. Atatürk

Bş. V. C. Bayar | Ad. V. S. Saraçoğlu | M. M. V. H. Özgeç | Da. V. S. Çağa

Ha. V. V. S. Saraçoğlu | Ma. V. Fevzi Çakmak | Mf. V. F. Ortaç | Na. V. A. Çetinkaya

İk. V. V. C. Bayar | S. İ. M. V. Dr. H. Alataş | G. İ. V. | ve | Zr. V. V.

030 | 18 | 01 | 02 | 82 | 28 | 7

İdari 20106/1996 tarih ve 03371 sayılı Onayla KALDIRILDI

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

Kararname

13021

Trakya hudut bölgesinde yapılacak Çakmak hattı tahkimatı için gerekli hazırlıkların yapılabilmesi için 7.301.742 liranın defaten veya iki taksitte verilmesi hususundaki Millî Müdafaa Vekilliğinin II/-2/940 tarih ve 50698 ve Genelkurmay Başkanlığının 26/2/940 tarih ve 10288 sayılı tekliflerile Maliye Vekilliğinin 9/3/940 tarih ve III3/III3 sayılı mutalâanamesi İcra Vekilleri Heyetinin 9/3/940 tarihli toplantısında tetkik edildi.

3772 sayılı kanunla Millî Müdafaa Vekâleti Kara kısmı bütçesindeki muhtelif müdafaa hizmetleri unvanlı tertibe ilâve edilip 2/12769 sayılı kararname ile muhtelif hizmetlere tefrik edilmiş olan tahsisattan ilişik listede yazılı cem'an 2.301.742 liranın ancak Nisan ayı içinde sarfına ihtiyaç hasıl olacağı anlaşıldığından, ayni ay içinde bu mikdar tahsisat istihsâl edilerek ait olduğu tertiplere iadeten zam ve ilâve edilmek kaydile, mezkûr bütçede 2/II27I sayılı kararname ile (Tahkimat masrafları) unvanile açılan tertibe münakalesi ve bu tertipten bahsi geçen hattın inşası masraflarına tahsisi kabul olunmuştur.

030	18	01	02	30	23	2

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. | Ad. V. | M. M. V. | Da. V. | Ha. V.

Ma. V. | Mf. V. | Na. V. | İk. V. | S. İ. M. V.

G. İ. V. | Zr. V. | Mu. Mü. V. | Ti. V.

GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve 03391 sayılı Onayla KALDIRILDI

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.

BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ

Karar sayısı
2

T5642

Kararname

Genelkurmay Başkanlığının lüzum gösterdiği bölgelerdeki yolları sür`atle tamir ettirmek için, Nafia Vekâleti emrine verilmek üzere , İstanbul mıntakasındaki seferberlik tertibatına dahil 312 - 329 doğumluların bütün gayri islâflarının tutarı olan 12,000 kişinin celbi; Millî Müdafaa Vekilliğinin 18/4/1941 tarih ve 33186 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 22/ 4/ 1941 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.	Ha. V.

Ma. V.	Mf. V.	Na. V.	İk. V. ✓	S. İ M. V.

G. İ. V.	Zr. V.	Mü. V.	Ti. V.

030 18 01 02 94 33 17

GİZLİLİĞİ 20/06/1994 tarih ve
3331 sayılı Onayla KALDIRILDI

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
ARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

15761

Kararname

Çatalca ve Demirkapı mevzileri tahkimatının çabuklaştırılması içinde kullanılmak üzere muhtelif kolordu mıntakalarından (30.000) asâmi ihtiyatın silâh altına çağırılması; Millî Müdafaa Vekilliğinin 8/5/1941 tarih ve 33318 sayılı tezkeresi ile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 8/5/1941 tarihli toplantısında kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

İsmet İnönü

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. ve M. V.

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

033 18 01 02 | 94 | 39 | 16

Muğlada zelzele devam ediyor, bir köyün evle kâmilen yıkıldı

AKŞAM

Uzun tren s leri müzakereye başlandı

Sene 33 — No. 9313 — Fiatı her yerde 5 kuruş — CUMA 23 Mayıs 1941 — Sahibi: Nemrettin Selçuk — Neşriyat müdürü: Hikmet Feridun Es — Akşam matbaası

Ne eski harbin macera zihniyeti, ne de mütareke İstanbulunun teslimci ve bozguncu ruhu

Ankara 22 Mayıs

Bu tesbit hakikatleri karşısında vaziyetimizin ortada bir kısım mütehavvin ve günlerde arasında ve Ankara muhitinde kış ve bir sıcak buhranının artık mevcut olmadığını ifade etmeye lüzum yoktur. Bu neşriyat, dünyanın en buhranlı devrinde, sulh ve emniyetimizin elverişli vasıta ve şekilde kadar muhafazasına her zamandan fazla muhtaç olduğu bütün hakkında daha yetmeyen yolda ve hem sebepler takdir etmek gibi mütalaalar değildir. Devletin resmî siyasetini, sahil fikirlerinin karşılık, çıkın bir gayretle mevcut yapan arkadaşların, vatandaşın daha büyük ahvalde, kendi kabiliyetin kabiliyetini yoksa kendilerine rehber yapmasının hayırlı olduğunu ifade etmeye lüzum yoktur.

Türkiyenin siyasetinde gâfil kapalı, hemen anlaşılmaz bir nokta yoktur ki bu mevzu kendi Türk mütehassıslarının arasında bile, şahsiyle varan bir münakaşa mevzuu olabilsin. Bütün bağlı olmak, harp dışında kalmağı temin etmek, fikat en tam müsaitlikte tesbiti hürriyet ve

Nemrettin Selçuk

(Devamı sahife 7 sütun 3 de)

Millî Müdafaa bütçesi alkışlarla kabul edildi

Başvekil ile Millî Müdafaa Vekilinin beyanatları şiddetle alkışlandı

Vergi zamlarına ait kanun lâyihası ile yeni yıl bütçesi mevcudun ittifakile kabul edildi

Başvekil Doktor
R. Refik Saydam

Millî Müdafaa Vekili
K. Kâzım Özalp

Ankara 22 (A.A.) — Büyük Millet Meclisi bugün Başvekâlet Celsesinde toplandı. Müzakereye 1941 bütçesile Vekâlet kanunu, devlet ve kamu müesseselerinin varidatından alınacak bir kısım vergilerin değiştirilmesine dair olan Devlet Maliye Bakanı Dokuz Mahsun Barlas'ın izahatından sonra başlandı.

Arkadaşlar, millî müdafaa bütçesinde yalnız maaşlara değil, ordumuzun bütün ihtiyaçlarına, Meclisin de emrinde bulunduğu gibi, Türk milletinin ve ordusunun emrinde olan büyük miktarda yüksek tahsisatın ve büyük mevcudiyetin yüzünden olan ve onu bir kalkınma hareketinden ve büyük bir medeniyet hamlesinden alıkoyan bu harbin yükünü hissettiren ve bütün bütün bitmesini bekleyen bir dünyada, mütehassıslar ve büyük bir heyecanla müzakere ve müdafaa. (Alkışlar)

İşsiz mahsulün tahsili bütçeye gelen Ormancı İsmail Çakıroğlu (M. Ela) arkadaşının yaptığı tahsisat müzakeresini işaret ederek ve bu müzakerelerde tamamlandığını söyledi.

(Devamı sahife 7 sütun 1 de)

Yeni kanunla zam gören vergiler

Kazanç, hayvan, kahve, çay, şeraset, intikal vergileri artırıldı

Çamaşır, ispirto, kibrit, zehirli yağlar, posta ve telgraf müvasalatiyle, telefon abone bedelleri ve gümrük resmine müdafaa vergisi vazedildi

Almanlar Hanyayı işgal ettiler

Şehir Alman tayyareleri tarafından şiddetle bombalandı

Yunan İş Nazırı bu bombardıman hakkında tafsilât veriyor

Japonyada mühim toplantılar

Harbiye Nazırı Japonyanın vahim bir vaziyetle karşılaşacağından bahsediyor

Amerika mahfiline göre Japonyanın Mihvere ittihadı yahinde hayrnetini kaybedecektir

Tokyo 22 (A.A.) — Harbiye nazırı general Tojo, dün parlâmentoda yaptığı bir konuşmada Japonyanın vaziyetini bir muvazene kaidesinde Almanya ile akdettiği Mihver ittifakı münasebetinde izah etmiştir. O zaman 22 temmuzda bu mihver meselesi konuşulduğu için bugünkü vaziyetten bahsetmiştir. General Tojo mihverden evvelce ve Çin vaziyeti hakkında malumat vermiştir.

Tokyo 22 (A.A.) — Bütün gazeteler Tojo'nun beyanatını büyük ehemmiyetle karşılamışlardır. Hepsinden önce Japonya ile Almanya arasında bir mihver münasebeti mevcut olduğunu ve bu mihver münasebetinin Japonyanın bugünkü ve gelecekteki siyasetinin esasını teşkil ettiğini kaydetmektedirler.

(Devamı sahife 6 sütun 4 de)

Fransız Fası

Fransız Fasının büyük bir kısmı İspanyollara terkediliyor

Londra 22 (A.A.) — Daily Telegraph gazetesinin Fransız mahafili yazıyor:

Fransa ile İspanya arasında Fransanın Fasın büyük bir kısmını İspanyollara terki hakkında müzakereler cereyan etmektedir.

Vichy İspanyolları Fas eyaleti ile Fransanın bu yolda teşkilâtı arasında alâkanın kuvvetlendirilmesi için davet etmiştir.

Daily Telegraph gazetesinin muhabiri, Fasların Fas inhilâli tarihinden beridir Fransız İspanyol hâkimiyetinin geçirdiği bu buhranlı devreyi tahlil etmektedir.

(Devamı sahife 6 sütun 3 de)

BU SABAHKİ TELGRAFLAR

Irak'ta garp cephesinde muharebe

Raşid Ali, cenup kuvvetlerini teftişe gitti

Bağdat 22 (A.A.) — Irak cephesinde bir kaç gün evvel, düşmanla muharebeye tutuşmuş olan kıtalarımız, 1932 senesinde Ali ve yanlı zabitin oturmakta bulundukları Dübbeyna köyünü kendilerine esir etmek suretiyle tamamiyle işgal etmişlerdir.

Cenup cephesinde kuvvetlerimiz, İngilizlerin Mayıs'tadaki tecavüzlerini tamamiyle durdurmuş ve onları geriye atmışlardır. İngiliz tayyarelerinin bu yoldaki tecavüzleri tamamiyle boşa çıkarılmıştır.

Bağdat 22 (A.A.) — Raşid Ali Geylani bugün cenup bölgesini dolaşmış ve muharebelerde kazanılan zaferi bizzat öğrenmiştir.

İngiliz filosu Cebelüttarıkta

La Linea 22 (A.A.) — Portekiz orduları kumandanı tarafından yapılan resmî bir tebliğe göre, Portekiz ordusu, Afrika'dan Portekiz sahillerine çıkmak isteyen İngiliz kuvvetlerini durdurmuştur. Cebelüttarıka gönderilmiştir.

Amerikadaki vapurların müsaderesi

Vaşington 22 (A.A.) — Amerikada bulunan Norveçli vapurlara ait olmak üzere Amerika hükümetinin dün müsadere ettiği 32 gemiden yapılacak olan kiralama muamelesini bildirmiştir. Bu vapurlardan bir kısmı Norveç hükümeti tarafından kabul edilmiş ve onlara Norveç bayrağı çekilmiş ve mürettebatı Norveçlilerden müteşekkil bulunmaktadır.

Yeni Zelanda Başvekili yaralandı

Kahire 20 (A.A.) — Kahire ile İskenderiye arasında vukubulan bir otomobil kazasında Yeni Zelanda Başvekili Fraser hafifçe yaralanmıştır.

Bir İngiliz harp gemisi bir Alman vapurunu yakaladı

Londra 20 (A.A.) — Amirallik Dairesi, bir İngiliz harp gemisinin dün bir Alman vapurunu ele geçirdiğini bildirmiştir. Vapur, Portekiz sularında bulunduğu sırada, Portekiz hükümetinin protestosuna rağmen, Portekiz sularında yakalanmıştır.

Fabrikalardaki Alman hastaları

Fransa mütarekesinden 30 kilometre

Bütün sahife 7 sütun 2 de

M. M. V. Zat İşleri müdürlüğünden

330

Pazartesi
3
HAZİRAN
1940

5 KURUŞ

TAN

GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

AŞKIN TEMİZİ
Yazan: AKA GÜNDÜZ
Satış yeri: TAN - İstanbul
Fiyatı: 100 Ks.

Başvekilin Dün Geceki Mühim Nutku

Harp Hariciyiz ve Öyle Kalmak İsteri

Vatan Müdafaası İçin Silâha Sarılma Mecburiyeti Hatırınızdan Çıkmamal

Siyasetimiz Vatanın Selâme İçin En Isabetli Yoldur, Bunc Sergüzeştten Eser Yoktur

Başvekil, Türk Emniyet Havasını Bulandırmak İsteyenlere Karşı Hassas Bulunuyoruz, Diyor

Ankara, 2 (A.A.) — Başvekil Dr. Refik Saydam, bugün saat 20 de Türkiye radyoları ile neşredilen aşağıdaki hitabeyi irat etmişlerdir:

Sayın vatandaşlarım,

Bugün sizinle bir hitap etmek vazifesini deruhte ediyorum. Türkiye Büyük Millet Meclisi aylardanberi muhtelif de çalıştığı devlet bütçelerinin münakaşa ve müzakerelerini dün sabah tamamlad. Bunlardan biri daimî ve diğeri fevkalâde olmak üzere yekûnu 337 milyon Türk lirasını geçen esas bütçeler, diğerleri de yine yekûnları 87 milyon Türk lirasını bulan mülhak bütçelerdir.

Başvekil Dr. Refik Saydam

Bütün kalbim ve tesirimi eriştiğim Türk milletinin refah ve saadetine ve yükselmesine matuf olan çalışmalarına devlet daireleriyle mensubîn olmalarıdır. Bu bütçelerin dünya ve yakın alemde vukubulan son hadiseler karşısında mütalâalarımızın ve bu hadiseler tabiî bulduğumuz ve milletçe tedbirlerimizin, mühimmat vaziyetimizin tenya kabiliyetine sahip olmak hususunda gösterdiğimiz ehemmiyetin bütün dünyada görülmüş olduğunu beyanla işe bir başlangıç

Korunma Kanunu

Dünyanın içinde çalkandığı buhranın bize de tesir etmemesine imkân yoktur. Hükümetimiz aylardanberi bu imkânın geçiti gösterilerini ortadan kaldırmak için çalışıyor. Milli hayatın kanunsuzluk muhtelif sahalardaki tatbikatından elde ettiğimiz tecrübelerden istifade ederek

Devamı 2 nci sahifede

Siyasetimiz Vatanın Selâmeti İçin En Isabetli Yoldur, Bunda Sergüzeştten Eser Yoktur

Başvekil, Türk Emniyet Havasını Bulandırmak İsteyenlere Karşı Hassas Bulunuyoruz, Diyor

Ankara, 2 (A.A.) — Başvekil Dr. Refik Saydam, bugün saat 20 de Türkiye radyoları ile neşredilen aşağıdaki hitabeyi irat etmişlerdir:

Sayın vatandaşlarım,

Bugün sizinle bir hitap etmek vazifesini deruhte ediyorum. Türkiye Büyük Millet Meclisi aylardanberi muhtelif de çalıştığı devlet bütçelerinin münakaşa ve müzakerelerini dün sabah tamamladı. Bunlardan biri daimî diğeri fevkalâde olmak üzere yekûnu 337 milyon Türk lirasını geçen esas bütçeler, diğerleri de yine yekûnları 87 milyon Türk lirasını bulan mülhak bütçelerdir.

Başvekil Dr. Refik Saydam

Bütün kalbim ve tesirimi eriştiğim Türk milletinin refah ve saadetine ve yükselmesine matuf olan çalışmalarına devlet dairelerinin, mensubîn olmalarıdır. Bu bütçelerin dünya ve yakın alemde vukubulan son hadiseler karşısında mütalâalarımızın ve bu hadiseler tabiî bulduğumuz ve milletçe tedbirlerimizin, mühimmat vaziyetimizin tenya kabiliyetine sahip olmak hususunda gösterdiğimiz ehemmiyetin bütün dünyada görülmüş olduğunu beyanla işe bir başlangıç

Korunma Kanunu

Dünyanın içinde çalkandığı buhranın bize de tesir etmemesine imkân yoktur. Hükümetimiz aylardanberi bu imkânın geçiti gösterilerini ortadan kaldırmak için çalışıyor. Milli hayatın kanunsuzluk muhtelif sahalardaki tatbikatından elde ettiğimiz tecrübelerden istifade ederek

Devamı 2 nci sahifede

Balkanlarda Harp İhtimali Fine Azalıyor

Yazan: M. Z. ŞARTAL

İtalya Hazırlığını Tamamlamış!

Ansaldo, Duçenin Vereceği Emri Bekliyoruz, Diyor

Londra İhtar Ediyor: İtalya Hortsi Tercih Ederse İngiltere Akdenizde Cevap Vermekte Gecikmiyecektir

Londra, 2 (Hususî) — Telgraflo gazetesi müdürü Ansaldo, bugün radyoda askerlere hitaben yaptığı bir konuşmasında şöyle demiştir:

"İtalya harp hazırlığını tamamlamıştır. Bugün veya yarın harbe girebilecek vaziyettedir. Bütün millet Duçenin vereceği emri bekliyecektir.

İtalyanın harp gayeleri ...

Asılsız Haberler

Yunanistandan Üs İstediğimiz Haberi Yalan

Roma, 2 (A.A.) — Alman mahfillerinde bildirildiğine göre, Yunanistan'ın Almanya'ya bazı üsler vermesi hakkında Yunan Hükümetinin müracaatına dair çıkan haberler tamamiyle yalandır ve hiçbir esası yoktur.

Yunan Hükümetinin müracaatı ...

BALKAN Tehlikesi Azalıyor

Sükreş, Harbin Uzaklaştığı Kanaatindedir

Bükreş, 2 (Hususî Muhabirimizin telefonla bildirmesine göre, Kralın ve Başbakanın ziyaretlerinden sonra Kremlin ve Bükreş'in ...

1 — Bu ziyaretin neticesi olarak Sovyetler Rusyası ile Romanyanın ...

2 — Romanyanın Almanyaya ...

3 — İtalyayı Balkanlardan ...

Bu suretle Balkanlarda Rusya ile İtalya arasında ...

Bükreş, 2 (A.A.) — Bükreş ...

Bükreş, 2 (A.A.) — P. N. L. ...

Dunkerque Etrafında Müttefik Kıtalar Her Yerde Kahramanca Harp Ediyorlar

Fransız Tayyareleri Abbeville'de İki Alman Kolunu Tamamen İmha Ettiler

Londra, 2 (Hususî) — Şimali Fransadaki kıtaatın ilerleyiş ...

İngiltereye gelen İngiliz ve Fransız gazeteleri bilhassa bugün, ...

Almanlar Zayiat Veriyorlar

Cuma akşamki ve bugünkü tebliğ hafta sonlarının ...

Dunkerque mıntakasında ...

Almanya ve İtalya Sulh Teklifine Hazırlanıyorlarmış

Newyork, 2 (A.A.) — "National Post" gazetesinin Washington muhabiri, Vatikan nezdinde Amerika'nın hususî ...

Ayrıca muhabir, İtalyanın ...

ŞIK BAYANA
ŞIK ŞAPKA
TAİSA'da

Cumhuriyet

19 uncu yıl sayı: 6619

İSTANBUL TELGRAFLARI

Perşembe 21 İlkkânun 1813

İKTİSADİ YEKÂYEK

Başvekilin Mühim Beyanatı

"Türk milletinin tek bir arzusu vardır: Barış içinde kalmak. Türk toprağı taarruza uğrarsa millet bir tek insan gibi ayaklanacaktır,,

Varlık vergisi kanunu bütün şartlarile tatbik edilecektir

Türk milleti ve köylüsü, ezici yükleri asırlarca tek başına çekmiş, fedakârlık taleblerine merdce mukabele etmiştir

Yalnız bir takım kimseler

Hükümetin müracaatlerine kulak tıkamış ve geçen yıl gösterilen serbestliği ve güveni suiistimal etmiştir

Bu memleket toprağından gösterilen misafirperverlikten faydalanarak zengin oldukları halde ona karşı bu nazik anda vazifelerini yapmaktan kaçacak kimseler hakkında bu kanun bütün şiddetile tatbik edilecektir.

Vergi müddeti bitti

Borcunu vermiyenlerin malları bugünden itibaren haczedilecektir

Bedenen çalıştırılacak olanlar, şehirlerdeki kamplarda toplandıktan sonra Erzurumdaki Askaleye sevkedilecektir

Rus taarruzları etrafında düşünceler

Alman uçakları

Dün sabah Londra bölgesine hücum ettiler

Sovyet harp tebliği

Rus ordusu Rostov'u arkadan çevirmek istiyor

Harkof - Rostov, Moskova - Rostov demiryollarının birleştiği mühim bir demiryolu kavşağı tehdid altında bulunmaktadır

Parlak bir jübile

Prof. M. Ali Aynî'nin 74 üncü yıldönümü dün Eminönü Halkevinde kutlandı

Şili hükümeti de

Nihayet Mihverle siyasi münasebetlerini kesti

8 inci ordu Homs bölgesine girdi

Trablus şehrine 50 Km. kaldı, Mihverin askerlerini gemilere bindirmeğe başladığı söyleniyor

Alman harp tebliği

Stalingrad bölgesinin müdafileri

Büyük yoksuzluklara rağmen düşman hücumlarını nasıl

İkinci yıldır devam eden Rus

Toros Çocuğu

Yazan: M. Şevki Yazman

PERŞEMBE
23
MAYIS
1945

ULUS

HALKIMIZ BAĞIMSIZLIĞIMIZDIR

Dr. Ahmet Hasan Akkan
Şeker hastalığı ve tedavisi

Büyük Millet Meclisinde bütçe görüşmeleri devam ediyor

Meclisin kahraman Ordumuza selâmı

Sağdan sağımızdaki Türk Ordusundan bir birlik

Geniş görüşmelerden sonra

Millî Savunma ve Adalet bütçeleri dün kabul edildi

Adalet Bakanımız geniş bir demeçte bulundu-
Hatipler hür Türk basınına güvenlerini belirttiler

Başbakanlık ve Danıştay bütçeleri ile dört genel müdürlüğün bütçesi de görüşülerek kabul edildi

Ulus Gazetesi Sahibi Adalet Bakanımız B. Ali Rıza Türel

Millî Savunma Bakanımız General Ali Fuat Erdem

Meclis'ten Ordu'ya

Hür insanlığa doğru

Sait Kemal TETİK

Fransa ile çıkan ihtilâf

Lübnan millî bir ordu teşkil ediyor

Süriyeliler Arap kıtalarından yardım istenmesini öne sürüyorlar

Yunanistan'da

Millî Şefimizin 19 Mayıs nutku ilgi uyandırdı

Yukarıda ve harbin bitişlerini gösteren harita

Maresal Tito'nun nutku

İngiltere'de

Temmuzda seçimler yenilenecek

Millî birlik Kabinesi iş başından ayrılıyor

MEVZUAT
İNKILAP KİTABEVİ

Cumhuriyet

25 inci yıl Sayı: 8515

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Cuma 25 Şubat 1949

CRİSTAL
GRANDİN
ORA
OSMAN SAYAR

Millî Savunmamız için kanunlar hazırlanıyor

Meclis, Kahraman Ordumuza dün selâm ve güvenini bildirdi

Başbakan, konuşmasında ordunun birdenbire gençleştirilmesi gibi fevrî hareketlerin kendilerinden beklenmemesini istedi

Milli seferberlik ilânı ve teşkilâtı

Ankara 24 (Cumhuriyet) — Bugün Millet Meclisinde milli müdafaa vekâletinin bütçesinin müzakeresine devam edildi. Başbakan Recep Peker, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Zekai Apaydın, Millî Savunma Bakanı Hasan Sakar, Millî Savunma Bakanlığının müsteşarı sıfatiyle Orgeneral Cemil Cahit Toydemir

ÖZGEÇMİŞ

1956 yılında Giresun'da doğdu. İlkokulu Giresun'da orta öğrenimini Gümüşhane'de tamamladı. 1972 yılında girdiği Kuleli Askeri Lisesi'nden 1975 yılında mezun oldu. 1975 -1979 yılları arasında öğrenimini Kara Harp Okulu'nda (Ekonomi Bölümü) tamamladıktan sonra, teğmen rütbesi ile mezun oldu.

1980'de Levazım ve Maliye Okulunu bitirdi. 1982'de İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İşletme Bilimleri Enstitüsü Lisans Sonrası Bilim Uzmanlığını tamamladı.1987'de İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Türk İktisat Tarihi Anabilim dalında yüksek lisans yaptı.

Değişik rütbelerde İstanbul, Afyon, Muş, Hakkari, Balıkesir, Sivas ve Azerbaycan'da sürekli görevlerde bulundu. Halen Erzincan'da Albay rütbesi ile 3. Ordu İkmal ve Bakım Şube Müdürü olarak görev yapmaktadır.